

TOFIQ İSMAYILOV:
KİNO VƏ HƏYAT

№ 2014
362

**TOFİQ İSMAYİLOV:
KİNO VƏ HƏYAT**

98232

M.F.Axundov adına
Azərbaycan Milli
Kitabxanası

ARXIV

"AzAtaM"
Bakı - 2014

Məsləhətçi:

Nizami Cəfərov

Prof. Dr. Azərbaycan MEA-nın müxbir üzvü

Redaktor:

Dayanət Osmanlı

Tofiq İsmayılov: kino və çərçək

Bakı, "AzAtaM", "Elm və təhsil", 2014, 412 səh.

4702000000

qrifli nəşr

N098 – 2014

©"AzAtaM" 2014

© «Elm və təhsil», 2014

ÖN SÖZ**55 ilini sənətə verən sənətkarın portreti**

Mən bu fikirdəyəm ki, rejissorun vəzifəsi təkcə tamaşa qoymaqla bitmir, fikri təkcə görüntülərlə deyil, bəzən də sözlərlə ifadə etməyə daxili bir ehtiyac duyursan.

Bu baxımdan Azərbaycanın Xalq artisti, professor, yazıçı, pe-
daqoq və kinorejissor Tofiq İsmayılov müasir kinomuzun
vəziyyəti, onun axtarışları və dünya şöhrəti, kinoda xəlqilik və
ideyalılıq, aktyor və rejissor sənəti problemləri kimi ciddi sənət
məsələlərindən söhbət açan yüzə yaxın məqaləsi, müxtəlif sənət
məsələləri ilə əlaqədar çıxışları, türk xalqlarının kino sənətinin
təşəkkül və təkamül dövrünü əks etdirən tədqiqat əsəri və üç
cildlik "Türk Cümhuriyyətlərinin Sinema Tarixi" ensiklopedik
əsəri, çəkdiyi otuzə yaxın sənədli, bədii və televiziya film-
lərinin rejissoru və altı uşaq kitabının müəllifidir.

Mən Tofiq İsmayılov barədə yüksək fikirlər və ümidlərlə
yaşayıram. Ona görə ki, bir yaradıcı, bir vətəndaş olaraq onun
sinəsində rahatlıq bilməyən, həmişə hərəratlə döyünən bir ürək
çırpır. O, film çəkəndə də, danışanda da, müəllimlik edəndə
də, məqalə və ya uşaqlar üçün kitab yazanda da, biz bu istiliyi,
bu hərəratə hiss edirik.

Tofiq İsmayılovun filmlərini seyr edib, kitablarını və
elmi məqalələrini oxuyun, nitqini dinləyin, bu yalnız bir
sənətkarın yaradıcılıq yolu deyil, həm də nəcabət, insanlıq,
dostluq yoludur, sənətkar qəlbinin çırpıntılarıdır.

Tofiq İsmayılov bu günlərdə və ümumiyyətlə, mətbuatda
haqqında çox yazılan sənətkarlardandır. Bu gözəl rejissorun
həyatı və fəaliyyəti ayrı-ayrı əsərləri barədə Azərbaycan
oxucuları da müxtəlif məqalə və tədqiqat əsərləri oxuyub,

filmlərini izləyib, yaradıcılığına yaxından bələd olublar. Buna baxmayaraq, həyat və yaradıcılığına aid söylənən fikirlərin təkrarından qaçmaq üçün mən, əsasən onun 50 illik yaradıcılıq yolunun bəzi anlarından danışacağam.

O, 1939-cu ildə Bakıda anadan olub. 190 sayılı məktəbi bitirib. 1962-ci ildə M.A.Əliyev Azərbaycan Dövlət Teatr İnstitutunun aktyorluq fakültəsini bitirərək Dövlət Televiziya və Radio Komitəsində rejissor vəzifəsində işləməyə başlayıb. 1964-cü ildə yenidən həmin institutun rejissorluq fakültəsinə daxil olub və oranı bitirəndən sonra C.Cabbarlı adına "Azərbaycanfilm" studiyasında rejissor işləyib. 1968-ci ildə kinonun sirlərini dərinləndirən, kinorejissor ixtisasına kamil yiyələnmək üçün Moskvada 2 illik Ali Rejissorlar və Ssenaristlər kurslarında Tarkovskinin sinfində təhsilini davam etdirir.

1969-cu ildə ilk çəkdiyi, kurs işi olan "Şəhərimin daşları" adlı musiqili filmi Azərbaycan Televiziyasına qəbul olunur və bu film indi də nümayiş etdirilir. 1970-ci ildə Tofiq İsmayılov diplom işi üçün Ənvər Məmmədخانlının "Anamın çırağı" hekayəsini seçir. Çəkdiyi film əla qiymətlə qəbul edilir və Sovet ekranlarında göstərilən çox az-az diplom filmlərindən biri olur. Bu, o dövr üçün çox böyük nailiyyət idi.

1971-ci ildə Tofiq İsmayılov yazdığı ssenari əsasında "Oxuyur Müslüm Maqomayev" bədii-musiqili tammetrajlı filmi çəkir. Bu filmdə mərhum müğənnimiz Müslümün aktyorluq məharəti üzə çıxmışdır. Film o vaxtlar nəinki Sovet İttifaqında, həm də xarici ölkələrdə uğur qazanır, İranda keçirilən Birinci Tehran Beynəlxalq Kino Festivalında müvəffəqiyyətlə nümayiş etdirilir.

Dünyanın 85 ölkəsinin ekranlarını gəzən bu film haqqında 23 avqust 1972-ci il tarixli "Pravda" qəzetində çıxan "Müslüm Maqomayev" filmi Moskva Kinoteatrında yazısında oxuyuruq:

"Bu günlərdə "Azərbaycanfilm" studiyasının istehsal etdiyi "Oxuyur Müslüm Maqomayev" filmi Moskvanın 50-dən

çox kinoteatrında 27 gün ekranlardan enməmişdi. Moskvalılar ssenari müəllifi və rejissor Tofiq İsmayılovun və filmi yaradan digər sənətçilərin əməyinə yüksək dəyər verir. Müğənni M. Maqomayevin həyatı və sənəti haqqında seyirçidə təsvir yaradır. Bu filmin yaradıcı qrupuna öz minnetdarlıqlarını bildirirlər". Film Moskvada olduğu kimi Kiyevdə, Minskə, Leninqradda və Bakıda da böyük tamaşaçı marağına səbəb olmuş, salonar dolub daşmış.

1970-1980-ci illər içində Tofiq İsmayılov 6 bədii film çəkir, filmləri böyük müvəffəqiyyətlə Sovet ekranlarını dolaşır, dəfələrlə Moskvanın "Ostankino" Mərkəzi Televiziyasında göstərilir. Onu da qeyd etmək istəyirəm ki, Tofiq İsmayılov bütün yaradıcılığını televiziya kinosuna həsr etmiş Azərbaycan kinorejissorudur. Sonralar Tofiq İsmayılov gənclər mövzusunda bir sıra film çəkir. "Bizim məhəllənin oğlanları", "Gilas ağacı", ucqar dağ kəndi Lahıca, onun ağsaqqal və gənclərinə həsr olunmuş "Çarvadarların izi ilə" televiziya filmi (1974) diqqəti cəlb edir. Film böyük yazıçımız və dramaturqumuz İlyas Əfəndiyevin "Körpüsəlanlar" povestinin motivləri əsasında çəkilib. Filmin qəhrəmanları ulu babalarının açıdıqları ciğirllarla, saldıqları izlərlə gedərək körpülər tikir, yollar çəkir.

Tofiq İsmayılov Mehdi Hüseynin "Abşeron" romanı əsasında çəkdiyi ilk üç seriyalı Azərbaycan filmi neftçilərimiz çətin əməyinə həsr edir.

Bu filmlərin sadəcə onun sənət həyatında deyil, "Azərbaycanfilm" studiyasının istehsal etdiyi əsərlər içində özünəməxsus yeri var.

T.İsmayılovun yaradıcılığı çox rəngarəng və ilgi çəkicidir.

T.İsmayılovun uşaq aləminə qatıla bilməsi, uşaq oyunçularla çox maraqla çalışması, onu yaxından tanıyanlar üçün möcüzə deyil. Onu da demək lazımdır ki, əksər filmlərində "Şəhərimizin daşları", "Gilas ağacı", "İntizar", "Məhəllənin oğlanları", "Mən mahnı bəstələyirəm", "Çarvadarların izi

ilə”, “Musiqi müəllimi”, “Yaz günlərini xəzan yaradır”, “Sürəyya”, “Babalarımızın torpağı” və s. adlı ekran əsərlərində uşaq dünyası ilə ilişkili, çox canlı, inandırıcı, təbii ifa edilən səhnələr vardır.

Tofiq İsmayılov uşaq xarakterini, uşaq marağını yaxşı bildiyindən filmləri uğurlu olur.

O, ilk uşaq filmləri rejissoru deyildi, amma bu janrı Azərbaycanda yüksək səviyyəyə qaldıran məhz Tofiq İsmayılov olub. Uşaqlarla çəkiliş meydanında yaxınlıq qurmağı bacaran, rejissor – pedaqoq bacarığını filmdən filmə inkişaf etdirmək, ustalaşdırmaq Tofiq İsmayılov yaradıcılığını xarakterik cizgilərindən biridir. O, ümumiyyətlə çəkiliş meydanında aktyorlar ilə əl-əl verərək ifa edilən xarakterin incə, psixoloji çalarlarına nüfuz etməkdə ustadır.

1940-cı illərdən başlayaraq Azərbaycan milli teatrı üçün misilsiz işlər görən, böyük sənətkarlar yetişdirən pedaqoq – rejissor Adil İsgəndərovun rəhbərliyi dövründə gənc istedadlar axtarışı kinomuzun inkişafına və qanının təmmizlənməsinə əhəmiyyətli tökən verdi. Tofiq İsmayılov da məhz o dövrün yetişdirdiyi sənətkarlardan biridir. Kino həyatımızın çox sahələrində yeri görünən Adil İsgəndərovun yoxluğu kinomuzun onsuz qalıb uğradığı böhranlarda da aşkar duyulur.

Bir rejissor kimi Tofiq İsmayılov Adil İsgəndərov və Tarkovski məktəbinin övladı, davamçısıdır. Onun bir çox filmləri unudulmazdır, daim ürəklərdə səslənir, yorğunluğu, ətaləti candan çıxarır, qəlblərdə dərin həyəcanlar, hisslər fırtınası qaldırır. Onun “Oxuyur Müslüm Maqomayev”, “Musiqi müəllimi”, “Prima”sı, “Əzablı yollar” kimi filmləri kino sənətimizin unudulmaz əsərləridir.

“Əzablı yollar”(“Məlikməmməd” nağılı əsasında çəkilən) filmi Amerika kino xadimlərinin 1989-cu ildə ABŞda nümayiş etdirmək üçün seçdikləri 14 ən yaxşı sovet filmindən biridir.

1970-1990-cı illər ərzində Tofiq İsmayılov bir çox bədii (17) və 10-a yaxın sənədli film çəkir. O sadəcə kino rejissoru

olaraq qalmır. Uşaqlar üçün televiziya proqramlarının sənətarisini yazır, radio, televiziya və teatr üçün bir çox pyeslərin, “Qonşular”, “Şəkil – teatr”, “Şəkil- kino”, “Sevincin yuxusu”, “Diş ağrısı” və “Kinoya gedən pişik” adlı altı kitabın müəllifidir.

“Yer üzərindəki bütün sənətlər içərisində Allaha ən yaxın olanı musiqidir” deyirlər. Musiqi həmişə kino incəsənətinin ayrılmaz hissəsini təşkil edib. Səssiz kinonun yaranmasının ilk günlərindən musiqili filmlər dünya rejissorlarının nəzər, diqqətini özünə cəlb edib, onların böyük marağına səbəb olub. Milli kinomuzu öz musiqili filmləri ilə zənginləşdirən rejissor Tofiq İsmayılov bu sənətdə də çox fəal çalışmışdır. İlk dəfə bu işə Fərəc Qarayevin musiqisi əsasında çəkdiyi “ Şəhərimin daşları “ filmi ilə başlayıb, sonralar bu sahədə çox məhsuldar çalışıb, yeddi musiqili film çəkib.

“Oxuyur Müslüm Maqomayev”, “Mən mahnı qoşuram”, “Musiqi müəllimi”, “Son tamaşa”, “Prima”, “Nəğməli Könül”, “Müslüm Maqomayev haqqında üç novella” və “Maestro” adlı əsərlərinin milli kinomuzun bu janrdə olan nümunələri əsasında özünəməxsus yer tutur. Tofiq İsmayılovun çəkdiyi musiqili filmdəki mahnıların ekranın səslənəndən sonra xalqın sevimli nəğmələrinə çevrilir. İstər musiqisini Tofiq Quliyevin bəstələdiyi “Musiqi müəllimi”, “Əzablı yollar”, istər Polad Bülbüloğlunun “Mən mahnı qoşuram” adlı filmlərini yadıma salın.

Onu da qeyd edək ki, bu filmərin mahnılarının belə ürəyə yatımlılığı bəstəkarların ilk növbədə xalq musiqisi ilə dərin bağlılığındadır.

Janrından və mövzusunun asılı olmayaraq onu çəkdiyi filmləri, zəngin yaradıcılığı göz önünə gətirəndə böyük istedad malik Tofiq İsmayılovun hərtərəfli sənət imkanları heyrat doğurur. Bəzilərinin sənətarisini yazdığı “İntiazar”, “Oxuyur Müslüm Maqomayev”, “Prima”, “Musiqi müəllimi”, “Son tamaşa”, “Lahic”, “Palçıq vulkanlar”, “Çovqan”, “Gəl”, “Mən mahnı qoşuram”, “Nəğməli Könül”, “Moestro”, “Pillələr”,

“Müslüm Magomayev haqqında üç novella” və s., uzun bir siyahı yaradacaq kino əsərləri sevimlidir, köhnəlməyəndir. XX əsrin 1970-90-cı illərin kino mədəniyyəti tariximizin nə qədər xoşbəxt, nə qədər bərəkətli olduğu, təbii ki, XXI əsrin bir neçə on il sonrakı yüksəkliklərindən daha aydın görünəcək. Amma bu gün dönüb arxaya baxanda tarixin və taleyin biza münasibətdə necə səxavətli olduğu aşkar görünür.

Tofiq İsmaylovun 55 illik sənət həyatı olduqca rəngarəng və zəngindir. Onun zəngin, çoxsahəli yaradıcılığı milli kinomuzun inkişafına yönəlib. Tofiq İsmaylovun filmlərindəki ehtirasların çarpışması, həyatı ziddiyyətlər, yüksək emosionallıq seyirçini gərgin vəziyyətdə saxlayır. İstər bədii, istər portret, istərsə də sənədli filmləri olsun, onun heç bir əsərində artıq və ya çatışmayan sahələrə rast gəlməzsən. Bu filmlər insanın hissəsinə və şüuruna eyni dərəcədə təsir göstərir. Çünki bu filmlərdə ağıllı emosiya, beynlə ürək qırılmaz vəhdət təşkil edir.

Tofiq İsmaylovun uzun illər Azərbaycan Dövlət Mədəniyyət və İncəsənət Universitetində rejissorluq sənəti üzrə dərs demiş, universitetin rejissorluq kafedrasına rəhbərlik etmişdir. Hazırda o, yenə bu universitetin professorudur. 1994-cü ildə Türkiyə Cümhuriyyəti Memar Sinan adına Gözəl Sənətlər Universitetinə dəvət alan Tofiq İsmaylov tam 15 il İstanbulda çalışmışdır.

Türkiyədə doğma Azərbaycanımızı, milli kinomuzu təbliğ edir, tanıdır. Bu sahədə ilk və yeganə olan “Türk cümhuriyyətlərinin sinema tarixi” üçcildlik bir ensiklopediya nəşr etdirmişdir. Bu kitablarında Azərbaycan, Özbəkistan, Qazaxıstan, Qırğızıstan, Türkmənistan və Türkiyə kino sənəti tarixindən, bu ölkələrin filmlərinin təhlili və sənətkarların yaradıcılığından söhbət edilir. Türkdilli xalqların kino sənəti haqqında latın əlifbası ilə çap olunmuş ilk və tək kitabdır. O, İstanbulda düzenlədiyi Türk Dünyası kino festivalları, “Ailə filmləri festivalı”, “Fantastik filmlər festivalı”, “Çingiz Aytmatovun əsərləri kino festivalı”, birinci və ikinci “Türk Dünyası Teatr Festivalı”,

birinci, ikinci və üçüncü “Türk Dünyası opera günləri”, birinci və ikinci “Türk Dünyası çağdaş ədəbiyyat günləri”nin, “Türk Dünyası ulduzları silsiləsi”ndən Qara Qarayev, Üzeyir Hacıbəyov, Rəsul Rza, Bəxtiyar Vahabzadə, Adil İsgəndərov, Anar günləri və bir çox sənət şənliklərinin təşəbbüskarı və təşkilatçısı olub.

Nəhayət, keçən ilin son ayında Ərzurumda çox maraqlı düzenlənən “Türk Dünyası Ərzurum Film Festivalı” məhz Tofiq İsmaylovun şəxsi təşəbbüsü və zəhməti nəticəsində düzenlənib. Bütün sadaladığımız bu festivallarda, sənət şənliklərində Azərbaycan kinosu, Azərbaycan opera və balet, teatr və kino sənətkarları iştirak edərək böyük müvəffəqiyyətlər qazanıblar. Tofiq İsmaylovun Azərbaycan mədəniyyətini təkcə ölkəsində deyil, xaricdə də layiqincə tanıdıqca bilib. 1996-cı ildə Türkiyədə 14 gün davam edən, Tofiq İsmaylovun təşkilatçısı olduğu “Azərbaycan ədəbiyyat və incəsənət günləri”nə Azərbaycandan dəvət olunan 100 sənət adamından biri kimi qatıldım. Bu tədbir milyonlarla tamaşaçı topladı. Bu günlər ərzində, teatr və sonralar da mən orada Tofiq hocaların (Türkiyədə onu belə tanıyırlar) necə dərin məhəbbətlə sevdiklərinin şahidi oldum. Onun yaradıcılığı təkcə doğma Azərbaycanın kinosu ilə deyil, həmçinin çox sevdiyi Türkiyə və türkdilli xalqların kino sənəti ilə möhkəm bağlıdır. Türk dünyasından gələn qonaqların məclisində onun məzmunlu çıxışı, ədəbiyyatımızın və incəsənətimizin nailiyyətləri barədə iftixar dolu söhbətləri yaxşı yadımdadır. Xarici həmkarlarımızla olan hər hansı görüşdə, söhbətdə də xalqımızın qədim tarixə malik zəngin mədəniyyətinin, mənəvi sərvətinin təəssübünü çəkməyi özünə borc bilirdi.

Onu səyi və təşəbbüsü ilə Azərbaycan dramaturqlarının əsərləri İstanbulda səhnəyə qoyulub. O, müəllimliyi ilə yanaşı, 18 seriyalı “Əff et məni, Xocam” teleserialına çəkilib, Ç. Aytmatovun “Əsrə bərabər gün” romanı əsasında “Manqurt” tamaşasını, qazax şairi Muxtar Şaxanovun “Çingiz xanın sirri”

mənzum romanı əsasında bir tamaşanı İstanbul bələdiyyə teatrı üçün səhnələşdirib.

TRT-yə Ç. Aytmatovun “Çingiz xandan küsən bulut”, Muxtar Şaxanovun “Çingiz xanın sirri” əsərləri əsasında ssenarilər hazırlayıb, Yazarlar və Qəzetçilər Birliyinin sifarişilə Çingiz Aytmatovla birlikdə “Alp ərənlər” adlı ssenari yazıb.

Bir sözlə, Tofiq İsmayılov Azərbaycan incəsənətini təbliğ etmək üçün çox iş görüb. O, doğma Azərbaycanın, təkcə milli kinonun deyil, Türkiyə, bütün Türk dünyası kinosunun tam səlahiyyətli müvəkkili kimi çıxış edir. Eyni zamanda, o, öz fikirlərinin genişliyi, beynəlmilləçiliyi və insanpərvərliyi ilə, qonaq olduğu türk xalqına və onun mənavi sərvətlərinə məhəbbətilə, parlaq istedadı və sənəti ilə bir pədaqoq, bir rejissor kimi orada xoş təəssürat oyadaraq, böyük öndərimiz Heydər Əliyevin təbirincə desək, “Bir millət – iki dövlət” olan ölkələrimiz arasında xeyirxah münasibətlərin, müştərək filmlərin yaranması arzusunun bünövrəsinə sanballı bir daş qoyaraq Vətənə qayıdıb.

Tofiq İsmayılovun zəngin çalarlı yaradıcılığı haqqında demək istədiyim daha bir mülahizə onun son zamanlar elm aləminə daha çox meyl etməsi ilə əlaqədardır. Onun Türkiyədə üzərində 5 il çalışıb çap etdirdiyi “Türk cümhuriyyətlərinin sinema tarixi” üçcildliyi, 50-yə yaxın türk qəzet və jurnalında çap olunan elmi yazıları və nəhayət, Azərbaycanda Atatürk Mərkəzi tərəfindən 2008-ci ildə çap olunan Türk xalqlarının kino sənətini yeni istiqlal məfkurəsi ilə araşdıran ilk monoqrafik tədqiqat əsəri “Türk xalqlarının kino sənəti” adlı kitabı zəngin bədii və nəzəri material, məntiqi ümumiləşmələr əsasında yazılan bitkin tədqiqat əsəri, kinoşünaslığımızda mühim elmi addımdır. Bu məqalə və kitabları həyəcasız oxumaq mümkün deyil. Onun kitabları oxucunun diqqətini axıradək özümdə saxlaya bilən yüksək elmi əsərlərdir.

Mövlana Cəlaləddin Rumi YUNESKO tərəfindən keçirilən 800 illiyində Bakıda Tofiq müəllimin təşəbbüsü ilə düzən-

lənən “Mövlana həftəsi” mənə unudulmaz təsir bağışladı. Bu qeyri-adi və yaraşlıq tamaşa ilə xalqımız Şərqi böyük şairinə ehtiramını ifadə etdi. “Mövlana həftəsi”ndə Ruminin şeirləri söyləndi, onun sözlərinə yazılmış mahnılar oxundu. Simpozium düzənləndi, İrandan gələn balet qrupunun yaraşlıq kostyumları, ifaçıların göstərdiyi tamaşa hamımızın diqqətini cəlb etdi. Tofiq İsmayılovun o günlərdə çəkdiyi “Gəl” adlı filmi sayəsində hamımız Mövlana muzeyinə maraqla baxdıq. Məhəbbət hissilə çəkilmiş ekspozisiya-film tamaşaçıları Ruminin yaradıcılığı ilə XIII əsrdən başlamış zamanımızadək türk xalqının etnoqrafik xüsusiyyətləri, onun həyatı və məişəti ilə bir daha tanış etdi.

Bu günlərdə böyük bəstəkarımız Tofiq Quliyevin sənət dünyasından söhbət açan çox maraqlı bir filmin yaradıcılarından biri də məhz Tofiq İsmayılovdur. O, dəyərli sənətkarımız Eldar Quliyevlə birlikdə “Nəğməli ömür” adlı tammətrajlı musiqili film yaradıb.

Tofiq İsmayılov ciddi gördüyü qədər də sadə və səmimidir. Ümumiyyətlə, mədəniyyətimizin, ədəbiyyatımızın, o cümlədən kinomuzun sürətli inkişafı, paklığı naminə mübarizə onun həyatının əsas mənasını təşkil edir. Tofiq müəllimi yaxından tanıyanlar onun sərt xarakteri üçün səciyyəvi olan başqa keyfiyyətlərlə yanaşı, yəqin ki, bir də dostluqda etibarlı, ailədə sədaqətli olduğunu deyirlər.

Tofiq İsmayılovla ünsiyyət, dostluq adamı həqiqətən zənginləşdir, yüksəldir, onun xarakterindəki bütövlük, prinsipiallıq sənəti ilə şəxsiyyəti arasındakı vəhdətdən yoxulub. Onun böyüklüyünü də mən həmin vəhdətdə görürəm. Qızğın, çılgın, ehtiraslı, istiqanlı və olduqca sadə Tofiq İsmayılovla tanışlıqdan sonra inanırsan ki, bu zəhmətkeş sənətkar məhz bu doğma torpaqda – Azərbaycanda doğulub. Bu zaman Vətən torpağının ətri, bərəkəti insanda vüqar hissi doğurur.

Anadan olmasının 75 illiyini fərəh və iftixar hissi ilə qeyd etdiyimiz, Azərbaycan mədəniyyətinin inkişafına 55 ilini verən bir sənətkarın portretini çəkmək çox asan olmasa da, belə

bir həqiqət var: Azərbaycan mədəniyyətinin fəxri, milli kinonun xeyirxah və qayğıkeş dostu Tofiq İsmayilovun yaradıcılığı çoxdan könlünləri fəth edib. Əziz yubilyara Azərbaycan yazarları və mədəniyyət işçiləri adından və şəxsən öz adımdan minnətdarlıq bildirir, bu yolda ona yeni sənət uğurları, kino iciləri ilə bəzənmiş uzun ömür arzulayıram.

Nizami Cəfərov

Millət vəkili, professor

20 mart 2009-cu il

"525" qəzet

SABAHA DOĞRU

Onun haqqında yazmaq çox çətindir. Dərin biliyə malik böyük bir dövlət adamı, əsgər və natiq. Azərbaycanın uğurlu sabahı üçün mükəməl zəmin yaradan dahi şəxsiyyət, müdrik, uzaqgörən rəhbər və əsl siyasətçi. Bütün həyatını, istedad və bacarığını canından da artıq sevdiyi Azərbaycana həsr edən Heydər Əliyev...

40 il öncə, 1969-cu il iyul ayının 14-də Azərbaycan SSR-in ali rəhbərliyində baş verən islahatlar xalqımızın və ölkəmizin sonrakı həyatında həlledici dəyişikliklərə gətirib çıxardı. Ümummilli liderimiz Heydər Əliyevin 1969-cu il iyulun 14-də Azərbaycan Kommunist Partiyası Mərkəzi Komitəsinin birinci katibi seçilməsi respublikamızın tarixində yeni siyasi mərhələnin başlanğıcı oldu. Heydər Əliyev ali kürsüyə yüksəldiyi ilk gündən bütün varlığı ilə sevdiyi xalqının intibahı və xoşbəxt gələcəyi naminə böyük fədakarlıqlar göstərdi. Çağdaş tariximizin 34 ili ulu öndərimizin adı ilə bağlı olmaqla xalqın taleyində şanlı və parlaq səhifəyə çevrildi. Bu 34 il Azərbaycanda müstəqilliyin əbədi, daimi və dönməz xarakter alması, sabit dövlət quruluşunun yaranması, xalqın özünün konstitusiyaya hüquqlarına sahib çıxması, milli-mənəvi yüksəlişə nail olması ilə əlamətdardır. Azərbaycanı müstəqil dövlət quruculuğuna aparan keşməkeşli və şərəfli yol da, əslində, məhz dahi öndərimizin hakimiyyətə birinci rəhbərliyi dövründən başlayır.

Heydər Əliyevin Azərbaycana rəhbərlik etdiyi 1970-1980ci illər ölkəmizin yüksəliş dövrü hesab oluna bilər. Böyük siyasətçi iqtisadiyyat və mədəniyyətin müxtəlif sahələrində öz Vətəninə, xalqına lazım olan qərarların Siyasi büro, Mərkəzi Komitənin plenumları, kommunist partiyasının qurultayları səviyyəsində qəbul edilməsinə nail olur, sonra da bütün xalqı həmin qərarların icrasına səfərbər edir, doğma Azərbaycanın

tərəqqisi uğrunda mübarizə aparırdı. Azərbaycanı özünü təmin edə bilən, müstəqil yaşamağa qadir olan və elmi-texniki cəhətdən gəlmiş bir ölkəyə çevirmək onun planlarının özəyini təşkil edirdi. Başqa sözlə desək, Vətənimizin müstəqilliyə gedən yolunu Heydər Əliyev hələ dərindən düşünürdü və bu yolda gedən yolunu Heydər Əliyev hələ dərindən düşünürdü və bu yolda gedən yolunu Heydər Əliyev hələ dərindən düşünürdü.

Bu gün Bakının bəzəyi olan yüzlərlə binalar, iqtisadiyyatımızın nüvəsini təşkil edən zavodlar, fabriklər, nəhəng istehsal kompleksləri, su anbarları, dəryaçalar, yaşillıq zonaları Heydər Əliyev zəkasının, onun yorulmaz fəaliyyətinin, varlığına hopmuş Vətən sevgisinin nəticəsidir.

Çıxışlarından birində o belə bir ifadə işlətməmişdir: "Azərbaycan mənim həyatımdır". Bu ifadə doğrudan da Heydər Əliyevin həyat leymotivi hesab oluna bilər.

70-80-cı illərdə respublikamızın həyatının bütün sahələrindəki, mədəniyyət aləmində də böyük canlanmaya və tarixi uğurlara nail olunmuşdur. Tale elə gətirdi ki, Heydər Əliyev o dövrdə başladığı işləri müstəqillik illərində davam etdirdi. Qətiyyətlə demək olar ki, Heydər Əliyev Azərbaycanın mədəni həyatında misilsiz yeniliklərin ideoloqu, təşəbbüskarı, ilhamvericisi və təşkilatçısı idi.

Mədəni irsimizin qorunub saxlanılmasında, inkişaf etdirilməsində, təbliğində, dünya miqyasında tanınmasında Heydər Əliyevin müstəsna tarixi xidmətləri danılmazdır. Məhz buna görə də Heydər Əliyevin Azərbaycana rəhbərlik etdiyi dövrü mədəniyyətimizin tarixində yeni intibah dövrü adlandırmaq olar. Yola saldıığımız son 40 il Azərbaycan mədəniyyətinin yüksəlişi, çiçəklənməsi, onun bütün sahələrinin vüsətli inkişafı, zənginləşməsi, geniş miqyasda təbliği, dünyada tanınması illəridir.

Ədəbiyyata, incəsənətə, bütövlükdə mədəniyyətə bağlılıq Heydər Əliyevin yaradıcı təbiətindən qaynaqlanırdı. Prezident İlham Əliyevin dediyi kimi "Əgər o siyasətçi olmasaydı çox gözəl alim, filosof da ola bilərdi. Nəzəri baxışları, fəlsəfi tezis-

ləri və təhlilləri onun dünyagörüşünü, nə qədər müdrik insan olduğunu göstərirdi."

Heydər Əliyev doğrudan da fenomenal şəxsiyyət idi. O, müasir həyatın müxtəlif problemləri, həm də təkcə siyasi mövzuda deyil, iqtisadi, elmi, mədəni, mədəni, tarixi, habelə sənətin ayrı-ayrı sahələrinə dair məsələlər barədə saatlarla danışmağı, mövcud vəziyyəti dərindən təhlil edərək düzgün nəticələr çıxarmağı bacaran dövlət xadimi idi. Heydər Əliyevin dünyanın ən böyük dövlətlərinin tanınmış başçıları, ayrı-ayrı ölkələrin nümayəndələri, müxtəlif rəngli diplomatlar, başqa-başqa sənət, peşə sahibləri ilə rəngarəng səpkili görüş və danışıqlarının görünənlər dəfələrlə bu böyük insanın intellektinə, niyyət məharətinə, həmsöhbətlərini valeh etmək bacarığına heyran qaldıqlarını etiraf etmişlər.

20 yanvar hadisələri ilə bağlı Heydər Əliyevin 1990-cı il 21 yanvar tarixində Azərbaycanın Rusiya nümayəndəliyində SSRİ rəhbərliyini sət tənqid edən bəyanatı artıq Azərbaycan tarixində yeni siyasi dövrün başlanmasını bildirirdi. Növbəti sənəd onun SSRİ Nazirlər Sovetinin partiya təşkilatına ünvanladığı ərizəsidir. O, kommunist rejiminin ölkəni uçuruma apardığını, SSRİ-nin dağılmasının labüdlüyünü açıq bəyan etmişdi. Naxçıvan Muxtar Respublikası Ali Sovetinin sədri olaraq Heydər Əliyevin Naxçıvan əhalisinə müraciəti bu respublikanın ağır günlərinə təsadüf edirdi.

Heydər Əliyev respublika rəhbərliyinə qayıtdıqdan sonra isə qısa müddətdə dünyanın bir sıra dövlətlərinin nəhəng şirkətləri ilə Xəzərdəki neft və qaz yataqlarının istismarı ilə bağlı 20-dən artıq müqavilə imzalandı, respublika iqtisadiyyatına 60 milyard dollar həcmində sərmayə qoyulması üçün təməl yaradıldı. 1994-cü il sentyabrın 20-də "Əsrin müqaviləsi"nin imzalanması ilə Heydər Əliyevin qətiyyətlə həyata keçirdiyi neft strategiyasının özülü qoyuldu. Azərbaycanın sosial-iqtisadi və ictimai-siyasi həyatında böyük rol oynamış "Əsrin müqaviləsi" xarici sərmayə qoyuluşuna stimül verməklə ölkə

iqtisadiyyatının dirçəlişinə və dünya iqtisadi sistemində inteqrasiya olunmasına əlverişli şərait yaratdı.

Ulu öndərin konturlarını dəqiqliklə müəyyənləşdirdiyi neft strategiyası onun fəaliyyətinin ana xəttini təşkil edirdi. Heydər Əliyev Azərbaycanın təbii sərvətlərindən, əlverişli coğrafi-strateji mövqeyinin üstünlüklərindən ölkənin milli mənafehlərinə uyğun şəkildə istifadə edilməsinə yönəldilmiş irimiqyaslı beynəlxalq iqtisadi sazişlərin işlənilib hazırlanması və gerçəkləşməsi sahəsində son dərəcə gərgin və səmərəli fəaliyyət göstərmişdir. Görülən tədbirlər nəticəsində Azərbaycan nəhəng beynəlxalq iqtisadi layihələrin həyata keçirildiyi məkana çevrildi. Tarixi Böyük İpək Yolunun bərpa edilməsi də belə layihələrdəndir.

BMT, ATƏT, Avropa Şurası kimi təşkilatlardakı fəaliyyətimiz, həmçinin bir çox dövlətlərlə ikitərəfli münasibətlərimiz Azərbaycanı dünyaya qovuşdurur, inteqrasiyasına təkan verir. Heydər Əliyev fəaliyyəti dövründə ABŞ, Rusiya, Böyük Britaniya və Fransa kimi nəhəng dövlətlərlə Azərbaycanın münasibətlərinin məhz qarşılıqlı maraqlar zəminində qurmağa nail olmuşdur.

Azərbaycanı inkişaf etdirmək, şöhrətləndirmək, xalqın tükənməz potensialını üzə çıxarmaq Heydər Əliyevin ən böyük amalı idi. Heydər Əliyevi minlərdən, milyonlardan fəqləndirən üstün cəhət bu idi ki, o, məmləkətin inkişafı üçün zəruri olan məqamları görə bilirdi, qarşıya konkret məqsədlər qoyurdu və insanları bu məqsədlər naminə səfərbər edirdi, qüvvələri səmərəli şəkildə istiqamətləndirirdi.

Azərbaycan Milli Ordusunun formalaşması Heydər Əliyevin adı ilə bilavasitə bağlıdır. O, Azərbaycan xalqının qəhrəmanlıqlarla dolu tarixi keçmişinə, zəngin mənəvi dəyərlərinə, maddi-mənəvi irsinə, incəsənətinə qayğı ilə yanaşmışdır. Üçüncü minilliklə əlaqədar xalqa müraciəti, Bibiheybət məscidinin təməlqoyma mərasimindəki, "Demokratik cəmiyyətdə dinin və əqidənin rolu: terrorizm və ekstremizmə qarşı mü-

barizə yollarının araşdırılması" konfransındakı çıxışları bu mənada diqqətəlayiq hadisələrdir.

Ölkə üçün ən çətin məqamlarda, büdcədə pul olmayan da belə, Heydər Əliyev mədəniyyət tədbirlərinin keçirilməsi üçün müəyyən qaynaqlar tapırdı. O, yalnız Azərbaycanda deyil, bütün Sovetlər Birliyində kino sənətinin inkişafında əvəzsiz rol oynamışdır. Ölkə kinematoqrafının 100 illiyinə və "Festivalar festivalı"nın açılışına həsr olunmuş təntənəli gecədə çıxışında Heydər Əliyev Azərbaycan kinosunun tarixindən bəhs edir, perspektivindən danışırdı.

O, Atatürk Sülh mükafatının sahibi, Türk dünyasının dövlət adamıdır. Heydər Əliyev XX əsrdə yetişmiş, bugünkü Azərbaycan dövlətini qurmuş, hazırda bayrağı dünyada dalğalanan bir dövlətin öndəri kimi tanınmışdır. O, imperalizmə sülhü, millətə isə birləşib bütövləşməyi öyrədən böyük dövlət adamıdır. Ondan türkdilli qardaşlarımızın, eləcə də dünyanın öyrənəcəyi bir çox fikirlər var.

Təmali Heydər Əliyev tərəfindən qoyulmuş dövlətçiliyə arxalanmaqla Prezident İlham Əliyevin həyata keçirdiyi əsas məqsəd milli dövlətçiliyin daha da möhkəmləndirilməsi və inkişaf etdirilməsindən ibarətdir. Prezident İlham Əliyev bütün fəaliyyəti ilə göstərir ki, Heydər Əliyev siyasəti yaşayır və bu yol yeganə düz yoldur.

Bu gün qarşımızda böyük hədəflər durur. Bu, Ümummilli Liderimiz Heydər Əliyev tərəfindən işlənilib hazırlanan, böyük əzmlə həyata keçirilən, son səkkiz ildə Prezident İlham Əliyev tərəfindən inkişaf etdirilən Böyük Yolun Davamıdır. Bu yol bizi müstəqilliyə, davamlı inkişafa, xoşbəxt və firavan gələcəyə aparır. Gələcək isə Uğurlu Sabahdan başlanır. Sabaha Doğru!

prof. Tofiq İsmaylov
Azərbaycanın Xalq artisti,
"Pəncərə" jurnalı, may

ALP ƏRƏNLƏR

Qırğız xalqının mədəni-mənəvi aləminin müəyyənləşməsində Çingiz Aytmatov mühüm rol oynayıb. Təkcə Qırğızıstan yox, dünya mütəxəssisləri də sübut etdilər ki, Ç. Aytmatov həqiqətən çox böyük yazıçı idi. O, qırğız ədəbiyyatının səmasında ildırım kimi çaxdı, günəş kimi parladı.

Ç. Aytmatovun çoxmiqyaslı yaradıcılığında, məhsuldar və çoxistiqamətli fəaliyyətində şübhəsiz, ilk növbədə yazıçılığı əsas yer tutur.

Qırğız xalqının fəxri olan Çingiz Aytmatov zamanəsinin yetirdiyi böyük qırğızlardan biri, bəlkə də birincisidir. Ç. Aytmatov həqiqətən qeyri-adi bir ömür yaşadı, yalnız mənsub olduğu qırğız xalqının, təkcə sovet xalqının deyil, ümumən dünya xalqlarının sevilə-sevilə oxunan bir yazıçısı olaraq, özünün mükəmməl obrazını, aydın cizgiləri ilə seçilən möhtəşəm portretini yaratmışdır.

Çingiz Aytmatov böyük yazıçı olmaqla yanaşı, ictimai xadim, həyata hədsiz dərəcədə vurğun bir insan idi. Onun sadəliyi, ziyalılığı, təvazökarlığı və səmimiliyi hamını valeh edirdi. O, yüksək mədəniyyətə malik bir insan idi. Ç. Aytmatov hamının pərəstiş etdiyi, sevdiyi görkəmli yazıçı idi.

Mənə də bu incə və həssas qəlbli böyük sənətkarla ünsiyyətdə olmaq səadəti nəsb olub.

Çox sevdiyim yazıçı Ç. Aytmatov və onun böyük romanları yaradıcılıq bioqrafiyamda mühüm bir yer tutur. Mən Azərbaycanda Ç. Aytmatovun hekayə, povest və romanlarının radio və televiziya tamaşalarını hazırlayan ilk rejissor olmuşam. Azərbaycan Akademik Dram Teatrının səhnəsində, rejissor Hüseyn Sultanovla birlikdə Teymur Elçinin tərcümə etdiyi "Ana tarlası" əsərinin ilk quruluşunu verənlərdən biri olmuşam.

Türkiyədə də, İstanbul Bələdiyyə Teatrının təklifi ilə ilk dəfə səhnəyə qoyulan "Gün var əsrə bərabər" romanının

"Manqurt" adı ilə səhnə üçün hazırlayan mən olmuşam. Bu tamaşaya kimi Ç. Aytmatovun heç bir əsəri Türkiyədə oynanılmamışdı.

1989-cu ildə Daşkənd Festivalındaydım. Ç. Aytmatovla ilk dəfə olaraq orada tanış oldum. Sözarası dedim: "Mən Azərbaycan radisounda, televiziyasında, teatr səhnələrində sizin əsərlərə rejissorluq etmişəm, arzum bir əsərinizi kino üçün işləməkdir. Mənə yardım edin, bir hekayənizin üzərində çalışmama izin verin". Ç. Aytmatov qıyıq gözlərini bir az da yığdı, üzünə təbəssüm qondu və dedi:

-Nə deyirəm ki...min birinci ol. Səndən əvvəl təkliflər çoxdur, gözləməli olacaqsan.

Bu, mənim Çingiz Aytmatovla ilk tanışlığım oldu.

Bu söhbətdən bir neçə il keçdi. Sovetlər dağıldı. Mən müəllim olaraq Türkiyəyə, İstanbula- M.S. Universitetinə dəvət olundum.Orada ilk dəfə olaraq Ç. Aytmatovun 10 əsərindən çəkilən 10 film Türkiyə seyrcilərinə 10 gün göstərildi. O zaman Ç. Aytmatov Brüsseldə Qırğızıstanın baş səfiri olaraq çalışırdı. Mən Aytmatovu İstanbula dəvət etdim; yaxından tanış olduq, hətta sonralar bu tanışlıq dostluğa çevrildi. Mən tez-tez Bışkekə, Brüsselə girdim, o isə İstanbula qalırdı. Almaniyada, Qırğızıstanda, Kazanda, İstanbulda, Qazaxıstanda keçirilən kino festivallarında birlikdə jüridə çalışdıq.

Bir gün mənə onun Türkiyədə təmsilçi olmağı təklif etdi. Razılaşdım, 4-5 il bu işlə məşğul oldum. Türkiyə içində onun müəllif haqlarını qorudum. Günlərin birində "Qəzetçilər və yazarlar" Vakfının rəhbəri məndən Aytmatovla görüşüb, onlar üçün bir ssenari yazmasını istədi. Mən bu təklifi Çingiz müəllimə bildirdim. Türkiyəyə növbəti gəlişində onu həmin Vakfa apardım. Vakfın rəhbəri Harun Tokak bəylə görüşdülər, danışdılar. Mən də onlara tərcümanlıq etdim. Təklif, dünyanın bir sıra ölkələrində açılmış Türk məktəbləri haqqında bir bədii filmin ssenarisinin yazılması idi. Sovetlər Birliyi dağıldıqdan sonra türk məktəbləri türkdilli ölkələrdə də açılır, böyük maraq

doğururdu. Ssenari bu məktəblərin yaranması çətinliyindən, oraya bilik verməyə gedən türk müəllimlərinin yaşam həyatını əks etdirməli idi. Onu da söyləyim ki, bir il əvvəl Bışkekdə açılan türk litseylərindən birinə Ç. Aytmatov adı verilmişdi. Yaxşı ya pis, Ç. Aytmatov bu litsey haqqında bilir, oradakı toplantılara qatılır, çıxışlar edirdi. Harun Tokak Çingiz müəllimə Vəqfin istəyini anlatdı. Çingiz müəllim bir çox sorular sordu, cavab aldı. Nəhayət, Ç. Aytmatov mənə "sən ssenarini yazmaqda mənə kömək edəcəyinə söz verirsənsə, mən bu işə razılaşıram" – dedi. Mən: "Nə deyirsiniz, həmişəki kimi yenə də əlimdən gələnlə köməyi edəcəyəm" – dedim. O, müqavilə bağlamağa razı oldu. Və biz "Alpərənlər" adlı bir filmin ssenarisinin yazılmasına "Qəzetçilər və yazarlar" vəqfi ilə müqavilə bağladığımız. Amma çox qəribə bir hadisə oldu. Bu gün onu deməmək olmaz. Mən tərcümanlıq etdiyimə görə ssenariyə ayrılan qonorarın çox hissəsini Ç. Aytmatovun adına, daha az hissəsinin öz adıma yazılmasını istədim. Müqavilə hazırlandı və gətirildi. İmza atmaq zamanı Ç. Aytmatov yazılanları dinlədi və etiraz etdi, hər iki müəllifə eyni miqdarda pul ödənilməsini təklif etdi. "Hər ikimiz eyni dərəcədə çalışmalı və qonorarı da eyni dərəcədə paylaşmalıyıq" – dedi. Müqavilə dəyişdikdən sonra imzalandı. Ssenari üzərində iş başladı. Sonralar biz dəfələrlə Bışkekdə, Almatıda, Brüsseldə, Almaniya, Bakıda və daha çox İstanbulda görüşdük. Biz bir çox ölkələrdə yerləşən türk okullarını gəzdik. Bəzisini o, bəzisini isə mən ayrı-ayrılıqda gəzdik. Aytmatov rus dilində yazır, mən isə türkcəyə çevirirdim. Bir çox səhnələr söhbət edilir və o anda türkcədə yazılırdı. Nəhayət, ssenarinin ilk variantı hazır oldu. Vəqfa təhvil verdik. Müzakirələr başladı. Türkiyənin məşhur rejissorlarından Halid Rəfiq bəyə bu ssenarini çəkmək təklif olundu. Baş rolu, Azərbaycanı vaxtilə çox sevən "Minik sərçə" filminin baş qəhrəmanı Blut Arasın oynayacağı düşünülürdü. Çingiz müəllim Halid Rəfiqin və Vəqfin ssenariyə etdikləri düzəlişlərin bəziləri ilə razılaşıdı, bəzilərini etiraz etdi.

Ssenari üzərində iş davam etdi. Bəzi düzəlişlər söhbət olaraq qaldı; Çingiz Aytmatov dünyasını dəyişdi...

Onunla görüşlər zamanı mən Ç. Aytmatovun dərin savaşa, yüksək mədəniyyətə malik olduğunu duydum və gördüm. Onun xeyirxahlığı isə Qırğızistana və qırğızlara olan rəğbətini daha da artırdı. O, könlülərdə, yaddaşlarda əbədiyyətə çevrildi. Çingiz Aytmatovun vəfatı şəxsən mənim üçün, bütün türk dünyası üçün və eləcə də dünya xalqları üçün böyük itkidir.

Bu günlərdə Türkiyədə idim. "Qəzetçilər və yazarlar" Vəqfində oldum. Onunla keçən günlərimi xatırladım. . . Və birgə çalışdığımız, fəqət yarımçıq qalan ssenarinin bir kitab halında çap olunması, sonra da film çəkəcəyi qərarına gəldik.

Çingiz Aytmatovun ümumdünya ədəbiyyatına gətirdiyi yeniliklər, ədəbi görüşləri, eləcə də yaradıcılıq yolu barədə çox tədqiqat əsərləri yazılmış və yazılacaqdır.

Allah ona rəhmət eləsin!

Tofiq İsmayilov
"Mən Manas oğluyam"
Baki, Nurlan, 2009.

SƏNİ KİM UNUDAR...

Günəş doğmaq üzrə idi. Bu səhərin hər zamankından daha istəksiz olduğu aşkar görünürdü. Quşlar civiltisini kəsmiş, susaraq qarşılayırdılar bu səhəri.... Və günəş doğur. Fəqət nə acı! Səmada bizə gülən o günəş, daldalanır və bir buludun altında gizlənməklə kifayətlənir. Bu səhərin yağış damcıları ilə insanlara hüznünü anadan buludlar ağlayırdı.

Türk dünyasını, yox, dünya mədəniyyətini acı bir xəbər bürüdü. Dünya böyük bir itki verdi. Bu itki dahi Üzeyir bəyin itkisinə, Qara Qarayevin itkisinə, Rəşid Behbudovun itkisinə

bərabər idi. Amansız ölüm xalqımızın nəhəng mədəniyyət ustalarının birini-görkəmli musiqiçi, bəstəkar, vokal sənətimizin kamil ustadı Müslüm Maqomayevi sıralarımızdan ayırdı. Faciəli xəbər ildırım sürəti ilə dünyaya yayıldı və onu sarsıtdı. Azərbaycan paytaxtı Bakı həmin gün təlatümə gəlmişdi. İnsan dənizin dalğaları sevimli müğənnimiz Müslüm Maqomayevin cənazəsini hörmət və ehtiramla, hər kəsin şəhərimizdə müqəddəs tutduğu bir guşəyə - Fəxri xiyabana aparırdı. Küçələr çiçəklərlə dolmuşdu. Sanki dünyanın bütün qərənfilləri onu uğurlamağa gəlmişdi. Azərbaycan mədəniyyətinə, musiqimizə çox əvəzsiz bir itki üz vermişdi. Müslüm Maqomayev dahi müğənni kimi, qədim musiqi tarixinə malik olan Azərbaycan xalqının şərəfli oğlu kimi əbədiyyətə qoşmuşdu...

Xalqımızın musiqi tarixində elə sənətkarlar var ki, onların adı sonsuz iftixar hissi ilə, qürurla çəkirik. Məgər Azərbaycan professional musiqisinin banisi Üzeyir Hacıbəyli, muğam sənətimizin böyük nümayəndəsi Cabbar Qaryağdıoğlunu, gözəl səslər gülzarımızın şən Rəşidini unutmmaq olarmı? Şübhəsiz ki, yox! Bu məşhur və unudulmaz sənətkarlarla birlikdə dünya şöhrətli, nadir istedad sahibi olan müasirimiz, sülh və ədalət, məhəbbət və dostluq nəğməkarı Müslüm Maqomayev də var.

İndi onun qəbri üzərində ağ qranitdən yonulmuş bir heykəl durur. Bu heykəlin qarşısında dayanmışam. Mələhətli bariton səsə, böyük diapozona, bədi diksiyaya malik vokal sənətimizin ustası ilə ilk görüşlərimizi xatırlayıram. Hər kəs həyatında dərin izlər buraxan görüşlər olur. M.Maqomayevlə olan görüşümdən mənim də qəlbimdə silinməz iz qalmışdır. Mən o vaxt Moskvada ikillik ali rejissor və ssenariçilər kursunu bitirib vətənə dönmüşdüm. İlk filmimi çəkməli idim. O zaman "Azərbaycanfilm"-in direktoru, respublikada teatr və kino sənətkarlarının böyük bir nəslini yetişdirən SSRİ xalq artisti, professor Adil İskəndərov məni kabinetinə çağıraraq dedi: "Şah İsmayıl" operasını dinləmişən? Dedim: "Bəli!" Dedi: "Çox gö-

zəl... Sənə şərəfli və çox məsuliyyətli bir iş tapşırıram. M.Maqomayev haqqında bir film çəkməlisən".

Düzü, çox sevindim. Bir opera çəkmək həmişə arzum olub, elə indi də var. Adil müəllim davam etdi: "Film bəstəkarımız Müslüm Maqomayevin nəvəsi olan müğənni Müslüm Maqomayev haqqında olacaq".

Adil müəllimi Azərbaycan mədəniyyətinin bütün sahələri haqqında dərin biliyə malik canlı bir kitaba bənzətmək mümkündür. Mən tez-tez bu kitaba müraciət edirdim. Bu vaxtdək az-çox çəkdiyim filmlərin ən yaxşı dostu, məsləhətçisi, köməkçisi Adil müəllim olmuşdur. "Oxuyur Müslüm Maqomayev" filminin yaranması da Adil müəllimin təşəbbüsüdür...

Müslüm Maqomayevlə ilk tanışlığımızı xatırlarkən mən xeyləndüz qırx il bundan əvvələ qayıtmış oluram. Müslüm yaradıcılığı haqqında bir film çəkmək üçün onunla görüşdüm. Bizim səmimi yoldaşlığımız və yaradıcılıq dostluğumuz həmin gün başladı. Şübhəsiz, özümü bir rejissor kimi xoşbəxt sanırdım ki, sənət taleyim məni bu musiqi ustası ilə qovuşdurmuşdur.

Bələliklə, 1970-ci ildə mənə M.Maqomayevlə yaxından tanışlıq şərəfi nasib oldu. Bu tanışlıq zamanı onunla bir sıra ölkələrə səfər etdik: Rusiya, Ukrayna, Latviya, Litva, Estoniya, Polşa, Moldova, Gürcüstan respublikalarının musiqi həvəskarlarının bu böyük sənətkar necə dərin məhəbbətlə sevdiklərinin şahidi oldum. Getdiyimiz ölkələrdə M.Maqomayevin ifası ilə sehlənmiş adamların müğənnini necə alqışladıklarını təsəvvürə gətirməkdə çətinlik çəkirəm. Mən onun səhnədəki müvəffəqiyyətinin sirrini ifasındakı güclü drammatizmde görürəm. Müslümü müsiciqin əsl mənada dramaturqu adlandıırıram. İstər vokal ifası, istər fortepiano ifası, istər bəstəkar kimi yazdığı əsərlərində ehtirasların çarpışması, həyatı konfliktlər, yüksək emosionallıq dinləyicini gərgin vəziyyətdə saxlayır. İstər böyük ariyalar, istər kiçik həcmli sərəqilər olsun, onun heç bir ifasında artıq və ya çatışmayan musiqi parçalarına rast gəlməzsən. Müslümün ifası lirik, şux, nikbin, saqraq və oynaq çalarlıdır.

Onun orta registrlı bariton ifası insanın şüuruna eyni dərəcədə qüvvətli təsir göstərir. Çünki bu ifada ağılla emosiya, beyinlə ürək qırılmaz vəhdət təşkil edir. Bu vəhdəti yaratmaq az-az sənətkara nəsisb olur.

Ustadın zəngin yaradıcılığı haqqında demək istədiyim ikinci mülahizə onun opera janrına bağlılığıdır. İfa etdiyi ariyaları həyəcənsiz dinləmək mümkün deyildir. Onun ifası tamaşaçını axıradək gərgin saxlayan yüksək sənət meyarıdır. Müğənninin bu janra meyl göstərməsi vokal sənətinin ifa tərzinin başqa növlərə nisbətən mürəkkəbliyini və təzadlarını daha əhatəli, daha qabarıq şəkildə əks etdirə bilməsidir. Müslüm Maqomayevin sənət inciləri ilə bəzənmiş yaradıcılığı çoxdan könülləri fəth etmişdir.

Ssenarini yazmazdan əvvəl mən xeyli operanın lent yazılarını dinlədim. Vokal sənətinin sirləri ilə tanış oldum. Böyük ifaçılara qulaq asdım. Onların ifaları arasında ümumi və oxşar cəhətlər çox olsa da hər müğənninin yalnız özünə məxsus ifa incəlikləri və xüsusiyyətləri çoxdur və bu fərqlər rəngarəngliyi maraqlıdır. Musiqi duyumu, sənət problemləri, rejissor “mən”i, ifanın estetik mahiyyəti, onun dünəni, bu günü, xüsusən sabahkı taleyi, düzgün yaradıcılıq ünsiyyəti doğururdu. Bütün bunlar nə qədər unudulmaz təəssürat yaratsa da əsas məqsədim Müslüm Maqomayevin sənəti, onun ifaçılıq üslubu, yaradıcılıq texnikası ilə seyrçini tanış etmək, seyrçi ilə sənətkar arasında ünsiyyət yaratmaq, onları yaxınlaşdırmaq idi. Bu istəklə də xeyli musiqiçi ilə görüşdüm, sənətsevərlər arasında oldum, onlarla sorğu-sual apardım. Səhsiz-hesabsız Neapolitan musiqilərini dinlədim.

Filmin ssenarisini məmnuniyyətlə yazdım. Təbii ki, Müslümün böyük yardımı və məsləhəti oldu. Bir arzum da vardı ki, Müslüm filmdə operalardan ariyalar, ariozalar ifa etsin. Çox düşündəndən sonra məşhur “Şah İsmayıl”, “Yevgeni Onegin”, “Faust” və “Riqoletto” operalarından parçalar seçildi.

Təəssüf ki, bu operaların bütünü filmə çəkilməmişdir. İndi görürəm ki, çox şey itirmişik.

Müslüm Maqomayev necə deyirlər, on barmağında on mərifət olan bir sənətkar idi. O, gözəl şəkil çəkir, gözəl heykəl yaradır, gözəl piano çalır, gözəl oxuyur, gözəl musiqi bəstələyir və çox böyük aktyor idi. Gözəl aktyor olduğunu “Oxuyur Müslüm Maqomayev” filmində göstərdi: öz rolundan əlavə daha səkkiz başqa-başqa rolda çıxış etdi. Müslümlə nəinki yaradıcılıq əməkdaşlığı, hətta hər kiçik söhbətim belə mənim üçün xoş bir təəssürat demək idi. M. Maqomayevlə ünsiyyət, dostluq adamı həqiqətən zənginləşdirir, yüksəldirdi. Onun xarakterindəki bütövlük, prinsiplillik sənəti ilə şəxsiyyəti arasındakı vəhdətdən yoxsulmuşdu. Müslümün böyüklüyünü də mən elə həmin vəhdətdə gördüm.

Filmin ssenarisi yazıldı, oxundu, düzəlişlər edildi. Nəhayət çəkilişlər başlandı. Çəkiliş zamanı aldığımız xoş təəssüratlar da olub. Keçirdiyim həyəcanlar da olub. Ssenari çəkilişə buraxıldığı zaman “Ostankino” televiziya şirkətindən bir məktub aldım. Film onların sifarişi ilə çəkilirdi. Moskvadan yazırdılar: “Filmə Müslüm Maqomayev xaricdə istehsal olunan siqaret çəkməməli, yerli istehsal olunan siqaret çəka bilər. Tez-tez geyimini dəyişməməli, film boyu cəmi üç kostyum dəyişə bilərdi. Evini çox dəbdəbəli göstərməyin, yemək-icməyini sadə edin. Adi bir maşınla gəza bilər. Daha çox internasional musiqilər ifa edilsin və s. Bu kimi tövsiyələr vardı. Bir sözlə, əl-ayaqlarımızı bağlayıb qaçmağı əmr edirdilər.

İnsan əməyinin bütün sahələrində yaradıcılıq məhəbbəti dolu ürəyin məhsuludur. İnsan ancaq öz sənətini hərarətlə sevdidiyi, böyük ilham və vəcf ilə işlədiyi zaman gözəl nəticə əldə edə bilər. Bədii sənətlər aləmində bu məhəbbət istedadla birləşərək möcüzələr yaradır. Müslüm ciddi göründüyü qədər sadə və səmimi idi. Yaxşı yadımdadır, hər bir səhnəni çəkib bitirdikdən sonra o, uşaq kimi sevinir və çəkiliş zamanı etdiyi şiltəliqləri yada salıb gülürdü. Özünə xas olan gülümsəmə sifəti

və təmkinlə "Hollivudda da belə çəkərdilər!" deyərək razılığını bildirirdi.

Müslümlə yaxından tanışlıqdan sonra hiss etdim ki, sənətə, onun gözəliyinə vurgunluq, heyranlıq və bir sıra başqa keyfiyyətlər bizi ruhən, mənən yaxınlaşdırıb. Bu yaxınlıq M.Maqomayevə qarşı mənim ürəyimdə böyük hörmət, məhəbbət hissləri oyatmışdır. Onun böyük istedadlı müğənni kimi sevirəm. İfa etdiyi bir çox mahnı dillər əzbəridir, daim ürəklərdə səslənir, adamı yaşamağa, yaratmağa ruhlandırır, yorğunluğu, ətaləti candan çıxarır, qəlblərdə dərin, müqəddəs həyəcanlar, hisslər fırtınası qaldırır. Onun özünəməxsus məharətli ifası ilə "Sevilya bərbəri"ndən Fiqaronun kavatınasını, "Faust"dan Mefistofelin kupletlərini, "Koroğlu"dan Həsən xanın, "Şah İsmayıl" dan Aslan şahın ariyalarını, "Ruslar müharibə istəyirlərmi?", "Buhenvald harayı", "Azərbaycan" şərqlərini, bəstələdiyi bir sıra əsərləri sakit dinləmək olmur. Bunlar musiqi sərəvətimizin unudulmaz inciləridir.

Professional vokal sənətkarlığı, məlahətli səs, böyük diapozon, bədii diksiya Müslüm yaradıcılığının əlamətdar xüsusiyyətidir. O, musiqi əsəri bəstələyəndə də, oxuyanda da, piano arxasında çalanda da, damışanda da, nitq söyləyəndə də, yazı masası arxasında oturanda da bir yaradıcı, bir vətəndaş olaraq onun sinəsində rahatlıq bilməyən, hərərlə döyünən ürək çırpır. Bu hərərlər, bu istilik sanki Zərdüşt odundan alovlanmış bir ocağın istisidir: canları qızdırır, dörd bir tərəfə işıq səpələyir. Yaxınlığınızda olan bir teyibdən Müslümün ifasında bir mahnını dinləyin, görəcəksiniz ki, onun səsi ilə ətrafa yayılan qiğılımlar sinənizi necə qızdırır, gözünüzü necə işıqlandırır. Təkcə bir istedadlı müğənninin deyil, coşğun bir vətənpərvərin də, sədaqətli bir dostumuzun da məhəbbət dolu səsinə eşidəcəksiniz.

Müslüm özünün böyük sənətkarlığı ilə yer kürəmizin hər tərəfində məşhurdur. O, ifa etdiyi mahnıları incə boylarla təcəssüm etdirir. Müğəniyə geniş şöhrət qazandıran bu mahnılar

uzun illər boyu dildən-dilə düşəcək və sevimli dinləyicilərinə haqlı sevincə, fərəh gətirəcəkdir. Xalq musiqisi yaradıcılığı çəşməsindən su içmiş sənətkar xalq durduqca yaşayacaqdır.

M.Maqomayevin adı çəkilərkən adamın hafizəsində gözəl bir insani obrazı canlanır. Biz Müslümü xatırlayarkən dinləyicini valeh edən məlahətli səsi, böyük diapazonu, bədii diksiyasının xoş ahəngi bütün incəliyi ilə qulağımızda səslənir. Belə gözəl sənət əsərlərini nəinki dahi və kamil musiqi ustası, həm də öz xalqının həqiqi övladı olan, onun milli varlığını unudulmaz boylarla tərənnümə çalışan bir adam ifa edə bilərdi.

Film çəkilib qurtardı, böyük uğur qazandı. SSRİ-nin o zamanki kinoprokat idarəsi filmi "Ostankino" studiyasından alıb böyük ekrana çıxardı. "Pravda" qəzeti yazırdı ki. "Azərbaycan kino ustalarının çəkdiyi "Oxuyur Müslüm Maqomayev" filmi paytaxt tamaşaçıları heyran qoyub. Moskvanın 50 kinoteatrında 27 gün göstərilən bu filmin qarşısına yalnız Vasilyev qardaşlarının çəkdiyi "Çapayev" filmi misal göstərmək olar. Azərbaycan kinematoqrafçılarının bu müvəffəqiyyəti kino sənətimizin parlaq nümunəsidir" və s. Film Bakıda, indiki Sankt-Peterburqda, Kiyevdə, Minskə və daha başqa şəhərlərdə aylarla ekranda enmədi. 85 xarici ölkəyə satıldı. Bu filmdən sonra M.Maqomayev SSRİ xalq artisti fəxri adını aldı. Mən bir rejissor kimi ortaya çıxdım, tanındım. Fəqət təəssüf ki, filmin ardını çəkmədik. Mənim arzum hər on ildən bir Müslümlə film çəkmək idi. Adını da düşünmüşdüm. "10 ildən sonra", "20 ildən sonra" və s. . . Hətta 20 ildən sonrakı filmi Müslüm və Tamara Sinyavskaya ilə Bakıda Eldar Qliyəvin evində müzakirə də etmişdik. Film məşhur A.Dümanın "Üç müşketyor"unun qəhrəmanı Dartanyanın ifası ilə başlamalı idi. Sponsorumuz tanınmış professorumuz İsmayıl İbrahimov idi. Müslüm Moskvaya döndü və bu işdən vaz keçdi. Bu gün bunları çox acı hisslər keçirərək xatırlayıram. Təəssüf ki, belə böyük sənətkarlarımızı itirəndən sonra heyflənirik, zamanında bu işləri görmək lazımdı. Atalar demişkən sonrakı peşmançılıq

fayda verməz. Bu gün, Rəşid Behbudov, Şövkət xanım haqqında, Tofiq Quliyev, Qara Qarayev, Fikrət Əmirov barəsində filmlərimiz az saydadır. Məncə, nə qədər gec deyil ulu sənətkarlarımız, onların böyük yaradıcılıqları haqqında silsilə filmlər çəkməliyik. Bu bizim borcumuzdur. Onlar bu xalqın milli sərvətləridir. Onları qoruyub saxlamalıyıq.

Vokalçının böyük sənətindən, "Oxuyur Müslüm Maqomayev" filminin məziyyətlərindən çox danışmaq olar. Çəkiliş zamanı olan görüşlər, hadisələr, gözlənilməz səhnələr haqqında danışdıqca bitməz. Hər bir yeni yaranan əsər özü ilə bir sıra xatirələr, hadisələr də yaradır. "Oxuyur Müslüm Maqomayev" filmi də istisna deyil. Arzum budur ki, biz ustadın surətini bədii filmdə də görək. Onun zəngin irsini gələcək nəsillərə daha ləyaqətlə çatdırmaq. Çünki Müslüm nadir şəxsiyyətdir, tarix Müslüm kimilərin az yetirir. Şair demişkən:

Böyük təbiətlər yaranır az-az,

Hər yerdə, hər zaman inci tapılmaz...

Tofiq İsmaylov

Azərbaycanın xalq artisti, kinorejissor

2009

XƏYALLAR GƏLƏCƏYİN XƏBƏRÇİSİDİR

Müasir kinomuzun bu günkü vəziyyəti, onun axtarışları və şöhrəti, kinoda xəlqilik və ideyalıq, aktyor oyunu və rejissorluq problemləri və s. Bu kimi sənət məsələlərindən danışmaq şübhəsiz ki, təkcə sənət ictimaiyyətimiz üçün deyil, həm də ümumiyyətlə geniş oxucu kütləsi üçün də maraqlı olur.

Bədii sənətlər - ədəbiyyat, musiqi, rəssamlıq, heykəltəraşlıq, teatr və kino hər şeydən əvvəl məcnunluq, vurğunluq deməkdir. İnsan əməyinin bütün sahələrində yaradıcılıq məhəbbət dolu ürəyin məhsuludur. İnsan ancaq sənətini hərarətlə sevdiyi, böyük ilham və vəcd ilə işlədiyi zaman gözəl nəticə əldə edə

bilər. Bədii sənətlər aləmində isə bu məhəbbət istedadla birləşərək möcüzələr yaradır.

"Söz qəlbə qalmaz" deyiblər. Bu dediklərim sənət müəllimlərim, sənət dostlarıım, eləcə də rejissorluq sənəti haqqında, onun gələcəyi haqqında qəlbimdə "qala bilməyən", həm-karlarımla bölüşmək istədiyim fikirlərdir.

İnsanpərvərlik, qardaşlıq və beynəlmiləçilik ideyaları ilə aşılanmış parlaq, işıqlı, bağımsız Azərbaycan incəsənəti ölkəmizin hüduqlarından kənarında da çox məşhurdur. Mənə elə gəlir ki, öz sənətinə laqeyd olmayan hər hansı bir sənətkar onu narahat edən məsələ barədə ilk növbədə məhsuldar və səmərəli işləməyinə maneə olan cəhətlər haqqında danışmalıdır. Vəziyyəti doğru qiymətləndirdikdə, ümumilikdə inkişafda olan rejissorluq sənətimizə maneəçilik törədən böyük və kiçik "əngəllərin" olduğu da aşkar görünəcək. Hidayətzadə, Ə.İsgəndarov, M.Haşimov, M.Məmmədov, T.Kazimov kimi rejissor pedaqoqlarla biz fəxr edirik. Onların yaradıcılığına nəzər saldıqda parlaq istedadla yanaşı, yüksək tələbkarlıq da görürsən. Təəssüf ki, bu gün bəzi rejissorlarımız yaradıcılığın bu mühüm şərtini hardan unudur, tələsir, özünü və ya başqalarını təkrar edir. Təqlidçilik yolu ilə gedir, rejissorluq sənətinin bu günkü səviyyəsinə, vəzifələrinə, hətta öz adına layiq olmayan, zəif və solğun tamaşalar hazırlayır və ya filmlər çəkirlər. Zənnimcə, bu ciddi nöqsan çoxlarına aid olduğuna görə ad çəkməyə ehtiyac yoxdur. Lakin bu gün Azərbaycan rejissorluğu incəsənətin hər bir sahəsində geriləyib, zəifləyib. Bu gün biz 20 il bundan sonra respublikamızda rejissorluq sənətinin inkişaf etməsi üçün, gələcək 20 ilin inkişafı haqqında düşünməliyik. Əsasən gələcək gənc rejissorların yaradıcılığı haqqında düşünməliyik. Respublikamızda son vaxtlar Azərbaycan Dövlət Mədəniyyət və İncəsənət Universitetini bitirən bir neçə istedadlı rejissorun adını çəkmək olar. Onlar bir neçə maraqlı və ümidverici tamaşaya quruluş verib, filmlər çəkiblər. Mədəniyyət Nazirliyinin və Teatr Xadimləri İttifaqının bu sahədə işinin

müvəffəqiyyətli olub-olmadığı haqda söhbət edə bilmərəm. Onların respublikamızda rejissorluğun inkişafı üçün əməlli fəaliyyətlərinin nəticəsi yaqın tez bir zamanda öz bəhrəsini verəcək. Əsl yaradıcılıq üçün sənətkarlıq və tələbkərlik çox mühim şərtidir. Respublikamızda rejissorluq sənətinin inkişafına kömək etməli olan teatr tənqidi və teatrşünaslıq da istənilən səviyyədə deyil. Teatrşünaslarımız bu günlər rejissorluq mədəniyyətimizin bir sıra nəzəri və əməli məsələlərindən kənar da qalırlar.

Bu dediklərimizi kino sənətimizə də şamil edə bilərik. Çünki kino rejissorluğumuz, kino əsərlərimiz, kinoşünaslığımız da heç istənilən səviyyədə deyil.

Təbii ki, incəsənətin hər bir növü kimi kinematografda öz kino əsərləri ilə insanların şüuruna təsir edir. Kino milli şüurun oyanmasında, əxlaqi keyfiyyətlərin, əxlaqi dəyərlərin bərqərar olmasında, insanların mənən zənginləşməsində birbaşa iştirak edir. Kinematografiya yarandıqı gündən cəmiyyətə təsiri olub, indi də var. Biz hiss eləsək də, eləməsək də, bu təsir olur. 1930-cu illərdən başlayaraq Azərbaycan milli teatrımızın inkişafında misli görünməyən sənətkarlar yetişdirən pədaqoq, rejissor, görkəmli sənətkarlarımızdan biri və birincisi olan Ədil İsgəndərovun "Azərbaycanfilm" studiyasına rəhbərliyi dövründə kinomuzə gənc istedadların gəlməsi, onların axtarırları kino sənətinin inkişafına və qanunun təmizlənməsinə əhəmiyyətli təkan verdi. Görkəmli sənətkarımız Ədil İsgəndərovun "Azərbaycanfilm" studiyasına gəlişi ilə deyə bilərik ki, 60-cı illərin filmçiləri kinomuzda bir dönüş yaratdı. Bu həqiqətdir. 60-cı illərin 2-ci yarısında ictimai-siyasi həyatımızda müəyyən dəyişikliklər oldu və bu dövrdə daha əvvəlki nəsillərin kinoçuları da yeni təfəkkürlə çalışmağa, yeni şəkildə fəaliyyət göstərməyə başladılar. Ssenaristlər - Rüstəm, Maqşud İbrahimbəyli, Anar, Yusif Səmədoğlu, Ramiz Rövşən, Mövlud Süleymanlı, İsa Hüseynov və sairə. Rejissorlar Həsən Seyidbəyli, Kamil Məmmədov, Şamil Mahmudbəyov, Eldar Quliyev,

Oqtay Mirqasımov, Tofiq İsmayılov, Yalçın Əfəndiyev, Rasim Ocaqov, Gülbəniz Əzimzadə, Ənvər Əbluc, Ramiz Əzizbəyli, Yuli Qusman, Fikrət Əliyev, Əbdül Mahmudov və sairə. Bu nəsil sonralar altmışıncılar adlandı. Mövzu, üslub baxımından, qaldırılan problemlər baxımından bu nəsil əvvəlki nəsillərdən çox fərqləndi. Bəlkə də 60-cıları fərqləndirən cəhətlərdən biri yeni nəsil olmalarında idi. Bu nəsil həm sənədli filmlərdə, həm bədii kinoda, həm ssenari, həm də kinoşünaslıqda seçilən bir nəsil oldu. 60-cılar kinomuzə yeni nəfəs gətirə bildi. 60-cı illərin sonu tarixi bir dönüş dövrü idi. Bu tarixi dönüş təkcə kinoda deyil, ədəbiyyatda, demək olar ki, incəsənətin bütün sahələrində, ictimai-siyasi həyatda da göründü.

Teatr və kino sənətinin, radioteatr və teleteatrın, ümumiyyətlə bütün bədii-dramatik sənətlərin nəzəri əsası eyni olsa da, onların hər birinə xas ifadə üsulu, spesifik forması, ifadə vasitələri var. Bu sənətlər rejissor işi və aktyor ifasına, dramaturji materialın şərhinə görə bir-birindən fərqlənir. Bu sənətləri tamaşaçılar və dinləyicilər müxtəlif vasitələrlə qavrayırlar.

Biz əvvəllər "çox istedadlı teatr rejissoru", "çox istedadlı kino rejissoru" və ya "çox istedadlı televiziya rejissorudur" deyərdik. İndi nədənsə, biz teatr, kino və televiziya çalışan rejissorları ayrı-ayrı deyil, bu 3 sahədə öz sözlünü demiş rejissor kimi qəbul edirik. Buna etirazım yox. Çünki, tibb sahəsində və ya müəllim olaraq çalışanlara ümumi müraciətdə doktor, müəllim deyilir. Lakin onların hər birinin öz profili, öz sahəsi, öz fənni var. Heç də diş həkimi gəlib ürək əməliyyatı aparmır və ya ingilis dili, ədəbiyyat müəllimi cəbr dərsi demir.

Kino rejissorun spesifik xüsusiyyətləri ilə teatr rejissorunun, televiziya veriləşləri rejissorunun spesifik xüsusiyyətləri arasındakı fərq ən azı teatr kinonun fərqi kimidir.

Hadisələri dialoq və ya monoloq hesabına inkişaf etdirməyi bacaran teatr rejissorundan fərqli olaraq kino rejissoru obrazlı və ifadəli təsviri meydana çıxara bilmək bacarığına malikdi.

Səssiz – lal kino dövründə yalnız təsvir ilə kifayətlənən kino rejissoru, səsləli kino meydana gəldikdən sonra teatr rejissorluğunun imkanlarından bəhrələndi. Beləliklə, kino rejissoru sənətində ədəbiyyat nümunələri öz audiovizual həllini taparaq səsin və təsvirin birləşməsi sahəsində yeni ədəbi ifadə vasitəsi hesabına mükəmməl sənətə çevrildi.

Azərbaycan Mədəniyyət və İncəsənət Universitetində olduğu kimi dünyanın bütün incəsənət universitetlərində teatr rejissorluğu, kino rejissorluğu, televiziya verilişləri rejissorluğu və kino janrına çox yaxın olan televiziya filmləri rejissorluğu fakültə kimi fəaliyyət göstərir. Hətta bu sənətləri öyrədən ayrı-ayrı institutlar, universitetlər var. Bəs, bu halda biz niyə bu sənətlər üzrə ayrıca təhsil almış gənc rejissorlarımızı sonradan hər üç sənət üzrə çalışdırırıq? Məncə bu gün teatrımızda, kinomuzda gənc istedadlı rejissor qıtlığının səbəblərindən biri, bəlkə də birincisi budur. Kim kimdir? Teatrda 1, 2 gözəçarpan, maraqlı tamaşa qoyan, gənc, ümid verəcək rejissor tez bir zamanda kino çəkir, ya istedadlı bir ssenari müəllifi və ya kinoşünas ortaya çıxırsa, o da kino rejissorluğu sevdiyinə düşür. Və nədənsə “ istəyində” də qatır. Təəssüf ki, hələ müsbət nəticə verən bir örnək göstərməyə çətinlik çəkirik. Görəsən, nə üçün kino rejissorluq sənəti belə ucuz bir sənət olub ki, kənardan çox asan başa gələn bir iş kimi görünür.

Krlovun təmsili yadıma düşür. Çalğıçıların və ya çaldığı alətlərin yerini dəyişməklə gözəl musiqi əldə etmək olmaz. Hər musiqiçi öz alətində daha mükəmməl olmaq üçün çalışmalıdır. Bir gənc kino rejissorun çəkdiyi ilk filmi və ya tanıdığı bir rejissorun çəkdiyi son əsəri zəiflə, onu gözədən salmaq lazım deyil. Ona öz sənətində səmərəli çalışması üçün imkan yaratmaq lazımdır. Bir cərrah həkimin əlində bir xəstə sağalmırsa və ya ölürsə, o cərrahın yerinə diş həkimi götürülür mi? Yox!

Məlikməmməd nağilının sonunda olduğu kimi ümid edərkən ki, nə vaxtsa, simurq quşu peyda olub bizə hər cür bədii,

dramatik sənətin öz rejissorunun olduğu işıqlı dünyanı göstərəcək. Çünki ağ qoçu qara qoçdan ayırmaq üçün artıq zaman yetişib.

Hər bir yeni yaradıcılıq işi ilə, yeni bir uğura addım atan rejissor heç vaxt nə mövzu, nə süjet, nə də bədii xüsusiyyətlər baxımından təkrarlanmamalıdır. Çünki hər bir sənətkarın öz yaradıcılıq qayəsi, məqsədi var. Əsl rejissor hər yeni çəkdiyi filmində və ya tamaşasında bu məqsədə, qayəyə tamamilə başqa, təkrarlanmayan yolla getməyə cən atmalıdır. Rejissorlarımız hər bir yeni filmi ilə, tamaşası və ya verilişi ilə yaradıcılığının yeni bir tərəfini tamaşaçısına təqdim etməlidir. Hər bir kino əsəri – istər sənədli olsun, istərsə də, bədii kino əsəri olsun, bənzətmələr, metaforalar, bədii təzad və suallarla zəngin, gözəl ifadə vasitələri ilə dolu olmalıdır. Təbii ki, teatr tamaşalarımız, televiziya verilişlərimiz də həmçinin.

Gənc rejissorun çəkmək üçün hazırladığı ssenarisi mövzu, forma, kompozisiya, süjet xətti cəhətdən bir vəhdət təşkil etməlidir. Gələcək tamaşanın, verilişin və ya filmin bədii keyfiyyət və məziyyətləri bir-birini tamamlamalıdır. Əsərin ideyası da qayəsi kimi maraqlı olmalıdır.

Gəlin, özümüzlə belə bir sual verək. Bu günkü teatrımız, televiziyaımız və kinomuz bir parçası olduğumuz zamanın, dövrün, yaşamanın tələbinə cavab verirmi? Ən azından cavab verməyə cəhd göstərirmi?

Bu suallara cavab tapmaq üçün çağdaş kinematografiyamıza, incəsənətimizin adları çəkilən digər növlərinə nəzər salmaq kifayətdir. Son illərin işlərini nəzərdən keçirməliyik. Bir-iki əsər müstəsna olaraq, ümumi mənzərə çox zəifdir.

Kinematografiyanın da incəsənətin digər növləri kimi belə bir missiyası var: zamanın tələbinə uymaq, dövrün yetişdirdiyi cəmiyyətin ruhunu duymaq. Və bu günkü tələblərdən çıxış edərək gələcəkdə də yararlı və aktual ola biləcək kino, teatr əsərləri və ya televiziya proqramları nümunələri yaratmalıyıq.

Cox vaxt bayağı, daha çox küfurlər və lağlağılarla dolu və ya boş bir ideya üzərində qurulan lazımlı-lazımsız döyüş səhnələri və ya erotik səhnələr üzərində qurulan filmlər də olur. Kino sənətini lazımınca dəyərləndirə bilməyən belə filmlərin rejissorlarının tamaşaçı kütləsi var. Bəzən belə filmlər daha çox "populyar" olursa, bu, tamaşaçının zövqsüzlüyü deyil, cəmiyyətin bədbəxtliyidir. Müəyyən müddət belə rejissorların filmləri seyr edilir, ancaq vaxt keçdikcə bu kino da, rejissor da unudulur. Həqiqi kino isə qalır, həqiqi rejissor tamaşaçısını itirir.

Təbii ki, belə filmlər zövqsüz adamlardan pul qoparmaq üçün çəkilir. Avam filmlər avam adamlar üçündür. Mən heç kimi günahlandırmıram, yalnız həqiqəti anlatmaq istəyirəm. Düzdür, hərənin öz həqiqəti var. Həqiqətlərdən biri də inkardır. İnkər olan yerdə inkişaf var, olub, olacaq da.

Bu əsərlər əyləncə, şöhrət və pul qazanmaq xətrinə yarandı... Həqiqi incəsənət əsəri əbədi yaşayır.

Bu gün belə qənaətə gəlmək olar ki, Azərbaycan kinosu sovet kinosunun bir parçası olmaqla yanaşı öz keçmişinin də davamıdır. Müasirliklə ənənə bir-biri ilə paralelləşərək elə möhkəm bir vəhdət təşkil edir ki, harada nəyin bitib, nəyin başladığını müəyyənləşdirmək çox çətinləşir. Bu cür harmoniyanı qoruyan filmlərə bu günki kinomuzun çox böyük ehtiyacı var. Bugünkü kinomuzun əsasən ehtiyacını ödəyə biləcək bir yaradıcılıq fəaliyyətinə ehtiyacı var. Və kinomuz bununla məşğul olmalıdır.

Yalnız öz sənətinin kökünə enən, özünə etibarlı olan sənətkar seçdiyi sənətdə özünə yer tuta bilər. Bu gün kino rejissoru incəsənətin digər sahələrindəki rejissorlardan daha çevik olmalıdır. Daim müasirləşən, özündə elmin, texnikanın son nailiyyətlərini ehtiva edən kino sənəti, digər oxşar sənətlərdən tamamilən ayrılır və dünya seyircisinə daha tez çatdırılır. Rejissor diplomunu almaq, kino rejissoru üçün xas olan "motor", "stop" sözlərini öyrənib demək, operatorun çəkdiyini, montajçının montaj etdiyi və səs operatorunun tonlaması nəti-

cəsində ortaya çıxan kino əsərinə "kino" demək, bu sənəti mən də "bilirəm" demək deyil.

Özəlliklə kino çəkmək çox ağır bir işdir, amma təəssüf ki, bu gün hamının "bacardığı" bir işdir. Mən neçə ildir ki, film çəkmirəm. Niyə? Çünki tamaşaçımız azdır. Bəli, kino çəkmək çox ağır işdir. Çəkib bitirdikdən sonra isə tamaşaçı ilə çəkdiyin filmin görüldürülməsini düşünmək lazımdır. Hər kəs kino çəke bilər. Amma hər çəkilənə kino deyilirmi?!

Mənə elə gəlir ki, Azərbaycan seyircisi Azərbaycan kinosundan uzaqlaşıb. Bəlkə də ümumən kino seyr etməkdən belə. Bir zamanlar sovet kinosunu seyr etdi, sonralar Hollivud filmlərini gecə-gündüz izlədi. Amma öz filmlərini izləmir. Televiziya ekranından başqa. Əslində bizim seyircimizin Azərbaycan filmlərini seyr etməsi üçün marağı çox olmalıdır. Öz dili, öz adət-ənənəsi, öz məkanı, öz tipləri, xarakterləri. Bunlara baxmayaraq seyircimizin duyğuları itib. Məncə nə qədər gec deyil, bu haqda fikirləşməliyik. Ola bilsin ki, bizim filmlər bir milyon tamaşaçı toplaya bilmir, amma 400 min, 500 min, heç olmasa, azı 100 min toplaya bilər. Buna cəhd göstərmək lazımdı. Bakıda yalnız Azərbaycan filmlərini göstərən bir kinoteatrımızın olmasını arzu edirəm. Şəhərimizdə "Azərbaycan" adlı bir kinoteatrımız var, amma təəssüf ki orada da bütün ölkələrin filmləri göstərilir, təkcə Azərbaycan filmlərindən başqa. Özü də hamısı rus dilində. Heç olmasa, bu filmlər Azərbaycan dilinə dublyaj olunsaydı, pis olmazdı. "Azərbaycan-film"də istehsal olunmuş filmləri izləmək üçün bir kinoteatrımız belə yoxdur. Bu filmlər bizim milli sərvətimizdir. Biz onu qoruyub saxlamalıyıq. Çox təəssüf ki, bu gün çox-çox dəyərli filmlərimizin təmiz-səliqəli nüsxəsi yoxdur. Bir çox filmlərimiz 15-20 ildir ki, heç bir yerdə göstərilir. Televiziyalarımız yalnız ala-babat nüsxələri nümayiş etdirir. Bir çox filmlərimiz günümüz üçün aktual olsa da, təəssüf ki, nüsxəsi olmadığına görə işıq üzünə görə bilmir. Bu filmlərin neqativləri isə haradasa, Moskva kino arxivlərində yatır. Məncə bu film-

lərin istehsalı üzərində çalışan sənətkarların zəhmətinə qiymət vermək, milli sərvətimiz olan bu filmləri seyircilərimizə çatdırmaq lazımdır. Mən inanıram ki, bizim filmlərin gec-tez tamaşaçısı olacaq, indi gənc nəsil gəlir. Bizim seyircimiz Amerika filmlərini seyr etməkdən bezib. Bu işə Azərbaycan televiziyaçıları çox yardım etdi. Seyircimiz televiziyalarda seyr etdiyi keyfiyyətsiz dublyajın zəif, köhnəlmiş nüsxələrini, göz-qamaşdırıcı texniki çəkişlərin və lazımsız xüsusi effektlərin əsas olduğu filmlərdən uzaqlaşdı, əsl kino əsərlərində süjet və aktyorun oyununun əsas olduğunu anlamağa başladı.

Burada türk kinosunun tarixindən bir məqamı yada salmaq istəyirəm. 1990-cı illərdə türk kinosu da təxminən bu gün bizim kinomuzun keçirdiyi böhran günlərini keçirirdi. Amerika filmləri "Yaşıl Cam" filmlərini tamamilən ekrandan uzaqlaşdırmışdı. Türk tamaşaçısı türk kinosundan qopmuşdu. Amma indi yenidən bir bağlanma var. Bu bağlanma "Eşkiya" adlı film ilə başladı. Kino salonları doldu – daşdı. İnsanlar artıq "Eşkiya" ilə öz kinosuna bağlandı. İndi hər bir türk türk kinosuna gedir. Türk kinosu öz tamaşaçısını "İstanbul qanadları altında" adlı film ilə şimikləndirdi. "Fahişə Bizans" adlı kino əsəri onları salonlara çağırırdı. "Eşkiya" adlı filmi isə türk kinosunu və türk kino sənətini tamaşaçıya sevdirdi.

"Fahişə Bizans" filmi seyr etmək üçün kinoteatrlarda bilet tapılmadı, növbələr oldu. Hər bir tamaşaçı bir sual düşündürdü: - "Görəsən, bu qədər insan bu filmə niyə gedir?"

Bu suala cavab axtara – axtara tamaşaçı özü də bu filmə baxmağa getdi. Bu da türk sənətçilərinə inamı gücləndirdi və hər il yeni filmlər çəkməyə ürəkləndirdi, imkan verdi. Adətən artması aradakı keyfiyyətin də artmasına səbəb oldu və türk kino sənətinin daha da inkişaf etdirdi. Artıq texniki cəhətdən üstünlük təşkil edən kino əsl sənət əsəri demək deyil. Baxın, son Oskar'da "Avatar" filmi ən yaxşı film ödülünü almadı. Kinoteatrlar dolub daşsa da, texniki yaradıcılıq "bumu?" insanları sənətə bağlaya bilmədi. Deməli, texniki cəhətdən ən

yaxşılıarı belə əsl sənət olmasa, bəyənilmir. Biz sənətkarlar özümü müə görə yox, seyirciyə görə çəkməliyik. Sənət deyə boş – boş effektlərlə dolu səhnələr çəkmək olmaz. O ki, qaldı, ildə dörd film çəkilirsə... Məncə seyircimizin zövqünə, istəyinə əsasən çəkilən bir filmdə kinomuz əvvəlki səmimiyyəti qazandırar. Seyircini yavaş-yavaş salonlara toplaya bilər. Bu işin qalan qaydalarını təcrübədə öyrənərik, çünki təcrübə olmasa, heç bir işi mükəmməl öyrənmək olmaz.

Belə mürəkkəb bir zamanın tələblərinə cavab vermək çox çətindir. Texnologiya və informasiya vasitələrinin işıq sürəti ilə inkişaf etdiyi bir zamanda kinomuzun diqqəti özünə cəlb edə bilməsi çox yaxşıdır. Bütün o biri sənətlərdə olduğu kimi kinonu da yalnız ustalar yaradır.

Ən yaxşı əsər əvvəl ürəyində yetişir, sonra işıq üzə görünür. Yaxşı şeir də belədir, gözəl musiqi də, nəsr əsəri də, tablo da, kino da. Ancaq rejissorun ürəyində, beynində hazır olan əsər lentə köçürülənə qədər qabaqcadan nəzərdə tutulan və tutulmayan neçə-neçə maneələrlə qarşılaşır. Bəlkə də rejissorluq məharəti elə bu maneələri dəf etmək sənətidir. Yağışlı havada gün gözləyirsən, günəşli havada yağış yağdırırsan. Qışda çimərliyi lentə almalı olursan, yayda şaxtanı, ayazı. Ürəyində tutduqlarına yaxınlaşdıqca sənətin ali məqsədinə yaxınlaşırsan.

Rejissor geniş maraq və fəaliyyət dairəsi olan bir insandır. O ətrafındakı gözəllikləri görməli, hadisə və faktlara dərinləndirənə dərinə varmağı bacarmalıdır. Öz yaradıcılığına tələbkarlıqla yanaşmalı, rejissor sənətinin inkişafı üçün çalışmalı, onun mahiyyətinə, problemlərinə dərin maraqla yanaşmalı, Azərbaycan kino mədəniyyətinin ideyalarına sadıq olmalı, kinomuzun işıqlı sabahı üçün əlindən gələni əsirgəməməlidir.

Uşaqlara gözəllik duyğusu aşılamaq, musiqiyə, incəsənətə sevgi və hörmət duyğusu, tərbiyə etmək, məktəb partasından başlamalıdır. Axı, estetik tərbiyə vətənpərvərlik

tərbiyəsinin təməl daşdır. Təəssüf ki, demək olar, son 10-15 ildir ki, kinomuzda sırf uşaq filmlərinə rast gəlmirik.

“Yer üzündəki bütün sənətlər içərisində Allaha ən yaxın olanı musiqidir” deyirlər. Musiqi həmişə kino incəsənətinin ayrılmaz hissəsini təşkil edib. Səssiz kinonun yaranmasının ilk günlərində, musiqi və musiqili filmlər dünya rejissorlarının nəzər-diqqətini özünə cəlb edir. Onların böyük maraqlarına səbəb olmuşdur. Milli kinomuzu öz musiqili filmləri ilə zənginləşdirən bir çox rejissorlarımız bu sahədə çox fəal çalışıb. Nədənsə, kinomuzda bu janrdə da son illər bir dürgünluq hiss olunur.

Rejissorluq sənətimizin qarşısında duran çox mühim vəzifələrdən biri də gənc, istedadlı rejissorların püxtələməsidir. Yuxarıda dediyim kimi bununla yalnız Azərbaycan Dövlət Mədəniyyət və İncəsənət Universiteti məşğul olur. Təbii ki, universitetimizdə aparılan tədris prosesi yetişməkdə olan cavan rejissorlarımızın sənət yolunda düz, inamla irəliləmələrinə kömək göstərməlidir. Gənclər bizim gələcəyimiz, rejissorluğumuzun sabahıdır. Onların doğru istiqamətləndirilməsi şübhəsiz ki, rejissor sənətimizin gələcək inkişafını təmin edir.

Kino incəsənətin digər növlərinə nisbətən gündəlik həyatımızda daha çox qarşılaşdığımız bir sənətdir. Həyatında heç teatra getməyən, ömrü boyu heç bir muzeyə və ya sərgi salonunu gəzməyən bir çox adama rast gəlmək olar. Amma kino seyr etməyən bir adama rast gəlmək çox müşkül bir işdir.

Zəmanəmizin ən önəmli sənət növlərindən biri olan kino gündəlik həyatımızda çox mühim bir yer tutur. Tarixi 115 ilə yaxınlaşıb. Bu sənətin bu günü və sabahı haqqında düşünməyə dəyər, mənəcə.

Tofiq İsmayilov
Kinorejissor, professor, xalq artisti
“525”-ci qəzet
12 iyun 2010.

TEATR VƏ KİNO – BU GÜN

İndi artıq heç kim üçün sirr deyil ki, dramaturqlar kinossenari yazır. Teatr rejissorları film çəkir, kinorejissorlar teatra tamaşa qoymağa dəvət olunurlar, kino aktyorları teatrda çıxış edir, teatr aktyorlarının əksəriyyəti kinoda çəkilir. Bu gün onlar sənət naminə öz aralarında daha sıx bağlıdırlar. Əvvəllər bu və ya digər dram əsərinin ekranlaşdırılıb və ya ekranlaşdırılmaması ətrafında çoxlu söhbət gedirdisə, indi bunu “necə” etmək müzakirə olunur.

İlk baxışdan adama elə gəlir ki, bu iki incəsənət növü arasında heç bir hərc-mərclik yoxdur. Ancaq qeyd etdiyim kimi ilk baxışdan, çünki əslində onlar arasında böyük ziddiyyətlər vardır. Vahid audiovizual mədəniyyətin iki ayrılmaz sahəsi olan kino və teatr arasındakı bu yaradıcı ziddiyyətlər həm teatr, həm də kinonu zənginləşdirən, inkişafına təkan verən yeni-yeni ideya və fikirlərin mənbəyinə çevrilir.

Bənzədilmiş memarlıq formaları arasında canlı insanlarla oynanılan tamaşaçı zalından yalnız şərti işarələrlə - kontur, maska və ya işıqla ayrılan sənət növü – teatr, bir parça ağızda üzərində saniyədə 24 fotosəkili əks edərək təsvir yaradan sənət növü isə - kinodur. Kino və teatr sənətləri arasında bu gün çox böyük əlaqə var. Bu iki sənət növü bir-birinə sarmaşığı kimi sarışıblar. Amma düz 110 ildən çoxdur ki, mübahisə edirlər.

Gördüyümüz ki, texniki baxımdan onlar arasında böyük fərq vardır. Ancaq əslində onların qarşılıqlı əlaqəsi tarixi macərə romanlarını xatırladır. Hətta bu münasibətləri ötürən nəzərdən keçirmək belə böyük maraqlıdır.

Hələ keçən əsrin əvvəllərində audiovisual mədəniyyət anlayışı olmasa da, kütləvi tamaşalar: klassik teatr, burjua dramları oynanılan teatr, opera, balet, vodevil, təsviri sənət sərgiləri, sirk və s. mövcud idi.

1895-1896-cı illər teatr mövsümündə Parisdə iki maraqlı baxış olmuşdu. Bunlar 1895-ci ilin 28 dekabrında “Kaputsino Bulvarı”ndakı “Grand kafe”də Lois və Avguste Lümyer qardaşlarının nümayiş etdirdiyi canlı fotosəkillərdən ibarət “İslanmış küçə sulayan” komik lenti və 1896-cı ilin mayında “Evr” teatrında nümayiş edilən Alfred Ksarinin “Kral Ubyu” dramı idi.

Bu əsər (“Kral Ubyu”) heç də romantizm dövrünün melodramlarına və ya Paris Kommunası dövrünün dramlarına bənzəmədi. Qəhrəmanın bəzi keyfiyyətlərinin ullıtlığı, hadisələrin mücərrədliyi, ideallığı cəhətdən bu əsər özündən əvvəlkilərə oxşamırdı, lakin buna baxmayaraq həmin pyes dramaturgiya tarixində yenilik də deyildi. Düzdür, çoxları bu pyesin XX əsr Avropa ədəbiyyatı və teatrı modernist cərəyanlarının təsiri altında yaranmasından danışırdı. Ancaq onun Aleksey Tolstoyun teatrına daha çox bənzəri vardır.

“Kral Ubyu” xüsusən də Kozma Plutkovun “Fantaziya”, Suxovo-Kobilinin “Tarelkinin ölümü” pyeslərini xatırladırdı. Bu oxşarlıq Avropa absurd teatrının məhz bu mənbələrdən qidalandığını sübut edir. Beləliklə, kinematograf ilə yeni teatr eyni zamanda yaranır. Bir növ buna sübut olaraq aşağıdakı faktları göstərmək olar: 1896-cı ildə Rusiyada “Qağayı” çap olunur. 1898-ci ildə İsveçdə İohan Avgust Stringberq “Dəməşqə gedən yol” simvolik pyesini, elə həmin ildə İbsen “Biz ölümlər dirildəndə”, Hautman “Günəş çıxmazdan əvvəl” naturalist dramları yazırlar. Brüsseldə Emil Verxarenin “Üfiqlər”, İtaliyada Akkotonun “Ölü şəhər” tamaşaları oynanılır.

Bir çox teatr rejissorları - Rusiyada Doscenko, Stanislavski, Almaniyada Maks Reynharqt, İngiltərədə Qordan Kreç və başqaları tanınırlar.

Müasirləri bu iki böyük hadisənin bir-biri ilə üzvü əlaqəsini dərk etmədilər. Ancaq kino tarixçiləri kinematografin inkişafını yeni dalğa dramaturgiyası ilə, teatrşünaslar isə XX əsr teatrının inkişafını adları yuxarıda çəkilən rejissorların adı ilə bağlı olduğunu söyləyirlər.

Kinematograf öz 10 illiyi yubileyinə böyük “balaqan tamaşası” şöhrətini qazanır. Ancaq artıq bu dövrdə kinoxronika, daha çox indiki elmi-kütəvi filmləri xatırladan-məntiqli, ciddi lentlər çəkilirdi. Yarmarkalarda, kafe-şantalarda nümayiş etdirilən illüziyaçıların, estrada artistlərinin ifaları tamaşaçıları bezdirmişdi. Kino tədqiqatçılarının qeyd etdiyinə görə, kinonun əlifbasını yaratmış Jorj Melyesin kinoya gəlməsi böyük dəyişiklik yaratsa da, bunu teatr dili ilə təqdim edirdi. Dövrünün tanınmış rejissorlarından biri olan Jorj Melyes dram teatrında oyunbazlıq və varyeteyə daha çox üstünlük verirdi.

Ancaq Melyesin bütün ciddi-cəhdlərinə baxmayaraq tamaşaçılar kinonu əyləncə xarakterli, ciddi olmayan janr kimi qəbul edirdilər. Kinonun balaqan tamaşası keçmişindən ayrılmaq, yəni sözün əsl mənasında “bədillik” hüququ qazanmaq üçün kino, teatrdan öyrənməli idi. Artıq 1902-ci ildə Rusiyada fotoqraf A.O.Drankov Peterburq teatrının tamaşası olan “Boris Qodunov”u lentə çəkdi. Elə həmin ildə Parisdə A. Düma – oğul və Jorj Onenin melodramları ekranlaşdırıldı.

İncəsənətin VII növü olan kino şöhrətə çatmaq üçün teatrın təcrübəsinə müraciət edirdi. Bəs teatr buna necə cavab verirdi? Bəziləri kinoya elə yarandığı gündən düşmənin münasibət bəsləyir, onun bir vaxtlar tamaşaçını teatrdan uzaqlaşdıracağını söyləyirdilər. Ancaq bir çoxları da teatra nisbətən kinonun səssiz olduğunu nəzərə alaraq bunu inkar edirdilər.

Bu dövrdə rus kinosu başqalarına nisbətən daha çox teatrın təsiri altına düşmüşdü. Burada kino seanslar nitqlə müşayiət olunurdu. Hətta kinodeklamator deyilən sənət də yaranmışdı. Buna “Kreçinskinin toyu”, “Hamletin monoloqu” və s. kimi işləri misal göstərmək olar. Görünür, burada Moskva kino fabriki ilə Moskva Bədai Tetarı (MBT) ilə yaxın əlaqəsi öz təsirini göstərmişdi. Bu yaxınlıq kinoya nə isə verə bildimi? Bəzi adamlar və tədqiqatçılar bunun əksini sübut etməyə çalışırlar. Müasirləri üçün MBT o qədər böyük əhəmiyyətə, təsir qüvvəsinə malik idi ki, kino bir qul kimi onu təqlid etməli

olurdu. Məşhur aktyorlar kinoya çəkilmək istəmirdilər. Cavanlar isə buna öz teatr müdriyyətlərindən gizlin edirlər. Teatrın kino üzərindəki bu ağılığı I Dünya müharibəsi illərində davam etdi.

Leonid Andreyev öz məqalələrinin birində o dövrü incəsənət, mədəniyyət xadimlərinin kinonu “əbədi oğru”, “estetik xuliqan” incəsənətin ən avara və dələduz növü adlandırdıqlarını qeyd edirdi. 1913-cü ildə rus cənabı ikinci Nikolayın “Mən kinematografi boş, heç kimə lazım olmayan, həm də zərərli hesab edirəm. Ancaq axmaq adam onu böyük incəsənətlə bir səviyyəyə qoya bilər” – deməsi isə kinematografa olan münasibətin formalaşmasına kömək etdi. Ona qarşı mənfi ictimai rəy yaratdı.

Ancaq, demokratik əhval-ruhiyyəli teatr xadimləri bu barədə başqa fikirdə idilər. Hələ 1914-cü ildə Stanislavski K. S. geniş xalq kütlələrinin mədəniyyət və incəsənətlə yaxınlaşdırmaqda kinonun əvəzolunmaz rolunu qeyd edirdi. Varlamov: “Heç şəksiz ki, kinematograf teatrın səhnələrindən biridir”. F.Şalyapın: “Daim teatra gəlmək iqtidarında olmayan tamaşaçı, kinoda ucuz qiymətə böyük aktyorları görə bilər”.

Buna baxmayaraq, kino teatrın təsirindən azad olunmanın yolunu düşünürdü.

Kino ona olan münasibətlərin bu cür rəngarəngliyinə məhəl qoymadan inkişaf edirdi. Bu dövrdə çoxlu kino ədəbiyyatı nəşr olunurdu. Təkcə Rusiyada bir kino jurnal və “Kinematograf bütünlükdə” adlı kitabça nəşr edilirdi. Kino bir növ öz inkişafına nəzər salır və teatrdan aslı olduğu vəziyyəti ilə barışmaq istəmirdi, onun ağılığından xilas olmaq üçün yollar axtarırdı. 1923-cü ildə fransız kino tənqidçisi və rejissoru Rene Kler “Teatr” jurnalı səhifələrində çıxış edərək deyirdi: “1900-cü ildə çəkilmiş ilk filmin müəllifləri, doğurdan da haqlı idilər. “İslanmış bağça sulayan” yalnız kinematograf konsepsiyasından yaranmış əsər idi. Bədii film çəkmək isə səhv meylidir. Əvvəlcə, sadəcə olaraq film çəkmək lazımdır. Bədiiilik isə özünü gələcəkdi. Zənnimcə, 1900-cü illərin ənənəsinə qayıtmaq

daha maraqlı olardı”, Çoxları o cümlədən, Jan Koltu, Fernan Lense onun bu fikri ilə razı idilər.

Bu yazıdan 6 il əvvəl isə 1916-cı ildə ABŞ-da David York Qriffit “Dözülməzlik”, 1920-ci ildə Alman Robert Vine “Doktor Kaliqarinin otağı”, 1926-cı ildə isə sovetlərdə Sergey Eyzənşteyn “Potyomkinin zirehli gəmisi” filmlərin çəkmişdilər. Yəni artıq bu dövrdə kino öz məqsədi, fikri olan müstəqil incəsənət növünə çevrilmişdi.

Onu da qeyd etmək ki, məhz Qriffit tam bədii sistemin yaranması üçün birinci plan, paralel montaj, geniş panoram kimi yeniliklərdən istifadə etmişdi. Ancaq həqiqət xatirinə demək lazımdır ki, çarpaz paralel montajı, geniş planı 1903-cü ildə Amerikan sinemasının pionerlərindən “Amerikalı filyatelestinin həyatı” filmində, “Trenin böyük soyqunu” Amerikan lal sinemasının ən iyi filmində Edvin Porter, yaxın planı və qaralamalı Jorj Melyes, hərəkətdə olan çəkilişi lümüyər qardaşlarının operatoru Promio (hərəkətdə olan qondolardan Venetsiya mənzərələrini çəkmişdir) kəşf ediblər. Alman ekspresialistləri isə bu baxımdan başqa mövqedə dururdular. İlk olaraq məhz onlar 1900-cü il ənənələrindən üz çevirdilər. Onlar kinoda naturalizmin əleyhinə idilər. Bir növ buna sübut olaraq “Doktor Kaliqarinin otağı” filmində ilk dəfə olaraq teatr dekorasiyasından, qrim, işıq effektlərindən istifadə etmişdilər. Onların fikrincə dekorasiyalar şərtlik əhvalı yaratmalı, filmi lazımsız naturalizmə qorunmalı idi.

Dövrün ən böyük kəşfin-simvolik kino təsvir və kinematografin metaefektivi isə S. Eyzənşteyn “Potyomkin zirehli gəmisi”ndə yaratdı. Bu lentdən sonra, demək olar ki, kino bütünlüklə teatrdan ayrıldı. Limanın dumanda təsviri, atılan nəhəng dalğa və ya pilləkənlərlə enən uşaq arabası və s. effektləri teatrdan vermək olmazdı. R.Girin sözləri ilə desək, “artıq kino yalnız kinematograf konsepsiyasından çıxış edərək bədiiilik qazanırdı”.

1926-da S. Eyzənşteyn bədii lal kinonu yaradanda "Kinsonun teatrın bir parçası yox, müasir, inkişaf etmiş davamı əldəndirirdi. Bu isə teatrı tamamilə inkar etmək demək idi. Kinematograf 25 illik tarixinə və səssiz olmasına baxmayaraq bir neçə min illik inkişaf tarixinə malik olan teatrdan daha effektiv və tutumlu təsvir vasitələrinə malik idi.

İndi nə qədər qərribə görünsə də inqilab dövrünün teatrı kino ilə rəqabət aparırdı. Beləliklə, teatr təkmilləşdirmək məqsədi ilə kinematografa müraciət etməli oldu.

Almaniya və Rusiyada bu hadisə 20-ci illərin birinci yarısına təsadüf edir. Lakin ilk dəfə 1898-ci ildən Parisdə Respublika teatrının səhnəsində J. Melyes kinonu teatra gətirmişdi. Sonralar bu fakt tezliklə yaddan çıxır. 20-ci illərdə isə teatrın kinolaşdırılması eksentriзм fabriki və s. kimi şüarlar irəli sürülür. Əsas odur ki, çağırışlar və şüarlar bilavasitə kinematografin təsiri altında yaranırdı.

Ekssentrik aktyor fabriklərinin əsas məqsədi ağıla gəlməyə, gözlənilməz material və janrların yaranması idi. Bu elə oyun idi ki, əvvəlki "kinolaşdırılmamış" teatrdə ona rast gəlmək olmazdı. S. Eyzənşteynin atraksionlarının montajının əsasını eksentriзм təşkil edir. Burada sirk nömrələri, orkeströvka bızdə təəssüf hissi oyatmaqdı.

1928-cı ildə Piskator deyirdi: "Teatr bir incəsənət növü kimi özünü tükəndirməyib, sadəcə olaraq onun dramaturgiya və formaları köhnəlib. Mən teatr orqanizmi barədə düşünəndə onun texniki cəhətdən kinonu təkrar etməsi tərəfdarıyam".

İnqilabi teatr xadimləri (futuristlər) isə bu fikirdə deyildir. Çünki teatr sinxron səsə, nitqə, müxtəlif effektlərə, musiqiyə hətta nəinki işığa, hətta rəng effektlərinə malik idi. Ancaq bu əənəvi teatr elementlərinə kino tapıntıları da əlavə edilsə idi, ikinci böyük təsir qüvvəsinə malik olan incəsənət növü tapmaq olmazdı.

1928-ci ildə Moskvaya Yaponiyanın Kabuki teatrı gəlir Q.Kozintsev xatirələrində yazırdı ki, «Eyzənşteyn Kabuki

estetikasında kinematograf strukturası olduğunu söyləyirdi. Kinematograf qədim şərq teatrını xatırladır. Yəni Somarının "sintetik" teatrı kinematografa daha çox oxşayır. Beləliklə, qədim teatr sənəti kinonun vasitəçiliyi ilə öz-özünə qayıdırdı.

Sovet tənqidçisi M. Bleyman Moskvada "Xudojestvenniy" kino-teatrında 1930-cu ildə səslə Amerika kinofilmlərinin nümayiş etdirilməsini xatırlayaraq belə deyirdi: "Mən yoldaşların nədənsə dəyişdiyini görürdüm. Biz "ad günü" nə gəlmişdik, ancaq özümüzü "dəfn mərasimi"ndəki kimi hiss edirdik. Yoldaşların arasında L. Trauberq, Q. Kozintsev, S. Eyzənşteyn vardı. Yalnız bir şeyi hələ indiyədək dərk edə bilmirəm, mənim gözlərim qarşısında kobud, bacarıqsız, estetik cəhətdən "tam inkişaf etməmiş səslə kino", "böyük, səssizi" sıxışdırıb aradan çıxarmışdı. O, çox maraqlı ifadə vasitələri sisteminə-emosional təsirə, patetikaya, lirikaya malik idi. Bu, mənim üçün sirt olaraq qalırdı. Çoxları isə səslə kinoya skeptik münasibət bəsləyir və onu qəbul etmək istəmirdilər. Beləliklə, səslə kinonun yaranması və tez bir vaxtda belə şöhrət qazanması səssiz kino sənətkarlarını təəssüfləndirməyə bilməzdi. Məsələn, Ç. Çaplin əvvəllər bütünlüklə səsdən imtina edir, sonralar isə kiçik dialoqlardan istifadə etməyə razı olur. S.Eyzənşteyn və N. Dovjenko bir neçə il film çəkirlər. Emlər indi artıq sovet kinosunda klassikaya çevrilmiş "Vstreçniy" fillimini çəkərkən: "bu son dərəcə solğun, naturalistik filmi çəkdiyinə görə özünə nifrət etdiyi və öz yaradıcılıq prinsiplərinə münasibətdə "satqınlıq etdiyini" söyləyirdi."

Ancaq belə bir paradoks yaranır. Teatrı dəfn etməyə hazır olan səssiz kino xadimləri özlərini canlı kimi dəfn olmuş hiss edirdilər. Tarix yenidən təkrar olundu. Yəni əvvəllər ancaq teatr xadimləri kinonun ləğv edilməsini tələb edirdilərsə, indi səssiz kino nümayəndələri də onlara qoşulmuşdu.

Rene Kler 1929-cu ildə yazırdı: "Danışan kinonu bir vaxtlar səssiz filmləri qarşıladıkları kimi qəbul etdilər. 1907-ci ildə isə gördülər ki, onun köməyi ilə bir çox bədii əsərlərin

daha geniş açılmasını, şərhini vermək olar... Bu gün isə vəziyyət daha ciddidir. Danışan kino yalnız o vaxt sözün əsl mənasında mövcud ola bilər ki, özünə uyğun forma tapsın və tezliklə ədəbiyyatla kinonun təsiri altından çıxsın.”

Kino səs əldə etdikdən sonra bir çox teatrlar kino zalı kimi yenidən quruldu və burada “Caz müğənnisi”, “Bradvey melodiyaları”, “Üzən teatr” kimi səsli Amerika filmləri nümayiş etdirilirdi. Bu filimlərdən daha çox teatr xadimləri narahat olmağa başlayırdılar. İlk baxışdan elə təəssürat oyanırdı ki, nəinki dram, hətta varyete və sirk də məhv olacaq. Ancaq Rene Kler 1932-ci ildə yazırdı: “Çoxları deyirdilər ki, kino teatrı məhv edəcək. Ancaq teatr hələ ölməyib. Bəlkə teatr məhz kinonun köməyi ilə yenidən yaranacaq”. Lakin R. Kler səhv edirdi. Teatr nəinki ölmədi, hətta daha da çiçəklənməyə başladı. Kino isə böyüyüb “əsil” böyük sənətə çevrildi.

K.S.Stanislavski 1914-cü ildə yazırdı: “Çoxları kinematografin teatr üzərində qələbə çalacağından qorxurlar. Ancaq kinematograf teatrı əvəz edə bilməz. Sonralar teatr və kinonun uzun illik təcrübəsi də bunu sübut etdi. Ancaq gördüyümüz kimi bir çox teatr xadimləri kinonun teatr üçün təhlükə yaratdığını sübut edirdilər. Kino texnika sarıdan, doğurdan da, teatrı üstələyir. Kino teatrın təcrübəsi və “7-ci” incəsənət növünün bütün keyfiyyətlərindən ibarət idi. Kino səs və rəng əldə etdi. Ancaq teatrın yerini tuta bildimi? Yox. Nə üçün?”

Kino tənqidinin Aristoteli-Andre Bazen 1950-ci illərdə yazırdı: “Kinoya nisbətən teatrın bəxş etdiyi sevinc daha canlıdır və orada əxz etdiyimiz vicdan daha təmizdir”. Bu sözləri kino nəzəriyyəçisindən eşitmək bir qədər şübhə yaradır.

Kino və teatrı bir-birindən fərqləndirən—tamaşaçıdır. Amerikalı teatr aktrisası Kessika Tandinin sözləri ilə desək, tamaşaçı əhəmdə baş verənlərin bir hissəsidir. Ta qədim dövrdən indiyə qədər teatr “aktyor-tamaşaçı” əlaqəsini qoruyub saxlaya bilmişdi. Hətta IV divar adlandırılan və guya aktyorun “həyatda olduğu” kimi oynamasına xidmət edən anlayış - əslində bu

qarşılıqlı əlaqənin formalarından biridir. Burada şərti işarələr sisteminin köməkliyi ilə (qrim və maska) bir və ya bir qrup adam qarşısında, yəni aktyorlar tamaşaçı qarşısında oynayırlar.

Kino isə bu keyfiyyətdən məhrumdur. Tamaşa-tamaşaçının gözü qarşısında yaranır, kino isə yox. Kino lenti - sellüloz plyonka üzərinə köçürülmüş bir hadisənin, süjetini əks etdirir. Bu bir növ məktubla canlı söhbət arasındakı fərqi xatırladır. Teatrın mənası və məqsədi - qarşılıqlı əlaqədir. Götdədən Stanislavskiyədək, Kreçdən Jan barroyadək bütün teatr xadimləri bu fikirdə olublar. Buna görə də Andre Bazenin sözlərində həqiqət var. Teatrın tamaşaçı qarşısına qoyduğu estetik, etik və mənavi tələb daha güclüdür. Tamaşaçı gülüş, əl çalma, göz yaşları, fit və s. ilə bilavasitə səhnədə baş verən hadisələrin iştirakçısına çevrilir. Kino üçün isə tamaşaçı anonim sima olaraq qalır.

Audiovizual mədəniyyət özünün yeni bir əsrinə - televiziya və video əsrinə qədəm qoyduğu vaxtda teatr yeni bir qarşılaşma ilə üz-üzə gəlib. Ancaq bu mübahisədə sözsüz ki, teatr qalib gəlmişdir.

Səssiz, sonralarsa səsli kinonun yerinə gələn televiziya çoxlu hay-küyə, fantastik, hətta futunist mövzulu filmlərin çəkilməsinə səbəb oldu. Məsələn, ayrı-ayrı hallarda onun ölçüsü, mədəniyyətimizdəki mövqeyi son dərəcə şişirdilirdi. Televiziyanın yaranması ilə artıq neçənci dəfə teatrın “qürub” edəcəyi söylənilirdi. Ancaq əvvəlki hücumlardan fərqli olaraq indi kinematografin da süqut edəcəyini bildirdilər. Doğrudan da, televiziyanın yaranması kino və teatrlarda tamaşaçıların azaldılmasına səbəb olmuşdu. Beləliklə, teatr və kino arasındakı mübahisə öz yeni fazasına daxil oldu. Gördüyümüz kimi, tamaşaçı uğrunda nəinki təkcə kino sənəti, həm də kino nümayiş etdirmənin üsulları da mübarizəyə başladı. Belə olan surətdə televiziya ikili vəziyyətə düşdü: teleekran, tamaşaçıları kino zallarından uzaqlaşdırıb milyonlarla adamı kino sənəti ilə yaxınlaşdırdı. Teleekran, sadəcə olaraq, kinonu nümayiş etdirmək üçün texniki vasitədir. Ancaq teatr barədə bunu demək olmaz. Çünki teatr sənəti

öz təbiəti etibarı ilə kino və televiziya ziddir, o bilavasitə iştirak tələb edir, yəni tamaşanın ekranlaşdırılması onun bəzi məziyyətlərinin pozulmasına səbəb olur.

Beləliklə, tarix yenə də təkrarlanır. Müasirləri televiziyanın yaranmasının teatr və kinonun məhvinə gətirəcəyini söyləyirdilər. M. Rom da bu fikirdə idi. 1959-cu ildə yazdığı "Yola nəzər" məqaləsi də belə mövqedən yazılıb və teatr əleyhinə manifestə bənzəyirdi. Maraqlı cəhət burasındadır ki, televiziyanın yarandığı bu dövrdə İtaliya, Fransa və Polşa kino sənəti öz çiçəklənmə dövrünə qədəm qoymuşdu. Bu baxımdan Çexoslovakiyanın "Laterna magika" (Sehrlı çıraq) teatrı daha çox diqqətə layiqdir.

50-ci illərdə Paris teatr institutunun jurnalında məqalə dərc edilmişdir, orada deyilirdi: "Laterna-magika"-bu gün geniş formatlı kino, sintetik teatr qədər konkret bir anlayışdır". Bu teatrın banisi Alfred Rodan öz texniki və yaradıcı prinsiplərini belə ifadə edirdi: "Biz film və diapozitivləri nümayiş etdirmək üçün bir neçə ekran götürürük. Onların köməyi ilə təsvir və eyni zamanda səhnədə baş verən hadisələri müxtəlif yerlərdən müşahidə etmək imkanı yaradırıq. Bununla biz hadisələrin həm psixoloji, həm də tarixi qarşılıqlı əlaqəsini göstərməyə çalışırıq".

"Laterna magika" teatrının mövcud olmasına baxmayaraq, sonralar başqa teatrlar onun təcrübəsindən tez-tez istifadə edirdilər. Məsələn, 1955-ci ildə V. Pluçek və S. Yutkeviç Mayakovskinin "Haman" əsərini bu prinsipdə hazırlamışdılar. Hətta, bu gün də rejissorlar öz tamaşaçılarına kino və ya estrada nömrələri əlavə edirlər.

Beləliklə, televiziyanın yaranması nəinki teatrı kino arasındakı yüzillik mübahisəni dayandırmadı, hətta onu daha da mürəkkəbləşdirdi.

Kinonun yenilikçi əhəmiyyəti, çoxmillətli xarakteri və milli dünyəvi əhəmiyyəti, incəsənət sahəsində onun ideoloji mübarizəsi, kinonun ədəbiyyatla, təsviri sənətlərlə, teatrı və nəhayət televiziya ilə əlaqəsindən söhbət açmaq istəyirəm.

Kino tamamilə yeni bir sənət kimi, sovet dövrünün sosialist realizmi ilə birgə yarandı və inkişaf etdi. Sovetlərdəki sinema əsl sovet sənəti idi.

Yaşadığımız torpağı, kainatı dərk etmək üçün insanlara elm və incəsənət kömək edir. Elm ağılla, sənət isə hissələ. Kinonun icadına və inkişafına kimi elmlə sənət belə bir-biri ilə yaxın və ilişkili olmamışdır. Çünki kino elmin, texnikanın nailiyyəti ilə incəsənətin sintezi əsasında yeni bir sənət olaraq ortaya çıxmışdır.

Yeni kino janrları: Vestern, Amerika kinosunun yaratdığı macərə səpkili vəhşi səpgin ram edilməsi sujetləri, "Trullinğa" cinayətləri üzərində qurulmuş macərə filmləri, Yaponiya kinosunun yaratdığı "Tjambara" – qılınc döyüşçü Samuray filmləri və nəhayət sovet sinemasının yaratdığı tarixi-inqilabi janrı. Sovet sinemasını inqilabdan doğulmuş "sovet kinosu" dəyə adlandırılırdı. 1908-ci ildə bir cəriənin həyatını əks etdirən məşhur bir mahnıdan çəkilən "Panizovannaya volnitça" və ya "Stepan Razin və şahzadə qız" adlı film, 1911-ci ildə dünyada ilk iki saat sürən (1855-1912) illərin döyüşünü əks etdirən "Sevastopolun müdafiəsi" filmləri Rusiyada çəkilən ilk kinolardır. Jakov Protozanov, Vladimir Qardin, Evgeni Bayer kimi sənətkarlar kino çəkməyə başladılar. 1919-cu ildə sovetlərdə kino milliləşdirildi. 1920-ci illərdə fransız Avangardizm – yençilikçilər eksimet filmlər, Amerikanın sərbəstlərin (nezavizimix) məktəbinin sənətkarları bir çox filmlər istesal edir, bu əsərlər zamanının bir sənət əsri olaraq qəbul edilərsə də, bu filmlər tamaşaçının çox da ilgisini çəkmir.

Hollivudda dəmir ssenari təəssuratı ilə yeni tipli ssenarilər yazdıran Tomas Unsun ssenari fikrini, Devid Vork Qriffitin əsərlərindəki rejissor işi alt-üst etdi (1920-25 illər).

Deyərlər, əvvəllər gələcək filmi sinops'sini köynəyin qoluna yazırdılar. Belə bir anekdot da var ki: "Bir dəfə bir sinema şirkətinə gələn adam 25-ə yaxın sinopsis gətirdiyini bildirir. Sorurlar, bəs hanı sinopsislərin, əlinizdə nə bir çanta,

nə də bir vərəq belə yoxdur. Gələn adam köynəyinin qollarını irəli uzadır, "baxın burada" deyir, manjetlərində sinopsislər yazılmışdı.

Sinopsis-hadisələri və qəhrəmanların xarakterini açırdı.

"Lenq sinopsis" – dialoqları və təsvirin yazılmasını tələb edirdi.

Amerikan sinemasında süjeti biri yazır, ikincisi onun üzərində çalışır, üçüncüsü onu tamamlayırdı.

İtaliyan kinosunda isə konstitusiyaya qanunu kimi bir ssenarinin hazırlanmasında ən azı üç müəllif çalışmışdır.

Fellininin filmlərində oxuyuruq:

Sinopsis və süjet Fellini, Enito Floyano, Tulio Pinelli və Buniello Pondonun iştirakı ilə.

"Mikrafonlu adam"...

Qrimyor məşhur bir ulduz, aktyoru qrim edir. İşiqçılar - işıqlarla çalışır, operator - kamera arxasında durub, prodyusser - pul kağızları ilə məşquldur, rejissor əlindəki mikrofonla danışır. Filmin rejissoru gəmiyə ilk gəlir və (hazır) gəmini sonuncu olaraq da tərk edir.

Ssenarist gələcək filmin ssenarisini yazır. Ssenaridə filmin iştirakçılarının nə edəcəkləri və bir-birinə nə deyəcəkləri yazılır. Rəssam çəkiləcək filmin dekorlarını hazırlamaq üçün eskizlər hazırlayır, artistlərin geyimlərini fikirləşib tapır. Bəstəkar personajların oxuyacaqları mahnıları və filmi müşayiət edəcək musiqini bəstələyir.

Lakin kinostudiyada ən əsas adam rejissordur. O, artistlərə necə oynamağı, operatora isə səhnələri necə çəkməyi göstərir. Çünki filmi çəkib ekranda göstərməzdən əvvəl onun necə olacağını yalnız rejissor təsəvvür edir.

Film kinolentinin ölçüsü ilə adlandırılır. İlk çəkilişlərdə əsasən 35 mm-lik lentlərdən istifadə olunurdu. Sonralar 70 mm-lik lentlər ixtira edildi. 35 mm-lik "adi ekran filmi", 70 mm isə "geniş ekranlı film" adlanırdı. Sonralar panoram və üç boyutlu formatlar da yarandı.

1 m lent – 52 kadrdir. 1 san. 24 kadr keçər.

1 m – 2 saniyədir (ekran zamanı)

3 m- 6 saniyə, 8 m -16 san. Həyat üçün bu zaman çox azdır. Ekran üçün isə çoxdur.

Jan-Lyuk Çodar "Son nəfəs" filmi çox ucuz çəkdi, amma populyar oldu. Jan-Pol Belmando bu filmdən sonra ulduz oldu. 34 milyon dollara çəkilən "Kleopatra" filmi tarixdə ən bahalı film idi.

20-ci illərdə alman rejissoru böyük anbarlardan istifadə edib, pavilyon çəkiləri edir. Almanlar buna "uti" deyirdilər.

30-cu illərdə Amerikalı Uilyams Uayzer "Güc" filmi çəkmək üçün bir məhəlləni pavilyonda quraşdırır və bütün çəkilişi orada aparır.

Fransız rejissoru Marsel Körne pavilyonda metropoliten tikir. Raj Kapur "Avara" filmində pavilyonda dəniz kənarını qurur, çünki çəkiliş zamanı Hindistan çox isti olduğundan plyonka əriyirmiş.

Jorj Melye "Aya səyahət" filmində sinematografin gücünü seyr etdirməklə kino sənətində rejissorun nə qədər güclü olduğunu sübut etdi.

Axtarışlar və tapıntılar, müvəffəqiyyətlər və məğlubiyyətlər, sevinc və kədərlənmək, məyus olmaq-bax, əsl yaradıcılıq bu deməkdir.

Etüd – bu sadəcə ayrı-ayrı hərəkətlərin bir-birinin ardınca göstərmək deyil. Etüdün mütləq süjeti olmalıdır.

Etüdün zavyaskası, kulminasiyası və razvyaskası, yəni final olmalıdır. Etüdün ideyası və məqsədi olmalıdır. Mütləq də janrı müəyyənləşdirilməlidir. Məncə, etüd üzərində ilk iş ssenaridən başlamaq pis olmazdı. Etüd, hər hansı bir uydurulmuş və ya uydurulmamış bir hadisə ola bilər. Etüdlər macərə, romantik, komik və ya fantastik, dedektiv və s. ola bilər.

Ssenari orijinal, yəni özünün müəllifi və ya bir əsərin motivləri əsasında, yəni povest, hekayə və hər hansı bir ədəbi materialdan istifadə etmək kimi variantlardan yazıla bilər. Hər

hansı bir ssenari olursa-olsun, onu əvvəlcə "görmək" lazımdır, yəni gələcək əsərin təsvirinin necə olacağını özün üçün təsəvvür edəcəksən. Sonra isə çəkməyə başlayacaqsan.

Tofiq İsmayilov

QƏLƏM, MİKRAFON, TELEKAMERANIN PRİNSİPI

Ədəbiyyat və incəsənətin inkişafında başlıca xətt xalqın həyatı ilə əlaqəni möhkəmləndirməkdən, həyatının zənginliyini və müxtəlifliyinin doğru və yüksək bədiiiliklə əks etdirməkdən, müasir insan sürətlərini ilhamla və parlaq surətdə təsvir etməkdən, cəmiyyətin irəliləyişinə mane olan nə varsa hamısını ifşa etməkdən ibarətdir.

Bu günün incəsənət qarşısında qaldırılan bu vəzifə bir daha subut edir ki, qələm, telekamera, mikrafon həyata daha fəal nüfuz edə bilər və etməlidir. Bütün janr rəngarəngliyi sözün əzəmətli qüvvəsi ilə həyatın coşqun nəfəsini əks etdirə bilər və etməlidir. Hər gün teatr oyunu, radio və televiziya verilişində bizim müasirimizin ümumiləşdirilmiş obrazı yaradıla bilər və yaradılmalıdır. Onun bütün əməllərinin vüsətini ifadə edə bilər və etməlidir.

Bu mühüm tapşırıq və vəzifə incəsənətimizin ən operativ sahəsi olan radio-televiziya verilişlərinin hər birinin qarşısında gündəlik tələb kimi dayanır və radio-televiziya işçilərinə bu tələbləri rəngarəng və maraqlı verilişlərlə aydın, bədii şəkildə seyrirci və dinləyicilərə çatdırır.

Radio yarandığı ilk onilliklərindən (1926) fərqli olaraq indi öz sənət auditoryasını genişləndirmiş, "Danışır Bakı", "Araz" kimi proqramlara ayrılmış, "Günün səsi", "Planetimiz bu gün", "Sabahınız xeyir", "Buta", "Tələbəklik illəri", "Təbliğətçi" və onlarla digər verilişlərlə öz populyarlığını artırmış Azərbaycan radiosu indi 85 yaşlı bir ixiyara bənzəyir. Elə bir ixtiyara ki, sinəsində uzun illərin gərgin inkişaf mərhələsinin

neçə-neçə uğurlu-ugursuz, mürəkkəb və çətin vəziyyətlərinin xatirəsini yaşadır. Öz yaşı, öz ildönümü ilə sənət tariximizin bir qızıl səhifəsinə çevrilir.

Yuxarıda da qeyd elədik ki, Azərbaycan radiosunda müxtəlif proqramlar, bir-birindən fərqlənən verilişlər saysızdır. Bu verilişləri özündə birləşdirən redaksiyalar sırasında ədəbiyyat və incəsənət baş redaksiyası xüsusi yer tuturdu.

Ədəbiyyat və incəsənət redaksiyasının proqramlarında illərlə dinlədiyimiz verilişləri yada salaq: "Sənətkar və zaman", "Sorgular-cavablar", "Radio teatr", "21-ci əsr incəsənət jurnalı", "Sabahınız xeyir", "Şəbəkə", "Bulaq" və s. Bu verilişlərdə qaldırılan problemlər, toxunulan məsələlər öz aktuallığı ilə günün tələblərinə cavab verirdi.

Azərbaycan radiosunun bu verilişlərinin tarixi ilə maraqlandıqca qarşımızda uzun illərin yaradıcılıq səhifəsi canlanır.

Doğrudan da maraqlıdır, hələ radio texnika ölkə miqyasında genişlənmədiyi bir vaxtda Azərbaycan radiosunun verilişləri necə hazırlanırdı?

İlk növbədə onu qeyd etməliyəm ki, respublikada radio yaranan vaxtlardan (1926-cı il) demək olar ki, 20 il sonraya qədər, yəni iki onilliyin ötürməndə ədəbi-bədii verilişlərinin hazırlanması işi çox çətin və mürəkkəb xarakterdə olmuşdur. Beləki, 50-ci illərə kimi incəsənət verilişlərinin əvvəlcədən lentə yazılması imkanı olmadığından efrədə canlı səslənməsi, bütün digər komponentlərin sinxrom çıxışının təşkil olunması təbii olaraq bu və digər bədii verilişin zəif olunması ilə nəticələnirdi.

Azərbaycan Radio tarixində proqramların ilk lentə alındığı bir müddət ərzində radio tariximiz üçün bir-birindən monumental, bir-birindən orijinal radio tamaşalar, radio oçerklər, radio-povestlər və s. verilişlər hazırlanmış, və dinləyicilərin böyük rəğbətini qazanmışlar.

Bu verilişlərin bir çoxu radiomuzun qızıl fondunda bu günə kimi vardır. Tez-tez səsləndirilir.

Zamanında radio tamaşaları dinləyicilərin ən çox xoşuna gəldiyi və toplum halında dinlədiyi verlişlərdən biri idi. İlk tamaşalardan nümunələr sırasında, Azərbaycan və dünya müasirlərinin də əsərləri vardır.

"Müfəttiş", "Fərhad və Şirin", "Yaşar", "Almas", "Şeyx Sənan" və s. radio tamaşalarını misal göstərmək olar.

60-cı illərin ortalarına doğru S.Vurgunun "Vaqif", V.Şekspirin "Otello", "Hamlet", İ.Əfəndiyevin "Bahar sular", Unuda bilmirəm", C.Məmmədquluzadənin "Dəlilər", "Dəli yığıncağı", "Danabaş kəndinin məktəbi", İ.İbrahimovun "Üçüncü zəngi" və digər radio-tamaşaları hazırlanmışdır ki, bunlar radio tariximizin ən qiymətli səhifəsini təşkil edir.

1960-cı illərdən başlayaraq radionun qızıl fonduna S.Vurgunun, V.Şekspirin, İ.Əfəndiyevin, C.Cabbarlının, H.Cavidin", C.Məmmədquluzadənin və digər dramaturqların əsərləri əsasında radio-tamaşalar hazırlanmışdır ki, bunlarda radio tariximizin ən qiymətli səhifəsini təşkil edir.

Biz radio tamaşalardan danışmadan əvvəl gəlin görək ki, radio teatr nədir? Onun spesifik xüsusiyyətləri nə ilə izah olunur? Radio-tamaşanın televiziya-tamaşası və ya teatr tamaşası arasındakı oxşar və fərqli cəhətləri hansılardır?

Radio tamaşası, televiziya tamaşası, teatr tamaşası. Hər üçü üçün eyni fikir: tamaşa. Hər üçü üçün tələb olunan, hər üçü üçün ehtiyacı olduğu obyekt: insan - tamaşaçı, seyirci və dinləyicidir.

Leonardo Da Vinçi deyirdi ki: Göz - hissələrin pəncərəsi adlanan göz-sonsuz təbiətin gözəlliklərini daha dərinləndirən, daha cazibədarlıqla müşahidə etmək üçün ən əsas bir yoldur, qulaq isə burada ikincilik təşkil edir.

Bu fikiri ona görə əsas sitat kimi işlədirik ki, bu üç sənət sahəsini: teatrın, televiziyanın, radionun anlaşılıqlığı, eyniliyi və fərqi üçün "görmə", "əşitmə" və "qəbul etmə" həm eynilik, həm də fərq təşkil edir.

Bizcə incəsənətin bu üç sahəsini ayrı-ayrılıqda təhlil etdikdən sonra problemin həllinə keçə bilərik... Səsi əsrlərdən gələn antik teatr tarixi kimi öyrəndiyimiz dövrlərdən başlayaraq bu günün özünə qədər bir həqiqət bizimlə addımlayır: Teatr həqiqəti.

...V.Q.Belininskinin "Teatr məqalələri" ni xatırlayaq. yaxud da A.S.Puşkinin "Teatr haqqında" tarixi yazısını yada salaq. Bunların hər birində teatrın böyük, yüksək təsirindən ətraflı danışılır və bizim həqiqətdə onda birləşir ki, tamaşaçı teatra həmişəki vəziyyətindən fərqli olaraq, gözəl geyinib, şən əhval-ruhiyyə ilə getmək istəyir. Teatr tamaşaçı üçün bir zövq mənbəyidir. Necə ki, teatr, səhnə tamaşaçısı ilə isinir. Tamaşaçıda ictimai-zəruri vaxtından ayırıldığı, istirahətinin sərf etdiyi tamaşadan teatrın çox şey gözləyir.

Bu fikir öz-özlüyündən müxtəlif şəxslərə ayrılır: Tamaşaçı öz evindəki rahatlığını teatra niyə qurban verir? Evində televiziya, radio və bunların hər birində də müxtəlif proqramlar və bu müxtəliflikdə də rəngarənglik, fərqli verlişləri izləmək imkanından imtina edərək niyə teatra yollanır?

Bunun aydın izahını təxminən bir sitatla verə bilərik:

"...Teatr salonunda əyləşən tamaşaçı səhnədə real hər tərəfli, məkanı görür, canlı insanlar, həqiqi əşyalar əhatəsində olur. O, bütün əsərin tamaşanın, orda cərəyan edən hadisələrin iştirakçısı olur. Habelə, tamaşa zalını, səhnənin bütün tərəflərini, bu və ya digər aktyorun bütün hiss və həyəcanlarını müşahidə edə bilər. Bununla bərabər teatr da, tamaşa da, tamaşaçısı züvvəsidir... Bu mənada ki, teatrı tamaşaçı nəfəsi isidir. Tamaşaçı diqqəti, tamaşaçı zərurəti tamaşanın müvəffəqiyyəti üçün əsas bir amildir.

Bəs, seyirci televiziya tamaşasında necə bu zərurəti özündə saxlaya bilirmiş? Qətiyyətlə deyə bilərik ki, xeyir. Çünki televiziya tamaşasını izləyən seyirci texnika qarşısında öz hissələrini, öz duyğu obyektinin züvvəsi ilə maraqlanmaya, həyəcanlanmaya məruz qalır.

Televiziya tamaşasında, teatrda olan təbiiilik, reallıq, müxtəlif vəziyyətlərin eyni zamanda (tamaşaçının öz istəyindən asılı olaraq) izləməsi imkanı itir. O, televiziya rejissorunun göstərdiyinə baxmaq məcburiyyətində qalır.

Seyirci təklif olunan, canlandırılan hadisəni, televiziya texnikasının imkanları çərçivəsində qəbul etmək məcburiyyəti qarşısında qalır. Bu mənadaki televiziya rejissorunun operatorunu, səs rejissorunun birgə əməyinin ümumiləşmiş fantaziyası nəticəsində bu və ya digər obyekt ekranda ümumi və ya iri planda göstərilir.

Biz yuxarıdakı mülahizəmizi bir fikir üzərində cəmləşdirib televiziya və teatr arasında oxşar və fərqli cəhəti söyləyə bilərik.

Bu iki sahənin hər birində tələb olunan maraqlı tamaşaçı marağıdır. Hər ikisi üçün əsas olan əsərdəki hadisələrin ideya və məzmununu çatdırmaq vəzifəsi və hər ikisində əsas olan yaradıcılıq fantaziyasının (rejissor, bəstəkar, rəssam, aktyor, operator, teatrda - bufator, işıq, tərtibat və s.) orijinallığı, əsasdır.

Fərqli cəhətlərə gəldikdə isə ümumi şəkildə nəyi göstərə bilərik?

İlk növbədə yuxarıda sitat gətirdiyimiz fikri təkrar misal gətirib göstərə bilərik ki, teatrda insanın gözü önündə real təbii, həqiqi həyat lövhələri canlı aktyorların ifasında baş verir, ekranda isə texniki komponentlərin birliyi nəticəsində alınan foto-təsvir canlanır.

Teatrda müşahidə etmək, izləmək istəyi tamaşaçının özündən asılı olduğu halda televiziya da bu imkanlar tamaşaçıdan alınır və o, telekameranın seçdiyi və rejissorun təqdim etdiyi hadisə və vəziyyəti izləmək məcburiyyətində qalır.

Teatrda yaradıcı heyət tamaşaçıya qarşı çox həssasdır, radio və televiziya tamaşasının, yaradıcılarında həmçinin. Birincidə canlı aktyor, ikincidə səs, üçüncüdə isə təsvir əsasdır.

Bu bir həqiqətdir ki, artıq teatr və kamera sənətdə bir-birinə üstün gəlmə, bu mənədəki kameranın teatrı, səhnə ide-

yasının üstələməsi (və ya teatrın kameranı) bir konfliktli olmuş və davam etməkdədir. Həmçinin bu halı televiziyanın və radio-nun öz verilişləri təmsalında da göstərmək mümkündür ki, çox vaxt bunu sənətdə "efir müharibələri" adlandırırlar.

Bunu nəzərə alaraq deyə bilərik ki, tamaşaçını itirib, onu kameraya qurban verən teatr öz tamaşaçılarını yüksək səviyyəli tamaşalarla təmin etmək, aktuallığı ilə seçilən əsərləri reper-tuarına daxil etmək üçün çalışır, televiziya da eləcə...

Televiziya və radio verilişləri birlikləri işçilərini də düşündürən məhz bu gününü əsl çətinliyi olan efridə üstünlük məsələsidir.

Deməli hər üç sahə: Teatr, radio və televiziya öz tamaşaçısını saxlamaq üçün həmişə gərgin sənət axtarışında, yaradıcılıq axtarışında olmalıdırlar.

Bəs görəsən radionun dinləyicisinə münasibəti, habelə, dinləyicisinin radio verilişlərinə münasibəti necədir?

Radionun spesifik xüsusiyyətlərindən danışarkən Ənvər Əlibəyli, "Qəzet oxuyarkən adam adətən ən əsas olana diqqət kəsilir. Gözlərlə oxuduğuna görə cansız şriftləri nəzərdə tutaraq başqa komponentlərə yad olursan. Amma nə vaxt ki, qulaq asırsan, sənə qəbul etmək istədiyini informasiyalar hər sözlün, hətta hər səsini deyilməsindən, səslənməsindən asılı olur".

Əgər, Ə.Əlibəylinin dediyi fikri davam etdirərək radionun imkanlarını ümumi şəkildə olsa da araşdırmaq və bunların fonunda onun televiziya və teatrdan, habelə radio tamaşasının televiziya və teatr-tamaşası arasındakı oxşar və fərqli cəhətlərini izah edərkən.

Radionun, televiziya və teatr tamaşalarından fərqli olaraq dinləyicisi hadisələri göz vasitəsi ilə izləmək, müşahidə etmək imkanından məhrumdur. Radio dinləyicisinin tanış olduğu, onu həyəcanlandıran və ya sevindirən və yaxud da onda digər hiss və duyğular oyadan pyes, dramaturji material hadisələrinin daha yaxşı, daha aydın mənimsənilməsi üçün dinləyici qarşısında heç bir tərtibat rəngarəngliyi, rejissor fantaziyası (quruluş

nəzərdə tutulur) yoxdur. Dinləyici ona təqdim olunan obrazların xarakterini, mimikasını, jestlərini öz xəyalının təsviri "inşası" ilə duyur və qulaqlarının "gözü" ilə görür.

Deməli, qulaq-əşitmə, səs-radio tamaşasında dinləyicinin gördüyü, müşahidə etdiyi obyektlər məcmusudur.

Radio rejissoru da televiziya və teatr rejissoru kimi pyesin, ideyasını dinləyiciyə çatdırılmalıdır. Amma radio rejissorunun vəzifəsi daha çətin, daha məsuliyyətlidir. Göstərmə imkanı olmayan, yalnız səslərlə tamaşanın kompozisiyasını quran rejissorun həmçinin də aktyorun işi haqda danışmaq, onu təhlil etmək çox çətinidir. Amerikan mütəxəssisləri E.Ştaşev və P.Brets çox aydın, dəqiq şəkildə düşünmüş replikalarla radio pyesin spesifik xüsusiyyətlərini birini və ən əsasını göstərirlər:

"Bura gəl və mənim yanımdakı kreslodə əyləş. Amma kreslonun dirsəkliyində qoyulmuş eynəyi sındırma".

Bu cümlədə həm dekorasiya, həm də məkan təsviri olunur. Televiziya və teatr tamaşasında belə bir replikaya ehtiyac varmı? Əlbəttəki, yox! Çünki teatr və televiziya tamaşalarından tamaşaçı kreslonu görür, əgər kimi isə çağırılsa, o çağırılan adamın yerləşdiyi məkanı da müşahidə edir və bu zaman mənim yanımdakı "kreslo" sözünə ehtiyac qalmır: Bundan başqa gələn adam əlbəttə ki, kreslonun dirsəkliyindəki eynəyi də görür və bu zaman isə "kreslonun dirsəkliyindəki "eynəyi sındırma" sözü öz əhəmiyyətini itirir.

Bundan isə belə bir nəticəyə gələ bilərik ki, radio dramaturgiyasının qanunları tələb edir ki, radio pyesdə səs təkə ideyanı, obrazın, personajın fikirlərini, istəklərini ifadə etməsin. O həmçinin, hadisələrin cərəyan etdiyi məkanın, tərtibatın təsvirini də izah edə bilsin. Bu zaman, səs, danışq, nəfəs, musiqi, təbii səs-küy, quşların səsi-əsas elementlər kimi çıxış edir.

Azərbaycan radiosunda hazırlanmış tamaşalardan bir neçəsinin təhlilini verməklə yuxarıda dediyimiz xüsusiyyətlərin bu radio tamaşalarında necə təzahür etdiyini göstərə bilərik. Məsələn, V.Şekspirin məşhur "Otello" tamaşasının radio ta-

maşasını xatırlayaq. Tamaşanın ilk səhnələrində aktyor Ə.Ələkbərov obrazın monoloq və dialoqlarını "Otello" obrazına uyğun olaraq yumşaq səs tonunda, şirin, nazik səs tənbi ilə söyləyir. Biz bu danışq formasında Otellonun Dezdamonaya ideal hissini, sevgi və hörmət duyğularının müşahidəçisi olur, məkan, auditoriya həllini unudaraq gözümüzü, qulağımızı qüvvəsi ilə sanki o səhnələrə dikir və ayırmaq istəmirik.

Aktyor Ə.Ələkbərov radio tamaşada bizim sevimli qəhrəmanımız olaraq qalır. Bu mənada, biz onun ifasını dinlədikcə səsin vasitəsi ilə onun obrazının ideyasını, ideala doğru addımını, habelə səsin özünlə qüvvəsi ilə qəhrəmanın əsərin zirvə nöqtəsinə doğru davamını hiss edirik.

Bütün əsər boyu hiyləsi, iftirası ilə coşub-daşan, məkr, qəzəz hissi ilə nəfəs alan, Otellonun hər addımını izləyən, ona bir əqrəb kimi zəhərli tikanlarını sancmağa imkan axtaran Yaqonun hiylə dənizinə düşən, günahsız, məsum Dezdamonanın bir yaylıq, bir "ayrılıq" simvolikası ilə sınaqdan çıxarmağa, imtahan etməyə başlayan Otellonun səsi də qalınlaşır, nəfəsi də tündləşir, qəzəbdən boğulmaq, qısqanclıqdan məhv olmaq, vəziyyətinə düşən, getdikcə əvvəlcədən gözümüzə öz qaramavır donunu, irq fərqi itirmiş Otello kəsik-kəsik nəfəs alır, qırıq-qırıq səslər, sözlər deyir. Sanki, vəhşiləşir, sanki o insan, Dezdamonanın məhəbbətini qazandıqdan sonra nail olduğu əsil insan layəətini itirir. Yataqda olan, Otellosunu böyük məhəbbətlə gözləyən Dezdamonaya yaxınlaşır...

Bu zaman qulaqlarımız qəlbimizə, bütün hiss obyektlərimizə bir duyğunu, bir ideal-Dezdemonaya idealını ötürür. Dezdamonaya-Barat Şekinskeyanın məlahətli səsi, bir lirik nəğməni xatırladan, bir həzin, incə melodiyanı yada salan titrək nəfəsi sanki qəzəbli Otellonun öz məkrli "yuxusundan" oyatmağa, özünlə qaytarmağa çalışır. Səslər sanki mikrafonda da məsum titrədir. Qəzəbli Mavrın səsi, qəzəb nəfəsi, məlahətli, yüksək mədəniyyət, aristokrat qızının təmizliyinin bir aydın nişanəsi-Dezdemonaya nəfəsi. Məsum və incə səs, temblərləri ilə əvəz olunur.

Bu an... dinləyici tamaşaçıya çevrilir... Bir anlığa nəfəsini içinə çəkir. Dezdemonanın boynuna doğru uzanan Mavrin əllərini sanki görür və bir an fikirləşir ki, o əlləri tutub heç olmazsa saxlasın. Dezdemonanın iniltilər içindədir. O, öz böyük məhəbbətinin ölüm yatağında çırpınır. Dezdemonanın sanki səhnədədir, dinləyici sanki tamaşa salonundadır, yüksək təəssüf, sonsuz nifrət hissi ilə Yaqonu axtarır...

"Otello" radio tamaşası bitir. Teatrda deyil, mikrafon qarşısında əyləşdiyini hələ də xatırlamayan dinləyici şəxsiyyətləri lənətləyir, gözəl Dezdemonasına acıyır, məğrur, nəcib Otellosunu qərəz dənizinə atan, onu öz hiylə buxovları ilə zəncirləyən mühitə, insanlara qarşı qəlbində nifrət yarandığını hiss edir. Ümumi hiss isə dinləyicidə təəssüf hissi olur.

Qısaca da olsa təhlil etdiyimiz radio tamaşada dinləyici qarşısında nə tərtibat, nə rejissor mizanları, nə də qəhrəmanların mimik cizgiləri canlanırdı. Amma dinləyici heç bir güzəştə yol vermədən deyər bilərik ki, "öz" qulağını", "gözünə" geyərək Otellonun qəsrini hündür bir təpənin üstündə qurulduğunu təsəvvür edir, görür. Hələ qəzəbdən boğulan Otellonun gözlərinin parıldadığını, ölüm dəqiqələrinin yaxınlaşdıqca Dezdemonanın titrədiyini, əsım-əsim əsdiyini, hətta ölüm dəqiqəsində belə Otelloya qarşı incə münasibətini, ona mülayimliklə verdiyi cavabları gözü qarşısında canlandırır.

Radio tamaşanın yuxarıda dedik ki, televiziya tamaşası və teatr tamaşasından böyük, mürəkkəb fərqli cəhətləri vardır. Amma onu da qeyd edək ki, hər üç sahədə sənətkarlıq səviyyəsi yüksək olarsa istər televiziya, istər teatr, istərsə də radio öz tamaşaçısının zövqünü oxşaya bilər, onun mənəvi tələbatını tamamlaya bilər.

Radio tamaşaları sırasında "Teatr radio qarşısında" verilişində dinlədiyimiz bir radio-pyesi yada salaq. İ. İbrahimovun "Üçüncü zəng" radio pyesi ən maraqlı tamaşalarından biri kimi dinləyici kütləsinin marağını qazanmış, bir neçə dəfə tək-

rar verilərək öz dinləyici auditoriyasını daha da genişləndirmişdir.

...Həyatda əbədi mövzular çoxdur. Məğrurluq və ləyaqət, Təmizlik və Üvlilik, Gözəllik və Nəciblik, İnsan, Təbiət, İstirah və s. və. i.

Bu həyatı mövzular arasında "Məhəbbət", "Sevgi" mövzusu isə deyərdik ki, ən əbədi, ən əzəlidir. "Üçüncü zəng" Radio tamaşasının müəllifi bizə ömrünün üçüncü zəngini, həyatının son akkordlarını dinləyən bir insanın böyük məhəbbətinin povestini təqdim edir. Bu insan fərqi yoxdur müasirimizin hansının adını, hansının soyadını daşıyır. O, sevir. Sevdirdi qız isə ondan xeyli kiçikdir. Qohumlarının, bütün dost və yaxın adamlarının təhəssüsü, danlağını qəbul etməyən Qızın ailə qurmaq qətiyyətinə itirmir. Lakin insanın sabahından qorxusu, ən əvvəl isə sevdirdi qızın onun "üçüncü zəng"i qarşısında çəkəcəyi istirah onların ayrılığına səbəb olur... Sevdirdi insandan ayrılan Qız öz həmyaşıdı olan, hamının yüksəkə gördüyü, amma mənəvi ideali tamamlaymayan bir gənclə ailə qurur. Bu gənc təyyarəçidir. Onlar toylarından sonra səyahətə çıxırlar. O, insan təyyarə meydanına gəlir, fəqət gənc təyyarəçi xanımı ilə mindiyi təyyarə müəyyən səbəblər üzündən qəzaya səbəb olmuşdur. Buna dözməyən o insan təyyarə meydanının bir bucağına sığır və həyatının son akkordlarının "üçüncü zəng" nin hökmü altında keçir. Radio tamaşada müasirimizin yüksək mənəvi idealının dinləyiciyə çatmasında əsas komponentlər-musiqi, diktör səsi, müxtəlif vəziyyətlərin təbii alınması üçün seçilmiş "səs-küy" əsas rol oynayır. Bu mənada ki, "Üçüncü zəng" tamaşası dinləyicidə yüksək hisslər oyadır, onda belə bir ideali gücləndirir ki, insan ömrünün "üçüncü zəngi" onun tək-cə maddi həyatında deyil, mənəvi həyatında da onu izləyə bilər.

Fikrimizi bununla ümumiləşdirə bilərik ki, radio-tamaşasının televiziya və teatr tamaşalarından fərqi radio tamaşasının yalnız dinləyiciyə qulağı vasitəsi ilə yəni eşitmə

obyektinin köməyi ilə olmasındadırsa, hər üç teatrın oxşar cəhəti isə hər birinin dinləyici, seyirci, tamaşaçı auditoriyasının marağının təmin etməsi, zövqünü oxşamasındadır.

Beləki, istər televiziya, istər teatr, istərsə də radio eyni bir yol ilə gedir, onlar eyni bir vəzifəni öz imkanlarından çıxış etmək şərti ilə yerinə yetirirlər.

Onların hər biri üçün janr rəngarəngliyi, mövzu aktuallığı, ifa olunan orjinallığı isə həmişə vacib, mühüm vəzifələrindəndir.

Biz bütün bu yazı boyu teatr, televiziya və radio tamaşalarının spesifikasiyası haqda danışdıq. Hər üçünün cüzi də olsa ümumi və fərqli cəhətlərini göstərdik.

Bu üç sənətdən hansının tamaşaçı ilə əbədi, daimi ünsiyyətə olduğu və olacağı haqda fikir yürütmək də çox maraqlı olardı:

Onu qeyd etmək ki, teatr bu üç sənətin biri olaraq daha qədimdir. Radio ikinci, televiziya isə yenidir. Bu üç fikrin izaha ehtiyacı yoxdur. Tamaşaçının onlardan daha çox hansının özü üçün zövq mənbəyi seçməsi problemi isə bircə yənə sənət adamlarından, sənətkarlardan asılıdır.

Teatr, televiziya, radio tamaşaları arasında oxşar və fərqli cəhətlər fikrini də məhz bu nöqteyi nəzərdən belə yekunlaşdırma bilərəm ki, onların hər üçü xalq üçün yararlıdır, xalqa verilir, xalqın zövq mənbəyi olur. Buna görə də kütlənin özündən, öz zövqündən asılı olaraq bu üç sənət növü öz əhəmiyyətini itirmir, əksinə il-ildən öz mahiyyətini gücləndirir.

Bu üç sənətin hər biri xalqın rifahının yüksəldilməsi, onun mədəni dünyasının zənginləşməsi, müasir insanın tərbiyə edilməsi maraqlandırır. Həqiqi sənəti geniş xalq kütlələrindən ayrı təsəvvür etmək olmur. Müasir insanın formalaşmasında əlbəttə ki, istər teatr, istər radio, istər televiziyanın habelə onlarda oynanılan əsərlərin tamaşalarının da rolu böyükdür.

Bu gün geniş informasiyalar daxilində yetişən gəncliyi nə ilə zənginləşdirmək olar? Onun şüurunda hüquq və qa-

nunlarının mütərəqqiliyini, nə ilə əks etdirmək olar? Əlbəttə ki, yüksək səviyyəli, böyük sənətkarlıqla yaradılmış bədii cəhətcə mükəmməl, monumental sənət əsərləri ilə: Elə sənət əsərləri ilə ki, onlar adamların ruhuna nüfuz edə bilsin, onun şüurunun inkişafına səbəb olsun.

Teatr, televiziya və radio işçiləri öz verilişlərinin siyahısı aydınlığı və məqsədyönlü, məzmun dərinliyi, operativliyi, informasiya zənginliyi, parlaq və anlaşılqı olması üçün çalışmalıdırlar.

Əhalinin radio, teatr və televiziya tamaşaları ilə əhatə olunmasına hər vasitə ilə genişlənməsinə, verilişlərin məzmununun dərinləşməsinə, ideya-siyasi səviyyəsinin yüksəlməsinə və maraqlı verilişlərin artmasına xüsusi diqqət yetirməlidirlər.

Bu səviyyəyə qalxmaq isə yalnız sənətkarın özündən asılıdır. Seçdiyin sənəti sevirənsə, onun fədaisi olmağa hazırsansa və ən nəhayət onun çətinliyini də, səadətini də eyni həvəslə qəbul edərsənsə, deməli, bu yol sənətin zirvəsinə doğru aparmalıdır.

Tofiq İsmaylov

KİNO NECƏ ƏMƏLƏ GƏLİR...

Kino necə əmələ gəlir? Mən bu haqda çoxdan fikirləşirdim. Bir dəfə sinif rəhbərimiz dedi ki, sabah kinostudiyaya tənzümlə gedəcəyik. Hamımız çox sevindik. Sonra müəllim biza kinonun yaranmasından danışdı. O dedi ki, kino film nədən istəsə başlanı bilər. Amma filmin yaranmasında birinci iş ilk fikirdən başlanır, hələ tam aydın olmayan, qaralıq düşüncələrdən, bu fikir sonradan filmin əsas məzmununa çevrilir... Bunların hamısını sabah sizə kinostudiyayı gəzəndə başa salaram.

Həmişə zəng gec vurulardı. İndi isə nədənsə tez vuruldu. Həmişə belə olur. Elə ki, istəyirsən zəng tez vurulsun, çox gec

vrulur, istəyəndə ki gec vurulsun, tez vurulur. Müəllim sözüntü yarımçıq kəsdi. Biz də evə getdik.

Səhər avtobusa yığışib həmişə bir şey danışırıdıq. Mənim ən mübahisə arzum kinostudiyanı görmək idi. Uşaqlar cürbəcür mübahisələr edir, bir birinə suallar verirdilər:

- Görəsən kinonu kim fikirləşib?

- "Anfibiya adam" filmindəki, adamlar. Həqiqətən suyun altında nəfəs almadan o gədən qala bilir?

Əsas mübahisə keçən həftə gördüyümüz şirlər haqda olan filmdən düşdü. Burda uşaqlar iki cəbhəyə ayrıldılar. Bir dəstə deyirdi ki, həqiqi meşədə, həqiqi vəhşi şirlər və heyvanlar çəkilib. O biri isə, daha çox Ənvər təsdiq edirdi ki, orda hər şey "saxtadır".

- Şirləri heyvanxanada çəkiblər, qalan heyvanları daqoruqda. Eh... kinoda həmişə belə edirlər: Lazım olan dekorasiyanı qururlar və yayı qışda, qışı isə yayda çəkirlər, vəssalam, –deyə Ənvər mübahisəyə son goymaq istədi.

- Axı bu nəyə lazımdı? – Əşrəf soruşdu.

- Nəyə lazımdı bilmirəm, amma həmişə belə edirlər. Mən jurnalda oxumuşam, şəkillərin də görmüşəm. Ümumiyyətlə kinoda hər şey yalandı. Gəmilərin üzünəyi da yalandı. – adicə modellərdi. Qatarların toqquşması da həqiqi deyil, adamların güllənilməsi də, -televizorda gözümlə görmüşəm. Bir adamı filmdə nemeslər öldürürlər, sonra, o özü filmin çəkilişdən danışmağa başladı. Kinoda hər şey mümkündürü?!

Uşaqlar heç cür onunla razılaşmaq istəmədilər, amma Ənvərin dediyində nə isə həqiqət vardı. Mən də elə bil birinci dəfəydi ki, bu haqqında fikirləşirdim. - Axı, doğurdan da – həqiqətən aktyoru öldürmək olmaz, körpüləri partlatıb, həqiqi qatarları toqquşdurmaq ağıla sığmır.

İstər-istəməz dönüb müəllimə baxdım. Uşaqların hamısının sual dolu gözləri müəllimə dikilmişdi.

Müəllimimiz çalxıdı bizi başa salsın ki, kino tamamilə başdan-ayağa yalan və qondarma deyil: - Bilirsiniz, uşaqlar, əksi-

nə həyatı olduğu kimi düzgün göstərir. Nə qədər o həyatı düzgün əks edirsə, o qədər da film yaxşı və böyük müvəffəqiyyət qazanır. Bunların hamısını orda kinostudiyada öz gözlərinizlə görə bilərsiniz. Həyatı, hadisələri əks etdirməkdə geniş imkanlara malik olan kino sənətinin müxtəlif növləri vardır. Buna görə studiyaların da öz adları olur. Məsələn: "Bədii filmlər studiyası". Bu studiya da əsasən bədii filmlər çəkilir, aktyorlar iştirak edir. Ədəbiyyatda olduğu kimi burda da janrlardan istifadə edirlər. Kinodrama, kinokomediya, kino-faciə və s... "Elm və kəndəli filmlər studiyası" burda çəkilən filmlərdə əsasən təbiətdən, müasir texnikanın nailiyyətlərindən, insanlara xidmət edən maşınlardan danışılır. Bu filmlər də uzaq şimal qorularında yaşayan heyvanlardan, Antarktidaya və uzaq şimala gedən ekspedisiyalardan, atom enerjisindən, kosmosun fəthindən, ümumiyyətlə kiçik və böyük tamaşaçını maraqlandıran əhvalatlardan söhbət açırlar.

"Sənədli-xronikal filmlər studiyası". Burada dəqiq dəlillər əsasında, tarixi sənədlər üzərində günümüzdə, elmdə və həyatda olan yeniliklər əsasında çəkilən filmlərdi. Və nəhayət "Multiplikasiya - cizgi filmləri studiyası". Bu haqda sizə ayrıca danışacağam. Burda əsas işi rəssamlar görür, bir hərəkəti çəkmək üçün onun ilk başlanğıcından başlayaraq hərəkətin tam sonuna kimi çoxlu şəkillər çəkilir, sonra onlar lentə köçürülür və ekranda seyr etdiyimiz zaman tam bir hərəkət görürük.

Müəllim söhbətini bitirməmişdi ki, avtobusumuz dayanırdı. Hamımız düşdük. Qapıda C. Cabbarlı adına "Azərbaycan Film" studiyası yazılmış lövhə vurulmuşdu. Biz içəri keçdik. Studiyanın həyətinə daxil olanda hamımız donub qaldıq. Mən elə bildirdim ki, studiyaya girən kimi möcüzəli bir aləmə düşəcəyik. Sevimli filmlərin qəhrəmanları ilə görüşəcəyik. Bunların heç biri yox idi. Həyat adicə həyat idi. Adamlarda küçədəki kimi adicə gəzirdilər. Hətta soruşmağa da bir şey yox idi. İki adam nə haqdasə mübahisə edirdi. Kimsə - harasa tələsirdi. Yanımızdan artist Yaşar Nuri keçdi. Müəllim bizi onunla tanış

etdi. Biz salamlaşdıq, hamımız onu diqqət və təccüblə süzürdük ki, görək filmlərdə gördüyümüz həmən adamdı. Yaşar Nuri zarafatla – “demək bunlar gələcəyin kino işçiləridir”,- dedi və getdi. Biz isə dörd mərtəbəli binaya tərəf yollandıq. Studiya ilə tanışlığa, əsasən pavylyondan başladıq. Pavylyon – filmlərin çəkilişi aparılan yerdir. Dedilər ki, burada bir neçə belə pavylyon var. Bu pavylyonlarda istədiyin mənzili, teatr zalını, iki mərtəbəli binanı, hətta bağ-bağça da qurmaq olar. Bəzən istədiyin nəhəng bir fabrikanı dekorasiyalardan qurmamaq üçün, pavylyonda onun kiçik modelini, maketini qururlar. Biz böyük bir pavylyona getdik. Yuxarıda, tavanın altında, xüsusi qurğularda və divarların kənarlarında çoxlu projektorlar var idi. Onlar dekorasiyalara işıq salırdılar.

Projektorlar o qədər çox idi. Onlar elə güclü işıq salırdılar ki, istədiyin işıq effektini almaq olardı. Aylı gecədən tə göz qamaşdırıcı günəş işığına kimi.

Biz pavylyona gələndə çəkilişi üçün qədim azərbaycan kəndinin maketini quraşdırırdılar. Bunu nə üçünsə yayda çəkməmişdilər. Məncə təbii dağlar, ağaclar isti günəş olan vaxt çəkmək daha asan olardı, indi isə studiyanın pavylyonunda bu kəndi çəkilişə hazırlayırdılar.

Mən elə bildirdim ki, kino çox asan əmələ gəlir. Aparatı qururlar və hadisələri filmə olduğu kimi bir-birinin ardınca çəkməyə başlayırlar. Əslində isə belə deyilmiş. Filmi ayrı-ayrı yerlərdə, xüsusi saatlarda, özüdə parça-parça çəkirlər. Odur ki, biz kinoteatrlarda hazır filmə baxanda görürük ki, o bir çox ayrı-ayrı səhnələrdən, ayrı şəkildərdən və ya kino diliylə deyildiyi kimi, kadrlardan ibarətdir. Ekranada gah şəhərin küçələri, gah da zavodun sexləri göstərilir. Filmdəki hadisə gah dəniz sahilində, gah da otaqda gedir. Aktyorlar gah bütün ekran boyu “iri planda”, gah da “orta” və ya “ümumi planda” – hadisənin getdiyi yeri və məkanı bildirən səhnələrdə çəkilirlər. Bütün bu səhnələr və ya kadrlar bir-birindən fərqli olaraq ayrı-ayrı yerlərdə çəkilirlər. Sonra rejissorun köməkliyi ilə ssenaridə

yazıldığı kimi montaj masası arxasında lazımı ardıcılıqda yapışdırılır - yığılır. Bəzən, filmin qəhrəmanı eyni yerdə, eyni məkanda film boyu bir neçə dəfə təkrarən olur. Məsələn filmin əvvəlində hadisə uzaq bir kənddə, sonra şəhərdə və sonra yenə də həmin kənddə ola bilər. Filmə bu səhnələr zaman və vaxt etibarilə böyük məsafələrdə ola bilər. Çəkilişdə isə bu məkanda olan səhnələr bir-birinin ardınca çəkilir. Çəkilişin özü də filmə olan kimi bir-birinin ardınca, səhnələrin ardıcılığı ilə yox, filmi çəkən qrupun iş cədvəlinin necə qurulmasından asılı olur. Çox vaxt elə olur ki, əvvəlcə qəhrəmanın ölüm səhnəsi çəkilir, sonra isə onun sağ və gümrəh, ilk kəşfiyata getməsi və sairə səhnələr çəkilir. İndi də belə olmuşdu. Bir neçə ay əvvəl hansı bir kəndə səhnələri çəkmiş, indi isə sökülüb-dağılmış, böyürləri uçmuş komalardan ibarət kəndin avqust günəşli ümumi planını çəkirdilər.

Ətrafında və yuxarı duvarlarında çoxlu projektorlar yanırı. Kəndin lazım olan evləri, yolları və ağacları çox inandırıcı düzəldilmişdi, fəqət bir çox dəfə kiçildilmiş halda idi. İndi çəkiliş üçün axırıncı hazırlıq gedirdi. Kinooperator kolların yerini dəyişmək üçün göstəriş verirdi.

Maketçi, göy konbinizon geymiş kürən oğlan, Quliverin liliputlar şəhərində gəzdirdi kimi, ehməlcə kənddə gəzdirdi. O, əli ilə çox asan komalardan birini qaldırıb operatorun istədiyi yere qoydu, qabağına yaşıl çöplərdən düzəldilmiş kiçik ağac və kollar taxdı.

- Ey, küləkverəndə kimdi? – operator birdən qışqırdı – küləyi ver görüm!

Hava dəyişənin səsi eşidildi. Qədim kənddə meh əsdi. Elə bil ki doğrudanda külək qopmuşdu.

-Tam işıq verin!

Projektorların hamısını yandı.

-İşıqların hamısını söndürün!

Projektorlar söndü.

-İndi isə gecəni yandırın!

Qara tül pərdənin arxasında olan kiçik lampalar yandı. Bu tam ulduzlu bir gecəyə oxşayırdı.

-İndi axşam səhnəsi üçün Ayı yandırın!

Ulduzlu gecədə, rənglənmiş kətan arxasından Ay göründü.

-Əvvəl gecə səhnəsi çəkilir. Diqqət ... ət.. çəkiliş! – deyə rejissor əmr verdi.

Pavilyonu gərgin sakitlik bürüdü. Rejissor, operator, assistentlər və rejissor köməkçiləri, işıqçılar və maketçilər, çəkilişdə iştirak edən başqa adamlar hərə öz işini dəqiq və düzgün yerinə yetirirdi.

Biz bütün hadisəyə ovsunlanmış kimi baxırıq. Həqiqətən də bunlar bir azca sehirlı, nağıl aləminə oxşayırdı.

Ənvər müəllimin əlindən dartıb, sakitcə soruşdu.

-Müəllim, bəs heç həqiqi ayılı gecəni kinoda çəkirlər?

-Dayanın!- Deyə rejissorun acıqlı səsi eşidildi.

-Növbətçi işıqları yandırın!

Bir neçə proyektor yandı. Müəllim bizə işarə etdi ki, çölə çıxmaq.

Uşaqlar deyə, müəllim sözə başladı.

-Mən studiya ilə tanışlığı pavilyondan başlamaqla, daha doğrusu market çəkilişi ilə sizi tanış etməklə səhf etdim. Siz bir daha kinoda hər şey həqiqətdə olduğu kimi çəkmədiyinə inanırsınız. Əslində isə belə deyil. Bu maket inqilaba qədər olan köhnə bir kəndin maketi idi. İndiki, kəndlərimizdə belə sökkük, dağılmış komalar, alaçıqlar tapmaq çətindi. Gərək Bakıdan çox-çox uzaqlara gedəsən ki, elektrik işığı və telegraf dirəkləri olmayan lazımı kəndi tapasan. Bu gün belə kənd tapmaq mümkün deyil. Ona görə də bu kəndi ümumi planda çəkmək üçün maketdən düzəldiblər.

Səs operatorları kinostudiyada xüsusi yer tuturlar. Onlara studiyanın koridorlarında və pavilyonlarda çox az rast gəlmək olar. Onlar özlərinə məxsus xüsusi otaqlarda işləyirlər. Onlara

tonatəlye deyirlər. Bu otaqların qapıları çox möhkəm və sə keçirməzdilər.

Biz səsyazma sexinə getdik. Burada hansı filminsə dublyajı gedirdi.

Səs yazma sexində iş gedəndə qapının üzərində belə bir tablo yanır: "Diqqət! Səs yazılır!". Hamı bilir ki, daxil olmaq qadağandır və mümkün qədər sakitliyə riayət etmək lazımdır. Koridorlarda, hətta pillələrin üstə yazılır ki: "Səs salmayın! Sakit gəzin!"

Elə ki, qapı üzərindəki tabloun işığı söndü, biz hamımız tonatəlyeyə daxil olduq. Burda qarahlıq hökm sürürdü. Ekranın qarşısında bir neçə qadın dayanmışdı. Bir kişi hündürdən onlarla nə barədəsə danışdı. Biz yalnız, - "inanın bacılar, sizin uşaqlar məktəbdən razı qalacaqlar!" – sözlərin eşitdik.

Müəllim bizə dedi ki: - Uşaqlar burda tamam sakit olmaq lazımdı.

Biz hamımız nəfəsimizi dərib oturmuşduq. Hardansa reproduktordan operatorun səsi eşidildi: - Biz hazırıq, yazmaq olar!

Pavilyonda olduğu kimi burda da rejissor əmr tonu ilə:

-Diqqət...sakit... başlayın! – dedi.

Ekranı təsvir canlandı: Otaqda oğlanla qız balaca bir pişiyin ardınca qaçırdılar. Qız xalçanın ucuna ilişib yıxıldı. Birdən... Ekranın qabağında dayanan qadınlardan biri, ufuldayıb balaca uşaq kimi ağladı. Biz təccübdən diksindik. Oğlan cəld gəldi ki, qızı qaldırсын ... o biri qadın oğlan kimi danışmağa başladı. Biz nəfəsimizi dərib, təccüblə baxırdıq. Eləki, ekranın qabağında dayanan bastoboy kişi pişik kimi miyolda-mağa başladı, Ənvər özünü saxlaya bilməyib pıçıldadı.

-Dayanın! – reproduktordan əsəbi səs eşidildi. -Pavilyonda səs salan kimdi? Xahiş edirəm kənar adamlar çıxsın! –dedi.

Biz bir nəfər kimi müəllimin arxasınca koridora çıxdıq. Hər şeyi orda müəllim bizə başa saldı. Əgər çəkiliş zamanı ekranı danışan adamın sifəti görünür, o vaxt təsvir ilə səs bir

yerdə çəkilir. Xüsusi aparatlar səsi lentə spiralvari xəttlərlə cızıb yazır.

Bəzi hallarda əgər tamaşaçı aktyorun dodaqlarının hərəkətini görmür, ya orkestr çalır, qatar və ya gəmi fit verir və s. belə səhnələr səs ayrıca yazılır, hətta bəzən lap bir neçə gündən, aydan sonra da yazıla bilər.

Sonra, təsvir çəkilən və səs yazılan lentlər laboratoriyada aşkarlaşır, görüntü və səs montajı bitəndən sonra, hər ikisi təsvir və əsas bir lentdə birləşir və tamaşaçı ekranda qayaya çırpınan dalğanın təsviri ilə yanaşı, ləpənin səsini də eşidir.

- Müəllim, bəs musiqi filmdə necə gəlir? – deyər, Ənvər soruşdu.

- Musiqi əsasən kinoda belə yazılır. Xüsusi tonatelye deyilən pavilyonda, çəkilmiş təsvir ekranda nümayiş edilir. Orkestrdə bu pavilyonda yerləşir. Dirijor ekrana baxıb, bəstəkarın film üçün yazdığı parteturaya əsasən orkestrə ekrandakı təsvir üçün lazım olan musiqi parçasını çalmağa rəhbərlik edir. Və musiqi yazılır.

Aktyorların səsi də belə yazılır. Çox vaxt çəkilişdə səs ilə təsviri bir yerdə çəkmək mümkün olmur və ya çəkilən aktyor yaxşı tələffüz etmir, dili şirin olur və s. Belə anda təsvir çəkilir, sonra studiyaya başqa bir aktyor çağırırlar, o, ekrana baxıb lazımi sözləri elə tələffüz edir ki, ekrandakı aktyorun dodaqlarının hərəkəti ilə düz gəlir. Bu üsulla çəkilmiş bir aktyorun əvəzinə istədiyini başqa aktyorun səsini yazmaq olar. Demə biz də bayaq, tonatelyədə olanda belə bir səs yazma işi gedirmiş. Buna kino dilində dublyaj deyilir.

Eləki operator lazımi təsviri çəkir, səs operatoru səsi yazır, sonra bütün çəkilən plyonkalar aşkarlanmaq üçün laboratoriyaya göndərilir.

Laboratoriya kinostudiyada ən təmiz yerdir. Burda çalışan işçilərin hamısı ağ xalat geyir və ağ əlcək taxırlar. Divarlar ağ kafeldən döşənilib, döşəmələr par-par parıldayır. Ətrafda çoxlu nikelli və şüşəli maşınlar var. Qışda və yayda

səhər və axşam laboratoriyada həmişə temperatur və havanın sıxlığı eyni dərəcədə olur. Bura kənar adamların daxil olmağı qəti qadağandır.

Bizi laboratoriyaya aparmaqdan ötrü, müəllim studiyanın direktorundan xüsusi icazə aldı. Biz ağ xalat geyib laboratoriyaya keçdik. Xalatlara bizə çox uzun olduğundan yerlə sürünürdük. Laboratoriyada tam sakitlik hökm sürürdü. Yalnız lentləri aşkarlayan cihazların səsi eşidilirdi. Təəssüf ki, lentlərin aşkarlaşdırma anını görmək mümkün deyil. Kinolent gərək tam qaranlıqda aşkarlansın. Bu aydınlıq axı kinolenti özündə, çəkiliş vaxtı yalnız özü gördüyünü əks etdirir. Əgər işığı yandırarsan onda kinolentindəki təsvir aşkarlaşmadan əvvəl işığı görərsən və təsvir itəcək, məhv olacaq. Aşkarlanmış kinolent yalnız quruma bölməsində ortalığa çıxır. Burda, o isti küləyin təzyiqi altında çox aramla uzun şüşə şkaflardan keçir və nəhayət böyük qara rulonlar halında sarılır. Bu kinolent neqativ deyilir. Neqativdən sonra isə pozitiv adlanan yeni bir kinolent çap olunur.

Laboratoriyadan neqativ çəkilmiş kinolent aşkarlandıqdan sonra ondan çap olunan pozitiv montaj sexinə gedir. Burda da işləyənlər ağ xalat geyirlər. Montajçı qızlar pozitiv plyonkanı səhnələrə ayırırlar, ən yaxşı variantları seçirlər, sonra rejissorun rəhbərliyi ilə ayrı-ayrı səhnələri lazımi ardıcılıqda bir-birinin arxasına, ssenaridə olduğu kimi yapışdırırlar. Bu çox məsulluyyətli işdir, çünki, səhnə ardıcılığından filmin məzmunu, ideyası asılıdır. Səhnələrin ardıcılığını pozmaqla, bu və ya başqa bir səhnənin mənasını tamam dəyişmək olar.

Montaj otağında bir neçə stollar vardı, onların arxasında ağ xalatlı qızlar əyləşmişdilər. Döşəmədə, stollarda, şkaflarda, hər yerdə kutularda kinolentləri vardı.

Qızlar çox cəld xüsusi dolamacıqlardan pozitiv kinolenti sanyırdılar... Bəzən dayanırdılar, pozitivdən bir parçanı kəsin atır, o biri parça ilə yapışdırırdılar...

Montaj sexindən sonra müəllim bizi tamaşa zalına apardı. Orada bizə kinonun tarixinə aid çəkilmiş "Keçmişə səyahət" filmi göstərdilər.

Bəzən fikirləşirsən ki, ixtiranı hər hansı bir nəfər adam edir. Öz kabinetində və ya emalatxanasında oturur, fikirləşir, fikirləşir və nəhayət təzə bir şey kəşf edir. Məsələn: maşını, təyyarəni və ya kinonu. Əslində isə belə olmur. Tək ixtiraçı nə qədər istedadlı olsa da "təzə" heç bir şey "kəşf" edə bilməz. Əgər o, öz işində ona qədər olan kəşfçilərin təcrübələrinə əsaslanmasa ona qədər onun kəşfinin hər hansı bir hissəsini hazırlamış alimlərin, mühəndislərin etdiklərini öyrənmədən, onların işləri ilə tanış olmadan təzə heç bir şey kəşf edə bilməz. Axırncı yüz ildə olan nəhəng kəşflər bizim həyatımızı daha da gözəlləşdirib, bu günkü vəziyyətə gətirmişdi. Çox hallarda biz dəqiq bir adamın adını çəkmə bilmirik ki, hazırkı vəziyyətdə ona bu şeyin ixtiraçısı deyək.

Məsələn: Maşını kim ixtira edib, deyə bilmərik?

Maşının ixtirası bir çox adamın əməyinin məhsuludur. Onların hər birinin bu işdə öz kiçik payı var: Biri benzinlə işləyən hərəkətedici icad edib, başqası onu təkərlər üstə qoyub, üçüncüsü hava ilə işləyən şinlər fikirləşib və sairə və sairə...

Bütün bu ayrı-ayrı ixtira olunan hissələri bir yere toplayanda, nəticədə, maşın əmələ gəlir. Odur ki, ixtira olunan maşının ayrı-ayrı hissələri icad edən ixtiraçılardan hansının işi daha əsaslı demək çox çətindir. Ümumiyyətlə maşını kim ixtira edib? - demək, daha da çətin.

Təxminən kino da belə olub. Müasir kinematograf Fransada, Rusiyada, Almaniya, İngiltərədə və Amerikada yaşayan bir çox ixtiraçıların birgə zəhmətinin bəhrəsidir. Əslində kinonun ixtiraçısı fransız mühəndisi Lui Lyumer sayılır.

Həqiqətən də təsviri lentə çəkmək üçün və sonra onu ekranda nümayiş etdirmək üçün lazım olan cihazı ilk dəfə o ixtira edib.

Lakin Lui Lyumerə qədər başqa-başqa adamlar tərəfindən fotoaparət, elastik - şəffaf plyonka, elektrik işığı və ən nəhayət kinematografin öz prinsipi, yəni, ayrı-ayrı hərəkətsiz təsvirlərin cəminin, təsəvvürümüzdə aramlı hərəkətə çevrilməsini icad etməsəydilər, L.Lyumerin də ixtirası mümkün olmazdı. Əslində kinematografin qanunu Lyumerin kino aparatının icadından yetmiş il əvvəl fikirləşilib. Bu qanun nədən ibarət idi: cəld fırlana bilən adicə dairəvi karton qutunun ətrafında kiçik pəncərələr açılır. Pəncərənin qarşısında bir hərəkətli təsvir edən şəkillər yapışdırılır. Məsələn: idmançının tullanması, atın çapması və sairə. Əgər qutunu hərəkətə və pəncərədən baxsaq, onda ayrı-ayrı şəkillər birləşəcək və tam bir hərəkət alınacaq. Keçmişdə Fransada "strabaskop" adlanan bu oyuncaq çox yayılmışdı. Onları yarmarkalarda əsl kino kimi göstərdilər.

1877-ci ildə Amerikan alimi Meybridjin rəsmlərin yerinə straboskopa hərəkət edən adamların və heyvanların ayrı-ayrı anlarının ani fotosəkillərini yerləşdirməyi qərara aldı. O vaxt yaxşı dəqiq fotoaparatları olmadığından belə fotosəkillərin təsvirini almaq çox çətin idi. Buna baxmayaraq Meybridjin eksperimenti yaxşı nəticə verdi. - Hərəkət nisbətən inandırıcı və həqiqətə oxşar alındı. Həqiqətə qalanda ekranın və tamaşacı zalının olmamasına baxmayaraq bu artıq elə kinematograf idi. Hərəkət edən təsvirlərə isə əvvəlki kimi yenədə stroboskopdan baxmaq lazım gəlirdi. Sonralar başqa alimlər tərəfindən ani fotosəkillərin alınması prinsipi təkmilləşdi və onların baxılması üçün daha rahat vasitə tapıldı.

XIX əsrin 90-cı illərdə məşhur Amerika ixtiraçısı T.Edison çəkilmiş üçün ayrı-ayrı fotoplastinkaların əvəzinə, uzun elastik seliolidli şəffaf lentdən istifadə etdi və hərəkət edən şəklın baxılması üçün rahat cihaz düzəldi. "Kinetoskop" adlanan belə cihazlar sərgilərdə nümayiş etdirilirdi, amma hərəkət edən şəkillərə yenə də yalnız bir adam baxa bilərdi. Elə bu vaxt ixtira olunan "sehrli lampa" adlanan cihaz çox geniş yayıldı. Bu cihaz şəffaf şüşə üzərində çəkilmiş rəsm və ya şəkl

proyeksiya vasitəsilə bir neçə dəfə böyüdüb ekrana salırdı. Belə şəkillər hərəkətsiz olurdu, amma bunlara bir anda çoxlu adam baxa bilirdi. Nəhayət, 1895-ci ildə fransız mühəndisi Lui Lyumer ona qədər edilən bütün bu kəşfləri birləşdirdi. O, Edisonun uzun elastik seliloidli foto lentindən istifadə edib, fotoaparətə elə təkmilləşdirdi ki, o, bir saniyədə 16-20 foto çəkə bilsin və elə bir qurğu düzəltdi ki, onun köməyi ilə ekrana verilən foto şəkillər bir saniyədə 16-20 dəfə dəyişə bilsin. Nəticədə də kinematograf əmələ gəldi.

Lyumer Fransada Mone şəhərində, atasına məxsus balaca bir fotoqrafiya fabrikanın direktoru idi. O, kinoaparətin ixtira olunması işini, qardaşı Avqustanla birgə aparırdı. 1895-ci ilin əvvəlində aparat hazır olan zaman və onu təcrübədən keçirmək vaxtı çatanda iş gününün son saati idi. Lyumerlər öz aparatını küçədə gurub işçilərin fabrikdən çıxmasını çəkdi. Bu tarixdə ilk həqiqi kino çəkilişi idi. Bundan sonra Lyumer bir neçə kiçik filmlər çəkdi. Onların içində "Qatar stansiyaya gəlişi" filmi də vardı. Bu çox kiçik film idi. Cəmi bir dəqiqəyə yaxın nümayiş olunurdu. Bu film ilk dəfə, Parisdə alimlərin yığılmasında nümayiş etdirildi. Eləki ekranda qatar tamaşaçı zalına hərəkət edəndə birinci cərgədə əyləşən professorlar və onların xanımları qışqıraraq yerlərindən qalxıb, kənara qaçmışdılar. Guya qatar ekrandan enib bu saat tamaşaçı zalına gələcəkdir. Axı, hələ onlara qədər təsvirin ekranda hərəkətini heç kəs görməmişdi. Film tamaşaçılara çox böyük təsir bağışladı. Sonra, bu film demək olar bütün dünyada nümayiş etdirildi. Rusiyada isə bu film 1896-cı ildə Nijni-Novqorod yarmarkasında göstərilib. Baxmayaraq ki, onda kino lal, səssiz nümayiş etdirildi, bu onun inkişafına – şöhrətlənməsinə mane olmadı.

T. İsmaylov

MİN BİR CÜR SƏNƏT BİLİCİSİ

Fəlsəfinin dili ilə desək, səbəbsiz heç bir nəticə yoxdur. Bu məqalənin yazılması da müəllifdə daxili bir hissənin, ehtiyacın yaranması ilə bağlı olmuşdur. Deyirlər ki, insan həyatda iki dəfə ayaq tutub yeriyyə. Biri iməkləmə dövründən ayağa durmaq, bürdüyə-bürdüyə yeriyərək bərkiməkdədirsə, o biri həyatda ayağa durmaq, addımını bərkitmək dövrüdür. Yada salın, təzəcə addım atan körpənin əlindən tutduqda, hansı tərəfə yeriməyi istiqamətləndirdikdə o necə də cürətlənir, necə də inamla, sevincə yeriməyə çalışır. Bax, həyatda ayağa durmaq, yerimək, bərkimək vaxtı da beləcə əlindən tutmaq, istiqamətləndirmək tələb edir.

Sənətlər, peşələr haqqında ondan-bundan məlumat eşitmək öz gələcək mövqeyini müəyyənləşdirmək üçün kifayət etmir. Sənət seçmək, ömrü ürək istəyən işə həsr etmək insanın ikinci dəfə dünyaya gəlməsi qədər qiymətli bir şeydir. Sənət təkcə çörək pulu qazanmaq üçün maddi mənbə deyil, vətən və xalq qarşısında mənəvi borcdur. Sənət və peşə seçməkdə tələsən, qəlbinin səsinə eşitməyən insanlar həyatda xoşbəxt ola bilməzlər.

Tibb institutunu bitirib bəstəkarlıq edən, mühəndislər institutunda oxuyub yazıçılıq edən, yaxud aqronomluq, müəllimlik diplomu ilə ticarətdə işləyən nə qədər savadlı mütəxəssislərimiz var. Belələrinə "həkimlər içərisində bəstəkar, bəstəkarlar arasında həkim" və s. deyirlər. Doğrudur, istedadın istiqamətini gec müəyyənləşdirənlər arasında özündə daxili inqilab bilən, gərgin zəhmətin bahasına onun bəhrəsini görə bilənlər də az olmur. Aktyor və rejissorluq sənətinin ən başlıca sirri (yəqin ki, elə bütün sənətlərin) sevmək və gərgin zəhmətdir. İstedad, qabiliyyət işin bir tərəfidirsə, ondan istifadə etmək bacarığı müvəffəqiyyətin digər başlıca tərəfidir. Belə bir teatr kəlamı var: "pis rol yoxdur, pis aktyor var".

Bir dəfə teatrda üç-dörd saat məşq edən üç aktyora yanaşdı eyni bir sualı verdi: "Siz burada nə edirsiniz?"

Qaşqabağı tökülmüş, həmişə kiçik rolları oynayan aktyor yaşlı aktyor dedi:

- Qapını aç, qalxın, hakim gəlmir! – deyirəm. Bax, bu zəhrimar qapını aç, ölməkdən əlim qabar olub.

Nisbətən yumşaq cavab verən ikincisi:

- Necə yəni nə edirəm? Öz ailəm üçün çörək pulu qazanıram.

Üçüncü aktyor isə tərini dəsmalı ilə silə-silə gülümsədi:

- Sənətlə məşğul oluram.

İşinə hörmət, ona qiymət verməyi bacarmalısan. Seçdiyən peşə sevgilin qədər sənə yaxın olmalı, ürəyinə yatmalıdır.

"Hündür bir dağın ətəyində beş nəfərə rast gəlirik. Onlardan birincisi bura elə-belə gəzməyə gəlib. İkincisi, böyütkən yığmağa gəlib. Üçüncü adam dağın zirvəsində gözəl, nadir bir çiçək görüb. Nəyin bahasına olursa-olsun o çiçəyi dərmək haqda düşünür. Yol axtarır. Bu iş çox çətin, bəlkə də təhlükəli ola bilər. Lakin o çətinliyə sinə gəlir. Öz istəyinə nail olmaq üçün hər əzabı qatlaşır, çalışır. Dördüncü adam da o çiçəyi dərmək fikrinə düşür, çalışır. Amma yarı yoldan geri dönmə-dönməməsi haqda düşünür. O yorulub, təqətdən düşüb. Nəhayət, aşağı enir, geri qayıdır. Beşinci adam isə heç bir çətinlik çəkmədən dağın zirvəsinə qalxır, istədiyi çiçəyi asanlıqla alır. Təəsüf ki, bu çiçək ona aşağıdan göründüyü kimi nə qəşəngdir, nə də qiymətlidir. O zəhmətinə heyfislənir. Çiçəyi tullayıb, geri qayıdır. Aşağı enəndə aramla, ehtiyatla zirvəyə qalxmağa çalışsan üçüncü adama rast gəlir. Təəccüblə başını yırğalayır. Heç bir söz demədən ötüb gedir. Üçüncü şəxs isə öz istəyi uğrunda mübarizə aparır".

Biri öz arzusuna çatmaq üçün çalışır, qan-tər tökür. O biri isə öz arzusuna çox asan çatdı, amma onu duymadı, qədrini bilmədi. Doğru deyiblər ki, arzu iki cürdür: "Kor-korana" arzu və "haqiqi" arzu. Sevib-seçdiyən sənətdə çətinliklər, büdrəmələr

olsa da dəyanətli olmalı, dözməli, onun zirvələrinə qalxmağı bacarmalısan. Bəli, sənətlərin də zirvəsi olur. Məhz o zirvəyə çıxanlara sənətkar deyirlər. Sənətkar olmaq üçün seçdiyən sənətin yolunda heç nəyi əsirgəməməli, onun zirvəsinə doğru inamla addımlamalısən.

Məhz bu həvəs, bu axtarış, öz peşəsinin sirlərini duymaq, onun nəfəsi ilə yaşamaq insana (aktyora) həmişə sənətin zirvəsinə qalxmağa imkan verir. İnsan öz yerini tapan-da, bu onun özü üçün də, vətən və xalq üçün də faydalı olur.

Teatr sənətinin spesifikasiyası haqqında düşünərkən, diqqətimizi cəlb edən mühüm cəhət odur ki, tamaşa (kinofilm) bir sənətkar tərəfindən yox, yaradıcılıq prosesinin çoxlu iştirakçısı tərəfindən yaranır. Hər bir teatr tamaşasının müəllifi kollektivdir. Kollektivdə birlik, ideya yekdilliyi, ümumi yaradıcılıq məqsədlərinə maraq olmadan mükəmməl sənət əsəri yarana bilməz.

Mən bu məqaləmdə incəsənətin kino sahəsində çalışan sənətkarlardan biri haqqında söhbət açmaq istəyirəm – kinorejissorun sənəti haqda.

Kimdir bu adam – kinorejissor? Bu nə sənətdir? Sən deyirsən: - rejissor o şəxsdir ki, film yaradır. Axı, necə yəni – yaradır? Bu əməliyyat necə aparılır?

Jorj Sadul özünün çoxcildli "kinonun ümumbəşəri tarixi" kitabında, oxucunun kinematografin yaranma dövründə filmlərin necə əmələ gəldiyini təsvir etməsi üçün kino istehsalı haqda belə yazır: "Filmin çəkilişinə başlamazdan əvvəl braşura planların dəyişməsi, dekorasiyaların təsviri, hadisələrin gedişi haqda söhbət aparılır. Ssenari sənətlərə bölünür, adi teatr pyesində olduğu kimi.

Ssenarini verirlər quruluşçuya, onun da işi, demək olar ki, teatrda rejissorun gördüyü işin eynidir. Bu quruluşçu çox vaxt, ssenari müəllifi, ya da teatrda işləyən səhnə sənətini duyan başqa bir adam olur.

Aktyorlar seçilir, rollar bölünür və rəssam lazımı dekorasiyaları hazırlamağa başlayır. Çəkilişə başlamazdan qabaq çoxlu məşq aparılır... Rejissorlar tələbkar olurlar. Odur ki, çəkilişinə və ekranda nümayiş etdirilməsinə cəmi 15 dəqiqə vaxt sərf edilən səhnə üçün, azı 3-4 həftə əlavə hazırlıq mərhələsi keçirilir. Məşq edilən səhnə rejissoru qane edən kimi, operator dəvət olunur, onunla çəkilən səhnənin foto şəklini daha təmiz alınması üçün səhnənin necə işıqlanması müzakirə edilir...

Elə ki, hər şey hazır oldu çəkiliş başlanır. Aktyorlar rollarını məşqdə qərara gəldikdikləri kimi ifa edirlər.

Çəkiliş aparatının yanında dayanan rejissor, əlində tutduğu rupora qışqırır, aktyorlara göstərişlər verir, kimini tənqid edir, kimini isə tərifləyir, operator isə bu vaxt çəkiliş aparatının qulluğunu hərlədir.

Təşbehi burada kəsək. Ardını söyləməsək də aydındır. Beləliklə, səhnə səhnə ardınca çəkilir. Sonra çəkilmiş plyonkaların parçaları lazımı ardıcılıqla yapışdırılır, aydınlaşdırma yazıları ilə (titrlərlə) təmin olunur, (kino o vaxt lal idi) - və film hazırdır. Bu təsvirdən sonra, 94 il bundan əvvəl, rejissor sənətinin xarakteri, quruluşunun iş prosesi haqqında təsəvvür yaratmaq çətin deyil. Məncə, o vaxtdan heç nə dəyişməyib: indi də rejissor ssenarini oxuyur, rolları bölür, məşq edir, rəssam və operatorlarla işləyir və çəkiliş zamanı ruporla öz göstərişlərini qışqırır... Hər şey olduğu kimidir... Məncə, rejissor zəhmətinin belə sadəliyi haqqında bundan da bəsit fikirlər söyləmək olmaz.

Moskva Bədii Akademik teatrının banilərindən biri Konstantin Sergeyeviç Stanislavski deyirdi: "Rejissor təkcə pyesi təhlil etməyi bacaran, aktyorlara rolları necə ifa etməyi məsləhət verən, təkcə rəssam tərəfindən qurulmuş dekorasiyada mizanları paylayan şəxsə demək olmaz. Rejissor – o şəxsdir ki, həyatı dərinədən müşayət etməyi bacarsın, təkcə öz professional – teatr sənətindən başqa, digər sənətlərdən də xəbərdar olsun, bu sahədə də ümumi biliyə malik olsun?"

Əgər bu düstura bəzi sözləri əvəz etsək, (məsələn, "pyesdə" – sözünün yerinə "ssenaridə", "səhnədə" – sözünün yerinə "çəkiliş meydançasında"), onda kinorejissor sənətinin mənasını tam aydınlaşdırma bilərəm. Bu təyinatda, aktyorlar tərəfindən oynanılan ssenarinin, kinematografiyanın qayda-qanunu formasında toplamağı da (montaj etməyi) bacarmaq vacibdir, düzünü desəm, lentə çəkməyi də bilmək lazımdı. Həl-hazırda bu əsas məsələ deyil.

Əsas məsələ başqa şeydir. O məslədir ki, Stanislavski bu haqda söhbət açmır, çünki onun ələmində rejissor bu hissiz ola bilməz, bu da bədii təfəkkürüdü. Bu bədii hissiz nə rejissor, nə də şair olmaz...

Soruşmaq istəyirsən ki, bədii təfəkkür nə deməkdir? Mən buna cavab verməyəcəyəm, deməyəcəyəm ki, bədii hiss - odur, budur, bu deməkdir. Yaxşısı budur, gəlin bu parçanı oxuyaq: "İskrimas eşitdiklərini görmək üçün ayaq saxladı. Bağda budağı sınımış alma ağacının qarşısında bir qarı əllərini belinə qoyub, ərini söyürdü. O doğurdan da qərribə bir işlə məşğul idi. - O, hələ yetişməmiş göy almaları, qırmızı rənglə boyayırdı.

Yaxınlıqdakı skamyada rəng qabları vardı. O, fırçasını rəngə batırıb, almaları boyayırdı. Almaların üstə qırmızı, çəhrayı, sarımtıl, al rənglər alınırdı. Boyanmış almalar, yaşıllıq yarpaqların arasından göy qurşağa bənzəyirdilər. Göy almaların bir-bir qırmızı rəngə boyandığına, İskrimas təəccüblə baxırdı.

- Kirsya? Sən bilirsən, bu kimdir?
- Səfeh? – Kirsya dilləndi, - dəlidir?
- O, gözəl qəlbə malik bir adamdı – deyə, İskrimas qəti dedi. – Sən bunu görə bilmirsən, çünki görməyi sənə öyrətməyiblər. Bu budağın almalarını kinli insan əlləri yetişmək hissindən məhrum edib. Onunsa onlara yazığı gəlib – odur ki, fırçanın altında almalar yetişir.

Bu gözəl səhnə Aleksandr Mittanın “Yan, yan, mənim ulduzum” filmindədir. Mən onu ssenaridə olduğu kimi oxudum. Gözəl epizoddur.

Bu rəngsaz – yalnız sənəti etibarı ilə rəngsazdır. Amma qəlbə - rəssam doğulub. O, həyatı öz gözəlliyində görür, öz ahəngində duyur. Alma ağacı çiçəkləyir ki, sonra al-qırmızı çöhrəli, şirəli məhsul yetirsin. Kinli bir əl ağacı sındırır. Ahəngdarlıq pozulub. Rəngsaz bunu ürək ağrısı ilə duyur, sanki öz firçası ilə alma ağacını əvvəlki, təbii halına qaytarmağa çalışır. Rəngsazın qarısı və Krişya ona səfəh deyirlər. Çünki onların hər ikisi bu dərin və bədii hissdən uzaqdırlar. Onlara gözəlliyi görməyə, təbiətin ahəngliyini duymağı heç kəs öyrətməyib. Bir sözlə, onlarda estetik hiss – gözəlliyi duymaq hissi inkişaf etməyib.

Lev Tolstoy bu haqda belə deyirdi: “bu daha xüsusi bir istedad, vergidi.. müşahidə zamanı şəxs öz diqqətini, hər hansı predmetə cəmləşdirəndə, başqalarından fərqli olaraq, onu yeni görkəmdə görür”.

Kinorejissor şübhəsiz ki, belə bir görmə istedadına malik olmalıdır. Düzü bədii təfəkkürü ətraf mühiti kinematografik obrazda duymalıdır.

Bu nə deməkdir?

Bir gənc öz sənədlərini kinematografiya institutuna verir. Qəbul imtahanında ona belə bir sual verilir: Bir kadrda dəhşətli isti günü, bürkünü təsvir elə. Çalış bu sualı səndə həll edəsən... Əlbəttə, xəyalında üzündən tər su kimi axan adam, cadar-cadar olmuş torpaq, saralıb-yanmış yarpaqlar və s. Bunların hamısı artıq olub. İstinin belə təsvirində yenilik, orijinallıq yoxdur. Bir də bunlar dəqiq deyil.

Kinematografiya institutuna imtahan verməyə gələn gənc bu suala belə cavab verir: “Avtobus dayanacağı. Dırək. Asfaltın üstə dırəkdan qısa bir kölgə düşür. Bu kölgənin üstə bir-birinə sıxılmış adamlar durub, avtobus gözləyirlər.”

Gəncə deyirlər: “Siz burada oxuyacaqsınız”. Ona belə dedilər ki, onun kinematografik görmə, (duymaq) qabiliyyəti vardı. Onun təklif elədiyi kadr, bürkünü qeyri-adi bir duymada təsvir edirdi. Onun duyumu təsirli və orijinal idi. Məzmun etibarilə də bu kadr sadə deyil, bunu da unutmayın.

Tərləmiş sifət - bu yalnız əşyadır, konkret bir sifətdir. Bu sifət nə üçün tərləyib, biz hələ bunu bilmirik. Ola bilsin ki, otaq çox istidir, ya da adam xəstədir. Cadar-cadar olmuş torpaq parçası havanın istisini yox, isti keçmiş günü təsvir edə bilər. Saralıb-yanmış yarpaqlar, ağacın başqa bələdən belə vəziyyətə düşə biləcəyinə sirayət edə bilər. Məs: Susuzluqdan, yangından, torpağın münbitsizliyindən və s.

Dirəkdən düşən kölgəli kadr, bürküdən başqa, bizdə digər heç bir assosiasiya doğurmur. O, çox dəqiq və fikir etibarı ilə dolğundur. Mübahisə edə bilərsən ki, onda adicə “+40C” termometrlı kadr, fikri daha dəqiq çatdırı bilər. Unutma ki, belə kadr, hal-hazırda ətraf mühitin istiliyinin fiziki mənasından başqa heç bir təsvir oymur, amma bizə temperaturu yox, istiliyi, bürkünü çatdırmaq, təsvir etmək lazımdı. Bunlar da başqa-başqa şeylərdir. Bir adam sərənlik axtaranda, bu o deməkdir ki, şəxsən, o adama istidir. Bu başqa mənə da verə bilər; yəni hər hansı bir səbəbə görə o adam günün altında ola bilməz. Amma o vaxt ki, bir dəstə adam asfalt üstündə gün düşməyən kiçik bir dirək kölgəsinə sığmırsa, buna daha şübhə qalır: çox istidir, bürküdü. Elə istidir ki, bir neçə dəqiqə avtobus dayanacağında durmaq mümkün deyil.

Görürsən ki, bu kadrda istilik əlaməti əşyaların, adamların və vəziyyətin əlqəsindən yaranır. Bu kadrda daxil olan həyat əlamətləri dəqiq və ciddi seçilib, bir məqsədə qulluq edir. Nəticədə təxmini, “bürkü” sözü kimi işlədilən fikir, həlli etibarı ilə təsvir üstəlik obrazlı kəsb etdi.

Belə düşünmə ki, kinorejissorla təkcə inkişaf etmiş bədii hiss və “kadrla düşünmək” qabiliyyəti kifayətdir.

Dünyada olduqca çoxlu sənət var. Onlardan birini sözsüz ki, zəhmətsevərlik nəticəsində - hər kəs əldə edə bilər. Digərlərinə yiyələnmək yalnız xüsusi istedadla bərabər, məqsəd uğrunda mübarizə aparmaq və üstəlik böyük zəhmət nəticəsində əldə edilə bilər. Elə sənətlər də var ki, onlar öz pərəstişkarlarını seçdikləri sənətin xüsusiyyətinə görə işləməyi tələb edirlər.

Kinorejissorluğu məhz belə sənətlərdən biri sayılır. Ssenarist öz ssenarisini yazır. Fəhlələr rəssamın eskizlərinə əsasən lazımi dekorasiyaları qurur. Aktyorlar öz rollarını ifa edir. Operator onların ifasını kinolentinə əks etdirir. Bəstəkar bəstələdiyi musiqini təsvirə "calayır" və s... səndən soruşurlar: "Bu kimin filmidir?". Sən də cavab verirsən: "Filan rejissorun".

Ədalətliydirmi bu? Bəli, ədalətlidir!

Belə çıxır ki, kinorejissor – yalnız ssenarinin ideyasını və obrazları təhlil edir. Filmin quruluşunu təşkil edir, vəssalam. Yox, bu belə deyil.

"Əsl sənətkar – SSRİ xalq artisti görkəmli rejissor Adil İskəndərov deyərdi, - gələcək film, hələ tam ssenari həllin tapmasa da, yalnız ayrı-ayrı epizodlardan və ya səhnələrdən ibarət olsa da rejissorun bədii təxəyyülündə artıq yaranmalıdır. Sənətkar həyatla toqquşan vaxt, onu hiss edir, onu dərk etməyə çalışır – bax, əsil rejissorluq da elə o an başlayır. Həyatın bu toqquşması onu o qədər düşündürür ki, sanki fizioloji bir tələb kimi özünün bu hissini dərk etməyini başqa adamlara çatdırmaq arzusu ilə yaşayır".

Sergey Eyzənşteyn deyirdi, - rejissorluğu öyrətmək mümkün deyil, amma, onu öyrənmək olar. Bu söz oyunu deyil. Əsl sənətkar, fərqi yoxdur, o rəssamdır, ya şairdir, həmişə orjinaldır. Adama yaxşı şəkil çəkməyə öyrətmək olar, amma onu öyrədərsən ki, ikinci Səttar Bəhlulzadə olsun, bu mümkün olan iş deyil. Əslində bu heç lazım da deyil. Əsas sənətkar ona görə qiymətlidir ki, o təkraredilməzdir və heç bir başqa sənətkara oxşamır. Amma onun əsil yaradıcı olması üçün, mütləq, daima öz üzərində işləməsi və bildiyini artırmağı

vacibdir. Kinorejissorluğunu öyrətmək olmaz, ona ona görə ki, ekran sənətinin bədii xüsusiyyətlərinə malik olmaq üçün rejissor özü-yalnız özü! –yorulmadan zəhmət çəkməli və mübaligəsiz demək olar ki, ömrünün sonuna kimi özündə bu sənətkarlıq bacarığını inkişaf etdirməlidir.

Xüsusi ixtisas ocaqları – kino institutu və ya rejissorluq kursu – rejissura sahəsində qabiliyyəti olan adama yalnız seçdiyi bu çətin və daima keşmə-keşli sənət yolunda özünü sınamaq üçün təkan verir.

Görkəmli sovet rejissoru Adil İskəndərov öz tələbələrinə bir dəfə belə demişdir.

"İncəsənətin, kinematografin tələb etdiyi kimi, belə daimi zəhmət tələb edən başqa sahəsi yoxdur. Ona görə ki, burdakı zəhmət adi deyil, həddən artıq əzablı və qiymətlidir."

Yox, İskəndərov öz tələbələrini nə qorxuzurdu, nə çətinliyi şişirirdi.

Kinorejissor nəyi bilməlidir və nəyi bacarmalıdır?

Sovet kino sənətinin böyük sənətkarlarından biri Lev Arnştam əsərlərinin birində rejissor nəyi "bacarmalıdır" siyahısını tərtib etməyə çalışmışdır. O siyahı belədir: Rejissor hər şeydən əvvəl dramaturq olmalıdır və ya heç olmasa ssenari yaradan adama bu sahənin bacarıqlı mütəxəssisi kimi kömək etməlidir. O, gələcək filmi bütövlükdə görməyi bacarmalıdır. Ona görə də, ona təsviri duymaq fantaziyası, təsviri incəsənəti və onun qanunlarını bilmək lazımdır.

O, gərək mütləq musiqi sahəsində biliyə malik olsun. Çünki film qəliz, ritmik bir quruluş tələb edir.

O, ayrı-ayrı yaradıcılıq məktəblərində tərbiyələnmiş profesional aktyorlarla, profesional olmayan "aktyorlar"ı birləşdirməyi bacarmalı, yəni ayrı-ayrı melodiyalarda oxuyan müğənniləri toplayıb birgə çıxış edən gözəl xor ansamblı yaratmağı bacarmalıdır.

Kinorejissor gərək yaxşı təşkilatçı, böyük iqtisadçı olsun. Bir çox istehsalat məsələlərindən baş çıxarmağı

bacarmalıdır. Çünki filmin hazırlanması təkcə yaradıcılıq deyil, həm də istehsalatdır. (keçmişdə kinostudiyaların kinofabriki adlandırılması heç də təsadüfi deyildi). Min bir cür başqa-başqa sənət sahiblərindən ibarət olan böyük bir çəkiliş qrupuna, sözsüz ki, onların gördükləri işlərin mənasını başa düşmədən rəhbərlik etmək, - mümkün olan iş deyil.

Görürsənmi nə qədər “borcludur”, “bacarmalıdır” sözləri işlədilir. Sözsüz ki, bu hələ tam mənasında rejissordan “bacarmalıdır” tələb olunan siyahının sonu deyil. Düzü belə siyahının sonu olan bilərmə! Dahi Azərbaycan kinorejissorlarından Adil İskəndərova belə bir sual verirlər: “Siz kino rejissorunun bir sənətkar kimi hansı cəhətlərini daha üstün tutursuz?”

A.İskəndərov “bacarmalıdır”dan başlanır. O, deyir: “Onun boynuna düşün işin öhdəsindən ləyaqətlə gəlmək və ona verilən böyük ada layiq olmaq üçün, kino rejissoru gərək xalqın həyatını dərindən və yaxşı bilsin, onun ölkəsində baş verən bütün yeniliklərdən və inkişafdan xəbərdar olsun. O, duymalıdır ki, çəkəcəyi film dövrün tələbinə cavab verə biləcəkmi, tamaşacını öz ardınca aparacaqmi, xalqı düşündürən problemlərin həllində ona kömək edə biləcəkmi”.

Kinorejissorun qarşısında onun sənəti belə böyük və çətin tələblər qoyur. İnanın ki, istər kino rejissoru, istər teatr rejissoru olsun, ümumiyyətlə, rejissorluğu özünə sənət seçən hər bir gənc düşünməlidir ki, min bir sənət bilicisi rejissor bədii istedadla malik olmalıdır.

İstedad isə ictimai mühitin təsiri altında formalaşır, inkişaf edir. M. Qorki demişdir ki, “hamıda istedadın müəyyən nişanələri var. Bu nişanələr yalnız əlverişli ictimai şəraitdə və zəhmət nəticəsində inkişaf edə bilər”.

T. İsmaylov

FÖVQƏLADƏ PEŞƏ – GÖZƏL SƏNƏT

-Sizin sənətiniz?

-Kino aktyoru.

Hər bir sənət müəyyən bilik, vərdiş və bacarıq tələb edir. Bunsuz seçdiyin sahədə özünü mütəxəssis hesab edə bilməzsən. “Əmək insanın yol yoldaşdır” bunu ata-babalarımız deyib. Sənətlər, peşələr haqqında məlumatları ondan-bundan eştmək yeniyetməyə öz gələcək mövqeyini müəyyənləşdirmək üçün kifayət etmir. Sənət seçmək, ömrü ürək istəyən işə həsr etmək insanın ikinci dəfə dünyaya gəlməsi qədər qiymətə malikdir. Sənət təkcə çörək pulu qazanmaq üçün maddi mənbə deyil, vətən və xalq qarşısında mənəvi boredur. Havasını udduğumuz, suyunu içdiyimiz, günəşinə qızındığımız bu həyata əvəz qaytarmaq üçün əlimizdə olan yeganə imkan vasitəsidir. Sənət və peşə seçməkdə acizlik göstərən və qəlbinin səsini eşitməyən insanlar həyatda xoşbəxt ola bilməzlər.

Tibb institutunu bitirib bəstəkarlıq edən, mühəndislər institutunda oxuyub yazıçılıq, şairlik eşqinə düşən, yaxud aqronomluq, müəllimlik aktyorluq diplomu ilə ticarətdə işləyən nə qədər savadlı mütəxəssislərimiz var. Belələrinə “Həkimlər içində bəstəkar, bəstəkarlar arasında həkim” və s. adını verirlər.

Adil İskəndərovun təbirincə desək, öz sənətinin texnikasını yaxşı öyrənmədən “nəinki sənətkar, hətta yaxşı peşəkar da olmaq mümkün deyil.

Bu gün kinostudiyaların aktyor truppalarına gələn gənclərin əksəriyyəti ali təhsilli, xüsusi ixtisas almış aktyorlardır. Əsasən onlar Dövlət incəsənət və mədəniyyət universitetlərində, kino aktyorluğu şöbələrini bitirən məzunlardır.

Amma həmişə belə olmayıb. Əsrimizin əvvəlində gənc kinematoqrafa təkcə operatorlar, rejissorlar, rəssamlar deyil, onlarla bərabər, əlbəttə ki, daha çox aktyorlar da lazım idi.

Odur ki, kinematoqraf teatra müraciət etdi. Budur, nəhayət, kinokameraları ilə, işıq cihazları ilə doldurulmuş, çəkiliş pavilyonlarına teatr aktyorları gəldilər. Onları kinoaparatinin qarşısına qoyub məcbur edirlər ki, - oynasınlar. Oynamaq?! Tamaşasız, alqışsız, səhnəsiz və sözsüz?! Bilirsiniz ki, kino əvvəllər lal olub.

Bu ilk aktyorlar "kinematoqrafda necə oynamaq lazımdır? – sualına, hər kəsdən düzgün cavab ala bilməlidirlər. Düzünü desək, o vaxt bunu heç kəs bilmirdi. Aktyorlar kinokamerası qarşısında da elə teatrda olduğu kimi hər jestin, hər mimikanın son sırada əyləşən tamaşaçıya çatdırmaq iddiası ilə həvəsiylə oynayırdılar..

İndi biz ilk vaxtlar çəkilən belə filmləri seyr etdiyimiz zaman, ən dramatik səhnələrdə belə, gülməyimiz gəlir. Bu oyun tərzini nə qədər gülməli, süni və şişirdilmişdir.- deyirik.

Amma, illər keçdikcə bir çox aktyorlar ayırd etdilər ki, kinoaparatinin qarşısında oynamağın özünəməxsus öz spesifik xüsusiyyəti, əsas ifadə üsulu, ifadə vasitəsi var. Və incəsənətin bu növünə xas olan spesifik cəhətlər nəzərə alınmazsa, onun sərhəddinə uyğun hərəkət edilməzsə sönük və bayağı oyun tərzini meydana gəlir.

Odur ki, bu oyun tərzinə alışmaq, kino aparatının qarşısında oynamaq ilə teatr tamaşasında oynamağın arasındakı fərqi duymaq lazım idi. Kamera qarşısında oynamaq, teatr tamaşaçısı qarşısında oynamaqdan çox fərqlənirdi. Teatrda tamaşaçının nəzərlərini hiss etmək, duymaq, əlbəttə ki, burada yox idi. Teatr tamaşaçısı ilə səhnədəki aktyor oyunu arasında fasiləsiz əlaqə var. Aktyor tamaşada səhnənin, sözün, həttə ən kiçik bir ştrixin düzgün, inandırıcı ifa olunub, olunmadığını tamaşaçının nəfəsindən duyur. Bu nəfəs onu düz oynamağa ruhlandırır və ya əksinə səhvini düzəltməyə kömək edir. Teatr tamaşasında aktyor istehsalatçı olduğu anda, istehsal etdiyi məhsulun "qiymətini" duyur. Kinoaparata isə aktyorun istehsal etdiyi məhsulun, qiymətini yalnız çəkilməmiş səhnənin lentinin

aşkarlanmasından sonra söyləyə bilər. Elə o vaxtdan bəzi aktyorlar həmişəlik olaraq öz fəaliyyətini kinematoqrafla bağladılar. Ömürlərini kinematoqrafa xas olan aktyor sənətinin texnikasının zərğərlik sirlərini öyrənməyə sərf etdilər. Yeni sənətin ilk cürcətiləri belə əmələ gəldi.

Hələ 1916-cı ildə Bakıda "Pirone qardaşları" sənayeçilərinin buraxdıqları pul ilə İbrahim Musabəyovun romanı əsasında iki seriyalı "Neft və milyonlar sənətində" adlı ilk Azərbaycan filmi çəkilməmişdir. Filmindəki əsas rollardan birini istedadlı səhnə ustası, böyük aktyor Hüseyn Ərəblinski oynamışdır. Odur ki, Azərbaycan kinosunun bədii filimlərinin tarixi bu filmin çəkilişi ilə başlamışdır. Sənədli filmin tarixi isə 1989-cü ildən başlamışdır. Lakin kino üçün aktyor hazırlamaq haqqında, gələcəkdə bu yeni sənətin inkişafı haqqında heç düşünən də yox idi. Yalnız kinonun əhəmiyyətini və kütləvi təbliğat vasitələri sistemində ən mühüm mövqə tutduğu təsdiq olunduğu gündən sonra kino aktyorları hazırlamaq üçün, xüsusi kino sənəti məktəblərinin açılması qərarı qəbul edilir. 1923-cü ildə Azərbaycan Xalq Komissarları Sovetinin qərarı ilə Respublika maarif komissarları yanında Azərbaycan foto-kino idarəsi AFKİ təsis olunur. Milli kino rejissoru və kinoaktyoru hazırlamaq üçün C. Cabbarlı, M. Mikayılov, A. Quliyev, Ə. Tahirov, R. Təhmasib və başqaları kino-sənətinin sirlərini öyrənirdilər. Bakıya Moskva və Sank-Peterburqdan gərkəmli Sovet kino aktyorları və sənətkarları dəvət olunmuşdu. XX əsrin ən maraqlı sənətlərindən biri olan kino aktyorluğu sənəti həyata belə vəsiqə olmuşdu.

Bu məqaləni gənclərimizə həyatlarının ən vacib məsələsinin həllində-özlərinə peşə seçmək prosesində səhvə yol verməyən, düzgün yol seçmək istəyən, bu sahədə çətinlik çəkə, tərəddüd keçirən yeniyetmələrə həsr edirəm. Məni bu məqaləni yazmağa sövq edən yeniyetmələrdən aldığım yüzlərlə şəxsi məktublardır. "Mən aktyor olmağı qərara almışam", "mən

kinoda çəkilmək istəyirəm”, “kino ulduzu olmaq üçün nə etmək lazımdır?” Və s. Sorularla dolu məktublar...

Məncə yer üzündə mövcud olan sənətlərin heç birinə gənclər, kino aktyoru belə sənəti kimi belə dəmdəki yanaşmırlar. Məktub sahiblərinin arzularından nəticə çıxarmaq olur ki, onlar kinematoqrafiyada asan yola tez şan-şöhrət əldə etmək istəyirlər. Bu şan-şöhrətlə də yaşamaq istəyirlər. Amma məktub sahiblərinin əksəriyyəti yəqin ki, heç düşünmür ki, kinoaktyoru peşəsində də başqa sənədlərdə də olduğu kimi, “bayram” günləri ilə yanaşı “adi” günlər də var. Həyəcanlı və məşəqqətli, professional adi günlər. Mənim məqaləni yazmaqda məqsədim kimi isə qorxuzub qaçırmaq, öz fikrindən dəşündürməqdir deyil.

İstəyim odur ki, əsas addımınızı atmazdan əvvəl, qəti qərar qəbul etməzdən əvvəl dəqiq düşünəsiniz. Mərhum kinorejissor, SSRİ Xalq artisti Adil İskəndərova, kinoda işləmək istədiyini bildirəndə həmişə belə deyirdi. “Dayan, nəfəsini də, gözlərini geniş aç və indi qərara gəl”. Birdə onu qeyd etmək istəyirəm ki, bu yazıda kino aktyorunun kinematoqrafiyada işləyən teatr aktyorlarının iş üslubundakı fərqi ayırmağa çalışacağam.

Bildiyimiz kimi, bir-birinə çox qohum olan iki peşə var: teatr aktyoru və kino aktyoru. Özü də kino aktyoru peşəsi, teatr aktyoru peşəsinə nisbətən çox cavan bir sahədir və onun kökü sözsüz ki, qədim teatr sənətinin ənənələri üzərində bitib.

İstəyirəm şəxsən professional kino aktyorunun həyatından söhbət açım. Ümidvaram ki, oxucu, mümkün qədər professional kino aktyorunun yaradıcılığı prosesi ilə tanış olsa, onun yaratdığı obrazlara daha tələbkar yanaşar, zəhmətinə qiymət verməyi də bacarar. Mən bunu məqsədə uyğun hesab edirəm. Bilirəm ki, kino şeyircisi üçün filmə çəkilən bütün aktyorlar, kino aktyoru sayılır. Onu da əvvəlcədən deyim ki, müqayisədə məqsəd professional kinoaktyoru ilə professional

teatr aktyoru arasında olan fərqi ayırd etmək deyil, onların iş üslubundakı oxşar cəhətləri izləməkdir:

Hər iki peşə sahəsində çalışan aktyorlar çəkildikləri filmlərdə eyni hüquq ilə çəkilir və tamaşaçı tərəfindən də eyni cürə qarşılanırlar.

Əsasən kino aktyorunun iş prosesi belə başlayır.

İlk telefon zəngindən.

Təssəvür edin ki, siz gənc aktyorsunuz. Hələ heç bir filmə çəkilməmişsiniz, amma bu arzu ilə çoxdan yaşayırsınız...

Budur, sizə kinostudiyadan zəng çalır. Demə hansısa rejissor sənənlə görüşmək istəyi : - “Sabah saat 1 üçün kino-studiyaya gəlməyi təklif edirəm.” Sizi dəvət edən rejissorla tanış olmanızda, olmasanızda, sözsüz həyəcan keçirməyə başlayacaqsınız. Cürbəcür fikirlər sizi öz ağuşuna alacaq, görəsən necə olacaq, hansı rol üçün dəvət olunursunuz, hansı paltar geyim və s.

Ertəsi gün kimliyiniz buraxılış şöbəsinin kiçik pəncərəsindən uzadıb studiyaya daxil olmağa icazə verilən kiçik vərəqi alıb, çoxlu pillələri, uzun əyri-üyrü dəhlizləri, üzərində “sakit! Məşq gedir!”, “sakit! Çəkiliş gedir!” – sözləri yazılmış tablolu qapıların yanından ötüb, keçəcəksən. Dəhliz boyu sənənlə ayrı-ayrı əsirlərin geyimində və qrimində olan adamlara, zədənganlara quldurlara döyüşçülərə, gözəl xanımlara, qulluqçu qızlara rast gələcəksən. Nəhayət səbirsizliklə axtardığın, arxasında səni gözləyən qarıya çatacaqsan. Sən dəvət olunmuş çəkiliş qrupunun otağına daxil olacaqsan. Divar boyu geyim və dekorasiya eskizləri asılıb, stollarda fotoşəkillər, foto albomlar düzülüb, fasiləsiz telefon zəngləri və qızgın yaradıcıqlı mübahisələri. Səni assistent və ya ikinci rejissor qarşılayacaq.

Buyur! - yan otaqda əsas rejissorun, yəni quruluşçu – rejissorun səsi eşidildi. O, səni gözləyir. Elə ilk andan hiss edirsən ki, quruluşçurejissorun çox iti gözləri səni dəqiq isləyir: sən necə gəldin, necə əyləşdin, necə güldün. O, sənə yerinə, gülüşünə baxışına, sifətinə, boy-buxununa, hətta dişlərinə belə

bir anda zərgər gözləri ilə baxır. Qeyd etmək istəyirəm ki, ən adlı-sanlı aktyora da hər yeni filmdə görüşə gələndə belə diqqətlə baxırlar. Sanki təzə oynayacağı obrazı ona bənzətməyə çalışırlar.

Quruluşçu rejissor səninlə apardığı sorğu-suallara cavab versəndə hiss edirsən ki, o fikrən səni gələcəkdə yaradacağı obrazı müqayisə edir.

Kino diliylə bu görüşü “danişiq aparmaq” prosesi adlandırırlar. Onu da deyim ki, gənc aktyorun həyatında “danişiq aparmaq” prosesi ən rahat anlardan biridir. Əgər təklif olunan rol çox böyük deyilsə, səni həmin epizodla tanış edib, rejissor ssenarisində çəkiləcəyin səhnələri tapıb göstərirlər.

Yox, əgər baş rollardan birinə dəvət ediblərsə onda ssenarini verirlər ki, aparıb evdə oxuyasan, rolunla tanış olasan.

Ertəsi gün sınaq çəkilişi zamanı iş bir qədər asanlaşır. Artıq ssenari ilə tanış olmusan, rejissorla söhbət etməsən. Təxminlə də olsa səndən nə tələb olunduğunu hiss edirsən. Budur, nəhayət ən məsuliyyətli an gəlib çatır. Sən geyinib, qrim etməsən. Sən-çəkiliş paviilyonunun yanındaasan. Bu çox böyük bir otaqdır. Vağzala oxşayır. Rejissor gəlib səni başdan ayağı süzür: - əgər, geyim və ya qrim üzrə daha bir qeydi yoxdursa, çəkiləcək epizod haqqında söhbətə başlayır. Ətrafda isə həyat qaynayır. Hər kəs öz işindədir.

Kimi dekorasiyasının son mıxlarını vurur. Kimi əlində fırça qopmuş hissələri rəngləyir. İşıqçılar, işıq cihazlarının yerini müəyyənləşdirir. Operator öz köməkçiləri ilə çəkiliş zamanı kameranın müayinəsiz hərəkəti üçün lazımı işləri görür. Ətrafda qaçışma, səs-küy var.

Teatr aktyoru üçün bu əlbəttə çox qəribədir. Teatr aktyoru üçün məşq zamanı gərək ətrafda tam sakitlik olsun və K.S.Stanislavskinin məşhur “sistem”inə görə “diqqət dairəsi” yalnız aktyora xidmət etməlidir ki, aktyor lazım olan vəziyyətdən ayrılmınsın. Kinoya gələn teatr aktyoru çəkiliş paviilyonundakı hay-haraya təzəcə alınan vaxt ətrafdakı səs-

küydən diqqətini yayındırıb, özünü cəmləyib oynayacağı obrazı daxilən hiss etmək istədiyi anda filmin operatoru ona yanaşmış, nədənsə bir-iki addım irəli gəlməyini xahiş edir. Sonra məl və ya kömürlə onun ayaqqabılarının burmunun yerini işarə etdirir..., sonra isə uzun-uzadı işıq qurma prosesi başlayır. Aktyor göz qamaşdırıcı gur şəffaf işıq altında operatora lazım olan qədər durmalıdır. Çünki, sınaq çəkilişlərinin müvəffəqiyyətli olub, olmaması operator bacarığından çox asılıdır. Odur ki, gənc aktyor və daha çox ilk çəkilişə çağırılmış teatr aktyorları operatorla heç vaxt belə anda mübahisə etmir. Onun hər bir əmrinə tabe olur. Məsələ bundadır ki, aktyorun sifətinin lentdə lazımı alınması, xoşa gəlimliliyi operatorun məharətindən çox asılıdır.

Öz həyatını kinoaktyor sənəti ilə bağlamaq istəyən gənclərin əksəriyyətini indi də qorxudan bir söz var. Bu söz-fotogeniya terminidir. Yəni-kino üçün əlverişli və ya əlverişli olmayan sifət.

Bu sözün ilk anlayışı, əsas mənasından qat-qat vahiməli və dərk olunmamasıdır. Kino lüğətinə bu sözü ilk dəfə fransız kinoşünası və rejissoru Lui Delyuk gətirmişdir. Delyuka görə fotogeniya –sözü mənə etibarlı ilə bir poetik ifadədir.

Delyuk qeyd edirdi ki, bu söz insanların və əşyaların sima gözəlliyinin son mərhələsini xüsusi ifadə edir.

Bu üstünlük onlara qarşılıqlı uyğunluq nəticəsində verilir. Bu termin səthi mənada olsa da lal kino dövründə çox geniş inkişaf tapmışdır. Kino lentində təsviri daha məlahətli alınan sifəti, kino üçün əlverişli fotogenik adlandırırlar.

–“Siz, /kino üçün əlverişli deyilsiniz/ -fotogenik deyilsiniz!”. Gənc aktyorlar bu ibarədən kino sənətinin bütün dövrlərində qorxub və indi də qorxurlar. Çünki 20-30-cu illərdə bu ibarə kinematografya xudahafızlaşmaq demək idi. O illər fotogenillikliyi təkrarən yoxlamaq üçün kinolentini tapmaq çox çətin idi. O vaxt kino lenti xaricdən qızıl pulla alınmışdı.

İndi də studiyaya ilk sınaq çəkilişinə dəvət olunan hər bir aktyoru daha çox belə bir cavabı eşidəcəyi qorxuzur. "Sifətiniz kino üçün əlverişli deyil, sizi çəkmək olmaz".

İllər ötdü kinematoqraf get-gedə çox şeyi özü üçün ayırd etdi. Öyrəndi. Nəhayət, operatorlar sübut etdilər ki, istənilən hər bir sifəti yaxşı, məlahətli çəkmək olar. Laki, mütləq qəşəng sifətin təsviri qəşəng alınacaq, çirkin sifətin təsviri isə çirkin olacaq. Amma çox hallarda operatorun məharəti sayəsində alınan canlı gözlər, incə gülüş və xoşa gəlimli təsvir çox da gözəl olmayan aktyora üstünlük gətirir.

Bir qayda olaraq, hər bir aktyor üçün xüsusi işi qurmaq və onun üçün əlverişli olan baxış səmtini müəyyənləşdirmək lazımdır. Düzdür, elə sifətlər var ki, təsviri həmişə yaxşı alınır, onlar üçün xüsusi işığın nə də baxış səmtinin rakursunun fərqi yoxdur.

Belə sifətlərin təsviri həmişə yaxşı alınır... Məsələn mən belə aktyorlardan Leyla Bədirbəyli, Şalyapini, Ə.Ələkbərovu, müğənni M.Maqomayevi deyə bilərəm.

L. Bədirbəyli hansı operator, hansı rakursdan çəkirdisə çəksin həmişə gözəl idi.

T.İsmaylov

XX ƏSRİN MÖCÜZƏSİ

Kino rejissorluğuna gənclərdə məhəbbət çoxdur: Ən ümdəsi də odur ki, ona hörmət azdır və ya heç yoxdur.

Bəli məhs hörmət, təmiz qəlblə məhəbbət bəsləmək, duyub dərk edib bu sənəti sevmək hörməti yoxdur. Bu sənət çox asan seçildiyi kimi çox asan da görünür. Lakin, onun dərinliyini dərk edəndə isə çox gec olur.

XX əsr elmdə aviasiya epoxası kimi yarandı. İncəsənətdə kinematoqrafiya erası kimi başlandı. Amma televiziya və kosmanavtika zamanı kimi bitir. Bu əsirdə çox dəyişikliklər baş verdi. Dəyişikliklər yox, daha doğrusu inkişaf, heç bir misli-bərabəri olmayan sürətli və nəhəng inkişaf.

Dərk etmək və özünün yaşadığını yer üzündə dərk etməyi öyrənməyə bizə elm və incəsənət kömək edir.

Elm-idrakla, şüurla, incəsənət-hisslə; heç bir vaxt elmlə incəsənət belə vəhdətdə olmamışdır. Yəqin ki, elm və texnika ilə yaxından bağlı olan, milyonlarla insanın ürəyinə yol tapan, hamının sevimlisi olan kino sənətinin yaranmasına da səbəb bu idi.

Müasir insan onu əhatə edən mühitdə möcüzələrlə rastlaşmağa vərdisi edib. Lakin, o ağılına gətirə bilməzdi ki, onun yaşam sürəti bir neçə yüz dəfə artıb, yüz min kilometrə irəlini görüb, eşidə bilər, bütün dünya axışb onun evinə gələ bilər.

Axı, dünənə kimi, bir əsir əvvəl ona saatda 50 km sürətlə hərəkət nağıl kimi görsənirdi, təsvirin və səsin təsbiti, şübhəli, göz bağlayıcı oyununa bənzəyirdi. Havada uçmaq isə axmaqların xam xəyalları kimi qiymətlənirdi.

XIX əsrin sonu, XX əsrlərdə insan təyyarələri, elektrik işığını, martin sobalarını, radio və televiziyanı kəşf etdi. Bütün bu möcüzəli ixtiraların hamısı elm və texnika aləmində oldu. Yalnız kino incəsənət oldu. Qəribədir ki, bütün incəsənətlər - ədəbiyyat, musiqi, təsviri sənət, heykəltəraşlıq, arxitektura və

teatr-qədim zamanlardan özləri də bu günə kimi yavaş-yavaş, yüz illərlə inkişaf ediblər. Və bu yüz illər ərzində yeni bir (səmərəli və emosional) incəsənət növü yaranmadı. Yalnız altı incəsənət növünün çoxlu, yeni, ayrı-ayrı xüsusiyyətləri, formaları, tipləri və janrları yaranırdı. Bunlar bir-birinə təsir edir, inkişaf edir, biri-digərini inkar edir, yaşadır və elmin texnikanın nailiyyətinə əsasən dəyişilirdi. Amma yeni incəsənət növü yaranmırdı. XIX əsr özündən əvvəlki əsrlərdən elmin və texnikanın sonsuz dərəcədə inkişafı ilə fərqlənirdi. Incəsənət isə əksinə elə bil ki, əvvəlki əsrlərin yüksəlişindən fərqli olaraq öz qaçışından qalmışdır.

Şekspir, Molyer, Servantes nəhəngliyindən düşmüşdü, təsviri incəsənət isə Leonardo Da Vinçinin, Rafaelin, Rembranın dahi əsərlərinin qarşısında bənizi qaçmış bir xəstəyə bənzəyirdi. Arxitektura və heykəllərşılıq antik dövr sənətkarlarına müraciət edir, onlardan öyrənirdi. Yalnız ədəbiyyat və musiqi inkişaf edirdi. Betxoven, Şopen, Verdi, Bax və Qlyuk yüksəlişləri fəth edirdi. Balzak, Dikkens, Tolstoy, Dostayevski, Şatobriani, Fildinqini, Bakkoçonu üstələdilər.

Bayron, Puşkin, Hayne, Bodler isə Derjavini, Lafeentini kölgələdilər. Lakin bu heç də demək deyil ki, XIX əsrdə incəsənət öz bacarıq məziyyətlərini ötüb keçirdi, öz bacarıq imkanlarından kənara çıxmağa çalışırdı. Çox vədə isə bu sənətlər birləşib özlərini operada kitab illüstrasiyasında və ya dramatik teatrdə öz əksini tapırdı.

Kino sənətinin yaranması üçün belə bir şərait – dövr yaranmışdır. Kino sənəti sintetik sənət olaraq özündə əvvəlki altı sənətin hamısının ifadəlik imkanlarını toplayıb birləşdirdi. Həyatı, özünün xüsusi formasında əks etməyi ilə gözəl bir sənət növünə çevrildi. Kino lentinə çəkilmiş həyatın özü sənət növünə çevrilib, özündə sənətkarın hiss və fikrini təənnüm edən yeni bir sənət meydana gəldi. Odur ki, həyatın hər hansı bir anını duymaq və qeyd etmək, özü başa düşdüyü kimi yaradıcı sürətdə təsvir etmək üçün bir çox xalqların və döv-

lətlərin alimlərinin elm və texnika sahəsindəki nailiyyətləri və ixtiraları lazım gəldi. 1839-cı ildən fotoqrafiyanın ixtirasından başlayaraq, bir çox texniki nailiyyətlər bir-birini tamamlayaraq, kinematografiyanın yaranması üçün əsas bir bünövrə olmuşdur.

Bəyaz pərdə də öz həyatını bütünlüklə yalnız təsvir vasitəsilə biruzə vermək niyyəti ilə yaranan hər şey kinoya məxsusdur. Müstəqil mənə kəsb etmək, özlüyündə əhəmiyyət daşımaq iddiasında olan hər şey antisinemadır. Filmin tam müstəqilliyi, ya da təsvirin təsvirinə əsasən şərhə bizi ssenarinin romandan, kono rəssamının işini təsviri sənətdən, səhnə-konstruksiyasını memarlıq abidəsindən fərqləndirməyə imkan verən əlamətdir.

Kino rejissorluğu sənəti qarşısında duran vəzifələr sənətkardan virtouz texniki bilik və yüksək sənətkarlıq tələb edirdi. Buna görə də bu və ya digər bir filmin məzmununu araşdırmaqla bərabər, texnika, sənətkarlıq sahəsində bu və ya digər nöqsanı doğuran səbəbləri ətraflı aydınlaşdırmaq üçün ən ciddi texnikanı təhlildə arayırlar.

Kim ki yorulmadan öyrənir, yalnız onun başqalarını öyrətməyə və təbiiyə etməyə haqqı vardır. Buna isə ictimai-siyasi, fəlsəfi və estetik biliklərinin səviyyəsini fasiləsiz olaraq artırmaqla nail olmaq mümkündür.

Azərbaycanın 60-cı illərdəki sinema sənətkarları bunları dəqiq bilir və bu ruhla filmlər yaratmağa çalışırdılar.

Lakin sinema yalnız maraqlı əfsanə deyildir. Sinema sənəti insanların mənəvi-imkanlarına böyük təsir göstərir. Film seyircisinin gündəlik adi həyatdan yaradıcı tamaşa aləminə aparır. O, ən yüksək idealları təsbih edir, qəhrəmanların gözəlliyinə, böyüklüyünə dastan qatır: insanın mənəvi qüsurlarını lağa qoyur, ictimai nöqsanlarını tənqid edərək onları aradan qaldırmağa kömək edir. Lakin kino seyircidə mənfi instinkt oyadaraq seyircinin əxlaqını poza da bilər, həyat ziddiyyətləri qarşısında onun ruhunu qorxu və çəşqimlilik hissi ilə poza da bilər. Sinema sənəti əxlaqlı və əxlaqsız, ideyaca məzmunlu və

məzmunuz, mütləq və mütləqə olur. Bu sənət həm işiq naminə, həm də zülmət naminə yaradır. O eyni dərəcədə həm yaxşılığa, həm də pisliliyə xidmət edir. Özündə həm bayalığı, həm də gözəliyi göstərir. Sinema iki ağızlı bir silahdır ki, ondan gərək bacarıqla istifadə edəsən. Əks təqdirdə o dərin yara vura bilər.

Sinema xalqın ideya və estetik tərbiyəsində şəxsi rol oynayır. Sinemanın xalqa xidmət etmək kimi yüksək vəzifəsi rejissorun üzərinə böyük məsuliyyət qoyur. Rejissor nəinki gözəl sənətkar, öz işinin ustası olmalı, həm də öz vətəninin mənafeyi ilə yaşayan və cəmiyyətin qabaqcıl uzmanı (Xadimi) kimi nümunə göstərən vətəndaş – sənətkar olmalıdır. Bir filmin qiyməti onun daxili məzmunu ilə müəyyənləşir, bu isə öz növbəsində, yaradıcı sənətkarın özünün mənaevi zənginliyi ilə şərtlənir.

Əgər rejissor özünün dar sənət çərçivəsində qapanıb qalırsa, ictimai həyat məsələlərindən kənara çəkilsə, yeni təəssürat əldə etmərsə, tədricən onda canlı yaradıcılıq materialı tezliklə bəsitləşir və o, inkişafdan qalır. Beləliklə sintetik, kollektiv bir sənət olan, özündə dramaturq və aktyorun, rejissor, rəssam, bəstəkarın və ssenaristin yaradıcılığını birləşdirən və müxtəlif bədii vasitələrin köməyi ilə seyircinin şüuruna, qəlbinə təsir edən kino sənətinin bəzi spesifik xüsusiyyətləri ilə tanış olduq.

Əsl kino sənəti hər işdən əvvəl bədii ansambl sənətidir. Ansambl, sənətlərin ayrı-ayrı birləşməsi deyil, əksinə ideya mübadilələrinin ümumiliyi, vahid məqsəd və yaradıcılıq metodu ilə birləşən sənətkarların kollektiv yaradıcılığıdır. Kino ansamblı böyük bir orkestrə bənzəyir. Burada musiqinin məharəti öz çalğısı ilə başqalarını ötür keçmək deyil, ona tapşırılmış hissəni əsərin partiturasına ciddi sürətdə uyğunlaşdıraraq ifa etməkdir. Lakin dahi musiqiçi partituraya ciddi riayət etməklə yanaşı, əsərə nə isə özünün fərdi xüsusiyyətlərini də əlavə edir, ona təkrar olunmaz emosional rəng verir. Bu or-

kestri dağıtmır, əksinə, onun ümumi səslənməsini zənginləşdirib, dərinləşdirir. Bir filmin yaranmasında məhz bədii ansamblın rejissoru sənətinin istiqamətini müəyyənləşdirir. Rejissorun yaradıcılıq inkişafı və gələcək əsərin müvəffəqiyyəti təkcə onun özündən yox, habelə, bir yerdə işləyəcəyi sənətkarlardan və yaradıcılığının keçəcəyi ümumi şəraitdən çox asılıdır. Bax, buna görə də filimçilik işində ən ciddi etika və intizam son dərəcə vacibdir.

Deyənlərdən aydınlaşdığı kimi sinema-sintetik sənət növüdür, bir film texniki vasitələrdən, elmi nailiyyətlərdən istifadə olunması əsasında meydana gəlir. Burada təəccüblü bir şey yoxdur, kino sənətində adicə bir filmin yaradılmasında çox adam iştirak edir, onların bir-cə yaradıcılığının “meyvəsi” yalnız o vaxt “yetişir” ki, onun obrazını təşkil edən mürəkkəb sistem bədii vəhdət halına gətirilsin. Bu işin iştirakçılarından hər biri öz qarşısına yüksək etik qanun kimi ümumi məqsəd, ümumi ideya, hamı üçün vahid olan ali məqsəd qoymalıdır. Yalnız bütün hissələrin belə vəhdətin bütövlüyü və ahəngdarlığı nəticəsində ana məqsədə nail olmaq mümkündür.

Bu, hər bir sənətkardan çox böyük “qurban”, yaradıcılıq intizamı və tələbatını müəyyən dərəcədə məhdudlaşdırmağı da tələb edir.

Təcrübə göstərir ki, tələbatı bu cür məhdudlandırmağa, K.S. Stanislavskinin təbirincə, “özünü sənətdə deyil, sənəti özündə daha çox sevənlər” qadirdir.

XOŞBƏXTLİK HAQQINDA NAĞİL

Kasıb bir odunçunun uşaqları olan cəsür, Tiltıl və cəsarətsiz MitiL yuxu görürlər. Onların gördüyü bu hadisə yeni il gecəsindən bir neçə gün əvvəl baş verir. Bir qarın ac, bir qarın tox uşaqlar yuxuda dövlətli evində yeni il şənliyinə tamaşa etməyə gedirlər. Zəngin şirniyyat stolu bəzənmişdir. MitiL və Tiltıl özləri yaşda qızları və oğlanları yedikləri şirniyyatlara baxıb ağızlarının suyunu axıdırlar. Şənlikdə onları heç biri bu uşaqlara əhəmiyyət vermir. Tiltıl və MitiL kor peşman geri qayıdırlar. Bu vaxt uşaqların otağına balaca boy, bir gözü kor, qozbel, əlində əsa olan qoca qarın daxil olur. O, uşaqlardan xəstə qızı üçün "göy quş" tapmalarını xahiş edir. Tiltıl qarından qızının xəstəliyinin səbəbini soruşur. Qarın belə cavab verir: "Qızım xoşbəxt olmaq istəyir".

Sən və bacın MitiL gedib "Göy quşu" tutub gətirməlisiniz. Bu quş onu xoşbəxt etməlidir. Deyən qarın uşaqlara sehirli bir papaq bağışlayır. Papağın üstündə iri bir almaz var. O, almazı istənilən əşyanın üstünə yönəldən də əşya canlanır, dil açır, danışır. Elə əsl nağılda buradan başlanır. Tiltıl və onun bacısı MitiL sehirli papaqla "göy quşu" axtarmağa gedirlər...

Şəhərimizin ekranlarında göstərilən "Göy quş" bədii filmi sovet Amerika kino ustalarının ilk birgə yaradıcılıq məhsuludur. Əsər "Lenfilm" kinostudiyasında və "XX əsr-foks" şirkətində istehsal edilmişdir.

Məşhur İsveç yazıçısı Moris Meterlingin "Göy quş" əfsanə pyesinin əsasında qələmə alınan ssenarinin müəllifləri Aleksey Kapler və Xyu Uaytmordur. Filmin quruluşçu rejissoru sovet tamaşaçılarına özünün bir sıra filmləri ilə tanış olan Amerika sənətkarı Corc Kyu-Kordur.

Moris Meterling bu pyesini 1908-ci ildə yazmışdır. Elə həmin il Moskva Bədae Teatrında pyesin ilk tamaşası olmuşdur. Böyük teatr islahatçısı görkəmli rejissor K. Stanislavski

"Göy quş"u əla bədii tərtibatı olan gözəl bir tamaşa kimi sənətsevərlərə təqdim etmişdir. Tamaşa 1908-ci ildən bugünədək teatrın repertuarında özünə möhkəm yer tutmuşdur.

Yeri gəlmişkən onu da deyək ki, bu pyesə incəsənətin müxtəlif janrlarında çalışan adamlar müraciət etmişlər. Məsələn, bir neçə il əvvəl sovet multiplikasiya ustaları həmin əsər əsasında multfilm yaratmışlar.

Yeni filmə yalnız uşaqlar və gənclər deyil, yaşlılar da böyük maraq göstərirlər. Digər tərəfdən iki böyük ölkənin kino xadimlərinin mədəni əlaqələrimizi möhkəmlətmək yolunda atdıqları bu addım bizi sevindirməyə bilməz.

Kino xadimləri bu əsərlə poetik ruh və insanpərvərlik hissi aşılamağı qarşılarına məqsəd qoymuş və istəklərinə çatmışlar. "Göy quş"un ədəbi materialı rejissor əz fantaziyasından istədiyi kimi istifadə etməyə geniş imkan yaradır. Burada rejissor fantaziyası kino möcüzələri və əsərin özündən gələn möcüzələr üzvü sürətdə birləşib həyatın gözəlliyi və onun qiymətini bilmək haqqında məhnlı, rəqslı bir film-muzikal yaradılmışdır. Bəstəkarlar Andrey Petrov və İrvin Kestel filmə gözəl məhnlər və musiqi parçaları yazmışlar. Bəletmeyster Leonit Yakopsonun quruluş verdiyi rəqslər, rəssam Valeri Yurkoviçin dekorasiyaları yüksək bədii təsir bağışlayır və filmin daha da maraqlı və nağılvari alınmasına kömək etmişdir. Tamaşaçı ekranda gənc və istedadlı balerina Nadejda Pavlovanın ifasında "göy quş" obrazı ilə qarşılaşır. Əsl pişik və it tamaşaçının gözü qarşısında pişik və it sifətli adama çevrilib gəzir, danışır və düşünür. Pişik və it rollarının ifaçıları SesiL Tayson və Corc Koul məharətli aktyor oyunları ilə tamaşaçıda rəğbət doğururlar.

Süd ilə dolu olan bardaq birdən-birə dəyişir. Onun yerinə ağ paltar geyinmiş gözəl bir qız (artist Marqarita Terexova) peyda olur. O, dil açıb, danışır. Balaca qəhrəmanlarla birlikdə "Göy quş"u tapmağa gedir. Amerika aktyoru Riçard Pirsonun

(qoca) və tanınmış sovet komiki Giorgi Vitsinin (məzəli adam) rolları da hamını razı salır.

Pyesdə olduğu kimi filmdə də kəskin bir hadisə və sarsıdıcı hissələr toqquşması baş verir. Ümumiyyətlə bu əsər fəlsəfi nağıldır, hadisələr çox yüngül, şən uşaq yuxusu kimi cərəyan edir.

Tiltıl və Mital sədaqətə, xoşbəxtliyə can atan həqiqəti axtaran uşaqlardır. Məhz elə ona görə Tiltıl və Mital "Göy quş"u axtarmağa gedirlər.

Filmə gözəl aktyor ansambılı var. Məşhur sovet aktyorları ilə Amerika kino ustaları "ümumi dil" tapa bilmişlər. S. Fonda filmə gecə pərisi obrazını yaradır. Gecə pərisi dünyaya kədər və dəhşətlər yağdırır. Gecə çalır ki, insanlardan fantaziyaları gizlətsin. Yalnız bir neçə kadrda görünən gecə pərisini – Fondanın oyunu da, geyimi kimi sarsıdıcı, soyuq və vahiməlidir. Amerikanın digər məşhur aktyoru Elizabet Teylor filmə ümumiyyətlə dörd rolda çıxış edir. Odunçunun arvadı, pəri, işiq və ana məhəbəti rollarını məharətlə ifa edən bu aktyorun oyunu doğurdanda yüksək qiymətə layiqdir. Todd Lukinent (Tiltıl) və Petsi Kenzit (Mital) ən gözəl ifaçılar kimi qeyd edilməlidirlər. Hər iki balaca artist ekranda o qədər real, o qədər sərbəst və o qədər məlahətli dir ki, bəzi səhnələrdə tamaşaçını öz arzularının iştirakçısına çevirirlər. Filmə həmin rolların bu qədər real olması rejissorun böyük tapıntısıdır.

"Göy quş" filmi yaxşı bir ənənənin başlanğıcını qoymuşdur. Arzumuz budurki həmin ənənə uzun illər yaşasın, iki böyük dövlətin və xalqın sülh, əmin-amanlıq, dostluq şəraitində yaşaması üçün bir zəmin olsun.

Tofiq İsmayılov
Kinorejissor
27 yanvar 1977-ci il.
"Bakı" qəzeti

MUSİQİLİ FİLMİN BU GÜNÜ, SABAHI

Bu ilin fevralında ölkəmizin musiqili filmlər çəkən rejissorları və bu janrdə çalışan bəstəkarları Yurmalaya (Litva) toplanmışdılar. SSRİ Kinemotoqrafiya komitəsinin və SSRİ Bəstəkarlar İttifaqının təşəbbüsü ilə təşkil olunmuş seminarı keçirməkdə məqsəd yenidənqurma dövründə kino sənətimizin bu çətin, lakin populyar janrının keçmişinə nəzər salıb, gələcəyi haqqında düşünmək idi. Düzü, "Musiqili film nədir? Musiqili filmi hansı ölçü meyarı ilə ölçmək lazımdı?"— sualları hamını çox düşündürdü. Elə seminar iştirakçılarının əsas mübahisə və söhbətləri də bu barədə idi. On gün ərzində qardaş respublikalarını, Moskva və Leningrad studiyalarının musiqili filmlərinə baxıldı. Musiqili filmin bugünü və gələcəyi barədə müzakirə və söhbətlər edildi. Seminarda "Azərbaycanfilm" studiyasını Azərbaycan SSR xalq artisti, bəstəkar Polad Bülbüloğlu və mən təmsil edirdik. Taleh elə gətirib ki, studiyamızda bu populyar janrdə mən də bir neçə film çəkmişəm. Elə Yurmalaya da studiyamızın musiqili film janrında çəkdiyi son işlərindən birini – "Musiqi müəllimi" filmi aparmışdıq.

Bu janrdə Azərbaycan kinosunda çox az film çəkilsə də, istər dünya kino sənətində, istər Sovet kinosunda bu populyar janrın zəngin ənənələri var. Musiqi baxımından bol olan və yaxud tez-tez musiqi ilə müqayisə olunan hər film hələ musiqili film deyil. Bəri başdan deyək ki, "musiqili film" terminini filmin "musiqisi" anlayışı ilə də dəyişik salmaq olmaz. Musiqi kinonun əzəli və əbədi yol yoldaşdır. Nə qədər qərribə görünsədə keçmişdə səssiz kino seynəsləri bir qayda olaraq piyano ilə müşayiət olunardı. Lal kinemotoqraf dil açandan bəri musiqi təsirli bədii ifadə vasitəsi kimi kinonun ayrılmaz hissəsidir. Tək-tək istisna halları nəzərə almasaq bütün filmlər musiqi ilə müşaiət olunur. Lakin, bayaq dediyimiz kimi musiqili film, musiqisi çox olan film demək deyil. Musiqili komediya,

yaxud operettanın ekranlaşdırılması, hətta filmopera belə musiqili film sayılır. Görkəmli sovet kino rejissoru Eldar Ryazanovun təbirincə desək, “əsl musiqili film münasib dramaturji materialın, ifadəli mətnin, ürəklərə yol tapan musiqinin, ağıllı rejissor işinin, parlaq ifa ustalığının, əla təsvir həllinin üzvü vəhdəti kimi yaranır”.

Azərbaycan kinosunun musiqili janrdakı ilk axtarışları və uğurları Üzeyir bəyin ölməz əsərlərinin ekran həlli ilə bağlıdır.

Şübhəsiz ki, “Arşın mal alan” və “Məşədi İbadın” uğurlu ekran həyatı ilk növbədə Hacıbəyovun dahiyənə musiqisi və parlaq dramaturji tapıntıları ilə şərtlənir. Lirik kinokomediya janrında çəkilmiş ilk musiqili “Bəxtiyar” filminin yadımızda qalan başlıca məziyyətləri arasında istedadlı bəstəkar Tofiq Quliyevin ürəkaçan mahnı və melodiyaları, Rəşid Behbudovun heyrətamiz ifası danılmazdır.

“Musiqi müəllimi” filminin mənəcə, başlıca və qeyd olunmalı cəhəti həm ümumiyyətlə bu janrın dünya və sovet kino sənətində təsdiqlənmiş ənənələrinə sədaqəti, həm də Azərbaycan kinosunda həmin janra yaxın nümunələrin ən yaxşı cəhətlərini yaradıcılıqla inkişaf etdirməsidir.

Musiqili filmin rejissoru və bütün yaradıcı heyəti janrın özünəməxsusluğunu, onun spesifik tələblərini düzgün başa düşməli və həmin tələblərə cavab verməyə çalışmalıdır.

Musiqili film janrının bugünkü tələbləri hansılardır?

Yığcam desək, bu janrdakı musiqi əlavə bəzək, tamaşaçıya emosional təsir üçün qıraqdan tutma bir vasitə, dar ayaqda haraya çatan xilaskar deyil, əsərin məzmunu olmalıdır. El dilinyən desək, musiqi əsərin urvası yox mayasıdır... Musiqili filmin ən yaxşı örnəklərində musiqi həm müəllif fikrinin əsas ifadəçisi, həm də hər bir personajın şəxsi səciyyəsinin daşıyıcısıdır.

Seminarda ən maraqlı disputlardan biri “musiqili film”in tələbləri mövzusu idi. Bir çox çıxış və mülahizələrdən belə nəticəyə gəlmək olardı ki, yazıçının söznən, rəssamın cizgi və

boyalarla ifadə etdiyini musiqili film müəllifi musiqi dili ilə versə, demək, düzgün yoldadır.

Musiqili filmdə müəllif fikrinin əsas ifadəçilərindən biri, bəlkədə ən başlıcası bəstəkdir. Axı, belə filmdə bəstəkar müstəqil nömrələri yazır. Filmin məzmununu, dramaturgiyasını, obrazların səciyyəsinə filmin başqa yaradıcıları ilə bir yerdə – musiqi dili ilə şərh olayır. Mənim fikrimcə, bəstəkarlarımız kino musiqisində milli koloritli, şirin, ürəyə yatan, yadda qalan melodiya və mahnılar ilə bu janrdakı yaranan filmlərdə çalışsalar bu vəzifənin öhdəsindən məharətlə gələr və tamaşaçı zövqünü oxşayan filmlər yarada bilərlər.

Ən yaxşı əsər əvvəl sənətkarın ürəyində yetişir, sonra işıq üzü görür. Yaxşı şeir də belədir, gözəl musiqi də, nəsr əsəri də, tablo da, kino da. Məlum işdir ki, kino sintetik sənət növüdür. Dramaturgiyanın, aktyor ifasının, rəssamlığın, musiqinin və bir sıra başqa sənətlərin vəhdətidir. Amma buna baxmayaraq, filmin əsl səlahiyyətli müəllifi rejissordur və sadaladığımız sənətlərin vəhdətinə də dirijorluq edən məhz rejissordur.

Dramaturji materialın təsirindən başlamış, rəssam işinə, musiqiyə, aktyor ifasına qədər, filmin bütün tərkib hissələri istər-istəməz rejissor iradəsinə tabe olur. Rejissor fikrinin açılmasına xidmət olayır, ən məşhur ədəbi əsərlər ekranlaşdırıldıqda belə filmin uğuru da, uğursuzluğu da rejissorun adı ilə bağlanır. “Sakit don” filmini biz Gerasimovun, “Hamlet”i və “Kral Lir”i Kozinsevin filmləri kimi tanıyırdıq. Odur ki, hər yaranan yeni musiqili film danılmaz məziyyətləri və kəm-kəsiri ilə bir yerdə təkcə onu yaradan rejissorun deyil, həm də bəstəkarın adı ilə bağlıdır. Ancaq kinorejissorun ürəyində, beynində hazır olan əsər lentə köçürülənə qədər qabaqcıdan nəzərdə tutulan və tutulmayan neçə-neçə maneələrlə qarşılaşır. Bəlkədə rejissorluq məharəti elə bu maneələri dəf etmək sənətidir. Yağışlı havada gün gözləyirsən, günəşli havada yağış yağdırırsan. Qıtsda çimərlik lentə alınmalı olursan, yayda saxtanı,

ayazı. Ürəyində tutduğuna yaxınlaşdıqca sənətin ali məqsədlərinə yaxınlaşırsan.

Tək-tək istisnaları nəzərə almasaq kinonun ömrü o qədər uzun olmur. Başqa sözlə desək, kino daha çox çəkildiyi dövrə güvənməli, zamanəsinə bel bağlamalıdır. Əgər sənin əsərin müasirlərini maraqlandırmadısa, milyonlarla tamaşaçının ürəyindən xəbər vermədisə onun sabahına ümid bağlamaq sadəlövlükdür.

Musiqili filmlər bizim müasirləri düşündürən, onların ürəyindən xəbər verən janrdır. Məncə, məhz buna görə də bu janrdakı çəkilən filmin müəllifləri öz əsərlərinin gələcəyinə ümidlə baxa bilərlər.

“Musiqili film janrının bu günü və sabahı” seminar müşavirəsinin iştirakçıları öz sənət həmkarlarının iş üslubu ilə tanış olmaqla yanaşı, fikir mübadiləsi edib, gələcək yaradıcılıq axtarışları ilə bölüşdülər. Belə görüşlər sözsüz ki, rejissor və bəstəkarlarımızı bu janrdakı yeni-yeni əsərlər yaratmağa həvəsləndirdi.

Tofiq İsmayilov
Əməkdar incəsənət xadimi
“Ədəbiyyat və İncəsənət” qəzeti,
6 may 1988-ci il

MAHNILARIMIZI TÜRKİYƏDƏ YAYAN
İCLAL AKKAPLAN

Hələ üstəlik ata-babasından eşitdiyi, Qafqazı alt-üst edən məşhur 1893-cü il hərbindən də söz açdı. O zaman Qarabağdan köç edən ailənin nəvəsi olduğunu da biləndən sonra nədən məhz Azərbaycan musiqisini bu qədər çox sevdiyini anladım.

Altı illik İstanbul həyatımda çox sənətkarlarla, müğənnilərlə tanış olmuşam. Amma xatirimdə dərin iz qoyanlardan biri tanınmış müğənni İclal Akkaplandı.

...Novruz bayramı münasibəti ilə “Muğam gecəsi” konsertində, böyük bəstəkar Camal Rəşid Reyin adına olan konsert salonunda bir müğənni diqqətimi çəkdi. Tanışlıq zamanı İclal Akkaplanın ilk sözü “Xalqımıza iyirmi beş ildir ki, azəri mahnılarını sevdirmək üçün əlimdən gələni etdim və edirəm”-oldu.

Düzünü desəm, o an bu sözlərə elə çox də əhəmiyyət vermədim. Sonralar mən İclal Akkaplanı televizorda gördüm, radioda səsinə dinlədim. Müğənni xarici və daxili səhnə mədəniyyəti ilə ifa etdiyi hər mahnını olduqca təbii və canlı hisslərlə yaşayır, dinləyicisinə sevdirə bilir. Türkiyədə Azərbaycan və Kərkük mahnılarının ən başarılı ifaçısı olan Akkaplanın bu ölkələrin mahnılarından ibarət çox zəngin bir repertuarı var. Azərbaycan mahnılarıyla tez-tez televiziya proqramlarına çıxan müğənni “Azəri mahnılarını çox sevirəm və hər kəsin də sevməsini istəyirəm”- deyir.

Onu Azərbaycan oxucularına tanımaq qərarına gəldiyimdə ağıma gələn ilk sual bu oldu: görəsən niyə məhz Azərbaycan musiqisi?

Bu məqsədlə onunla görüşüb söhbətləşdik. Sənətkar ömrü həmişə gərgin axtarışlar, yaddaş salnaməsində əks olunan hadisələr, dəyərli anlar, məqamlarla zəngin olur. O rəngarəng, zəngin yaşantılar içərisində ömür də kamilləşir, seçilir və sevi-

lır. Və hər kəsin də sənət aləminə bir gəlişi olur. Görəsən, İclal Akkaplan öz sənət yolunu necə seçib, necə tapıb?

Musiqi həyatına ilk addımını 1972-ci ildə atmış olan İclal əsasən oxuduğu Azərbaycan mahnıları ilə çox qısa bir zamanda musiqi sevarlərinin sevgi və təqdirini qazanmışdır.

Türk folklor qrupu ilə Fransada keçirilən Dünya folklor festivalında birinci mükafatı alan müğənni istər Türkiyədə, istərsə Avropa ölkələrində verdiyi konsertlərdə musiqi sevarlərin zövqlə dinlədiyi bir xalq musiqisi sənətçisidir. Yetişişi aile də sənətə daha çox meyilli olduğu üçün musiqiylə yanaşı rəsm çəkməyə, keramika və folklor motivli pannaolar hazırlamaq istedadına sahib olan Akkaplan bütün həyatı boyu işinə, vəzifəsinə sədəqət və ehtiram bəsləyib, həmişə məsuliyyət hiss edib. O, həyatın hər üzünü-sevincini də, əzab-əziyyətini də, şöhrətini də görüb.

Bu mənalı ömrün sənaməsinə qısaca nəzər salağ... Mardinin Tuhub kəndində dünyaya gəlib. Atası Həsən Mardinin tanınmış ailələrindən olan Hacı Osmanlardandır. Anası Sivaslıdır. Ata və anası orta məktəb müəllimləri olduqlarına görə uzun zaman Mardinin bir çox kəndlərində-Çöllü, Tukub, Akras və Akbak kənlərində dərş demişlər. İclal yeddi yaşındaykən valideyinləri Kütahya kəndində işlədiklərinə görə məktəbə də orada gedibdir. Daha sonra İstanbula işə dəvət olunan müəllim ailəsinin dörd övladından birincisi olan İclal orta məktəbi bitirdikdən sonra uzun müddət musiqi ilə rəsm arasında bir seçim aramaqda çətinlik çəkməsinə baxmayaraq, İstanbul konservatoriyasının milli musiqi bölümünü seçir. Hər iki sənət sahəsində başanlı olsa da, musiqi ağır gəlir və rəsm ikinci plana keçir.

Konservatoriyayı bitirdikdən sonra Ankara radiosunun çoxsəsli xor qrupuna daxil olmaq üçün imtahanda müvəffəqiyyət qazanaraq mezasoprano sənətçisi olaraq qəbul edilir. Bir il Ankara radiosu xorunda işlədikdən sonra 1972-ci ildə xalq musiqisi üzrə solist ünvanını almaq üçün yenidən imtahana girir və bu imtahanlardan da uğurla çıxır.

İ. Akkaplan ilk dəfə 1972-ci ildə Ankara radiosu mikrofonlarından artıq bir solist olaraq Türkiyəyə səsinə duyurdu. Üç il Ankara radisounda işləyən müğənni 1975-ci ildə İstanbula köçür və günümüzdəki İstanbul radisounda Türk xalq mahnılarının ifaçısı olaraq davam etməkdədir.

İstanbul konservatoriyasının xalq musiqisi fakultəsi məzunu olan müğənni bacısı Neclanın da, rəssamlıq fakultəsi məzunu qardaşı Orxanın da həyatlarını incəsənətə bağlamalarının səbəbi bəlkə də bacılarının müğənni olmasıdır.

İclalın boş vaxtlarında rəssam qardaşının keramika və ya rəsm işləri ilə məşğul olduğunu görmək olar. İclal hazırladığı bu işləri (vaza, külqabı, şəkil çərçivəsi və. s) dostları və yaxınlarına kiçik hədiyyələr olaraq bağışlayır.

Dövlət məmuru statusunda işlədiyinə görə İclal xanım yalnız TRT-də çalışan, xalq mahnılarını ifa edən müğənnilərlə birlikdə buraxılmış bir neçə kaseti heyranlarına təqdim etməyə imkan tapmışdır. Artıq iki ildir ki, İclal xanım sərbəst proqramlar düzəltməyə çalışır. Düzünü desək, bugünə qədər kaset, film və səhnədə oynamağı düşünmədiyini söyləyə bilərik.

-Düzünü desəm, - İclal xanım bu an içində illər boyu saxladığı bir sirri açmış kimi söylədi, -- olayları kənddə baş verən bol-bol folklor şərqləri ilə süslənmiş bir film olarsa, çəkilmək istədim.

-İnşaallah, hər şey irəlidedir, bu arzularınız da həyata keçər - deyər onu ovundurdu.

Bütün söhbətimiz boyu hisslə, həyəcanla, bir az da Azərbaycan mahnılarından şövqlə kupletlər oxuyan İclalın üzünün cizgilərində bir qayğı, həyəcan duyulurdu.

-Oxuduğum bütün mahnıların mənim sənət tələyimdə öz yeri var. Onları övladım kimi sevirəm. Adlarını çəksəm, uzun bir siyahı əmələ gələr. Özümün çox xoşladığım iki mahnı var: "Azərbaycan qızıyam" və "Evləri köndələn yar". Hər bir

müğənninin öz ifası, öz sənət məktəbi olmalıdır. Yamsılamaq, təqlid etmək, mənəcə, oğurluqdur.

İ. Akkaplan sənətinə olan məhəbbətini, bu peşəyə məxsus incə, vacib cizgiləri mənimlə belə bölüşdü:

- Mahnını öyrənməzdən qabaq əvvəlcə sözlərinin mənasını anlamağa çalışıram. Sözlərin şərqidən nə istədiyini öyrənirəm. Şərqiçi nəcib, səmimi olmalıdır. Bu günə qədər hər yeni şərqimə bu ənənəyə sadiq qalaraq yanaşmışam. Oxuduğum şərqilərin bəyənildiyini, sevildiyini gördüncə özümü dünyanın bəxtəvəri sanıram.

Akkaplan danışıqca özünü oxuduğu mahnılarda hiss etdiyini duyurdum. Tamaşaçı marağının, istəyinin müğənni üçün ən böyük mükafat olduğunu başa düşürdüm.

İclaldan Azərbaycan mahnıları oxumaq marağının haradan gəldiyini soruşdum.

-İclal Akkaplanın qanında azərilik var da, ondan – deyə cavab verdi.

-Necə? – deyə gözlərimi sual dolu bərəltidim...

-Nənəm azəri idi... Atam tərəfindən də azəri olan arkaşlarımız var. Mən də ailəməzdən gələn bir bağ ilə, uşaqlıqdan duyduğum azəri türklərlə bağlandım ona. Mən hər bir sənətinin bəlli bir daldə isim yapmasından yanayım. Mənim də türüm bu – deyə mənə anladı. - Bu günədək bir arzu ilə yaşamışam, Mardin kimi mənə doğma olan, sevə-sevə mahnılarını oxuduğum Azərbaycanı görürəm. Azəri qardaşlarımızın qarşısında konsert verim.

25 il Azərbaycan mahnılarını Türkiyəyə tanıtdıran İ. Akkaplan indi də türk radio və televiziyaalarında kərkük mahnılarını oxuyan tək qadın sənətçi olaraq tanınır. Müğənni bacısı Nec-la Akkaplan kimi oxuduqları Azərbaycan mahnıları ilə şöhrət qazanan İclal xanım artıq repertuarında Kərkük mahnılarına daha geniş yer verir. Söhbətimizdə bunun səbəbini soruşdum, cavabı belə oldu:

- Qısa bir zamana qədər azəri türklərini oxuyan bir neçə sənətçidən biri idim. Amma son zamanlarda hər kəsin azəri türklərinin üstünə çox fazla düşməsi məni bundan bir az uzaqlaşdırdı. Artıq azəri türklərinin havasını verən də, verməyən də bir həvas uğruna söyləməyə başladı. Bu səbəblə daha dəyişik bir türkü ilə uğraşmaya qərar verdim.

İstanbul radiosu türk xalq musiqisi mahnılarının ifaçısı İ. Akkaplanın həyatında Aşıq Veysəlin, saz sənətçiləri Mehmet Erenlərin və Mustafa Özgülün böyük bir yeri var.

Erenlər və Özgülün məsləhəti ilə müğənni imtahanlara girmiş məşhur ozan Aşıq Veysəlin "Dost, dost deyə xəyalına gəldiyim" mahnısını oxumuş və solist olmaq hüququ qazanmışdır.

Kənd-kənd, qəsəbə-qəsəbə gəzib, xalq içərisində unudulmuş mahnıları toplayıb onları notlaşdıran sənətçi bu günə qədər TRT repertuarına on iki xalq mahnısı qazandırmışdır. Son zamanlar Türkiyədə çox populyar olan "Əsgər türküsi" də Akkaplanın bu tip çalışmalarındandır. Ayırı-ayırı illərdə xalq mahnılarının populyarlaşması üçün xidmətlərinə görə müğənni bir çox mükafatlar da almışdır.

İ. Akkaplan yaşadığı ictimai ortamda gərəklı adam kimi yetişib-püxtələşib, xalqın sevgisini qazanıb, üstəlik cəmiyyət üçün bir övlad da yetişdirib. Bu məşhur sənətçinin 18 yaşında Kərəm adlı oğlu Kipr Universitetində oxuyur. İ. Akkaplanın dediklərindən:

-Atam istərdi ki, övladları oxuyub bir sənət sahibi olsunlar, özlərini dolandırsınlar. Odur ki, övladlarını da özü kimi zəhmətkeş, işgüzar böyütdü. Mardin deyincə ağılıma gələn ilk şey köy uşaqları ilə oynadığım oyunlar və köy yaşantıları olur. Atam öz əlləri ilə yetişdirdiyi qarpızı tağdan qoparıb süfrəyə gətirərdi. Yemək əsnasında cırcıramaların oxuması, göy üzünün pırl-pırl parıldaması, tərəmiz bir dağ havası, bostanda atama etdiyim yardımlar bir xəyal kimi gəlib

keçir. Ailəcə doğulduğum yerdən ayrı olduğumuz halda heç bir zaman özümü Mardindən kənarda olan biri kimi görmədim...

İclal xanım Mardində yaşadığı məhəlləni, evlərini elə təsvir etdi ki, sanki o yerləri mən də gördüm. Böyüdüyü o həyat günü bu günədək gözlərinin qabağından getmir. Evlərinin quruluşu, içinin döşəməsi, avadanlığı, daşlı həyətləri, qonum-qonşuda zəngin mülkləri olan bəylərin, xanımların adlarınadək unutmamışdır. Hələ üstəlik ata-babasından eşitdiyi, Qafqazı alt-üst edən məşhur 1893-cü il hərbindən də söz açdı. O zaman Qarabağdan köç edən ailənin nəvəsi olduğunu da biləndən sonra nədən məhz Azərbaycan musiqisini bu qədər çox sevdiyini anladım.

Bilirsiniz, bir insan (mən bunu ən çox sənət adamlarına şamil edirəm) bütün həyatını bir söhbətdə nə yada sala, nə də danışa bilər. Odur ki, İclal xanıma qərribə də olsa belə bir sual verdim:

- Siz heç yuxu görürsünüzümü? – O, sual dolu gözlərini mənə dikdi, dodaqlarına təbəssüm gəldi. – Məsələn, mən hər gecə Bakını, sənət müəllimlərimi, peşəmlə bağlı yuxular görürəm, özü də qərribədir, hər gecə yuxumda film çəkirəm – dedim.

- Mən də yalan olmasın, iyirmi ildir eyni bir rəyanı görürəm – İclal xanım gülümsəyərək sözünə davam etdi. – Özü də rəngli görürəm... Görürəm ki, yalnız adını eşitdiyim Qarabağdayam. Sevə-sevə mahnılarını oxuduğum Azərbaycan-dayam. Ürəyim quş kimi çırpınır. Konsert verirəm. Azəri, türk xalq şərqilərini oxuyuram. Azəri qardaşlarım məni dönə-dönə səhnəyə çağırırlar...

Bəli, bu sözləri 25 ilə yaxın türk dinləyicilərinə Azərbaycan musiqisini sevdirən, bu musiqinin ecazarlığına heyran qalan İ.Akkaplan deyir. O İclal xanım ki, onun dinləyicinin ürəyində yaratdığı sevginin kökü musiqi ilə, mahnı ilə, söz və musiqinin vəhdəti, yeniləşməsi ilə bağlıdır. O İclal xanım ki, adı çəkildə istər-istəməz dodağımız qaçır, könlümüz sevinir.

Bu xoş təbəssümlərin içində işıqlı, maraqlı bir ana obrazının nuranı baxışlarını görürük.

Bu vaxt gözlənilmədən İclal xanım bir Azərbaycan mahnısının həzin notlarını öz səsinin yanğısına qataraq oxumağa başladı. Və qulaqlarımda məşhur Azərbaycan mahnısının sədaları səsləndi:

*Yazıq o şəxsə ki, qaraqabaqdır, -
Nə gözəl yaraşır insana gülmək!...*

*Tofiq İsmayilov
professor*

*"Ədəbiyyat qəzeti"
1 sentyabr 2000-ci il*

ÇIRPINAN ÜRƏK

Alim Qasimov istər Azərbaycanda, istərsə də dünya mətbuatında haqqında ən çox yazılan muğam sənətkarlarından biridir. Bu özünəməxsus ifa üslubu olan nəhəng sənətkarın həyat və fəaliyyəti, ayrı-ayrı konsertləri barədə Türk oxucuları da müxtəlif məqalə və tədqiqat yazıları oxuyub, ifasını dinləyib, yaradıcılığına dərinləndirən bələd olmuşlar. Bu vəziyyət böyük sənətkar haqqında yeni söz deməyi çətinləşdirir. Təkrardan qaçmaq üçün mən, əsasən, onun 21 mart 2002-ci il tarixində Novruz Bayramı gecəsi Türkiyəni fəth edən, Alim və Fərqanə duetindən-muğam konsertindən danışacağam.

Səmimiyyətlə etiraf etmək istəyirəm ki, mən indi olduğca dərin həyəcan keçirirəm. Bu həyəcanı doğurdan fərəh hissidir: mən bu möhtəşəm tamaşadan sonra əziz dostum və hörmətli qonağımız, böyük muğam ustası, YUNESKO-nun İMC, ümumittifaq musiqi müakafatı laureatı, Alim Qasimovu və heyətini İstanbul musiqi xadimləri adından, İstanbul Böyük

Şəhər Bələdiyyəsi Kültür işləri dairə başkanı adından, İstanbulda yaşayan azərbaycanlılar, orada oxuyan tələbələr, çalışan iş adamları adından şəxsən öz adımdan salamlayır və təşəkkür edirəm.

Yaddan çıxmayan daha bir gün - 21 mart 2002, Novruz gecəsi və muğam gecəsi.

Alim Qasımovun yaradıcılığı çoxdan könülləri fəth etmişdir.

Bu konsertdə İstanbul musiqisevərlərinin böyük sənətkarı dərin məhəbbətlə sevdiklərinin şahidi oldum. Muğam musiqisiylə sehlənmiş adamların Alimi və Fərzanəni necə alqışladıklarını təsvir etməyə çətinlik çəkirəm.

Onların bu böyük müvəffəqiyyətlərinin sirrini ifalarındakı güclü dramatiklərdə görürəm. İstər özünün, istər qızı Fərzanənin oxuması, istər tarın, istər kamançanın, istər balaban və ya klarnetin, istər nağaranın ifası, istərsə də Alimin və ya Fərzanənin əlindəki dəflərində səsləndirdiyi melodialardakı ehtirasların çarpışması. Həyatı konfliktlər, yüksək emosionallıq dinləyicini gərgin vəziyyətdə saxlayır. İstər böyük, istər kiçik həcmli parçalar olsun, artıq və ya çatışmayan musiqi ifasına rast gəlməzsən. Konsertdə özü və Fərzanə hissəyə və şüuruna eyni dərəcə qüvvətli təsir göstərir. Çünki onlarda ağılla emosiya, beyinlə ürək qırılmaz vəhdət təşkil edir. Bu vəhdəti yaratmaq az-az sənətkarlara nəşib olur. Konsertdə ifa edilən musiqi toparlaması tamaşaçını axıradək gərgin saxlayan yüksək sənət əsəridir.

Alim və Fərzanə dueti Türkiyədə Azərbaycan muğam ifaçılıq məktəbinin nüfuzunun daha da artmasına kömək etdi.

Alim böyük olduğu qədər də sadədir. Səmimi adamdır. Məncə, böyük muğam ustadımız Alim haqqında elmi monoqrafiyalar, kitablar yazmaq vaxtı gəlib çatmışdır. Alimin ifa tərzini Azərbaycan muğam musiqi məktəbinin tarixində ən parlaq səhifələrindən biridir. Muğam musiqimizin tarixində elə sənətkarlar vardır ki, onların adını böyük iftixar hissi ilə qürurla

çəkirik. Məgər vokal sənətimizin ən böyük nümayəndələrini – Cabbar Qaryağdı oğlunu, gözəl səslər baxçamızın şən Bülbülünü, məşhur xanəndələrimiz Seyid Şuşinski, Zülfü Adı-gözəlovu, Azərbaycan muğamçılarının böyük bir nəslini yetişdirən Xan Şuşinski, Əlibaba Məmmədovu, Əbülfət Əliyevi, İslam Abdullayevi unutmaları? Şübhəsiz ki, yox! Bu məşhur və unudulmaz sənətkarlarla birlikdə günümüzün usta muğam xanəndəsi Alim Qasımovun da adı iftixarla çəkilir.

Muğam ustalarının arasında nə qədər texniki, professional ifa müxtəlifliyi, rəngarəngliyi vardır. Bu müxtəliflik eyni zamanda dövrün tələbi ilə bağlı olan bir məsələdir.

Doğrusu, mən, muğam haqqında fikir deməyə çətinlik çəkirəm, çünki musiqinin bu nadir və özünəməxsus janrına layiq söz söyləmək hər kəs üçün asan deyil. Ancaq onu deyə bilərəm ki, klassik musiqimizin elə bir sahəsi yoxdur ki, muğamlarımızın orada rolu olmasın.

Alim və Fərzanənin muğam gecəsi Azərbaycan xalq folkloru, xalq mahnı və muğamlarının vəhdəti idi. Şərq xalqlarının demək olar ki, hamısında muğamları var. Məsələn, Azərbaycan muğamlarından əlavə mən, ərəb xalqının muğamlarını, İran dəsğahlarını, Türk muğamlarını, uyğur, tatar, özbək, türkmən xalqlarının muğamlarını da az-çox dinləmişəm. Qısaca olaraq onu deyə bilərəm ki, şərq xalqları arasında ümumi və oxşar cəhətlər nə qədər çox olsa da yenə onların muğamlarında hər xalqın yalnız özünəməxsus olan incəliklər və xüsusiyyətlər daha çoxdu. Bu fərqlərin özünəməxsusluğun ifası xüsusilə əhəmiyyətlidir. Bu ifada, məncə, iki mühüm amil vacibdir: öz musiqi folklorunu dərinləndirən bilmək və sevmək, çağdaş musiqi səviyyəsinə ucalmaq.

Məncə, bu iki cəhətin vəhdəti Alim sənətinin arzu olunan məqsədə yetməsi üçün yeganə yol olmuşdur.

Məsələ bundadır ki, bir xalqın musiqisinin təkcə özünün deyil, digər xalqların da mənəvi sərvətinə çevrilməsi üçün onun məhz professional səviyyədə işlənməsi-ifası və zamanın etik-

estetik tələbləri ilə səsleşməsi vacibdir. Ona görə də belə hesab edirəm ki, Alimin "muğam teatr"ının yaranması məhz bu səbəblə daha doğrusu, zərurətlə bağlıdır.

Biz, Azərbaycan sənətkarları fəxr etməliyə ki, Azərbaycan muğamları, Alim və Fərqanənin "muğam teatrosu" sayəsində indi dünyanın böyük salonlarında tez-tez səslənir. Bu o deməkdir ki, xalq musiqi sərəvətimizin yüksək səviyyəli professional ifaçılıq vəhdətinə nail ola bilmişik. Bu həm də o deməkdir ki, Alim bu yolla zəngin musiqi folklorumuzu milli çərçivədə qapamış qalmaq təhlükəsindən xilas edə bilib.

Alim Azərbaycan miniaturlarına baxaraq səhnə düzəni tərtib etmişdir. Özü də "muğam teatr"nın oyunçularını döşədiyi xalçalar üzərində düzdüyü mütəkkəllərdə əyləşdirmişdir. Sağında tar, solunda kamança, arxa sırada isə balaban, klarnet və nağara ifaçılarını əyləşdirmişdir. İkinci sırada olanları tamaşaçının daha aydın görməsi üçün yüksək bir yerdə oturdur.

"Muğam teatr"nın 6 "işirakçısı" var. İki xanənda, bir tar, bir kamança bir balaban, klarnet və üç nağara. Tam ortada Alimin özü, sonra qızı Fərqanə, çox vaxt hər ikisi əllərində dəflərlə otururlar. Tar kamança ilə klarnet dəflə ötüşür. Alim isə Fərqanə ilə deyisir: Füzulidən, Nizamidən, Yunus İmrədən, Vaqifdən, Xəyyamdan və Vahiddən ürəkləri fəth edən, bülbülləri şövqə gətirən misralar Alim sənətinin süzgəcindən keçərək zəncir kimi bir-birinə düzülür. Eşqi üçün yanan aşıqlar gözlər qarşısında canlanır. Alim muğamımızın yarı canı olan sözə nəvazişlə yanaşır, qəlbləri fəth edir, onun seçdiyi qəzəllər ürəklərə zəm-zəm suyu kimi yayılır. Alimin ifa etdiyi "Sarı gəlin"i bu günə qədər oxunan heç bir "Sarı gəlin"ə bənzəmədi.

Alim "Sarı gəlin" mahnısından şüurlu surətdə istifadə etmiş, öz ifaçılığının sadəliyini və əzəmətini xalqın yaradıcılıq hünərlərindən ilham alaraq yaratmışdır. Alimin "muğam teatr"ı tamamilə yeni və sırf muğamdan doğan bir sənət əsəridir.

Məndən sorsalar ki, Alim Qasımovun dinləyicilər arasında populyar olmasının səbəbi nədir? Deyərdim ki, əvvəla,

Alim oxumaq xatirinə muğam söyləmir, onun ifasında dərin mənə, məntiq var. Azərbaycan muğamına, qəzəllərinə, torpağımıza hədsiz bağlılıq var. Onun səsinə həzin musiqi laylası, zərif ürək döyüntüsü var. Şərin hər misrasını, hər kölməsini sərəst, aydın dilə gətirir.

Mən, belə hesab edirəm ki, muğamda, şerlə musiqinin xəmiri bir anda yoğrulmuşdur. Deyərdim ki, əsl musiqi gözəl bir şeri xatırladır, gözəl şer isə inca bir musiqiyə bənzəyir. Əsl şeirlə musiqi arasında eşq ehtirası var, möhkəm bir bağlılıq var, ülvyyətlər var. Alimin ifası xəyalları coşdurur, fikirlərə qanad verən ən yüksək duyğularla insan qəlbini fəth edən möcüzədir.

Alim muğamlarımıza teatr libası geyindirir, bir sözlə, böyük muğam aləminə teatr mühiti, teatr libası çox uyğun gəlir. Belə bir libas öz gözəlliyi, öz incəliyi, ahəngi, tərəvəti, ritmik və artistlik xüsusiyyəti ilə dünya xalqlarının mənəvi xəzinəsinə, mənə, daha tez yol tapa bilər. Alim bu çətin, mürəkkəb yolu seçmiş və böyük arzusuna yetmək üçün yola çıxmışdır. Alim, Şərq xalqlarının bu qədim musiqi abidəsilə hər xalqın öz ölkəsinin hüdudu daxilində hərlənib kənara çıxma bilməz-nəzəriyyəsi əhkamını dağıtmışdır.

Beləliklə, XX əsrin ikinci yarısı muğam ifaçıları-xanəndələri ilə Alimin "muğam teatr"ı ifaçılarının sənətkarlığını müqayisə etmiş olsaq, böyük bir inkişaf fərqi nə rast gəlmiş olarıq.

Mən, Alimi "muğam teatr"ının dramaturqu adlandırırım.

Alim Qasımov dedikdə gözlərimiz qarşısında təkə bir muğam ustası, böyük bir sənətkar deyil, eyni zamanda həssas və qayğıkeş bir ata, bir müəllim canlanır. Alim xoşbəxt atadır. Onun istedadlı tələbəsi doğmaca qızıdır.

Fərqanənin yaradıcılığı barədə ayrıca danışmaq istəyirəm. Fərqanə klassik miniatur rəssamlarımızın tablolarından emiş bir mahnı pərisidir. Oxuması, oturuşu, duruşu kimi, geyimi də dəqiq düşünülmüş. Tara, kamançaya əlindəki qaballa ritm tutması, bu personajlarla deyişməsi, yarışması bəmə etməsi, zila qalxması tamaşaçının heyrətə salır. Məncə, Fərqanənin adı, onun

dərin mənalı və ehtiraslı, məlahətli səsiylə birlikdə muğam dünyasının ən ucqar guşələrində yayılacaqdır. Fərqanə muğam sənətinə öz məlahətli ifası ilə daha dərin mənə və gözəllik gətirə bilər. Mələhətli səs, böyük diapazon, bədii diksiya xanəndə yaradıcılığının əlamətdar xüsusiyyətidir. Fərqanədə bunların hamısı var. Fərqanə də Alim kimi yorulmadan oxumağı sevir. Bu incini qoruyub saxlamağı bacarmalıyıq. Effektsiz, tüstüsüz, işıqsız, rəqssiz və fonogramasız, səhnənin ortasında əyləşib orkestr ilə canlı olaraq səs-səsa verərək deyişən müğənninin seyrçini valeh etməyinsəbəbini sənətinin böyüklüyündə, səsindəki gözəllikdə görmək lazımdır. Onun səhnədəki səmimiyyəti, sadəlik və təbiiliyi, bir sözlə səhnə mədəniyyəti təməllərlə böyük təsir bağışlaya bilmişdir.

Alim və Fərqanə-bu iki sənətkar öz estetik prinsiplərinə və həqiqi milli sənət yaratmaq səylərinə görə bir-birlərinə çox oxşayırlar. Oxumaqlarının aydınlığı və sadəliyi, xəlqiliyi, ifadə formalarının gözəlliyi hər iki müğənninin yaradıcılığına eyni dərəcədə xasdır. Alimin rəhbərliyi ilə düzənlənən "muğam teatri" incəsənətimiz tarixində görkəmli hadisə kimi qeyd olunmağa layiqdir.

Alim xalq sənətkarlığı ilə vokal sənətkarlığını birləşdirib bir vəhdət halına gətirmiş və ürəkləri fəth edən bir "muğam teatri" yarada bilmişdir. "Xalq sənəti yaradıcılığı çeşməsindən su içmiş sənətkar xalq durduqca yaşayacaqdır."- görkəmli sənətkar, müəllimin professor Adil İskəndərovun dediyi bu sözləri Alim və onun "muğam teatri"na aid etmək olar.

"Muğam teatri"na gələn minlərlə türk tamaşaçısı yaradıcı kollektivin çıxışlarını böyük rəğbətlə qarşıladı.

"Muğam teatri"nın konserti İstanbullu sənətçilər və musiqişünaslar tərəfindən də çox bəyənilmişdir. İstanbul Böyük Şəhər Bələdiyyəsi Kültür işləri dairə başkanı Şenol Dəmirözün həmin gecə "muğam teatri" iştirakçılarının şərəfinə verdiyi şam ziyafətində çağdaş qazax şairi Muxtar Şahanov, professor Turan Yazqan və başqaları "muğam teatri"nin sənətin yüksək qiymətini

mətləndirmişdilər. Şenol Dəmir öz çıxışında Alim və Fərqanənin böyük sənəti haqqında belə dedi: "Alimin muğam teatri" ürəkləri fəth edir. Bu teatro muğam musiqi aləmində mənəce bir yenilikdir. Bu teatronun böyük gələcəyi olduğunu söyləmək istərdim. Teatrin bütün aktyorları rollarını professional dərəcədə ifa edən sənətkar-musiqiçilərdir. O ki qaldı Fərqanəyə, onun çox böyük gələcəyi var. Mənəcə, Azərbaycan onu qoruyub əzməməlidir. Onun, dünyanın böyük konservatoriyası adlanan La Skalada musiqi təhsili almasına çalışmalıdır. O, gələcəyin böyük bir müğənnisi olacaqdır. Azərbaycanda daimi bir "muğam teatri"nin olması musiqi dünyası üçün çox maraqlı olacağını düşünürəm.

Bu konserti kameraya çəkmək üçün İstanbulda "Cinealliance" şirkətinin sahibi Əliəğa Məmmədovun İstanbul Böyük Şəhər Bələdiyyəsi Kültür işləri dairə başkanı Şenol Dəmirözə göndərdiyi faksdan bir cümlə ilə söhbətimə son vermək istəyirəm... "Bu konsertdə iştirak edən hər bir seyrçinin nə qədər dərin hisslər keçirdiyini və bu işin təşkilatçılarına minnətdar olduqları hər kəsin üzündən oxunurdu".

Tofiq İsmayilov

Memar Sinan Universiteti

"Sinema-TV" bölümünün professoru, rejissor.

"Ədəbiyyat və İncəsənət" qəzeti, 2002.

QIRĞIZ KINO SƏNƏTİNDƏ ÇİNGİZ AYTMATOV MƏRHƏLƏSİ

Türk xalqları kino sənətinin ən gənc nümayəndəsi (Qırğız bədii kino sənətinin tarixi 1955-ci ildən "Səltənət" filmi ilə başlanır). Qırğız kino sənəti faktiki olaraq dünya ədəbiyyatında xüsusi fenomenal bədii hadisə sayılan Ç. Aytmatov yaradıcılığı üzərində yeni, müstəqil mərhələ yaşayır. Bu mənəvi- əxlaqi axtarışlar mərhələsidir. Onun əsasında mif və reallıq, əfsanə və tarix, kosmos və müasirlik aləmində yaşayan insanın mənəvi fəlsəfi dərkə dayanır. Qeyd etdik ki, ümumsovet kinosunda, o cümlədən türk xalqları kino sənətində təkamülün üçüncü mərhələsi 60-cı illər nəsr bədii zəminində formalaşdı. Buna hər şeydən öncə bu nəsrin poetik özəlliyi imkan verirdi. 60-cı illər nəsrində ssenariyə xas bir dəqiqlik, dramaturgiya üçün səciyyəvi olan dialoq strukturu, poetikada bədii detaldan istifadə mədəniyyəti xarakterik idi. Ümumiləşdirib desək, bu nəsr görünlü nəsr idi.

Belə bir mürəkkəb ideya-fəlsəfi struktura malik nəsrin kino dilində çevrilməsi çətin, fəqət maraqlı və zəruri bir proses idi. 60-cı illərin poetika baxımından mənəvi-əxlaqi axtarışlar təmayüllü nəsrinin kino sənətində çoxcəhətli təmsili rus nəsrində V. Şukşinin, qırğız nəsrində Ç. Aytmatovun, gürcü nəsrində N.Dumbadzenin, Azərbaycan nəsrində İ. Hüseynovun, Elçinin, Anarın, İ. Məlikzadənin adları ilə bağlı olmuşdur. Maraqlıdır ki, V. Şukşin həm də öz filmlərinin rejissoru və aktyoru idi. Anar təkcə ssenarist deyil, həm də rejissor kimi fəaliyyət göstərdi.

Ç. Aytmatov isə Qırğızistan Kinematografiyasının rəhbəri oldu. Ç. Aytmatov 70-ci illərin sonlarında qırğız kino sənətinin xarakterinin və onun millilik və ümumbəşəriyyətin dialektikasına əsaslanan inkişaf yolunu səciyyələndirərək yazırdı:

"İndi biz əminliklə belə deyə bilərik: bizim bədii kinematograf estetik bir hadisə olaraq formalaşmışdır... Ən yaxşı

milli incəsənət əsərləri bir qayda olaraq, özündə ümumbəşəri idealları əks etdirir. Bəziləri milliliyi hər şeydən əvvəl patriarxal mənada başa düşürlər... biz cəmiyyətin böyük tarixi hərəkətləri epoxasında yaşayırdıq: həm psixoloji, həm mədəni, həm məişət, həm də özünüdərk baxımından ciddi dəyişikliklərə məruz qalırdı".

1961-ci ildə ilk dəfə Moskva kinorejissoru A.Saxarov Ç.Aytmatovun "Qırmızı yaylıqlı qovaqım mənim" povestini "Aşırım" adı ilə ekranlaşdırır. Lakin film o qədər də uğurlu alınmış, Ç.Aytmatov nəsrinə ənənəvi ekranlaşma metodlarına düz gəlmirdi. 1963-cü ildə ssenarist İ.Olşanski "Köşək gözü" povestini işləyir, rejissor L.Şepitko onu "Зной" adı ilə ekranlaşdırır. Film 1964-cü ildə Karlovı Varı beynəlxalq festivalında Qran-pri mükafatına layiq görülür. Film 1965-ci ildə Frankfurt na Maynda yenidən Qran-priyə layiq görülür.

Qırğız kinoşünasları yazır: "Qırğız kino prosesini səciyyələndirən üç əmil qeyd edə bilərik: Ç. Aytmatovun nəsrində kinodramaturgiyanın yaranması; qırğız sənədli kinosunun bədii kinematografiyaya təsiri; qırğız kino sənətkarlarının xalq yaradıcılığına müraciəti".

1962-ci ildə ilk təsis qurultayında Ç.Aytmatov Qırğızistan Kinematografçılar İttifaqının birinci katibi seçilir və bütün yaradıcılığını kino sənəti ilə bağlayır. 1965-ci ildə "Qırğızfilm" Ç.Aytmatov və B.Dobrodeyevin ssenarisi üzrə ədibin eyniadlı povesti əsasında "İlk müəllim" filmi çəkir. Filmin rejissoru A. Mixalkov Konçalovski idi. Ç.Aytmatovun filmləri qırğız kinematografçılarında maraqlı nümunə rolunu oynayır. Moskva kino məktəbini, VQİK-in yetişməsi gənc kinorejissor Melis Ubukeev məşhur 1916-cı il xalq üsyanından bəhs edən "Çətin keçid" filmi yaradır. Tədqiqatçı, kinoşünaslar bu filmi belə qiymətləndirirlər:

"Çətin keçid" tarixi proseslər haqqında itkilərin zəruriliyi bərsində, xalqın yaradıcı qüdrətinin perspektivinə dərin inam haqqında xalqı və milli təəvvürlər ifadə edən fildir. Burada

ümid və inam öz təsdiqini tapır; xalq faciəsinin dərin optimizmi bu gündən baxış kimi mənalandırılır. Və əksinə, tarixdən baxış müasirliyin özündə ehtiva etdiyi dəyərlərin dərinəndə dərk üçün lazım idi” Bu illərdə qırğız kino sənətinin təkamülündə rol oynamış daha iki filmi qeyd etmək lazımdır.

1968-ci ildə “Qırğızfilm” və “Qazaxfilm”in birgə istehsalı olan “Karaş aşırımında atas” filmi ekranlara çıxır. Filmin ssenari müəllifi (A. Qarazi ilə birlikdə) və rejissoru B.Şəmşiyev idi. Ssenari qazax ədəbiyyatının klassiki M. Auezovun povestinin motivləri əsasında yazılmışdı. Təqribən on il sonra 1977-ci ildə rejissor T.Okeyev E.Qropipinlə yazdıqları ssenari əsasında “Ulan” bədii filmi çəkir. Filmdə insan və təbiət problemi sərt bir şəkildə qoyulur. Filmin qəhrəmanı liman rəisi Azat Mayramovun simasında müəlliflər alkaqolizm düşkünlüyünün insan şəxsiyyətini necə mənəvi deformasiyaya uğratdığını həmin problem kontekstində açmağa nail olurlar.

Bu filmlərin hər birinin qırğız kino sənətində öz yeri var. Bununla belə etiraf edilməlidir ki, 60-90-cı illərin qırğız kino sənəti daha çox Ç.Aytmatovun nəsr və respublika kinosunun rəhbəri kimi bu dünya şöhrətli yazıcının fəaliyyəti ilə bağlı olmuşdur. Bu həqiqəti “Ç.Aytmatov qədər kinematografiya ilə bağlı olan müasir yazıçı tapmaq çətindir” deyən qırğız kinoşünasları da etiraf etməkdədirlər. “Qırğızfilm” 1967-ci ildə onun çox çətin fəlsəfi-psixoloji povestini – “Ana tarlası” əsərini ekranlaşdırır. Ssenari müəllifləri Ç.Aytmatov, B.Dobrodeyev, İ.Talankin idi. Filmi rejissor Q.Bazarov çəkmişdi. 1975-ci ildə yazıcının mif və müasirliyin vəhdəti əsasında “Ağ gəmi” povesti rejissor B.Şəmşiyev tərəfindən uğurla ekranlaşdırılır. 1978-ci ildə SSRİ Dövlət Mükafatına layiq görülmüş filmin ssenari müəllifləri Ç.Aytmatov və B.Şəmşiyev idi.

Ç.Aytmatovun əsərləri əsasında çəkilmiş filmlər qırğız kino sənətində mənəvi əxlaqi axtarışlar mərhələsini formalaşdıran dəyərli ekran əsərləri idi. Bu filmlərdə insanın mənəvi ləyaqəti, əxlaqi dəyəri insan və təbiət, insan və cəmiyyət, insan

və tarixi keçmiş, milli-mənəvi özünüdərk kimi problemlər kontekstində nəzərdən keçirilir, müasir baxımdan qiymətləndirilir.

Buna əminlik yaratmaq üçün ədibin müxtəlif zamanlarda çəkilmiş “İlk müəllim”, “Bəyaz gəmi” filmlərini müxtəsər nəzərdən keçirmək kifayətdir.

“İlk müəllim” filminin müəllifləri Dyüşenin simasında Orta Asiya çöllərinə məktəb, elm, oxumaq anlayışları gətirmiş XIX əsr maarifçilərinin – Abay Kunanbayevin, Çokan Vəlixanovun ənənələrinin yaşadığını göstərməyə çalışmışlar. Lakin bu filmdə zaman da, bir qədər başqadır. Əvvəla onu qeyd edək ki, filmdə Ç.Aytmatovun lirik-psixoloji nəsrinin romantik incəliyindən əsər-ələmət yoxdur. Birdən-birə budyonovka papaqlı, qara şinelli, vətəndaş müharibəsinin yaralı, kontuziyalı qəhrəmanı sərt, soyuq təbiətdə yaşayan həyatı yuxu kimi yaşayan, dini-patriarxal mühitin qaydalarına ləzzət və itaətlə əməl edən bom-boz kütlənin arasına gəlir və həvəslə deyir: “Mən müəlliməm!”. Və bom-boz kütlə heç nə anlamır, necə deyərlər kütlənin heç tükü də tərpənmir. Dyüşen pərt vəziyyətdə bu fikri bir neçə dəfə təkrarladıqdan sonra kütlə ekzotik maraqla gülməyə başlayır. Bu anda alababət savad görmüş Dyüşen daha bir səhv edir və deyir: “Mən telefon görmüşəm”. Bu səz də öz patriarxal həyatını mürgüləyən kütləyə - Dyüşenin həmyerlilərinə heç nə demir, kütlənin gülüşü müəllimi ələ salmaq həddinə çatır. Və birdən Dyüşen üçüncü səhvi edir, hədə-qorxuya keçir, bir-bir adamların yaxasını tutub soruşur: “Sən sovet hakimiyyətinin əleyhinəsən?” Beləliklə də cəbhəçi müəllim kütlə psixologiyası ilə rəftarı bilmədiyindən onunla kütə arasında konflikt yaranır. Axı, “sovet hakimiyyəti” anlayışının özü də bayların əsarəti altında qalan, varlı olmaqdan böyük, xoşbəxt heç nə tanımayan, bayla qohumluğu səadət bilən boz kütləyə hələ heç nə demir.

Məktəbə çevirmək istədiyi at təvləsi ilə təkbətək qalanda qoca Kartanbay və arvadı Saykal onu öz yurtlarına dəvət edir. Bu minvalla da müəlliflər sərt təbiətlə, boz kütlə ilə

üzlənən fanatik qəhrəmana, necə deyirlər, bir qədər rəhm edir. Onun üçün işıq ucu qoyurlar.

Dyüşenin başına gələnlərin, onun faciəsinin bir səbəbi də ifrat fanatiki inqilabçı olmasıdır. O, patriarxal mühiti, onun çoxəxsrətli ənənələrinin daşıyıcısı olan kütləni nəzərə almadan birdən-birə inqilab etmək, zehinlərini dəyişmək istəyir. O, inqilabın fədakar və fanatik qəhrəmanıdır. Zorla topladığı şagirdlərindən biri Lenin haqqında, onun əbədiyyəti barədə danışan müəllimlə "Lenin ölə bilərmə?" deyəndə müəllim özündən çıxır. İzahat vermək əvəzinə şagirdi tənbeh edir. Başqa bir epizod, Leninin Dyüşen gecə yarısı yatmış əhalini ayağa qaldırır, nəhəng bir tonqal çatır. Ona elə gəlir ki, belə ağır gündə adamların yatmağa haqqı yoxdur, o bunu qanmazlıq, nadanlıq adlandırır. "Sizi yatmağa qoymaram, inqilab təhlükədədir!" - deyər kədərlənir və qəzəblə bağırır.

Dyüşen 20-ci illərdə ucqarlarda inqilabı genişləndirməyə gələn sosializm quruculuğunun üç əsas prinsiplərindən biri olan "Mədəni inqilabı" həyata keçirən yarımçıq bir komсомолçu-ziyalıdır. Lakin onun hərəkətlərində başladığı işə, tutduğu yola, əqidəsinə möhkəm bir inam və sədaqət var. Dyüşen hər şeyə, keçmişə də, gələcəyə də, düşdüyü mühitin çoxəxsrətli adət-ənənələrinə də bir prizmadan – inqilab prizmasından, inqilabın mənafeləri baxımından nəzər salır. Bu da hələ varlı bayların böyük nüfuzuna, başlıcası isə sərvətə və gücə malik olduğu mühitlə onun arasındakı konfliktli dərinləşdirir. Bir epizoduda xatırlayaq. Qışın, saxtanın kəsə-kəs vaxtı o, çayın buzlarını sındıraraq şagirdlərin çaydan keçib məktəbə gələ bilmələri üçün daşlardan yol düzəldir. Müəllimin buzlu suda ayaqyalın işlədiyini görəni yeniyetmə Altınay ona ona köməyə gəlir, işlədiyi vaxt buzlu suya yığılır. Dyüşen Altınayı qucağına alıb sudan çıxarır, papağı ilə on altı yaşlı qızın ayağını qurulayır. Beləliklə də müəlliflər filmə digər əsas qəhrəmanı – Altınayı daxil edirlər. Həmin epizoddan məlum olur ki, Dyüşen və Altınay bir-birlərinə laqeyd deyillər. Rejissor yeniyetmə

gözəlin ayaqlarını silən müəllimin baxışlarından məharətlə istifadə edir. Fəqət film boyu heç yerdə Dyüşen və Altınay münasibətlərini çıpaqlaşdırmır. Bu ülvə münasibətləri daxili qata keçirir.

Dyüşen və Altınay xətti filmə tragik və romantik ovqat gətirir. Bu münasibət Dyüşenin vəziyyətini daha da çətinləşdirir. Varlı, fiziki cəhətdən güclü, həm də xalq arasında sərvəti ilə nüfuz qazanmış bayın Altınaya gözü düşür. Bir gün kef məclisində içib qızışmış bay adamları ilə məktəbə gələrək Altınayı zorla aparmaq istəyir. İnqilabın cəsur əsgəri, şagirdlərini ata kimi sevən Dyüşen azqınlaşmış dəstəyə müqavimət göstərir, onu ölüncə döyüb zorla qızı aparırlar. Artıq gecdir, bu on altı yaşlı gözəl qudurğan bayın təcavüzünə məruz qalır, növbəti arvadı etmək adı altında bay qızızorlayır.

Filmin ən romantik epizodlarından bir Dyüşenin namusu ləkələnmiş şagirdini leysan yağışı altında at belində aula gətirməsidir. Burada insan və təbiət vəhdət təşkil edir. Rejissor yağışdan keçmiş çirəkablarını yuyan vasitə kimi istifadə edir. O, füsunkar türk gözəli Altınayı lüt soyunduraraq leysan yağışı altında çaya salır. Operator ustalıqla onun bədəninin gözəlliyini və iztirablarından, təəssüfdən dolayısı kədərli, fəqət ümid dolu surətini ekranda əbədləşdirir. Bu səhnədən sonra inanırsan ki, Altınay pak və munisdir. Lakin bu epizodun bütün fəlsəfəsi həmin ana qədərki psixoloji məqamdadır. Fikrimizcə qırğız kino nəzəriyyəçiləri bu məqamı düzgün təhlil etmişlər: "Bu aləmdə yeni insan – Altınay yaranır. Onda sanki heç nəyə lazım olmayan, susqun sərt iqlimdə donub qalan, fəqət ehtirasların qudrətli gücü ilə partlayıb od saçan, komuzun uzaqdan gələn nəğməsi kimi susmaq bilməyən hissələr doğulur.

Nəhayət, bu qəddar dünyada həqiqətin gözəlliyi doğulur. O, çəşqinliq labirintlərində asta-asta mübarizə aparır. Qanlı paltardan insanlıq püskürür. Dyüşen əzilmiş və əzab çəkmiş Altınayı leysanın altında atın üstündə bayın yurtundan aparır.

Onun varlığında güzəşt bilməyən amansız bir dözülməzlik qaynayır. O, hönkürən qızı vurmağa belə hazırdır: "Səsinə kəs, ağlama!" Fəqət... Əli - aşağı düşür, göz yaşları onu vəcdə gətirir... Altınayın əzab və zəriflik ifadə edən sifəti, cəsarətsiz və tumar həsrətli əli ilə alınma toxunur. Gözəliyin qüdrətli nur zolağı qəzəbi yarıb keçir". Filmin ibrətli epizodlarından biri də Altınayın doğmaları və yenə də kütlə tərəfindən qəbul edilmədiyini səhnədir. Anası müəllimin at belində gətirdiyi qızını "Nəslə biabır etmişəm" – nə qızsan, nə arvad" – deyərədd edir. Fikrimizcə müəlliflər burada da bir qədər tendensiyaçılığa yol verərək vəziyyətdən asan çıxış yolu tapırlar. Altınayla bağlı psixoloji gərginlik filmdə birdən-birə zəifləyir. Elin, valideynlərin yiyə durmadığı qıza, necə deyərlər, inqilab, sovet hökuməti sahib çıxır. Müəllim Dyüşen onu Daşkəndə, rabfaka oxumağa göndərir. Dyüşen dəmiryol stansiyasında yola salarkən ilk dəfə Altınayı bağrına basıb öpür. Artıq şagird kimi yox, gələcək taleyi kimi....

Əslində bununla da film bitməli idi. Fəqət rejissor A.Mixalkov – Konçalovskinin orijinallığı da bundadır ki, o Dyüşeni yenidən aula qaytarır və müəllim burada amansız bir mənzərə ilə rastlaşır. Məktəb yandırılıb, yanğını söndürmək istəyən bir şagirdin də kömürə dönmüş meyidi ortalıqdadır. Bu dəfə bir növ filmin əvvəlindəki vəziyyət təkrar olunur. Qəzəblənmiş kütlə müəllimi lənətləyir, "Çıx get!" – deyərə onu qovmağa çalışır. Filmin drammatizmi burada son həddə çatır. Sanki, bütün imkanlar tükənib, çıxış yolu yoxdur. Lakin finalı uğurla tapırlar: Dyüşen yanmış məktəbə gəlir, qəzəblənmiş kütlədən qorxmur, baltanı götürüb məktəbi tikmək üçün nəhəng qovağı kəsməyə başlayır, onun baltasının səsi ümid simfoniyasına çevrilir, Kartanbayın da baltasının səsi bu səs qoşulur. Film qoşa balta səsinin uzaqlara, gələcəyə, maarifə, nurlu sabaha yönəlmiş səslərinin ahəngi ilə sona çatır və tədqiqatçılar yazırlar: "Film Dyüşenə, Altınaya, Kartanbaya və qovağı balta ilə sərsəri vəziyyətdə kəsərkən müəllimin

arxasında duran bütün insanlara məhəbbətin, hərarətin və əzabın möhtəşəm enerjisini əks etdirir. Qəzəb və nifrət yox, mərhəmət, inamsızlığın murdar hissiyyatını dağıtmaq ehtirası filmə cərəyan edir. Kartanbay baltasını ərazidə yeganə qovaq ağacına" (Dyüşenə yox!) çalanda dərk edərsən ki, tökülən qanlar, çəkilən əziyyətlər hədəf getməyib.

Qovağı iki nəfər baltalayır. İki nəfər – min nəfərdən olduqca azdır. Lakin riyazi sayın əksinə olaraq, hər halda bir nəfərdən çoxdur. Dyüşenin tənhalığının qırılması, birliyin başlanması, baltaların ahəngdar ritmi bu amansız mühitdə gözəlikdirmi?! Bəli"

Tofiq İsmayılov

Professor

"Mədəni- maarif" jurnalı.

11.2006

SƏNƏT VƏ SƏNƏTKAR

Dostum istedadlı rejissor və gözəl pedaqoq, uşaq yazıçısı və nəhayət alim Tofiq İsmayılovun sənət simasında başlıca cəhətin nədən ibarət olduğunu düşündə, bir daha təsdiq edirəm ki, hər şey istedadın və sənətə məhəbbətdən asılıdır. Tofiq İsmayılova daim sənət ünsiyyəti, kino çəkmək imkanı axtarmağa vadar edən də məhz bu məhəbbətdir.

Keçən il T. İsmayılova Azərbaycan Xalq Arstisti adı verildi. Onun İncəsənət və Mədəniyyət Universitetinin divarları arasında pedaqoq fəaliyyəti, onun yaradıcılıq məhsulları – tərbiyə etdiyi gözəl rejissorlar – bütün bunlarda istedad, erudisiyaya yüksək professionalığa və öz işinə böyük məhəbbətə daləlat edir.

T. İsmayılov Azərbaycan kinosunun ortaya çıxmış problemlərini təkcə praktiki səhədən deyil, elmi cəhətdən də dərk edir, şərh edir. Həm milli, həm də dünya kino sənətinin üslub və xarakterini duymaq qabiliyyəti T. İsmayılovun yaradıcılıq simasının mühüm xüsusiyyətlərindən biridir.

Təhlil etməyə başlayanda hökmən bütövünün, tarix quruluşunu müəyyənləşdirən ən sadə elementin üzünə gəlib çıxırsan.

Azərbaycan kino sənətinin görkəmli nümayəndələrindən biri olan Tofiq İsmayılov 50 ildən artıq bir müddətdə keçdiyi yaradıcılıq yolunda çox gərgin və səmərəli fəaliyyət göstərmiş, publisistik elmi məqalələr və kitablar yazmış, zəngin və maraqlı filmlər yaratmışdır. O, uşaq və musiqili filmləri ilə bir rejissor-pedaqoq kimi şöhrət qazanmışdır.

Öz çoxcəhətli yaradıcılığını ictimai məzmunu, ideya istiqaməti və pafosuna görə 70-ci illər ssenari və rejissorlar nəslinə mənsub olan T.İsmayılovun filmlərində dostluq, həqiqi məhəbbət, insani hiss və meyillər tərənnüm olunur.

Reallıq, təbiilik, səmimilik bu filmlərin başlıca xüsusiyyətlərini təşkil edir.

Onun 1970-1990-cı illərdə bir-birinin ardınca çəkdiyi «İntizar», «Şəhərimin daşları», «Oxuyur Müslim Moqamayev» «Gilas ağacı», «Bizim küçənin oğlanları», «Çarvadarların izi ilə», «Mən mahnı bəstələyirəm», «Babalımızın torpağı», «Rəqiblər», «Zor zaman», «Torpağa dönüş», «Musiqi müəllimi», «Əzablı yollar», «Yaz günlərini xəzan yarpaqları», «Sürəyya», «Lahıç», «Palçıq vulkanları», «Çovqan oyununu», «Prima», «Son tamaşa», «Göl» və «Nəğməli ömür» adlı filmləri ilə Tofiq İsmayılov milli kinomuzun real gerçəkliklə əlaqəsini qüvvətləndirdi, ona aktual ictimai-siyasi məsələ və problemləri ilə bağlı bir çox yeni ideya gətirdi.

Tofiq İsmayılov 1939-cu ildə Bakı şəhərində anadan olmuşdur. Onun atası Məşədi Hüseyn Rəsuloğlu ərəb, fars, türk və rus dillərini mükəmməl bilən bir ziyalı – bir müəllim idi.

Tofiq İsmayılov ilk təhsilə 190 №-li məktəbdə başlamışdı. Ədəbiyyata daha çox maraq göstərmişdir. Teatr oyunlarına marağı həddən artıq idi. Rus və dünya dramaturqlarının pyeslərini oxumağı çox sevirdi. Şer söyləməyi, təqlid etməyi ədəbiyyat müəllimi Zərbəli Səmədovu çox maraqlandırır. Tofiq İsmayılov 13 yaşında ikən ədəbiyyat müəllimi Zərbəli Səmədov onu dövrün ən istedadlı aktyorlarından biri olan Kazım Ziyanın yanına göndərir. Tofiq ilk sənət dərslərini bu böyük aktyordan alır. Kazım Ziya Tofiğin teatra olan həvəsini «böyük diqqət və qayğı» göstərmiş, onun şer söyləməsini və incəsənət sahəsində biliklərini təkmilləşdirmişdi.

1955-ci ildə Tofiq Gənc Tamaşaçılar Teatrında keçirilən bir teatr həvəskarları festivalında dövrünün gözəl rejissorlarından biri olan Zəfər Nemətov maraqlandırır və Tofiği teatra gətirir. O dövrdə bir şer müsabiqəsində birinci yeri tutan, bugünkü xalq artistimiz Əminə Yusifqızını Zəfər Nemətov teatra aktyor olaraq dəvət edir. Beləliklə, Tofiq İsmayılov orta məktəbin son illərində Gənc Tamaşaçılar Teatrında çalışır. Gənc Tamaşaçılar Teatrı mühiti Tofiğin dünya görüşü və istedadının inkişafında mühüm rol oynayır. O, burada o dövrün görkəmli sənətkarlarından Yusif Vəliyev,

Əliağa Ağayev, Ağadadaş Qurbanov və s., Abdulla Şaiq, İlyas Əfəndiyev, Yusif Əzimzadə və digər dramaturqlarla yaxından tanış olur. Beləliklə, o, gələcək həyatını teatr fəaliyyətinə həsr etmək qərarına gəlir. Tofiq İsmayılov Zəfər Nəmətovun təklifi ilə 1958-ci ildə M.A.Əliyev adına Dövlət Teatr İnstitutuna daxil olur. İnstitutda öz bilik dairəsini genişləndirməyə və dərinləşdirməyə xüsusi diqqət yetirir, böyük həvəs, qızgın ehtirasla aktyor sənətinin nailiyyətlərinə yiyələnəməyə başlayır. 1962-ci ildə aktyorluq bölümünü bitirən Tofiq Azərbaycan radio və televiziya komitəsinə işə qəbul olunur. Radioda rejissor olaraq çalışır. O, klassik Azərbaycan ədəbiyyatı və fəlsəfə fikri sahəsində biliklərini təkmilləşdirir, eyni zamanda rus və dünya ədəbi və ictimai fikrinin görkəmli nümayəndələrinin əsərləri üzrə radio tamaşalar verir, onların radio portretlərini hazırlayır, dinləyicilərə sunar. Radioda çalışdığı müddətdə dünya teatrı, ədəbi, ictimai-siyasi, fəlsəfi və elmi fikri sahəsində də geniş məlumat alır. Onun dünyagörüşünün formalaşması və inkişafında Azərbaycan radio və televiziyasında çalışdığı yeddi il xüsusilə mühüm rol oynamışdır.

Burada Avropa və rus dramaturqlarının, o cümlədən Şekspir, Molyer, Qoqol, Ostrovski və s. əsərlərin radiotamaşaları, eləcə də dünya yazıçılarının görkəmli nümayəndələrinin əsərləri ilə tanışlıq Tofiqdə rejissoraya və teatra qızgın məhəbbət oyadır, onun bədii istedadının yeni istiqamətdə inkişafına ciddi təkan verir.

Tofiq İsmayılov radioda çalışmaqla bərabər 1964-1968-ci illər arasında M.Ə.Əliyev adına Dövlət Teatr İnstitutunun rejissorluq fakültəsində təhsilini davam etdirmiş və «Teatr rejissoru» fakültəsini bitirmişdir. Akademik Dram Teatrdə M. İbrahimovun «Közəran ocaqlar» dramı onun rejissorluq sənətinə yiyələnəmək üçün diplom işi olmuşdur.

Sonralar televiziyaada çalışdığı illərdə ekran sənətinin palitrasını öz genişliyi ilə öyrənmək üçün bilik dairəsini genişləndirməyə və dərinləşdirməyə xüsusi diqqət yetirir, böyük

həvəs, qızgın ehtirasla kino mədəniyyətinin nailiyyətlərinə yiyələnəməyə başlayır.

Dünya kino sənətinin filmləri və sənətkarları ilə tanış olur, rus və Azərbaycan kinosu fikri sahəsində biliklərini təkmilləşdirir.

Eyni zamanda rus və Azərbaycan kino sənətinin görkəmli nümayəndələrinin əsərləri ilə tanış olur.

1967-ci ildən «Azərbaycanfilm» studiyasında çalışmağa başlayır. 1968-ci ildə Moskvağa gedir. İki illik ali sənəncari və rejissorlar kurslarına daxil olur. Və 1970-ci ildə oram bitirib Azərbaycana döndür. Moskva mühiti Tofiq İsmayılovun dünyagörüşü və istedadının inkişafında mühüm rol oynayır. Çox sevdiyi və bu gün də şəxsiyyətinə pərəstiş etdiyi Azərbaycan aktyorluq və rejissorluq məktəbinin banilərindən biri olan müəllimi Adil İskəndərovun rəhbərlik etdiyi «Azərbaycanfilm» studiyasında 25 il fasiləsiz olaraq çalışır və bəzilərinin yazdığı ssenarisi üzrə olan 30-a yaxın bədii, sənədli və televiziya filmləri çəkir.

O, 1962-ci ildə doktor Səidə xanımla evlənir. Onların üç qızı və 6 nəvəsi var. Gözəl sənətkar üç övladının təlim-tərbiyəsinə xüsusi diqqət yetirmişdir. İki qızı alimlik dərəcəsi almış, bir qızı isə müəllim ixtisasına yiyələnmişdir.

Xidmət müddətində o, 1987-ci ildə Azərbaycan əməkdar incəsənət xadimi və 2008-ci ildə isə Azərbaycan Xalq Artisti ünvanını qazanmışdı. Çəkdiyi filmlər təkcə Azərbaycanı, keçmiş Sovetlər ölkəsini deyil, Yer kürəsinin bir çox ölkələrini dolaşmış, hətta ABŞ-da belə göstərmə girmişdir. Seyrçi alqışlarını qazanmışdır.

Təqdirəlayiq haldır ki, kino sahəsində rejissor kimi öz yaradıcı sözlünü demiş, kino tariximizə daxil olmuş bir sənətkar kimi, Tofiq İsmayılov kinoşünaslıq sahəsində də yeni əsərlər yazır. Biz onun bu istiqamətindəki səmərəli fəaliyyəti ilə hələ 2001-ci ildə İstanbulda çap olunmuş «Türk Cumhuriyyətləri Sinema tarixi» adlı üçcildlik əsərləri ilə tanış idik. 2008-ci ildə yazdığı «Türk xalqlarının kino sənəti» adlı kitabı dolğun elmi fikirlər əsasında yazılmış və kinoşünaslı-

ğımız üçün son dərəcə aktual olan bu mövzu yaradıcılıq təcrübəsi və elmi axtarışların sintezi yolu ilə işlənib. Bu da özlüyündə əsərin elmi uğurunu təmin edib. Bu kitab keçmiş sovet məkanında yazılmış Türk respublikalarının kino tarixini vəhdətdə öyrənən ilk tədqiqat əsəridir.

Tofiq İsmayılov, bizi, xalqımızın həyatı, mənəvi aləmi ilə özünün tək-cə filmləri ilə deyil, həm də deyərdim ki, elmi-publisistik əsərlərinin köməyiylə tanış edir. Təkcə bizim yox, Türk dünyasının kino sənəti və sənətkarlarının həyat və yaradıcılığı ilə, onun üç cildlik «Türk Cumhuriyyətləri sine-ma tarixi» adlı kitabını oxuduqda biz rejissorun istedadının bu cəhətini də görür və fərhələnirik. Tofiq İsmayılov bu kitablarında Türk dünyası kinosuna ölməz sənət dühaları bəxş edən Türk dünyasının ən böyük ekran ustalarının həyatından, yaradıcılığından çox şirin, çox maraqlı və olduqca sadə bir dildə danışır. Tofiq İsmayılov öz xalqının kino sənəti ilə yanaşı özbək, türkmən, qazax, qırğız və Türkiyə kino sənətinin keçmiş və müasir sənət nümayəndələrini, onların yaradıcılığını diqqətlə izləyir və oxucusuna çatdırır.

Tofiq İsmayılov bizim kinomuzda az təsadüf olunan bir janrda – musiqili film janrında bir neçə film çəkib. İstər dünya kino sənətində, istərsə də keçmiş sovet kinosunda bu populyar janrın zəngin ənənələri var. Sevindirici haldır ki, Tofiq İsmayılov həmin ənənələrdən bəhrələnib və əsl musiqili filmə xas olan dramaturji materialın, ifadəli mətnin, üreklərə yol açan Tofiq Quliyevin və Polad Bülbüloğlunun musiqisinin və ağıllı rejissor işinin parlaq ifadə ustalığını, əlvan təsvir həllinin üzvi vəhdətini yarada bilir. Lirik komediya janrında çəkilməmiş «Mən mahnı bəstələyirəm» və ya «Musiqi müəllimi» filmlərin yadımızda qalan başlıca məziyyətləri arasında istedadlı bəstəkarlarının ürəkəcan mahnı və melodiyaları, müğənnilərimizin heyrətətamiz ifası da nəzərdədir.

Yazıcının sözlə, rəssamın cizgi ilə və boyalarla ifadə etdiyini musiqili film müəllifi isə musiqi diliylə ifadə edərsə, demək düzgün yoldadır. Gələn, «Musiqi müəllimi» filmini

yada salaq. Sən demə, uşaqlı-böyüklü hər kəsin, hər fərdin öz havası var. Sümüyə düşmək mənasında yox, onun səciyyə-sini, daxili varlığını açıb göstərən musiqi mövzusu var. Musiqi müəllimi də çətin sinfi, ipə-sapa yatmayan uşaqları məhz bu yolla ələ alır. Elə buradaca qeyd etmək lazımdır ki, ssenari müəllifi və rejissor Tofiq İsmayılovun bacarığı bundadır ki, bu incə mətləbin ekran həllini dəqiq tapa bilməsi, bu xətti filmin axırına kimi məhərətlə apara bilməsidir. Əlbəttə, belə bir uğurlu tapıntı təsadüfi ola bilməzdi. Görünür, Tofiq İsmayılovun Fərəc Qarayevin musiqisinə çəkdiyi ilk musiqili filmi olan «Mənim şəhərimin daşları», sonralar çəkdiyi «Oxuyur Müslim Moqamayev», «Gilas ağacı», «Əzablı yollar», «Prima», «Son tamaşa», «Nəğməli ömür», «Xüsusi vəziyyət» filmləri, onun üçün yaradıcılıq laboratoriyası, müəyyən mənada hazırlıq mərhələsi imiş. Bilirsiniz ki, ən məşhur ədəbi əsərlər ekranlaşdırıldıqda belə filmin uğuru da, uğursuzluğu da rejissorun adı ilə bağlıdır. Bu mənada Tofiq İsmayılovun çəkdiyi filmlər də, heç şübhəsiz, danışılmaz məziyyətləri və kəm-kəsiri ilə bir yerdə onun filmləridir. Tofiq İsmayılov filmlərində zamanəmizin yüksək ideyaları ilə səsleşən ideya-estetik mövqedən çıxış edir və öz qayəsinin ekran həllini bədii boyalarla axtarır.

Kinoda 30 illik yaradıcılıq yolu keçmiş, həmişə məhsuldar işləmiş Tofiq İsmayılov artıq püxtələşmiş bir sənətkar kimi tanınır. O, respublikamızda keçmiş sovet televiziyasının sifarişi ilə çəkilən ilk bədii televiziya filminin, ilk çoxseriyalı (M. Hüseynin «Abşeron» romanı əsasında çəkdiyi 3 seriyalı) filmin və bir çox bədii və sənədli filmlərin müəllifidir. Ümumiyyətlə, mübaligəsiz desək, Azərbaycan kinosu tarixində say etibarilə ən çox bədii film çəkən rejissordur. Filmlərində ona müvəffəqiyyət qazandıran cəhətlərdən biri öz ətrafında onun özü kimi düşünən, filmin əsas qayəsini onun kimi duyan həmfikirləri toplaya bilməsidir.

Bəstəkarlar: Tofiq Quliyev, Fərəc Qarayev, Nazim Əlverdiyev, Polad Bülbüloğlu.

Quruluşçu rəssamlar: Elbəy Rzaquliyev, Hadir Zeynalov, Rufis İsmayılov, Rafiq Nəsirov, Kamil Nəcəfzadə.

Dövrünün ən məşhur aktyorları: Nəsibə Zeynalova, Leyla Bədərbəyli, Sofa Bəsirzadə, Həsənağa Turabov, Əliağa Ağayev, Məlik Dadaşov, Səyavuş Aslan, Yaşar Nuri, Eldəniz Zeynalov, Hamlet Xanızadə, Səməndər Rzayev, Ağasadıq Gəraybəyli, Amalya Pənahova, Rəsim Balayev, Şəfiqə Məmmədova, Əminə Yusifqızı, Məmmədrza Şeyxzamanov və s. Rejissorla həmfikir olması, həmahəng işləməsi təbiidir. Hər bir bədii əsər kimi filmin də ideya-estetik platformasını sənətkar mövqeyi müəyyənləşdirir. Lakin bədii həllini tapmayan ən yüksək ideyalar belə quru nəsihətçilik təsiri bağışlayır və tamaşaçıların ürəyinə yol tapa bilmir.

Zahirən «Musiqi müəllimi» filminin süjeti çox sadədir.

Çətin bir sinfə şəhərdən gəlmiş təcrübəsiz bir musiqi müəllimini sinif rəhbəri təyin edirlər. O, elə ilk dərstdən uşaqların könlünü ələ ala bilir. Çünki onlarda musiqiyə olan təbii meyli düzgün istiqamətləndirməyi bacarır. «Hər kəsin öz havası, öz musiqi mövzusu var» tezi bəzilərdə inamsızlıq doğurur. Təsədüfən sinfə gələn, hələ məktəb yaşına çatmamış balaca Eminin musiqi mövzusu çalmaq müəllimə çox asan görünür. Müəllim balaca dostunu tanımağa başladıqca yanıldığını başa düşür. Sən demə, körpə qəlbinin də böyük dünyası, zəngin aləmi varmış. Bu dünyanı, bu əlvan, ağıl-qaralı zəngin boyalı aləmi sadə bir musiqi müəlliminin musiqisi ilə ifadə etmək olmazmış. Beləliklə, musiqi müəllimi şagirdlərinə çox zəngin hisslər aşılamaqla bərabər özü də ibratəmiz həyat dərsi alır. Yaradıcı heyətin filmlərinin yüksək qayələrindən biri böyüməkdə olan nəslin estetik tərbiyəsi məsələsidir. Film yaradıcılarının, ilk növbədə rejissorun qənaətinə görə estetik tərbiyə ümumən tərbiyə işinin bünövrəsi olmalıdır.

Doğrudan da, uşaqlarda gözəllik duyğusu aşılamaq, musiqiyə, incəsənətə sevgi və hörmət duyğusu tərbiyə etmək məktəb skamayasından başlamalıdır. Axı, estetik tərbiyə və tənəpərlik tərbiyəsinin bünövrə daşdır.

«Musiqi müəllimi» filminə balaca Eminin təzəcə tanış olduğu müəllimlə həmyaşdı kimi, tay-tuş kimi, «kişi» kimi açıq söhbət etməsi qərribə olduğu qədər təbiidir. O, hamıdan

gizlin saxladığı ürək sirrini yad müəllimə açır. Deməli, ona etibar ələyir. İnsan ünsiyyətində yüksək meyar da etibardır. Onu qazanmaq çətin, itirmək isə asandır. Məncə balaca aktyorun bu səhnədəki sərbəstliyi, təbiiyi, həm də rejissor Tofiq İsmayılovun yaradıcılıq müvəffəqiyyəti sayılmalıdır. İlk növbədə, gərək rejissor öz balaca aktyorunun ürəyinə yol tapa bilsin, onun etibarını qazansın. Yalnız bundan sonra balaca Emin öz tərəf müqabilinə ürəyini taybatay açsın, kamera qarşısında onunla həmyaşdı kimi söhbət ələyə bilərdi. Rejissorun uşaq dünyasına nüfuz edə bilməsi, uşaqlarla dil tapması onu yaxşı tanıyanlar üçün gözlənilməz deyil. Onun, demək olar ki, bütün filmlərində istər «Şəhərin daşları», «Gilas ağacı», «Mən mahni qoşuram» kimi sırf uşaqlar üçün çəkilmiş lentlərində, istərsə də «Vulkana doğru gedirəm», «Bizim küçənin oğlanları», «Çarvadarların izi ilə» kimi əsərlərində uşaq aləmi ilə bağlı canlı, real, təbii epizodlar var. Tamaşaçılar Tofiq İsmayılovu təkcə kinorejissor kimi deyil, həm də televiziyanın «Danışan şəkillər şəhərciyi» verilişinin sənari müəllifi və aparıcısı, balaca oxucular isə uşaq kitablarının müəllifi kimi tanıyırlar.

Balaca ifaçılarla çəkilmiş meydançasında ünsiyyət tapa bilmək rejissor-pedaqoq, rejissor-tərbiyəçi xüsusiyyətlərini fildən-filmə təkmilləşdirmək, püxtələşdirmək Tofiq İsmayılov yaradıcılığının səciyyəvi cizgilərindəndir. O, ümumiyyətlə, istər hazırlıq prosesində, istərsə də zəkiliş meydanında aktyorla dil tapmaqda, aktyorla əl-ələ verərək incə psixoloji cizgilərini açıb göstərməkdə, obrazın daxili aləminə nüfuz etməkdə mahirdir.

Şəypur-təbil səsinədən tənqə gələn müəllimlərin təkidi ilə direktor həyətdə istifadəsiz qalmış köhnə anbarı musiqi müəlliminin ixtiyarına verir. Şagirdlərin tükənməz həvəsi, müəllimin zövqü və təşəbbüskarlığı sayəsində köhnə anbar qısa müddətdə öz görkəmini dəyişir. Kino dili yüyürək olar. Biz bu dəyişmənin özünü yox, onun nəticəsini görürük. Yeni müsiqi sinfinin tərtibatında lüzumsuz təmtəraq, artıq detal yoxdur, milli koloritdən uzaq bir ünsür belə gözə dəymir.

Film iştirakçılarının qibtəsi, təəccübü tamaşaçıya da sirayət edir. İstər-istəməz ürəyimizdən keçir: Musiqi sinfi, bax, belə olmalıdır.

Bir sıra yaxşı ssenari ilə balaca seyrçilərin məhəbbətini qazanan Tofiq İsmayılov uşaqlar üçün hekayə, nağıl və pyeslər də yazır, onun «Qonşular», «Şəkil-kino», «Şəkil-teatr», «Sevincin yuxusu» və «Diş ağrısı», «Kinoya gedən pişik» kitablarında şən, məzəli, sehrlı və satirik hekayələri və nağılları çox oxunaqlı, çox maraqlıdır.

Bugünkü Azərbaycan uşaq ədəbiyyatında, uşaq kitablarının çox az olduğunu yalnız əsərlərin keyfiyyətində deyil, kəmiyyətində də aydın görürük. Artıq sübut olunmuş bir həqiqətdir ki, gənc yaşlarından dürüst tərbiyə olunmayan zövqü sonralar düzgün yola salmaq son dərəcə çətindir. Uşaq yazıcısının balaca səhvi bəzi bağışlanmaz nəticələrə gətirib çıxarır. Bu səbəbə görə də uşaqlar üçün yazılan əsərlərdə həm bədii gözəlliyə, həm də faktik cəhətlərə xüsusi fikir verilməlidir. Tofiq İsmayılov yazdığı altı kitabında – doğru yol tutmuşdur. Əsərlərində o, uşaq psixologiyasının xüsusiyyətlərinə çox diqqətli yanaşmışdır. Müəllif başma gələn hadisələri və balaca qəhrəmanlarının təbii məcrasından çıxarmamışdır. Kitabları çox sadə süjetli, şən, məzəli, sehrlı və satirik hadisələr və xəyalpərəst, özündən razı, hazırcavab, acı olsa da həqiqəti üzə deyən xarakterlərin başına gələn maraqlı əhvalatları unutmaq olmur. Hekayə və nağılları səlis və yığcamdır, məzmun etibarı ilə bir o qədər maraqlı və oxunandır.

Ən yaxşı əsər əvvəl ürəyində yetişir, sonra işıq üzü görür. Yaxşı şer də belədir, gözəl musiqi də, nəsr əsəri də, təbii də, kino da. Ancaq kino rejissorunun ürəyində, beynində hazır olan əsər lentə köçürülənə qədər qabaqcadan nəzərdə tutulan və tutulmayan neçə-neçə maneələrlə qarşılaşır. Bəlkə də rejissorluq məharəti elə maneələri dəf etmək sənətidir. Yağışlı havada gün gözləyirsən, günəşli havada yağış yağdırırsan. Qışda çimərlik lentə alınmalı olursan, yayda şaxtanı,

ayazı. Ürəyində tutduğuna yaxınlaşdıqca sənətin ali məqsədlərinə yaxınlaşırsan.

Yazıcının, şairin, rəssamın bir təsəllisi də var. Onu yazandan, ümidinə qol-qanad verən, sabaha inamını sınımağa qoymayan möhkəm bir inamdır: «Bu gün olmasa da sabah qədrini bilərlər. Əsərlərin əsil qiyməti onda olar».

Kinematografçı daha çox bu günə belə bağlayır. Tək-tək istisnaları nəzərə almasaq kinonun ömrü o qədər də uzun olmur. Başqa sözlə desək, kino daha çox çəkildiyi dövrə güvənməli, zamanəsinə belə bağlmalıdır. Əgər sənin filmin müasirlərini maraqlandırmadısa, milyonlarla tamaşaçının ürəyindən xəbər vermədisə, onun sabahına ümid bağlamaq sadələşməyə ehtiyacdır.

Tofiq İsmayılovun sənəti müasirləri düşündürən, onların ürəyindən xəbər verən filmlərdir. Məncə, məhz buna görə də Tofiq İsmayılov öz əsərlərinin gələcəyinə ümidlə baxa bilər.

Bu gün professoru olduğu Azərbaycan Dövlət İncəsənət Universitetinin 1989-cü ildə «Rejissorluq sənəti» kafedrasının müdiri seçilmiş, 1994-cü ilədək «Bədii kino və televiziya» kafedrasına rəhbərlik etmişdir. Bu zaman o, özünü kino və televiziya təhsilinin, rejissor sənətinin bacarıqlı təşkilatçısı kimi göstərmiş, dərş proqramları və metodik vəsaitlər hazırlamışdır. Səmərəli elmi-pedaqoji fəaliyyətinə görə T. İsmayılov professor seçilmişdir. T. İsmayılov uşaq yazıcısı, Azərbaycan Yazıçılar Birliyinin üzvü, bir neçə bədii kitabın, bir çox ssenarilərin müəllifidir. O, 1994-cü ildən 2008-ci ilə kimi Türkiyədə Memar Sinan adına Mədəniyyət və İncəsənət Universitetində Azərbaycan və türk xalqlarının kino sənətinin, ədəbiyyat və mədəniyyətinin tədris və təbliğ etmişdir. Dünya kino sənətinin nəzəri-estetik və yaradıcılıq problemlərinə də 100-dən artıq məqalə nəşr etdirmişdir. «Türk xalqlarının kino sənətinin təkamül mərhələləri» kimi orijinal bir mövzuda dissertasiya müdafiə etmişdir. T. İsmayılovun yetirmələrindən 30 nəfəri xalq artisti, 50 nəfərə qədər isə əməkdar artist və yaxud əməkdar incəsənət xadimi fəxri adlarına layiq görülmüşdür.

İndi ömrünün kamil dövrünü – yetmiş beş ilini yaşayan Tofiq İsmayilov geniş maraq və fəaliyyət dairəsi olan bir insandır. O, ətrafdakı gözəllikləri görməyi, hadisə və faktların mahiyyətinə dərinləndirənə-dərinə varmağı bacarır. Öz yaradıcılığına tələbkarlıq, kinomuzun inkişaf yolundan yayınması hallarına qarşı dözülməzlik, onun problemlərinə dərin maraqla yanaşı, o qədər də kəskin, ehtiraslı və barışmaz olub və indi də məhz belədir.

Tofiq Hüseyn oğlu İsmayilov yaradıcılıq qüvvəsinin çiçəkləndiyi bir dövrü yaşayır. Azərbaycan kino mədəniyyətimizin ideyalarına sadıq olan sənətkarın çoxtərəfli istedadının qiymətini görəncə dərk etmək hər birimizə sevinc bəxş edir.

Rəfael Hüseynov

Prof.Dr.

Milli Məclisin deputatı

İNTİZAR

Novella formasında çəkilmiş "İntizar" filmi ən əziz və yaxın adamlarımı inqilab işinə verən ananın taleyindən bəhs edir. İnqilab mövzusu filmdə lirik və orijinal həllini tapmışdır. Baş qəhrəman isə ümumiləşdirilmiş simvolik xarakter daşıyır.

DANIŞIR REJİSSOR T. İSMAYILOV

-Mən öz filmimi Yazıçı Ənvər Məmmədخانlının "Ananın çırağı" hekayəsi əsasında çəkmişəm. Azərbaycan oxucuları bu hekayəyə yaxşı bələddir. Hekayədə inqilabdan əvvəlki Bakı, ananın təsvir edilmiş canlı obrazı mənim diqqətimi xüsusilə cəlb etmişdir.

Film üzərində işlərkən xarici effektdən uzaq olmağa çalışmışam. Mən insanların konkret talelərini göstərmək, uşaqlarını inqilaba bəxş edən ana haqqında film-ballada yaratmaq istəmişəm.

Filmin rəhbəri, SSRİ xalq artisti Adil İsgəndərov mənə çox kömək etmişdir. Onun mülahizə və konkret düzəlişləri əsərin əsas ideyasını başa düşüb onu açmaq üçün lazımı vasitələr axtarıb tapmaqda mənə kömək etmişdir.

İqor Boqdanovun operatorluq işi filmin mənasını qabarıq şəkildə ifadə edir. O, sürətlərin ekran təəcəssümü üçün təcili vasitələr tapmış, Xəzərin poetik obrazını yaratmışdır.

Filmin rəssamı Məmməd Hüseynov uzaq 1919-cu ilin mühitini təsvir etməyə, milli məişətimizi parlaq detallarla verməyə müvəffəq olmuşdur.

Həm səhnədə, həm də ekranda bir sıra gözəl və maraqlı obrazlar yaratmış istedadlı aktrisa Leyla Bədərbəyli ilə yaradıcılıq işimiz məni bir rejissor kimi ürəkdən sevindirmişdir.

Fərhad rolunda gənc və bacarıqlı artist Şahmar Ələkbərov çəkilmişdir. Çox şadam ki, bizim etimadımızı doğrultmuşdur. Şahmarın istedadlı, cavan inqilabçının obrazını yaratmaqda ona kömək etmişdir.

N.İbadov.

"Kommunist" qəzeti. 1969.

OXUYUR MÜSLÜM MAQOMAYEV

Bu yaxınlarda "Azərbaycanfilm" kino studiyası tamaşacılar maraqlı və yeni bir sənədli film təqdim etmişdir: "Oxuyur Müslüm Maqomayev" filmi. Bu başdan deyək ki, film-konsert kimi nəzərdə tutulmuş bu əsər yaradıcı kollektivin (sənari müəllifləri T.İsmayilov, İ. Boqdanov, quruluşçu rejissor T.İsmayilov, operator İ.Boqdanovdur) səyi nəticəsində janrın hüdudlarından xeyli kənara çıxmışdır. Əsərin adını oxuyanda adam əvvəlcə güman edir ki, yüzlərlə belə film kimi, burada da əsas söhbət muğənninin yalnız sənətindən, sənətkarlığından gedəcək, o, oxuyacaq, sən də qulaq asacaqsan. Yeni film isə

belə deyildir, orijinal bir yolla yaradılmışdır. Film elə çəkilmişdir ki, hamımızın yaxşı tanıyıb səsinə, istedadını yüksək qiymətləndirdiyimiz gözəl müğənni Müslüm Maqomayev, demək olar, bütün cəhətləri ilə gözümüz qarşısında canlanır.

Filmin qəhrəmanı yalnız müğənni deyil, həm də pianoçu, rəssam, heykəltəraş, aktyor və nəhayət bəstəkar Müslüm Maqomayevdir. Müğənni Müslüm Maqomayev. O, neçə illərdir ki, öz məlahətli səsi ilə könülləri fəth edir. Onun səsi respublikamızdan çox-çox uzaqlarda da qüdrətlə dalğalanır. Təsadüfi deyildir ki, yaşı hələ otuza çatmamış istedadlı müğənni respublikanın xalq artisti kimi yüksək ada layiq görülmüşdür.

Bəstəkar Müslüm Maqomayev filmində müğənni özünün bəstələdiyi iki mahnı ilə çıxış edir. Bunlardan biri "Sonuncu akkord" dur. Müslüm onu Böyük Vətən müharibəsində həlak olmuş atasının eləcə də bütün qəhrəmanların əziz xatirəsinə ithaf etmişdir. Bəstəkarın ikinci mahnısı "Mavi əbədiyyət" adlanır. Burada dənizlə insanın ülfətindən, onların arasında yaranmış əbədi dostluqdan danışılır. Dəniz həm yaxın sirdaşdır, həm də amansız düşməndir. Bununla belə, ona məhəbbəti sonsuzdur. Dənizin gözəlliyini sevməyən adam çətin tapılar. Həyəcan və inamla oxunan mahnı bizə bu fikri təlqin edir.

Pianoçu Müslüm Maqomayev. O, necə də gözəl və ürək-dən çalır! Rəssam və heykəltəraş Müslüm Maqomayev. Bəlkə də müğənninin parətişkarlarının çoxu bilmir ki, o, opera teatrının səhnəsində oynadığı obrazların əvvəlcədən eskizini kağız üzərində çəkir və gildən büstünü düzəldir, yalnız bundan sonra qrimə başlayır. Filmə baxırıq. Müğənni Piqolettonun rəsmi yaradır. Mefistofelin büstünü düzəldir. Demə bu istedad Müslümə doğma atasından gəlmədir. Opera və kino aktyoru Müslüm Maqomayev. Film boyu aktyor estirada mahnıları ilə bərabər müxtəlif operalarda ariyalar da ifa edir. Biz "Şah İsmayıl" da Aslan şahin, "Yevgeni Oneginin", "Riqoletto"nun, "Faust"da Mefistofelin ariyalarını dinləyir, müğənninin sənətçiliyinə heyran kəsilirik. Bu obrazların hər birində Müslüm

ayrı-ayrı adamdır. Axı oynadığı bu obrazların hər birinin öz dünyagörüşü, insanlara, həyata, hadisələrə öz baxışı vardır. Buna görə də Müslüm bu adamları bir birindən çox kəskin fərqlə yaradır, onların xarakterlərinin özünə məxsus cəhətlərini bacarıqla bizə çatdırır. Onun bir roldakı hərəkəti o biri hərəkətinə oxşamır. Artistin qrimi mimikası ilə sanki bədəni də dəyişir, başqalaşır. Bu da ondan irəli gəlir ki, aktyor rolla yaşamağı məharətlə bacarır. Onun Piqoletto su ilə Onegini, Aslan şahı ilə Mefistofelin arasında nə qədər böyük fərq vardır. Sevindirici haldır ki, Müslüm həmin obrazları kamera qarşısında yaratmasına baxmayaraq, təbiilikdən və sadəlikdən uzaqlaşmır. Bu, aktyorun ekranı yaxşı hiss etməsindən, kino sənətinə dərinədən bələd olmasından irəli gəlir.

Ən nəhayət, Müslüm Maqomayev bir insan kimi də film-də qabarıq şəkildə əks etdirilmişdir. Film onun gözəl, insani cəhətlərini maraqlı detalarla tamaşaçılar qarşısında açıb göstərir. Tamaşaçı onu necə dərin atə hərətilə yaşadığını, babasının xatirəsinə necə əziz tutduğunu yaxından duyub, təsirlənir. Burada, əlbəttə əsas rolu qohumluq hissi deyil, sənətə, sənət-kara hörmət hissi oynayır. Müslüm ona ağıllı məsləhət verən, gələcəyə inanan müəlliməsini necə də məhəbbətlə yad edir.

Filmin əsas qəhrəmanı Müslüm Maqomayevdir. Lakin əsər təkcə onun haqqında deyil, təkcə ondan danışılmır. Burada, hər şeydən əvvəl, Azərbaycan torpağının gözəlliyi vəsf edilir. Film bir yerində qəhrəman özü də səmimiyyətlə bunu etiraf edir: "Mən dünyanın bir çox iri şəhərlərində olmuşam, lakin ən çox sevdiyim yer, bağlandığım yer Bakıdır". Filmə görünür ki, bu, gəlişi gözəl deyilən sözlər deyildir. Qəhrəman "Azərbaycan" mahnısında (bəstəkar P. Bülbüloğlu) ana torpağa məhəbbətini xüsusi bir həyəcanla tərənnüm edir. Filmin yaradıcıları buradan çıxış edərək, bizə respublikamızın gözəlliklərini göstərir, tamaşaçıları mənzərəli yerlərdə gözdirirlər. Film həmin mahnı ilə başlanır. Sonra dəmirçixana gürük. Tunc bədənli, qüvvətli insanlar gözümüz qarşısında canlanır.

Kimi qoruk basır, kimi çəkic vurur, güclü zərbələrlə əlindəki dəmir parçasını istədiyi hala salır. Kənarda bir uşaq dayanıb onları hərisliklə seyr edir. Dəmirçixanada yaranan səs-küy onu tədricən başqa bir aləmə alıb aparır. O, indi tar - qaval, kamança səsi eşidir. Diktör elan edir ki, bu uşaq gələcəkdə Azərbaycan opera sənətinin banilərindən biri olacaq bəstəkar Müslüm Maqomayevdir. Bu səhnəni verməklə filmin müəllifləri sanki, müğənni Müslüm Maqomayevə qədər bir nəslin keçdiyi yolu tamaşaçılara nağıl etmək istəyirlər. Qoca Müslüm güman etməzdi ki, (filmdə elə, belə də deyilir) onun nəvəsi öz babasının operasında oynayacaq. Bu bəlkə də ona xəyal kimi gələrdi, bəlkə də onun arzusu idi. Bunun dalınca ekranda biz qoca Müslümün nəvəsinin doğurdan da onun yazdığı operada çıxış etdiyini görürük.

Filmin bir yerində Müslüm Maqomayev müharibə əleyhinə mahnı oxuyur. O, ölüm düşməndir, nahaq yerə qan tökülməsini istəmir. İstər özünü "Sonuncu akkord", istər məşhur "Buhenvald harayı" mahnılarında, istərsədə İtaliya partizanlarının mahnısında biz onu həqiqətən ədalətsiz hərbə qarşı bir mübariz kimi duyuruq. Müğənnidə bu hiss haradandır? Filmin bir yerində Müslüm danışır ki, o, heç atasının üzünü görməyib. Yalnız böyüyəndən sonra bilib ki, müharibənin qurtarmasına üçcə gün qalmış atası Berlində həlak olmuşdur. Müslüm də atasından xatirə olaraq cəbhədən onun ad günü münasibətilə yazdığı kağız durur. Filmdə bu kağızın mətni ilə də tanış oluruq. Məhz buna görə də Müslümün özünün bəstələdiyi "Sonuncu akkord" bizə son dərəcə dərin təsir bağışlayır.

Deyərlər Şalyapın istirahət vaxtlarında çay kənarlarına gələr, balıq tutmaqla məşğul olar, bəzən də oxuyarmış. Astadan, bəmədən özü üçün. Lakin necə oxuyarmış? Eşidənlər danışrlar ki, o, heç bir konsertində özü üçün oxuduğu kimi oxuya bilməmiş. Müslüm də "Sonuncu akkordu" ifa etdiyi səhnədə Şalyapın kimi görünür. O, "Sonuncu akkordu" özü üçün oxuyur, amma elə oxuyur ki, onu bütün dünyaya eşidir.

Məhz buna görə də biz yanılmadan deyə bilərik ki, film gözəl müğənni haqqında geniş təssəvvür yaratmaqla yanaşı, həm də müharibə əleyhinə bir itthamdır.

Beləliklə, biz musiqili, gözəl, mənalı bir filmə tamaşa edirik. Gördüyümüzdən zövq alır, gah sevinir, gah kədərlənirik. Həmişə də səmimiyyətlə. Bunun üçün ilk növbədə müğənniyə hələ də əməyi ondan az olmayan ssenari müəlliflərinə və xüsusilə quruluşçu rejissor Tofiq İsmayilova təşəkkür etmək istərdik. O, sadəcə film-konsert yaratmaq yolu ilə getməmiş əsəri bədii yüksəkliyə qaldırmağı bacarmışdır.

"Oxuyur Müslüm Maqomayev" sənədli filmi Tofiq İsmayilovun kinoda ikinci işidir. Lakin bununla belə, layiqli işidir. Əlbəttə, filmdə bəzi nöqsanlarda yox deyildir. Ancaq tam halda filmin yaradılması "Azərbaycanfilm" in irəliyə doğru atdığı müvəffəqiyyətli addımlardan biri hesab edilməlidir.

Kamil Qubysov
"Kommunist" qəzeti,
13 iyul 1971

"MƏN MAHNİ DÜŞÜNÜRƏM"

Kino

1979-cu il Uşaq ili elan olunmuşdur. Ölkəmizin yaradıcılıq təşkilatları bu əlamətdar hadisəni yeni əsərlərlə qeyd etmək üçün mühüm tədbirlər həyata keçirir. Azərbaycan ədəbiyyat və incəsənət ustaları da indi bir sıra yeni əsərlərini gənc nəslə həsr edirlər. Bu baxımdan "Azərbaycanfilm" kinostudiyasında istehsal olunmuş "Mən mahnı düşünürəm" tammetrajlı bədii televiziya filmi mühüm əhəmiyyət kəsb edir.

Filmin ssenari müəllifləri İbrahim İbrahimov və Tofiq İsmayilovdur. Sonuncu eyni zamanda ekran əsərinin quruluşçu rejissorudur. Tofiq İsmayilov Moskva da iki illik ali kinc

rejissorluq kursunu bitirdikdən sonra C. Cabbarlı adına "Azərbaycanfilm" kinostudiyasında işə başlamış, bir-birinin ardınca çəkdiyi televiziya filmləri ilə bədii ictimaiyyətin rəğbətini qazanmışdılar. "Gilas ağacı", "Oxuyur Müslüm Maqomayev", "Çarvadarların izi ilə", "Bizim küçənin oğlanları" filmləri bu qəbiləndir. "Vulkana doğru gedirəm" ekran əsəri isə Bakı kinostudiyasında çəkilmiş ilk çoxseriyalı bədii televiziya filmidir.

"Mən mahını düşünürəm" əsərinin mövzusu bizim günlərdən alınmışdır. Aydın süjet xəttinə, bitkin və dolğun kompozisiyaya malik ssenarinin rejissor təfsirində çox səmimi çalarlarla, xarakterik obrazlarla canlandırılması, rəssam, qurluşçu operator və bəstəkar işinin eyni fikir ətrafında məqsədyönlü istiqamətləndirilməsi nəzərə çarpır.

... Bakıda onbirillik orta ixtisas musiqi məktəbində xüsusi internat qurupu vardır. Məktəbin nümayəndəsi ucqar bir kəndə gəlir və istedadlı uşaqları seçib ayırmaq, bu internat qrupuna cəlb etmək arzusunu bildirir. Kəndin qocaman sakini, vaxtı ilə ustad kamançaçı kimi ad-san çıxarmış Bəhmən kişi Bakıdan gəlmiş nümayəndəyə kömək edir, münsiflər heyətinin sədri kimi kənd uşaqlarını bir-bir yoxlamadan keçirir. Bəli, əsl gülməli, şən və tipik hadisələr də məhz elə bu zaman başlanır.

Bəhmən kişi rolunda çəkilmiş Gürcüstan SSR xalq artisti Kote Dauşvili obrazın bitkinliyi üçün böyük səy göstərmişdir. Bütün ekran boyu biz Bəhmən dayını – K. Dauşvilinin müdrik kənd ağsaqqalı, elin-obanın dərin hörmət bəslədiyi ağıllı bir məsləhətçi, çox sevilən xalq sənətkarı, nəhayət ucqar yerdə istedadlı uşaqların üzə çıxarılması üçün var qüvvəsini sərf edən bir insan kimi görürük. Onun "kəşf" etdiyi istedadlı uşaqlardan biri də məktəbli Sonadır. Lakin Sonanın Bakıya musiqi məktəbinə yola salınması işində mühüm əngəl ortaya çıxır və... Bəhmən kişi ciddi mübarizəyə qalxır.

Sona şən, qayğısız böyüyən milyonlarla həmyaşdlarından biridir, oxumağı çox sevir, mahnsız, nəğməsiz yaşamır. Ev

işlərində də, balacalarla oynayıb - əylənəndə də, bir sözlə, hər yerdə nəğmə onun müşayiətçisidir. Sonanın-Olya Rojdestvenskayanın gözəl səsi vardır. Onun şirin nəğmələri ürəkləri oxşayır. Balaca artist heç bir zahiri təmtərağa uymadar. öz obrazına elə rəngarəng boyalar, səciyyəvi çalarlar əlavə edir ki, biz filmə baxdıqdan sonra da onun surətini uzun zaman yaddan çıxarmırıq. Bunda əlbəttə, rejissorun da əməyi vardır.

Məlumdur ki, uşaqlarla işləmək, balaca artistlərə kamera qarşısında "mühitə uyğunlaşmağı" aşılamaq rejissor üçün nə qədər çətinidir. Tofiq İsmayılov ümumiyyətlə, bu filmdə nəinki ancaq Sona rolunun ifaçısı O.Rojdestvenskaya ilə, habelə məktəbli obrazlarında çəkilmiş bütün ifaçılarla "ümumi dil" tapmış, epizodik surətlərin belə tam, dolğun təsfirinə nail olmuşdur.

Azərbaycan SSR əməkdar artisti Həsən Turabov bu filmdə Xudayar rolu ilə tamaşaçıların diqqətini cəlb edir. İstedadlı sənətkar obrazın özünəməxsus kəskinliyini, tündməcazlığını, bununla belə, keçirdiyi psixoloji sarsıntılarını ustalıqla nəzərə çarpdırır.

Ümumiyyətlə, filmdə aktyorlar uğurla tapılmışdır. Respublikamızın xalq artisti Nəsimə Zeynalova (nənə), Azərbaycan SSR əməkdar artistləri Eldəniz Zeynalov (kənd Sovet sədri), Amaliya Pənahova (Nərgiz), habelə gənc artistlər Oktay Şeyxov (Ramiz), Elxan Cəfərov (Nadir), Yalçın Ağayev (Yalçın) təbii oyunları ilə seçilir.

Quruluşçu operator Zaur Məhərrəmov və bədii tərtibat müəllifi respublikanın əməkdar rəssamı Nadir Zeynalov filmin baxımlı və təsirli çıxması üçün həm kənd mənzərəsinin ecazkarlığını, həm milli koloriti vermək və həm də süjet ətrafında canlı görünmələri üçün çox iş görmüşdür. Xüsusən operatorun müxtəlif rakurslardan ekrana köçürdüüyü səhnələr, bir-birinə bənzəməyən nöqtələrdən canlandığı təsvirlər baxımlıdır.

"Mən mahını düşünürəm" ekran əsərinin bir "qəhrəmanı" da vardır; bu bütün film boyu səslənən musiqidir, şən nəğmələrdir. Azərbaycan SSR əməkdar incəsənət xadimi, respublika

Lenin komsomolu mükafatı laureatı Polad Bülbüloğlu filmin ruhuna uyğun əlvan musiqi parçaları, könül oxşayan, şirin nəğmələr bəstələmişdir. Mahnıları əsasən Sona - O. Rojdestvenskaya oxuyur. Lakin filmdəki uşaq xoru və ara-sıra Poladın özünün ifasında səslənən mahnılar da zövq oxşayır.

"Mən mahnı düşünürəm" bədii filmi Ümumittifaq ekranına "vəsiqə" almış, Mərkəzi televiziya və Azərbaycan televiziyası ilə göstərilmişdir. Arzu edirik ki, bu müvəffəqiyyət yaradıcı qurupu yeni, daha dolğun əsərlər yaratmağa ruhlandırınsın.

F.Şamilzadə
"Bakı" qəzeti,
31 may 1979-cu il,

YARADICILIQ PORTRETI

Bir Çırağın Şölsəsi

İnsan ömrünü bəzəndə çırağa bənzədirlər. Deyirlər xoşbəxt o kəslərdir ki, həyatın mənasını bu çırağın daha gur şöhlənməsində, ondan pay düşməsində görür. Kinorejissor Tofiq İsmayılovun 13 il əvvəl yazıçı Ə.Məmmədخانlının eyni adlı hekayəsi əsasında ssenarisini yazıb, quruluş verdiyi "Anamın çırağı" filmi çəkərkən bu haqda düşünüb-düşünmədiyini deyə bilmərəm. Ancaq onu yəqin etmişəm ki, bu istedadlı ekran ustasının bütün yaradıcılıq yolu həmin çırağın nuruna boyanıb.

Erkən yaşlarından sənət aləminə sonsuz həvəs göstərən Tofiq aktyor olmaq istəyirdi. Orta məktəbi bitirən kimi sənədlərini M. A Əliyev adına Azərbaycan Dövlət İncəsənət İnstitutuna verdi. Burada aktyorluq şöbəsini qurtaranda yeni bir arzu baş qaldırdı ürəyində, rejissor olmaq arzusu. Həmin institutun rejissorluq şöbəsini də oxuyub başa vurdu. Sonra isə YİDKİ-nin ikiillik Ali kinorejissorluq kursunda təhsilini davam

etdirməyi lazım bildi. Diplom işi olan "Anamın çırağı" qısametrajlı filmi "əla" qiymətə layiq görüldü. 1970-ci ildə C. Cabbarlı adına "Azərbaycanfilm" kinostudiyasında rejissor kimi sərbəst yaradıcılığa başlayan Tofiq İsmayılov elə həmin il öz ssenarisində "Oxuyur Müslüm Maqomayev" musiqili filminə quruluş verdi. Gənc rejissorun debütü sənətsevərlərin yüksək rəyinə səbəb oldu. Məşhur müğənninin sənət yolundan, köülləri ovsunlayan ifaçılıq məharətindən müəllifin bacarıqla istifadə etdiyi qeyd edildi. Çox çəkmədən film mavi ekranlardan milyonlarla kino həvəskarlarının qəlbinə yol tapdı. Beləliklə də Tofiqin ilk uğurları gələcək yaradıcılıq müvəffəqiyyətlərinin özülünü qoydu.

Sonrakı illərdə Tofiq televiziya üçün beş film çəkib, onlardan bəzilərinin ssenarisini də özü yazıb. Bu, Oqtaş Orucovun ssenarisində "Bizim küçənin oğlanları". İlyas Əfəndiyevin "Körpüsəlanlar" romanının motivləri əsasında çəkilən "Çarvadların izi ilə", Mehdi Hüseynin "Abşeron" adlı romanı əsasında yaradılan "Vulkana doğru gedirəm" üç seriya (ssenarist Ç. Ələkbərzadə), "Mən mahnı düşünürəm" (öz ssenarisində) filmləridir. Onlar yalnız janr və mövzu müxtəlifliyinə görə deyil, həm də rejissor yozumuna görə bir-birindən seçilir və ilk baxışdan bəlkə də diqqəti cəlb etməyən bir bağlılıq. Tofiqin özünəməxsus yaradıcılıq üslubuna, dəsti-xəttinə xas olan xüsusiyyətlər özünü göstərir.

Onu da qeyd etməliyəm ki, Tofiq geniş yaradıcılıq diapazonuna malik sənətkarlardandır. Buna onun ekran əsərlərinin janrca çox çalarlılığı və həm də yazıçı, jurnalist və kinoşünas kimi fəaliyyəti bariz sübutdur. O, uşaqlar üçün film çəkməyi xoşladığı kimi, onları maraqlandıran mövzularda əsərlər yazmağı, televiziya verilişlər təşkil etməyi də unutmur. "Gənclik" nəşriyyatının müxtəlif illərdə çap etdiyi "Qonşular", "Şəkil teatrı", "Sevincin yuxusu" balaca oxucuların sevimli kitablarına çevrilib. "Qonşular" kitabı latış, Litva və Eston

dillərinə tərcümə olunub. Yeni "Şəkil kitabları" və "Mən necə canlandım" kitabları bu ilin əvvəllərində çapdan çıxacaqdır.

Tofiq İsmayilovun uzun müddət respublika televiziyasında öz təşəbbüsü ilə yaradılan və əksəriyyəti də onun ssenarisi əsasında hazırlanan uşaq verilişlərini aparıb, "kino-panoram"ın mavi ekranda şərhçisi olub.

Yaradıcılığının ən coşğun və məhsuldar dövrünə qədəm qoymuş istedadlı kinorejissor T. İsmayilov ötən il "Məlikməmməd" Azərbaycan xalq nağilının motivləri əsasında Oqtay Məmmədovun yazdığı ssenari üzrə "Əzablı yollar" film-nağilını çəkib və bu film yüksək qiymətlə qəbul olunaraq, Ümumittifaq ekranlarına çıxarılıb. Hal-hazırda isə Tofiq moskvalı uşaq yazıçısı R. Kuşneroviçlə birgə yazdığı ssenari əsasında çəkdiyi "Musiqi müəllimi" uşaq televiziya bədii filmini tamamlamaq üzrədir. Yeni kinolentdə musiqinin insan şüuruna, uşaq mənəviyyətinə güclü təsirdən bəhs edilir.

Bəli, kövrək və saf uşaq qəlbinin incəliklərinə yaxşı bələd olan, onlara sonsuz məhəbbət bəsləyən sənətkar bu filmi ilə yenədə öz sevimli dostlarına töhfə hazırlayır. O, öz filmlərində həmişə aktual mövzulara müraciət edərək mənəviyyət, həyatsevərlik, vətənpərvərlik və beynəlminalçilik ideyalarına əsaslanır. "Anamın çırağı" ilə başlanan yolda, həmin çırağın sözləri altında yazıb-yaradır.

*İmrah İsmayilov
"Yeni Filmlər" dərgisi
1983 №2*

BİZİM TƏQVİM

Bir neçə il bundan əvvəl ABŞ-da sovet filmlərinə baxışda C. Cabbarlı adına "Azərbaycanfilm" kinostudiyasında yaradılmış "Əzablı yollarla" film-nağilının göstərilməsi xəbərini eşidəndə doğrusu həm həyəcanlandıq, həm də qürur

hissi keçirdik. Bəli, məşhur Azərbaycan nağilının qəhrəmanı Məlikməmməd öz hünəri, cəsarəti və saf məhəbbəti ilə Amerika kino tamaşaçılarının ürəklərini fəth etmişdir. Həmin filmin quruluşçu rejissoru respublikanın əməkdar incəsənət xadimi Tofiq İsmayilov idi. Bu günlərdə yubilyarla görüşərkən söhbətimizə də həmin film-nağilla başladığ.

"SEÇDİYİN SƏNƏT ÜRƏYİNCƏ OLMALIDIR"

(T. İsmayilovun anadan olmasının 50 illiyi)

Elə bir azərbaycanlı tapılmaz ki, uşaqlıqda "Məlikməmməd" nağilını oxumamış olsun, özünü ona bənzətməsin. Məlikməmməd gənclər üçün qorxmazlıq, xeyirxahlıq, qəhrəmanlıq rəmzinə çevrilmişdir. Biz Məlikməmmədi ekrana çıxararkən tamaşaçılara onun bu keyfiyyətlərini göstərməyə çalışmışıq. Eşitdiyimə görə "Əzablı yollarla" film-nağılı bir sıra xarici ölkələr tərəfindən alınmışdır.

-Tofiq müəllim, tamaşaçılar sizi kinorejissor kimi tanıyırlar, onu da bilir ki, sənətə gəldiyiniz yol çox uzun, lakin uğurlu olub. Bu barədə danışmağınızı xahiş edirik.

-Hələ yeddinci sinifdə oxuyanda Bakıda özfəaliyyət dram dərnəklərinə respublika baxışı keçirilirdi. O vaxt Gənc Tamaşaçılar Teatrının baş rejissoru Z. Nemətov məni və indi istedadlı sənətkar tanınan Əminə Yusif qızını teatra dəvət etdi. Sevincimin hədi-hüdüdü yox idi. Çünki əsl səhnəyə çıxmaq imkanı əldə etmişdim. Bu teatrda bir neçə il müxtəlif tamaşalarda uşaq rollarında oynadım. Sonra yenə də görkəmli rejissor Z.Nemətovun təyir-duası ilə radioya gedib çıxdım. "Çuk və Gek" radio tamaşasında Gek rolunda çıxış etdim.

Əlbəttə, hələ orta məktəbdə oxuyarkən mənim qarşımda "Hansı sənətin ardınca getməli?" sualı durmurdu. Ona görə də 1962-ci ildə Azərbaycan Dövlət İncəsənət İnstitutunun aktyorluq fakültəsini, beş ildən sonra isə rejissorluq fakültəsini bitirdim. Bir müddət C.Cabbarlı adına "Azərbaycanfilm"

kinostudiyasının dublyaj şöbəsində rejissor işlədim. Burada kino ilə yaxından tanış oldum. Kinematoqraf məni özünə elə cəlb etdi ki, ali ssenari və rejissorluq kurslarını bitirməli oldum, kino rejissoru ixtisasına viyələndim.

- *Markəzi televiziyanın sifarişi ilə çəkilmiş ilk Azərbaycan filmi - "Oxuyur Müslüm Maqomayev" sizin ilk böyük işinizdir.*

- Elədir. Bu filmi 1971-ci ildə çəkmişəm. Filmin uğurlu taleyi olub, I Tehran beynəlxalq kinofestivalında və Praqa Kino baharı festivalında nümayiş etdirilib. Daşkənddə keçirilən Ümumittifaq televiziya filmləri festivalında kinolent Özbəkistan Bəstəkarlar İttifaqının mükafatını alıb.

Bundan sonra "Gilas ağacı", "Bizim küçənin oğlanları", İ. Əfəndiyevin "Körpüsalanlar" əsəri əsasında "Çarvadarların izi ilə", "Xüsusi vəziyyət", "Yay günlərinin xəzan yarpaqları", "Sürəyya" və başqa filmlərə quruluş vermişəm.

- *Bizim üçün ilk və hələlik axırınıc olan çoxseriyalı "Vulkanə doğru gedirəm" televiziya bədii filmini də siz çəkmişiniz.*

- Həmin filmi Mehdi Hüseynin "Abşeron" romanının motivləri əsasında ekranlaşdırmışam. Çox təəssüf ki, başqa studiyalarda çoxseriyalı televiziya bədii filmləri yaradılması işi müvəffəqiyyətlə davam etdirildiyi halda bizim kinostudiyada bu məsələ hələ də öz yoluna salınmayıb.

- *Sizin çəkdiyiniz filmlər arasında musiqili kinolentlər çoxdur. Məsələn, "Oxuyur Müslüm Maqomayev", "Mən mahnı düşünürəm", "Musiqi müəllimi" və s. Bu, nə ilə bağlıdır?*

- Mənim musiqiyə olan böyük məhəbbətimlə. Düzdür, xüsusi musiqi təhsilim olmasa da, həyatımı musiqisiz təsəvvür edə bilmirəm. Həm də mən çəkdiyim filmlərdə kadri musiqisiz hiss etmirəm.

- *Bəzi filmlərimin ssenarilərinin də özünüz yazmısınız. Buna səbəb nədir?*

- Fikirlərimi ekranda daha dolğun təəcəssüm etdirə bilmək üçün. Amma mən daxili tələbat olmadan ssenari yazmaq xatirinə cızmaqara etmək tərəfdarı deyiləm.

- *Niyə görə iki ildir ki, film çəkmirsiniz?*

- Çəkəcəyim yeni filmin ssenarisini yazıram. "Anam, atam, idman və mən" adlanacaq bu film rok-opera janrında olacaqdır. Filmdə belə fikir irəli sürülür ki, çox vaxt biz kortəbii olaraq sənət seçirik. Sonra da bütün ömrümüzü boyu bunun ağırsını çəkirik. Halbuki, hər kəs sevib seçdiyi işdən yapışmalı, sənəti onun ürəyincə olmalıdır.

- *Bəzən çəkiliş qrupunun üzvləri şikayət edirlər ki, iş prosesində rejissor onlara yaradıcılıq sərbəstliyi vermir, onları öz fikrinin icraçısına çevirir.*

- Heç bir rejissor çəkiliş meydançasına amirlik iddiası ilə çıxmır. Bu günlərdə "Ədəbiyyat və incəsənət" qəzetində mənim "Min bir cür sənət bilicisi" məqaləm çap olunacaq. Burada məhz sizin sualınıza cavab verilir. Əgər buna bir cümlə ilə cavab vermiş olsaq, deyə bilərəm ki, televiziya, kino və teatr rejissoru hər cür sənətdən baş çıxarmalıdır. Çünki kinonun yaranmasında min bir cür sənət adamı iştirak edir.

- *Kinostudiyamız tam təsərrüfat hesabına keçməyə hazırlaşır. Siz bu yeniliyə necə baxırsınız?*

- Əgər biz kinomuzun gələcəyi barədə düşünürüksə, mütləq kinematoqrafın yeni modeli həyata keçirilməlidir. Bunun üçün "Azərbaycanfilm" gözəl sənət əsərləri ilə Ümumittifaq miqyasında əvvəlcə öz "mən"ini sübut etməlidir. Deyə bilərsiniz ki, studiyamız dəyərli sənət əsərləri də çəkir. Amma bir çiçəklə bahar olmaz.

Digər tərəfdən studiyamızın texniki bazası qırxıncı illərin səviyyəsindədir. Yaradıcı qruplar texnika sarıdan çətinlik çəkirlər. Videofilmlər çəkmək üçün də aparatlarımız yoxdur. Bu məsələ də təxirə salınmadan həll edilməlidir. Daha bir problem. Studiyamızda digər peşə sahiblərinin rejissorluğa axını da dəb düşüb. İllərlə təhsil alıb kinematoqrafın müəyyən sahəsində ixtisaslaşan və öz ixtisası üzrə az-çox tanınan sənətkar "Debüt" yaradıcılıq birliyində kiçik bir film çəkməklə dönüb olur quruluşçu rejissor. Hər halda "istəmək"lə "olmaq"

sözlərinin fərqi nə dərindən varmaq pis olmazdı. Məncə studiyamızda yenidənqurma işləri bu problemləri aradan qaldırmaqda həyata keçirilməlidir.

-Kinomatoqrafdan başqa daha nə ilə məşğul olursunuz?

-Mən kino çəkməklə yanaşı, incəsənət institutunda da dərs deyirəm. Hazırda rejissorluq kafedrasının müdiriyəm. On səkkiz il televiziya "Danışan şəkillər şəhərciyi" verilişinin aparıcısı olmuşam. Bu veriliş uşaqlara incəsənəti başa düşməkdə kömək edib, onlarda bu sahəyə məhəbbət hissi aşılayıb.

-Sizin bir neçə kitabınız da çapdan çıxmışdır.

-"Gənclik" nəşriyyatı tərəfindən mənim "Qonşular", "Sevincin yuxusu", "Şəkil teatri", "Şəkil kino", "Diş ağrısı" kitablarım buraxılmışdır. Bunların hamısı incəsənətlə bağlı hekayə və nağıllardır. Bu kitabları yazmaqda məqsədim incəsənəti kiçik yaşlı uşaqlara sevdirmək olmuşdur.

- Xoşbəxtsinizmi?

-1954-cü ildən bu günə kimi incəsənətlə təmasda olduğum üçün ən başlıcası, gündəlik fəaliyyətimlə xalqıma xidmət etdiyim üçün özümə xoşbəxt hesab edirəm.

- Biz də sizi anadan olmanızın 50 illiyi münasibətilə təbrik edir, kino sənətində, incəsənət sahəsində milli kadrların hazırlanması işində sizə daha böyük uğurlar diləyirik.

*Aydın Ələsgəroğlu
"Kino yenilikləri" qəzeti,
1 aprel 1989-cu il*

ÖZÜMÜZƏ İNANAQ

Milli kino nümunələrinin, ayrı-ayrı televiziya verilişlərinin bədii məziyyətləri ilk növbədə yaradıcılığın bu sahələrində çalışan mütəxəssislərin peşə hazırlığının səviyyəsi ilə müəyyən olunur. Etiraf edək ki, bu məsələyə respublikamızda heç də həmişə diqqət və qayğı göstərilməmiş, nəticədə yeni kadrlar

hazırlığı problemləri yalnız səmərəsiz diskussiyalar, söz-söhbət mövzusu olaraq qalmışdır.

Bu gün, problemi həll etmək üçün ilk addım atılmışdır. M. Əliyev adına Azərbaycan Dövlət İncəsənət Institutunda iki yeni fakültədə - bədii kino və televiziya filmləri rejissorluğu və televiziya verilişləri rejissorluğu kafedraları açılmışdır. Müsahibimiz institutun rejissorluq kafedrasının müdiri, kino rejissor, əməkdar incəsənət xadimi Tofiq İsmaylovdur.

-Tofiq müəllim milli kinomuz və televiziya üçün kadrlar hazırlanması məsələsinə münasibətdə mütəxəssislər heç də həmişə eyni mövqedə dayanmayıblar. Bəziləri iddia edirlər ki, kadr hazırlığında əvvəlki əsnənlərdən birtəfəlik əl çəkmək, yeni milli əsnənlərin əsasını qoymaq lazımdır. Bunun əksini deyənlərdə az deyil. Sizin fikriniz?

- Məsələdə hər iki baxışda həqiqət anları var. Lakin tam həqiqət onların kəsişdiyi yerdədir. Doğurdan da kadr hazırlığında yalnız köhnə struktura bel bağlamaq olmaz. Əvvəla ona görə ki incəsənət üzrə İttifaq ali məktəblərində bizim respublika üçün ayrılan yerlərin sayı tələbatımızı tam ödəmir. Yuxarıdan səxavətə bel bağlamaqdansa öz imkanlarımızı hərəkətə gətirmək özümüzə güvənmək daha doğru yoldur.

Digər tərəfdən, Moskvada oxumaq üçün abuturiyentlər seçəndə bəzən elə meyarlar əsas götürülür ki, bunu milli sənətimizin gələcək taleyi ilə bilavasitə əlaqəsinə şübhə etməyə bilmirsən. Mən çoxları arasında mübahisə doğuran bu fikirləri birdə təkrar etmək istəyirəm: Kinoda, televiziya da çalışan rejissorlar milli mədəniyyətimizi, adət-ənənələrimizi dərindən bilməlidirlər. Yoxsa, onların hazırladığı verilişlər, çəkdiyi filmlər, tamaşaçıların qəlbinə yol tapmayacaq, bu və ya digər milli problem ətrafında düşündürməyəcək.

Lakin nəzərə almaq lazımdır ki, bu yolda köhnə ilə əlaqəni birtəfəlik kəsməkdə bizi öz məqsədimizə çatdırmayacaq. Kadr hazırlığının yeni modelini yaratmaq üçün güclü maddi bazamız, yüksək hazırlıqlı mütəxəssislərimiz, dərslərimiz və s. olmalıdır.

Tələbələrinin dünya mədəniyyəti ənənələrini dəridən öyrənmələri də son dərəcə vacib məsələlərdəndir.

Yaxud televiziya verilişlərinin bədii səviyyəsini götürək. Bu sahədə problemlərimiz daha çoxdur. İndi elə zamanədə yaşayırıq ki, televiziya hər ailənin həyatına möhkəm daxil olub. Adamların mənəvi - intellektual dünyasının formalaşmasında mühüm rol oynayan amilə çevrilib. Televiziya adamlarla onların qəlbinə yaxın anlaşılıq çevik və həm də obrazlı dildə danışmalıdır.

- Yeni fakültələrə qəbul şərtləri, nəzərdə tutulmuş tədris proqramları barədə nə deyə bilərsiniz?

- Televiziya verilişləri rejissorluğu fakültəsinə hər il on nəfər gənc qəbul olunacaq. Onların beşi əyani, beşi isə qiyabi şöbədə təhsil alacaqdır. İndi televiziya işin texniki tərəflərini az-çox mənimsəyən, lakin öz peşə hazırlığını yüksəltmək üçün təhsil almağa ehtiyac duyan cavan kadrlar az deyil. Bələlərini qiyabi şöbədə təhsilə cəlb edəcəyik. Qoy həm işləsinlər, həm də öz nəzəri hazırlıqlarını artırınsınlar.

Bədii kino və televiya filmləri rejissorluğu fakültəsinə isə hər il beş nəfər gənc qəbul olunacaq. Tədris proqramları ÜİDKİ-nin və Çerkasov adına Leningrad Musiqi, Kino və Teatr İnstunun proqramları əsasında tərtib edirik. Təbii ki, öz ədəbiyyatımızın, teatr və kino sənətimizin nəzəriyyə və təcrübəsinə daha çox diqqət yetirəcəyik. İndi bu istiqamətdə yeni metodiki və dərs vəsaitləri hazırlanır.

-Tofiq müəllim, biz həmişə istedadlı rejissorların azlığından şikayətlənmişik. Amma çoxları bilmir ki, Azərbaycan rejissorlarının sayına görə İtifaqda bəlkə də ən yerlərdə birini tutur...

- Bildim nə demək istəyirsən. Diplomlu mütəxəssislərin sayı ilə, sənətin ümumi səviyyəsi arasındakı uyğunsuzluq ümumiyyətlə bizim yaradıcılıq aləminin ən böyük ziddiyyətlərindən biridir. Məsələn, uzun illərdir ki, incəsənət institutu hər il dörd nəfər teatr rejissoru buraxır. Amma Azərbaycan teatrlarında hazırda 23 rejissor yeri boşdur. Bu tədrisin istehsalatla pis əlaqələndirilməsində, tələbələrin yaradıcılıq peşələrinə yiyələnmə-

si məsələsinə laqeyd münasibətdən doğan bir haldır. Biz bunu da nəzərə almışıq. Yeni fakültələr Azərbaycan Dövlət Televiziya və Radio Verilişləri Komitəsi, C.Cabbarlı adına "Azərbaycanfilm" kinostudiyası ilə bağlanmış onillik müqavilələr əsasında yaradılıb. Yəni biz həmin illər ərzində bu təşkilatların sifərişi ilə kadrlar hazırlayacağıq. İndi yaradıcılıq təşkilatlarına böyük müstəqillik verilir və bunun nəticəsində yaradıcılıq planlarının həcmi xeyli genişləndirilir. Məsələn, 3-4 il əvvəl kinostudyanın illik planı dörd film idisə, bu il həmin rəqəm on birə çatdırılıb. Gələcəkdə daha çox film çəkmək planlaşdırılır. Onu da nəzərə alaraq ki, Azərbaycanın kino rejissorlarının çoxu yaşa dolmuşlar. Onlar tezliklə estafeti öz gənc həmkarlarına verməli olacaqlar. Deməli, kinomuza yeni rejissor nəslinin gəlməsi labüd prosesdir. Sadəcə olaraq bu prosesə nəzarət etmək lazımdır. Biz məzunlarımızı diplom verməklə öz işimizi bitmiş hesab edə bilmərik. Kinorejissor olmaq istəyənlər bu diplomu almazdan əvvəl "Debüt" yaradıcılıq birliyində öz diplom işlərini çəkəcəklər. Sınaqdan uğurla çıxanlar sənətin mürəkkəb və çətin yoluna qədəm qoyacaqlar. Ümidlərini doğrultmayan məzunlar isə ikinci rejissor, rejissor assistenti kimi işə qəbul olunacaqlar.

Müsahibəni apardı:

Əlisəfər Hüseynov

"Kino yenilikləri" qəzeti,

28 Aprel 1990-cı il

İSTANBULDA BÖYÜK YUBİLEY GECƏSİ

Azərbaycan ictimaiyyəti görkəmli kinematografçı, ölkəmizin əməkdar incəsənət xadimi, professor Tofiq İsmayılovu yaxından tanıyır və onun yaradıcılığını sevə-sevə izləyir. Tofiq müəllim yaradıcılığı ərzində iyirmidən artıq bədii filmə, əsasən, gənc nəslə xitab edilən kitablara, tamaşaçılarımızın böyük rəğ-

bətini qazanan televiziya və radio verilişlərinə imzasını qoyan sənətkarlarımızdır.

Taleyin gedişinə baxın ki, həyatını doğma Azərbaycanın tarix, mədəniyyət, adət-ənənəsinin və folklorunun təbliğinə həsr etmiş sənətkarımız 60 illik yubileyini İstanbulda, Memar Sinan Universitetində işlədiyi vaxtda qarşılaşmışdır.

Tofiq müəllim yadıcılığı boyunca novatorluğa can atmış bir şəxsiyyətdir və Türkiyədə də bir neçə yeniliyin təməlini qoymuşdur.

İstanbul Böyük Şəhər Bələdiyyəsi Türkiyədə nadir bir tədbir keçirmişdir. İstanbulun tarixi məkanlarından biri olan İstiqlal prospektindəki "Tarik Zəfər Tunaya" Mədəniyyət Mərkəzində ilk dəfə "xarici" bir sənətkarın - Tofiq İsmayilovun 60 illik yubileyinə həsr olunmuş əbədi-bədi gecə keçirilmişdir. Yubilyarımızın şəərəfinə təşkil olunmuş gecədə "Tarik Zəfər Tunaya" Mədəniyyət Mərkəzinin konfrans salonunu dolduran türk kinoseverləri ilə yanaşı, İstanbuldakı vətəndaşlarımız, xarici ölkələrin burada akkreditə olunmuş diplomatları, Türkiyənin görkəmli kino və teatr xadimləri də iştirak etmişdilər.

Yubiley gecəsində çıxış edən İstanbul Böyük Şəhər Bələdiyyəsi Mədəniyyət Departamentinin rəhbəri Şenol Dəmiröz, T. İsmayilovun yaradıcılığından söz açaraq, son zamanlar sənətkarımızın usanmaz enerjisi və səmərəli əməyi nəticəsində İstanbulda "Azərbaycan Mədəniyyət Dekadası", "Türkdilli ölkələrin opera gecələri", "Türk dünyasının birinci kino festivalı", "Türk dünyasının teatr günləri" tədbirinin keçirdiyini bildirmişdir. Bu tədbirlərin yalnız Türkiyədə deyil, Türkdilli xalqların yaşadığı bütün coğrafi ərazidə böyük əks-səda yaratdığını və bu qardaş xalqların mədəniyyətlərinin qarşılıqlı tanınmasına, təbliğinə və yaxınlaşmasına xidmət edən tarixi missiyada Tofiq İsmayilovun böyük rol oynadığını xüsusi qeyd etmişdir. Tofiq İsmayilovu bu əlamətdar gündə təbrik edənlərin arasında Türkiyənin məşhur kinomatoqrafı Xalid Rəfiq, Hülya Koçigit, Gülşən Bibikoğlu, Memdun Un, Meral Konrad, Ertəm

Erenç, Engin Akça İstanbuldakı Azərbaycan, Qazaxıstan, Özbəkistan, Qırğızıstan və Türkmənistanın baş konsulları, Azərbaycanın Ankaradakı səfirliyinin əməkdaşları və Şimal Kıbrız Türk Respublikasının kinomatoqrafçıları da var idi. Yubiley gecəsində Azərbaycan Kinomatoqrafçılar İttifaqından, Azərkinovideo" birliyindən, Azərbaycan Yazıçılar Birliyindən, Azərbaycan Teatr Xadimləri İttifaqından, Azərbaycan Demokrat Sahibkarlar Partiyasından, Dünya Azərbaycanlıları Dayanışma və Kültür Dərnəyindən, Azərbaycan, İncəsənət Universitetindən Tofiq müəllimin ünvanına gələn təbrik teleqramları və faksları oxundu. Tofiq İsmayilovun yubileyi gecəsində çıxış edən qızı Sevinc və ilk tələbələrindən olan Mələhət Abbasova salona yığılan tamaşaçılara həzin anlar yaşatdılar. T. İsmayilovu bir ailə başçısı və pedaqoq kimi tanıdan Sevinc Rza-yeva və Mələhət Abbasova onun mülayim və məhəbbət dolu qəlbinin incəliklərini, tələbkər pedaqoji xüsusiyyətlərini dilə gətirdilər. Yubiley gecəsində T.İsmayilovun "Oxuyur Müslüm Maqomayev", "Sürəyya", "Gilas ağacı", "Vulkana doğru", "Bizim məhəllənin uşaqları", "Əzablı yollarla" filmlərindən parçalar göstərildi.

Türkiyənin bir sıra kinematoqrafiya sindikatlarının nümayəndələri həmyerlimizə fəxri mükafatlar təqdim etdilər.

Yubiley gecəsinin sonunda tamaşaçıların dəqiqələrlə ayaq üstə alqışla qarşıladığı yubilyarın "Prima" filmi göstərildi.

Türkiyənin nüfuzlu və çoxtirajlı qəzetlərindən olan "Türkiyə", "Radikal", "Yeni yüz yıl" və "Yeni səfəq" qəzetlərinin səhifələrində Tofiq İsmayilovun yaradıcılığına yer ayıraraq onun 60 illik yubileyini təbrik etmişlər.

Biz də bu təbriklərə qoşulur, yubilyarımıza uzun ömür, can sağlığı, ailə səadəti və Azərbaycan mədəniyyətinin təbliğinə yönələn fəaliyyətlərində uğurlar arzulayırıq.

*Tural Rzayev
"Günay" qəzeti,
22 Mart 1999-cu il*

TOFIQ İSMAYILOV - 60

60 yaş nədir hələ

Tofiq İsmayilov bütün yaradıcılığını televiziya kinosuna həsr etmiş Azərbaycan kinorejissorudur. T. İsmayilov 45 illik əmək fəaliyyətinin 35 ilini incəsənətə həsr edib. 1962-ci ildə Azərbaycan Dövlət Teatr İnstitutunun aktyor fakültəsini bitirib. Dövlət Televiziya və Radio Komitəsində rejissor vəzifəsində işləməyə başlayıb. 1964-cü ildə yenidən həmin institutun rejissorluq fakültəsinə daxil olub və oranı bitirəndən sonra C.Cabbarlı adına "Azərbaycanfilm" kinostudiyasında rejissor işləməyə başlayıb. Kinonun sirlərini dərinədən öyrənmək, kinorejissor ixtisasına kamil yiyələnmək üçün Moskvada iki illik Ali Rejissorlar və Ssenaristlər kurslarında təhsilini davam etdirib. Diplom işi üçün Tofiq İsmayilov Ə. Məmmədخانlının "Anamın cırağı" hekayəsini seçib. Çəkdiyi film əla qiymətlə qəbul olunub.

1971-ci ildə T.İsmayilovun İ.Boqdanovla birgə yazdıqları ssenari əsasında "Oxuyur Müslüm Moqamayev" bədii-musiqili tammetrajlı filmi ekran üzü görür. Bu filmdə gözəl müğənni Müslümün aktyorluq məharəti də üzə çıxmışdır. Film o vaxtlar nəinki Sovet İttifaqında, həm də xarici ölkələrdə uğur qazanır, İranda keçirilən birinci Beynəlxalq kinovestivalında müvəffəqiyyətlə nümayiş etdirilir.

Sonralar Tofiq İsmayilov uşaq və gənclər mövzusunda bir neçə film çəkir: "Gilas ağacı", "Məhəlləmizin oğlanları", "Mən mahnı qoşuram", "Əzablı yollar" ("Məlikməməd") filmi Amerika kino xadimlərinin 1989-cu ildə ABŞ-da nümayiş etdirmək üçün seçdikləri 17 ən yaxşı sovet filmindən biridir.

Tofiq İsmayilov uşaq xarakterini, uşaq marağını yaxşı bildiyindən filmləri uğurlu olur. Onun ucqar dağkəndi Lahıca, onun xalq istedadlarına, ağsaqqallarına və cavanlarına həsr

olunmuş "Çarvadarların izi ilə" televiziya filmi (1974) diqqəti cəlb edir. Film yazıçı və dramaturq İ. Əfəndiyevin "Körpüsəlanlar" povestinin motivləri əsasında çəkilmişdir. Filmin qəhrəmanları ulu babaların açıqları cıyırlar, saldıqları izləri gedərək yollar çəkən xeyirxah peşə sahibləri-inşaatçılardır. Tofiq İsmayilovun M. Hüseynin "Abşeron" romanı əsasında Ç. Ələkbərzadənin ssenarisi üzrə çəkdiyi üç seryalı televiziya filmi neftçilərin çətin əməyinə həsr olunmuşdur.

Təkcə 80-ci illərdə T.İsmayilov 4 bədii, 90-cı illərdə isə 4 sənədli film çəkmişdir.

O, uzun illər Ə.Hüseynzadə adına Azərbaycan Dövlət Mədəniyyət və İncəsənət Universitetində rejissorluq sənəti üzrə dərslər deyir, universitetin rejissorluq kafedarasına rəhbərlik etmişdir. Hazırda Tofiq İsmayilov Türkiyənin İstanbul şəhərində Memar Sinan adına Universitetdə dərslər deyir. O, Bakıda olarkən demişdi: "Məni hələ 1993-cü ildə İstanbul Universitetində dərslər deməyə dəvət etmişdilər. Getmək fikrim yox idi. Amma sonralar milli kinomuzda acınacaqlı vəziyyət yarandı, dözə bilmədim, getdim. Məni Türkiyə televiziyanın "canlı yayım"larına tez-tez dəvət edirlər. Burada Azərbaycan kinosunun tarixindən danışırım. Teatr, kino və televiziya üzrə kurslarda rejissorluq sənətindən dərslər deyirəm. Atatürk Dövlət Kitabxanasının videosalonunda "Türk dünyası sineması ilə tanışlıq" silsiləsindən söhbətlər aparırım və filmlərə baxışlar keçirirəm. Türk televiziyası üçün "Göydən üç alma düşdü." proqramını da mən aparıram.

Hazırda universitetdə kino dili və ssenari yazılış fənnindən dərslər deyir, Türkdilli xalqların kino tarixi fənnini də aparırım. Türkiyədə doğma Azərbaycanımızı, milli kinomuzu təbliğ edir, tanıtdırıram.

Universitetdə Azərbaycan kino muzeyi yaratmışam, "Türk cümhuriyyətlərinin sinema tarixi" adlı kitab nəşr etdirmişəm. Burada Azərbaycan, Özbəkistan, Qırğızistan, Qazaxıstan, Türkmənistan və Tatarıstan kino sənəti tarixindən,

onların yaradıcılarından söhbət gedir. Bu, türkdilli xalqların kino sənəti haqqında latın əlifbası ilə çap olunmuş ilk kitabdır. Türkiyədə gözəl sənətlərə meyl çox güclüdür. Burada ilahiyətə nə qədər məhəbbət varsa, gözəl sənətlərə də o qədər məhəbbət var...

Azərbaycanın əməkdar incəsənət xadimi, istedadlı kino-rejissor və pedaqoq, professor Tofiq İsmayilovun 60 yaş tamam olur. Belə bir fərəhli gündə ona can sağlığı, sənətdə və pedaqoji fəaliyyətdə yaradıcılıq uğurları diləyirəm. Azərbaycan və Türkiyə mədəni əlaqələrinin genişlənməsində yeni-yeni nailiyyətlər arzulayıram.

Xalq yazıçısı, Respublika Dövlət Mükafatı laureatı ANAR:

-Tofiq mənim qohumumdur, qudamdır. Oğlum Tural onun qızı Sevinclə evlənibdir.

Amma qohum olmaqdan əvvəl Tofiq mənimlə iş yoldaşdır, kolleqadır. O da kino sahəsində işləyir, mən də kino sahəsində işləmişəm. Kolleqa olmaqdan qabaq da bilmirdik ki, qohum olacağıq, dost idik. Bir vaxtlar radioda işləyirdik. Mən onda redaktor idim, o rejissordu. Bir yerdə bir neçə vacib işlər gördük, o cümlədən Tofiq Cəlil Məmmədquluzadənin "Ölülər", "Dəli yığıncağı" və "Danabaş kəndinin məktəbi" üç pyesini radio- tamaşasını verdi.

Çox maraqlı tamaşalar idi. Sonra başqa bəzi verilişləri bir yerdə işlədik. Sonra kinostudiyada. Doğrudur kinostudiyada bir yerdə işləməmişik, ancaq təmasda olur və tale elə gətirdi ki, sonra qohum olduq.

Tofiqin kino sahəsində, teatrda, televiziya, radioda çox böyük, səmərəli işləri olub. Amma mən, bir qohum kimi, onun bir cəhətini qeyd etmək istəyirəm ki, Tofiq çox ailəcanlı, bala-canlı və nəvəcanlı bir adamdır. Özünü oda-közə vurur ki, ailəsi yaxşı dolansın, yaşasın. Və indi İstanbulda da çox xeyirli işlər görür. Orada türk dünyasının opera festivalını, teatr festivalını

təşkil edir, əsas təşkilatçı odur, çox əmək sərf edəyib, amma mən ona həmişə deyirəm ki, Tofiq, üç qızın var, üçünü də əra vermişən, nəvələrin var, hamısı yaxşı dolanır. Bir az sakit ol, özün haqqında düşün. Az qalıb 60 yaşın olsun.

İndi 60 yaş tamam olur. Bundan sonra arzu edirik ki, Tofiq bir az da özünü düşünsün, yəni özünü oda-közə vurmasın, yaradıcılıq işi ilə daha çox məşğul olsun. Və mən Tofiqi bu gün 60 yaş münasibətilə ürəkdan təbrik edirəm. O, həm də bizim Yazıçılar Birliyinin üzvüdür. Və bizim "Ədəbiyyat qəzeti"ndə də təbrikimiz çıxacaq. "Günay" qəzeti vasitəsilə də Tofiqə salamlarımı və ən xoş arzularımı çatdırıram.

Səs operatoru Akif NURİYEV:

-Tofiq İsmayilov yüksək mədəniyyətli, savadlı kinorejissorudur. Onunla işləmək həmişə xoşdur. O öz işinin bilicisi və həmişə nə istədiyini bilən sənətkardır. Onunla iş prosesində heç bir problem yaranmır. Musiqi ilə bağlı flim çəkərkən mən onun bəstəkar, ümumiyyətlə, professional fikrinə necə hörmət etdiyinin şahidi olmuşam. Biz Tofiq İsmayilovu xatırlayır və sevirik. İstəyirik ki, həmişə aramızda olsun. Ona uzun ömür və yaradıcılıq uğurları arzulayırq.

Azərbaycan Dövlət Mədəniyyət və İncəsənət Universitetinin rektoru, professor Timurçin ƏFƏNDİYEV:

-Tofiq İsmayilov Azərbaycanın görkəmli kinorejissorlarından biridir. O, universitetimizdə əvvəl adı müəllim kimi fəaliyyətə başlamış, sonra dosent, professor vəzifələrinə yüksəlmiş, kafedra müdiri işləmişdir. T. İsmayilov kino və televiziya rejissorluğuna aid onlarla metodiki göstərişlər və proqramlar hazırlamışdır. Bu sənət ixtisasının açılmasında onun xidmətləri əvəzsizdir. O dəfələrlə Ləhinqrad və Moskvaya yaradıcılıq ezamiyyətinə getmiş, gətirdiyi metodik vəsaitlər əsasında yerli mühitə uyğun tədris proqramları tərtib etmişdir.

Tofiq İsmayilovun iki tələbəsi bədii qirayət üzrə beynəlxalq müsabiqəsinin qalibi olmuşdur.

Hazırda o, Türkiyədə geniş yaradıcılıq fəaliyyəti aparır. O, İstanbul Böyük Şəhər Bələdiyyəsində də uğurla çalışır.

Dünya Azərbaycanlıları Toppluluğu Dayanışma və Kültür Dərnəyinin fəaliyyətində yaxından iştirak edir. Onun bu fəaliyyətini ürəkdən bəyənirəm.

İnanıram ki, Tofiq İsmayilov gələcəkdə bizi yeni-yeni əsərləri ilə sevindirəcək.

Respublikanın xalq artisti Dövlət mükafatı laureatı, kinorejissor Eldar QULİYEV:

-Tofiq İsmayilovun 60 yaşı olmasına inanmaq çətindir. Çünki o, heç dəyişilməyib, həmişəki kimi cəld və fəaldır. Tofiq İsmayilov Azərbaycan kinosu üçün çox iş görüb. Azərbaycanda televiziya filmlərinin yaradıcılarından biridir. O, son dərəcə zəhmətkeş insandır. Biz onun Azərbaycan haqqında, vətənimizin ən ucqar bölmələri, xalqımızın adət və ənənələri haqqında çəkdiyi filmləri televiziya ekranlarında çox gormüşük. Tofiq İsmayilovun yaradıcılığı geniş miqyaslı ilə yadda qalır. Onun kənd və şəhər həyatından bəhs edən filmləri ittifaq ekranlarına çıxar, bu filmlərə böyük tamaşaçı auditoriyası tamaşa edərdi.

Tofiq İsmayilov respublikamızda kino kadrları hazırlığına xüsusi əhəmiyyət verirdi. Bu gün onun tələbələri kinostudiyada, telestudiyada fəaliyyət göstərirlər.

Son illər Tofiq İsmayilov Türkiyədə işləyir və Azərbaycan kinosunun təbliği sahəsində uğurlu fəaliyyət göstərir. İnanıram ki, o yenidən ölkəmizə qayıdacaq və öz tamaşaçılarını yeni filmlərlə sevindirəcəkdir.

Ona müvəffəqiyyət və cəsarətini arzulayıram.

Respublika Dövlət mükafatı laureatı operator Kənan MƏMMƏDOV:

-Tofiq İsmayilov "Azərbaycanfilm" kinostudiyasında yeganə rejissordur ki, çoxsaylı filmlərlə, xüsusilə televiziya filmlərinə qurluş vermişdir. Təəssüf ki, onunla cəmi bir flimdə - "Fövqəladə vəziyyət" filmində işləmişəm. Ssenarisi lirik - dramatik üslubda yazılmış bu film Daşkəsən filiz mədəninə baş vermiş fəlakətdən bəhs edir. İstehsalat - çəkiliş üslubuna görə film son dərəcə çətin idi. Filmdə o mühiti, o atmosferi yaratmaq vacib idi. Biz Tofiq İsmayilovla ay yarım Daşkəsəndə birlikdə çalışdıq.

Filmin rəssamları Nadir Zeynalov və Əlibəy Rzaquliyev kinostudiyanın pavilyonunda yeraltı saxtanın real dekorasiyasını qurmuşdular. Mən və Tofiq İsmayilov bu gözəl dekorasiyadan səmərəli istifadə edib, cəibedicilərin səhnələri ekranda canlandırma bildik.

Tofiq İsmayilovun aktyor seçmək bacarığını mən xüsusilə qeyd etmək istəyirəm. O, filmdə Səyavuş Aslan kimi komik aktyordan dramatik aktyor kimi istifadə etdi və buna müvəffəq oldu.

İstəyirəm ki, Tofiq İsmayilovla yeni-yeni filmlərdə birlikdə çalışaq.

"Mozalan" satirik kinojurnalının məsul katibi Vaqif MƏMMƏDOV:

-Rejissor Tofiq İsmayilov 40 ilə yaxındır tanıyıram. Onunla birlikdə bir neçə sənədli film üzərində işləmişik "Mozalan"da çəkilən onlarla bədii, sənədli filmlərin rejissoru olmuşdur. O, öz rejissor dəst - xətt ilə başqa rejissorlardan seçilirdi. Çox operativ, ən çətin vəziyyətdə çıxış yolu tapan, həddindən artıq şən, zarafatlı insandır.

Tofiq İsmayilov məhsuldar rejissorlardan biridir, 20-dən artıq bədii filmi var. O, aktyorlarla işləməyi bacarırdı. "Mozalan" da eyni zamanda müəllif kimi də fəaliyyət göstərir, ssena-

rilər yazırdı. Tofiq İsmayılovda zamanın nəbzini tutmaq qabiliyyəti var. Film çəkəndə həmişə o dövrün abu-havasını da ekrana gətirməyə müvəffəq olurdu.

Qurluşçu operator Şərif ŞƏRİFOV:

-1982-ci ildə kinorejissor Tofiq İsmayılovun çəkdiyi, hamımızın uşaqlıqdan sevdiyimiz "Məlikməməd" film-nağilının qurluşçu-operatoru olmuşam. Bu film təkcə nağıl deyil, həm də dostluğun, birliyin və məhəbbətin rəmzidir.

Film üzərində işə böyük həvəslə başladım. Tofiq İsmayılov çəkilən hər bir obyektə əsil sənət bilicisi kimi yanaşırdı. O, heç vaxt çəkiliş maydançasına hazırlıqsız gəlməzdi. Tofiq müəllim öz fikrini hər kədr üçün şərti qrafik şəklində təsvir edir, məndən xahiş edirdi ki, kadının kompozisiyasında bəzi dəyişiklik etməklə onun çəkdiyi qrafik təsvirə uyğun qurum.

Kinostudiyanın başqa rejissorlarından fərqli olaraq Tofiq İsmayılov çəkiliş günlərinin işçi saatlarından maksimum istifadə edirdi. Onun peşəkarlıq enerjisi çəkiliş qrupunun başqa üzvlərini də məcbur edirdi ki, öz işlərinə tələbkar olsunlar. Tofiq İsmayılov özünün əvvəlki filmlərində olduğu kimi, bu filmdə də Azərbaycan kinosu gənc aktyor istedadlarını axtarıb tapmışdı.

Film ekrana çıxanda böyük tamaşaçı rəğbəti qazandı. Bir il sonra "Məlikməməd" filmi Ümumittifaq kino təsvirinə texniki baxış müsabiqəsində mənim operator işim münisiflər heyəti tərəfindən yüksək qiymətləndirildi. Bu qiymət Tofiq İsmayılova da aid idi.

Tofiq İsmayılov xeyli vaxtdır kino yaradıcılığından uzaqlaşmış, lakin inanıram ki, o, sənətə yenidən qayıdacaq və kino həvəskarlarını yeni, maraqlı filmlərlə sevindirəcək.

Azərbaycan Respublikasının xalq artisti, Respublika Kinematografçılar İttifaqının birinci katibi Rasim BALAYEV:

-Tofiq İsmayılov Azərbaycanın populyar rejissorlarından biridir. Onun "Vulkana doğru" filmində ilk dəfə çəkilmişəm. Tofiq İsmayılovun çəkiliş qurupunda nizam-intizamın yaranmasında xüsusi rolu vardı. Azərbaycanda maliyyə çətinlikləri ilə bağlı kino çəkilişləri getməyəndə Tofiq İsmayılov boş dayanmağa dözməzdi, Türkiyəyə getdi və orada Azərbaycan mədəniyyətinin yayılmasına, kino və teatr festivallarının təşkilinə başladı. Tofiq İsmayılovun Türkiyədə hörməti yüksəkdir. O, Memar Sinan Universitetində kino sənətindən dərslər deməklə yanaşı, İstanbul Böyük Şəhər Bələdiyyəsində mədəniyyət məsələləri üzrə müşavir kimi fəaliyyət göstərir.

Mən, Tofiq İsmayılova uğurlar diləyirəm.

Mahmud Məmmədov:

Hörmətli Tofiq Hüseyn oğlu!

60 illik yubleyiniz münasibəti ilə Sizi, təbrik edir, uzun ömür, cansağlığı və yaradıcılığınızda yeni-yeni uğurlar arzulayıram.

30 ildən artıq yaradıcılıq dövrünüzdə Siz "Bizim məhəllənin oğlanları", "Çarvadarların izi ilə", "Mən mahnı bəstələyirəm", "Oxuyur Müslüm Maqomayev", "Rəqiblər", "Dönüş", "Son sınaq", "Əzablı yollar", "Musiqi müəllimi", "Sürəyya", "İntizar", "Mənim şəhərimin daşları" və s. Filmlərinizlə kinosevərlərin yaddaşında qalmış, istər tarixi, istər bədii, istərsə də siyasi mövzulu əsərlərinizlə yüksək ixtisasınızı, əvəzsiz peşəkarlığınızı təsdiq etmişiniz. Yaradıcılığınız ərzində Siz həmişə gənc nəslin layiqli böyüməsinə, istedadların inkişafına, uşaqlarda vətənpərvərlik hisslərinin inkişafına diqqət yetirmiş və bu mövzulara həsr olunmuş filmlər çəkmişiniz.

Sənət aləmində Siz həm də yüksək peşəkarlığınızla bərabər prinsipal mövqeyə malik, mövcud çatışmazlıqlara qarşı bərk bərk insan mövqeyinizlə seçilən sənətkarlardanınız.

Ölkəmiz üçün sınaq, imtahan günlərində siz daim ön sıralarda olmusunuz. Faciəli 20 Yanvar hadisələrində xalqımızın başına gətirilən müsibətləri lentə almaqla şəxsi rəşadət və şücaət, şəhid ailələri ilə münisibətdə isə qayğı göstərmisiniz. Bununla bərabər həmişə ətrafınızdakılarla təvazökar, alicənab insan kimi davranmışınız. Siz, əldə etdiyiniz, nailiyyətləri daima kino sənətində ilk addımlarını atan gənclərlə bölüşmüş, onlara dayaq olmuş, imkanınız daxilində kömək göstərmisiniz. Fəaliyyətinizdə həmişə kino sənətini təbliğ etmiş, dünya kinosunun nailiyyətləri ilə həmvətənlərimizin də tanış olmasına imkan yaratmışınız. Bu amalla Azərbaycanda ilk özəl telekanal olan "BM-TI"-nin dövtəni qəbul etdiniz, "Oskar" kinosevərlər klubunu müəllifi və aparıcısı kimi tamaşaçılara bu mötəbər mükafatı almış aktyorların, rejissor və ssenaristlərin, bəstəkarların həyat və yaradıcılıqları barədə maraqlı məlumatlar verdiniz. O vaxt siz maddi çətinlikləri müvəqqəti unudularaq ailələrə mədəniyyət və sevinc gətirdiniz.

Kino sənətindən əlavə sizin qəlbinizdə nəsrə, publisistika-böyük meyli var. Analitik fikirlərlə, yenilikçilik ruhuyla, qoxmaz düşüncələrlə seçilən materiallarla kütləvi – infarmasiya vəstələrində çıxış edir, respublikamız üçün həyatı əhəmiyyətli məsələlərin müzakirəsində vətəndaşlıq mövqeyinizi, prinsipli-lığını göstərirsiniz. Müəllifi olduğunuz "Sevincin yuxusu", "Şəkil teatri", "Diş ağrısı", "Qonşular", "Şəkil kino" və s. kitablarla azyaşlıların məhəbbətini və ehtiramını qazanmışınız.

Hazırda Türkiyənin ən nüfuzlu ali elm və təhsil müəssisələrindən biri olan Memar Sinan Unversitetində kino və televiziya fakültəsində dərs deməklə Azərbaycanın bu sahədəki nailiyyətləri ilə türk qardaş və bacılarımızı tanış edir, kino sənətinin çətin, keşmə-keşli yolları barədə onlara lazımı biliklər veririniz. Lakin qardaş Türkiyədə də siz adi bir müəllim "ömrü" yaşaya bilmədiniz, türk dünyasının zəngin kinematografiya tarixindən xəbərsiz, onların sayının çox yüksək olduğunu

görərək üçcildlik "Türk dünyasının sinema tarixi" kitabı üzərində işləməyə başladınız.

Türkcülük təfəkkürünüz, fəal vətənpərvərliyiniz, yüksək əməksevərliyiniz nəticəsində 1996-cı ildə Sizin təşəbbüsünüzlə İstanbul Böyük Şəhər Bələdiyyəsi "Azərbaycan Mədəniyyəti Günləri"ni, "Türk dünyası operaları günləri"ni, 1998-ci ildə "Türk dünyasının birinci kino festivalı" haftəsini, bu ilin fevralında "Türk dünyasının teatrlarının birinci festivalı"ni keçirdi. Tükənməz enerjiniz, doğma yurdunuza qarşı olan məhəbbətiniz harda olmağınızdan aslı olmayaraq mədəniyyətimizi təbliğ etməyə, Azərbaycanın nailiyyətləri ilə dostlarımızı sevindirməyə, gözü götürməyənləri isə kədərlənməyə məcbur edir.

Siz heç vaxt ictimai həyatdan kənar qala bilməmişiniz. Türkiyədə yaşayan qan qardaşlarımıza yardım etmək, Azərbaycanın düşdüyü vəziyyətlə, torpaqlarımızın işğalı ilə Türkiyə vətəndaşlarını tanış etmək, Azərbaycanın elm, mədəniyyət və incəsənət nailiyyətlərini təbliğ etmək, türk iş adamlarını ölkəmizə cəlb etmək məqsədilə sizinlə birgə İstanbulda "Dünya Azərbaycanlıları Topuluğu Dayanışma və Kültür Dərnəyi"ni təsis etdik. Az vaxt ərzində dərnək öz üzvlərinin sayını artırdı, soydaşlarımızın cəmləşdiyi bir quruma çevrildi. Birgə fəaliyyətimiz ilə rəsm sərəgiləri, konsertlər, bayram şənlikləri, görüşlər keçirdik, Ermənistanın işğalçılıq siyasətini ifşa edən etiraz tədbirləri təşkil etdik, geniş məlumatlarla televiziya kanallarına çıxdıq, qəzetlərdə materiallar dərc etdik. Dərnəyin təşəbbüsü ilə İstanbulda "Can Azərbaycan" adlı istirahət parkı salındı və küçələrdən birinə ölməz şairimiz Xəlil Rza Ulutürkün adı verildi.

İstanbulda pedaqoji, ictimai və yaradıcı fəaliyyətinizdən əlavə, həm də Böyük Şəhər Bələdiyyəsinin mədəniyyət məsələləri üzrə müşaviri vəzifəsini də icra edirsiniz. Belə bir şəraitdə müxtəlif təməyüllü əməyinizlə siz bütün Azərbaycan xalqına hörmət gətirirsiniz. Birgə işlədiyimiz müddətdə mən

sizi heç vaxt boş, işsiz, dincəlan görmədim. Siz həmişə axtarışda olan insansınız.

Bu yubiley günündə mən-sizi bir daha ürəkdən təbrik edir, gördüyünüz işlərdə böyük uğurlar arzulayıram.

*Aydın Kazımov
kinoşünas,
"Günay" qəzeti,
10 aprel 1999-cu il*

GƏRƏKLİ BİR İŞİN BAŞLANĞICI

Daha çox rejissor kimi tanıdığımız professor Tofiq İsmayilovun Türkiyədə nəşr olunan üç cildlik araşdırması haqqında qeydlər

Qərribə də olsa, təsdiq olunmuş faktdır; sənətin inkişafı əngəllərlə rastlaşdıqda, onun tarixinə maraq daha da artır, sənətçilərin gerçəkləşməyə can atan enerjisi tarixi-araşdırma sənətinə yön alır. Hər halda, ötən il kino tariximizlə bağlı Bakıda işıq üzü görən "Azərbaycan kinosu tarixi oçerkləri" və İstanbulda nəşr olunan üçcildlik "Türk Cümhuriyyətləri sinema tarixi" tədqiqatları bu həqiqətin daha bir təsdiqidi. İkinci nəşr daha sanballı olduğundan bu araşdırma ilə bağlı fikrlərimizi oxucu və seyriçilərlə bölüşmək istədik.

Sənətə 60-cıların sırasında gələn Tofiq İsmayilov peşəyə münasibətdə çevikliyi və dəfələri dəfələrlə sübuta yetirib. 1962-ci ildə Azərbaycan Teatr İnstitutunun aktyorluq fakültəsinin məzunu kimi Gənc Tamaşaçılar Teatrında və Dövlət Teleradio Komitəsində rejissor assistenti işləyib; sonra həmin institutun rejissorluq fakültəsində təhsil alıb: "Azərbaycanfilm" kinostudiyasında filmlər çəkməyə pedaqoji fəaliyyətə başlayıb; 1970-ci ildə Moskva Ali Rejissorluq və Ssenari Kurslarına daxil olub; təxminən 25 il ərzində 22 tam, 4 qısametrajlı bədii, bir

neçə sənədli və televiziya filmləri lentə alıb; pedaqoji fəaliyyətində professor və kafedra müdiri mərtəbələrinə yüksəlib; üstəlik nasir kimi beş kitabı işıq üzü görüb; 1994-cü ildən Məmar Sinan Universiteti Gözəl Sənətlər fakültəsi "Sinema TV" bölümündə türk cümhuriyyətləri kinosu fənnini tədris edən professor Tofiq İsmayilov çeşidli toplantı və simpoziumlarda təşkilatçılıq bacarığını göstərmiş; nəhayət, yetərincə qısa müddət ərzində təxminən 900 səhifədən ibarət olan sanballı tədqiqatını ortaya qoyub. Etiraf etməyə ki, bu qədər məhsuldar fəaliyyət göstərmək çox az adamlara nasib olur və sənətçi-tədqiqatçı Tofiq İsmayilov da məhz belə xoşbəxtlərdən biridir.

Öncə onu deyək ki, nəşrin işıq üzü görməsində Türk Gözəl Sənətlər Vəqfi Yönetim qurulu başqanı professor Sami Şəkəroğlunun xidmətləri əvəzsizdir. Sami bəy bu nəci bəy ideyanın gerçəkləşməsinin təsadüf üzündən baş tutduğunu üçcildliyə yazdığı ön sözündən anladır: "İllər öncə Fransada Nant film festivalı Mətin Erksanın" "Susuz yaz"ı ilə açılmışdı. Biz də ordaydıq. Tolmuş Okeyevi ilk dəfə orada tanıyırdıq... Çox gözəl günlər keçirmişdik. Buna Tofiq İsmayilovla anladınca həyəcanlandı, həmən qırğız sinemasıyla ilgili geniş açıqlamalar verməyə başladı. Söhbətlərimiz hər türk dövlətləri sineması üzərinə olurdu. Eyni kultürün dəyişik yansımaları həm bizi, həm onu həyəcanlandırır. Bir gün Xalid Rəfiq: "Tofiq bəy, bunları yazsanız", - dedi. Bəy imkanlılığından bəhs edincə: "Mən həll edəmə. Bizim Türk Gözəl Sənətlər Vəqfi yayınlama bilər", - dedim... Professor Tofiq İsmayilov bu kitab üzərində beş il ciddi araşdırma apardı. Türk dövlətlərini dolaşdı, sənətçilərlə söhbətləşib material topladı. Sonucda, bu üçcildlik əsər meydana gəldi..." Nəşrin birinci cildi Azərbaycan, ikinci cildi Qazaxıstan və Qırğızıstan, üçüncü cildi isə, Özbəkistan və Türkmənistanın kino tarixinə həsr olunub. Sovetlər Birliyi dağılandıqdan sonra illər boyu bir-biriylə bağlı olan milli kinematografların bir – birindən uzaq düşməsi tədqiqatın aparılması

yönümündə qarşıya çıxan başlıca çətinliklərdən sayılmalıdır. Amma yenidən yaranmış Türk Cümhuriyyətlərinin ekran sənətinə bələd olmaq istəyən müəllifə və Türk Gözəl Sənətlər Vəqfinə həmin çətinliklər mane olmayıb.

Tofiq İsmayılov türk cümhuriyyətləri kinosunun yığcam ensiklopediyası sayıla biləcək üçcildliyin bütün bölümləri üçün vahid quruluş müəyyənləşdirib: birinci bölümdə milli kinonun tarixi və inkişafından bəhs edilir, ikinci bölümdə isə, çəkilməmiş bədii filmlərin xronoloji olaraq, müfəssəl və illüstrasiyalı kataloqu verilib. Eyni zamanda, hər türk cümhuriyyətinin kino sənətindən bəhs edən hissə həmin dövlət haqqında ümumi məlumatla başlayır, bu da oxucu və seyircilərin təsəvvür bütövlüyünü tamamlamağa xidmət edir.

Əlbəttə, beş türk cümhuriyyətinin kino tarixini əhatə edən üçcildliyin bir cildini, özü də birinci cildinin məhz Azərbaycanla həsr olunması Tofiq İsmayılovun xidməti və bütövlükdə əlamətdar hadisə sayılmalıdır. Çünki danılmaz həqiqətdir ki, bunca təfəkkür, dil və kultür birliyinə baxmayaraq, indiyə qədər Azərbaycan kinosu Türkiyədə yetərinə tanımayıb. Üstəlik, Azərbaycan kinosunun keçdiyi uzun, zəngin və keşməkeşli yol araşdırıcıya bu haqqı verir. Keçilən yolun müxtəlif mərhələlərini, gorkəmli sənətcilərin yaradıcılığını qısa məqalələrdə yetərinə açıqlamaq imkanında olmayan T.İsmayılov əsas diqqəti başlıca faktların üzərində cəmləyir və oxucuda təsəvvür bütövlüyünün formalaşmasına can atır.

T.İsmayılov Azərbaycan kinosunun tarixini doğru olaraq üç mərhələdə-aprel çevrilişinə qədər olan (1915-1920-ci illər) dövrdə, sovet dönəmində (1920-1990-ci illər) və bağımsızlıq illərində (1991-ci ildən sonrakı) zaman kəsiyində araşdırır. Düzü, müddət və tutumluluq sarıdan bu mərhələlər bir-birindən fərqlənir, lakin belə bir yanaşma müəllifə həmin mərhələlərin ümumi xarakterik cizgilərinin müəyyənləşdirməkdə kömək edir. Təbii olaraq, sovet dönəminin kinosunu səssiz və

səsli dövrlərə, sonra isə ayrı-ayrı onilliklərə ayıran araşdırıcı başlıca uğurları xatırlamaqda zamanın kino mühitini yaradır.

Nəşrin təqdirəlayiq cəhətlərindən biri də budur ki, T. İsmayılov türk cümhuriyyətlərinin kino tarixini təkcə mərhələlərlə deyil, həm də konkret şəxsiyyətlər-sənətcilər və ayrı-ayrı ekran əsərləriylə oxucusuna çatdırır. Məsələn, Azərbaycan kino tarixi Üzeyir bəy Hacıbəyov, Abbas Mirzə Şarifzadə, Cəfər Cabbarlı, Səməd Mərdanov, Mikayıl Mikayılov, Lətif Səfərov, Tofiq Tağızadə, Əjdər İbrahimov, Həbib İsmayılov, Adil İskəndərov, Anar, Rüstəm İbrahimbəyov, Rasim Ocaqov yaradıcılıq portreti ilə zənginləşdirilib. 40-cı illərdə "Arşın mal alan" və "Fətəli xan" kimi ekran əsərlərinin yaradılmasında, eləcə də 50-ci illərdə bütöv bir nəslin ekran sənətinə gəlməsində mühüm rol oynayan Rəsul Rzanın, gorkəmli sənətcilər Əlisəttar Atakışiyev, Şamil Mahmudbəyov, Cavanşir Məmmədov, Arif Babayevin... ayrıca portretlərinin nəşrə daxil edilməməsi təəssüf doğursa da bunu yalnız həcmə bağlı zərurət olduğunu düşünürük. Çünki Qazaxıstan - Türkmənistan və Özbəkistan - Qırğızıstan cümhuriyyətləri kinosuna həsr edilmiş cildlərdə də eyni vəziyyətlə rastlaşırıq. Nəşrin ən qiymətli cəhətlərindən biri, təbii ki, hər bir milli kino bölümünün yetərinə mükəmməl sorğu aparatıyla təmin edilməsidir. Bu aparata bədii filmlərin izahlı və əlifba kataloqları, ingilis və rusca xülasələr, araşdırıcının yararlandığı qaynaqlar daxildir. İzahlı kataloqda hər bir ekran əsərindən kadrlar verilib ki, bu da nəşrin dəyərini daha da artırır. Ümumiyyətlə, belə materialların zənginliyi üçcildliyin ən dəyərli cəhətlərindəndir.

Təqdirəlayiq haldır ki, prof. T.İsmayılov türk cümhuriyyətlərinin mükəmməl kino tarixini yazdığı iddasında deyil: "Tarix yazmaq təkbaşına ediləcək bir şey ola bilməz. Burada çap elediyim bu vaxta qədər qələmə alınanların arasından gərəkliləri seçib öz fikirlərimi də əlavə edərək, oxucuya çatdırmaqdır. Bu kitabda təqdim olunan

filimlərin çoxunu seyr etmək mənə nəşib olduğu kimi, bu cümhuriyyətin bir çox sənətçisi ilə şəxsi tanışlığım, dostluğum və sənət ilişgilərim onlar haqqında içimdən gələn sözləri söyləməmə zəmin yaratmışdır". Məhz araşdırıcının qaynaqlandığı faktları öz duyumu ilə təqdim etməsi və şəxsən tanıdığı sənətçilərin şəxsiyyəti və yaradıcılığı haqqında düşüncələrin oxucusuyla bölüşməsi kitabı daha da oxunaqlı eyləyir.

Müəllif hətta nəzəri düşüncələrini belə, oxucusuyla bölüşməkdən çəkinmir. Azərbaycan kinosuna həsr olunmuş cildə daxil elədiyi "Sinema sənəti və seyrci", "Filmin yaradıcısı kimdir?", "Min bir sənətin sirrini bilən" məqalələrində prof. T. İsmayilov Adil İsgəndərov və Anarın yaradıcılığının timsalında sənətçi və seyrci problemini çözüür, müəllif və rejissorun flmin yaradılmasındakı roluna aydınlıq gətirir. Bu düşüncələr təkcə Azərbaycan kinosuna deyil, digər türk cümhuriyyətlərinin ekran sənətinə aid bölümlərlə də səsləşir.

1998-ci ildə Türkyə Cümhuriyyətinin qurulmasının 75 ildir yubleyinə həsr olunmuş tədbirlər sırasında keçirilən "1 Türk dünyası sinema günləri" postsovet türk dövlətləri arasında bu sahədə işbirliyinin başlanğıcı oldu. Şöhrət Abbasov, Xocaqulu Nərliev, Tolomuş Okeyev, Anar, Rüstəm İbrahimbəyov, Lütfi O. Akad, Xalid Rəfiq, Hülya Koçyigit, Atif Yılmaz, Ömər Gavur... kimi görkəmli sənətçilərin qatıldığı həmin tədbirə kino sahəsində işbirliyi yaradılması barədə protokol imzalandı. Fikrimizcə, prof. T. İsmayilovun böyük zəhmətə bahasına araya-ərsəyə gətirdiyi üçcildlik araşdırma bu işbirliyinə layiqli töhfədi.

Bakıda işıq üzə görün "Azərbaycan kino tarixi oçerkləri" kitabı ilə eyni vaxtda İstanbulda nəşr olunan "Türk cümhuriyyətləri sinema tarixi" üçcildliyi indiyəcən sovet kinosu kimi təsdiq olunmuş milli ekran sənətimiz üçün çox görəkliidi. Xüsusən, qardaş ölkədə Azərbaycan kinosu haqqında yetərinçə təsəvvür yaradan İstanbul nəşri dəyərlı bir ənənənin başlanğıcını qoyur. Güman edirik ki, Bakıda "Türkiyə Cümhuriyyəti kinosunun tarixi", yaxud İstanbulda bütövlükdə "Türk sineması

tarixi" (Türkiyə, üçcildliyə daxil olan ölkələr, digər türk qövmləri də daxil olmaqla) nəşrlərini gerçəkləşdirmək artıq yaxın gələcəyin işidi.

Nəriman Əbdülrəhmanlı

"525 qəzet"

22 yanvar 2002-ci il,

SƏNƏTKAR QƏLBİNİN ÇİRPINTILARI

Bu çirpintilərin türkü türkü, dünyanın türkü tanmasına kömək eləyir

Ürək çirpintısı bəzən həyəcandan, insan çətinlik qarşısında qalib nə eləyim, necə eləyim seçimi qarşısında qalanda da yarana bilər. Tofiq İsmayilov isə nə eləməli olduğunu da, necə eləməli olduğunu gözəl bilir. Onun sənətkar qəlbinin çirpintilərindən Azərbaycan mədəniyyətinin inkişafına pay düşür. Türkiyə-Azərbaycan mədəni əlaqələrinin genişlənməsi, möhkəmlənməsi qaynaqlanır. Bu gün isə qətiyyətlə demək olar: Tofiq İsmayilov türk dünyası mədəniyyətindən planetimizin hər yerində xəbər tutulmasını samballı töhfəsini verir. 2001-ci ildə Türkiyədə "Türk Gözəl Sənətlər Fondu" tərəfindən nəşr edilən "Türk Cümhuriyyətlər Sinema Tarixi" adlı üçcildlik kitabı belə deməyə əsas verir. Türk dünyası kino mədəniyyətindən geniş və hərtərəfli bilgi verən bu kitabın Bakıda keçirilən tanıtma gecəsi ərəfəsində kitabın müəllifi ilə görüşməyə bizi sövq edən də bu idi. Amma yeganə səbəb deyildi...

-Tofiq müəllim, türk dünyası kino mədəniyyətinin öyrənilməsi sahəsində hadisə sayıla biləcək kitabınızın çapdan çıxması münasibətilə əvvəla sizi təbrik edirik. Bu sevincli anlarınızda yaradıcılığınıza köklü təsir göstərən bir məqama diqqət cəlb etməmək mümkün deyil. Bakıya bundan əvvəlki səfərləriniz zamanı, ünsiyyətlərimiz vaxtı da qeyd edərdiniz ki,

Türkiyədə Dünya Azərbaycanlıları Topluğu Dayanışma və Kültür Dərnəyinin sədri kimi fəaliyyətiniz sizə türk dünyası xalqları arasında bütün sahələrdə, o cümlədən mədəni əlaqələrdə olan boşluğu daha yaxından hiss etməyə imkan verib. Qurum hər zaman həmin boşluğu doldurmağa çalışıb. Bu barədə qısaca söhbət açmaqla üçüncü dərəcəyə gəlməsinə hansı amillərin mühüm təsir göstərdiyini, yaqın ki, daha yaxşı anlatmış olarsınız.

-Azərbaycan keçmiş sovetlər birliyinin tərkibində olarkən indi "iki dövlət-bir millət" dediyimiz Türkiyə ilə yaxından tanış olmaq imkanımız olmayıb. Hərçənd, Türkiyə ilə Azərbaycanın mənəvi yaxınlığı heç kimdə şübhə doğurmurdu. Müstəqillik qazanandan sonra Türkiyə dövlətinin dəvəti ilə 4 aylığa Memar Sinan Universitetində işləmək üçün dəvət alanda xalqlar arasında körpünü rəsmi dairələrdən öncə, necə deyirlər xalq diplomatiyasının yaratmalı olduğunu düşünərək belə bir fürsət yararlanma səbəbindən məmnuniyyətlə qəbul elədim. Dörd aylığa getsəm də, indi 8 ildir ki, Türkiyədə çalışıram. Amma bu illər ərzində qardaş Türkiyədəki fəaliyyətimin ən önəmli səhifələri, heç şübhəsiz Dünya Azərbaycanlıları Topluğu Dayanışma və Kültür Dərnəyi ilə bağlıdır. Bu qurum yarandığı ilk gündən xalqlarımız arasında möhkəm körpünün qurulmasına xidmət eləyib və mən bu gün tam əsasla deyə bilərəm ki, biz bu işə bütün səy və bacarığımızı qoymuşuq. Bizim fəaliyyətimiz nəticəsində Türkiyədə Azərbaycan mədəniyyəti kifayət qədər geniş təbliğ edilmiş, mədəniyyətimizin gözəl nümunələri burada tamaşaya qoyulmuşdur. Amma buna baxmayaraq, hələ də hesab etmək olmaz ki, başlıca məqsədə nail olmuşuq.

-Bu qədər yaxın olduğumuz halda, mədəni əlaqələrimizin yüksək səviyyədə qurulmasına nə maneə olur?

-Azərbaycan cəmiyyətində bu gün müşahidə etdiyimiz bütün proseslər təəssüf ki, Türkiyədə özünü göstərir. Parça-parça qruplara bölünmüşük. Sanki burada iqtidar-müxalifət münasibətlərinin həlli ön plana keçib. Belə olan halda təbii ki,

Azərbaycanı olduğu kimi tanımaq üçün xeyli problemlər meydana çıxır. Heç kim üçün qaralıq deyil ki, düşmən təbliğati o zaman məqsədinə çatır ki, millət özünün qədim keçmişə və mədəniyyətlə malik olduğunu ortaya qoya bilmir. Türkiyə - Azərbaycan əlaqələrindəki bəzən hiss edilən soyuqluq da bunun nəticəsidir. Düşmənlərimiz çox məharətlə bizim pərəkəndəliyimizdən istifadə eləyirlər. Məsələn, bu gün hamı Qarabağ məsələsindən bolluca danışır. Qarabağ nə vaxt qaytarılacaq deyə soruşur. Amma çox nadir hallarda təsadüf eləyirik ki, kimsə öz-özünə sual versin ki, Qarabağın qaytarılması üçün nə etmişəm? Qarabağı tək bir nəfər qaytara bilməz, çünki Qarabağı bir nəfər verməyib. Özümüzə tənqidi baxmamağımız hər zaman təsirini göstərir. Bax, bu yaxınlarda Bakıda Dünya Azərbaycanlılarının birinci qurultayı keçirildi. Dünyanın hər yerində azərbaycanlılar gəldilər, görüşdülər, söhbət etdilər, fikir mübadiləsi apardılar. Ayrılan kimi nədən söhbət getdiyini, nə etməli olduğumuzu yaddan çıxarırdıq. Azərbaycanı tanımaq üçün konkret əməli fəaliyyətlə məşğul olmaq lazımdır. Dediyim kimi, Türkiyədə yaratdığımız qurum buna can atır. Bizi ağrıdan budur ki, erməni diasporası Azərbaycan icmasından kiçik olmasına baxmayaraq xeyli təşkilatlanmış haldadır. Onlar hətta Türkiyədə bizim mədəniyyətimizə şübhəli olmaq, balabanımızı, "Sarı gəlin" mahnumuzi özlərinə çıxmaq istəyirlər. Çünki biz mədəniyyətimizin tanınmasına biganə yanaşırdıq. Çox zaman Azərbaycandan Türkiyəyə sənətçi dəvət eləyəndə bir çoxu mənimlə savaşırdı ki, qurum yol pulu verirsə gəlirəm. Belə olmaz. Bəlkə də bu xırda məsələdir, amma bütövlükdə Türkiyə-Azərbaycan mədəni əlaqələrinin istənilən səviyyədə qurulmasına mənfi təsir göstərir. Ümid eləyirəm ki, bunlar keçici xarakter daşıyacaq.

-Türkiyədə çapdan çıxan və az müddətdə böyük rezonans doğuran kitabınız həmin ümidinizin gerçəkləşməsi yolunda mühüm rol oynayacağı birmənalı qeyd edilir.

-Bu kitab üzərində beş il işləmişəm. Təxminən 900 səhifədən və iki min şəkildən ibarət olan bu kitabın işıq üzü görməsindən Türk Gözəl Sənətlər Vəqfi Yönetim Qurulu başqanı professor Sami Şəkəroğlunun xidmətlərini xüsusi qeyd etmək istəyirəm. Kitabın birinci cildində Azərbaycan Cümhuriyyətinin, ikinci cildində Qazaxıstan və Qırğızıstan cümhuriyyətlərinin kino tarixi və bədii filmlərin açıqlamalı kataloqu verilmişdir. Türk cümhuriyyətləri kinosunun yığcam ensiklopediyası sayıla biləcək üçcildliyin bütün bölümləri üçün vahid quruluş müəyyənləşdirilib. Birinci bölümə milli kinonun tarixi və inkişafından bəhs edilir. İkinci bölümə çəkilmiş bədii filmlərin xronoloji olaraq müfəssəl və illüstrasiyalı kataloqu verilib. Eyni zamanda, hər türk cümhuriyyətinin kino sənətindən bəhs edən hissə həmin dövlət haqqında ümumi məlumatla başlayır. Bu da oxucuların təsəvvür bütövlüyünü tamamlamağa xidmət edir. Mən türk cümhuriyyətlərinin mükəmməl kino tarixini yazmaq iddiasında olmamışam. Tarix yazmaq tək başına görüləcək iş deyil. Əslində, bu kitabı tarix deyil, bir sənətkar qəlbinin çırpıntıları hesab etmək hesab edirəm. Bu kitab yalnız türk xalqlarının kino tarixi deyil, eyni zamanda əsillik, insanlıq, dostluq tarixidir. Kitabın qısa müddətdə populyarlıq qazanması da göstərir ki, dayanmaq lazım deyil. Bir-birimizi daha yaxından tanımaq istəyiriksə, mütləq mədəni əlaqələrimizin yüksək qurulmasına önəm verməliyik. Belə olarsa, xalqlarımız arasında heç kim, heç bir qüvvə ədavət toxumu səpə bilməz.

-Müsahibəyə görə sağ olun!

P.S. Dünən Azərbaycan Kinematografçılar Birliyinin toplantı salonunda professor Tofiq İsmayılovun "Türk Cümhuriyyətləri Sinema Tarixi" kitabının tanıtma gecəsi keçirilmişdir. Azərbaycan Yazıçılar Birliyinin sədri Anar. İstanbul Böyük Şəhər Bələdiyyəsi Mədəniyyət İşləri şöbəsinin müdiri Şenol Demiröz, Azərbaycan Respublikasının mədəniyyət

və İncəsənət Universitetinin rektoru Timuçin Əfəndiyev, Azərbaycan Kinematografçılar Birliyinin birinci katibi Rəsim Balayev. Sənətşünas Məryəm Əlizadə və başqaları çıxış edərək kitabın məziyyətlərindən danışmış, müəllifin gördüyü böyük işi yüksək qiymətləndirmişlər.

Kitabın müəllifinə ünvanlanan təbrik teleqramı oxunduqdan sonra Tofiq İsmayılov çıxış edərək barəsində deyilən xoş sözlərə görə minətdarlığını bildirdi.

Tədbir T. İsmayılovun ssenarisi müəllifi və rejissorluğu ilə Azərbaycanın görkəmli bəstəkarları Cövdət Hacıyev və xanımı milli rəqs ustası Əminə Dilbazinin həyat və yaradıcılığını əks etdirən bədii-sənədli filmin premyerası ilə başa çatmışdır.

*Müsahibə apardı:
Əli Səmədov
"Günay" qəzeti,
16 fevral 2002*

TÜRK KİNOSU TARİXİNİN ÜÇCİLDLİK SALNAMƏSİ

Kinematografçılar İttifaqında Tofiq İsmayılovun "Türk cümhuriyyətləri sinema tarixi" kitabının təqdimatı keçirilib

Dünən Azərbaycan Kinematografçılar İttifaqında tanınmış kinorejissor, Türkiyədəki Memar Sinan Universitetin professoru Tofiq İsmayılovun yeni çapdan çıxan üç cildlik "Türk Cümhuriyyətləri Sinema Tarixi" kitabının təqdimat mərasimi keçirildi.

Qeyd edək ki, türkdilli ölkələrdə kinonun tarixini əks etdirən bu kitabın birinci cildində Azərbaycan, ikinci cildində Qazaxıstan və Qırğızıstan, üçüncü cildində isə Özbəkistan və Türkmənistan kinosunun tarixi, bədii filmlərin xronoloji

prinsiplə tərtib edilən, müfəssəl, illüstrasiyalı kataloqu yer alıb. Bundan əlavə, ayrı-ayrı türkdilli ölkələrin kino sənətindən bəhs edən hissə oxucu və tamaşaçıların təsəvvür bütövlüyünü təminləməyə məqsədilə həmin dövlətlər haqqında ümumi məlumatla başlayır. Nəşrin təqdirəlayiq cəhətlərindən biri də odur ki, müəllif türkdilli ölkələrdə kinonun tarixini təkcə mərhələlərlə deyil, həm də konkret şəxsiyyətlər-sənətkarlar və ayrı-ayrı ekran əsərləri üzərində dayanmaqla oxucuya çatdırır.

Müasir türk dünyası kinosunun keçmiş və gələcəyi, onun qazandığı şöhrət, bu yöndə aparılan axtarışlar və başqa bu kimi maraqlı, ciddi sənət məsələlərindən söhbət açan bu kitab təkcə kino ictimaiyyətinin deyil, həm də geniş oxucu kütləsinin dərin marağına səbəb olacaq bir kitabdır. T. İsmayılovun adı çəkilən kitabı ötən il Türkiyədə "Türk Güzəl Sənətlər Fondu" tərəfindən nəşr edilib.

Kitabın təqdimatı ilə bağlı dünən keçirilən, türkdilli ölkələrin Bakıdakı səfirliklərinin nümayəndələrinin də qatıldığı tədbirdə Yazıçılar Birliyinin sədri, xalq yazıçısı Anar, İstanbul Böyük Şəhər Bələdiyyəsi mədəniyyət işləri şöbəsinin müdiri Şenol Dəmiröz, Azərbaycan Mədəniyyət və İncəsənət Universitetinin rektoru Timuçin Əfəndiyev, Kinematografçılar İttifaqının birinci katibi, xalq artisti Rasim Balayev və başqaları çıxış edərək, T. İsmayılovun gərgin əməyinin, uzunmüddətli axtarışlarının məhsulu olan üçcildliyi yüksək dəyərləndirilər.

Sonra T. İsmayılovun ssenari müəllifliyi və rejissorluğu ilə çəkilən, mərhum bəstəkarımız Cövdət Hacıyevlə onun xanımı, görkəmli rəqs ustası Əminə Dilbazinin həyatını, sənət fəaliyyətini işıqlandıran bədii-sənədli filmə ilk baxış keçirildi.

Günay
"525" qəzet,
16 fevral 2002

MƏN BAKIYA KİNO DEYİB GƏLMİŞDİM

"Son rejissor işim Heydər Əliyevin andıçmə mərasimi olub."

Tofiq müəllimlə fevralın 25-də yenidən İstanbula yola düşməmişdən bir neçə gün əvvəl Mədəniyyət Fondunda görüşüb söhbət etdik. Fonda "Sönməyən ulduzlar" assosiasiyasının hazırladığı Nazim Hikmətin "Bayramın birinci günü" pyesinin məşqi gərdirdi. İncəsənət xadimlərimizin çoxdan görmədikləri Tofiq müəllimlə görüşü çoxbucaqlı söhbətlər doğurdu. "Mən Bakıya kino deyib gəlmişdim. Amma gələndən ancaq teatr sözü eşidirəm. Hərə bir teatr açılıb. Kiçik teatrların da rejissorları əmələ gəlib. "Azdrama" isə rejissorsuz qalıb.

Mən həmişə bu fikirdə olmuşam ki, ən gözəl quruluş sovet quruluşdur. O vaxt hərənin öz yeri aydın idi. O cümlədən də sənətdə. Ədil İsgəndərovun vaxtında trampolin var idi. Gənc Tamaşaçılar Teatrı trampolin idi. Azərbaycan teatrının varlığını qoruya-qoruya zənginləşdirən rejissorların hamısı əvvəl bu teatrdə püxtələşib, sonra "Azdrama"ya keçirdilər. Eləcə də aktyorlar. Belə də olmalıdı. Kiçik teatrlar "Azdrama"ya aktyor hazırlamalıdırlar."

Tofiq müəllimin Azərbaycan kinosu haqqında da fikri qətiliyində qalıb. "Mən demişəm Azərbaycan kinosu ölüb, basdıranı yoxdu. İndi bu sahəni Mədəniyyət Nazirliyinə verməklə hələ də dəfn olunmamış bu ölüni bir az da iylətdilər. Konkret olaraq Azərbaycan kinosunun dirilməsi yalnız onda baş verə bilər ki, bu sahənin inkişafı bir kökə bağlansın. Mən "Məlik-məmməd" filmi çəkəndə belə bir detal fikirləşib tapmışdım: gənc bir oğlan olan Məlik-məmmədin üçbaşı əjdahanı öldürməsi o qədər də inandırıcı deyil. Ona görə də bu epizodu bu cür çəkməyi qərara aldım-Məlik-məmməd bu başları dalışdırır. Sağdakına deyir ki, ortadakı baş sənə çox pis yer verib. Sən yalnız sağı görə bilərsən. Soldakına da eyni sözləri deyir.

Beləliklə, vuruşub, üçü də bir-birini öldürür. Məlikməmməd də qalib gəlir. Mənəm-mənəm demək lazım deyil.”

-Daha çox nəyi düzgün hesab etmirsiniz – kinonu Mə-dəniyyət Nazirliyinə verilməsini, yoxsa bu ötürülmədəki təyinatı?

-Sənətkar işi ilə məşğul olar. Bacarıqlı rejissor bacarıqlı filmlər çəkər. Özü də bu, cavan adamdırsa, onun yeri meydandı. Polad Bülbüloğlundan götürün – gözəl bəstəkar idi, pis nazir elədik onu.

Mənim əgər burda film çəkməyimdən ötrü vəsait, şərait olsaydı, heç Türkiyəyə getməyə qərar verməzdim.

-Kinorejissorluq fəaliyyətiniz 1994-cü ilə kimi necə davam edirdi?

-Təkcə onu desəm kifayət edər ki, Azad Şərifov, Cəmil Əlibəyov ən pis ssenarilərini mənə verirdilər. Hər cür çətinlik yaradırdılar. Hətta bir müddət işsiz qalmağıma da nail oldular. “Məlikməmməd” filminin çəkilişləri Şəkiddə aparılmalıydı. İmkan vermədilər. Filmi Muğam Teatrında çəkəsi oldum. Amalya Pənahovanı “Mən mahnı bəstələyirəm” filmindəki rola təsdiq etmirdilər. Çəkilişə gələndə yoldan qayıtarırdılar.

Amma çətinliklər məni usandırmırdı. Hətta ilk çoxseriyalı filmi də-üç seriyalı “Vulkana doğru” filmi çəkdim.

-Türkiyədə yaşadığınız bu illər ərzində bir dənə də olsun film çəkməmişsiniz. Sizə elə gəlmirmiki ki, çox ehtiyatla yanaşsınız rejissorluğunuzun Türkiyə mərhələsinə?

-Ehtiyatla yanaşmıram, vicdanla yanaşırım. Doğrudu, Türkiyənin kino sənəti bizdən çox aşağıdı. Ancaq bu, o demək deyil ki, onların əsl sənətkarları yoxdu. Türkiyə kinosunda olduqca yüksək səviyyəli aktyor və rejissorlar var. Bəla orasındadı ki, onlar filmlərini Amerika filmlərinə oxşadırlar. Bir dəfə soruşdum ki, sizin filmlərdə qadınlar ərlərini tapança ilə vurub öldürürlər. Mən neçə ildə burda yaşayıram, belə qadın görməmişəm axı.

Təklif əlbəttə ki, olub. Amma çox əcaib bir təklif. Biri mənə dedi ki, sənə nə qədər istəyirsən pul verirəm. Get, filmi çək. Əvəzində mənə pambıq ver. Digəri dedi, neft ver. Təsəvvür edirsiniz? Bax, belə işlər Türkiyə kinosunu bu günə qoyub. Televiziyalarında o cür təkliflər edən iş-bazılardan da danışdım, mətbuatlarında da az qala səcdə olunan, əslində heç bir sənətləri olmayan aktyorlarından da yazdım. Kadir İnanır zəng edib dedi ki, xocam, sən məni nə vaxt öz filminə dəvət etmişən? Dedim, mən heç səni dəvət etməyəm də. Çəkildiyin filmlərdə necə süni oynadığını görürəm ki.

Mən orda film çəkməyi qətləşdirsəm, bütün türk dünyasının aktyorlarını yığacam. Nəyə görə hər hansı avropalı rejissorun filmində bir neçə Avropa ölkəsindən olan aktyorlar bir çəkiliş meydançasına yığılıb sırf Avropa filmi ərsəyə gətirə bilərlər? Türk dünyasında onlardan heç də əskik olmayan sənətkarlar var.

“Gilas ağacı”, “Mən mahnı bəstələyirəm”, “Musiqi müəllimi”, “Məlikməmməd”, “Müslüm Maqomayev”, üç seriyalı “Vulkana doğru gedirəm” filmləri təsəvvürdə canlanan əsrarəngiz filmlərdir. Bu filmlərin rejissoru olan TOFIQ İSMAYLOV 1994-cü ildən İstanbulun Memar Sinan Universitetinin gözəl sənətlər fakültəsində kino və televiziya rejissorluğu fənnini tədris edir.

*“Hafta içi” qəzeti,
2-5 mart 2002*

“MƏN MAHNI QOŞURAM”

*Sənət həmişə qurban tələb edir və ya rejissor
qızının xətrinə necə dəydi*

1979-cu ildə “Azərbaycanfilm” kinostudiyası “Mən mahnı qoşuram” filmi istehsalata buraxdı. Tofiq İsmaylovun ssenarisi əsasında çəkilən filmə elə rejissor özü quruluş verdi.

Filmin yaradıcı heyəti: rejissor və ssenari müəllifi – Tofiq İsmaylov, operator - Zaur Məhərrəmov, rəssam - Nadir Zeynalov, bəstəkar-Polad Bülbüloğlu, səs operatorları - Əsəd Əsədov, Tofiq Babayev, Azərbaycan dilində mahnıların mətni-Fikrət Qocaya, rus dilində olan mətn isə Onegin Hacıqasımova aiddir.

Rollarda iştirak edirlər: Olya Rojdestvenskaya (Sona), Elxan Cəfərov (Nadir), Həsənağa Turabov (Xudayar), Konstantin Dauşvili (Bəhmən dayı), Nəsimə Zeynalova (nənə), Amaliya Pənahova (Sonanın anası), Sadıq Hüseynov, Kamil Məhərrəmov, Rafiq Əzimov, Gülşən Qurbanova, Ağasadiq Gəraybəyli və başqaları çəkilmişlər.

Məzmunu: Film müğənni olmağa can atan Sonanın ailəsində qarşılaşdığı məneələrdən bəhs edir. Kənd dəyirmançısının qızı Sona gözəl mahnılar oxuyur. Bakıdan gələn musiqi müəllimi bu qızı özü ilə şəhərə aparmaq, musiqi məktəbində oxutdurmaq istəyir. Qızın atası isə uşağını həkim görmək arzusundadır. Kənd camaatının təkidi və qızın istəyi ilə nəhayət ata nəinki razılıq verir, hətta uşağını özü Bakıya aparır.

*Film Polad Bülbüloğlunun təklifi ilə
musiqili janrdə çəkildi*

Rejissor Tofiq İsmaylov “Mən mahnı qoşuram” filminin çəkilişi ərafədə rejissorla Polad Bülbüloğlunun görüşü olur. “Polad Bülbüloğluna filmin bəstəkar işini təklif etdim. Xatırladım ki, Poladla birgə “Müslüm Maqomayev” filmində əməkdaşlıq etdiyim üçün onun musiqi duyumuna, geniş dünyagörüşünə bələd idim. Öz növbəsində, Polad Bülbüoğlu da mənə təklif etdi ki, gəl, filmi musiqili janrdə çəkək”. Rejissorun dediyinə görə, həmin ərəfələrdə Polad Bülbüoğlu musiqili film çəkmək arzusunda olduğu üçün demək olar ki, bütün bəstələri yazıb hazırlayıbmış.

Eyni zamanda, ssenarini bitirməmişdim. Buna baxmayaraq ssenarini Polad Bülbüoğluna təqdim edərək oxunmasını xahiş etdim. Bu ona görə idi ki, o, bir bəstəkar olaraq ssenaridə şerin, bəstənin necə yerləşdirilməsi məsələsini həll etsin və bundan sonra birgə müzakirə apararaq konkret razılığa gələ bilək.

Onegin Hacıqasımov mahnıların mətnini yazdı

Filmin bəstəkarı mahnının sözləri ilə əlaqədar olaraq bu bəradə Moskovada bir neçə şairlə söhbət edir. Nəhayət, Polad Bülbüoğlu Onegin Hacıqasımovla anlaşır və onlar birgə filmin musiqisi ilə mətnini hazırlayaraq rejissora təqdim edirlər.

Tofiq İsmaylov: “O vaxta qədər Onegin Hacıqasımovun adını eşitmişdim. Onunla şəxsən tanış olmasam da, bildirdim ki, Moskovada mahnı mətnlərinin yazarı kimi məşhurdur. Hətta “Mosfilm”in istehsal etdiyi filmlərin əksəriyyətinin mahnı mətnlərini o yazmışdı. Bundan başqa, o, İosif Kobzon kimi müğənninin mahnıları üçün mətnlər yazırdı. İlk dəfə olaraq Polad mənə onunla tanış etdi. Onu da qeyd edim ki,

Onegin Hacıqasımov azərbaycan dilini bilmədiyi üçün məhninin mətnini rus dilində yazmışdı”.

Rejissorla Onegin Hacıqasımovun əməkdaşlığı o dərəcədə inkişaf edir ki, hər iki yaradıcı bir neçə filmdə - “Musiqi müəllimi”, “Əzablı yollar”da da birgə çalışıblar. Filmin əsas həyəti müəyyənləşdirdikdən sonra aktyorların sınaq çəkilişlərində yoxlanması prosesi başlanır. Tofiq İsmayilovla söhbətimiz zamanı o, filmə cəlb etdiyi aktyorlardan, ümumiyyətlə, kənar studiyalardan dəvət etdiyi aktyorlardan da bəhs etməyi unutmadı.

Habil Əliyev Bəhmən dayı rolunda çəkilə bilərdi

Məmmədza Şeyxzamanov Tofiq İsmayilovun quruluş verdiyi filmlərin əksəriyyətində maraqlı rollar yaradıb. Rejissor etiraf edir ki, aktyorun talantı onu daima valeh edib: “Ancaq bu filmimdə bir az dəyişiklik etmək fikrinə düşdüm. Axı daima eynilik heç də yaxşı nəticə vermirdi. Çərçivədən çıxmaq naminə Bəhmən dayı obrazının sınağına Ağasadıq Gəraybəyli ilə gürcü aktyoru Kote (Konstantin) Dauşvilini dəvət etdim. Hansısa səbəblərdən Gəraybəyli sınaq çəkilişlərində mütəmadi olaraq iştirak etmədi. Buna görə də dövrün qayda-qanuna tabe olaraq Bəhmən dayı rolunun sınağına Habil Əliyevi də çağırdım”.

Habil Əliyevlə bir müddət məşq prosesi aparən rejissor sonda başa düşür ki, o, musiqiçi kimi (xatırladaq ki, Bəhmən obrazı ssenariyə əsasən musiqiçidir, kamança çalır) rola uyğun gəlsə də, aktyor kimi ifa nümayiş edə bilmir. Buna görə də rejissor bu rola gürcü aktyorunu təsdiq edir.

“Habil Əliyevin Bəhmən rolu üçün çəkilən foto və kinosınaq çəkilişləri bu günə qədər də kinostudiyanın arxivindədir. Onu da qeyd edirəm ki, filmə kaman vasitəsilə nümayiş olunan ifa Habilə məxsusdur. Etiraf edirəm ki, Bəhmən dayı roluna məvbur olduğum üçün Gürcüstandan Kote Dauşvilini dəvət etdim. Onun çəkildiyi bir neçə film, xüsusilə “Mimino” mənim çox xoşuma gəlmişdi. Dauşvili Bəhmən rolunun öhdə-

sindən böyük məharətlə gəlirdi. Bir sözlə, Dauşvilinin Bəhməni elə azərbaycanlısayaq idi”.

T.İsmayilov: “Sənət mənim üçün hər şeydən üstündür”

Filmə uşaq rollarının sınaq çəkilişlərinə çox sayda məktəbli cəlb ediləndə, əksəriyyəti talant baxımından rejissoru qane etməyib. Hətta rejissor baş rola (Sona) öz qızını çəkmək fikrinə düşür. Və Tofiq İsmayilov qızı Vəfanın kino aləminə olan marağını əsas götürərək onu Sonaya təsdiq edir.

Məktəbli qız sevincini məktəb yoldaşları ilə bölüşərək yaxın vaxtlarda filmə çəkiləcəyi barədə hamıya məlumat verir. Lakin sonda Sonanın rolu Moskva məktəblisinə qismət olur.

Tofiq İsmayilov: “Vəfanı “Gilas ağacı” filmində çəkmişdim. Vəfa “Mən məhni qoşuram” filminin çəkilişində “mən də çəkilmək istəyirəm” dedi. Təsəvvür edin ki, Sonanın rolu çox sayda məktəbli dəvət etməyimə baxmayaraq Vəfanı da sınaq çəkilişində yoxladım. Qızım olduğum üçün demirəm, hiss etdim ki, Vəfanın ifası digər məktəblilərdən üstündür. Buna görə də onu rola təsdiq etdim. Aktyor həyatının digər üzvlərini də müəyyənləşdirdikdən sonra çəkilişlərə başladım”.

Rejissor öncə ssenariyə əsasən musiqi olmayan səhnələri çəkməyə başlayır. Belə günlərin birində Polad Bülbüloğlu Moskavadan Tofiq İsmayilova zəng edərək onu ora dəvət edir.

“Polad Moskvada filmin musiqisi üzərində çalışırdı. Telefon bağlantısı zamanı o mənə dedi ki, “xahiş edirəm, musiqi yazılışı ilə əlaqədar olaraq Moskovaya gələsən”, Səhbət əsnasında onu da qeyd edirəm ki, Sonanın üçün uyğun məktəbli var, onun ifasını da yoxlayarsan. Sən demə, Polad artıq həmin məktəblinin ifasında musiqini yazmaqla məşğul imiş. Tez bir vaxtda Moskvaya yola düşdüm. Yeri gəlmişkən, qızım Vəfanın ifasında Sonanın rolunun bir neçə səhnəsini çəkmişdim. Elə ki, Moskva məktəblisi Olyanı gördüm, onun oxumasını, oynamasını, təbii ifa nümayiş etdirməsini gördüm, bu zaman fikrim də-

yaşdı. Sənət mənim üçün hər şeydən üstündür. Buna görə də qızımın narazı qalması kimi hallar məni narahat etmədi. Beləliklə də Olyanı Bakıya gətirərək Sona roluna təsdiq etdim və çəkilişlərə başladım”.

Qəti qərar qəbul edən rejissor qızı Vəfaya hər şeyi olduğu kimi danışır: “Çəkilişlə əlaqədar olaraq Vəfaya təhsil aldığı orta məktəbin rəhbərliyindən üçaylıq icazə almışdım. Görəndə ki, Olya Rojdestvenskaya hərtərəfli, hətta görünüş baxımından da azərbaycanlı qızı Sona roluna uyğun gəlir, bu zaman qızıma məsləhət gördüm ki, dərslərindən qalmasını, məktəbə getsin”.

Vəfa ağlaya-ağlaya məktəbə gedərək dərslərinə davam etsə də, yoldaşlarına heç nə demir. Vaxt tamam olur, filmin ilk nümayişi başlayır. Həmin gün Vəfanın bütün dostları əllərində gül-çiçək kinoteatra yollanırlar. Filmi maraqla izləyən kiçik yaşlı tamaşaçılar məktəb yoldaşlarını orada görmədikdə təəcüblənirlər. “Filmin çəkilişindən 30 ilə yaxın vaxt keçir. Bu yaxınlarda dostlar, tanışlar hamımız ailəvi bir məclisdə idik. Söhbət zamanı sənətlə bağlı geniş müzakirələr başlandı. Müzakirəyə qatılaraq sənətin incəliklərindən, sənətdə güzəştə yol verməməkdən bəhs etdim və misal olaraq da “Mən mahnı qoşuram” filmindən sitat gətirdim ki, bəs mən, filan vaxtda sənət naminə qızımı gözüyaşlı qoyaraq Moskva məktəblisini Sona roluna çəkmişdim. Bu zaman məclisdə iştirak edən qızım Vəfa “ata, sənin sənət eşqin mənə bəha başa oturdu: Filmin ilk nümayişi zamanı məni orada görməyən məktəbli yoldaşlarım düz orta məktəbi bitirənə qədər adımla “yalançı” çağırıdılar” – deyərək höknürlü ilə ağlamağa başladı. Təsəvvür edin ki, bu illər ərzində qızım bu sirri məndən gizlin saxlayaraq nə qədər əziyyət çəkib. Doğrudan da sənət güzəştini sevmir fikri mənə bəha başa oturmuşdu. Vəfanı baş rolda çəkməməm də, heç olmasa digər məktəbli rollarında çəkmə bilirdim. Nə başımızı ağrıdım, bütün məclis iştirakçıları qarşısında qızımın üz istəyərkən onun könlünü aldım”.

Elxan Cəfərov o günləri hələ də unutmayıb

Hazırda rejissor kimi fəaliyyət göstərən Elxan Cəfərovun “Mən mahnı qoşuram” filmi haqqında maraqlı xatirələri var:

Filmin rejissoru Tofiq İsmayilovla həm qonşu idik, həm də ailəvi dostluq edirdik. Demək olar ki, mənim uşaqlığım onun gözləri qarşısında keçmişdi. Ancaq filmin sınaq çəkilişləri dövrün qayda-qanunlarına əsasən keçirildi. Sınaq çəkilişləri zamanı bir neçə qızla tərəfmüqabili oldum. Ümumiyyətlə, Sona roluna çox sayda qızlar yoxlandı. Tofiq müəllimin öz qızı da çəkilişə qatılmışdı. Sonda üstünlük Moskva məktəblisinə verildi.

Olya ilə yaşlı olsaq da, o, artıq təcrübəli müğənni hesab olunurdu. Çəkilişlə bağlı maraqlı təəssüratlarım çox olub. Hazırda da o günləri unuda bilmirəm. Hər səhər yuxudan tez oynamaq, çəkiliş gedən məkanın gözəlliyini duymaq özü hər şeyə dəyərdi”.

Rejissor balaca aktyoru necə ağılatdı?

Filmin çəkilişlərinin bir hissəsi Qubada, ev şəraitində olan epizodlar isə kinostudiyanın pavyonunda lentə alınmışdır. “Filmdə belə bir epizod var ki, Bakıdan gəlmiş komissiya üzvləri mənim yanıma gələrək çıxışımı dinləmək istəyirlər. Mənim filmdə oynadığım Nadirlə Sona (Olya) dost idilər. Onlar daima birgə oxuyur, birgə oynayırlar, hətta gələcək musiqi təhsillərini də birgə almaq arzusunda idilər. Nadir gördəndə ki, Sonanın atası onun musiqi təhsili almasına icazə vermir, bu zaman hirsənərək komissiyaya üzvlərini həyətdən qovur. Bu epizoda əsəbi bir ifa nümayiş etdirmək mənim üçün bir çox çətinliklər yaradırdı. Əvvəla, mən aktyor deyildim, ikincisi, böyüklərin qarşısında onların bir qismini həyətdən qovmaq kimi çətin bir işi etməli idim. Ancaq Tofiq İsmayilov uşaqlarla çox işlədiyi üçün onlara psixoloji təsir göstərməyi bacarırdı. Tofiq müəllim hanının arasında məni pərt

etdi. Bütün yaradıcı heyətin arasında "səndən aktyor çıxmaz, çünki bacarıqsızsan" dedi. Bundan sonra mənə bir ağılamaq, bir əsəb gəldi ki, gəl görəsən. Epizodda mənə aid olan səhnəni ürəklə oynadım. Əlbəttə ki, çəkilişdən sonra rejissor könlümü alaraq incikliyimi aradan qaldırdı".

"Mən mahını qoşuram" filmində Nəsibə Zeynalova, Leyla Bədərbəyli, Həsənəğa Turabov, Amalya Pənahova, Kamil Məhərrəmov kimi aktyorlar oynayırlar və Elxan Cəfərov uşaqlıq illərindən aktyorların arasında olduğu üçün onların arasında özünü narahat hiss etməyib.

Ssenariyə əsasən, Nadir tütəkçəlidir. Elxan, filmə tütəyi elə həvəslə çalır ki, ifanın onun özünə məxsus olmamasına şübhə etməsən. "Əslində isə tütəyi heç də özüm çalmamışam. Eləcə də filmə mənim kiçik qardaşım rolunda oynayan oğlan qoşanağarını görüntü olduğu üçün çalmağa başlayıb. Həmin oğlanın adını unutmuşam, ancaq yadımda qalan yalnız odur ki, o, geniş bilgiyə sahib idi. Çəkilişdən sonra bir qrup uşaqla meşələri gəzməyə gəirdik. Həmin oğlan ağaclar haqqında elə maraqlı məlumatlar verirdi ki, hamumuz heyrlənirdik", - Elxan Cəfərov deyir.

Film 1-ci kateqoriyaya layiq görüldü

"Mən mahını qoşuram" filmi iki dildə - həm rus, həm də azərbaycan dillərində dublyaj olunub. "Bu da ondan irəli gəlirdi ki, film Mərkəzi Televiziyanın sifarişli ilə çəkilməmişdi. O dövrdə sifarişlə çəkilən filmlərin hamısı iki dildə-azərbaycan və rus dillərində dublyaj olunurdu".

Ümumittifaq Pioner Təşkilatı Mərkəzi Şurasının Fəxri Fərmanına və "Qırmızı gərənsil" mükafatına layiq görülən film keçmiş SSRİ məkanında geniş tamaşaçı auditoriyası qazanmış və 1-ci kateqoriyaya layiq görülmüşdü.

*Ulduzə Qaraqızı
"Ekspress" qəzeti,
2 iyun 2005*

LENTƏ KÖÇÜRÜLMÜŞ ÖMÜR

Həyatını, taleyini yaradıcılığa, sənətə həsr etmiş adamlarla ünsiyyətdə olmaq hədsiz dərəcədə maraqlıdır. Bir ömürdə iki həyat – insan həyatı və sənət həyatı yaşayan insanlar zəngin mənəvi potensiala malik olurlar. Həyatımla bağlı belə şəxsiyyətlərdən biri görkəmli kinorejissor, kinoşünas alim, ssenarist və yazıçı, professor Tofiq İsmayilovdur. Bu il T.İsmayilovun 70 yaşı tamam olur, o ömrünün və yaradıcılığının müdriklik mərhələsinə daxil olur.

Adətən deyirlər ki, şairlər həmişə özünü yazır. Mən bu fikri bədii sənətlə məşğul olan bütün müəlliflərə, o cümlədən rejissorlara aid edərdim. Rejissor, hər şeydən öncə öz ömrünü köçürür lentə. Sənət sənətkarın içindən süzülüb durulan bulağa bənzəyir. T.İsmayilovun sənəti də belədir. Hansı əsərinə baxırsan orada ən qabarıq görünən rejissorun şəxsiyyətidir. Rejissor şəxsiyyəti T. İsmayilovun filimlərinin kontekstoloji əsasını təşkil edir. Başqa sözlə T.İsmayilov fərdi yaradıcılıq üslubuna və manerasına malikdir, bu isə başlıca şərtidir.

Ssenarist mətnin, aktyor oyunun, rəssam dekorasiyaların, bəstəkar musiqinin, operator lentlərin-rejissor isə filmin müəllifidir. XX əsrin möcüzəsi-sintetik sənət olan kinoda bütün sənət növləri məhz rejissor vasitəsi ilə birləşir, sintez olunur. T.İsmayilov belə qüdrətli bir rejissordur. Təsədüfi deyil ki, o özü rejissoru "min bir cür sənət bilicisi" adlandırır.

Rejissor ömrünün lentə köçmüş zəngin salnaməsindən bəzi faktlara nəzər salaq. T.İsmayilov 70 il əvvəl bizim hamımızın arzularının beşiyi olan Bakı şəhərində bu fani dünyaya təşrif gətirib. Sənətə böyük marağının arxasınca o, orta məktəbi bitirib M. Əliyev adına Azərbaycan Dövlət İncəsənət İnstitutuna gəlib. Burada aktyorluq fakültəsini bitirib. Gənc və istedadlı aktyorun yeni arzusu çıxmaq çətin: Rejissor olmaq! Böyük həvəslə rejissor ixtisasına yiyələnən T.İsmayilov Moskvaya Ali

kinorejissorluq kurslarına gedib təhsilini təkmilləşdirir. Onun diplom işi olan Ə. Məmmədخانlının eyni hekayəsi əsasında çəkdiyi "Anamın çırağı" qısametrajlı filmi əla qiymətə layiq görülür. Bu il filmin ayağı uğurlu oldu. Bu gün T.İsmayilov Azərbaycanda ən çox film çəkmiş rejissordur. O, milli kino sənətimizə müxtəlif metrajlı 30 film bəxş edib.

1970-ci ildə gənc və prespektivli kinorejissor T.İsmayilov Cəfər Cabbarlı adına "Azərbaycanfilm" kinostudiyasında yaradıcılıq fəaliyyətinə başlayır. Və burada ona şöhrət gətirən ilk filmi - "Oxuyur Müslüm Maqomayev" filmi Tehran Beynəlxalq kinofestivalında, Praqa kino baharı festivalında, nümayiş etdirilib. Film Daşkənd televiziya filmləri festivalında Özbəkistan Bəstəkarlar İttifaqının xüsusi mükafatını alıb. Filmin uğurları bununla bağlı idi ki, burada dramaturgiyanın hər iki qəhrəmanı, həm M. Maqomayevin şəxsiyyəti, həm də əlahəzrət musiqi yüksək rejissor sığalından çıxmışdı. Təbii ki, rejissorun ilk uğurları ona ilk tərəvətili sənət sevincləri ilə birlikdə, həm də ilk qibtələr, ilk rəqiblər və ilk müqavimətlər də bəxş etdi. Lakin T. İsmayilov prinsipial və inadkar adamdır. O, məhz inadkar bir inamla da öz sənət mübarizəsini davam etdirdi. Əsas məsələ yanılmadan işləmək və yaratmaq idi. T. İsmayilov İ. Əfəndiyevin "Körpüsəlanlar" povesti əsasında "Çarvadarların izi ilə", "Bizim küçənin oğlanları", "Xüsusi vəziyyət", "Yay günlərinin xəzən yarpaqları", "Sürəyya" kimi uğurlu romantik filmlər çəkdi. Lakin bir film - 1980-ci ildə "Məlikməmməd" nağılı əsasında ekranlaşdırdığı "Əzablı yollar" əsəri rejissorun kino sənətimizdəki mövqeyini möhkəmlətdi, şöhrətini dünyaya yaydı. 80-ci illərin ortalarında ABŞ-da göstərilən ən yaxşı Sovet filmləri sırasında "Azərbaycanfilm" kinostudiyasında istehsal olunmuş "Əzablı yollar" nağıl-filmə də var idi. Hələ o zaman filmin qəhrəmanını Məlikməmməd öz novator oyunu, koloriti ilə Amerika tamaşaçılarının mənavi dünyasını fəth etmişdi.

Yeri gəlmişkən, uşaq filmləri T.İsmayilovun yaradıcılığında ikinci mühüm təmayüllü əmələ gətirir. Kinoya ecazkar, saf və bəllür uşaq aləmini gətirmək meyli artıq təkcə ssenarist və rejissor T.İsmayilovdan yox, həm də uşaq yazıçısı T.İsmayilovdan gəlir. O, bir yazıçı kimi uşaqların həyat, arzu və tale-lərindən bəhs edən "Qonşular", "Sevincin yuxusu", "Şəkil teatrı", "Diş ağrısı", "Şəkil kino" əsərlərini yazıb. Bu əsərlər Tofiq müəllimin kino ilə ən ciddi şəkildə məşğul olduğu on il ərzində - 1976-86-cı illərdə yazılıb. Uşaqlar haqqında yazmaq da, onlarla film çəkmək də olduqca çətinidir. Məsələn, "Mən məhni qoşuram" (1979) filmində T.İsmayilov kənd ağsaqqalı Bəhman kişi, yeniyetmə istedad Sona və öhün atası Xudayar obrazlarının çarpazlaşdığı mühtdə əsas diqqəti Sonanı itəddədi üzərində cəmləyir, bütün varlığı, hər günü, hər saati nəgmə ilə nəfəs alan bu qızın dolğun obrazını yaradır. Yaxud "Nəgmə müəllimi" filmində müəllim (müğənni Sərxan Sərxan) musiqinin qüdrəti ilə bütün kəndi öz işinə cəlb edir. Az müddət ərzində hamı - balaca körpələr də çalib oxumağa başlayır. T. İsmayilov öz filmlərində müxtəlif mövzular kontekstində milli-mənavi varlığını maraqlı və ədəbən tələyüklü problemləri lentə alıb. "Babalarımızın torpağı", "Lahic", Azərbaycan kinosu tarixində ilk çoxseriyalı bədii televiziya filmi olan "Vulkana doğru gedirəm" əsərləri öz koloriti, etnoqrafik özəlliyi və müasirlik imkanları ilə seçilən baxımlı filmlərdir.

T. İsmayilov təkcə kino sənətinin yaradıcısı deyil, həm də tədqiqatçısı və təbliğatçısıdır. Çəkdiyi filmlərin yarıdan çoxunu ssenari müəllifi məhz T. İsmayilov özüdür. Hesab edirəm ki, T. İsmayilovun səmimiyyəti, tədqiqatçılığı, onun müəllimliyi, bir pedoqoq kimi fəaliyyəti ilə sıx bağlıdır. O, 1974-cü ildən indiki Azərbaycan Dövlət Mədəniyyət və İncəsənət universitetində kinorejissor pedoqoq kimi fəaliyyət göstərir. T. İsmayilov burada dosent, professor, kafedra müdiri kimi olduqca səmərəli fəaliyyət göstərib. Gənc kinorejissor kadrların yetişməsi üçün bütün varlığını ilə çalışıb.

Mən dostum T. İsmayılovu Azərbaycan və Türkiyə arasında ədəbi-mədəni əlaqələrin canlı körpüsü hesab edərdim. İş elə gətirdi ki, T. İsmayılov 1994-cü ildə Türkiyədə işləməli oldu. O, Memar Sinan Gözəl Sənətlər Universitetində Gözəl Sənətlər fakültəsi kino-TV bölümünün professoru kimi fəaliyyətə başlayıb və tezliklə maraqlı işlərinə görə nüfuz qazanıb. 1996-2004-cü ildə İstanbul Böyükşəhər Bələdiyyəsi Kültür İşləri Dairə Başkanlığında danışman olaraq T. İsmayılov bütün türk xalqlarının mədəniyyətlərini əhatə edən iyirmiye yaxın tədbirin təşkilatçısı, ssenaristi və rejissoru olub. Təkcə 2002-2004-cü illərdə "Türk Dünyasının Ulduzları" layihəsi üzrə onlarca türk sənət adamının, o cümlədən Ü. Hacıbəyli, Anar, Adil İskəndərov, Qara Qarayev, B. Vahabzadə kimi görkəmli şəxsiyyətlərin ildönümlərini təşkil edib. T. İsmayılovun Türkiyədə türk xalqları mədəniyyətlərinin doğmalaşması naminə gördüyü işlərin həm məzmunu, həm də əhatə coğrafiyası çox genişdir. Onu tanıyanlara yaxşı məlumdur ki, T. İsmayılov hələ gənc yaşlarından TV ilə bağlı olub, burada mütəxəssis kimi çalışıb, "Kinopanoram" verilişini aparıb, sonra da müəllif kimi həmişə sıx əlaqə saxlayıb. O, Türkiyədə də bu istiqamətdəki fəaliyyətini davam etdirib. Bütün bunları bəlkə də onun bir peşə borcu, gündəlik işi hesab etmək olardı.

T.İsmayılovun fəaliyyətinin əsas, qiymətli sahələrindən biri tədqiqatçı kinoşünas kimi gördüyü işlərdir. O, İstanbulda türk dövlətlərinin ədəbi-mədəni birliyinə xidmətlər göstərmiş konfrans, simpozium, müşavirələr, kinofestivallar, teatr tamaşaları, ədəbi-bədii mərasimlər keçirməklə bərabər ardıcıl şəkildə türk xalqlarının kino tarixini yazmaqla məşğul olub. Nəhayət, 2001-ci ildə Türkiyədə "Türk Güzel Sənətlər Fondu" Azərbaycanın əməkdar incəsənət xadimi, professor T. İsmayılovun "Türk cümhuriyyətləri sinema tarixi" adlı üçcildliyi çap olundu. Kitabın I cildində Azərbaycan, II cildində Qazaxıstan və Qırğızıstan, III cildində Özbəkistan və Türkmənistan olmaqla beş türk dövlətinin kino sənəti öz əksini tapıb. "Türk cümhuriy-

yətləri sinema tarixi" kitablarını türk kino sənəti haqqında ensiklopedik əsərlər kimi dəyərləndirmək olar. Bu əsərlərin İstanbulda və Bakıda geniş təqdimatları keçirildi, onlar elm və sənət adamları tərəfindən yüksək qiymətləndirildi, mətbuat əsərlərin nəzəri-tarixi əhəmiyyətinə dair məqalələr dərc etdi.

T. İsmayılov bir kinoşünas kimi olduqca fəaldır. O, tez-tez həm Türkiyə, həm Azərbaycan telekanallarında, kino sənətimizin problemlərinə dair çıxışlar edir, maraqlı məqalələr yazır, aktual problemləri araya gətirən müsahibələr verir. Söhbətimizdə o, böyük sənətkar yanğısı, vətəndaş ağrısı, dərin təəs-sübkeşlik hissi ilə kino sənətimizin bugünkü yaradıcılıq tələyindən danışır. Kinoya belə sevgi T. İsmayılovun axtarışlarının da əsasında dayanır. Bir neçə il öncə o mənə müdafiə etmək istədiyini bildirdi. Açıqı, ömrün şöhrətli və müdrik çağında onun bu həvəsə düşməsi mənə qəribə gəldi. Bu həvəsdə onun həm kino sənətinə məhəbbəti, həm də ciddi alim niyyəti var. Başlıcası isə müəyyən etdiyi mövzu məni tutdu: "Türk xalqları kino sənətinin təkamül mərhələləri". Bu əsər T. İsmayılovun həm rejissor kimi sənət təcrübələrinin, həm də tədqiqatçı kimi axtarışlarının səmərəli yekunu oldu. Əsərdə 5 türk respublikasının kino sənəti eyni mənsəli xalqların mədəni birliyi kontekstində üç təkamül mərhələsi üzrə nəzərdən keçirildi. Əsərin birinci fəsilində türk xalqları kino sənətinin təşəkkül özünə-məxsusluğu, ikinci fəsilə tarixi mövzu və tarixilik, üçüncü fəsilə isə türk kino sənətində mənəvi-əxlaqi axtarışları araşdırılır, bunların mərhələvi xüsusiyyətləri, habelə hər bir mərhələnin tarixi-estetik miqyasları müəyyənləşdirilir.

T.İsmayılovun "Türk xalqlarının kino sənəti" (2008) monoqrafiyası onun namizədlik dissertasiyası əsasında hazırlanıb. Türk kino tarixinə dərinədən bələdlilik, nəzəriyyə ilə təcrübənin üzvi vəhdəti, zəngin materialın bəcaıq və səriştə ilə ümumiləşməsi bu kitabın əsas məziyyətləridir. Bu monoqrafiya beş türk ölkəsinin kino sənətini eyni səviyyədə əks etdirir. Və təbii

ki hər bir türk respublikası üçün eyni dərəcədə əhəmiyyətlidir. Türk respublikalarının heç birində bu səviyyəli əsər yazılmayıb. T.İsmayılovun "Türk xalqlarının kino sənəti" monoqrafiyası müəllifin əsas elmi konsepsiyasını ifadə edən belə bir fikirlə tamamlanır: "Türk xalqları kino sənətinin təkamülü çağdaş türkçülüynün əsas təmayüllərindən biridir. O antitürk ideologiyaya qarşı müqavimətdə formalaşmış. Xalqa, millətə daha yaxın, doğma və səmimi dildə danışan milli xarakteri, etnik-mənəvi psixologiyayı əks etdirən kino sənətimiz yeni, istiqlal dövrünə əzmlə, böyük bədii-fəlsəfi yaradıcılıq uğurları ilə daxil olub. Bu unikal sənətin istiqlal məfkurəsi işığında tədqiq sənətsünaslığımızın nəzəri-tarixi vəzifələrindəndir. Türkçülük, həm də mədəniyyət vasitəsi ilə türkləri yüksəldən möhtəşəm ideya, tarixi-fəlsəfi təlimdir." Beləliklə, T. İsmayılovun son on beş ildəki fəaliyyətinin məzmununu mədəniyyət vasitəsi ilə türkləri ucaltmaqdan ibarət olub. Türkün mədəni-tarixi gələcəyinə dönməz inam T. İsmayılov sənətinin bədii-fəlsəfi pafosunu müəyyən edir.

Nizaməddin Şəmsizadə
Filologiya elmləri doktoru, professor
"525-ci qəzet", 8 aprel 2009

İSTEDADLI KİNO XADİMİ

İllərlə dostluq, əməkdaşlıq etdiyin adam haqqında yazmaq şərfli olsa da, çətindir. Necə deyərlər, görəək yüz ölçüb, bir biçəsən. Onun taleyini, keçdiyi həyat yolunu, yaradıcılığın cəhətlərini necə var, eləcə də təsvir edib, nəzərə çatdırasan.

O, 1939-cu il aprelin 6-da dünyaya göz açıb. Dövr-zaman erkən yaşlarında onu çətin sınaqlara çəkib. Lakin iradəsi qalib gəlir, arzularının həyata keçməsi uğrunda qətiyyətlə mübarizə aparıb. 190 nömrəli orta məktəbi qurtaran ili Azərbaycan Dövlət Teatr İnstitutu aktyorluq fakültəsinə daxil olub.

Görkəmli pedaqoqlardan dərs alıb, istedadlı tələbə kimi tanınıb. Ali təhsilini bitirən ili Azərbaycan Dövlət Televiziya və Radio Verilişləri Komitəsində əmək fəaliyyətinə başlayıb. Rauf Kazimovski, Arif Babayev və başqa peşəkar rejissorlarla əməkdaşlıq edib. Seçdiyi sənətin ovsununa düşərək yenidən qayıdıb başa vurduğu instuta, rejissorluq fakültəsinə daxil olub. Adil İsgəndərov, Mehdi Məmmədov, Tofiq Kazimov kimi ustadlardan sənətin sirlərini öyrənib. Tələbəlik dövrü sona çatanda C.Cabbarlı adına "Azərbaycan film" studiyasında rejissor işləyib. 1968-ci ildə Moskvaya gedib ikiillik ali rejissorlar və ssenaristlər kurslarında Tarkovskinin sinifində təhsilini davam etdirib. Hələ tələbəlik illərində ilk lentə aldığı "Şəhərimin daşları" musiqili filminə bu gün də maraqla baxılır.

Moskvada diplom işi üçün görkəmli yazıçı Ənvər Məmmədخانlının "Anamın çırağı" hekayəsini seçmiş, çəkdiyi qısametrajlı film yüksək səviyyədə qəbul edilmiş və sovet dövrünün ekranlarında nadir hallarda göstərilən diplom filmlərindən biri olmuşdur. O, öz ssenarisində əsasında "Oxuyur Müslüm Maqomayev" bədii-musiqili tammetrajlı filmi çəkib. Həmin ekran əsərində unudulmaz müğənninin aktyorluq istedadı, məharəti üzə çıxmışdır. Dünyanın 85-dən artıq ölkəsində nümayiş etdirilən film haqqında o zamanlar "Pravda" qəzeti yazırdı: "Azərbaycan film" studiyasının istehsal etdiyi "Oxuyur Müslüm Maqomayev" filmi Moskvanın 50-dən çox kinoteatrında göstərilmişdir. Tamaşaçılar ssenari müəllifi və rejissor Tofiq İsmayılovun və digər sənətçilərin əməyinə yüksək qiymət verir. Film M.Maqomayevin həyatı və sənəti haqqında tamaşaçılarda tam təəvvür yaradır. Həmin ekran əsəri Kiyevdə, Minskədə, Leningradda və Bakıda çoxsaylı tamaşaçı marağına səbəb oldu.

Sonralar Tofiq müəllim "Gilas ağacı", "Məhəlləmizin oğlanları" filmlərini çəkdi. 1989-cu ildə Amerika kino xadimlərinin ABŞ-da nümayiş etdirmək üçün seçdikləri 17 ən yaxşı sovet filmindən biri də "Əzablı yollar" oldu. 1974-cü ildə çəkdiyi, ucqar dağ kəndi Lahıca, onun sakinlərinə həsr olunan "Çarva-

darların izi ilə" televiziya filmi yaddaşlarda qalıb. Bu ekran əsəri yazıçı-dramaturq İlyas Əfəndiyevin "Körpüsalanlar" povestinin motivləri əsasında lentə alınıb. Filmin qəhrəmanları ulu babalarının açdığı cığırla gedərək yollar çəkən xeyrəxah peşə sahibləri-inşaatçılardır. Rejissorun M.Hüseynin "Abşeron" romanı əsasında çəkdiyi üçseriyalı televiziya filmiqəhrəman neftçilərimizin çətin və şərəfli əməyinə həsr olunub.

Ümumiyyətlə, Tofiq İsmayilovun ekran yaradıcılığında əsas yeri əmək mövzusu tutur. Halal əməyin təsvirini, tərənnümünü bədii boyalarla, inandırıcı şəkildə lentə köçürür. O, 1970-1990-cı illərdə 17 bədii, 10 sənədli film çəkib. Eyni zamanda, uşaqlar üçün televiziya verilişlərinin ssenarilərini teatr pyesinin, "Qonşular", "Şəkil-teatr", "Sevincinin yuxusu", "Diş ağrısı" adlı kitabların müəllifidir.

Azərbaycan MEA-nın müxbir üzvü Nizami Cəfərovun fikridir: "Janrından və mövzusundan asılı olmayaraq, onun çəkdiyi filmləri, zəngin yaradıcılığını göz önünə gətirəndə gətirəndə böyük istedadla malik Tofiq İsmayilovun hərtərəfli sənət imkanları heyrat doğurur."

Bəzilərinin ssenarisini yazdığı, "Babalarımızın torpağı", "Rəqiblər", "Torpağa dönüş", "Gəl" və başqa kino əsərləri çox sevimlidir, köhnəlməyənlərdi. XX əsrin sonlarının kino mədəniyyət tariximizin nə gədar xoşbəxt, nə qədər bərkətli olduğu, təbii ki, XXI əsrin bir neçə on il sonrakı yüksəkliklərində daha aydın görünəcək. Bu baxımdan Tofiq İsmayilov ömrünün 50 ilini sənətə həsr etdiyi dövr olduqca rəngarəng, zəngindir. Onun çoxsahəli yaradıcılığı milli kinomuzun inkişafına yönəlib. Filmlərindəki ehtiraslın çarpışması, həyatı konfliktlər, yüksək emosionalıq tamaşaçını gərgin vəziyyətdə saxlayır. İstər bədii, istərsə də sənədli filmləri olsun, onun heç bir əsərində artıq, yaxud da nə isə çatışmayan səhnələrə rast gəlmək mümkün deyil. Bu filmlər insanın – görünən hissəyə və şüuruna eyni dərəcədə təsir göstərir. Çünki həmin ekran əsərlərində ağılla emosiya, beynlə ürək qırılmaz vəhdət təşkil edir.

T.İsmayilov 1974-cü ildən Azərbaycan Dövlət Mədəniyyət və İncəsənət Universitetində rejissorluq sənətindən dərş deyərək rejissorluq kafedrasına rəhbərlik edib. Hazırda o, yenə həmin ali təhsil ocağının professorudur. 1994-cü ildə Türkiyə Cümhuriyyəti Memar Sinan adına Gözəl Sənətlər Universitetində dəvət alan Tofiq müəllim 15 il İstanbulda pedaqoji fəaliyyət göstərüb. Doğma Azərbaycanımızı, milli kinomuzu təbliğ etməyi də unutmayıb. Onun "Türk Cümhuriyyətinin sinema tarixi" üçcildlik ensiklopediya xarakterli kitabları bütün türk dünyasına yayılıb. Tofiq müəllimin səyi və təşəbbüsü ilə Azərbaycan dramaturqlarının əsərləri İstanbulda dəfələrlə səhnəyə qoyulub. O, müəllimliyi ilə yanaşı, 18 seriyalı "Əfv et məni, xocam" teleserialına aktyor kimi çəkilib. Ç.Aytmatovun "Əsrə bərabər gün" romanı əsasında tamaşaları İstanbul Bələdiyyə Teatrı üçün səhnələşdirib. Bir sözlə, Tofiq İsmayilov Azərbaycan İncəsənətini təbliğ etmək üçün çox iş görüb. Onun ötən il işıq üzü görən "Türk xalqlarının kino sənəti" kitabı bu baxımdan xarakterikdir. Həmin tədqiqat əsəri kinoşünaslıq sahəsində ədəbi hadisə kimi qarşılanıb.

Tofiq İsmayilov indi də yeni yaradıcılıq həvəsi ilə yaşayır, düşünür, fəaliyyət göstərir. Özü bu barədə belə dedi: "Sənətkar əməyinin qiymətləndirilməsini görəndə daha da həvəsli, inamlı olur. Ötən əsrin 70-ci illərində qazandığım uğurlar sonrakı taleyimi həll etdi. O zamanlar ulu öndər Heydar Əliyevdən: gördüyüm qayğı nəticəsində yeni-yeni publisistik, ekran yaradıcılığı həvəsinə düşdüm. Fəxr edirəm ki, göstərilən etimadla layiqincə doğrulda bilmişəm. Bundan sonra da müstəqil Azərbaycanımızın bu gününü, sabahını yazılarımda, çəkəcəyim filmlərdə təsvir, tərənnüm edəcəyəm. Ən böyük arzum isə Qarabağımızın düşmən işğalından azad olmasını görməkdir..."

Görkəmli sənətkarın, sevilən pedaqoqun ad günü ərəfəsində onun dostlarının da ürək sözlərini, təbriklərini eşitdik:

Anar, xalq yazıçısı: - Tofiq İsmayilov daim axtarılda, yeniliyə can atan həm kino sənətkarı, həm də işıqlı təfəkkürə

mail yaradıcı qələm sahibidir. O, əməyindən mənəvi zövq alır. Onunla birgə ötən əsrin 60-cı illərində dövlət radiosunda Mirzə Cəlilin "Ölülər", "Dəli yığıncığı" tamaşalarını efirdə səsləndirmişik. Tofiq həddən artıq istedadlı, qayğıkeş, diqqətçil insandır. Onun 70 yaşını səmimi qəlbədən təbrik edirəm.

Rasim Balayev, xalq artisti: - Tofiq İsmayilov Azərbaycanın ən tanınan, sevilən kino rejissorlarından biridir. O, gözəl sənətkar olduğu kimi, həm də səmimi, mehriban insandır. Onda o qədər müsbət cəhətlər var ki, inanmıram yaşının bu vədəsində ömrünün arxada qalan vaxtlarını xatırlayanda peşmançılıq hissi keçirsin.

Eldar Quliyev, xalq artisti, kinorejissor: - Atam Tofiq Quliyevin sənət dünyasından bəhs edən bədii-publisistik "Nəğməli ömür" filmi çəkmək barədə düşündə ilk imdadıma çatan dostum Tofiq oldu. Həmişəki kimi, yenə də ondan qayğı gördüm. Tofiqin xidmətləri sənət, sənətkarlıq tariximizə yazılmaqda davam edir.

Cəmil Quliyev, əməkdar incəsənət xadimi: - Tofiq İsmayilov İstanbulda düzələndiyi I, II, III Türk dünyası kino festivalları, Ailə filmləri festivalı, Ç. Aymatov əsərlərinin kino festivalı "Türk ulduzları" silsiləsindən Qara Qarayev, Üzeyir Hacıbəyov, Rəsul Rza, Bəxtiyar Vahabzadə, Adil İsgəndərov, Anar günləri və bir çox yaradıcılıq tədbirlərinin memarı olmuşdur. Tofiq müəllim 50-yə yaxın qəzet və jurnalda dərc edilən elmi yazıları, Azərbaycanda Atatürk Mərkəzi tərəfindən çap olunan "Türk xalqlarının kino sənəti" adlı kitabı bədii və nəzəri material, məntəqi ümumiləşmələr əsasında yazılmış bitkin tədqiqat əsəri, kinoşünaslığımızda mühüm elmi addımdır. T.İsmayilov 1987-ci ildə əməkdar incəsənət xadimi, ötən il isə xalq artisti adlarına layiq görüldü.

*Telman Ağaoğlu,
"Azərbaycan" qəzeti,
8 aprel, 2009*

XALQ ÜÇÜN YARATMAQ ŞƏRƏF İŞİDİ

Tofiq İsmayilov-70

Aprelin 8-də R. Behbudov adına Mahni teatrında xalq artisti, görkəmli kinorejissor Tofiq İsmayilovun anadan olmasının yetmiş və sənət həyatının əlli illiyinə həsr edilmiş yarıdıcılıq gecəsi keçirildi. Əvvəlcə sənətkarın çəkdiyi filmlərdən fraqmentləri əks etdirən slayt nümayiş etdirildi.

Tədbirin aparıcısı AMEA-nın müxbir üzvü, millət vəkili Rafael Hüseynov T.İsmayilovun zəngin fəaliyyəti və maraqlı şəxsiyyəti haqqında ətraflı məlumat verərək deyir: "2008-ci ilin avqust günlərində Şərqi ən qədim, böyük tarixə malik məkanlarından olan Konyada idik. Tofiq İsmayilov Azərbaycanda keçiriləcək Mövlana günlərinə hazırlaşdı. O həmin günlərə həsr edilmiş "Gəl!" filminin son kadrlarını çəkirdi. Mənim çıxışım lentə alınan zaman arxa tərəfdən, dağın döşündən maşın karvanı keçdi. Çəkilişi dayandıraraq bir az yuxarı qalxdıq. Yenə də əvvəlki hadisə təkrar oldu. Tofiq müəllim həmin anda sanki ətrafda nə varsa hamısını dayandırmaq istəyirdi. O, dağın yuxarisına qalxdıqca elə bil günəşin, işığın ardınca qaçırdı. Tofiq müəllim özü də günəş kimi, işıq kimi adamdır. Harada günəş, işıq varsa orada gözəllik var. Tofiq müəllim öz gözəl ömrünün əlli ilini Azərbaycan mədəniyyətinin, milli kinomuzun inkişafına həsr edib. Onun ata-babaları haqsız olaraq repressiyaya məruz qalmışdılar. Tale elə gətirib ki, "xalq düşməni" nin oğlu xalq artisti adına layiq görüldü. İnsan Tofiq müəllimin işlərinə baxanda heyrətlənir. Bu heyrətin sirri elə onun öz yaradıcılığında. Görə biləcəyi işdən qat-qat artıq iş görmək Tofiq İsmayilovun ailə tərbiyəsindən irəli gəlir. Bu il Azərbaycan kinosunun 111 yaş tamam olur. Ona şərafət gətirən insanların içində Tofiq müəllimin də adı var. Bütün möcüzələr içində kino işi müstəsna yer tutur. Tofiq İsmayilov möcüzəli

olan kino sənətində öz möcüzələrini yaratdı. Onun taleyi onda gətirib ki, yaxşı müəllimləri olub. O, görkəmli sənətkarımız Kazım Ziyadan ilk qıraət, sənət dərşini aldı. Böyük və nəcib bir insan olan Zəfər Nemətov onu gördü və görməməzliyə vurmadı, əlindən tutub böyük sənətə gətirdi. Burada o, Yusif Vəliyevi, Ağadadaş Qurbanovu, Firəngiz Şərifovanı gördü. Adil İsgəndərovdan dərş aldı. Bu dərşi Moskvada davam etdirdi, Tarkovski kimi sənətkarlardan çox şey öyrəndi. Bu səbəbdən özü də böyük müəllim kimi yetişdi”.

R.Hüseynov bildirdi ki, dünyanın ən müxtəlif ölkələrindən, eyni zamanda, Azərbaycanın Rumıniya, Macarıstandakı səfirliklərindən yubilyarın ünvanına gələn təbrik teleqramlarında Tofiq İsmayılov sənətinin böyüklüyündən söhbət açılır: “Tofiq İsmayılovun ailəsi repressiya olunduğundan o,çətin günlərlə üzləşmişdi. Xatirələrindən birində deyir ki, o vaxt anam göyərcin yumurtalarını göy göyərtiyə vurub bizə yedirdərdi. Bəlkə elə bu səbəbdəndi ki, onun əsərləri belə qanadlıdı, sülh-pərvərdi...”

Mədəniyyət və Turizm nazirinin müavini Ədalət Vəliyev mərasimdə çıxış edərək dedi: “Bir az əvvəl hamımızın maraqla izlədiyi kadrlar Tofiq müəllimin mənalı ömür yolunu kifayət qədər əks etdirdi. Ötən əsrin 80-cı illərindən mənim özümün də yaxşı tanıdığım kino rejissor Tofiq İsmayılov sonralar üçcildlik “Türk Cümhuriyyətləri sinema tarixi” təqdim etdi. Bu, böyük bir İnstitutun görə biləcəyi işdir. illər bir an kimi gəlib keçdi. Tofiq müəllim böyük zəhməti bahasına sənət qovğalarından keçərək mənalı bir ömür yaşadı”.

Ə. Vəliyev sonra Mədəniyyət və Turizm naziri Əbülfəz Qarayevin təbrik məktubunu yubilyara çatdırdı.

İstanbulda fəaliyyət göstərən Yədditəpə Universitetinin müəllimi, rəssam Teymur Rzayev mərasimdə çıxış edərək dedi: “Tofiq İsmayılov fırtına və ulduz kimi insandır. Buna görə də mən onun rəsmi bu meyardan yanaşaraq kətanə köçürmüşəm”.

Sonra o, çəkdiyi portreti yubilyara hədiyyə etdi.

Xalq artisti Əminə Yusifqızı T. İsmayılova ilk gənclik illərində Gənc Tamaşaçılar Teatrında tərəf müqabili kimi çıxış etdiyi günləri xatırladı: “Sonra o rejissorluq sahəsini seçdi. Bundan sonra biz sənətin müxtəlif sahələrində görüşdük”.

Xalq artisti Amaliya Pənahova öz çıxışında yubilyarın böyük vətənpərvər olmasından türk dünyasının bütövlüyü istiqamətində gərəklı işlər görməsindən söz açdı. Bildirdi ki, onun filmləri Azərbaycanın gözəl təbiətini, böyük şəxsiyyətlərini özündə yaşadır, “onun öz sənətinə, xalqına, xalqının böyük sənətkarlarına olan sədaqəti həmişə yetərli olub. Tofiq müəllim “Kitabi-Dədə Qorqud”un 1300 illik yubileyinin Türkiyədə keçirilməsində yetərli fəaliyyət göstərmiş”.

Xalq artisti Yaşar Nuri mərasimdə çıxış edərək bildirdi ki, əgər Tofiq İsmayılov vaxtilə məni təkidlə sənət yoluna çək-məsəydi, bəlkə də mən bu gün səhnədə olmazdım.

Azərbaycan Yazıçılar Birliyinin sədri, xalq yazıçısı Anar yubilyara ən səmimi ürək sözlərini çatdıraraq dedi: “Dünya kino sənəti tarixində Azərbaycan kinosunun öz xüsusi yeri var. Tofiq İsmayılov bu sahədə böyük əmək sərf edib. Bu mərasimdə Tofiq müəllimin anadan olmasının yetmiş və sənət aləminə gəlməsinin əlli illiyini qeyd edirik. Lakin mənə elə gəlir ki, bu rəqəmləri tərsinə oxumalıyıq. Elə bil Tofiq müəllimin yaşı əlli, sənət yolunun yaşı isə yetmişdir. Mən onun altmış illiyində də xüsusi məqalə yazmışam, yetmiş illiyində də. Hesab edirəm ki, səksənində də, doxsanında da yazacam. Tofiq müəllim öz heykəlini özü dikəldib-böyük işləri, zəhməti ilə...”

AMEA-nın müxbir üzvü, millət vəkili Nizami Cəfərov da öz növbəsində bildirdi ki, o, T.İsmayılova bir çox iş prosesində əməkdaşlıq edib: “Tofiq müəllimin filmlərində qərribə bir etnoqrafik səmimiyyət var. Bu, onun təbiətinin şəklidir. Səmimi olmayan insanların dedikləri şəxələnməz, artmaz. Tofiq müəllim səmimi insandır. Onun filmləri dərşlik kimidir. Həssaslıq isə hadisədir. Bu həssaslıq sadəcə sənət texnologiyası yox, daha

çox insanlıq amilidi. Tofiq müəllimin ömrü, yaratdıqları örnəkdir. Bütün çəkdiyi filmlərdə elə bil Tofiq müəllimin ürəyi oxuyur”,

Professor Cəmil Quliyev akademik Yusif Məmmədəliyev adına medalı yubilyara təqdim edərək onun dəyərli sənətindən söz açdı. Mərasimdə T.İsmayılovun çəkdiyi “Oxuyur Müslüm Maqomayev”, “Gilas ağacı”, “Bizim küçənin oğlanları”, “Abşeron”, “Mən mahını bəsdələyirəm”, “Musiqi müəllimi”, “Əzablı yollar”, “Xüsusi vəziyyət”, “Gəl!” filmlərindən fraqmentlər nümayiş etdirildi. Tanınmış sənətcilərdən xalq artisti Azər Zeynalovun, o cümlədən, Brilliant Dadaşovun, Sərxan Sərxanın, Aygün Bəylərin çıxışları hərərətlə qarşılandı.

Sonda T.İsmayılov onun sənətini yüksək dəyərləndirən lərə dərin minnətdarlığını bildirdi: “Nə etdimsə millətim, xalqım, dövlətim üçün, ailəm üçün etdim. Rəhmətlik müəllimim Adil İsgəndərov da deyirdi ki, xalq, vətən üçün yaşamaq şərəf işidir”.

*S. Əsgərli
“Ədəbiyyat” qəzeti,
10 aprel 2009-cu il*

BƏSTƏKAR ÖMRÜNDƏN AKKORDLAR

Oktyabrın 4-də S.Vurğun adına Azərbaycan Dövlət Rus Dram Teatrında “Maestro”- özüm və zaman haqqında sənədli filmin təqdimat mərasimi keçirildi. Film başlamamışdan əvvəl mədəniyyət və turizm naziri Əbülfəs Qarayev ölkənin müasir musiqi mədəniyyətinin tarixində Xəyyam Mirzəzadənin böyük xidmətlərini qeyd etdi, vətənin yüksək mükafatına – “Şərəf” ordeninə layiq görülməsi münasibətilə ona cəsarətli və uğurlar arzuladı. O, “Şərəf” ordenini dövlət başçısı adından Xəyyam Mirzəzadəyə təqdim etdi. Yüksək mükafat münasibətilə ölkə rəhbərliyinə təşəkkürünü bildirən bəstəkar dedi ki, mən fərəh hissi keçirirəm. Son illər əsərlərimin iki cildliyi nəşr olunmuş, 6

diskdən ibarət musiqi əsərlərim hazırlanmışdır. İndi də mənə “Şərəf” ordeni təqdim olundu. Ümummilli lider Heydər Əliyevin mənə “Şöhrət” ordenini necə təqdim etdiyi yadımdadır. İkinci ordenə isə mən İlham Əliyevin sərancağı ilə layiq görüldüm. Sonra isə o müəllimi, görkəmli sənətkar Qara Qarayevi xatırladı, doğulduğu Bakı şəhərinin son illərdə abadlaşdırılmasını diqqətə çatdırdı.

Rəsmi açılış bitdikdən sonra “Maestro”- özüm və zaman haqqında sənədli filmi nümayiş olundu. Filmdə görkəmli bəstəkarın, xalq artistinin, Azərbaycan Dövlət mükafatı laureatının portreti diktör mətninə istinad olunmadan üç vasitə ilə verilir. Bəstəkarın özünün xatirələri və düşüncələri, əsərlərinin səsləndirilməsi, Fərəc Qarayev kimi tələbəsinin, Vaqif Səmədoğlu kimi dostunun, Bəxtiyar Vahabzadə kimi məsləkdaşının ürək sözləri, söhbətləri ilə. Xəyyam Mirzəzadə danışdıqca musiqisi film boyu səslənir.

Bəstəkar filmdə bəhrələndiyi Üzeyir Hacıbəyli dühasından da bəhs edir, onun şagirdləri olmuş, sonralar Azərbaycan və dünya musiqisinə incilər vermiş böyük bəstəkarlar barədə də danışır. Ən başlıcası isə biz filmdə möhkəm xarakterli, sözünü çəkisini və hədəfni bilən Xəyyam Mirzəzadəni görürük. Filmin yaradıcı heyəti, bəstəkarı musiqini öz tələbələrinə öyrədərək də canlandırır. Musiqiləri isə pianoda Murad Adıgözləzadə, orqanda Rəsimə Babayeva, arfada Könül Əmirova, klarnetdə Anar Seyidov ifa edirlər. Bu məqam xüsusi ilə diqqət çəkəndir. Çünki burada bəstəkar öz musiqisini ifaçılardan hansı səviyyədə almaq istəyi ilə tanış olur.

Yaradıcı heyət Xəyyam Mirzəzadəni bəstəkar və pedoqoq kimi təqdim edir, onu bir vətəndaş kimi dəyərləndirir. Filmin leytmotivinə uyğun olaraq bəstəkarın simfonik və kamera əsərlərindən nümunələr təqdim olunur, mahnıları səsləndirilir. Onun filmlərə, teatr tamaşalarına yazdığı musiqilər xatırlanır. Bununla əlaqədar yeri düşdükcə təsvir vasitələrindən istifadə olunur. Biz ekrandan dünyanın müxtəlif guşələrindən

səslənən Xəyyam Mirzəzadə musiqisinin sədasını eşidirik. Film boyu ekranda tamaşaçı alqışlarının da şahidi oluruq. Tamaşaçı alqışlarını qazanmaq üçünsə istedad, zəhmət artır. Bəzən həyatdakı axına qarşı da üzmlü olursan. Bu axından üzü ağ, zəfərlə çıxmaq insandan hünər, mərhəmətlik tələb edir. Ömrü boyu da Xəyyam Mirzəzadəyə bu keyfiyyətlər xas olub.

Filmin nümayişi başa çatdıqdan sonra Mədəniyyət və Turizm Nazirliyinin sifarişi ilə "Salmam" və "Cenealliance" studiyalarının müştərək çəkdiqləri filmin yaradıcı heyəti ilə görüş keçirildi. Görüşdə filmin ssenari müəllifi və rejissoru Tofiq İsmayılov, prodüserləri Əliğa Məmmədov, Böyükəğa Məmmədov, operator Ziya Babayev, filmin musiqi redaktoru Rauf Əliyev, filmin redaktoru Ramiz Rövşən, filmi montaj edənlər-Hüseyn Quliyev və Elmin Seyidli, səs operatoru Altay Useynov iştirak etdilər. Onlar film üzərindəki yaradıcı işləri barədə tamaşaçılara məlumat verdilər. Film Ramiz Rövşənin "Tək əldən səs çıxmaz" şeri ilə sona çatdı.

*A. İsmayıloğlu
"Ədəbiyyat qəzeti",
7 oktyabr 2011*

AMACIMIZ KÖMƏK ETMƏKDİR

"Bu səs hərdən pəncərəmi döyüb qaçır... Qulağıma nəse deyib, qaçır!" Təkcə hissi, duyğunu, ruhu deyil, ötüb keçmiş zamanı, o zaman daxilində yaşanan tarixi oyadır piano dilləri, skripka, orqon naləsi. Ekran boyu keçib gedən siluet, qala divarları, İçərişəhərin damdar, əyri-köndələn küçələri, lap elə yaddaşı oyadıb, ruhu göynədən qocaman tut ağacı divarlıqdan, küçəlikdən, tut ağaclığından çıxıb tarixin canlı şahidləri kimi gəlir göz önünə. Bütün bu məqamları seyrçilərin içindən keçib gələn azan səsi izləyir. Bir də görkəmli bəstəkarımız, xalq artisti Xəyyam Mirzəzadənin uşaqlıq xatirələri: "İçərişəhərin öz

təbiəti var. Bu unikal şəbəkə daha çox insanların ünsiyyətinə hesablanıb. Küçələrin bir-birinə "salam"la açıldığı vaxtları unutmamaq olar? Kimsə rastlaşdığı insanın yanından etinasız, salamsız keçərdisə, belə fikir yaranardı ki, filankəs daha bu yerlə danışmır, özünə-sözünə yad olub. Burada hər qapının belə öz tarixi var. Bax, bu Şamaxı qapısıdı, bu Quba qapısı, bu Salyan qapısı. Bu adlar həm də burada yaşayan sakinlərin hansı bölgədən gəldiklərini nişan verir. Biz köhnə Bakı nəslindənik. Babam, atam bakılı, anam şəkili olub..."

Xalq artisti, tanınmış rejissor Tofiq İsmayılovun çəkdiyi və bəstəkar Xəyyam Mirzəzadənin musiqiyə bağlı zəngin ömür yolundan bəhs edən "Maestro" sənədli filminə baxıram. "Özüm və zaman haqqında" silsiləsində olan bu maraqlı ekran əsərinə baxdıqca yaddaşımda qələm dostum Gülayənin "Zamanın zamana ehtiyacı var" misraları dolur. Bu zaman daxilində görkəmli bəstəkar dünyaya gəlişini, ilk gənclik, yetkinlik illərinin gününü, ayını, ilini bir-er yada salır, 1941-1942-ci illərin uşaqlıq xatirələri dil açır: "Bax, bu qocaman tut ağacının altı, meydan yeri tay-tuşlarımızın vədə yeri idi. Burada futbol oynadığımız günləri yadıma salıram. Topu da parçadan düzəltdiyimiz top əvəz edərdi. İçərişəhər elə də böyük ərazi deyil. Hərdən təəccüb edirəm ki, belə balaca bir yerdə nə qədər məscid tikilmişdi. Elə götürək evimizlə üzbəüz Sınıq-qala məscidini. Rus topu bu məscidin minarəsinin yarısını qoparıb aparmışdı. O zaman İçərişəhərdə Səftər Quliyev, Əlizadələr kimi akademiklər yaşayardı. Səməd Mənsur kimi məşhur musiqi xadiminin qonşuluğunda yaşayırdıq. Atam dil tarixinin əsasını qoyanlardan biri idi."

Hələ küçə boyu nəyi-nələrə arayan o balaca oğlan... Arada qulağını daş kitabələrə söykəyib dinləyir, sanki tarixin, zamanın səsinə dinləmək istəyir. Bu, çox unikal, maraqlı bir kadrdir. Bir yandan da piano dilləri üstündə gəzən barmaqlar. Elə bil şımayı dilləri yox, ötən günlərin yaddaşını döyəcləyir. Arxasınca gəlir 1962-ci ilin xatirələri: "Həmin il ailəmiz köhnə

Qəssab bazarının yanına köçdü. O zamankı baqqal dükənlərinin yerindən indi Azərbaycan prospekti uzanıb gedir. Əvvəllər buradan konka-tramvay yolu keçirdi..."

Sonra gəlir ölməz bəstəkarımız Üzeyir bəy Hacıbəylinin adını daşıyan Konservatoriyada təhsil aldığı illərin xatirəsi: "Üzeyir bəyə ümumxalq məhəbbəti vardı. Biz onda ilahi bir qüvvə görürdük. Mən dahi bəstəkar Qara Qarayevin sinfində təhsil aldım. Oranı bitirəndən sonra rəhmətlik Cövdət Hacıyevin təklifinə konservatoriyada müəllim kimi çalışmalı oldum. Bu, artıq 1957-ci il idi. Həmin vaxtdan mənim bir sənətim olub-musiqiçi və müəllim..."

Bu böyük musiqiçi və müəllim haqqında sonra sənət dostları və tələbələr-bəstəkarlardan Fərac Qarayev, Kəmalə Ələsgərli, İlham Arzumanlı, Sərdar müəllim söz açır, xatirə fotoşəkillərdən boylanan Nazim Qəmərinski, Əli Babayev yad edilir, "Üçüncü simfoniya", "Oçerklə-63"-dən parçalar səsləndirilir. Xəyyam Mirzəzadə dərs prosesində təqdim edilir. O, tələbəsi Könülə qarşı nə qədər səmimi, duyğulu görünsə də, bir o qədər də tələbkar və ciddi: "Kağızın üzərində yox, içəridə, daxilə mizan-tərəziyə, nöqtə-vergü ilə diqqət yetirmək lazımdı..."

Xalq şairləri Bəxtiyar Vahabzadənin, Vaqif Səmədoğlunun dəyərləndirmələrini mərhum müğənni Oqtay Ağayevin yadigar səs saxlanıcı izləyir. Xəyyam müəllim bu ovqatın cazibəsində ötənləri xatırlayır: "Anarın, Vaqif Səmədoğlunun şeirlərinə mahnılar bəstələmişəm. Ancaq mahnı janrını özümə sənət bilməmişəm. Daha çox kino və teatr üçün yazmışam".

"Bizim küçə", "Yeddi oğul istərəm", "Arxadan vurulan zərbə", "Bağ mövsümü" və s. filmlərə bəstələdiyi musiqidən danışır, xarici ölkələrdə əsərlərinə olan maraq ödə çəkilib.

Və nəhayət, tanınmış şair Ramiz Rövşənin öz ifasında səsləndirdiyi "Tək əldən səs çıxmaz" şeri...

Hər mizan bir-birinə ayaq verir, hər epizod bir-birini tamamlayır. Bütöv bir harmoniya. Tarix, ötüb-keçənlər, yaşanmış ömür bu günlə, sabahla, əbədiyyətlə yan-bayan addımlayır...

İndi bu maraqlı sənədli film üzərindəki işi, elə kinomuzun bugünkü durumu ilə bağlı bir çox məsələlər barəsində də tanınmış kinorejissor Tofiq İsmayilov həvəslə söhbət açır, illər öncəsi qardaş Türkiyədə çalışdığı illəri göz önünə gətirir. Bütün söylədiklərini haqq-hesaba vurduqca baxıb görürəm ki, onun yaratdıqlarını, araya-ərsəyə gətirdiklərini birçə sözlə ifadə edəsi olsaq, böyük hərfilərlə "zərurət" kəlməsini yazıb da nöqtə qoymalı olarıq. Hər halda, onun söylədikləri bu qənaətimizin yüzdə-yüz təsdiqi kimi səslənir:

-Düz on altı il Azərbaycandan kənar, gözəlmiş Türkiyədə çalışmış oldum. Türkiyəyə getməmişdən əvvəl çəkdiyim son filmim "Prima" idi. Bu filmin qəhrəmanları xalq artistləri Əminə Dilbazi və Cövdət Hacıyev haqqında idi. Deyim ki, bu maraqlı filmin süjeti məni xeyli düşündürdü, nədən başlayacağımı dəqiqləşdirə bilmirdim. Günlərin birində Əminə xanımla zəngləşib, evində görüşdük. Fikir verib gördüm ki, nəvələr ilə rus, yeri gələndə noticələri ingilis dilində danışır. Bu yaşanan zamanın, vaxtın milli kimliyin faciəsi idi. Baxmayaraq ki, Əminə xanım, onun ömür-gün yoldaşı, görkəmli bəstəkarımız Cövdət Hacıyev Azərbaycan mədəniyyətinə, musiqisinə nə qədər dəyərli xidmət göstərmişdilər... Müşahidə etdiyim bu ziddiyyət həmin sənədli filmin sujetindən aparıcı xətt kimi keçdi və bir növ filmin araya-ərsəyə gəlməsinə implus verdi. Həmin filmin çəkilişindən sonra mən İstanbula getdim, orada da əsas işim Azərbaycan mədəniyyətini təbliğ etmək oldu. "Leyli və Məcnun" operasını 92 ildən sonra İstanbul səhnəsinə gətirdim. Deyim ki, 1990-cı ildə Azərbaycan mədəniyyəti Türkiyə üçün bir növ örnək idi. İndi az qala əksinə olub. Bunun əsas səbəbi daha çox televiziya verilişlərimizin aşağı səviyyədə, bərbad vəziyyətdə olmasından irəli gəlir. Bu sahədə "çörəyi ver çörəkçiyə" mizan-tərəzisi az qala itib, yetən-yetən özü üçün bir

veriliş yaradır, aparıcı olur. Nəzərə alınmır ki, hər oxuyan Molla Ponaş olmaz. Fərqi nə varılmaz ki, bu televiziya verilişlərindən, bayağı çal-çağırdan tamaşaçılar nə götürür, nə yadda qalır. SMS-lərə hesablanan qaliblik yarışını millətin zövqünü korlayır. Müslüm Maqomayev, Rəşid Behbudov, Xan Əmi, Adil İsgəndərov, Möhsün Sənanı kimi görkəmli sənətkarlarımız haqqında hazırlanmış verilişlər arxa plana keçir. Səbəbi yersiz şou proqramları düzənləyənlərin zövqsüzlüyüdü. Götürək ki, mənim vaxtilə ekranlaşdırdığım "Oxuyur Müslüm Maqomayev" filmi düz qırx ildə öz tərəvətini qorumasının ləzzətini hələ də yaşayır. Bu film dünyanın səksən beş ölkəsi tərəfindən alındı, o zaman "Pravda" qəzeti yazdı ki, "Oxuyur Müslüm Maqomayev" filmi bir ay ərzində Moskvada fəaliyyət göstərən əlli kinoteatrda iyirmi yeddi gün nümayiş olunub. Bu ilk film idi ki, İranda keçirilən festivala qatıldı, böyük uğur qazandı. Ya elə xalq artisti Gülxar Həsənova haqqında ekranlaşdırdığım "Son tamaşa" sənədli filmi götürək, yaxud "Özüm və zaman" silsiləsindən görkəmli bəstəkar Tofiq Quliyev haqqında çəkdiyim filmə baxaq. Təəssüf ki, bu film Türkiyəyə dəvətimlə bağlı olaraq yarımçıq qaldı, mən geri döndəndə isə artıq Tofiq müəllim dünyasını dəyişmişdi... Sonra Mədəniyyət və Turizm Nazirliyinin sifarişi ilə "Nəğməli ömür" adlı filmi çəkdim. Bakıya dönüşüm bir çox yarımçıq işlərimin tamamlanmasına yol açdı. Hər necə olsa, vətən, torpaq ürəyimi çəkdi.

Qayıdandan sonra ilk işim görkəmli bəstəkarımız Tofiq Quliyev haqqında oldu. Bu film üzərində Eldar Quliyevlə bərabər işlədik.

O ki, qaldı "Maestro" filminə, deyim ki, bu təklif də Mədəniyyət və Turizm Nazirliyindən gəlmişdi. Çox maraqlı təklif idi. Dostum, görkəmli bəstəkarımız Xəyyam Mirzəzadə yetmiş beş illik mənalı ömrünü mədəniyyətimizin inkişafına ləyaqətlə həsr etmiş bir sənətkardı. Baxmayaraq ki, onun da öz kaprizləri var, iş prosesində istədiyini ondan almağın çətinlikləri var, ancaq hesab edirəm, nəticə uğurludu, film alınmış. Təbii ki, on

altı ildən sonra yeni bir sənədli film üzərində işləmək məni də qorxudurdu. Bir növ, bu son akkordun necə alınacağından ehtiyatlanırdım. Bu səpkidə çəkdiyim filmlər bir-birinin davamı kimidi. Ehtiyat edirdim ki, ilk təəssüratə xələl gələr. Məsələn, "Prima" haqda Rüstəm İbrahimbəyov demişdi: "Sənədli filmdə min forma var, sən min birincini tapmısan". Hesab edirəm ki, "Maestro" filmində min ikinci formaya nail ola bilməmişəm. Hər halda, mən özüm bu fikirdəyəm, hesab edirəm dostumun və sənətimin yanında üzüqara çıxmamışam.

Kino işi ardıcılıq, sistemli iş, peşəkarlıq sevir. Biz yeni nəslə yetişdirməliyik. Əvvəllər bu iş çox sistemli qurulmuşdu. Tutaq ki, mən yetmişinci illərdə kinoya gəlmişdim, 1975-ci ilə kimi dörd-beş film çəkmişdim. Ancaq indiki nəslin beş-altı ilə bu işlərdən birini görmək imkanı belə yoxdu. Belə baxırsan, otuz səkkiz dublyaj yeri var, ancaq nəyi və necə çevirirlər, ya yeni bir film çəkilir, ancaq nə çəkirlər? Rejissorun çəkdiyi film olmalıdı. Sənətkar praktikada yetişməlidir. İndi hərə öz sözlünə məhni qoşub-oxuduğu kimi, az qala, hərə də öz filmini, teleserial çəkir. Dövlət kifayət qədər pul ayırır, maraqlıdır ki, Azərbaycanda serialar çəkilir. Ancaq bu seriaları kimlər və necə çəkirlər? Təəssüf edirəm ki, "Küləklər şəhərində" adlı qeyri-peşəkar, bayağı çoxseriyalı filmlərimiz ekranı doldurur. Ancaq bizdə ənənə var. 1975-ci ildə çəkilmiş "Vulkana doğru" adlı üç seriyalı və "Xüsusi vəziyyət", "Qorxma, mən səninləyəm" adlı iki seriyalı filmlərimiz çəkilib. Vaxtı ilə adları çəkilən bu filmlər dəfələrlə Mərkəzi Televiziya da nümayiş edilib. Təəssüf ki, son iyirmi ildə bu filmlər bir dəfə də olsun öz televiziya kanallarımızda göstərilir. Eləcə də "Çarvədarların izi ilə", "Sürəyya", "Körpüsəlanlar" və s. Bir çox klassik filmlərimiz var. Hər gün 10 dəfə göstərsələr belə, üç yüzə qədər yaxşı filmimizi ortaya çıxarmaq olar. Sovet dönməsində bizdə çəkilən filmləri Moskvaya göstərirdi. Ancaq indi özümüz öz kinolarımıza laqeyd yanaşıırıq. Dövlətin vəsaiti hesabına çəkilən filmlər sahıbsız, baxımsız qalmamalıdı, bu iş məsuliyyət tələb edir. Nəyi

çəkirkəsə Azərbaycanın bu günü, sabahı, gələcəyidi. Biz dünya ekranlarına çıxması çoxseriyalı filmlər çəkməyə özümüzə güc tapmalıyıq. Bunları deməkdə amacımız döymək, inkar etmək yox, yol göstərmək, kömək etməkdir.

Sərvaz

"Ədəbiyyat və İncəsənət" qəzeti, 2012

"TÜRK CÜMHURİYYƏTLƏRİ SİNEMA TARİXİ" KİTABININ TANITMA GECƏSİ

Kitabın müəllifi kinorejissor Tofiq İsmayilov "Mən azərbaycanlılığımla fəxr etdim", -dedi

Türkiyənin İstanbul şəhərindəki Sinan Universitetinin "Gözəl sənətlər" fakültəsi "Sinema-TV" bölümünün professoru, həmyerlimiz, kinorejissor Tofiq İsmayilovun Bakıya hər gəlişi kinosevərlər üçün, əsl mənada, süprizə çevrilir. Bu dəfə isə Tofiq müəllim özü ilə Türkiyədə yenidən çap etdirdiyi "Türk cümhuriyyətləri sinema tarixi" üçcildlik kitabını gətirmişdi.

Fevralın 15-də Azərbaycan ziyalıları Kinematoqrafçılar İttifaqında həmin kitabın işığına toplaşmışdılar. Kitabın tanıtma gecəsini Azərbaycan Yazıçılar Birliyi, Azərbaycan Kinematoqrafçılar İttifaqı və Azərbaycan Dövlət Mədəniyyət və İncəsənət Universiteti birgə təşkil etmişdilər. Xalq artisti, İttifaqın I katibi Rasim Balayevin təbircə desək, "Bu qədər ziyalı sənət adamı son vaxtlar belə toplanmamışdı".

Gecəni giriş sözü ilə Yazıçılar Birliyinin sədri Anar açdı. O göstərdi ki, Tofiq müəllim bu gecəyə özü ilə birgə İstanbulun Mədəniyyət Vəqfinin başqanı, Azərbaycanın dostu, kinematoqrafçı Şenol Demiröz də gətirmişdir. O göstərdi ki, vaxtilə türk xalqlarının yaxınlaşması təhlükə hesab edilirdi, tale bizə bir yaxınlıq bəxş etdi və bu gün türk qardeşimiz Şenol bəy bizimlə birgə bu tədbirdə iştirak edir. Sonra xalq artisti Rasim Balayev, mədəniyyət naziri Polad Bülbüloğlu, sənətsünaslar Gülrux Əli-

bəyli, Məryəm Əlizadə, Mədəniyyət və İncəsənət Universitetinin rektoru Timurçin Əfəndiyev, türkiyəli qonaq Şenol Demiröz, professor Həsən Quliyev, Atatürk Mərkəzinin rəhbəri Nizami Cəfərov və başqaları çıxış edərək "Türk cümhuriyyətləri sinema tarixi"nin türk xalqlarının yaxınlaşmasında, onların mədəni əlaqələrinin inkişafında əhəmiyyətindən danışdılar.

Gecənin sonunda çıxış edən kitabın müəllifi Tofiq İsmayilov bu toplantının təkcə onun yaradıcılığına deyil, bütövlükdə türk mədəniyyətinə böyük hörmət və məhəbbət nümunəsi olduğunu dedi. Və sonda Tofiq müəllimin xalq artisti Əminə Dilbaziyə həsr etdiyi sənədli film göstərildi.

Tofiq İsmayilovla görüşüb bu kitabın yaranma səbəbi haqqında danışmasını xahiş etdim.

-Bu gün türk türkü tanımır, -dedi. Təsəvvür edin, Türkiyədə bizim kino çəkdiyimizi bilən çox az adam var. Mən ilk vaxtlar Türkiyəyə gələndə deyirdilər ki, sizdə də kino var? Özbəkistanda da kino var? Və s. Dünya kinosunun 100 illiyinin bayram edildiyi vaxt türk xalqlarının kinematoqrafçıları da gəlmişdi İstanbula. O vaxt mən onlarla görüşəndə dedilər ki, yaxşı olar, türk xalqları kinosu haqqında bir kitab çap olunsun. Mən də dedim ki, yazarıq, ancaq kim çap edəcək onu? Bir rejissor var idi, dedi, sən bunu yaz, bir şey fikirləşərik. Bizim universitetin rektoru Sami Şəkəroğlu qayıtdı ki, mən onu çap etdirərəm. Bu kitabı da onlar nəşr etdilər. Kitab il yarımdır hazır idi. Düz beş illik zəhmətim axır ki, üçcildlik bu gördüyünüz nəşrə çevrildi. Bu kitablar türk cümhuriyyətlərinin kino tarixini əhatə edir.

Kitabın ilk prezentasiyası İstanbulda oldu, indi buradadır, sonra bütün türk cümhuriyyətlərində keçiriləcək. Biz Moskvada da belə bir görüş keçirməliyik. Çünki onlar da bu kitablara maraqlıdırlar. Kitab ingilis, alman və fransızca tərcüməyə verilmişdir. Bu ilk təşəbbüsdür, yəni türk xalqlarının kino tarixinin ilk nəşridir.

Bir az da kitab haqqında

“Türk xalqlarının kino tarixi” üç cilddə çap olunmuşdur. I cild “Azərbaycan Cümhuriyyətinin kino tarixi və bədii filmlərinin açıqlamalı kataloqu”, II cild “Qazaxıstan və Qırğızıstan cümhuriyyətlərinin kino tarixi və bədii filmlərinin açıqlamalı kataloqu” adlanır. Türk Gözəl Sənətlər Fondu tərəfindən nəşr edilən bu kitab türk xalqlarının kino sənəti tarixinin qısa ensiklopediyası da adlandırıla bilər. Hər türk cümhuriyyətinin kino sənətindən bəhs edən hissə həmin dövlət haqqında ümumi məlumatla başlayır.

Nəşrin təqdirəlayiq cəhətlərindən biri də budur ki, T. İsmayılov türk cümhuriyyətlərinin kino tarixini oxuculara təkcə mərhələlərlə deyil, həm də konkret şəxsiyyətləri və ayrı-ayrı ekran əsərlərini tanımaqla çatdırır. Tofiq müəllimin özünün dediyi kimi: “Bu kitab yalnız türk xalqlarının kino tarixi deyil, eyni zamanda əsillik, insanlıq, dostluq tarixidir, sənətkar qələbinin çirpintiləridir”.

*M. Mükərrəmoğlu
“Xalq qəzeti”*

TOFIQ İSMAYILOV- 70

Hörmətli Tofiq müəllim!

Sizi - tanınmış nasir və kinodramaturqu 70 yaşınızın tamam olması münasibətilə təbrik edirik.

Siz ədəbi fəaliyyətə ötən əsrin altmışıncı illərində başlamısınız. “Ağ dəsmal” adlı ilk hekayəniz 1962-ci ildə “Göyərçin” jurnalında dərc edilmişdir. 1978-ci ildə “Qonşular” kitabınız oxucuların ixtiyarına verilmişdir. Sonralar “Sevincin yuxusu”, “Şəkil-teatr”, “Şəkil-kino”, “Diş ağrısı” kitablarımız işıq

üzü görmüşdür. Yaradıcılığınız çoxşaxəlidir. Siz tanınmış kino xadimisiniz. Azərbaycan Dövlət Mədəniyyət və İncəsənət Universitetinin aktyorluq və rejissorluq fakültələrini, Moskvada Ali rejissorluq və ssenaristlər kurslarını bitirmisiniz. Əmək fəaliyyətinə gənc Tamaşaçılar Teatrında başlamısınız. Azərbaycan Dövlət Tele-radio Verilişləri Komitəsində rejissor, “Azərbaycanfilm” Kinostudiyasında rejissor işləmişiniz. Azərbaycan Dövlət Mədəniyyət və İncəsənət Universitetində kafedra müdiri vəzifələrinə işləmişiniz. Hazırda həmin universitetin professorunuz. 1969-cu ildə çəkdiyiniz “Mənim şəhərimin daşları” adlı filmə rejissorluq fəaliyyətinə başlamısınız. Rejissor olduğunuz (bəzisinin həm də ssenari müəllifi) “Oxuyur Müslüm Maqomayev”, “Bizim məhəllənin oğlanları”, “Gilas ağacı”, “Mən mahnı bəstələyirəm”, “Musiqi müəllimi”, “Əzablı yollar” və s. filmlər Azərbaycanın kino tarixinə daxil olmuşdur. Uzun müddət Türkiyənin Memar Sinan adına Gözəl Sənətlər Universitetində dərs demisiniz. Qardaş ölkədə mədəniyyətimizin təbliği sahəsində çox işlər görmüşünüz. Azərbaycan yazıçılarının əsərlərinin səhnələşdirilməsində, müxtəlif festivalların, sənət toplantılarının təşkilində və keçirilməsində bilavasitə iştirak etmişiniz. Çox qiymətli üçcildlik “Türk Cümhuriyyətləri sinema tarixi” ensiklopedik kitabının müəllifisiniz.

Mədəniyyət sahəsində xidmətləriniz yüksək qiymətləndirilmiş, sizə Azərbaycanın xalq artisti, əməkdar incəsənət xadimi fəxri adları verilmişdir.

Hörmətli Tofiq müəllim!

Sizi bir daha 70 illik yubileyiniz münasibətilə təbrik edir, sizə uzun ömür, cənsağlığı, yeni-yeni yaradıcılıq uğurları arzulayıq.

Azərbaycan Yazıçılar Birliyi

TOFIQ İSMAYILOV: "FÜZULİNİ REAL VƏ CANLI ŞƏKİLDƏ EKRA NA GƏTİRMƏK İSTƏYİRƏM..."

"Azərbaycan kinosunun dünəni çox maraqlı idi, bu günü isə yoxdur. Bu gün Azərbaycanda çoxlu tarixi film çəkilir. Bu tarixi filmi hansı şəraitlə, necə çəkirsən? Axı bu gün bizim texnika, imkan və şəraitlə tarixi film çəkmək, sonra da onu dünyaya təqdim etmək mümkündür deyil. Biz bu gün Cavad xanı dünyaya təqdim etməyə nə texniki, nə də sənətkarlıq baxımından hazırıq. Rejissor elə mövzu seçməlidir ki, onu çəkməyə gücü çatsın". Bu sözləri APA-ya açıqlamasında İstanbul Böyük Şəhər Bələdiyyəsinin mədəniyyət şöbəsinin müdirinin müşaviri, kinorejissor Tofiq İsmayılov deyib.

Bu gün Azərbaycanın ən yerli yerinin Xocalı faciəsi, Qarabağ problemi olduğunu deyən T. İsmayılov bu həqiqəti yetərinə ekrana gətirə bilmədiyimizə təəssüfləndiyini qeyd edib: "Bu işi bacara bilmiriksə, onda kiçik-kiçik partlayışlar etmək kimə, nəyə lazımdır? Xocalı haqqında, bu faciənin baş verməsi səbəbləri barəsində niyə tammətrajlı bədii film çəkilməsin? Azərbaycanın bu qədər məşhur yazıçıları, rejissor və aktyorları var. Onları yığib tələb etmək lazımdır ki, ortaya belə bir film qoyulmalıdır, vəssalam". Artıq 15 ildir ki, Türkiyədə çalışan kinorejissorun ssenarisi əsasında TRT hazırda "Çingiz xanın sirri" adlı beş seriyalı film çəkir. Bəstəkar Tofiq Quliyevin həyat və yaradıcılığından bəhs edən filmi tamamlamaq üzrə olduğunu bildirən rejissor Məhəmməd Füzuli haqqında da film çəkməyi arzulayır: "Məhəmməd Füzuli daha çox şair kimi tanınır, təqdim olunur. Amma biz onu bir mütəfəkkir, xalqın ağısaqqalı kimi hələ görə bilmirik. Mən Füzulini real və canlı Dədə Qorqud kimi görürəm və onu bu şəkildə ekrana gətirmək istəyirəm. Daha bir arzum isə xalq yazıçısı Anarla birgə çoxseriyalı "Dədə Qorqud" filmi tamaşaçılara təqdim etməkdir".

"525-ci" qəzet, 19.10. 2007

"ALP ƏRƏNLƏR"
DÜNYANI HEYRƏTLƏNDİRƏCƏK

İstedadlı rejissor, ssenarist və Türkiyənin Memar Sinan Universitetinin professoru Tofiq İsmayılov n redaksiyamızın qonağıdır.

-Tofiq müəllim, əvvəla, sizi üç cilddən ibarət "Türk Cümhuriyyətləri sinema tarixi" adlı kitabınızın çap olunması münasibətilə ZAMAN qəzetinin kollektiv adından təbrik edirəm. Kitabları vərəqlədikcə, doğrudan da, bu əsərlərin türk dünyasının kino tarixində ilk və tək qaynaq olduğu qənaətinə gəlmək mümkündür. Sabah Azərbaycan Kinematografçılar Birliyində ensiklopediya sayıla biləcək üçcildliyin təqdimmə mərasimi keçiriləcəkdir. Digər türkdilli dövlətlərdə də bu cür tədbirlərin keçiriləcəyi gözlənilirmi?

-Artıq ötən ayın əvvəllərində Türkiyədə belə bir tədbir keçirildi. Türk dünyasının tanınmış sənətkarları Çingiz Aytmatov, Anar, Oljas, Süleymanov, Şöhrət Abbasov, Hocakulu Narhiyev və başqalarının qatıldığı mərasimdə beşillik araşdırmaların əsasında ərsəyə gətirdiyim bu kitab layiqincə dəyərləndirildi. Belə ki, Çingiz Aytmatov onu türk kino dünyasının "quranı" adlandırdı. Millət vəkili Anar isə bu işimin 70 illik sovet dövründə kino ilə məşğul olan qurumların fəaliyyətindən yüksəkdə durduğunu qeyd etdi. Nə isə... Özbəkistan, Türkmənistan, Qazaxıstan, Qırğızıstandan da bu məsələ ilə bağlı təkliflər almışam. Bu kitaba Rusiyada da böyük maraq var. Amma zənn edirəm ki, bu görüşləri bir qədər təxirə salmalı olacağam. Çünki Belçikada olmalıyam...

-Bu səfəriniz nə ilə bağlıdır?

-İstanbul teatri üçün Çingiz Aytmatovun xeyir-duası ilə onun "Manqurt"unu səhnələşdirdim. Az sonra türk sənətkiləri bu görkəmli yazıçı tərəfindən iki ssenarinin yazılması təşəbbüsü ilə çıxış etdilər. Ötən il Çingiz Aytmatov Türkiyədə olar-

kən bu təklifi ona çatdırdım. O belə bir şərt qoydu: əgər sən də mənimlə birgə çalışsan, təklifi məmnuniyyətlə qəbul edəmə. Və beləcə, hər iki ssenarini müştərək işləməyi planlaşdırdıq. Belçikaya səfər zamanı onunla görüşəcək və artıq başa çatmaqda olan ssenarilər barədə bir daha fikir mübadiləsi aparacağıq.

-Bəs ssenarilərdə əsas mövzu nədir?

-Ssenarilərin biri Çingiz Aytmatovun 1970-ci ildə qələmə aldığı və mühüm ictimai, mədəni, əxlaqi problemləri özündə əks etdirən "Ağ gəmi" povestinin motivləri əsasında yazılır. Onu da deyim ki, bu ssenarinin sifarişçisi türkiyəli bir rejissorudur. O, yazacağımız ssenari əsasında bədii film çəkəcək. O biri işə Qəzetçilər və Yazarlar Vakfının sponsorluğu ilə çəkiləcək "Alpərənələr" filmi üçün yazılır. Təbii ki, bəşəriyyətə elm, mədəniyyət bəxş etmiş ulularımızdan söz açacaq "Alpərənələr"də bütün türk dünyasına kifayət qədər yer ayrılacaq. Çingiz Aytmatovun bu mövzuda nə vaxtsa roman yazacağını da zənn edirəm. Çünki olduqca maraqlı materiallar toplamb.

-Bəs, "Alpərənələr"i türk dünyasının kino tarixinə qatmaq hansı xoşbəxt rejissorə nəsis olacaq? Yoxsa həmin rejissor sizsiniz?

-Bu barədə hələ bir söz deyə bilmərəm. Hələ ki ssenarist kimi çalışmaqdayam. Təbii ki, təklif olunsay, etiraz etməyəm. Axı belə bir şərəfli, həm də məsuliyyətli işdən kim kənar durar? Onu da deyim ki, Çingiz Aytmatov kimi tanınmış bir şəxsiyyətlə ssenari yazmağın özü də xoşbəxtlikdir.

-Yəqin ki, həmin filmə bütün obrazları türk dünyasının tanınmış sənətçiləri ifa edəcəklər. Bu mənada rejissor Tofiq İsmayilov "Alpərənələr"də hansı Azərbaycan aktyorlarını görmək istəyir?

-Rasim Balayevi, Amaliya Pənahovanı, Şəfiqə Məmmədovanı. Əlavə edim ki, "Alpərənələr"də bir obraz var. Həmin rol ancaq Şəfiqə Məmmədovaya görə işlənir. Hər halda, o filmi kim çəksə, mən həmin rolun Şəfiqə xanıma həvalə olunmasını tövsiyə edəçəyəm.

-Tofiq müəllim, təbii ki, bu, yalnız türk dünyasını deyil, eləcə də bütün dünyanı heyratə gətirən bir film olmalıdır. Buna nail olacağımıza əminsiz?

-Əgər Çingiz Aytmatov kimi bir sənətkar "mümkündür" deyirsə, deməli, mümkündür.

-Bəs ssenariləri nə vaxt yekunlaşdırmaq fikrindəsiniz?

-İnşallah, aprel ayında...

-Tofiq müəllim, siz 22 tam, 4 qısametrajlı filmin rejissorunuz. Lakin 9 ildir, daha doğrusu, Türkiyədə fəaliyyət göstərdiyiniz müddət ərzində rejissor kimi heç bir film çəkməmişiniz. Bəs bu nə ilə əlaqədardır?

-Film çəkmək barədə mənə çox təklif olub. Amma ssenarilər xoşuma gəlmədiyi üçün etiraz etmişəm. Halbuki o təkliflərə baş qoşsaydım, kifayət qədər də para qazana bilərdim. Ona da sənətçilər deməzdiyə ki, bu nə ssenaridir, yaxud filmidir? Axı mənim Azərbaycan rejissorluq ənənələrinə xələl gətirməyə haqqım yoxdur. Bir sözlə, o cür ssenarilərə filmlər çəkməklə Azərbaycan rejissorlarının ayağını Türkiyədən kəsmək istəmədim. İnşallah, ürəyimcə olan bir ssenari olan kimi işə başlayacağam.

-Belə çıxır ki, Tofiq müəllim Türkiyədə film çəkmədən Azərbaycana qayıtmaq fikrində deyil.

-(gülərək) Elədir.

-Amma Bakıya gələn kimi yeni film çəkmək fikrində olduğunuzu dilə gətirdiniz.

-Hə...Onu Elçinin "Sarı gəlin" hekayəsinin motivləri əsasında lentə almaq fikrindəyəm. Bilirsinizmi, niyə? Mənfur düşmənlərimiz "Sarı gəlin"ni, qədim musiqi alətimiz sayılan balabanın onlara məxsus olduğunu dünyaya car çəkirlər. Hətta onlar Üzeyir Hacıbəyovun şair Əhməd Cavadın sözlərinə bəstələdiyi "Çırpınırdı Qara dəniz" mahnısını da özünüküləşdirmək istəyirlər. Utanmaz-utanmaz deyirlər ki, bəs onun sözləri Sayat Novanın, musiqisi də bir hanısa "yan"ındır. Məhz onları

susdurmaq üçün bu mövzunu ekranlaşdırmaq istəyirəm. Ürəyim doludur...

-Eşitdiyimizə görə, hərdən filmlərə çəkilməklə öz gəncliyinizi xatırlayırsınız?

-Hə...Tamınmış türk rejissoru Xalit Rəfiqin 18 bölümdən ibarət olan "Əfv et məni, xocam" filminə çəkildim. Ötən il isə gənc bir rejissorun "Divar" filmində azərbaycanlı həkim obrazını ifa etdim.

-Tofiq müəllim, bir halda ki, söhbət türk kinosundan düşdü...

-Əvvəla, Türkiyə barədə bir neçə kəlmə söyləmək istərdim. Ora ilk dəfə üz tutanda, demək olar ki, o məmləkət haqqında olan düşüncələrim alt-üst oldu. Orada batılma-qərbəlaşmə gördüm. Sənət adamları ilə söhbətlərin birində bu barədə danışanda dedim ki, vaxtilə bizi rus dilini zorla öyrənməyə məcbur edirdilər, siz isə gülə-gülə ingilisləşirsiniz. Bu, faciədir. Doğrusu, mən dil öyrənməyən əleyhinə deyiləm. Amma hər şey milliliyə uyğun şəkildə olanda daha gözəl olur. Təbii ki, filmlərində ölüm, digər dəhşətli səhnələr baş alıb gedir. Amma Türkiyənin gözəl filmləri də var. Məsələn, mən "Çalıqşu"nun bir bölümünü yüzlərlə seriyadan ibarət olan heç bir Amerika filminə dəyişməyəm. Arzum budur ki, türk dünyası müştərək filmlər də çəksin!

-Bəs Azərbaycan kinosunun bu günü sizdə hansı təəsüratlar oyadır?

-Bizim bir günahımız var. Bir-birimizi sevmirik. Bir-birimizlə dartsırıq. Bununla isə heç nəyə nail olmaq mümkün deyil. O ki qaldı kinomuza, o ölüb, tabutdadır, basdıranı yoxdur.

-Tofiq müəllim Türkiyəyə 4 aylıq müddətə dəvət olunmuşdu...

-Elədir... Orada uzun müddət qalmağımın səbəblərindən biri, bayaq arz etdiyim kitabla bağlı oldu. Fikrimcə, onu bu sənətlə bağlı bütün tarixləri özündə əks etdirən kitab adlandırmaq düzgün olmazdı. Çünki kitablarda qələmə aldıklarım, hər şey-

dən əvvəl, sənətkar qəlbinin döyüntüləridir. Bu mənada o, romandır. Kitabın ərsəyə gəlməsi üçün haralarda olmadım? Təbii ki, bu şəraitə mənə Türkiyə yaratdı. Onu da deyim ki, bu nəşrin işıq üzü görməsində professor Sami Şəkəroğlunun, Memar Sinan Universiteti gözəl sənətlər fakültəsinin Sinema-Tv bölümünün rəhbəri, həmçinin İstanbul Böyükşəhər Bələdiyyəsi Kültür İşləri Dairə Başbakanlığının böyük xidmətləri olub. Neçə-neçə beynəlxalq festivalda münsiflər heyətində təmsil olundum. 1998-ci ilin 28 noyabrında türk sənətçilərlə birlikdə orada "Türk dünyası sinema günü" təsis etdik. Amma bütün bunlarla işimi bitmiş hesab etmirəm. Məqsədim türkü türkə tanımaq proqramına bütün türk dünyasını cəlb etməkdir. Axı nə üçün Füzulini bütün türk dünyası tanıdığı halda, Səməd Vurğun, Üzeyir bəyi, Nəci bəy Fazil Qısakürəyi, Mirzə Fətəli Axundovu tanımasın! Sovet türk dünyası birliyini parçalamışdı. Yenidən birləşmək üçün isə bugün tarixi zəmin var. Bizi isə bu birliyə yalnız elm və mədəniyyət qovuşdura bilər.

-Tofiq müəllim, sizə bu şəərli işinizdə uğurlar və cansağlığı arzulayırıq. Daim xoş sorağınızı eşidək!

Qvami Məhəbbətoğlu.

"Zaman" Azərbaycan beynəlxalq qəzeti.

14-15 fevral 2002

YENİ "DƏDƏ QORQUD" ÇƏKİLƏCƏK

Tanıtım:

Tofiq İsmayılov 1939-cu ildə Bakıda anadan olub. 1958-1962-ci ildə M.F.Əliyev adına Azərbaycan Dövlət İncəsənət İnstitutunun aktyorluq fakültəsində, 1962-1968-ci illərdə rejissorluq fakültəsində, 1968-ci ildə Moskvada Ali rejissorluq və ssenari kurslarında təhsil alıb. 1967-ci ildən təxminən 1993-cü ilə qədər "Azərbaycanfilm" kinostudiyasında çalışıb. Bu illər

ərzində "Bizim küçənin oğlanları" (1973), "Çarvadarların izi ilə" (1974), "Vulkana doğru" (1976-1977), "Mən mahını qoşuram" (1979), "Əzablı yollar" (1982), "Musiqi müəllimi" (1983), "Xüsusi vəziyyət" (1986), "Sürəyya" (1988), "Yay gününün xəzan yarpaqları" (1987) adlı tammetrajlı filmləri, "İntizar" (1970), "Gilas ağacı" (1972) və s. qısametrajlı, bundan başqa isə "Şəhərimizin daşları" (1968), "Oxuyur Müslüm Maqomayev" (1971) televiziya filmlərini çəkmişdik.

Tofiq İsmayılov: "Bütün türk dünyası Azərbaycan mədəniyyət körpüsündən keçməlidir"

Bir neçə gün əvvəl eşitdik ki, görkəmli kinorejissor Tofiq İsmayılov bir neçə günlük vətənə dönüb. Fərsətdən istifadə edib, onunla görüşmək, hansı səbəbdən 11 il əvvəl vətəni tərk etməsi və ən əsası isə Türkiyədəki fəaliyyəti ilə bağlı məlumat əldə etmək üçün redaksiyamıza dəvət etdik.

Söhbət əsnasında rejissor vətəni tərk etmək sözünü, nə də bu gedişin işsizliklə əlaqədar olduğunu qəbul etmədiyini bildirdi. Ən azından ona görə ki, o dövrdə Heydər Əliyevin hakimiyyətə gəlişinin, andiçmə mərasiminin ssenarisini yazmaq və çəkmək məhz Tofiq İsmayılova həvalə olunmuş və o da öz növbəsində bu etimadı doğrultmuşdu.

- Azərbaycanın ən ağır günlərində vətəni tərk edən ziyalı qrupu arasında siz də vardınız. Bu gediş hansı istəkdən yarandı?

-Əvvəla mən heç vaxt vətəni tərk etməmişəm, heç bu fikrim olmayıb da. 1974-cü ildən müəllim kimi çalışdığım İncəsənət Universitetinin rejissorluq kafedrasına 1988-ci ildə müsabiqə yolu ilə müdir seçildim. Fəaliyyətim müddətində Universitetdə kinorejissorları və televiziya rejissorları bölümünü açdım. 1993-cü ildən İstanbulda keçirilən kino festivalına dəvətli olduğum üçün orada iştirak etdim. Bir müddət sonra İstanbul Memar Sinan Universitetinin bir qrup müəllim heyəti İncəsənət Universitetinə təşrif buyurmuşdular. Onlar dərslərimlə

maraqlandıılar və məni öz təhsil ocaqlarına müəllim kimi dəvət etdilər. Etiraf edim ki, rektorumuz Timurçin Əfəndiyev bu təklifi, yalnız bir semestr üçün razılışma əldə etdikdən sonra qəbul etdi. Ancaq iş elə gətirdi ki, bir neçə aylıq gediş 11 ilə kimi uzandı və bunun nə zaman bitəcəyini bilmirəm. Bu illər İstanbul Memar Sinan Universitetinin Sinema TV. bölümündə dərs deməklə, TRT dövlət kanalının rəhbərliyinin müşaviri kimi fəaliyyət göstərməklə yanaşı, eyni zamanda da bütün türk dünyasının birləşməsi sahəsində də bir çox işlər görmüşəm. Mənə qədər orada Türk Dünyasının birləşməsi ilə bağlı keçirilən toplantılar, seminarlar, qurultaylar yalnız müəyyən müddətdə davam etmiş və verilən vədlər söz olaraq qalmışdı. Ancaq biz bu yolu tutmadıq, əksinə belə qərara gəldik ki, türkün birləşməsi onun ədəbiyyatı, mədəniyyəti ilə olacaq. Ona görə də mədəniyyət işləri ilə ciddi məşğul olmağa başladım. Bu illər ərzində 3 dəfə Türk Dünyası Sinema festivalı, 3 dəfə Türk Dünyası Opera gecələri, 3 dəfə Çağdaş Dünyası Ədəbiyyat günləri keçirdik və Türk Dünyasının ulduzları adlı televiziya proqramı ilə TRT kanalına çıxdım. Təbii ki, keçirdiyimiz hər bir tədbirlərdə Azərbaycan, Azərbaycan sənətkarları öndə olub. Bir sözlə, 11 ildə daima Azərbaycanın və Türk Dünyasının təbliği ilə məşğul oldum, bütün Türk Cümhuriyyətləri gəzib dolaşdım və "Türk Cümhuriyyətləri Sinema tarixi" adlı 3 cildlik kitab yazdım. Bu kitabda Türk Cümhuriyyətlərinin kino tarixindən verilən geniş bilgilər öz əksini tapmışdır.

-Bizlər güman edirik ki, Türkiyədə Azərbaycanın təbliği yetərinə deyil? Bu fikirlə necə rəzsinizmi?

-11 il ərzində Azərbaycanın Türkiyə tanınmasında böyük rol oynamışam. Mən türklərə deyirəm ki, Türk Cümhuriyyətləri Azərbaycan mədəniyyət körpüsündən keçdikdən sonra ədəbiyyatda, incəsənətdə, mədəniyyətdə yüksələ bilər. Bunu yazdılarımda, dərslərimdə, televiziya kanallarında və s. tədbirlərdə demişəm və deyirəm. Biz əsrlərlə digər Türk Cümhuriyyətlərindən irəlidiyik. Sadəcə olaraq bir-birimizin mədəniyyətinə, ədəbiyyat

yatına, incənətinə dərinəndən bələdçiliyimiz yoxdur. M. F. Axundov, Üzeyir Hacıbəyov türk deyilmi? Niyə onları bütün Türk Dünyası tanımasın? Nəhayət ki, parçalanmış Türk Dünyası birləşməlidir. Biz "bir millət, çox dövlətlik" devizi altında birləşməliyik. 1993-cü ildə TRT kanalında canlı yayımlanan proqramların birində iştirak edirdim. Proqramın 3 saatlıq gedişi nəticəsində mənə müxtəlif səpkidə suallar verildilər. Suallardan biri belə idi: "Yəni azərbaycanlılar sinema nə olduğunu bilirləmi?". Mən dedim ki, axı bütün Türk Dünyası Azərbaycan mədəniyyət körpüsündən keçməlidir. Suala görə onları qınamadım. Çünki türklər o dövərə qədər bizim filmlərə baxmamışdılar, əsərlərimizdən xəbərləri belə yox idi. Üzeyir Hacıbəyovun bir melodiyası bütün türk melodiyasını əhatə edir. Eləcə də biz də onların görkəmli şəxsiyyətlərini tanıyıyıq. Şəxsən mən Yunis İmrəni tanıyırdım, ancaq indi tanıyıram, onun bütün yaratıcılığına bələdəm. İş burasındadır ki, bir-birlərimizi tanımağımız da səbəbsiz deyil. Rus imperiyası bizləri ayırdı. Bu ayrılığın nəticəsi idi ki, soyumuzdan, kökümüzəndən ayrı qaldıq.

-Azərbaycana gəlişiniz Xocalı soyqırımının 13-cü ildönümü günlərinə təsadüf edir. Türkiyədə olarkən faciəli günlərimizi yad edə bilirdinizmi?

- Azərbaycan Dövlət Televiziyasının Səhər proqramına dəvətli olduğumuz zaman bu sualı mənə vermişdilər. Bir azərbaycanlı olaraq xalqımızın sevinci mənim olduğu kimi, dərdi də mənimdi. Hər il 20 yanvar günündə İstanbulda faciəli günü özündə əks etdirən sərgi açırım. Burada iki sərgi olur ki, bu da uşaqlar və böyüklər üçün nəzərdə tutulur. Eyni zamanda isə orada artıq neçə illərdir ki, yaratdığımız Dünya Azərbaycanlılarının dayanışma və mədəniyyət fəaliyyət göstərir. Həmin dərnək bu yöndə bir çox işlər görür. Xocalı soyqırımını mənəndən ötrü böyük dərd olduğu üçün həmin günə biganə qala bilmərəm. Bu faciəmizi bütün dünya bilməli və öz münasibətini bildirməlidir. Xocalı soyqırımını ilə bağlı TRT Azərbaycandan bütün dünyaya canlı proqram hazırlayıb, həmin proqramda

Anarla mən də iştirak etmişik və Dünya Azərbaycanlılarına, eləcə də dünya xalqlarına öz sözüümüzü demişik. Təsadüfi deyil ki, mən "Dədə Qorqud"da da bu faciəli günümüzü özündə əks etdirən kadrlara yer verəcəyəm.

Haşiyyə

Anarla Tofiq İsmayılov 13 seriyadan ibarət olacaq "Dədə Qorqud" filminin çəkilişlərinə hazırlaşılır. Və kinorejissorun Azərbaycana olan budəfəki səfəri də məhz bununla bağlıdır.

- Dədə Qorqud, bütün türklərin müqəddəs abidəsidir. Müdhiş bir abidə, müdhiş bir əsər olan Dədə Qorqudu oxumayan onun dərinliyinə var, ləzzətini duya bilməz. Hələ 1970-ci ildə Moskva qəzetlərindən birində reportaj xarakteri daşıyan bir yazıda yaradıcılıqla bağlı müsahibə vermişdim. Orada mənə belə bir sual verilib: "Rejissor olsanız, hansı əsərə müraciət edərsiniz?" Bu suala "Böyük rejissor olarsam (sözə diqqətlə fikir verin-böyük rejissor olarsam-T.İ.), ilk növbədə "Dədə Qorqud"ə müraciət etmək, onu film şəklində çəkmək mənim çoxdanki arzum olub. O dövrdə Anar ssenarini yazarkən onu film şəklində çəkmək Tofiq Tağızadəyə qismət oldu. Hər iki yaratıcının yaratdığı film çox gözəl alındı, sadəcə bu, mənim istədiyim "Dədə Qorqud" deyildi. İllər keçdi, bu barədə olan fikirlər mənə bir an da olsun tərk etmədi. Ancaq maddi dəstək olmadığı üçün mən bu arzunu illər uzunu reallaşdırma bilmədim. Nəhayət ki, bir çox illər keçdikdən sonra belə bir imkan yarandı ki, "Dədə Qorqud" filmi çəkim. Əlbəttə filmin ssenarisi Anara aid olacaq, hazırda bu yöndə hazırlıq işləri gedir. Onu da qeyd edirəm ki, mən əvvəlcədən xəbərdar etmişəm ki, 13 seriyaya çəkiləcək filmin ssenarisi tam hazır olmayınca çəkilişə başlamayacağam.

- Bizlər 13 rəqəminə nəhs gözlə baxırıq. Bu rəqəmin nəhs olması sizi qorxutmur ki, filmi 13 bölümündə nəzərdə tutmusunuz?

- Bu sualı gözləyirdim. Nəhs söhbəti ilə işimiz yox, ancaq filmin 13 bölümündə nəzərdə tutulması heç də təsadüfi deyil.

Bildiyiniz kimi "Dədə Qorqud" əsəri 12 boydan ibarətdir. Nəzərdə tutmuşuq ki, filmin bir seriyasını Dədə Qorquda həsr edək. Yəni Dədə Qorqud kimdir, hardan gəlib, hara gedir, harda Dədə Qorqudlar var və s. Ancaq bir məqama da toxunmuş ki, çəkiliş zamanı filmin seriyası arta bilər ki, bu da ən yaxşı halda ola bilər.

- *Maraqlıdır, filmin aktyor heyətində kimlər olacaq?*

- Bütün türk cümhuriyyətlərində fəaliyyət göstərən kinostudiyaların aktyorlarını, təbii ki, seçim əsasında filmə cəlb edəcəyik.

- *Bəs Dədə Qorqud obrazının ifaçısı kim olacaq? Yəqin ki, bu seçim öz aktyorlarımız arasında aparılacaq?*

- Hələlik bu ifaçı tapılmayıb. Əgər Dədə Qorqud obrazının ifaçısı tapılarsa, o zaman demək olar ki, film artıq başa çatmışdır.

*Ulduz Qaraqızı
"Ekspress" qəzeti. 2
mart 2005.*

TÜRK DÜNYASINA XİDMƏT MÖVQEYİNDƏ

Azərbaycanın milli kino və teatr sənətinə, həmçinin, televiziya jurnalistikasının inkişafında dəyərli xidmətləri olan Tofiq İsmaylov illərdən bəridir ki, qardaş Türkiyə Cumhuriyyətində çalışır, müəllim, rejissor və teatrşünas kimi Türk dünyasına öz töhfələrini verir. Bu illər ərzində Azərbaycanı bir an belə unutmayan, əksinə xalqımızın milli - mədəni dəyərlərini, ədəbi - mədəni məhsullarını ümumtürk müstəvisinə çıxarmağa sönməz həvəslə girişən Tofiq müəllimin bir neçə günlük Bakıda olmağından istifadə edib onunla söhbətləşməyə imkan tapdıq. Güman edirik ki, bu söhbət oxucularımızın da diqqətini çəkəcəkdir.

- *Tofiq müəllim, öncə keçdiyiniz həyat yoluna bir nəzər salaq. Bu yolun başlanğıcında özünü axtaran balaca Tofiqə indiki - ahıllıq zirvəsinə ucalmaqda "böyük" Tofiq necə baxır?*

- Mən lap kiçik yaşlarımdan, çox erkən sənətə - teatra, kino mədəniyyətinə qeyri - adi bir məhəbbət bəsləmişəm. Bu mənim içimdən gəlib. Tale belə gətirib ki, incəsənət institutunun əvvəlcə aktiyorluq, sonra rejissorluq fakultəsini bitirmişəm. Bunlardan sonra isə BDU - nun şərqşünaslıq fakultəsində oxuyaraq ərəb dilini öyrənmişəm. Həyatda öz mövqeyimi daşıqlaşdırmaq ərafəsində qismət məni Moskva - ali rejissorluq və ssenaristlik kurslarına aparıb. Bu mühtədə mənim dünyagörüşüm, sənətə peşəkar baxışım kökündən dəyişib və o vaxtdan kinonu seçmişəm.

Sizə deyim ki, Moskvadan qayıdandan sonra iyirmiyə yaxın bədii film, o cümlədən saysız - hesabsız televizya filmi çəkmişəm. O illərdə mənim fəaliyyətim təkəkinorejissorluqla məhdudlaşmayıb, Azərbaycan televiziyasında hələ də insanların yadında qalan "Danışan şakillər şəhərciyi", "Kino yenilikləri" verişlərinin aparıcısı olmuşam. İyirmi ildən artıq radio - televiziya da çalışaraq efir ünsiyyətindən yetərincə istifadə etmişəm. Məqsədim yurddaşlarımızı maarifləndirmək, bilgiləndirmək və mədəniyyətimizi sevdirmək olub.

- *Mədəniyyətimizin çağdaş mənzərəsində, konkret desək, kinoda hansı qüsurlar görürsünüz?*

- Birinci qüsuru kino sənətinə laqeyd münasibətlərdə görmürəm. Mən "Müslüm Maqomayev" adlı film çəkmişəm. İnanın səmimiyyətimə, bu filmi dünya arenasına çox sərbəst və rahat çıxarmaq olar. Bircə fakt deyim. Sovetlər Birliyi zamanında çəkdiyim bu film aylarla Moskva kino - teatrlarının repertuarından çıxmaq bilmirdi. Bu film populyarlığa görə bənzər "Çapayev" filmi idi ki, o da kino - teatrların gündəmindən düşmürdü... İndi gəlin görək mənim çəkdiyim filmin bu gün əlimizdə, yaxud hansısa lent arxivində surəti varmı? Təəssüf ki, yox!

Başqa, bir misal: "Məlik Məmməd" filmi çəkmişəm. ABŞ-da, Avropada və keçmiş SSRİ-də bu film çox populyar olub. Di gəl ki, onun da surəti qalmayıb. "Vulkana doğru gedirəm" filmi də həmçinin, həmin filmdə çəkilmiş aktrisalardan

birü bu gün məni görüb rica etdi ki, bəlkə məndə o lentin sürəti qalmış ola, mən məyus oldum...Bax, incəsənətimizə, kino tariximizə belə laqeyid, biganə münasibət məni alovlandırır.

-Tofiq müəllim, siz incəsənətin bir neçə, amma yaxın sahələrini özündə birləşdirən sənətkar olmaqla bərabər ərəbşünassınız. Maraqlıdır ki, ərəb filologiyasına meyl haradan peyda oldu.

-Doğrusu budur ki, mən bildiklərimi, öyrəndiklərimi bu xalqın dəyərləri kimi başqa ölkələrin xalqlarına da tanıtmmaq naminə Şərq dillərini, xüsusən ərəb dilini öyrənmək həvəsinə düşdüm. Əslində Azərbaycan mədəniyyətinə də ümumşərq və ümumtürk kontekstində baxıldığı üçün mən yanılmamışam. Amma iş ele gətirdi ki, məni Türkiyə Cümhuriyyətinə dəvət etdilər, burada müxtəlif istiqamətlərdə - müəllim, rejissor, teatrşünas kimi çalışmağa başladım. Son vaxtlar İstanbul bələdiyyəsində çalışmağım da mənim üçün türk həyat tərzinin, yaşam qaydalarının incəliklərinə varmağım, yeni bir dünyagörüş qazanmağım rəvac verdi. Yeri gəlmişkən vurğulayım ki, türk mədəniyyət tarixi ilə bağlı yazdığım üçcildlik əsərlərim Türk dünyasının ciddi marağına səbəb oldu. Bu əsərlərdə təbii ki, Azərbaycan türklərinin mənəvi mədəniyyət tarixinə də geniş yer ayırmışam.

-Tofiq müəllim, bildiyimə görə siz Mövlanə Cəlaləddin Ruminin çox sevirsiniz və qardaş Türkiyədə Mövlanə ilə bağlı bir sıra tədbirlərin təşkilatçısı olmusunuz. İndi də Azərbaycanda "Mövlanə günləri" keçirməyə hazırlaşırsınız. Bilmək olarmı bu sevginin sirri nədədir?

-Mən 1994-cü ildə Türkiyəyə İncəsənət Universitetinə müəllim dəvət olunmuşam. TRT-də, bələdiyyədəki fəaliyyətimin sonlarını əhatə edir. Univeristetdə kino sənətindən dərs deyərək türk həmkarlarımla tez-tez istinad etdikləri Mövlanə bir şair və filosof kimi mənim də diqqətimi çəkdi. Onun əsərləri ilə dərinədən tanış oldum. Mövlanənin ədəbi irsi mənə kəlimlər xəzinəsinə xatırladır. Mən hər dəfə dərsə girəndə mühazirəmi böyük şairin bir sözü ilə başlayırdım: "Gülün içindən gül

çıxarmaq çətin deyil, tikanın içindən güllü çıxarmaq çətinidir. "Əslində mən tələbələrimə ixtisas qazanmağın çətinliyini Ruminin dilində başa salırdım. Mövlanəni mən Türkiyədə tanıdım və sevdim. Etiraf edirəm ki, Azərbaycanda təbliğatın zəifliyindənmi, ya nədənsə onu tanımamışdım... Ürəyimdən keçdi ki, bu qüdrətli söz sənətkarının Azərbaycanda da dərinədən tanınması üçün bir tədbir düzənləyəm. Şükürlər olsun ki, söz-sənət aşıqları, o cümlədən Konya Şəhəri Bələdiyyəsi Azərbaycan Mədəniyyət Turizm Nazirliyi, Milli Elmlər Akademiyası, Yazıçılar birliyi mənim bu fəaliyyətimi dəstəklədi. Azərbaycanda "Mövlanə günləri" keçirməyin proqramı tam hazır vəziyyətdədir.

-Proqram barədə bilgi verərdinizmi?

-Əlbəttə, bu sırr deyil... Biz tədbiri oktyabrın 22-nə nəzərdə tutmuşuq - bir həftə davam edəcək. Müxtəlif ölkələrdən yetmişə yaxın qonaq olacaq. Rəsmi hissə, sonra iki günlük simpozium olacaq. Alimlərin Mövlanə haqqında çıxışları dinlənəcək. Sonra C. Rumiyə həsr edilmiş filmlər nümayiş etdiriləcək, fotosərgilər açılacaq, musiqili poeziya gecəsi keçiriləcək. Mənim də "Mövlanə və Azərbaycan" adlı çəkilişi yenidən başa çatdırılmış filmim göstəriləcək. Yeri gəlmişkən bildirim ki, Mövlanə Şəms Təbrizi ilə çox yaxın olub. Odu ki, bu münasibəti Azərbaycana münasibət, bizim xalqa məhəbbət kimi ekran həyatına gətirməyə çalışmışam.

YUNESKO anadan olmasının 800 illiyini nəzərə alaraq, 2007-ci ildə "Mövlanə Cəlaləddin Rumi ili" elan etmişdir. Rumi əslən Konyalıdır... Onun Konya şəhərindəki muzeyi şəhər büdcəsinə ildə 2-3 milyon ABŞ dolları həcmində maliyyə vəsaiti gətirir. 800 ildir ki, Mövlanə Konyanın iqtisadi durumuna yardım edir...

-Maraqlı söhbətə görə təşəkkür edirik.

*Söhbətəşdi: Adil Cəmil
"Ədəbiyyat" qəzeti 06.2007*

“MÖVLANƏ GÜNLƏRİNİN MÖHTƏŞƏM ALINMASI
ÜÇÜN VAR QÜVVƏMİZLƏ ÇALIŞIRIQ”

*Kinorejissor Tofiq İsmayilov: “MİLLİ KINOMUZUN İNDİKİ
FACİƏVİ DURUMU ÜRƏYİMİ AĞRIDIR”*

O, 1962-ci ildə Azərbaycan Dövlət Mədəniyyət və İncəsənət İnstitutunun aktyorluq fakültəsini, 1967-ci ildə isə həmin İnstitut rejissorluq fakültəsini bitirib. Təhsilini Moskvada davam etdirərək 68-70-ci illərdə rejissorluq və ssenaristlik ixtisasına yiyələnib. Azərbaycan kino sənətinin inkişafında xidmətləri otuz ilə yaxın dövrü əhatə edir...1994-cü ildən İstanbul Memar Sinan Universitetinin professorudur. Mövlanə Cəlaldin Rumının 800 illiyi ilə əlaqədar bir sıra layihələrin həyata keçirilməsinə rəhbərlik edir. Həmsöhbətimiz-tanınmış kinorejissor Tofiq İsmayilovla bu günlərdə baş tutan söhbətimiz həm onun yaradıcılığı, həm də ümumən Azərbaycan kinosunun hazırkı durumu barədə oldu.

-Tofiq müəllim, Azərbaycan kino sənətində öz yeriniz və yaradıcılığınızın tutduğu mövqeyi necə qiymətləndirərdiniz?

-İlk dəfə Ənvər Məmmədخانlının “Anamın çırağı” adlı hekayəsi əsasında “İntizar” filmini çəkmişəm. Bu film Moskvada iki illik ali təhsilimi başa vurduqdan sonra buraxılış işim olub. Film bütün Sovetlər İttifaqının ekranlarında göstərildi. Bu hadisə o dövr üçün təkə mənim deyil, bütün Azərbaycanın uğuru idi. Buraxılış işi kimi bu filmi Rayzman, Trauberg, Çuxray, Maklyarski və başqa dünya şöhrətli alimlər, rejissorlar yüksək səviyyədə qiymətləndirilmişdir. Ondan sonra isə “Oxuyur Müslüm Maqomayev” bədii televiziya filmi çəkdim. Bu film ilə Azərbaycan bədii televiziya filminin əsası qoyuldu, 50 kinoteatrdə göstərildi, iyirmi yeddi gün ardıcıl ekranlarda getdi. Həmçinin bu film Özbəkistan Bəstəkarlar İttifaqının ödəyilənini aldı. Bunu deməkdə məqsədim odur ki, heç də əbəz yerə məni

Azərbaycanda televiziya filmlərinin banisi hesab etmirlər. Bundan başqa, indiyə qədər 22 bədii, tammetrajlı film, bir neçə sənədli film çəkmişəm. Azərbaycan kino sənətində bir çox yeniliklərimlə sadəcə qürur duyuram. Mənim 1983-cü ildə “Məlikməmməd nağlı” əsasında çəkdiyim film bu günə kimi Amerikada göstərilən yeganə Azərbaycan filmidir. Bu il İranda keçirilən ənənəvi “25-ci Fəcr” film festivalına münisiflər heyətinin üzvü kimi dəvət aldım. Qeyd edim ki, hələ 1972-ci ildə mənim “Oxuyur Müslüm Maqomayev” filmim bu festivalda göstərilib. Bundan başqa türk dünyası kinosu haqqında 3 cildlik kitab yazıb nəşr etdirmişəm. Bu kitabın birinci cildi sırf Azərbaycan kinosunun tarixinə həsr olunub.

-Azərbaycan kino sənətinin hazırkı durumu sizi qane edirmi?

-Bugünkü Azərbaycan kinosunun vəziyyəti məni heç cür qane edə bilməz. Milli kinomuzun indiki faciəvi durumu ürəyimi ağrıdır. Bu sənət bu kökə düşməməliydi. Azərbaycan kinosunun çox gözəl keçmiş var. O zaman ildə beş-altı film çəkdiyimiz vaxtlar vardı. Kinomuzun indiki faciəsi ilk növbədə gənc rejissorlara ciddi bir iş tapşırılmamasındadır. Azərbaycanın gələcəyini düşünərək ssenaristlərə, rejissorlara qayğı ilə yanaşmalıdırlar. Gənc nəslə bu sənətə hazırlamaq üçün yaşlı nəslin təcrübəsindən istifadə etmək lazımdır. Televiziyaya laqeyd yanaşmaq olmaz. Bu işdə təcrübəsi, bu sahədə təhsili olmayanlar film çəkə bilməz. Əgər buna sənət deyiriksə, bu sənətə dərinləndən yiyələnmək lazımdır.

“Məhəllə” söhbətlərindən ibarət “filmlər” kinomuzu acınacaqlı hala, ağılmal vəziyyətə salır. Bu günün kinosunda düşündürən məqamlar yoxdur...

-On ildən artıqdır ki, Türkiyədə yaşayırınsız. Türkiyə-Azərbaycan mədəni əlaqələri haqqında nə deyə bilərsiniz? Bu mədəni əlaqələrə sənətinizlə bağlı hansı töhfələri vermişiniz?

-Müstəqillik əldə etdikdən sonra bir çox sənətcilərimiz dünyada tanınmaq, öz bacarığını göstərmək üçün xarici ölkə-

lərə üz tutdular. O zaman Türkiyənin ən məşhur təhsil ocaqlarından olan Memar Sinan Universitetinə məni kinorejissura və ssenarçilik sənəti üzrə müəllim kimi dəvət etdilər.

1994-cü ildən bu günə kimi Türkiyədə yetişən bir çox dəyərli kino adamları mənim tələbələrım olublar. Qardaş ölkədə müəllimlik fəaliyyətinə başladığım zaman məni TRT-də iki saatlıq proqrama dəvət etdilər. Telefon bağlantılarından bu ölkədə bizim kino sənəti haqqında məlumatları belə olmadıqlarını anladım. İstər-istəməz bu hadisə mənə pis təsir etdi və Azərbaycan mədəniyyətinin Türkiyədə tanılmasını bir vətəndaş olaraq qarşıma məqsəd qoydum. O zamandan etibarən təkcə Azərbaycanın deyil, bütün türk dünyasının mədəniyyəti haqqında məlumatlar yığmağa başladım. Bu sahədə İstanbul Böyük Şəhər Bələdiyyəsinin mədəniyyət işlər şöbəsində əlavə bir vəzifə mənə tapşırıldı. İki il TRT radiosunda baş direktorun müşaviri işlədim. Bu gün Türkiyədə Azərbaycan mədəniyyətinin elə bir sahəsi yoxdur ki mən onu təmsil etməyim. Azərbaycan Opera və Balet Teatrının, İstanbulda tamaşalarını müğənnilərimizin konsertlərini təşkil etmişəm. 1996-cı ildə mənim təşkilatçılıqla hər il 21 martda İstanbul şəhərinin "Rəşid Rey" adına konsert salonu"nda əsas qoyulan muğam gecəsi proqramı indi də davam edir. İlk dəfə olaraq, Türkiyədə 13 gün davam edən Azərbaycan mədəniyyət günləri proqramını həyata keçirdim. Bu tədbirdə Azərbaycandan yüz nəfərə yaxın ziyalı iştirak etdi. Bu proqramın bütün xərclərini İstanbul Böyük Bələdiyyəsi çəkdi. Bundan başqa, 92-ci ildən sonra Üzeyir Hacıbəylinin "Leyli və Məcnun"u, "Aşıq Qərib" operası İstanbul səhnəsində göstərildi. Bu illər ərzində üç dəfə Türk Dünyası Kino Festivalı, üç dəfə Türk Dünyası Ədəbiyyatı günləri keçirildi. Həmçinin hər ay "Türk Dünyası korifeyləri" proqramlarında Azərbaycandan on-on iki sənətkarın yaradıcılığına həsr olunmuş günlər təşkil olundu. Bu proqram Bəxtiyar Vahabzadənin, Üzeyir Hacıbəyovun, Anarın, Ədil İsgəndərovun, Qara Qarayevin və başqalarının yaradıcılığını əhatə edir. 1996-cı ildə

ilk dəfə olaraq İstanbulda dünya azərbaycanlılarının "Dayanışma və Mədəniyyət" dərnəyini qurdum. Bu dərnəyə uzun illər rəhbərlik etdim. Bu dərnəyin fəaliyyəti hələ də göz önündədir. Teatr, rəqs, mahnı festivalları keçirdim. Atatürk adına kitabxanada hər həftə bir film göstərib müzakirə edirik. Bütün bu fəaliyyətimdə, qeyd etdiyim kimi, ilk olaraq Azərbaycan mədəniyyətinin təbliğini əsas götürdüm və bu mənim vətəndaşlıq borcumdur.

-Müəllim saydığınız insanlardan kimlərin adını xüsusi vurğulamaq istərdiniz?

-Ən çox sevdiyim bir adam olub-Ədil İsgəndərov. O, mənim ən çox sevdiyim müəllimlərimdəndir. Mövlanə Cəmallədin Rumi öz həyatı haqqında danışırkən Şəms Təbrizini müəllimi kimi yüksək dəyərləndirib və həyatının günəşi adlandırb. "Şəms Təbrizi olmasaydı, mən də olmazdım" deyən Mövlanə kimi, mən də Ədil İsgəndərovun həyatının günəşi sayıram. Mövlanənin söylədiyi kimi, xam idim, Ədil İsgəndərovu tanıyandan sonra bişdim, yandım...

-Yeri gəlmişkən, Mövlanə Cəllaləddin Ruminin 800 illiyi bütün dünyada qeyd olunur və sizin də bu tarixi şəxsiyyətin yubileyi ilə əlaqədar bir sıra tədbirlər həyata keçirmək planınız var...

-Mövlanə Cəllaləddin Rumi dünyanın əvəzolunmaz sənətkarıdır. O, şair, mütəfəkkir, alim olmaqla bərabər, həm də Şərq poeziyasının ulduzudur. Mövlanə deyir ki; "şeir yazdım, amma şair deyiləm, hekayətlər yazdım, amma nasir deyiləm." O, bəşəriyyətin əl-ələ verib birgə yaşamasının, insanların bir-birini sevməsinin tərəfində idi. Bunun timsalında Şəms Təbrizi ilə Mövlanə Cəllaləddin arasındakı dostluğu, mehribanlıqı ustada şagird arasında olan ünsiyyəti insanlığa ərməğan kimi göstərmək olar... Mövlanə "gəl" deyir. Kim olursansa ol, istər yəhudi ol, istər xristian ol, istər buddist ol, istərsə də gündə yüz dəfə tövbə edib tövbəni pozmuş ol, yənə də gəl. YUNESKO heç də boş yerə 2007-ci ili Mövlanə ili elan etməyib... Bütün

dünyada olduğu kimi, Azərbaycanda da Mövlanə günlərinin keçirilməsi arzusunda idim. Təsadüfən təyyarədə tanış olduğum Nadir adlı bir şəxslə Mövlanə haqqında danışdıq və arzumu ona bildirdim. Nadir bəyin NAB şirkətlər qrupu adından maddi və mənəvi dəstəyindən ruhlanıb, arzumu reallaşdırmaq üçün ilk olaraq Azərbaycan Yazıçılar Birliyinə, Mədəniyyət və Turizm Nazirliyinə müraciət etdim. Hər iki təşkilat arzumun gerçəkləşməsi üçün bu işlərin başlanmasına təkan verdi. Bu gün Mədəniyyət və Turizm Nazirliyinin rəhbərliyi ilə yaradıcı təşkilatların əksəriyyəti "Mövlanə Azərbaycanda" adlı bir həftəlik Mövlanə Günlərinə hazırlaşır. Bu tədbirlərin möhtəşəm alınması üçün var qüvvəmizlə çalışırıq. Oktyabrın 22-dən 27-nə qədər keçirilən bu günlərin Mövlanə Simpoziumu ilə bağlanması nəzərdə tutulub.

Simpoziumda iştirak etmək üçün Türkiyədən və İrandan bu sahə üzrə tanınmış alimlər dəvət olunacaq. Konya şəhər bələdiyyəsindən gətirilən fotoların, rəsmlərin, heykəllərin, xətt sənəti nümunələrinin böyük bir sərgisi keçiriləcək. Bununla yanaşı, ney sənətinin xüsusiyyətlərini və Mövlanə Cəlallədin əsərlərində neyin yerini açıqlayan proqramın Musiqi Akademiyasında təşkili nəzərdə tutulub. Türk yazarı Turqay Narın qələmə aldığı "Can atəşində qanadlar" adlı bir teatr tamaşasının gerçəkləşməsinə ümidliyik. Yazıçılar Birliyində Azərbaycan şairlərinin Mövlanə Cəlallədin Rumiyə həsr etdikləri şeirlərin oxunması və aktyorların ifasında böyük sufi şairinin məsnəvilərindən parçalar səsləndirilməsi planımızdakı tədbirlərdən biridir. Bundan başqa, Mövlanə haqqında türk rejissor Atif Yılmazın 1975-ci ildə çəkdiyi bədii filmin, bir çox sənədli ekran işlərinin nümayişi qərara alınıb. 22 oktyabrda flarmoniyada açılışı düşünülmən Mövlanə həftəsinin əvvəlində Yazıçılar Birliyinin elan etdiyi "Birlikdə yaşamaq sənəti və Mövlanə" müsabiqəsinin nəticələri açıqlanacaq və mükafatlar təqdim olunacaq. Tədbir Konya Böyük Şəhər Bələdiyyəsi tərəfindən göstərilən 35-40 nəfərlik yaradıcı qrupun ifasında səma

göstərisi ilə bitəcək. Bir həftə ərzində Bakıdan sonra, Nazirliyin məsləhət bildiyi digər rayon və şəhərlərdə də səma qrupunun tamaşaları göstəriləcək. Razılaşmaya əsasən, Mövlanə Cəlallədin "Məsnəvi"si Azərbaycan şairləri tərəfindən orjinaldan–fars dilindən ana dilimizə tərcümə olunacaq. Bu çevirmələr Konya Böyük Şəhər Bələdiyyəsi tərəfindən çap olunacaq, Azərbaycandakı Mövlanə Günlərində kitabın 2000 nüsxəsi paylanacaq. Mövlanənin hekayələrindən ibarət iki adda kitab Azərbaycan dilində çap olunub uşaqlarımıza hədiyyə kimi veriləcək. Rafael Hüseynovun ssenarisi üzrə quruluş verdiyim 50 dəqiqəlik televiziya filmi böyük sufi şairinin həyatından bəhs edir. Filmdə Nizami Cəfərovun, Rafael Hüseynovun, Anarın, Çingiz Əlioğlu və başqalarının Mövlanə yaradıcılığı ilə bağlı çıxışları ilə yanaşı, ildə iki milyon ziyarətçi olan Mövlanə muzeyi ilə bağlı hissə də yer alıb. Əminəm ki, Konyanı və Mövlanə Cəlallədin Rumini tanımayanlar üçün bu film yaxşı tanışlıq vasitəsi olacaq.

Faiq Hüseynbəyli

"525-ci qəzet, 28 iyul, 2007"

"SƏNƏTƏ TƏSADÜFİ ADAMLAR GƏRƏK DEYİL"

Tofiq İsmaylov: "Əsl sənətkar sənəti sevməli və xalqına düzgün xidmət etməlidir"

Sənət istedadla yaranır. Lakin bu istedad dərin savada söykəndikdə davamlı bəhrəsini verə bilər, o zaman söhbət əsl sənətkardan gedir. Xalq artisti, professor, bir neçə bədii və bir çox sənədli filmlərin rejissoru Tofiq İsmaylov da belə sənətkarlardan biridir. O, İncəsənət İnstitutunda (indiki Mədəniyyət və İncəsənət Universiteti) aktyorluq və rejissorluq ixtisasları üzrə təhsil aldıqdan sonra Respublika Teleradio Verilişləri Komitəsində rejissor köməkçisi (1960-1961) və rejissor (1962-1967), "Azərbaycanfilm" kinostudiyasında rejissor köməkçisi kimi çalışıb. Sonra ixtisasını artırmaq məqsədilə Moskva

gedir, orada kinorejissor və ssenaristlik üzrə ikillik kurslarda (1968-1969) təhsil alıb. Bakıya qayıdaraq "Azərbaycanfilm" kinostudiyasında quruluşçu rejissor kimi çalışır. 1971-ci ildən Azərbaycan Dövlət İncənət İnstitutunun rejissorluq kafedrasında dərs deyir. 1988-1994-cü illərdə kafedranın müdiri olur. 1994-2008-ci illərdə dövlətə Türkiyənin Memar Sinan adına Gözəl Sənətlər Universitetində professor kimi fəaliyyət göstərir. İstanbul Böyükşəhər Bələdiyyəsində mədəniyyət işləri üzrə müşavir işləyir. 2007-ci ildən Azərbaycan Dövlət Mədəniyyət və İncəsənət Universitetində dərs deyir.

100-ə yaxın elmi-publisistik məqalənin, "Qonşular", "Sevincin yuxusu", "Şəkil teatri", "Diş ağrısı", "Türk cümhuriyyətlərinin kino tarixi" (türkcə, üç cildə), "Türk dünyası kino sənəti", "Kinoya gedən pişik" (hekayə və pyeslər) və s. Kitabların müəlifidir. "Şəhərimizin daşları", "İntizar", "Gilas ağacı", "Bizim küçənin oğlanları", "Mən mahını qoşuram", "Əzablı yolar" və s. filmlərin rejissorudur. Tofiq İsmaylov bu yaxınlarda yeni filmin çəkilişlərinə başlayıb. Ona söhbətimizdə ilk sualımız da bu barədə oldu:

- Hansı film üzərində işləyirsiniz?

- Hələ 40 il əvvəl dahi sənətkar Müslüm Maqomayev haqqında film çəkmişdim. "Oxuyur Müslüm Maqomayev" filmi tamaşaçılar tərəfindən geniş rəğbətə qarşılandı, böyük ekran həyatı yaşadı. Müslüm Maqomayev dünya şöhrətli musiqiçi, estrada müğənnisi, opera ariyalarının mahir ifaçısı olmaqla yanaşı, həm də gözəl aktyorluq, rəssamlıq qabiliyyəti olan çoxşaxəli sənətkar idi. Həmin filmə çəkiləndə öz rolundan başqa, ayrı-ayrı operalardan, səhnə əsərindən 11 müxtəlif rolu da məharətlə ifa etdi. Film Azərbaycan kinosuna da uğur gətirən ekran əsərlərindən oldu. Filmin ekranlara çıxmasından 10 il sonra Müslümə həsr olunmuş daha bir film çəkmək istədim, alınmadı, 20 il sonra isə artıq ssenari də hazır idi, maliyyə məsələsi də həll olunmuşdu, lakin bu dəfə Müslüm

Maqomayevin səhhətində yaranan problemlərə görə filmin çəkilişi baş tutmadı. Bu gün həmin filmin ekranlara çıxmasından 40 il ötüb və dahi müğənni haqqında növbəti tammetrajlı sənədli filmin üzərində işləyirəm.

- Yeni ekran əsərində Müslüm Maqomayevin həyat və yaradıcılığının hansı cəhətlərinə xüsusi diqqət verəcəksiniz?

- Film üç novelladan ibarət olacaq. Bu novellalarda sənətkar üç tərəfdən xarakterizə olunacaq. Birinci novellada həyat yoldaşı, SSRİ Xalq artisti Tamara Sinyavskayanın gözü ilə Müslüm Maqomayevin xüsusiyyətləri təqdim ediləcək. 35 il birgə yaşayan və hər ikisi böyük sənətkar olan bu insanların birgə həyatı necə olub, həyatlarında nələr baş verib, onların sənətə münasibəti, dostluqları, məhəbbəti hansı formada olub, - bu məsələlər önə çəkiləcək. İkinci novellada sənətkarın yaxın dostu Araz Ağalarovun dilindən Müslüm Maqomayev bir dost kimi təqdim ediləcək. Üçüncü novellada isə Müslüm Maqomayev müəllim kimi xarakterizə olunacaq. Əslində o, müəllim kimi fəaliyyət göstərməyib, amma gənc müğənni Emin Ağalarov onu öz müəllimi hesab edir. Üçüncü novellada onun xatirələrilə dahi sənətkarın xüsusiyyətləri açılacaq.

- Çəkilişlər nə yerdədir?

- Tamara Sinyavskaya Bakıya gələndə burada bizə lazım olan səhnələri çəkmişik. Bildiyiniz kimi, onlar Bakıda tanış olublar və məhəbbətləri bu şəhərdə başlayıb. Bakı ilə bağlı bəzi səhnələr çəkilib. Təbii ki, Moskvada da çəkilişlər olacaq. Hazırda bununla bağlı məkanları seçirik. Oktyabrın əvvəlində Moskvada çəkilişlər planlaşdırılır. Onu da deyim ki, filmdə bədiiliyə yol verilməyəcək. Sırf sənədli-musiqili film olacaq.

- "Sənətkarlığımızın portreti" silsiləsindən Tofiq Quliyev, Əminə Dilbazi, Gülxar Həsənova, Xəyyam Mirzəzadə haqqında bədii-sənədli filmlərin müəllifisiniz. Bu siyahıya daha kimlər əlavə olunacaq?

–“Sənətkarlığımızın portreti” silsiləsi “Oxuyur Müslüm Maqomayev” filmindən sonra başladı. Mənim əsas məqsədim sənətkarları yaddaşlarda yaşatmaqdır. Bu janrda film çəkmək çox çətindir. Təbii ki, siyahımı davam etdirmək istərdim. Bəstəkər Fərəc Qarayev, opera müğənniləri Fidan və Xuraman Qasıмова bacıları, Azər Zeynalov haqqında film çəkmək niyyətindəyəm. Allah ömür versə, siyahımı zənginləşdirəcəyəm.

-Yazılıqla necə, yenə məşğul olursunuzmu?

-Bu, mənim ən sevimli hobbimdir. Yazılarımda çox rahatam. Hekayə və pyeslər kitabım var. Arada yazıram.

-Pedoqoji fəaliyyətinizdən danışaıq. Tələbələr gələcəyə ümid verirmi?

-Gələcəyə ümid həmişə var. Bütün tələbələr istedadlı olmasa da, aralarında kifayət qədər uğur qazananlar var. Sadəcə, onlara düzgün istiqamət verilməlidir.

-Xeyli müddət Türkiyədə çalışmışınız. Türkiyə və Azərbaycanın yaradıcı mühitləri arasında fərqlər nədən ibarətdir?

-Türkiyədəki tələbələrlə bizim tələbələr arasındakı fərqləndən xüsusən danışmaq istərdim. Türkiyədə incəsənət sahəsinə ən yüksək bal toplayan tələbələr sənəd verir. İncəsənət tələbənin şəxsi seçiminə əsaslanır. Bizdə isə sənətə bir qədər laqeyd münasibət var. Bu işdə valideynlər bizə kömək olmalıdırlar. Bu sahəyə təsadüfi adamlar görə deyil. Əsl sənətkar sənəti sevməli və xalqına düzgün xidmət etməlidir. Bu zaman incəsənətimiz də düzgün inkişaf edəcək.

-Sənətin inkişafı üçün ilk növbədə nə önəmlidir?

-Bu sahədə savad önəmlidir. Sənətə yaxşı bələd olmaq lazımdır. Təbii ki, istedad öz yerində. Digər məsələ isə ixtisaslaşmadır. Kino rejissoru kinoyla, teatr rejissoru teatrla məşğul olmalıdır. İxtisaslaşma əsasdır və işə qəbul da bunun əsasında aparılmalıdır. İngilis dili müəllimi rus dilindən dərs deyə bilərmi? Sənət də prinsip əsasında qurulmalıdır.

-Sənət fəaliyyətinə televiziyadan başlamışınız. Bu sahədə vəziyyəti necə qiymətləndirirsiniz?

-Təəssüf ki, bu gün telekanallarda dedi-qoduçuluq daha çox təbliğ olunur. Əvvəllər kitabdan danışılırdı, hər hansı yeni kitab, əsər və ya film müzakirə edilirdi. İndi isə kimin kiminlə ailə qurması, boşanması gündəmə gəlib. Bunlara qarşı mübarizə aparmaq lazımdır. Əsl sənət naminə çalışmaq və təbliğat aparmaq önəmlidir.

-Rejissor kimi arzularınızı eşitmək istərdik...

-Təbii ki, arzular var. Yuxarıda dediyim kimi, Allah ömür versə, “Sənətkarlığımızın portreti” silsiləsindən filmlərin çəkilişini davam etdirmək istərdim. Həmçinin Müslüm Maqomayev haqqında tammətrajlı bədii film də çəkmək istərdim. Sənətkar istəyi bitib-tükənməzdir. Yaşamağa nə qədər zamanımız olsa, istəklərimiz də bir o qədər çox olacaq.

Söhbətləşdi:

Reyhan İsayeva

“Mədəniyyət” qəzeti.

20.06.2012

“AZƏRBAYCAN KİNOSUNUN GƏLƏCƏYİ SƏNƏTKARLARIN ƏLİNDƏDİR”

Rejissor Tofiq İsmayılov “Türk cümhuriyyətləri sinema tarixi” kitabı ilə Bakıdadır.

Bu günlərdə Kinematografıqlar İttifaqında Tofiq İsmayılovun “Türk cümhuriyyətlərinin sinema tarixi” kitabının təqdimat mərasimi keçirilib. Azərbaycan kinosunda əsasən uşaq filmlərinin rejissoru kimi tanınan Tofiq İsmayılov səkkiz ildir ki, Türkiyədə yaşayır. Memar Sinan Universitetinin gözəl sənətlər fakültəsinin professoru kimi bu günlərdə Bakıya dönmə rejissorun gəlişinin məqsədi var.

"Bizim ƏSR"ə müsahibəsində o, öncə Türkiyə həyatından danışır.

-Səfərin bu qədər davamı edəcəyini düşünmürdüm. Memar Sinan Universitetinin rəhbərliyinin dəvəti ilə bir müddət orada dünya və sovet kinosuna dair mühazirə oxumağa getmişdim. Ancaq iş elə gətirdi ki, qalmalı oldum. Türkiyədə ayrı bir çalışmam da var. Əvvəla deyim ki, ora gedəndə türk dünyası barədə anlayışım belə yox idi. Türk dünyasının hansı ölkələri əhatələdiyini də bilmirdim. Orada Şenol Demirözle tanış oldum. Şenol Demiröz rejissorur. Çox maraqlı sənədli filmləri var. Ərəbistanı, Əfqanıstanı, Çini qarış-qarış gəzib, filmlər çəkib. Hazırda isə İstanbul böyük şəhər bələdiyyəsinin mədəniyyət işlərinə başçılıq edir. Bizim təbirimizcə desək, mədəniyyət naziridir. Şenol bəyin bir sözü var – deyir, bizim amacımız türkü türkə tanımaqdır. Türk fransızı, rusu və başqa xalqları tanıyır. Ancaq soykökü bir olan türk xalqları bir-birini tanımırlar. Bir sözlə, qarşımıza məqsəd qoymuşuq ki, ölkələrimiz arası mədəni əlaqələri sıxlaşdıraq. Bu sahədə müəyyən işlər görmüşük. "Leyli və Məcnun", "Aşiq Qərib" operaları, "Min bir gecə" baleti türk tamaşaçılarına təqdim olundu.

- *Yəqin ki, Bakıya bu gəlişinizdə də müəyyən razılışmalar əldə etmişiniz?*

- Bəli. Şenol bəylə birgə Polad Bülbüloğlu ilə görüşdük. Bu il Azərbaycan Dövlət Opera və Balet Teatrının Türkiyəyə qastrol səfəri gözlənilir. Muğam operası dünya, eləcə də Türkiyə üçün yenidir. Nə dünya, nə də Türkiyə muğam operasını görüb. İndi İtaliya operası ilə yanaşı, muğam operasına da heyran kəsiliblər. Novruz bayramı münasibətilə muğam konserti təşkil etmək fikrindəyik. Alim Qasımovun qızını dəvət etmişik. Türkiyəyə ildə, ən azı, 200 sənətçi gəlir. Təbii ki, mədəni əlaqələr yalnız Azərbaycanla qurulmur. Bütün dünyadan sənətçilər dəvət edirik. Bu ilin oktyabr ayında Üçüncü türk dünyası sinema festivalı keçiriləcək. Türkiyədə gerçəkləşəcək Nazim

Hikmət günlərinə Yazıçılar Birliyinin sədri Anar, mədəniyyət naziri Polad Bülbüloğlu başda olmaqla, böyük nümayəndə heyətinin gəlişi nəzərdə tutulur.

-*Tofiq müəllim, bu günlərdə "Türk cümhuriyyətləri sinema tarixi" kitabınızın təqdimat mərasimini keçirdiniz. Türk dünyası kinosunun tarixinə dair ətraflı və eyni zamanda ortaq bir kitab yazmışınız. Bu kitab hansı zərurətdən doğdu?*

- Bilirsiniz ki, az-çox, son illərdə Türkiyədə Azərbaycan, Azərbaycanda Türk kinosunu görüblər. Bununla belə, Türkiyədə "Azərbaycan kinosu" anlayışı barədə bilgilər çox məhduddur. Hətta bəziləri "Azərbaycanda da kino çəkilir?" sualını verir. Bu kimi zərurətlərin nəticəsi olaraq, üç cildlik "Türk cümhuriyyətləri sinema tarixi" kitabını yazdım. Birinci cild bütünlikdə Azərbaycana həsr olunub. Ona görə yox ki, mən Azərbaycanlıyam. Xeyr. Sadəcə, Azərbaycan kinosu digər türk cümhuriyyətlərinin kinosundan daha qədim və daha zəngindir. Hər bir cild özlüyündə iki hissədən ibarətdir. Azərbaycana həsr olunmuş kitabın birinci hissəsində milli kino tariximizə nəzər salmışam. İkinci hissə isə bu günə qədər Azərbaycanda çəkilən bütün filmləri əhatə edən bir kataloqdur. Film neçənci ildə, hansı rejissor tərəfindən çəkilib, nədən bəhs edir, yaradıcı heyət kimlərdən ibarətdir, bir sözlə, filmə bağlı bütün informasiyaları qeyd etmişəm. İkinci cildə Qazaxıstan və Qırğızıstan kino tarixi, eləcə də filmlərin kataloqu əks olunub. Üçüncü cildə isə Özbəkistan və Türkmənistan kinosu yer alıb. Əslində, mən bu kitablarla sanki bir film çəkmişəm. Kitabı kinonun qayda qanununa uyğun yazmışam. Onu da deyim ki, adını çəkdiyim ölkələrin heç birində belə əhatəli, dolğun kataloq yoxdur. İndi bu kitab fransız, ingilis, alman dillərinə tərcümə olunur. Azərbaycan dilində işıq üzü görməsini arzu edənlər də var. Yeri gəlmişkən, deyim ki, ilk dəfə olaraq bu kitabda Azərbaycan filmlərinin əlifbası var. Təvazökarlıqdan kənar olmasın, ancaq kitabın bir neçə sahədə üstünlüyü göz qabağındadır.

- *Tofiq müəllim, yaqın ki, beş ölkənin kino tarixini yazmaq üçün müxtəlif mənbələrə müraciət etməli, zəngin material toplamalı olmusunuz. Bu işin öhdəsindən necə gəlmisiniz?*

- Ömrümün düz beş ilini bu kitabla həsr etmişəm. Kitabın ərsəyə gəlməsində Şenol bəylə birgə adını çəkdiyim ölkələrə dəfələrlə səfər etmişik.

Bəzən günlərlə bir filmdən şəkil axtarmışıq. İndi mənim çox zəngin və dəyərdim, dünyada heç kəsdə olmayan bir kino arxivim var. Təbii ki, o arxiv gələcəkdə Azərbaycan mədəniyyətinə qalacaq. Mən bu kitabı türk dünyasına hədiyyə olaraq yazmışam. Fikirləşirəm ki, bu kitab digərlərinə də yol açacaq. "Türk dünyasının ədəbiyyat tarixi", "Türk dünyasının teatr tarixi" və s. kimi kitablar yazılacaq.

- *Digər ölkələrdə də kitabın təqdimat mərasimi keçirəcəksiniz?*

- Bəli. Azərbaycandan sonra sözü gedən ölkələrdə təqdimat mərasimi keçirəcəyik. Moskvadan da dəvət almışıq.

- *Tofiq İsmayilovun bəs film yaradıcılığı nə yerdədir? Yoxsa müəllimlik və yazarlıq sizi çəkiliş meydanından tamamilə uzaqlaşdırıb?*

- Əsla. Mən rejissorluğu atmamışam. İstanbulla gedərkən də film çəkəcəyimi düşünürdüm. Ancaq elə oldu ki, film çəkəmədim, iki filmə çəkildim. İlk növbədə, türk kinosunun abuhavasını öyrənmək istəyirdim.

- *Hansı filmə çəkilmişiniz?*

- Halid Rəfiqin ekranlaşdırdığı "Əfv et məni, xocam", bir də gənc rejissorun çəkdiyi "Divar" filmlərində oynamışam. Hazırda isə Çingiz Aytmatovla birgə Türkiyə üçün iki ssenari yazırıq. Biri Çingiz Aytmatovun "Ağ gəmi" əsəri əsasında. Digəri isə "Alpərənələr" adlanır.

- *Necə oldu ki, Çingiz Aytmatovla birgə ssenari yazasınız?*

- Türk Bələdiyyəsi Teatrında Çingiz Aytmatovun "Əsrə bərabər gün" əsəri əsasında "Manqurt" tamaşasını səhnələşdirdim. Çingiz Aytmatov bu tamaşaya baxmaq üçün Türkiyəyə gəldi. Türkiyədə ona ssenari yazmağı təklif etdilər. O dedi ki, bu işdə Tofiq İsmayilov mənə yardımçı olarsa, yazaram. Bunu nəyə görə deyirəm? "Ağ gəmi" əsəri əsasında olan ssenarini türk rejissoru çəkəcək. Güman ki, "Alpərənələr"i mən ekranlaşdıracam. Sözü düz, Türkiyədə olduğum müddət ərzində mənə çox ssenari təqdim ediblər. Ancaq mən imtina edərək, film çəkmədim. Orta səviyyəli bir türk filmi çəksəydim, Azərbaycan kinorejissorluğuna xəyanət etmiş olardım. Türkiyədə elə bir film çəkmək lazımdır ki, görənlər "Azərbaycan filmi nə gözəldir" desinlər.

- *Tofiq müəllim, neçə ildir film çəkmirsiniz. Bir anlıq təsəvvür edək ki, çəkiliş meydançasındasınız. Ekranla nələri gətirərdiniz?*

- Bu yaxınlarda Elçinin "Sarı gəlin" hekayəsini oxumuşam. Hekayəni oxuduqdan sonra əminliklə qərar verdim ki, onun əsasında film çəkəcəm. Nə səbəbə? Ermənilər həmişə "Sarı gəlin" məhnisini özünüküləşdirirlər. Təbii ki, bu yalnlara cavab veririk, çox savaşıyıq. Həmişə də fikirləşirəm ki, necə edək ermənilərin haqsız iddialarına birdəfəlik son qoyaq. Bütün dünya görsün ki, "Sarı gəlin" Azərbaycanın xalq məhnisidir. Elçinin əsərini oxuyanda başa düşdüm ki, istədiyimi tapmışam. Yoxsa Azərbaycanın nəyi varsa, erməni deyir ki, mənimdir. İndi Anar çox gözəl bir əsər yazır. Azərbaycanın böyük bir tarixini əhatə edir. İndi bu iki əsəri ekranlaşdırmaq istəyirəm.

- *Yaqın ki, Azərbaycan kinosunun bu günkü durumundan xəbərdarsınız. Geniş şərhə ehtiyac yoxdur. Bizim üçün maraqlıdır ki, bütün bu hadisələrdən kənarında olan kino rejissoru hansı fikirdədir?*

- Bu suala "Türk cümhuriyyətlərinin kino tarixi" kitabında cavab vermişəm. Azərbaycan kinematoqrafçıları ilə görüşəndə ölkə başçımız Heydər Əliyev söyləyib ki: "Azərbaycan kinosunun gələcək inkişafı və tərəqqisi üçün mən əlimdən gələni edəcəyəm, sənətkarlıq isə sizin əlinizdədir."

Mən də bu fikirdəyəm ki, Azərbaycan kinosunun gələcəyi sənətkarların əlindədir. Amma təəssüf ki, bu gün sənətkarlar bir-birlərlə dil tapa bilmirlər. Kino qurumunun Mədəniyyət Nazirliyinin tabeliyinə verilməsinə isə haqq qazandıram. Və mənə, hər rejissor gəlib müdir ola bilməz. Çünki istər-istəməz, ən yaxşı ssenarini özünə götürəcək. Bir dəfə Adil İsgəndərovdan soruşdum ki, niyə siz cəmi bir film çəkmişiniz? Dedi: qadam, mən direktor oldum. Dedim ki: "Lap yaxşı!". Dedi: - Qadam, onda ən yaxşı ssenarilər üzrə özüm film çəkəcəkdim, bəs siz nə edəcəksiniz? Ya direktorluq, ya da rejissorluq. İkisi bir arada ola bilməz.

Sevinc Rəhimova

"DOSTLUQ VƏ HƏMRƏYLİK QARŞILIQLI OLMALIDIR"

Müsaibimiz Dünya Azərbaycanlıları Topluğu Dayanışma və Kültür dərnəyinin sədri, professor Tofiq İsmayilovdur.

-Tofiq müəllim, Türkiyədə nə var-nə yox? İstanbuldan Azərbaycan necə görünür?

-Azərbaycan dünyanın bütün nöqtələrindən Vətən kimi görünür. İstanbuldan isə bu virtual görüntü isə daha daha nos-talji, daha ecazkarlıq. Bilirsinizmi, biz həmişə bu fikirdə olmuşuq ki, Azərbaycan - Türkiyə bir millət-iki dövlətdir. Bu həqiqətən belədir, lakin ölkəmiz müxtəlif inkişaf səviyyəsinə malik olduğu üçün xalqlarımızın bu gün mədəniyyətimizin öyrənilməsindən tutmuş, siyasi məsələlərin inteqrasiyasına qədər

yaxınlaşmağa ehtiyacı vardır. Bu ehtiyacın ödənilməsi üçün isə illərlə vaxt lazımdır.

Fikrimizə, xalqlar arasında körpü ancaq xalq diplomatiyası yolu ilə həyata keçirilə bilər. Başqa sözlə desək, rəsmi kanallarda daha çox ayrı-ayrı qeyri-hökumət təşkilatlarının bu sahədəki rolu ölçüyə gəlməzdir.

Ona görə də Türkiyədə geniş populyarlıq qazanmış Dünya Azərbaycanlıları Topluğu Dayanışma və Kültür Dərnəyi xalqlarımız arasında hərtərəfli münasibətlərin daha da inkişaf etməsi üçün yorulmadan səy göstərir. Dərnəyin fəaliyyət göstərməsi üçün çoxlu problemlər olmasına baxmayaraq əsası Mahmud Məmmədov tərəfindən qoyulmuş bu qurumun tam gücü ilə işləməsi üçün əlimizdən gələni edirik.

Hazırda Türkiyədə Azərbaycan diasporunun ən böyük nöqsanı və yaxud faciəsi onun pərakəndəliyidir. Bütün səylərimizə baxmayaraq, İstanbulda fəaliyyət göstərən, eyni funksiyaları yerinə yetirən dərnəkləri vahid qurumda birləşdirmək mümkün olmur. Təsəvvür edin ki, bu il Xocalı faciəsinin il dönümü İstanbulda səkkiz yerdə qeyd olundu. Əcəba, səyləri birləşdirərək bir mərasim hazırlamaq, buraya müxtəlif siyasi qüvvələri, hətta xarici nümayəndəliklərin əməkdaşlarını cəlb etmək daha məqsədəuyğun olmazdı? Təəssüf ki, bizim bu çağırışımıza heç kəs səs vermədi.

Türkiyədə erməni diasporu Azərbaycan icmasından dəfələrlə kiçikdir. Lakin burada ermənilərin dörd qəzeti, stadionu, hətta futbol komandası fəaliyyət göstərir. Amma çox acınacaqlıdır ki, 2.5 milyon azərbaycanlıların yaşadığı Türkiyədə öz dilimizdə bir dənə də olsun qəzet çıxmır. Qəzet bir yana, burada hətta Koreyanın mədəniyyət mərkəzi olduğu halda nə bizdə, nə də Türkiyədə analoji qurumlar yoxdur. Buna nə ad vermək olar?

-Tofiq müəllim, bəlkə sadaladığımız məsələlərin reallaşması üçün kifayət qədər təşəbbüskarlıq və səy göstərilir?

-Mən belə düşünürəm. Dərnəyin, onun o vaxtkı rəhbəri Mahmud Məmmədovun inadlı səyi nəticəsində azadlıq çarçısı Xəlil Rza Ulutürk adı İstanbulda küçələrdən birinə verildi. Bundan əlavə, burada türklərin çox sevdikləri "Can Azərbaycan" parkı da bizim söylərimiz nəticəsində yaranmışdır. Mən yenidən İstanbulda fəalliyət göstərən digər kultür dərnəklərinə öz iradəmi bildirmək istəyirəm. Şəhərdə Füzulinin abidəsi vardır, lakin onun mövcudluğundan nəinki türklərin, bəlkə azərbaycanlıların bir çoxunun da xəbəri yoxdur. İldə bir dəfə Füzulinin İstanbuldakı abidəsi önündə poeziya bayramı keçirmək olmazdı? Mən bu işə Azərbaycanın rəsmi diqqətini də cəlb etmək istərdim.

- *Konkret olaraq siz Türkiyədə nə işlə məşğulsunuz?*

- (Gülümsəyir). Türkiyədə məşğul olduğum məsələlərdən danışsam, saatlarla vaxt lazım olar.

Rəsmi olaraq mən türk dövlətinin dəvəti ilə dörd aylığa ölkədə çox məşhur olan Memar Sinan Universitetinə işləmək üçün dəvət edilmişdim. Həmin dörd ay yeddi ilədək uzandı.

Təvazökarlıqdan kənar da olsa bildirməliyəm ki, bu müddət ərzində Azərbaycanın 250-dən çox sənətçisi İstanbulla dəvət edilmiş, onların türk auditoriyası qarşısında çıxış etməsi üçün hər cür şərait yaradılmışdır. Bizim təşəbbüsümüzlə Türkiyədə "Leyli və Məcnun" operası tamaşaya qoyulmuş və böyük müvəffəqiyyət qazanmışdır. Ötən il isə F.Əmirovun "Min bir gecə" baleti Türkiyədə sənətvəzlərin dərin marağına səbəb oldu. Yaxın gələcəkdə Ə. Bədəlbəylinin "Qız qalası" baletini tamaşaya qoymaq üçün intensiv hazırlıq işləri aparılır.

Yeri gəlmişkən, bu günlərdə bütün Türkiyəni heyrətə gətirmiş bir məsələdən danışmaq istərdim. Ölkədə keçirilən ənənəvi Bax konsertlərini açmaq ABŞ, İngiltərə, Almaniya, Fransa və digər ölkələrin tanınmış kollektivləri arasında Q. Qarayev adına kamera orkestrinə nəşib olmuşdur.

Bundan əlavə, mən Türkiyədə olduğum müddət ərzində türk respublikalarının kinematografiyasının tarixinə dair böyük

bir monoqrafiyanı işləyib başa çatdırmışam. Bir sözlə, xalqlarımız arasında mədəni əlaqələrin genişlənməsi üçün əlimdən gələni əsirgəməmişəm.

-*Amma etiraf edərk ki, bütün səylərə baxmayaraq, son vaxtlar Azərbaycanla Türkiyə arasında münasibətlər heç də arzuolunacaq səviyyədə deyildir...*

-Sizin sözlünüzdə həqiqət var. Ölkələrimiz arasında güclə sezilən soyuqluq Türkiyədə də hiss olunur. İki qardaş xalqı bir-birinə qarşı qoymaq istəyən qüvvələr təəssüf ki, Türkiyədə də vardır. Onlardan ən başlıcası erməni lobbisidir. Onlar bizim aramızı vurmaq üçün ən adi faktlardan belə bacarıqla istifadə edirlər. Məsələn, aprel ayında Türkiyə və Azərbaycan yığma futbol komandalarının arasında Bakıda keçirilən matç ətrafında yaradılmış əjiotajı yada salar. Həmin mövzu uzun müddət Türkiyə mətbuatının, xüsusən ermənipərəst mövqeyi ilə tanınan "Şou TV"-nin müzakirə obyektinə çevrildi. Təəssüf edin ki, bizim dildə deyilmiş "Qarıçı Rüstü" ifadəsi "Şou TV"-də az qala təhqiramiz ifadə kimi qələmə verildi. Biz təcili olaraq işə qarışdıq və mətbuat vasitəsilə çıxış edərək məsələyə aydınlıq gətirdik. Amma olan olmuşdu.

Və yaxud Türkiyənin dövlət naziri Əbdülxaliq Çayın Azərbaycana səfəri zamanı qarşıya çıxan bəzi anlaşılmazlıqları dövlətlər arasında konflikt səviyyəsinə çatdırmaq ara vurmaq deyilmi? Təkrar edirəm, bu gün ölkələrimiz arasında birləşdirici, qardaşlıq, dostluq münasibətləri yaradan tədbirlərə üstünlük verilməlidir.

-*Yeri gəlmişkən, bir müddət öncə Azərbaycanda fəalliyət göstərən türk məktəblərinin də fəalliyəti də şübhə altına alınmışdır...*

-Mənim bu məsələdən xəbərim yoxdur. Amma inanmıram ki, Türkiyə Azərbaycana ziyan vurmaq fikrinə düşsün. Əksinə, mən bu günlərdə Bakıda "Respublika" sarayında türk litseylərinin azərbaycanlı məzunlarının toplantısında iştirak etdim. Orada məlum oldu ki, 80-ə yaxın azərbaycanlı gənc dünya

olimpiadalarında qızıl və gümüş medallar qazanmış, dünyanın bir sıra ali məktəblərinə imtahansız qəbul edilmişlər. Yeri gəlmişkən, məşhur türk maarifçisi Fətullah Gülənin maraqlı bir deyimi var. O, göstərir ki, beş məscid tikməkdənsə, on məktəb açmaq yaxşıdır. Yəqin ki, mənim fikrimi başa düşdünüz.

Türkiyə bizim əbədi və əzəli dostumuz, qardaşımızdır. Dostun, qardaşın da arasında söz-söhbət olur, lakin bu söz-söhbətlər qarşিদurma və ya inciklik səviyyəsinə qalxmamalıdır. Özü də Azərbaycanda bu məsələdə xüsusi canfəşanlıq göstərən qüvvələrin nəzərinə çatdırmaq lazımdır ki, Türkiyə həmişə Azərbaycanın köməyinə gəlmiş, ona yardım etmişdir. Nəzərə almaq lazımdır ki, Türkiyənin bizə etdiyi xidmətlərin müqabilində biz hələlik ona lazımı dəstək verə bilməmişik, onun problemlərinin həllinə kömək göstərməmişik. Hərçənd ki, dostluq da, həmrəylik də qarşılıqlı olmalıdır...

*Müsahibəni apardılar:
Tofiq Yusifov, Əhməd Məmmədov
"Günay" qəzeti.*

Тофиг Исмаилов: Фильмы и Жизнь

**ВЕЛИКИМИ НЕ СТАНОВЯТСЯ,
ВЕЛИКИМИ РОЖДАЮТСЯ**

Он не первый наш режиссёр. Но наша режиссура впервые получила признание благодаря Адилю Искендерову. Он был автором бесподобных примеров режиссёрского искусства Азербайджана. Он стал азербайджанским режиссером, известным во всем Советском Союзе, его с уважением встречали знаменитые советские театры, продолжатели школы Станиславского. На протяжении 40 лет Адиль Искендеров работал главным режиссером Азербайджанского государственного драматического театра.

Полный мужчина маленького роста, он обладал очень сильным характером. Встретив его на улице, нетрудно было усомниться в том, что это действительно знаменитый Адиль Искендеров. Но когда он выходил на сцену как актер или в те моменты, когда он занимался режиссурой, он становился словно стройнее и выше, превращаясь в знаменитого Адиля Искендера.

Значение Адиля Искендера для азербайджанского театра и кинематографа было очевидным и при жизни режиссера, но после смерти мы ощутили его еще сильнее. Он был нашим «пробным камнем». Твердый характер и талант позволили ему в течение многих лет препятствовать проникновению в наше кино и театр вредных влияний и тенденций, китча, неоформленных, не дозревших элементов. Его присутствие заставляло всех становиться внима-

тельное, ответственное. Рядом с ним даже опытные кинематографисты и актеры, достигшие в своей работе успехов, выпрямлялись и усерднее принимались за работу, говоря друг: «Осторожно, Гадам услышит».

Адилей Искендеров был родом из Гендже (Гянджи), у него была привычка обращаться к людям, используя слова «Гадам»: «Гадам, вот это давай сделаем по - другому», «Гадам, куда ты пошел?» «Гадам, эту роль надо понимать вот так »...

Конечно, это не единственная его особенность. В ходе репетиций, особенно генеральных, или во время просмотра фильма он часто закрывал глаза и словно погружался в глубокий сон. Из-за полноты он очень тяжело дышал. Впервые встретившись с Адилем Искендеровым, человек разочаровывался. Однажды один из известных актеров, Мохсум Сенани, вернулся из Москвы, закончив там театральное образование, и во время репетиции одной из мизансцен, решив, что Адил Искендеров спит, решил не играть эту мизансцену, а только произнести необходимый текст. Не меняя своего положения, режиссер медленно произнес: «Гадам Сенани, ну-ка сыгрой мизансцену! Забыл что ли?».

Адилей Искендеров был очень требовательным не только к другим, но и к себе. Он страстно боролся за порядок и четкость во всем. Режиссура стала неотъемлемой чертой его характера на всю жизнь. Нельзя не признать первостепенную роль Гадама в воспитании целого поколения азербайджанских режиссеров, которым уже за 60. И для меня Гадам тоже был идеалом, целью, к которой хочется стремиться. Этот удивительный режиссер, достигший настоящих вершин мастерства, получил режиссерское образование в Московском Государственном Институте Театрального Искусства. На мой взгляд, основой его успе-

ха была способность генерировать идеи, придумывать. Увлеченный работой, он забывал об усталости.

Адилей Искендеров заслужил славу трудом, не щадя себя, он читал, учился, репетировал. Театральные постановки Адилея Искендерова «Платон Кречет», «Вагиф», «Ферхат и Ширин», «В Турции», «Сиявуш», «Отелло», «В 1905-м», «Алмаз», полнометражный фильм «Где Ахмед?», актерские работы в фильмах «Черные камни», «Последний перевал», «Лейли и Меджнун», «26 Бакинских комиссаров», «Любовь моя, печаль моя», «Удар в спину», «Ромео, мой сосед», «Звезды не гаснут», «Дервиш взрывает Париж» наполнены незабываемыми чувствами, они обращены к сердцу зрителя и заставляют его плакать, смеяться, переживать вместе с героями. В каждой роли, в каждой работе этого великолепного режиссера и талантливого актера, учителя, сценариста, профессора, искусствоведа, народного артиста СССР, лауреата государственной премии СССР за лучшую мужскую роль, проявляется душа Гадама, которую питает любовь к искусству. Многие авторы пьес нередко считали себя счастливыми только потому, что первым режиссером их спектаклей был Гадам, потому что каждый из них имел возможность лично познакомиться с ним, стать свидетелем его невероятной способности творить. Все они знали: в мире нет второго режиссера, который совмещал бы талант и любовь к авторам и к актерам, лишенную зависти и тщеславия, но наполненную искренним интересом, желанием творить и нести добро, не требуя ничего взамен.

Дом Гадама был настоящим пристанищем для людей искусства. В Баку не было дома более гостеприимного, чем дом Гадама. За столом в теплой атмосфере его дома собирались люди, каждый из которых был историей, каждый день его жизни тоже был историей. Сколько талантливых писателей, поэтов, музыкантов, актеров, ученых впервые

познакомились друг с другом в этом доме, их затянувшиеся до полуночи беседы, задорный смех, веселые шутки скрепляли дружбу, заставляли задумываться или смеяться. Двери дома Адиль Искендерова были открыты не только для его товарищей и коллег, но и для его студентов. Мне также посчастливилось быть одним из его гостей, поэтому с гордостью могу сказать: «Моим университетом был этот дом». Учитель Адиль был настоящим альтруистом, очень добрым и одновременно вспыльчивым человеком, отчаянным, упрямым, лишенным чувства страха, ни перед чем не преклоняющим голову, прямым и очень щедрым человеком. Если он от кого-то отвернулся - значит, конец... Если кого-то отстранил от работы, т.е. решил уволить, он говорил: «Пойди, скажи на проходной, чтобы завтра тебя сюда не пускали». И люди действительно исполняли то, что он им говорил.

В 1959 г. мне выпала честь вместе с Искендеровым поехать в Москву, где мы должны были принять участие в Днях культуры и литературы Азербайджана. Во время этой поездки я стал свидетелем того, насколько сильно ценят и любят искусство Адиль Искендерова в Москве. Трудно передать тот шквал аплодисментов, который обрушивался на моего учителя в театрах после демонстрации его спектаклей, насыщенных драматизмом. Я считаю Искендерова истинным «драматургом» режиссуры. Драма, комедия, трагедия, опера всегда держат зрителя в напряжении, демонстрируя высший уровень чувств человека, столкновение страстей, жизненные противоречия. Мизансцены его спектаклей нельзя упрекнуть в недостаточности или, наоборот, в преувеличении. Пьесы оказывают одинаково сильное воздействие на чувства и на сознание человека, поскольку в них чувства и разум, мозг и сердце составляют единое целое.

Реализовать это единство удается немногим деятелям искусства во всем мире.

Невозможно остаться равнодушным к его пьесам. Его режиссура - тонкое искусство, которое до последней секунды держит зрителей в напряжении. Адиль Искендеров очень любил жизнь, стремился наполнять ее смехом, музыкой, голосами людей. Талантливый режиссер, народный артист СССР, прекрасный педагог и просто хороший человек, профессор умер 18 сентября 1978г. от сердечного приступа. Но в памяти учеников, со многими из которых мне посчастливилось встретиться в 2002-2003 гг., он все такой же живой, активный и талантливый.

Современные классики нашего искусства постепенно покидают нас, это неизбежно коснулось и Гадама, который отдалается от молодого поколения, его помнят и знают все меньше людей. В книгах по истории кинематографа в Азербайджане, в учебниках, энциклопедиях непременно упоминается имя Адиль Искендерова. Перелистывая страницы таких книг, необходимо знать, что это имя имеет особое значение для Азербайджана - имя человека, близкого и любимого всем народом. Он был беззаветным патриотом своего народа и государства.

Память об Адиле Искендерове живет не только в сердцах азербайджанского народа, его любят и помнят все тюркские народы, народы Грузии и России. Дни памяти известного режиссера, организованные в Стамбуле, стали настоящим праздником азербайджанского искусства, азербайджанской школы режиссуры, выражением любви и признательности гениям искусства тюркского мира.

Сегодня Адиль Искендеров представляется нам вершиной, к достижению которой стоит стремиться. В конце прошлого года, вдали от нашей родины, в Стамбуле был проведен показ программ серии «Звезды тюркского мира», одна из программ называлась «Адиль Искендеров: перво-

проходец азербайджанского театра» (20-26 декабря 2003). Эта программа вызвала большой интерес у ценителей искусства, а Адиль Искендеров был представлен как символ величия искусства нашего народа. Его высокий культурный уровень, альтруизм, простота, внутренняя чистота, гуманизм - прекрасный пример для нас всех. Мы все признательны Адилю Искендерову за его славу, которая обошла весь мир. Он открыл для нас путь к вершинам искусства. Он был отцом среднего поколения азербайджанских режиссеров, держал всех нас за руку, когда мы были на грани падения. Он переживал, волновался за всех нас.

Когда заходит речь об искусстве, я всегда остаюсь на стороне Адия Искендера. Говоря о служении искусства народу, я вспоминаю слова Адия Искендера: «Искусство-привилегия народа. Своими глубокими корнями оно слилось с внутренней сущностью народа. Искусство должно объединяться с чувствами, мыслями, желаниями и стремлениями народа, возвышать его».

В наше время деятели искусства должны создавать произведения, которые помогают становлению процесса независимости, отвечают требованиям времени, находят путь к сердцам людей. Я могу смело сказать: нам это удастся - ведь мы наследники искусства великого мастера Адия Искендера.

Его богатый опыт, кипучая фантазия и режиссерский гений создали широкие возможности для возвышения и развития нашего кино. Почитаемый учитель и воспитатель, Адиль Искендеров часто повторял: «Необходимо любить не себя в искусстве, а искусство в себе». И он сам, и его искусство всегда были тесно связаны с обществом, с жизнью простых людей.

Среди сынов азербайджанского народа профессору, педагогу, талантливому деятелю искусства Адилю Искендерову принадлежит особое место. Годы разлучили нас с

Адилем Искендеровым. Но мы всегда с глубоким почтением будем вспоминать его имя. Как бы далеко он ни был от нас сейчас, память о нем жива, потому что своим искусством он заслужил бессмертие. Это подтверждают и слова уважаемого поэта Самеда Вургуня:

Пусть не радуется смерть,
Жизнь ведь прожита не зря.
Память о себе оставит навсегда
Любящий других больше, чем себя.
Кто живет любя, любимым умирает...

Тофик Исмаилов
Профессор Университета им. Архитектора
Синана, факультет искусств,
Отделение телевидения и кинематографии
(Стамбул)

ОТ НАЦИОНАЛЬНОГО К МИРОВОМУ: ШУХРАТ АББАСОВ

С известным узбекским режиссером Шухратом Аббасовым мы часто встречались, как члены жюри на регулярно проводимых в советское время конкурсах чтецов в Санкт - Петербурге, в которых участвовали студенты институтов театра и кино. В жюри я представлял Азербайджан, а Шухрат Аббасов - Узбекистан. К тому времени мы успели, и подружиться, и стать соперниками на всевозможных и международных кинофестивалях. Наши взгляды на кинематограф отличались, но, несмотря на это, каждый из нас стремился обойти, обогнать другого. К счастью, в выигрыше оказывалось искусство и истинное мастерство.

Чтобы иметь представление о Шухрате Аббасове, не обязательно знакомиться с ним лично. Достаточно посмотреть его фильмы. Однако если у него возникнет желание рассказать о себе, вы оцените глубину его знаний и его интеллигентность.

В Узбекистане Шухрат Аббасов известен своими режиссерскими и сценарными работами. К сожалению, в Турции о нем и других не менее талантливых кинематографистах тюркского мира знают очень мало.

При поддержке отдела культуры. Муниципалитета района Буюкшехир города Стамбула 25-30 января 2003 г. была организована программа «Звезды тюркского мира», в рамках которой прошла неделя фильмов Шухрата Аббасова, каждый из которых восхитил зрителей и рассказал о его создателе. В каждом фильме мы встречаем впечатляющий анализ узбекско - советского образа жизни. Автор внимательно наблюдает за переменами в социальной и культурной сферах, не избегая острых тем и сюжетов, что доказывает и новый фильм режиссера « Земли, завещанные отцом ». Аббасов с успехом соединяет эпическую традицию азиатского кино с техникой и достижениями западного кинематографа. Его внимание привлекает мудрость Востока, поэтому он нередко обращается к жизни великих восточных поэтов и ученых, например, в биографических фильмах «Абу Райхан Бируни» и «Хаким Ниязи» Аббасов - человек зрелый, высококультурный сценарист и тонкий мастер, владеющий разнообразными творческими приемами. По мнению критиков, последний фильм Аббасова «Земли, завещанные отцом», соответствующий традиционной философии искусства Узбекистана, является одним из важных достижений узбекского кинематографа постсоветского периода. В основе сюжета лежат исторические факты, однако, своей духовностью и нравственностью этот фильм отвечает исканиям современного мира. Режиссер акцен-

тирует внимание на вопросах власти и смерти, еще раз напоминает о необходимости извлекать уроки из прошлого, которое предостерегает нас от эгоизма и закрытости, подчеркивает, что развитие человечества основано именно на этих основах.

Фильм, поставленный по одноименному роману узбекского писателя Тогай Мурада, повествует о событиях столетнего отрезка истории одной узбекской деревни от момента захвата царской Россией Туркестана до наших дней.

Я глубоко потрясен тем, как Шухрат Аббасов в реалистической форме сумел оживить канувший в прошло старый узбекский мир с его обычаями и традициями, городами и деревнями, народными песнями и танцами.

Основатель современного узбекского кино Шухрат Аббасов - гордость не только Узбекистана, но и всего тюркского мира. Аббасов является разносторонним, высокообразованным автором, умело использующим веками накопленное богатство культуры, в которой он вырос. Опираясь на традиции, он с успехом творит новые формы искусства. Вышедшие из-под его пера сценарии и снятые им фильмы внесли большой вклад в развитие современной культуры Узбекистана.

Шухрат Аббасов - один из представителей поколения кинематографистов, которые в 1960-х гг. стали зачинателями новой волны в узбекском киноискусстве. Зрителей всегда привлекают фильмы, в которых отражается богатый внутренний мир современников, их переживания и проблем, переданные в высокохудожественной форме.

Многогранное искусство Шухрата Аббасова, органично сочетающее в себе вселенское и национальное, способствовало пробуждению самосознания узбекского народа и представило его во многих странах мира.

Шухрат Аббасов, чья первая киноработа увидела свет в 1960 г., - талантливый сценарист, требовательный театральный режиссер и, наконец, кинорежиссер. Начиная с 1962 г., он снял более двадцати фильмов, которые привлекли внимание в равной степени зрителей и критиков. Аббасов родился в 1931 г., получил образование в Ташкентском театральном институте. В 1958 г. в Москве он окончил Высшие режиссерские и сценарные курсы. В том же году снял короткометражный фильм «Филиппинец и пьяный» по роману У. Сарояна. Успех этого фильма, который стал выпускной работой начинающего режиссера, навсегда связал его жизнь с кино. Первый полнометражный фильм Шухрат Аббасов снял в 1960 г. Это была комедия «Об этом говорит вся махалля». Действие фильма, сценарий для которого написали А. Рамазанов и Б. Решта, происходит в одном из старых районов Ташкента. В маленьком квартале, затерявшемся среди недавно построенных многоэтажных домов, живут три семьи, судьбы которых тесно переплетены. В финале фильма, изобилующего смешными моментами, влюбленные обретают друг друга и сочетаются браком. Режиссер подобрал прекрасный ансамбль актеров, создавших живые, реалистичные образы героев. Известность Шухрату Аббасову принес фильм «Ты – не сирота» снятый им в 1962 г. В фильме, поставленном по сценарию Рахмата Файзи, рассказывается о том, как узбекская семья берет на воспитание сирот, потерявших своих близких во время Второй мировой войны. Кузнец Шайахмет Шахмамудов и его жена стали родителями 14 детей разных национальностей, Интересную историю этой подлинной семьи, получившую широкую известность, режиссер рассказывает на присущем ему образном языке.

Затем последовала картина «Ненависть», повествующая о глубоких ранах, нанесенных человеческому сердцу войной. Сценарий фильма написал сам Шухрат Аббасов.

После фильма «Любовное приключение» он снял фильм «Ташкент-город хлебный», в основу которого положен роман русского писателя Александра Неверова. Сценарий написал Андрей Михалков - Кончаловский. Фильм рассказывает о злоключениях деревенского мальчишки Мишки Додонова, который после окончания. Первой мировой войны отправляется в Ташкент, чтобы спастись от голода, и добыты немного хлеба.

Большую славу Шухрату Аббасову принес историко-биографический фильм «Абу Райхан Бируни», снятый им в 1974 г. к 1000-летней годовщине со дня рождения знаменитого ученого прошлого. Эта лента была удостоена Золотой лавровой ветви Международного фестиваля в Зелеране.

Ученик лучших мастеров киноискусства своего времени, Шухрат Аббасов много сделал для того, чтобы узбекское кино знало свою нишу в мировом кинематографе. В 1977-1985 гг. Шухрат Аббасов снимает шестнадцатисерийный фильм по собственному сценарию «Огненные дороги». Это фильм представляет собой эпическую поему, посвященную легендарному сыну узбекских туркменов, писателю, композитору, художнику, драматургу и государственному деятелю Хамзе Хакимзаде Ниязи. В 1989 г. режиссер снял фильм «Маленький человек на большой войне». Сценарий фильма, над которым режиссер работал с удивительным усердием и нескончаемой любовью, имеет автобиографическую основу. Эта работа была, воспринята как продолжение фильмов «Ты - не сирота» и «Ташкент-город хлебный».

Фильмы Шухрата Аббасова имеют поразительно сильное творческое воздействие на зрителя. Когда мы смотрим фильм «Маленький человек на большой войне», повествующий о трагедии в маленьком узбекском городке, началом которой стало печальное известие с фронта Второй мировой войны, то в полной мере ощущаем весь тра-

гизм военного времени. Мы также видим, с какой ювелирной точностью режиссер обрисовывает облик героев.

Для каждого своего фильма Аббасов тщательно отбирает актеров. Каждая роль словно написана для определенного исполнителя и воплощена им.

Народный артист Узбекистана, лауреат государственной премии, директор киностудии «Узбекфильм», председатель Союза кинематографистов Узбекистана, сценарист, знаменитый режиссер Шухрат Аббасов и сегодня отдает все силы развитию кинематографа и воспитанию новых мастеров кино независимого Узбекистана. Сейчас он заведует кафедрой актерского мастерства и режиссуры Ташкентского университета искусств им. М.Уйгура.

В 1991 г. после распада Советского Союза, Узбекистан обрел полную независимость. Во всех областях культурной жизни республики, в том числе и в кинематографе, наступил новый этап развития. Кинематограф, как и вся социально-культурная сфера жизни республики, переживал очень тяжелые дни. Помимо новых профессиональных режиссеров, в Узбекистане появились многочисленные кинематографисты-любители. Здесь, как и во многих других бывших республиках Советского Союза, возникли условия для деятельности целого ряда людей, жаждущих быстро «сделать деньги» на кино, которое ничего общего не имеет с искусством. Слабые и бессмысленные сценарии, «украшенные» многочисленными сценами насилия и эротики, быстро проложили путь на экран. Появились десятки местных кинокомпаний, откуда началась атака кинематографистов - любителей, стремившихся полностью завладеть кино и видеопроизводством в своих республиках. Примерно такое положение сложилось на сегодняшний день в узбекском кинематографе. Единичные фильмы, снятые в Узбекистане, настолько прогигоречивы по своим качествам, что

рассматривать их в рамках единого узбекского кино было бы большой ошибкой.

Западный, в особенности американский, кинематограф занял почти все кинопространство республики и владел вниманием зрителей.

Сегодня для создания нового фильма необходимо найти спонсора, найти инвестиции. Кинематографисты студии «Узбекфильм», которая носит имя Камиля Ярматова, снимают две-три полнометражные и документальные ленты в год, создают телевизионные программы и сериалы. Но самое главное - они работают с полной отдачей сил, творят для будущего своей республики, для ее блага и процветания. Рано ставить точку... Жизнь течет своим чередом, снимаются фильмы, рождаются новые звезды...

Основная цель узбекского кинематографа постсоветского периода - представить миру узбекское кино вне связи с Советским Союзом.

После того как перестало существовать советское государство, мы долгие годы не виделись с Шухратом Аббасовым.

И только в 1998 г., благодаря организации отделом культуры муниципалитета района Буюкшехир города Стамбула Дней тюркского кино, мы, старые друзья - кинематографисты, собрались в Стамбуле. Фильмом Шухрата Аббасова «Земли, завещанные отцом» была открыта неделя узбекского кино и Стамбула, которая проходила с 21 по 28 ноября 1998 г. в рамках Дней тюркского кино. Эта работа, вызвавшая большой интерес у критиков, была по достоинству оценена и турецкими зрителями. В сердцах тюркских кинематографистов Стамбул занимает особое место. Стамбул является передовым центром культуры и искусства всего тюркского мира. В одной из наших бесед Шухрат Аббасов, настаивающий на необходимости продолжения этой миссии Стамбула, сказал: «У нашего кинематографа»

матографа еще очень много проблем. На территории обитания тюркских народов необходимо вести работу над созданием кино, непосредственно связанного с нашими традициями и с историческим прошлым наших народов».

*Тофиқ Исмаилов
«Да»
№9 2002 г май*

ТУРКМЕНСКОЕ КИНО ДО И ПОСЛЕ СОВЕТСКОЙ
ВЛАСТИ
БЕСКОНЕЧНАЯ СТЕПЬ КИНОСТУДИИ

В Туркменистане, стране удивительной породы лошадей, кино съемки впервые были произведены уже после установления советской власти. Тогда, из Советской России на поезде вместе с отрядом отдела пропаганды, в Туркменистан приехали кинематографисты, и был снят документальный фильм.

Началом истории туркменского кино можно считать открытие 7 февраля 1926 г. в Ашхабаде студии «Туркменфильм».

Сегодня туркменскому кино 74 года. Возраст мирового кинематографа превысил 100 лет. Для человеческой жизни это большой отрезок времени. Для развития нового вида искусства это всего лишь начало пути.

Благодаря своей динамичности, молодости и массовости, искусство кино в 20в. сыграло важную роль в формировании нового поколения и создании нового общественного сознания. Нам кажется, что среди мировых ценностей, приобретенных благодаря этому виду искусства, нашлось место и произведениям туркменского кинематографа.

Сегодня, рассматривая историю туркменского кино на уровне национального самосознания, не стоит претворяться и утверждать, что путь его становления был чист от противоречий, конфликтов и непонимания. Но, не смотря на эти отрицательные факторы, индустрия кино в Туркмении не только сумела устоять на ногах в условиях жестокого политического режима советской власти, но и добились хороших результатов, поскольку в этот период туркменским кинематографом был приобретен богатый опыт и воспитана своя школа кинематографистов.

Первые фильмы, посвященные Туркмении, снимались русскими работниками кино, приезжавшими из Москвы и Ленинграда (Санкт-Петербурга). Это были документальные фильмы на научно-популярные темы в рамках небольшой новеллы.

Постановку первого фильма, в основу которого была положена туркменская тематика, осуществил в 1929 г. режиссер А.Владычук. Этот фильм под названием «Белое золото», рассказывал о борьбе хлопководов, целью которой была организация колхоза в одной из туркменских деревень.

1930-е гг. отмечены стремлением многих молодых туркменских писателей, режиссеров и операторов внести свой вклад в создание своего национального кинематографа.

В 1933 г. вышел на экран полнометражный фильм «Семь сердец», главную роль (роль пастуха Ораза) в котором сыграл первый туркменский киноактер Ашир Мельяев. Сценарий для фильма «Я вернусь» (режиссер Александр Ледашев) (1935), который также занимает одно из важнейших мест в туркменском кинематографе, был написан при участии поэта Ораза Тачназарова по мотивам его стихотворения «Батрак». Одно из главных ролей (роль Нури) в

фильме сыграл актер Туркменского Драматического Театра Гулук Ходжаев.

В 1939 г. возможности киностудии «Туркменфильм» стали намного шире.

Снятый в 1940 г. фильм «Дурсун» (режиссер Е.Иванов-Барков), который открыл дорогу в кино известному актеру Алты Карлиеву. В настоящее время киностудия «Туркменфильм» носит его имя. «Дурсун» - это первый туркменский фильм. Получивший государственную премию Советского Союза. В съемках этого фильма была задействована группа актеров, которые известны сейчас как мастера туркменского кино: Аман Кульмамедов, Сурай Мурадова, Сары Каррыев, К. Кульмурадов, Ата Девлетов.

В 1941 г., в то время, когда весь мир был охвачен огнем войны. Из оккупированной фашистской Германии Украины, студия «Киевфильм» была временно перенесена в Туркмению. Среди кинематографистов, приехавших тогда в Туркмению из Украины, были такие знаменитые режиссеры, как А. Доваженко, М.Донской, И.Савченко. В результате совместной работы украинских и туркменских деятелей кино, были сняты фильмы: «Партизаны украинских степей», «Стебельков в облаках», «Как закалялась сталь», «Люди красного креста». Отдельно хотелось бы упомянуть о фильме «Радуга» на антифашистскую тему, который был снят Марком Донским и произвел большое впечатление на президента Соединенных Штатов Америки Рузвельта, смотревшего этот фильм в Белом доме.

В 1948 г. в Туркмению, не успевшую еще свободно вздохнуть и прийти в себя после событий Второй Мировой Войны, пришла новая беда. От землетрясения в этом регионе пострадало много деревень и, особенно, столица - Ашхабад. Естественно, что это послужило причиной приостановления развития кинематографии в Туркменистане.

В 1950-х гг. Ашхабад был похож на вновь построенный город. В это время свой путь в кинематографе начинали такие режиссеры, как Мерет Атаханов, Хангельди Агаханов, Аннамухаммед Гельдиев. Очень высокое мастерство продемонстрировал Алты Карлиев в фильме «Далекая невеста» (1948), где он сыграл главную роль. Эта комедия второй раз принесла туркменскому кинематографу государственную премию СССР и завоевала международную славу молодому актеру. Позже, сняв такие фильмы, как «Решающий шаг», «Тайны Мугама (1973), «Махтумкулы», Алты Карлиев добился больших успехов в режиссуре, искусно соединяя в своих фильмах два основных элемента туркменского кино: эпiku и лирику. Кроме этого, благодаря ему, туркменский кинематограф приобрел таких звезд кино, как Баба Аннанов, Артык Джаллыев, Хоммат Муллик и Лиза Караева.

Вышедший на экраны в 1965г. фильм «Решающий шаг», снятый Алты Карлиевым по одноименному роману Берди Кербабаява, стал большим событием для туркменского кинематографа. Получив в 1967 г. первую премию на кинофестивале Союза Советских Социалистических Республик, он принес Туркмении ещё одну государственную награду.

Важной вехой истории туркменского кино являются 1960-е годы, когда иностранная критика обратила на него внимание, и впервые в прессе появились очерки об особенностях туркменской киношколы. В эти же годы студия «Туркменфильм» пополнилась новыми талантами, выпускниками Московского государственного института кинематографии (ВГИКа). Среди них Булат Мансуров, Ходжакулу Нарлыев, Язгельди Сеидов, Каков Орасахатов, Мухаммед Союнханов, Усман Сапаров.

Сразу после выхода на экран фильма Булата Мансурова «Состязание» (1963), Чингиз Айтматов, позднее став-

ший всемирно известным писателем, опубликовал статью под названием «Музыка, погребаящая в песок топоры». В этой статье Чингиз Айтматов писал: «После просмотра этого необычного фильма выходишь с таким чувством, словно был застигнут на открытом месте бурей и, промокнув до нитки, в твоей душе вдруг появляется радуга. Ты радуешься этому свету внутри себя, и долгое время остаешься под впечатлением от увиденного. Такие моменты не так уж часто удается вкушать. Мне кажется, в кинематографе Средней Азии, ещё не создавалось ничего подобного. Этот фильм достоин сравнения с лучшими шедеврами мирового кино. После этого фильма очень многое и в кинематографе, и на сцене необходимо пересмотреть заново. Теперь уже не возможно работать по-старому. Словом, фильм «Состязание» приподнял планку выше».

Ничего удивительного нет в том, что для туркменского кинематографа характерно обращение к национальной истории и элементам фольклора. Потому что в Туркменистане фольклору придают особое значение. Чарующий мир сказок, легенд и песен стал неотъемлемой частью туркменского образа жизни и, в большой степени, благодаря ему, национальные традиции, произведения искусства и духовные потребности народа приобрели оттенок возвышенности.

В основе фильма «Состязание», поставленного по повести Нурмурада Сарыханова «Дар благодарности», лежит легенда о национальном поэте – «озане». Поэт идет в соседнее государство, с которым враждует его народ и вступает там, в состязание с придворными музыкантами, которых побеждает и тем самым предупреждает кровопролитие между братскими народами.

Фильм Булата Мансурова, рассказывая о прошлом, повествует о настоящем и даже ссылается на будущее. Во вступительной части фильма прошлое, настоящее и буду-

щее, то есть весь период времени, в котором происходят события, описанные в фильме, объединены фразой «Отныне и веками веков».

Бесспорно, проблемы, поставленные фильмом, дуэль между добром и злом, миром и войной, милосердием и насилием, искусством народа и придворным искусством для всех времен и народов будут существовать вечно. Кроме этого, одним из факторов, повлиявших на то, что фильм получил такую громкую известность, является музыка, написанная в то время еще очень молодым композитором Нури Халмамедовым, которая представляет собой органический синтез многозвучности тюркского национального инструмента дутара с классической полифонией симфонического оркестра.

Успех «Состязания» стал поворотной точкой для туркменского кинематографа, и эта работа даже была представлена на международном кинофестивале в Каннах. Впервые фильм, снятый кинематографистами Средней Азии, поднялся на такой уровень и получил высокую оценку в мире. Среди фильмов, представленных на фестивале вне конкурса, «Соревнование» стал лучшим.

Позже, в 1972 году, на экраны выходит художественный фильм «Невеста», снятый талантливым режиссером Ходжакулу Нарлыевым, который получил награды нескольких международных фестивалей, а также государственную премию СССР. Фильмы, снятые Ходжакулу Нарлыевым в последующие годы: «Когда женщина оседлает коня» (1975), «Умей сказать», «Нет!» (1977), «Дерево Джамия» (1980). «Влюбленные, хранимые счастьем» (1985), также были отмечены наградами международных кинофестивалей и фестивалей советского кино.

Успехи туркменского кинематографа продолжены работами Хальмамед Какабаева и Усмана Сапарова. Несмотря на существенные различия во взглядах на искусство

этих двух режиссеров, между ними очень много общего. Это общее заключается в том, что оба режиссера снимали фильмы про детей и о детстве. Фильмы Хальмамеда Какабаева «Мальчик с осликом» (1973), «Похищение скакуна» (1978), «Вот папа вернется» (1981), «Короткие рукава» - это драматические произведения, ограниченные не только наблюдением за процессом познания ребенком окружающего мира, но и прослеживающие поиск маленьким человеком духовного смысла бытия. Самый известный фильм Хальмамеда Какабаева - «Сын». В этом фильме, темой которого является бедственное положение детей во время войны, показана неразрывная связь между ребенком и, погибшим на войне отцом, передавшим сыну свое музыкальное мастерство. «Сын» получил «Серебряного слона» на международном фестивале в Дели (Индия), занял первое место на международном фестивале детского кино в Каире (Египет), вошел в прокат в Италии и Иране. В Туркмении получил государственную премию им. Махтумкулы.

Фильмом, который принес больше всего наград студии «Туркменфильм», можно считать работу Усмана Сапарова «Мужское воспитание» (1982). Это история о мальчике, единственном сыне в семье, очень разбалованном и капризном, которого на лето отправляют к дедушке-чабану. Рядом с бабушкой, находясь в постоянной близости с природой, характер мальчика меняется и приобретает новые, мужские черты. Этот фильм получил первую премию на международном кинофестивале в Москве, занял первое место на фестивале в Манхейне, получил большой приз фестиваля детского кино в Португалии, золотую медаль в Италии. Кроме этого, завоевал государственную премию Советского Союза.

Надо отдать должное туркменским кинематографистам, которые, не смотря на то, что им приходилось работать в условиях советской системы, все-таки сумели ос-

таться верными сынами своего народа. При создании фильмов, они руководствовались принципами выделения особенностей своей нации, постоянно обращались к источникам национальной культуры и всеобщим человеческим ценностям, а также открыто сопротивлялись применению в искусстве государственной политики ассимиляции населения с целью создания единого типа «советского человека». Истинные художники в своих работах не стремились подстраиваться под эту фальшивую формулу советского искусства - кино должно быть национальным по форме, но социалистическим по содержанию. Понятие «национальный» намного глубже, чем просто рамка, фон или украшение. Это понятие является жизненно важным элементом для правильного познания мира, понимания характера народа и трактовки его философии.

Туркменские фильмы, снятые в советский период, завоевали признание во многих странах мира. Эти фильмы несут в себе чистоту, своеобразную национальную добродетель и человеческие истины, объединенные духовным разумом, свойственным туркменскому народу. Но опять же. Политическое давление диктатуры коммунистической партии, классовая и антирелигиозная тенденция развития советского кино, разные подходы при установлении жизненных стандартов, оказали на содержание фильмов и судьбы режиссеров очень большое влияние. Многие фильмы потеряли свою неповторимость и ценность, так как были урезаны цензурой, чтобы соответствовать требованиям партийной идеологии. Большинство новых, оригинальных идей были либо сжаты по содержанию, либо проявлялись в виде намеков и инсказаний. Такое положение было характерно для кинематографа всех республик Советского Союза.

Несмотря на большое количество международных и отечественных наград (5 государственных премий Советского Союза, 5 государственных премий им. Махтумкулы,

полученных на туркменских кинофестивалях), присужденных студии «Туркменфильм», Москва давала разрешение на съемку лишь 2-3 социально ориентированных игровых фильмов в год и практически не финансировала их производство.

Поиск возможностей проката туркменских фильмов их создателями, участие в фестивалях и налаживание отношений с мировой кино-общественностью, строго запрещались центральными органами управления (как и в остальных республиках). Например, настоящий кино шедевр, фильм «Состязание», так и не был назван пацифистским, в результате чего ни внутри страны, ни за ее пределами не имел возможности широкой демонстрации. Только после обретения Туркменистаном независимости, фильм получил должную оценку и был удостоен премии им. Махтумкулы.

С распадом Советского Союза и разрывом многих экономических связей, для национального кинематографа начались тяжелые времена. Независимое государство Туркменистан, появившееся на свет на стыке столетий и тысячелетий, в условиях постоянно изменяющейся и стремительно развивающейся действительности, все еще очень молодо. Но за плечами туркменского народа, с его гуманистическими традициями, миролюбивостью, гостеприимством, высокими добродетелями и национальной духовностью. Славная тысячелетняя история.

Деятели искусства, стоящие во главе туркменского движения сопротивления, делают все возможное для того, чтобы построить новое туркменское государство, приблизить народ к истокам культуры, языка, вере, национальным обычаям и традициям. Их целью является создать государство, гарантирующее осуществление политики открытых дверей, точкой опоры которой являлось бы плодотворное деловое и культурное сотрудничество с мировым сообществом.

Сегодня туркменские деятели кино, чувствуя радость того, что их искусство признано мировыми авторитетами, приступают к работе, опираясь на бескрайние просторы истории, по-новому постигая философские и литературные аспекты античного и современного искусства с тем, чтобы развить свой национальный кинематограф до нового качественного уровня. Туркменские фильмы, снятые за последние 8 лет, достойно представили себя на крупных международных фестивалях. Новая волна туркменского кино получила положительные отклики критики в прессе.

«Ангелочек, подари мне счастье» (режиссер Усман Сапаров), «Яндым» (режиссура Байрама Абдуллаева и Лоры Степанской), «Человек и сосна» (режиссер Бюльбюль Мамедов), «Тоба» (режиссер Хальмамед Какабаев), «Засада» (режиссер Ораз Гуммадов), «Охламун» (режиссер Эдуард Реджепов), «Легенда» (режиссер Керим Аннанов) и другие туркменские фильмы, представленные на известных кино-форумах в Германии (Берлин), Чехии (Карловы Вары), Канаде (Монреаль), США (Нью-Йорк, Чикаго), России (Москва, Сочи), Турции (Стамбул), Иране (Тегеран), Индии (Дели), Англии (Лондон) и других странах, вызвали неподдельный интерес у зрителей во всем мире.

Фильм «Ангелочек, подари мне счастье» получил 16 наград на международных кинофестивалях. Шесть из них - гран-при Фильм «Яндым» был отмечен наградами международных организаций UNESCO и FIBRESCI.

К сожалению, сейчас туркменское кино переживает период застоя. В Ашхабаде в данный момент не работает ни один кинотеатр. Место, где раньше располагалась студия, пришло в негодность и сейчас здесь планируется начать строительство новой киностудии. В последние годы практически не снимаются новые фильмы. Большинство из упомянутых нами туркменских кинематографистов, зани-

маются сейчас другими, не связанными с кино, делами или бегают в поисках спонсоров для своих новых фильмов.

Несмотря на это, можно сказать, что процесс возрождения туркменского кинематографа начался. Наше главное желание-создание благоприятных условий для возможности выхода нового поколения туркменских деятелей кино на мировую арену.

*Тофиқ Исмаилов
Журнал «Да»
Август 2002 г.*

«ОБ ОКЕЕБЕ- ДРУГЕ ИСКУССТВА»

Скоро рассвет. На этот раз заметно, что произойдет это не так, как всегда, без желания... Встает солнце, на как-то горько на душе! То солнце, которое улыбалось нам, прячется и уходит за облака. В это утро плакало небо, дождиками донося до людей свою печаль.

Тюркский мир, культура и кино потрясла горькая весть. Мы понесли тяжелую утрату. Эта утрата сравнима с потерей Назыма Хикмета, Кемалья Тахира, Йылмаза Гюнея. От нас ушел Мастер кыргызского кинематографа, человек, заставлявший замирать сердца, изумлявший своими творениями многих людей.

Бишкек – столица Кыргызстана в тот день бурлила. Волны человеческого моря провожали в последний путь любимого кинорежиссера, Толомуша Океева, с великим почетом и уважением. Слова, сказанные у могилы друзьями мастера, приехавшими отовсюду - из братского Казахстана, Туркменистана, Азербайджана, Турции, Москвы и Санкт-Петербурга,- заставляли рыдать сердца.

Есть в истории кыргызской культуры такие художники, имена которых хранятся в памяти людей с чувством глубокого трепета и гордости. Например, человек, счи-

тающийся живой энциклопедией эпоса «Манас». Человек, в памяти которого сохранились тысячелетние легенды, обладатель красивого голоса - манасчы Саякбай Каралаев. А неповторимый актер и художник Суйменкул Чокморов. Разве можно его позабыть. Бесспорно, нет! Вместе с этими знаменитыми и незабываемыми мастерами искусства невозможно будет позабыть и имя великого кинорежиссера, который прожил среди нас всего 66 лет, и которого мы все будем вспоминать с любовью и чувством глубокого уважения, это Толомуш Океев. Его можно сравнить с мудрой и живой книгой. Молодые кыргызские кинорежиссеры часто обращались к этой живой книге за советом и помощью. Он был их советчиком и надежной опорой.

Вспоминаю, как говорил он: «Художник, чтобы быть ближе к народу, должен обязательно использовать свой фольклор». В действительности, каждое произведение искусства должно питаться из творческого источника своего народа, должно пользоваться им. Этим самым художник и само искусство выполняют свой гражданский долг перед народом. В противном случае, произведения даже самых талантливых мастеров не приобретут ни национального, ни международного значения. Их творчество не завоеует уважения и любви народа. Толомуш всегда любил пошутить, он был всегда жизнерадостен и великодушен, его образ до сих пор у меня перед глазами. Я желаю, чтобы молодые художники и люди искусства не забывали Толомуша Океева, чтобы они должным образом сохранили его богатое духовное наследие для будущих поколений. Потому что Толомуш это одна из редких личностей в кыргызской культуре, в частности в кыргызской кинематографии. Природа и история редко создают таких людей. Как говорил один азербайджанский поэт: «Старания природы велики, но не всегда и не везде найдется жемчужина».

По моему мнению, всегда нелегко рассказывать о выдающихся личностях культуры. Я изложил свои мысли об искусстве Толомуша Океева в своей книге (он, безусловно, талантливейший режиссер и сценарист). Однако хочу еще добавить, что нет в кыргызском кинематографе такой области, где не было бы участия Толомуша Океева. Он был горячим, бьющимся сердце кыргызской кинокультуры. Толомуш, поднимая кыргызское киноискусство, распространяя его по всему миру, в то же самое время оставался строгим учителем, спокойным, зрелым и прекрасным человеком.

Толомуш - счастливый садовник. Сейчас, его талантливые ученики продолжают создавать кыргызское кино и своими творческими успехами очаровывают нас. Кино Океева - большая школа. Молодые кинематографисты могут и должны заимствовать многое для себя из этого наследия. По моему мнению, из воспоминаний об этом большом и великом мастере кино будут написаны книги.

Влюбленность в кино, в красоту этого вида искусства восхищают. Во всем - это человек творческого полета, сердце, не знающее покоя, не перестающее создавать.

18 декабря 2001 года, во вторник утром, тяжелая весть как удар молнии пронзила кыргызскую землю. Эта весть разлетелась по всему миру киноискусства и потрясла его. Преждевременная смерть отняла у нас одного из величайших мастеров кино, талантливого режиссера, сценариста, выдающуюся личность, государственного деятеля. Великий мастер и режиссер уже не с нами, но его имя будет жить, потому что фильмы, созданные

Т. Океевым, принадлежат не только кыргызскому народу, но и любителям кино всего мира.

Да распрощится над ним милость Аллаха...

Неделя кыргызского кино, посвященная памяти известного кинорежиссера, первого посла Кыргызской Рес-

публики в Турции Толомуша Океева, открылась в Стамбуле 18 мая 2002 года в рамках программы «Звезды тюркского мира» в культурном центре имени Тарыка Зафера Тунайи.

Организаторы показа - департамент культуры мэрии Стамбула при участии профессора Стамбульского университета имени Мимара Синана - азербайджанского кинорежиссера Тофика Исмаилова.

В программу также включены фотовыставка «Из альбома кинорежиссера», показ последнего короткометражного документального фильма о мастера «Это - Океев», сделанного совсем недавно его кыргызскими коллегами. Состоялся «Круглый стол», посвященный теме «Человек искусства кино», на котором выступили известные деятели искусства Турции, которые хорошо знали Толомуша Океева и дружили с ним. Нашего знаменитого земляка вспоминали турецкий продюсер, кинорежиссер Сабах Дуру, киновед Энгин Айча. Кстати, в 1996 году при содействии мэрии Стамбула Тофик Исмаилов провел подобное мероприятие с участием самого Океева для студентов университета Мимара Синана. Тогда молодежь и преподаватели этого вуза сделали для себя открытие неведомой доселе культуры, так как ранее никогда не слышали о кыргызском кинематографе. Океев провал блистательную пресс- конференцию, покориw сердца зрителей. С тех пор такие встречи стали традицией.

Тофик Исмаилов

*Профессор, преподаватель Университета Мимар Синан (Стамбул), кинорежиссер
Центральная Азия и кльтра мира
Спесквтыуск №3 (14) 2002*

НАША МЕЧТА

Задолго до личного знакомства с Тофиком Исмаиловым я был знаком с его двумя фильмами: «О Муслима Магомаеве» и «Я придумываю песню», созданные совместно с композитором Поладом Бюль-Бюль оглу.

Оба фильма мне очень нравился, но меня интересовала сама личность кинорежиссера, который решил снимать только музыкальные фильмы. Это редкость, к сожалению, не только в Азербайджане, но и во всей советской кинематографии. То что советские режиссеры так редко обращались к этому жанру прежде всего говорит о его трудности.

Музыкальный фильм это вовсе не фильм, где много музыки. Музыкальные фильм - это фильмы, где драматургическим стержнем является музыка.

Это фильмы, которые начинаются с записи музыки, а не завершаются ею. Во всей советской кинематографии я могу назвать только Григория Александрова, который решил посвятить себя этому труднейшему жанру.

В Азербайджане, например, за многие десятилетия были сняты всего три фильма музыкальных фильма: «Аршин мал алан...», «Не та, так эта» и «Бахтияр».

Естественно мне было интересно познакомиться с режиссером, который решил посвятить себя этому жанру. И вот однажды, находясь в Москве у меня в номере раздался звонок из Баку, где говорящий представился Т.Исмаиловым и предложил мне написать музыку к фильму «Мелик Мамед».

Я очень обрадовался, во-первых, потому что хотел работать с Т. Исмаиловым и во-вторых потому, что сам давно носился с мыслью написать детскую оперу «Мелик Мамед».

По возвращении в Баку начался наша совместная работа, которая, прямо скажу, принесла мне большое удовлетворение.

Удивительным было то, что работа наша шла очень легко и без натяжек. Одно было ясно, что в лице Т.Исмаилова я нашел одиномышленника, который искал музыку не для обогащения эпизода, а музыку, которая дала бы ему возможность раскрыть внутреннее содержание событий.

Лично я получил большое удовлетворение от этой работы. Мы даже договорились сделать оперу.

Этот фильм пользовался большим успехом не только у детей, но и взрослых среди лучших детских фильмов. Фильм демонстрировался и в США, о чем мне рассказал Дж. Кулиев. Он рассказывал о том, что совершенно случайно гуляя по улицам Нью-Йорка вдруг на огромных рекламных щитах увидел фамилии двух азербайджанцев. К сожалению, наша местная пресса прошла мимо этого факта.

После «Мелик Мамеда» мы с Т.Исмаиловым сделали еще один музыкальный фильм «Учитель музыки», который вывел на союзную арену его героя-певца Сархан Сархана.

С Тофиком Исмаиловым мы работали еще в нескольких художественных фильмам. Как вы знаете, основным автором любого фильма является режиссер. Это единственный человек в группе, который с самого начала уже видит готовый фильм.

Поэтому задания художнику, оператору, композитору подает он. Интересно то, что, давая задания по музыке, Т.Исмаилов всегда говорит мне, что он в музыке разбирается мало, а потом после записи музыку, написанную для одного эпизода он переставляет к другому эпизоду, где эта музыка оказывается именно на месте.

О работе с Т. Исмаиловым я могу рассказать очень много, ибо мы работали в 5-ти фильмах, а каждый фильм снимается 7 месяцев. Но размеры телепередачи не дают возможность долго говорить. Одно я хотел бы особо подчеркнуть.

Тофик Исмаилов – один из самых профессиональных режиссеров нашей студии и я надеюсь, что, наконец сбудется наша мечта и мы снимем большой музыкальный фильм.

*Народный артист Азерб. ССР,
Лауреат Госпремии Азербайджана, композитор
Т. Кулиев*

НАВСТРЕЧУ 50-ЛЕТИЮ СОВЕТСКОГО АЗЕРБАЙДЖАНА.

ОЖИДАНИЕ

Фильм в форме камерной новеллы рассказывает о полной драматизма судьбе матери, отдающей самых дорогих и близких ей людей делу революции.

Революционная тема получает в фильме своеобразное лирическое решение, а черты главной героини где-то приобретают обобщающий оттенок.

Говорит режиссер Т. Исмаилов

Я снял свой фильм по рассказу Энвера Мамедханлы «Светильник матери». Рассказ этот давно стал хрестоматийным и известен каждому нашему школьнику. Меня привлекли в нем своеобразный показ предреволюционного Баку, интересно очерченный образ матери.

В работе над фильмом я старался избежать внешней эффектности и многозначительности. Мне хотелось показать конкретные человеческие судьбы, снять как бы фильм-балладу о матери, отдавшей детей делу революции.

Во многом помог мне художественный руководитель фильма, народный артист СССР Адиль Искендеров. Замечания, конкретные поправки, сделанные им, помогли мне глубже понять и найти нужные средства для раскрытия главной идеи произведения.

Операторская работа Игоря Богданова выделила смысловое звучание фильма. Он нашел выразительный экранный облик персонажей, создал поэтичный образ Каспия.

Художнику фильма Мамеду Усейнову удалось верно воссоздать атмосферу далекого 19-го года, найти яркие детали национального быта.

Мне как режиссеру, особую радость доставила работа с нашей популярной актрисой Лейлой Бедирбейли, которая создала ряд прекрасных образов, как на сцене, так и на экране.

В роли Фархада снялся молодой и одаренный артист. Шахмар Алекперов, Мне очень приятно отметить, что я не ошибся в своем выборе. Талант Шахмара помог ему в небольших эпизодах раскрыть интересный образ молодого революционера.

Дебют в кинорежиссуре

22 декабря Тофику Исмаилову запомнится надолго. В этот ден – день открытия II съезда кинематографистов Азербайджана, Тофик после долгого отсутствия вернулся из Москвы, где он был слушателем Высших курсов на отделении режиссеров художественного телевизионного фильма. И вернулся, как говорится, со щитом. Несколько

дней тому назад в Москве он успешно защитил свой диплом – двухчастный художественный фильм «Ожидание» который снял по рассказу известного азербайджанского писателя Энвера Мамедханлы «Светильник матери». Строгая экзаменационная комиссия, обычно скупая на высокие оценки, поставила молодому режиссеру «отлично».

Хотя это первая большая работа Тофика, но назвать его новичком в искусстве нельзя. В 1961 году он закончил актерский факультет Азербайджанского института искусств имени М. А. Алиева, а в 1967 году – режиссерский факультет того же института.

И вот позади Москва, где под руководством опытных педагогов Тофик шлифовал свое мастерство. Среди них видные Деятели советского кинематографа занимает Леонид Грауберг, под непосредственным руководством которого была снята дипломная работа Тофика – фильм «Ожидание».

-Для меня, -говорит Тофик, -это было большим испытанием на прочность, заключалась в том, что фильм этот исторический и охватывает один из сложных, насыщенных событиями периодов истории Азербайджана, пору установления Советской власти в нашей республике. Необходимо было при современном звучании фильма полностью сохранить историческую достоверность событий. Тема фильма мне близка еще и тем, что в ней раскрывается образ матери революционера.

Проблемы. планы. мечты...

Вот уже много лет режиссер Тофик Исмаилов, наряду с постановкой фильмов, ведет преподавательскую деятельность в Азербайджанском государственном институте искусств имени М.А.Алиева, являясь заведующим кафедрой,

Здесь и встретилась с ним наш корреспондент Елена Ша-лухина.

- На днях в газетах появилось сообщение, что в институте искусств с этого учебного года открываются новые отделения по специальностям «режиссура кино», «режиссура телевидения». Что вы можете сказать по этому поводу?

- Я давно занимаюсь проблемами азербайджанской национальной режиссуры – будь то режиссура кино, театра или телевидения. Изучаю ее прошлый опыт, сегодняшнее положение, стараюсь спрогнозировать перспективы. Как ни горько, но надо признать, что за последние десятилетия общий профессиональный уровень нашей режиссуры упал почти к нулевой отметке. У нас нет «больших» режиссеров. Причин тому много, одна из основных - неудовлетворительная подготовка кадров. А именно: до недавнего времени не было всесторонне продуманной «просчитанной» программы подготовки молодых специалистов. Наш институт готовил театральные режиссеры. Что касается кино и телевидения, то здесь все надежды возлагались на ВГИК (Всесоюзный государственный институт кинематографии). Возлагались без достаточных к тому оснований, ибо этот киноинститут не мог обеспечить рельефные потребности республики. С интервалами в два-три года оттуда прибывали одиночки с дипломом режиссера, далеко не сразу становились постановщиками.

Но если кадры для кино хоть как-то готовились, то на телевидении дела обстояли просто плохо. Азербайджанское телевидение начало свое вещание в 1957 году, но до сегодняшнего дня там нет режиссера, который окончил бы вуз по специальности «режиссура телевидения и телепередач».

Все это было ясно давно, но потребовалась много усилий, чтобы преодолеть – скажем. так – инерцию. Во

всяком случае. наше упорство вознаграждено. С этого года мы открываем в нашем институте факультет, выпускающий телевизионных режиссеров. Ну а ребята, мечтающие работать в кино, принимают участие в конкурсе на отдельные кинорежиссуры. Для этого им теперь не обязательно ехать в Москву.

Мы рассчитываем, что в ближайшее время азербайджанская режиссура сделает первые шаги по пути укрепления своего профессионализма. Мы добьемся того, что у нас будут свои кадры, своя национальная режиссура.

- А каковы ваши личные творческие планы? Правда ли, что вы намерены снять продолжение фильма «Поэт Муслим Магомаев»?

- Да, у нас есть такая договоренность с Муслимом Магомаевым. Фильм будет называться «Двадцать лет спустя» (равно столько отделяют нас от первой ленты, снятой в 1970 году). В данный момент я снимаю картину о народной артистке Азербайджана Гюльхар Гасановой, то есть продолжаю создание цикла о мастерах азербайджанского искусства. В него войдут фильмы о Рашиде Бейбутова, Фикрете Амирове, Тофике Кулиеве, Шовкет Алекперовой и др.

Приближается юбилей Низами Гянджеви. В связи с этим в 1991 году хочу снять художественно-документальную ленту «Низами и музыка» (она войдет в сборник из пяти фильмов, посвященный памяти поэта).

- Ваш фильм-сказка «Здесь тебя не встретит рай» имел большой успех у детей, и у взрослых. Не намерены ли вы продолжать работать для юных зрителей? Ведь советское кино (в том числе – и азербайджанское) делает для детей очень мало, особенно в последние годы.

- После того, как картина «Здесь тебя не встретит рай» была показана в Америке, я получил письмо из Сирии с предложением снять фильм-сказку по мотивам азербайджанского фольклора. Думаю, что приму это предло-

жение. Детское кино моя любовь. Из семнадцати поставленных – мною фильмов девять адресованы юным зрителям.

- Помимо конкретных творческих планов, есть ли у вас заветная режиссерская мечта?

- Я думаю, что если исполнятся все замыслы, о которых только что шла речь, то я буду близок к исполнению всего заветного, чего в жизни. Будем надеяться!

ЮБИЛЕЙНЫЙ СЕАНС КИНОРЕЖИССЕРУ ТОФИКУ ИСМАЙЛОВУ -70

Было время, когда каждый новый телевизионный фильм вызывал огромный интерес зрительской аудитории. Сегодня, конечно, поверить в это не просто, по меньшей мере, потому, что само телевидение с известных пор вызывает у нас, мягко говоря, не самые приятные ассоциации. Впрочем... Не будем о грустном, лучше вспомним один из лучших музыкальных фильмов начала 70-х годов прошлого века, который с успехом демонстрировался в 85 странах мира, не раз включался в программу Центрального телевидения, принял участие на 1 Международном кинофестивале в Тегеране, а в Москве в течение 27 дней демонстрировался на экранах более чем 50 кинотеатров. Невероятно, но факт! Фильм этот называется «Поэт Муслим Магомаев», и снял его известный кинорежиссер народный артист Азербайджана, кандидат искусствоведения, профессор Тофик Исмаилов, который в эти весенние дни отмечает свое 70-летие. Несмотря на жесткий график юбилейных мероприятий, он нашел время побеседовать с корреспондентом газеты «Каспий».

-Скажите, пожалуйста, какой этап своей биографии вы чаще всего вспоминаете с высоты своего возраста?

-Чаще всего вспоминаю начало творческой биографии, далекое детство, когда меня, ученика четвертого класса, пригласили в Радиокomiteт на запись радиопьесы «Чук и Гек» по повести Аркадия Гайдара. Это была постановка режиссера Зафара Нейматова, который и поручил мне роль Чука. Помню, как я неожиданно оказался в окружении таких корифеев сцены, как Алескер Алекперов, Окюма Гурбанова, Барат Шекинская... Видимо, на меня сильно подействовала неповторимая аура этих выдающихся мастеров, во всяком случае, с возложенной на меня миссией я справился неплохо и получил приглашение участвовать в дальнейших радиопостановках. Позже я уже играл на сцене Театра юного зрителя, затем поступил на актерское отделение Азербайджанского государственного института искусств «ныне Азербайджанский государственный университет культуры и искусства» и работал режиссером на Гос-телерадио. На этом же этапе решил серьезно заняться режиссурой и спустя два года после окончания института вновь поступил в тот же вуз, но уже на факультет режиссуры, в класс Адила Искендерова. Затем, уже работая на киностудии «Азербайджанфильм», одновременно окончил двухгодичные Высшие курсы режиссеров и сценаристов в Москве в мастерской Андрея Тарковского.

-Вы, конечно, помните свой дебют в кино?

-В сущности, дебютом в кино для меня стала моя курсовая работа - музыкальный фильм «Камни моего города», посвященный нашей Бакинской крепости. Фильм был включен в программу гостелевидения. Но более серьезной работой для меня стала кинолента «Светильник моей матери», которую я снял в качестве дипломной работы по одноименному произведению Энвера Мамедханлы. Без

ложной скромности могу сказать, что этот фильм был очень высоко оценен и получил выход на всесоюзный экран, что по тем временам было явлением не частым.

- Зрителю вы больше известны как автор музыкальных и детских фильмов. Чем вас привлекла именно эта тематика?

- Я, можно сказать, все свое творчество посвятил телевизионным фильмам, а что касается тематики, то, я думаю, что все самое прекрасное в человеке, заложенное Всевышним, выражается именно в детском, отроческом возрасте, ну и, разумеется, в музыке. И моя основная задача, как режиссера, всегда заключалась в том, чтобы высветить это и показать зрителям как подлинный образец нравственной чистоты. Молодежи я посвятил такие картины, как «Парни нашего квартала», «Следами чарвадаров», «Игра в човган», «Лягич», «Я придумываю песню», «Учитель пения», «Сурая», «Земля наших весен» и другие. Помимо этого, я снял картину «Приходи», посвященную Джалаледдину Руми, и первый в республике трехсерийный фильм «Абшерон» по мотивам одноименного романа Мехти Гусейна, который повествует о нелегком труде бакинских нефтяников.

- Но известно, что снятый вами художественный фильм - сказка «Тернистые пути» по мотивам азербайджанской народной сказки «Мелик Мамед» покорила даже американских кинематографистов. Это был, кажется, конец 80-х, когда нам была так необходима пропаганда нашего духовного наследия. Как это произошло?

- Это был 1989 год, и снятый мною сказка - фильм «Тернистые пути» попал в список семнадцати лучших советских фильмов, предназначенных для демонстрации в США. Причём фильмы отбирались самими американцами, и я был счастлив, что мы сможем показать им один из лучших образцов нашего детского фольклора.

- Вы прошли великолепную школу режиссуры у таких мастеров, как Адиль Искендеров, Андрей Тарковский, успешно преподавали этот предмет в Университете культуры и искусства. Что же послужило причиной вашего отъезда в Турцию?

- В Баку я преподавал режиссуру с 1974 года, позже заведовал кафедрой. Но в 1994 году получил приглашение преподавать в Турецком государственном университете искусств Мемар Синан и, приняв его, остался в этой стране на долгие пятнадцать лет. Должен сказать, что в Турции для меня были созданы все необходимые условия работы. Кстати, там же я выпустил трехтомную энциклопедию кино тюркоязычных стран, реализовал целый цикл культурных проектов, связанных с творчеством таких личностей, как Узеир Гаджибейли, Гара Гараев, Адиль Искендеров, Расул Рза, Анар и Бахтияр Вахабзаде. Но сегодня я вновь в Баку, и теперь уже навсегда.

- Вы вернулись в родной город после пятнадцатилетней разлуки. Что бы вы сегодня сказали о нашем подрастающем поколении и нашей музыке?

- Вы затронули очень большую тему. Дело в том, что в Турции, куда я уехал пятнадцать лет назад, всегда с восхищением отзывались об азербайджанских мастерах искусства, в этой стране делали всё возможное, чтобы дорасти до их уровня культуры, профессионализма, на их творчество смотрели как на высочайший образец подражания, и потому нам, преподавателям из Азербайджана, создавались все условия, чтобы мы могли передать им опыт той богатейшей школы, которую мы прошли, что мы собственно, и сделали. И что же? В конечном итоге всё свелось к тому, что за истекшие годы наша национальная культура осталась, практически, без школы и уровень ее опустился ниже критической отметки. В азербайджанской культуре прервалась связь поколений, и это то главное, что губит ее се-

годня. Сложилась парадоксальная ситуация: в Турции нам создают все условия, чтобы мы обучали молодежь этой страны, у себя же на родине мы делаем все, чтобы передать подрастающему поколению все то, что в свое время получили от своих педагогов, но наши стремления подчас никому не интересны. Вот то главное, что меня огорчает сегодня, и этим, кстати, объясняется весь беспредел, царящий сегодня в отечественном эфире - главном источнике примитивизма и безвкусицы.

Но в то же время не хочется показаться кому-то «неизлечимым» пессимистом, весь тот негатив, которой мы сегодня наблюдаем - явление, надеюсь, временное. У нас немало талантливой молодежи, которая сумеет проявить себя в той или иной области, в том числе и в культуре, будущее которой зависит именно от нее. Что касается деятелей искусства моего поколения, то мы всегда рады поделиться своими знаниями и опытом с теми, кому они будут необходимы. И вера в то, что таких людей в нашей стране найдется немало и позволяет нам смотреть с оптимизмом в завтрашний день.

*Лала Багирзаде
Газета «Каспий»
4 апреля 2009*

СВЕТИЛЬНИК МАТЕРИ

Ночь. Кругом ночь. Черное небо. Черные стены. Это тюрьма. Из нее, холодной, как это блеклое сияние луны, мрачно освещающее страшные зазубрины крыш, бежит человек. Больно цепляясь за колючую проволоку, за камни, бросается к краю крыши, к спасительной веревка. Сползает вниз, к земле. И бежит, бежит...

Выстрелы, крики сторожевых. Темноту прорезает свет прожекторов. Бежал заключенный- революционер.

Далеко в стороне осталась тюрьма. Впереди темные, петляющие из стороны в сторону улочки крепости. Оставившись где-то в уголке узкого переулка, пожилой арабачи передает сидящему сзади одежду и пистолет. Теперь, при свете тусклого огонька, мы видим лицо бежавшего – молодое, сильное, обросшее щетиной.

-Сколько тебе лет, сынок? -- спокойно, раскуривая трубку, спрашивает у своего спутника старик.

- Двадцать.

- А сидел-то сколько?

- Около двух лет.

-Ну и времена. А сейчас ты куда?

-В город, дедушка.

..На «Азербайджанфильме», в рабочем просмотровом зале, мы смотрели первые снятые кадры будущего фильм. Смотрели без всякой монтажной последовательности эпизодов, без музыки, без шумов. Но и сейчас, зная содержание рассказа Энвера Мамедханлы «Светильник матери», который и лег в основу картины, можно было ясно «ощутить» будущее кинопроизведение.

Когда фильм выйдет на экран, зрители во вступительных титрах прочтут: «Комсомолу 20-х годов посвящается». Время героическое и трагическое пройдет перед на-

ми. Предреволюционный Баку, яростная борьба народа, возглавляемого коммунистами, против предателей, оккупантов.

Менялись незванные правители, вместо одних приходили другие оккупанты. Силой оружия, тюрьмами, голодом пытались задержать свое падение, цеплялись за нефтяную Баку.

В тюрьмах томились те, в ком, как факел, горела любовь к Родине, народу.

-Нашему герою -- Фархаду, -- говорит сценарист и постановщик фильма, дипломант Высших режиссерских курсов Тофик Исмаилов,---было 18, когда его схватили и посадили в тюрьму. Два года в неволе не сломили его революционный дух. Сбежав из тюрьмы, Фархад вновь стремится к друзьям, с которыми должен глухой ночью через море перебраться в Астрахань, где их ждет товарищ Нариман...

-Но не детальное воспроизведение дерзкого побега, погони, переходов через море, не бытовые подробности того времени волнуют нас,- продолжает режиссер. -- Мы хотим сделать фильм-поэму, фильм-балладу о матери, которая воспитывает детей для революции. Романтически раскрыть и обобщить образ матери революционера-- вот наша главная задача. Мне бы хотелось, чтобы дух новой ленты как бы воплощал мысль Максима Горького: «Герой -- это тот, кто творит жизнь вопреки смерти. Мать всегда против смерти. Мать бесстрашна, если дело идет о жизни, которую она, мать, творит и охраняет. Восславим Женщину -- мать. Без матери нет ни поэта, ни героя...»

В снимающемся фильме два главных действующих лица-мать, которую играет народная артистка Азербайджана Лейла Бедирбейли, и сын -- Фархад артист Шахмар Алекперов.

Поэтому успех картины должен во многом зависеть от этих двух исполнителей. Во многом режиссеру—дебютанту помогает и художественный руководитель фильма, народный артист СССР, профессор Адиль Искендеров. Замечания, конкретные поправки большого мастера пойдут на пользу молодому творческому коллективу.

После просмотра отснятого материала съемочная группа — режиссер, оператор Игорь Богданов, художник Мамед Усейнов — обсуждала планы ближайших съемок. Они должны быть в павильоне, где построят «подавал». Здесь, дома, и встретятся мать с сыном, только что сбежавшим из тюрьмы.

—Мама. Я бежал из тюрьмы, Я пришел только взглянуть на тебя. Через минуту мне надо уходить.

И мать отпустит сына, потому что ему нужно идти. И еще долго будет она ждать его возвращения, вернее, надеяться на это.

И уже, наверное, мысленно режиссер видел и другую сцену, ясно раскрывающую характер матери революционера — «приход полицейских».

Презрительно смотрит мать на незваных гостей.

—Где сын?— слышится мрачный голос жандарма.

—Вам знать, где он.

И опять тот же зычный наглый голос:

—Где сын? Где твой сын?

—У тебя есть мать, сынок?

—Есть!

—Она бы тебя выдала, сынок?

На мать устремлен недоумевающий, тупой взгляд жандарма. А в это время идет обыск. На пол падает книга, на обложке которой—портрет Ленина. Лицо полицейского уже выражает не доумение, а ожесточенность, злобу...

Съемки этих сцен состоятся на днях. А сегодня они обсуждаются в режиссерской комнате — рисунки, споры, находки создателей «Светильника матери»...

Н.Ибадов

“Вечерний Баку”

20 сентября 1962 г.

В ТУРЦИИ ОТКРЫЛСЯ ФЕСТИВАЛЬ, ПОСВЯЩЕННЫЙ КАРА КАРАЕВУ, ВЫЛИВШИЙСЯ В ПОКАЗ ФИЛЬМОВ И ВЫСТАВКИ

В эти выходные в Турции стартовал фестиваль, посвященный творчеству Кара Караева, организованный мэрией Стамбула. Караевский фестиваль — далеко не первое и не последнее мероприятие, проводимое администрацией этого города в рамках ознакомления с культурой тюркоязычного мира. Уже были проведены мероприятия, посвященные Анару, Чингизу Айтматову, эпосу «Деде Горгуд», казахскому поэту Олжасу Сулейменову, Адылто Искендерову, Майе Алмедовой и Ходже Кули Нарлиеву (актриса и режиссер фильма «Невестка»), дни современной тюркоязычной литературы и прочие акции, призванные ознакомить турков с культурой родственных им народов.

Важную роль в ознакомлении интеллигенции с азербайджанской культурой играет профессор Тофик Исмайллов. Этот наш соотечественник, уже много лет, преподающий в Турции и работающий в мэрии, методично пропагандирует отечественные культурные богатства: начиная от мугама и оперного искусства, заканчивая живописью и поэзией. Но главным нашим козырем, конечно, является симфоническая музыка.

В декабре состоялись мероприятия, посвященные творчеству Узеира Гаджибекова. Теперь пришла очередь Кара Караева, которого в Турции очень любят. В рамках

фестиваля были проведены показы фильмов, где использовалась музыка композитора, так что Стамбул ожидала целая серия кинопоказов замечательных азербайджанских художественных лент: «Лейли и Меджнун», «Во имя закона», фильм - балет «Семь красавиц» и «На дальних берегах». В рамках фестиваля был приглашен Октай Миркасимов, который привёз пятидесятиминутный документальный фильм «Это вступает правда», рассказывающий о жизни и творчестве композитора (фильм был старым, но не утратил актуальности и по сей день. Турецкая публика встретила его с максимальным одобрением и аплодисментами, даже после просмотра люди не хотели расходиться, желая выразить свое восхищение фильмом и обсудить творчество Караева).

Впрочем, обсудить творчество этого выдающегося композитора можно было и на конференции, где выступили много известные музыковеды. Одна из них рассказала о своем знакомстве с творчеством Кара Караева, оказалось, что музыковед влюбилась в азербайджанскую культуру после того, как случайно услышала Кара Караева, в своей речи она высказала очень лестную мысль: «Говоря о музыкальной культуре тюркского мира, мы в первую очередь имеем в виду азербайджанскую музыку». Мы-то с вами знаем, что так оно и есть, но в устах турецкого специалиста эта фраза особенно приятна.

Помимо кинопоказов и конференций, была открыта выставка, представленная фотографиями и живописными работами, также посвященная светлomu образу композитора. В общем, было все, кроме самой замечательной музыки Кара Караева, которую, разумеется, приятно слушать живую, в качестве гарнира к фильмам.

Нурлана

ЕСЛИ МЫ НИЧЕГО НЕ СДЕЛАЕМ СЕГОДНЯ,
ЧТО ОСТАВИМ ЗАВТРА НАШИМ ДЕТЯМ?

ТЕКСТ: БЕЛЛА ЗАКИРОВА

ДОСЬЕ: Тофик Исмаилов

Родился в Баку в 1939 году, окончил актерский и режиссерский факультеты Института искусств, учился в Москве на Высших режиссерских курсах у Андрея Тарковского, работал режиссером на телевидении и радио, на киностудии имени Дж. Джаббарлы. С 1994 по 2009гг. преподавал в Трущком государственном университете искусств. Сегодня заведует кафедрой режиссерского мастерства в Азербайджанском государственном университете искусств. Снял несколько десятков фильмов - художественных и документальных. Автор трехтомной энциклопедии кинематографии тюркских стран, детских книг, пьес и сценариев к фильмам. Профессор, народный артист Азербайджана.

Сорок лет назад его имя как режиссера фильма «ПОЕТ МУСЛИМ МАГОМАЕВ» впервые прогремело весь мир. Сейчас мэтр АЗЕРБАЙДЖАНСКОГО КИНЕМАТОГРАФА Тофик Исмаилов вновь обратился к этой теме. На страницах PASSAGE он делится мыслями о времени и о себе, о людях и об искусстве...

После окончания режиссерского факультета в Баку я поехал в Москву. Учился у Тарковского в тот период, когда он делал «Рублева» и его не признавали. А после окончания Высших режиссерских курсов первое, что мне предложили сделать, - снять фильм «Поет Муслим Магомаев».

Это был первый заказ для Азербайджана. Мне дали сценарий, автором которого являлся Максуд Ибрагимбеков. Я сразу сказал, что сценарий плохой. Но здесь его

приняли, а вот в Москве отклонили. И дали 4-5 дней, чтобы представить новый вариант сценарий. Тогда я сел писать его сам. Мне помогал оператор Игорь Вогданов, он старался, книги находил, отправил в Москву – понравился, и я приступил к работе.

Начал слушать Магомаева, ходить на его концерты, ездить за ним по городам. Я садился в зале, обращался к молодым девушкам рядом и говорил: «Знаете, я буду снимать о нем фильм. Что бы вы хотели сказать?» И мне все говорили и говорили. Рассказывали, как его любят. Это просто неземное обожание было. Вот так я собирал материал про то, что зритель хочет узнать о певце. А самому Магомаеву приносил материал и говорил: они хотят вот это и это.

Когда я снимал тот фильм, то еще не знал, что Магомаев лепит, рисует. Я знал лишь, что он играет на фортепиано и поет. Он был очень разносторонний человек. И еще – очень любил подолгу сидеть дома. Потому что дома ему было легче, он мог играть, когда захочет. Он этим наслаждался этим жил. Он не любил большого скопления народа.

Теперь этот фильм известен всем. Газета «Правда» тогда писала: «Азербайджанские кинематографисты завоевали Москву!». Фильм шел 27 дней в 50 кинотеатрах столицы СССР. По этому показателю он в истории советского кино уступает только фильму «Чапаев». Картина шла также в Киеве, Минске, Ленинграде. Десять дней демонстрировалась и у нас, в кинотеатре имени Низами. И всегда был полный аншлаги.

Большую часть снимали в Москве, Баку, немного в Киеве. Когда я сдавал фильм, мне сказали: надо указать, «какой город вам больше нравится». Магомаев сказал: я родился в Баку, и мне больше нравится Баку. Те, кто принимал фильм, были недовольны. Тогда я добавил в картину

кадры о Москве, мол, Москву он тоже любит. Но Баку остался как основной. Тогда картину приняли.

Конечно, создать фильм о таком человеке и певце, как Магомаев, мог бы каждый, и возможно, музыкальные режиссеры сделали бы это лучше, чем я. Но почему же не сделали?

Спустя 10 лет я встретился с Магомаевым и захотел снять продолжение. Но он сказал, что не хочет, занят и т.д. Еще через 20 лет я все же уговорил его и Тамару Синявскую на новый фильм. Но потом я уехал в Стамбул и уже там узнал, что он сказал, что он сказал, что больше не поет и не будет сниматься.

После фильма о Магомаеве я снял много музыкальных лент. Я горжусь тем, что мой фильм «Здесь тебя не встретить» в течение 15 дней шел по всем городам США. А я о том, что этот фильм там идет, узнал только тогда, когда мне позвонили и сказали: вы с Тофиком Кулиевым завоевали всю Америку, на улицах висят огромные плакаты фильма. В то время в США показали всего 14 советских кинокартин, и одна из них была нашей. А фильм о Магомаеве тогда купили 85 стран.

С уходом этого человека мы потеряли столько, что пока даже не можем осознать величины этой потери. Мы потеряли золото, которое всегда было рядом, а мы искали его где-то в других местах. Рядом с нами был такой легендарный человек, который рождается раз в сто лет. Его несчастьем было то, что он родился во Франции или Америке, он бы был известен на весь мир. Были бы театры, и даже магазины его стало бы брендом. Сегодня мы понимаем, что потеряли уникальную и очень ценную личность. В Азербайджане, да и во всем Советском Союзе не знали ему цены, не могли достойно представить его миру. Мир сегодня знает о Магомаеве столько, сколько, сколько мы

сейчас – о каком – нибудь китайском певце. В России помнят о нем, но в основном старшее поколение.

Раньше в России об Азербайджане, его музыкальной культуре говорили в связи с Магомаевым, а сегодня знают через «Давай, до свидания!». Это страшно. И ужас в том, что каждая семья в Азербайджане этим гордится. Сегодня у нас нет ни одного хорошего актера или певца. Сплошная тойхана – и по ТВ, и дома, и на концертах. Разве можно себе представить Бейбутова или Магомаева поющими в ресторанах или на свадьбах?! А сегодня говорят: если певец не поет на свадьбах, значит он не певец. И еще говорят: в консерватории мы изучаем ноты, а в тойхане становимся певцами: Это очень стыдно. Многие просили меня сделать о них фильм. И Рашид Бейбутов, и Шовкет Алекперова, и Зейнаб Ханларова. Я тогда отказывался, говорил, что не могу. А сегодня очень жалею об этом. Ведь это золотой фонд нашей культуры.

Вот прошло более 40 лет, и я снова снимаю фильм о Магомаеве. Но теперь это будет совершенно другая картина. Кое-что, конечно, я возьму и за того фильма. Нынешняя картина будет фильмом-воспоминанием. Я хочу назвать его «Три новеллы о Магомаеве». Конечно, туда войдут воспоминания Тамары Синявской, ее рассказ. Сейчас она никогда не слушает ничего в его исполнении – не может, начинает плакать. Также в фильм войдут воспоминания друзей Магомаеве – Эльдара Кулиева, Араса Агаларова. И воспоминания его ученика – Эмина Агаларова. Каждая новелла будет длиться 30 минут.

Планирую закончить фильм к концу года, а по ТВ его покажут к 70-летию великого певца.

А еще я считаю большой заслугой нашего президента то, что Муслим Магомаев был похоронен в Баку. Причем Тамару Синявскую не пришлось уговаривать – она больше

всех приветствовать – она больше всех приветствовала этот факт. Он жил в Москве, а похоронен в Баку.

У могилы Магомаева даже спустя четыре года каждый день стоит по 20-30 корзин свежих цветов. И так будет, пока живо наше поколение. Он словно соединил страны и века. Но почему у нас нет улицы имени Магомаева? Почему фестиваль его имени проходит в Москве, а не в Баку? Вот на эти вопросы нам следовало бы ответить. И не только ответить, но и что-то сделать. Ведь если мы ничего не сделаем сегодня, что оставим завтра нашим детям?..

«Passage» 2012

Tevfik İsmayılov: Sinema ve hayat

GÜNLÜĞÜMDEN SATIRLAR...

Ben şu fikirdeyim ki, yönetmenin görevi film çekmekle bitmiyor. Düşünceyi her zaman resimlerle değil, bazen de sözlerle ifade etmeye dahili bir ihtiyaç duyuyorum.

“Söz kalpte kalmaz” derler. Bu söylemek istediklerim, İstanbul’da Mimar Sinan Üniversitesinin Güzel Sanatlar Fakültesi Sinema-TV Merkezi’nde çalışan “yabancı” meslektaşlarım olan sanatçı dostlarımla, hocaların öylece de sanat hocalarının ve seyahatim hakkında kalbimde “kalmayan”, seyircilerle, okuyucularla paylaşmak istediğim düşüncelerdir.

İkinci yıldır ki, İstanbulda yaşıyorum. Zaman böyledir. Onunla omuz omuza adımlamak istiyorsan gerek kendinde bizim mürekkep, çetin ve güzel yirminci asrımız kadar seferber ve çevik olasın. Burada adeta birbirinden lüzumlu işler baştan aşar. Ama öyle ki, boş vakit olur, evimiz, güzel Bakü hakkında düşüncelere dalarım. Arkadaşlarımı ve sanatçı dostlarımla hatırlarım. Çok isterim ki, onların da ekseriyeti burada olsaydı, çalıştığım Mimar Sinan Üniversitesi’nin Sinema-TV Merkezi’ni görebilselerdi. Bir sinema müzesi seviyesinde olan bu çok güzel ve güzide binanın katlarını gezebilirdi, vitrinlerde sergilenen malzemelerden, yirminci yüzyılın mucizevi sanatı sayılan sinemanın geçirdiği ilkel yolları, ta günümüze değin yarattığı ürünleri görebilirdi. Eğitim süreci için gerekli olan yeni modeli, ışıklı, geniş, son eğitim tekniği ile teçhiz edilmiş oditoryumları, çekim platoları ve stüdyoları, ses kayıt atölyeleri ve montaj odaları olan çok katlı bu bina kendine özgü mimari görkemi ile farklılaşır. Burada dünya sinemasının

en iyi örneklerinin bulunduğu çok zengin bir film arşivi de var. Yalnız burada eski filmleri onarıp beyazperde dünyasına kavuştururlar. Bu binada ister sinema, isterse de televizyon sahasında tahsil gören öğrencilere kendi sanat dallarında gereken her bir teknik malzeme ve avadanlık mevcuttur. İstidatlı, becerikli çok bilgili bir pedagojik ekibe sahip olan Sinema-TV Merkezi’nde Türk Sinema Tarihi’nin temellerini atan hoca-sanatçılara da rastlarsınız.

Sakin görünen fakat daima kaşları çatılmış Lütfi Akad Hoca...

Gelişi ve gülüşü ile üniversiteye bir canlılık getiren Halit Refik Hoca...

Konuşmasında çok heyecanlı ve ağzından sanki savaş alevi püsküren düşünür Metin Erksan Hoca...

Gelişi oditoryum ve platoların ışıklarını ahenkleştiren selvi boylu, hassas gözlü İlhan Arakon Hoca...

Nezakatli ve tevazu sahibi, gençliği ile öğrencilerden hiç de ayrılmayan Alev Demirbilek Hanım...

Herkese bir büyükanne kaygısı ile yaklaşan, sabır ve temkini ile herkesi dinleyen ve sorusuna mutlaka bir ilaç bulan Gülden Eruzun Hanım...

Üniversitenin oditoryumlarını bir günde defalarca dolaşan, hocalarla öğrenciler arasında gerçek bir koordinatör olan, her öğrencinin ve hocanın kendi dilini bilen ve onlarla ilişki kurmayı başaran Yüksel Hanım...

Çalıştığım Üniversitenin Sinema-TV Merkezinin başkanını üç yıldır tanıyorum. Bu tanışlığın yaklaşık ilk haftasında hissettim ki, sanata, onun güzelliğine vurgunluk, hayranlık ve birçok başka keyfiyetler bizi ruhen, manen yaklaşıtıp, Sami Şekeroğlu’na karşı benim kalbimde büyük hürmet, sevgi hisleri uyandırmıştır.

Ben, Sami Şekeroğlu hususunda yüksek fikirler ve ümitlerle yaşıyorum. Onu büyük istidatlı bir sinemacı gibi seviyorum. Onun yeteneği, bütün sinemacı tefekkürü, gece-

gündüz sinemacı yetişirmək arzusu ilə çarpan kalbi, hem Türk toprağının derin katlarından coşup gelen turna gözlü çeşmelerinden, hem de halkının sinəsindən çağlayıp yükselen gür ve ıtırılı ahenkler çeşmesinden tatlanmış, gıdalanmıştır.

Onun birçok filmleri, çalışmaları dillere destandır, daima yükselerde seslenir, insanı yaşamaya, yaratmaya ruhlandırır, yorgunluğu, rehaveti candan çıkarır, kalplerde derin, mukaddes heyecanlar, hisler fırtınası kaldırır. Onun Sinema-TV Bölümü'nün kurulması için sarfettiği emeği, arşivi yaratması, adeta sinema müzesine çevirmesi, yaptırdığı çekim stüdyosu, bölüme topladığı hoca ekibi, Türk Sinema Dünyası'nın unutulmaz servetleridir.

Ben, Sami Şekeroğlu hususunda yüksek fikirler ve ümitlerle yaşıyorum. Buna göre ki, bir yaratıcı, bir vatandaş olarak, onun sinesinde rahatlık bilmeyen, her zaman hararetle dövünen bir yürek çarpar. Bu hararet, bu sıcaklık sanki zerdüş ateşinden alevlenmiş bir ocağın sıcaklığıdır. Canları kızdırır, dört tarafa ışık yayar. O, film yaptığında da, konuştuğunda da, nutuk söylediğinde de, hocalık yaptığında da, hatta işçi ve öğrencilere kızdığında da, bu sıcaklığı, bu harareti hissederiz. Eğer Sami Şekeroğlu'nun gece-gündüz güzelleşmesi için, gerçek bir sinema akademisi olması için, zahmetini esirgemeyip çalışan Sinema-TV Merkezi'ni gezseniz göreceksiniz ki, onun her bir köşesinden çıkan kıvılcımlar sinenizi nasıl da kızdırır. Gözünüzü nasıl da ışıklandırır. Onun üniversitenin geleceği hakkındaki nutkunu dinlerseniz yalnız istidatlı bir hocanın değil, coşkun bir vatanseserin de, sadık Türk vatandaşının da sevgi dolu sözlerini işiteceksiniz. Onun bu dünyadan göçmüş büyük sinema hadimleri, sanat dostları hakkında şirin, çekici sözlerine kulak asacaksınız. Göreceksiniz ki, O, çağdaş sanat arkadaşları hakkında, Türk Sinemasının genç güçleri hakkında nasıl hevesle konuşur. Onların yetişmesi için ne büyük çaba sarfeder. Onun yarattığı film arşivine ayaküstü de olsa nazar vererseniz, oradaki filmler uzaklara giden yollara çevrilip sizi

ABD'ye, İngiltere'ye, Türkiye'ye, Meksika'ya, Tunus'a, hatta Azərbaycan'a götürəcək, ayaküstü de olsa oralardaki hayatla, sinema hadimleri ile sizi tanıştıracak. Göreceksiniz ki, Sami Şekeroğlu tek Türkiye'nin, onun sinemasının değil, bütün dünya sinemasının, bütün dünya sinema sanatçılarının tam yetkili temsilcisi gibi bilgi verir.

Aynı zamanda o, kendi fikirlerinin genişliği, kendi beynelmileciliği ve vatansesverliği ile, üniversiteye gelen, misafiri olduğu ülkelerin temsilcilerine, onların sanatçılarına sevgi ile, kaygı ile yaklaşır.

O, Türk halkı ile, tüm Türk Devletleri halkları arasında hayırhah münasebet yaradır, bu halkların sinema sanatlarını yaklaştırır.

Çok isterdim ki, Türk Dünyası'nın gençleri bu Üniversitenin oditoryumlarında dolaşıp ders görsünler. Bu Üniversite, Türk Dünyasının Sinema-TV Merkezi'ne dönüşsün. Bu arzunun hayata geçirebilmesi için burada tüm imkan ve şerait müsaittir.

Şunu bütün samimiyetle itiraf etmek istiyorum. Bu güne kadar dünyanın çeşitli ülkelerini gezdim. Sinemayla ilgili eğitim kurumlarını araştırdım. Yıkılmış Sovyetler Birliği'nin tüm cumhuriyetlerinde, Litvanya, Letonya, Beyaz Rusya, Ukrayna, Estonya, Finlandiya, Polonya, Macaristan, İsviçre, Almanya ve Fransa'daki sinema, televizyon ve tiyatro ile ilgili yaptıkları eğitimle mukayese ettiğimde, Mimar Sinan Üniversitesi'nde yapılan eğitimin çok daha kaliteli ve seviyeli olduğunu rahatlıkla söyleyebilirim. Bu yönü itibariyle Türkiyedeki gençliğin sinemaya, televizyona, sanata gerçekten çok önem verdiklerini gördüm. Bu eğitim sonucunda yetişecek olan bu sinemacıların Türk Sineması'nı, dünya sineması seviyesine getireceklerine inanıyorum.

Teyfik İsmailov

*M.S.Ü. Sinema-TV Enstitüsü Öğretim Üyesi
Ağustos 1996, "Sanat Çevresi" dergisi. İstanbul*

STÜDYODAKI BOZKIR SONSUZLUĞU

Soylu atlarıyla ünlü Türkmen boylarının ülkesi Türkmenistan da ilk film çekimleri, Sovyetler Birliği döneminde bir propaganda treniyle Sovyet Rusya'dan gelen sinemacılar tarafından belgesel olarak yapılmıştır.

Türkmen sinemasının tarihi 7 Şubat 1926'da Aşkabat'da Türkmenfilm Stüdyosu'nun açılmasıyla başlar.

Türkmen sineması bugün 74 yaşında. Dünya sinemasının yaşıtıya 100'ü geçti.Yeni bir sanat dalının gelişmesi içinse ancak yolun başlangıcıdır.

20. yüzyılda sinema sanatı genç, dinamik ve kitlesel yönleri ile yeni neslin olgunlaşmasında ve yeni bir toplumsal bilinç yaratılmasında büyük rol oynamıştır. Bu evrensel değerlerin içinde, Türkmen sinemasının başarılarının da yer aldığı düşünüyorum.

Bugün, Türkmen sinema tarihini çağdaş, ulusal öz benlik düzeyinde değerlendirdiğimizde, onun hangi güçlüklerden, çelişkilerden ve zor yollardan geçtiğini görmezden gelemeyiz. Yine de, tüm olumsuz siyasal şartlara rağmen o yıllar, hayatta kalmayı başaran Türkmen sineması için verimli olmuştur. Türkmen sineması mesleki deneyim kazanmış ve kendi sinema ekolünü yaratmıştır.

İlk filmler, Türkmen konularını temel alarak, Moskova ve Leningrad'dan (St.Petersburg) gelen Rus sinemacıları tarafından çekilmekteydi. Bu filmler bilimsel temaları bir öykü çerçevesinde işleyen belgesel çalışmalardı.

İlk Türkmen konulu filmini 1929 yılında yönetmen A. C Vladiçuk gerçekleştirmiştir. "Beyaz Altın" olarak adlandırılan bu film, pamukçulukla uğraşan bir Türkmen köyünde kolhoz kurulması uğruna verilen mücadeleyi anlatmaktaydı.

1930'lu yıllarda ulusal sinemanın yaratılması için gösterilen çabalara genç Türkmen yazarları, yönetmenleri, kameramanları ve sanatçıları hep birlikte katkıda bulundular.

1933 yılında gösterime giren uzun metrajlı "Yedi Kalp" adlı konulu filmde başrolü (Çoban Oraz rolünü) ilk Türkmen sinema oyuncusu Aşir Melyayev oynamıştı. Türkmen sinema tarihinde yer alan en önemli filmlerden biri olan "Ben Döneceğim" (1935, yönetmen: Aleksandr Ledaşev) adlı konulu filmin senaryosu, şair Oraz Taçnazarov'un katılımıyla ve yine onun "Batrak" (Irgat) adlı şiirinin motifleri kullanılarak yazıldı. Filmin önemli rollerinden birini de (Nuri rolünü) Türkmen Dram Tiyatrosu oyuncusu Gulluk Hocayev oynadı.

1939 yılında Türkmenfilm stüdyosunun imkanları genişletildi.

1940 yılında çekilen "Dursun" adlı film (yönetmen: E.C İvanov-Barkov), ünlü sanatçı Altı Karlıyev'e sinemanın yolunu açmıştır. Bugün, Türkmenfilm Stüdyosu Altı Karlıyev'in adını taşımaktadır. Bu film, Sovyetler Birliği Devlet Ödülü'nü alan ilk Türkmen filmidir. "Dursun" filmi gelecekte Türkmen sinemasının ustaları olarak anılacak Aman Gülmemedov, Suray Muradova, Sarı Karnıyev, K. Gülmuradov ve Ata Devletov gibi isimlerden oluşan büyük bir grubu bünyesinde toplamıştır.

1941'de dünyayı savaş ateşi sarınca faşizmin işgal ettiği Ukrayna'nın Kievfilm stüdyosu Türkmenistan'a nakledildi.

Ukrayna'dan gelen sanatçılar içinde ünlü yönetmenlerden A.Dovjenko, M.Donskoy, İ.Savçenko da bulunuyordu. Ukrayna ve Türkmen sinema sanatçıları ortak çalışmaları sonucu "Ukrayna Steplerindeki Partizanlar", "Stebelkov Bulutlarda", "Ve Çeliğe Su Verildi" ile "Kızılhaç Adamları" adlı konulu filmler yapıldı.

Özellikle Mark Donskoy tarafından çekilen ve Amerika Birleşik Devletleri Başkanı Roosevelt'in Beyazsaray'da etkilenerken izlediği ünlü anti-faşist film "Gökkuşağı" da adı anılmaya değer bir filmidir.

İkinci Dünya Savaşının yaralarını sarmaya zaman bulamayan Türkmənistan'ın başına 1948 yılında yeni bir felaket geldi. Bu bölgede meydana gelen deprem birçok köyü ve özellikle Aşkabad'ı yerle bir etti. Tabii ki, bu da Türkmənistan'da film çalışmalarına uzun zaman ara verilmesine sebep oldu.

1950'li yılların başlarında Aşkabad, yeni kurulmuş bir kente benziyordu. Türkmən sinemasında, bu dönemde Meret Atahanov, Hangeldi Ağahanov, Annamuhammed Geldiyev gibi yeni yönetmenler yetişmeye başladı. "Uzaktan Gelen Gelin" filminin başrol oyuncusu Altı Karlıyev, oyunuyla yüksek bir performans sergilemişti. Bu komedi filmi Türkmən sinemasına ikinci kez Sovyetler Birliği Devlet Ödülü'nü, genç oyuncusuna da uluslararası ün kazandırmıştır. Daha sonraları Altı Karlıyev, yönetmenlikte de başarılı olarak "Kararlı Adım", "Mugamın Sırları", "Mahtumkulu" gibi önemli filmlere imzasını atarak, Türkmən ulusal sinemasının temeli olan epik ve lirik öğeleri birleştirecek ve sanata Baba Annanov, Artık Calıyev, Hommat Mullik ve Liza Karayeva gibi yıldız oyuncular kazandıracaktır.

1965 yılında yazar Berdi Kerbabayev'in aynı adlı romanından Altı Karlıyev'in beyazperdeye uyarladığı "Kararlı Adım" filmi, Türkmən sinemasında önemli bir hadise oldu. 1967 de Sovyet Cumhuriyetler'i Sinema Festivalinde en iyi film ödülünü kazanan bu eser, Türkmənistan Cumhuriyeti'nin Devlet Ödülü'ne layık görüldü.

Türkmən sinema tarihinin en önemli kilometre taşı, dış basının ve yabancı eleştirmenlerin Türkmən sinemasına dikkat çektiği ve bu ekolün özellikleri hakkında yazılar yazmaya başladığı 1960'lı yıllardır. Yine bu yıllarda Türkmənfilm Stüdyosu'na Moskva'daki Devlet Sinema Enstitüsü'nün (VGİK) mezunları olan Bulat Mansurov, Hocakulu Narlıyev, Yazgeldi Seyidov, Kakov Orazsahatov, Muhammet Soyunhanov, Usman Saparov gibi yeni yetenekler gelmişlerdi.

Bulat Mansurov'un "Yarışma" (1963) adlı filminin gösterime girmesinin ardından basında dünyaca ünlü yazar

Cengiz Aytmatov'un "Baltaları Kuma Gömen Musiki" başlıklı bir makalesi yayınlandı. Aytmatov makalesind; "Bu alışılmadık filmi seyrettikten sonra, sanki açık alanda bir fırtınaya yakalandığımı ve iliklerine kadar ıslanıp, gökkuşağımı ruhunda götürdüğün duygusuyla ayrılıyorsun. İçindeki bu aydınlığa seviniyorsun, ve uzun süre gördüklerinin etkisi altında kalıyorsun. Böyle anlar pek seyrek yaşanır... Orta Asya sinemasında, kanaatimce, buna benzer bir yapıt hiç olmadı. Bu film, dünya sinemasının başarıları aynı vasıfta. Bu filmden sonra hem sinemada, hem de sahnede birçok şeyi tekrar gözden geçirmek kısacası, yarışma çitayı yükseltti." diyordu.

Türkmən sinemacılarının milli tarihe ve folklorik unsurlara yönelmesinde şaşılacak bir şey yok. Çünkü, Türkmənistan'da folklorün özel bir önemi var. Büyüleyici güzellikteki masallar, efsaneler ve şarkılar Türkmən yaşam geleneklerinin, renkli kültür yapısının, ruhsal gereksinmelerinin büyük ölçüde arlaşmasına yardım etmiştir.

Temel kaynağı Nurmurad Sarıhanov'un "Şükür Bahşi" adlı öyküsü olan "Yarışma" filminin konusu bir milli ozanla ilgili efsaneye dayanır. Ozan, düşman komşu devlete gider, en iyi saray müzisyenleriyle yarışa tutuşur, kazanır ve kardeş kanı akıtılmasının önüne geçer.

Bulat Mansurov'un filmi, geçmişi anlatırken, hem bugünü öyküler, hem geleceğe atıfta bulunur. "Yakınlarda oldu ve daima" diye bağlar olayların geçtiği zamanı girişte.

Gerçekten de, filmdeki sorunlar, düello yapan iyilik ve kötülük, savaş ve barış, zorbalık ve merhamet, halk ve saray sanatı bütün zamanlar ve halklar için ebediyen var olacaktır. Filmin ses getirmesindeki önemli etkenlerden biri de, o zamanlar henüz çok genç bir besteci olan Nui Halmamedov'un, dutarın çok sesliliğiyle senfonik orkestranın klasik polifonisini organik bir biçimde birleştirerek elde ettiği sentez müziğidir kuşkusuz.

“Yarışma”nın başarısı, Türkmen sineması için önemli bir dönüm noktası oldu, Uluslararası Cannes Film Festivali’nde gösterildi. Bir Orta Asya Sovyet Cumhuriyeti filmi ilk kez bu derecede yüksek düzeye çıkıyor ve böyle bir itibar kazanıyordu. “Yarışma”, festivalin yarışma dışı bölümde En İyi Film Özel Ödülü’nü aldı.

Bu filmden sonra yetenekli yönetmen Hocakulu Narlıyev’in “Gelin” (1972) filmi de dünya semalarında gösterime girdi, uluslararası festivallerde ödüller topladı, Sovyetler Birliği Devlet Ödülü’nü aldı. H. Narlıyev’in sonraki yıllarda yönettiği “Kadın Atları Eyerlediği Zaman”(1975), “Hayır Demeyi Öğren!”(1977), “Cemal’in Ağacı” (1980), “Mutluluktan Esirgenmiş Sevgililer” (1985) adlı filmleri de uluslararası ve Sovyet sinema festivallerinde birçok başarı kazandı.

Bu başarıların devamı Halmamed Kakabayev ve Usman Saparov’un çalışmalarıyla geldi. Bu iki yönetmenin sanatsal yönden bütün farklılıklarına rağmen, önemli bir ortak noktaları vardı. O da filmlerinin çocuklar ve çocuklukla ilgili olmasıydı. Halmamed Kakabayev’in “Çocukla Katır”, “Atın Çalınması” (1978), “Babam Geri Dönecek”(1981), “Kısa Kollu” filmleri, yalnızca dünyayı tanımakla kalmayan, kendi manevi yollarını da bulan küçüklerle ilgili dramatik öykülerdir. “Oğul”, yönetmenin en ünlü filmidir. Bu filmde, savaş çocuklarının yoksulluğu, müzik eğitimini savaşta ölen babasından almış becerikli bir çocuk ve babalarla oğullar arasındaki ayrılmaz bağın yaşamdaki rolü anlatılmaktadır. “Oğul”, Hindistan’da (Yeni Delhi) Uluslararası Film Festivali’nde Gümüş Fil Ödülü’ne layık görülmüş, Mısır’da (Kahire) Uluslararası Çocuk Filmleri Festivali’nde büyük ödülü almış, İtalya ve İranda gösterime girmiş, Türkmenistanda Mahdumkulu Devlet Ödülü’nü almıştır.

Türkmenfilm Stüdyosu’na en çok uluslararası ödül getiren filmlerin başında, Usman Saparov’un yönettiği “Erkekler Yetişirken”ni (1982) sayabiliriz. Ailesinin tek erkek çocuğu

olan ve şımarık yetiştirilmiş bir oğlanın yazın çoban dedesinin yanına gönderilişini, otlaklarda dedesi ve doğayla birlikte karakterinin büsbütün nasıl değiştiğini anlatan bu film, Uluslararası Moskva Film Festivali’nde altın, Mannheim’da birincilik, Portekiz Çocuk Filmleri Festivali’nde Büyük Ödül, İtalya’da Altın Madalya aldı. Ve sonunda Sovyetler Birliği Devlet Ödülü’nü de kazandı.

Türkmen sinemacıları hakkında şunu da söylemeliyiz ki, onlar Sovyet döneminde de kendi milletinin çocukları olarak kaldılar. Onlar, tüm çalışmalarında ulusal saygınlığı korumayı, kendi kültürlerinin kaynağından ve evrensel insani değerlerden beslenmeyi, tek tip Sovyet halkını yaratmak için devletin uyguladığı asimilasyon politikasına sanatla direnmeyi ilke edindiler. Gerçek ulusal sanatçıların eserleri hiçbir zaman, Sovyet sanatının şu sahte formülüne uygulanamadı. Formda ulusal, içerikte sosyalist. Zira, ulusal anlayış ne bir çerçeveden, ne bir fondan, ne de bir süsten ibaretti. O, dünyayı algılayışın, felsefenin, sezginin, karakterin ve daha birçok şeyin belkemiğidir.

Sovyet döneminde çekilen en iyi Türkmen filmleri, birçok dünya ülkesinin takdirini kazanmıştır. Bu filmler saflığı, ulusal özgünlüğün yaşamı kavrayışındaki erdemini ve beşeri hakikatlerin Türkmenlere özgü manevi şuurunu içlerinde taşıyordu. Yine de, Parti diktasının siyasal baskıları, Sovyet sanatının sınıfsal ve din düşmanı eğilimleri, yaşam kurallarındaki çifte standartlar sinemacıların filmlerini de, kaderini de etkilemiştir. Birçok film, Partinin sansüründen geçerek ideolojik ölçütlere uygun biçimde kırılmış, sanatsal niteliğini ve değerini kaybetmiştir. Birçok orijinal fikir ve tasarımı ya tümenden kısırlaştırılmış, ya da üstü örtülmüştür. Bu durum tüm Türk Cumhuriyetleri sinemasına özgüdür.

Uluslararası ödüllerin ve devlet ödüllerinin (5 SSCB Devlet Ödülü, 5 Türkmenistan Devleti Mahdumkulu Ödülü) bolluğuna rağmen, Moskova tarafından Türkmenfilmin yılda

yalnızca 2-3 konulu film üretmesine izin veriliyor ve teknik altyapısı finanse edilmiyordu.

Türkmen sinemacılarının, kendi filmlerini pazarlamaları, festivallerde göstermeleri ve uluslararası sinema dünyasıyla ilişkiye girmeleri merkezi yönetim tarafından keskinlikle yasaklanmıştı (tüm cumhuriyetlerde olduğu gibi). Örneğin, bir şaheser olan “Yarışma” filmi, devrimci Sovyet yurtseverliğinin ideallerine uygun görülmediği için pasifize edilmiş, ne yurt içinde, ne de yurt dışında yeterli düzeyde gösterime girememiştir. Ancak Türkmenistan bağımsızlığına kavuştuktan sonra filme gereken ilgi gösterilmiş ve film Mahdumkulu Ödülü’ne layik görülmüştür.

Sovyetler Birliği’nin dağılmasıyla birlikte Rusya’yla iktisadi ilişkilerin sona ermesi, Moskova’nın finansal desteğine bağımlı olan ulusal sinemaya büyük bir darbe vurmuştur.

Bağımsız Türkmenistan devleti henüz çok genç. Değişen ve gelişen bir dünyada, yüzyılların ve binyılların sınırında zor bir dönemde doğdu. Ancak Türkmenlerin omuzlarında, hümanist gelenekleriyle, barışseverliğiyle, misafirperverliğiyle, yüksek erdemleri ve ulusal maneviyatıyla anlı şanlı bin yıllık bir tarih var. Ulusal direnişin başında, Türkmen sanatçıları, bir kısır döngü içindeki bu uygarlıktan yeni bir Türkmen devleti yaratmak, ulusu kendi değerlerine, diline, inancına, geleneklerine kavuşturmak, uluslararası topluma verimli bir işbirliğinin ve kültürel ilişkilerin dayanağı olan açık kapı politikasını garantileyen bir ülke oluşturmak için çalışıyorlar.

Bugün, ülkelerinin ve liderlerinin dünya otoritelerince onaylanan başarılarıyla kıvanç duyan Türkmen sanatçıları, ulusal kültürlerinin engin tarihine sırtlarını dayamış, hem antik, hem de çağdaş kültürlerini yeni bir felsefi ve edebi kavrayışla ele alarak yeni ve büyük başarılar için çalışmaya koyulmuşlardır. Son sekiz yılda çekilen Türkmen filmleri, en saygın uluslararası festivallerde layıkıyla kendini tanıtmış,

Türkmen sinemasında ortaya çıkan bu yeni dalga hakkında basında eleştirmenlerce olumlu yazılar yazılmıştır.

“Melekçik, Mutluluk Getir” (yönetmen: Usman Saparov), “Yandım” (yönetmenler: Bayram Abdullayev, Lora Stepankaya), “Adam ve Çam” (yönetmen: Halmamed Kakabayev), “Kemine” (yönetmen: Oraz Gummadov), “Tatlı Kaçık” (yönetmen: Eduard Recepov), “Efsane”(yönetmen: Kerim Annanov) ve başka Türkmen filmleri, üç kıtada, en saygın uluslararası sine-forumlarda Almanya’da (Berlin), Çek Cumhuriyeti’nde (Karlovy Vary), Kanada’da (Montreal), ABD’de (New York, Şikago), Rusya’da (Moskova, Soçi), Türkiye’de (İstanbul), İran’da (Tahran), Hindistan’da (Yeni Delhi), İngiltere’de (Londra) ve daha birçok yerde seyirciyle buluşmuş, büyük ilgi görmüştür.

“Melekçik, Mutluluk Getir” filmi, uluslararası sinema festivallerinde tam 16 ödül almıştır. Bunların altısı grand-pri dir. “Yandım” filmi de FIBRESCI ve UNESCO gibi uluslararası örgütlerden ödüller almıştır.

Maalesef bugün Türkmen sineması bir durgunluk döneminden geçmektedir.

Aşkatat’ta küçük sinevizyon odalarının yanı sıra bir tek sinema salonu bile çalışmamaktadır. Sinema stüdyosu sayılan alan bile dağılmış, yerine yenisinin inşa edilmesi planlanmıştır. Son yıllarda yeni film üretilemiyor. Yukarıda adları zikredilen ünlü Türkmen sinemacılarının ekseriyeti başka işlerle uğraşmakta, ya da koltuk altlarında projelerle dolaşıp sponsor aramaktadırlar.

Bütün bunlara rağmen Türkmen sineması yeniden yapılanma sürecine girmiş bulunuyor. Temennimiz yakın gelecekte, 21. yüzyılın Türkmen sinemacıları olacak yeni bir neslin uluslararası arenaya çıkmasıdır.

*Prof. Dr. Teyfik İsmailov
Aksiyon. Üç aylık, Düşünce ve Kültür Dergisi
Sayı: 2.1 Şubat 2001, İstanbul*

ÇAĞDAŞ KAZAK ŞİİRİNİN PARLAYAN YILDIZI

Seçkin Kazak şairi Muhtar Şahanov, 1942 yılında Kazakistan'ın Çimkent şehrinde doğmuştur. Şahanov'a "Kazakistan Cumhuriyeti Halk Yazarı" ve "Kırgızistan Cumhuriyeti Halk Şairi" unvanları verilmiştir. Kalifornia Eğitim ve Sanatlar Enstitüsü Bilimler Akademisi'nin, Kazakistan'ın ve yurt dışındaki birçok akademi ile üniversitenin üyesi ve fahri profesörü olan Şahanov, Sovyetler Birliği ve Kazakistan'ın Lenin Komsomol Ödülleri, Türkiye Cumhuriyeti'nin Türk Dünyası'na Yararlıklar Ödülü ile Jambul Ödülü'nün sahibidir.

1997 yılında hümanizm dolu manzum eserlerinden dolayı UNESCO Booruker Kulübü tarafından Orta Asya'da "Yılın Merhametli Adamı" seçilmiştir. 2000 yılında da son on yılda en çok okunan şair olarak kendisine Kazakistan Bilim ve Sanatlar Koruyucusu, Tarlan Ödülü verilmiştir.

Kazakistan'da demokrasinin gelişmesine büyük katkıda bulunan Şahanov hayatını tehlikeye atma pahasına SSCB'de totaliter rejime karşı ilk önemli demokratik hareket olan ve Sovyet Cumhuriyetleri'nde milli bilincin uyanmasını sağlayan 1986 Almatı Olaylarının önde gelen aydınlarından olmuştur.

Aral Gölü'nün korunması gerektiğini savunan ilk aydınlardan biri olarak 1992'de devlet başkanlarının toplandığı Rio de Jeneiro'da kendisine Birleşmiş Milletler Çevre Programı Ödülü verildi; adı Şeref Defteri'ne yazıldı.

Şahanov 30'dan fazla şiir kitabının sahibidir. Cengiz Aytmatov'la birlikte Kuz Başında Avcının Çığılığı (Şafak Sancısı adıyla Da Yayıncılık'tan yayımlandı) adlı söyleşi kitabı ile Sokrat'ı Anma Gecesi: "Kalın Kafalının Postundaki Yargılama" adlı oyunun yazarıdır.

Son kitaplarından biri olan Uygarlığın Yanılgısı, birçok dünya diline çevrilmiş ve kısa bir süre içinde dünyada tanınmıştır. UNESCO, ikinci bin yılın bitiminde evrensel

sorunları ortaya koyan bu esere büyük değer verecek özel bir etkinlikle 1999 yılı Mart ayında Paris'teki merkezinde tanıtımını yapmıştır.

Bu şiirin farklı bölümleri Uluslararası Isık-Göl Forumu'nda (1997), UNESCO Kişinev Forumu'nda (1999) sunulmuştur. Ayrıca şiirin Viyana'da yayınlanan ve tüm devlet başkanlarına gönderilen Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konseyi'nin yıllık sonuç raporuna dahil edilmesi, uluslararası düzeyde kabul edildiğinin bir kanıtıdır.

Muhtar Şahanov'u iyi tanımak için onunla şahsen tanışmak şart değildir. Fakat kendisini tanıyıp da onun bilgisinin, entelektelliğinin genişliğine hayran olmamak da mümkün değildir.

Şahanov'un şiirleri ve şiir-romanları öncelikle gerçeği yansıtır, daha sonra da okurda ideal hakkında düşünceler uyandırır. Bu 60 yaşındaki Kazak ve Kırgız şairinin en çok okunan romanlarının ayırt edici özellikleri; Doğu motifleri, ahlaki dürüstlük ve tahrif edilmemiş gerçeklerin ağırlıkta olmasıdır. Şahanov, eserlerinde parlak sahneler yaratmayı başarabilen bir sanatçıdır.

Şahanov ata yurdu Orta Asya'da şiirleri ve sahne eserleriyle dikkat çeker. Buna rağmen diğer yetenekli Kazak şair ve yazarları gibi ne yazık ki, Türkiye'de henüz o denli tanınmamıştır. Da Yayıncılık'tan çıkan elinizdeki kitabı, okuru daha ilk dizelerinden itibaren hayran bırakacak ve Şahanov'u tanıttacaktır.

Kazakistan'ın bugün en tanınmış şairi, oyun yazarı sayılan ve halen Kazakistan Cumhuriyeti'nin Bişkek Büyükelçisi olan Muhtar Şahanov, ilk eserlerinde siyasetle arasında mesafe bırakmaya çalışmış, yeniden yapılanma yeniliklerinin taraftarı olmuştur. İlk kitaplarında Kazak-Sovyet hayat tarzının çarpıcı analizlerine rastlanır. Bugünde sosyal ve kültürel değişimlerin dikkatli bir gözlemcisi olan şair, keskin konu ve temalardan hiç çekinmez. Şahanov, Asya'nın epik geleneği ile edebiyatın

Batı'ya özgü teknik və biçimlerini ustalıklı ilişkilendirmeyi başarır. Eserlerinde Doğu'nun bilgelik motifleri ön plana çıkar. Sık sık Doğu'nun büyük şairlerinin, bilim adamlarının, düşüncelerine başvurulan bu ünlü şairin kitapları birçok dünya diline tercüme edilerek ABD, Japonya, Hindistan, Fransa, Almanya gibi 25 ülkede yayınlanmıştır.

Şahanov, çok yönlü bir yetenektir; her zaman aktüel niyetlerini canlandırmak için en uygun sanat dalına başvurur. Onu en çok şiir ve sahne oyunu çeker. Son kitaplarının üslubu bu sahneye olan anlatım araçlarıyla belirginleşir. Şahanov bir diyalog ustasıdır; eskizvari kısa ve aynı zamanda öncü, keskinleşmiş tasvirin ustasıdır. Eserlerinde çokça simgesel işaretler olsa da, Şahanov hazır formüller sunmaz; canlı, değişken, gelişen ve biçimlenen insanları ortaya çıkarır. Onun anlatım yöntemi psikolojik açıdan somuttur. Onun sesi ve anlatımıyla temâyüz eden ferdi bir üslubu vardır.

Şahanov olgun bir insan, çok yönlü yaratıcılığa sahip duyarlı bir sanatçı ve yüksek kültürlü bir devlet adamıdır. Şahanov'un son ürünü olan elinizde "Cengiz Han'ın Sırrı" adıyla yayınlanmış olan "Cezalandırılan Hafıza'nın Kozmo-Formülü" adlı manzum romanı Nobel Ödülü sahibi H. Durr dahil bazı Batılı edebiyat tarihçilerine göre günümüzün en önemli eserlerinden biri ve başlı başına Orta Asya sanat-felsefe geleneğinin bir başarısıdır. Romanın "Cengiz Han'ın Sırrı" adlı bölümü ondan fazla ülkede sahnelenmiştir.

"Cengiz Han'ın Sırrı" adlı manzum romanı, Alman şairi Friedrich Hitser'in deyimiyle "Avrupa için yıldırım topu" niteliği taşıyan ve UNESCO tarafından yüksek düzeyde değerlendirilen daha önceki "Uygarlığın Yanılgısı" adlı şiir-romanında olduğu gibi, birçok roman temasını özetler ve iki yüzyılın kesiştiği bir dönemde insanlığın en önemli manevi sorunlarına değinerek zamana boyun eğmeyen beşeriyet hafızasının cezalandırıcı özelliği ile ilgili düşünceleri dile getirir. Eserin bir bölümü olan "Cengiz Han'ın Sırrı" adlı

felsefi dram, insanlık tarihinin en zalim ve azgın dehalarından birinin son günlerini ele alır.

Cengiz Han çaresi olmayan bir hastalığa yakalanmıştır. Hekimlerin bütün çabaları boşunadır. Fakat, Otrar şəhərində savaşta şəhit düşmüş Aybar adlı bir bilim adamının bu hastalığın ilacını bulduğu öğrenilir. Bu ilacın tek nüsha reçetesi dünyanın İskenderiye'den sonra en büyük kütüphanesi sayılan Otrar kütüphanesindedir. Ancak Otrar Hanı Kayırhan'ın gizli emrine göre, şəhərin düşüşündən üç gün önce bu kütüphanə reçetəylə bir yerlə saxlanılmışdır. Esir alınan bilim adamının kərisi Akerke, bu olaya tənək olan və həyatda kalan tək kişidir. Akerke çox okumuş, bilgili bir kədir. Cengiz Han'ın askerləri hər türlü işkəncəyi dener, ancak bu cesur və mert kədiyi konuşturməyi bəşarəməzlar. Cengiz Han kədiyi bu gizli yeri söyleməsi kərsilığında Otrar şəhərinin tacını vadedir. Eđer gizli kütühanənin yerini sölərsə Cengiz Han həyatda kalacak və yeni kanlar akıtacaktır. Cengiz Han ilə Akerke arasında həyat, iktidar, sorumluluk gibi dēđerler üzərinə son dərəcə ilgi çekici diyaloglar gəçer. Kədiyi, diktatörün gizli niyetlərini açığa çıkarır. "Sen üç şeytani güc tərəfindən idarə ediliyorsun" der. Bunlar: Başkasının mutluluğunu kəskənəmə, sınır tanımayan şöhrət düşkünlüğü, hər şeyə aşırı imrenmədir.

"Güç və iktidarı hər şeydən üstün tutuyor; mutluluğu düşmanı yakalayıp katletmək, onun kədiyiylərinə sahip olmaqta gürüyorsun. Nikahlı 4 eşinin və 500 kişilik hərəminin sənə rühsal sevgiylə dēđil, yalnız fizikən, bədenən hizmet verdiklerini hiç düşündün mü? Onların sənə aşkla dēđil, sadəcə zorunlu bir itaatla bađlı olduklarını düşündün mü? Sen onların çođu zaman kəsa, anlık duyularını yanlışıqla dərən bir aşk sandın. Sənənlə yalnız bədenləri yaşamış, yaşamamış yürekleri onların! Aldandın!..." dər.

Cengiz Han bu güzel və akıllı, aşkına vefalı və sadık, manən zengin kədiyiylərinin kərsilığında yenildiğini kəbul edər. Akerke kədiyiylərinə özgü hisləri sayəsində Cengiz Han'ın gözlerini

hakikatlere açar. Bunun yanı sıra genç kadın, Cengiz Han'ın Otrar Hanının vasiyetini açıklar. Otrar'dan sağ kurtulan her kişinin Cengiz Han öldükten sonra onun mezarını bularak üzerine üç kara taş bırakacağını, böylece bir müddet sonra kara taş yığına dönecek olan mezarın halkın nefretinin sembolleştiği bir anıt olacağını söyler ve sonunda, "Kötü bir insanın mutlu olması mümkün değil, kötülük sonunda yaratıcısı için bir beladır!..." der.

Bunları duyan Cengiz Han büyük bir korkuya kapılır. Güvendiği adamlarına şöyle vasiyet eder. Gömüldükten sonra mezarının bulunmaması için üzerinden 10 bin ordu geçecek, onu gömen kişiler derhal öldürülecek ve onları öldürenler de öldürülecektir. Böylelikle Cengiz Han bu sırtı beraberinde götürecektir.

Bu dramın ana temalarından biri de her toplumun altın kaynaklarının var oluşunun zaruretidir. Bu altın kaynaklar toplumun önde gelen insanları, halkın kültür varlığını simgeleyen aydınlardır. Otrar Hanı Kayır Han da halkının üç değerli insanını koruyamadıkları, savaşta kaybettikleri için kendini ve ordu erkânını suçlamış, bu hatalar nedeniyle bilim ve sanatta en az üç yüzyıl geri gittiklerini söylemiştir.

Bu dram tarihi belgelerin aydınlığında yazılmasına rağmen manevi ve ahlaki çağdaş konulara, güncel sorunlara el atıyor. İktidar ve ölüm temasını ön planda ele alan oyun, bencilliğin ve kendine kapanmanın zararları üzerine, geçmişten ders alınması gerektiği konusunda insanları uyarıyor, dünyanın gelişmesinin bu ölçütlere bağlı olduğunu altını çiziyor.

2002-2003 sezonunda İstanbul Şehir Tiyatroları sahnelerinde sergilenmesi düşünülen bu dram bir sahne oyunu olarak Türkiye'de, Türk oyuncularınca sahneye konulan ilk Kazak oyunu olacaktır.

Cengiz Aytmatov'la birlikte yazdıkları, I. Türk Dünyası Tiyatro Günleri'nde seyrettiğimiz "Sokrat'ı Anma Gecesi" adlı oyunu ve şiirlerini ilk tanıdığımız Kazak şairinin yeni basılmış

bu kitabı ve "Cengiz Han'ın Götürdüğü Sır" adlı tiyatro oyunu, 60 yaşındaki bu şairi bizlere daha da yakından tanıtacak ve sevdirecektir.

"Çağdaş Kazak Şiiri'nin Parlayan Yıldızı" olan Şahanov, Kazaklar'ın olduğu kadar bütün Türk aleminin övücüdür.

*Prof. Teyfik İsmailov
Mimar Sinan Üni. Güzel Sanatlar Fak.
Sinema-TV Bölümü Öğretim Üyesi, Yönetmen
İstanbul, Haziran /2002*

SANAT DOSTU OKEYEV'İN ARDINDAN

Güneş doğmak üzere. Bu kez her zamankinden çok daha isteksiz olduğu belli. Kuşlar civıltıyı bırakmış, susarak karşılıyordu bu sabah.... Ve güneş doğuyor. Fakat ne acı! Semada bize gülen o güneş, saklanıyor ve bir bulutla gölgelenmeyi tercih ediyor. Bu sabah, yağmur tanecikleriyle insanların hüznünü yansıtan bulutlar ağılıyordu.

Türk Dünyası medeniyetini, sinemasını acı bir haber бүрүdü, Türk dünyası büyük bir kayıp verdi. Bu kayıp, Nazim Hikmet'in kaybına, Kemal Tahir'in, Yılmaz Güney'in kaybına benzer. Yürekləri fetheden, görüntüleriyle seyirciyi büyüleyen Kırgız sinemasının ustası elimizden gitti.

Kırgızistan'ın başkenti Bişkek bugün dalgalanıyordu. İnsan denizinin dalgaları sevimli sinema ustası Tolomuş Okeyev'in cenazesini hürmet ve ihtiramla son menziline uğurluyordu. Mezarının başında söylenen veda sözleri, uğurlayanların kalbinde silinmez izler bıraktı. Kardeş Kazakistan'dan, Türkmenistan'dan, Özbekistan'dan, Azerbaycan'dan, Türkiye'den ve birçok diğer ülkeden, Moskva'dan, Petersburg'dan sanatçı dostlarının Kırgız sinema ustası hakkında söyledikleri yürekleri alevlendirdi.

Kırgız kültür tarihinde öyle sanatçılar var ki, onların adı büyük iftihar hissiyle, gururla anılıyor. Mesela, Manas Destanı'nın canlı ansiklopedisi sayılan, hafızasında bin yıllık efsaneleri saklayan, güzel sesle Manasçı Sayakbay Karaläyev, Kırgız sinemasının tekrar edilemez büyük oyuncusu, ressam Suymenkul Çokmorov unutulabilir mi? Şüphesiz ki, hayır! Bu meşhur ve unutulmaz sanatçılarla birlikte 66 yaşında aramızdan ayrılan büyük sinemacı ve hepimizin saygıyla andığı Tolomuş Okeyev'in adı da unutulmaz. Tolomuş Okeyev, Kırgız sinemasında derin anlamlı, canlı bir kitaba benzetilebilir. Genç Kırgız sinemacıları sık sık bu kitaba müracaat ediyorlardı. Son yıllarda Kırgız sinemasında üretilen ünlü filmlerin en iyi dostu, tavsiyecisi ve yardımcısı Tolomuş Okeyev idi.

1932 yılında Kırgızistan'ın ücra bir köyünde doğan Tolomuş Okeyev, 1962'de Ppetersburg Sinema Mühendisliği Üniversitesi'ni bitirdi ve "Kırgızfilm" stüdyosunda ses teknisyeni olarak çalışmaya başladı. 1964 yılında Moskva Yüksek Yönetmenlik ve Senaristlik Enstitüsü'nde yönetmenlik yüksek lisans eğitimi gördü. Türkiye'de Kırgızistan Cumhuriyeti'nin Ankara büyükelçiliğini yaptı.

1963 yılında "Bu Atlar", 1968'de "Boom", 1969'da "Muras" ve 1970'te ise "İsabetli Kuşlar" adlı belgesel filmlerini çekti.

1965'te uluslararası alanda ün kazanan "Çocukluğumun Gökyüzü", "Ateşe Tapınma"(1971), "Kurt Sultanı"(1974), "Kızıl Elma" (1975), "Ulan" (1979), "Altın Sonbahar"(1981), "Kar Leoparının Soyü"(1984), "Sevgi Serabı"(1988) adlı uzun metrajlı konulu filmlere yönetmenlik yapan ve birçok başarılı senaryoya kendi imzasını atan sanatçının, bunun yanı sıra, "İlk Öğretmen", "Toprak Ana", "Beyaz Gemi", "Erken Gelen Turlar" gibi filmlerin ortaya çıkmasında da teşebbüsü ve gayreti olmuştur.

Hatırmdadır, o derdi ki, "Sanatçı, halka daha yakın olmak için kendi folklorundan faydalanmalıdır mutlaka. Gerçek

anlamda her sanat eseri kendi halkının yaratıcılık çeşmesinden gıdalanmalı, bunu kullanmalı, böylelikle sanatçı ve sanat, halkın karşısında insanlık ve vatandaşlık borcunu yerine getirmelidir. Aksi taktirde, hatta en büyük yetenek sahiplerinin bile eserleri ulusal ve evrensel mahiyet taşımaz. Onların yaratıcılık ürünleri halkın saygısını ve sevgisini kazanamaz."

Fikir fikri doğuruyor. Tolomuş hakkında düşündükçe yaratıcılık hayatımda onunla bağlı olan misaller zincir gibi birbirine diziliyor, hayalimden gelip geçiyor. Daima benimle şakalaşan, güler yüzlü, geniş yürekli Tolomuş hala gözlerimin önünde duruyor.

Arzum şudur ki, genç Kırgız sanatçıları Tolomuş Okeyev'i unutmasınlar, onun zengin sanat mirasını gelecek nesillere layıkıyla ulaştırsınlar. Çünkü Tolomuş, Kırgız kültürünün, özellikle Kırgız sinema tarihinin nadir bir şahsiyettir, tarih onun gibilerini az getiri. Bir Azerbaycan şairinin dediği gibi:

"Büyük tabiatlar yararır az,

Her yerde, her zaman inci bulunmaz."

Medeniyetin nadir şahsiyetleri üzerine layıkınca söz söylemek kimse için kolay olmamıştır. Ben Tolomuş Okeyev'in sanatı hakkında fikirlerimi kitabımda söylemişim. Ancak şunu da diye bilirimki, Kırgız sinemasının öyle bir sahası yoktur ki, orada Tolomuş'un katkısı olmasın.

Asıl anlamıyla söyleyebiliriz ki, Tolomuş Okeyev, Kırgız sinemasının çırpınan yüreğidir. Tolomuş, Kırgız sinemasını sanatıyla yükseltilere çıkarmakla, dünyaya yaymakla berber aynı zamanda tiz bir hoca, alçak gönüllü, olgun ve güzel bir insandı. Tolomuş mutlu bir bahçıvandı; onun yetenekli talebeleri şimdi Kırgız sinemasının başında duruyor ve yaptıkları eserleriyle bizleri büyülüyorlar.

Tolomuş Okeyev'in sineması büyük bir mekteptir. Genç sinemacılar bu mirastan çok şeyler kazana bilir ve zannımca kazanmalıdırlar. Kanaatimce, bu büyük sinema ustası hakkında

həyatları, kitabları yazılacaqdır. Tolomuş Okeyev'in həyatı Kırqız sinema kəltür tarixinin ən parlaq səyfaələrindən biridir.

Sənətə, onun gözəlliyinə vurgunluk, həyranlık və birçək digər keyfiyətlər Tolomuş'da ruhen, manen sinemaya büyük hərmət, aşk hisləri uyandırmışdır. Yaradıcı, bir vətəndaş olaraq Tolomuş'un sinesinde, rahatlık bilmeyən, hər zaman həaretlə çarpan bir yürek çırpınırdı.

18 Aralık 2001 Salı gününün sabahı facialı bir həber, yıldırım gibi kadim Kırqız toprağına düşdü, dünya sinema alanına yayıldı və onu sarstı. Amansız ölüm, sinema sənəti ustalarından birini, büyük yönetmen, senaryo yazarı, kamil şahsiyət və devlet adamı Tolomuş Okeyev'in dünyasını değıştirdi. Büyük usta, yönetmen artık aramızda değıl, lakin onun adı yaşayacaqdır, çünkü Tolomuş Okeyev'in ürettiğı filmlər sadəcə Kırqız halkının değıl, bütün sinemaseverlerin özüdüür.

Allah ona rahmet etsin...

Tevfik İsmailov
Prof. Mimar Sinan Üniversitesi Öğretim Üyesi,
Yönetmen, Tevfik İsmailov,
"Zaman" qəzetəsi. 24 Ocak 2002

ULUSAL DUYARLILIKTAN EVRENSELE, ŞÖHRET ABBASOV

Özbek sinemasının ünlü yönetmenlerinden biri olan Şöhret Abbasov'la Sovyet döneminde St. Petersburg'da düzenlenen tiyatro ve sinema dallarındaki üniversitelerin şiiir okuma yarışmalarında sık sık jüri üyesi olarak görüşüyorduk. Bu jüriye ben Azerbaycan'dan o da Özbekistan'dan katılıyordu. O zamana dek gerek Sovyet, gerekse uluslararası film festivallerinde birbirimize filmlerimizle "rakip" de olmuştuk, dost da. Her ikimiz de beyazperde sanatına aynı bakışta olmamıza

rağmən digərindən üstün olmayı arzu eddik. Ancak her zaman sənət və ustalık arzularımıza üstün gelirdi.

Şöhret Abbasov'u iyi tanımaq için onunla şahsen tanışmak şart değıldir. Onun filmlerini seyretmek kafidir. Fakat kendisini şahsen tanıtırsa onun bilgisine, entelektüelliğinin genişliğıne həyran olmamak mümkün değıldir.

Şöhret, Özbekistan'da filmleri ve senaryolarıyla tanınır. Buna rağmen digər yetenekli Türk Dünyası senaristleri ve yönetmenleri gibi ne yazık ki, Türkiye'de henüz o denli tanınmamışdır.

25-30 Ocak 2003 tarihlerinde İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür işleri Dairesince düzenlenen "Türk Dünyası'nın Yıldızları" programında yer alan "Şöhret Abbasov Filmlerinden Seçmeler" film haftası seyirciyi daha ilk filminden itibaren həyran bırakacak ve Abbasov'u tamtacacaktır.

İlk filmlerinde Özbek-Sovyet həyat tarzının çarpıcı analizlerine rastlanır. Bugün de sosyal ve kültürel değışimlerin dikkatli bir gözlemcisi olan sanatçı, keskin konu ve temalardan hiç çekinmez. Onun son eseri olan "Atamdan Yadigar Topraklar" filmi dediklerimize canlı kanıttır. Abbasov, Asya'nın şiiir geleneğı ile sinemanın Batı'ya özgü teknik ve biçimlerini ustalıklı ilişkilendirmeyi başarır. Filmlerinde Doğu'nun bilgelik motifleri ön plana çıkar. Yaradıcılığında sık sık Doğu'nun büyük şairlerinin, bilim adamlarının hayatına başvurur bu ünlü yönetmen Ebu Reyhan Biruni ve Hakim Niyazi gibi ünlü adamların hayatını da beyazperdeye aktarmışdır.

Abbasov olgun bir insan, çok yönlü yaratıcılığa sahip duyarlı bir sanatçı ve yüksek kültürlü bir senaristtir. Abbasov'un son ürünü olan "Atamdan Yadigar Topraklar" filmi Sovyetler'den sonra üretilen Özbek filmleri içinde sinema eleştirmenlerine göre günümüz Özbek sinemasının önemli beyazperde eserlerinden biri ve öyküsü Özbek sinemasının da sanat – felsefe geleneğinin bir başarısıdır. Bu dramatik film tarihi belgelerin aydınlığında yazılmasına rağmen manevi ve

ahlaki açıdan çağdaş konulara, güncel sorunlara el atıyor. İktidar ve ölüm temasını ön planda ele alan film, bencillığın ve kendine kapanmanın zararları üzerine geçmişten ders alınması gerektiği konusunda insanları uyarıyor, dünyanın gelişmesinin bu ölçütlere bağlı olduğunu altını çiziyor.

Özbek yazarı Togay Murad'ın aynı adlı romanından beyazperdeye uyarladığı, bir Özbek köyünün yüz yıllık dönemini konu eden "Atamdan Yadigar Topraklar" adlı filminde olaylar, Çarlığın Türkistan'ı ele geçirmesiyle başlar ve günümüze kadar süregelir.

Kanaatimizce "Atamdan Yadigar Topraklar"da filmin yönetmeni Şöhret Abbasov, artık tarihe karışmış eski Özbek dünyasını, adet ve gelenekleriyle, kent ve köyleriyle, türkü ve oyunlarıyla çok gerçekçi bir biçimde canlandırmıştır. Çağdaş Özbek sinemasının bir öncüsü olan Şöhret Abbasov, Özbekler'in olduğu kadar bütün Türk Dünyası'nın da övüncüdür. Şöhret, doğup büyüdüğü dünyanın birikimini kullanan, gelenekten hareketle yeni biçimlere, üst terkiplere ulaşan çok yönlü bir kültür adamıdır. Onun usta kaleminden doğan film senaryoları ve ürettiği filmler, çağdaş Özbek kültürüne önemli katkılar sağlamıştır. Şöhret, 1960'lı yıllarda Özbek sinemasına yeni hava getiren sinemacılar kuşağının önde gelen isimlerden biridir. Çağdaşımızın zengin manevi dünyasını, endişe ve sorunlarını yüksek estetik seviyede yansıtan filmleri daima seyircilerin dikkat merkezinde olmuştur. Evrensel ulusallığın ayrılmaz birliğini oluşturan çok yönlü sanatı, Özbek halkının birçok ülkelerde tanınmasına yardımcı olmuştur.

1962 yılında sinemada ilk yönetmenlik ürününü veren Şöhret Abbasov, usta bir senaryo yazarı, titiz bir tiyatro rejisörü ve nihayet bir sinema yönetmenidir. 1962 yılından bugüne Şöhret, Özbek sinemasının tarihinde yönettiği yirmiyi aşkın ilgi çekici filmlerin yaratıcısı olarak yerini almıştır.

1931 yılında Taşkent'te doğan Şöhret Abbasov, Taşkent Tiyatro Enstitüsü'nde sanat eğitimi aldı. 1958 yılında Mos-

kova'da senaristlik ve yönetmenlik yüksek lisansını tamamladı. Aynı yıl W. Saroyan'ın romanından uyarladığı "Filipinli ve Sarhoş" adlı kısa metrajlı filmi yönetti. Mezuniyet filmi sayılan bu beyazperde eserinin başansı onu daimi olarak sinemaya bağladı. Uzun metrajlı ilk yönetmenlik denemesini 1960 yılında "Bunu Bütün Mahalle Konuşur" adlı komedi filmiyle gerçekleştirdi. Senaryosunu O. Ramazanov ve B. Resta'nın yazdıkları filmin öyküsü, Taşkent'in eski mahallelerinden birinde geçiyor. Yeni yapılan yüksek binaların arasında sıkışık kalmış bir varoшта yaşayan üç ailenin hayatını anlatan filmde biçok komik olaydan sonra gençlerin sevdikleriyle evlenmeleri konu ediliyor.

Yönetmen Şöhret Abbasov eserin kahramanlarına uygun güzel oyuncu heyeti seçmiş ve bununla da çok canlı, realist tipler yaratmaya muvaffak olmuştur. Şöhret Abbasov'a bir yönetmen olarak ün kazandıran ve onu sinema çevrelerine tanıtan, 1962'de çektiği "Sen Yetim Değilsin" adlı film oldu. Senaryosunu R. Feyzi'nin yazdığı filmin konusu İkinci Dünya Savaşı sırasında tüm yakınlarını yitiren ve yetim kalan 14 çocuğu bir Özbek ailesi kendi himayesine alır. Taşkent'te herkesin Şahahmet Şahmahmudov ailesi olarak tanıdığı demirci ve eşi, farklı milletlere mensup 14 yetim çocuğu evlatlık olarak alıp onlara ana-babalık eder. Senaryosu yaşanmış bir olaydan yola çıkılarak yazılan filmde, bu ailenin hikayesi, ilgi çekici bir sinema diliyle anlatılır.

Bu filmden sonra Şöhret, savaşın insan kalbinde açtığı ağır yaraların acısını konu alan kendi senaryosundan "Nefret", "Aşk Macerası" ve yazar A. Neverov'un romanından yola çıkarak A. Mihalkov-Konçalovski'yin yazdığı senaryodan, I. Dünya Savaşı'ndan sonra Mişka Dodonov adlı bir köylü çocuğunun açlık yüzünden ekmeğe elde etmek için Rusya'da Türkistan'a zorlu yolculuk serüvenlerinden bahseden "Taşkent Ekmeğe Kapısı" adlı filmlerini yönetti. Şöhret Abbasov'a ür kazandıran filmlerden biri de 1974 yılında, doğumunun 1000

yılı münasebetiylə büyük Türk bilgini Ebu Reyhan Biruni'nin hayatını anlatan "Ebu Reyhan Biruni" adlı tarihi-biyografik türdeki film oldu. Bu eser Təhran - Uluslararası Film Festivali'nde "Altın Defne" ödülünə layiq görüldü.

Devrinin beyazperde sanatının ustalarından ders alan Şöhret Abbasov, ömrünün ən verimli illərini Özbək filmçiliğinin dünya sineması alanında yer alması üçün çalışaraq keçirdi. 1976 yılında Şöhret Abbasov kendi senaryosundan "Alevli Yollar" adlı 8 bölümlü filmini beyazperdeyə çıkardı. Yönetmen, Özbək Türkmənlərinin şanlı evladı, yazar, besteci, rəssam, dramaturg və devlet adamı Hamza Hakimzadə Niyazi'nin hayatını anlatan bu destan - film üzərində 4 il çalıştı.

1989 yılında üzərində büyük bir sanat çabası və tükenməz bir sevgiylə çalışdığı, senaryosu otobiyografik izləri taşıyan "Küçük Adam Büyük Savaşta" adlı filmini yönetti. Bu film, ele aldığı konu bakımından yönetmenin daha önce çektiği "Sen Yetim Değilsin" ve "Taşkent Ekmek Kapısı" filmlerinin bir devamı olarak değerlendirilmiştir.

Şöhret Abbasov'un çalışmalarını beyazperdede seyrettiğimizde sanatkar kudretinin gücüne hayran kalırız. Onun, II Dünya Savaşı yıllarında küçük bir Özbək kasabasında cepheden alınan acı haberlerin trajedisini yansıtan "Küçük Adam Büyük Savaşta" adlı filminde savaşı iliklerimizde hiss eder, karakterlerin ise kuyumcu inceliğiyle işlendiğini görürüz.

Şöhret Abbasov, tüm filmlerinde oyuncularını büyük bir inceliklə seçer. Verilen roller sanki oyuncuların boy posuna göre biçilip yaratıcılık tarzına uygun hale getirilmiştir.

Birkaç yıl Özbəkistan Sinemacılar Birliği'ne başkanlık eden ve uzun yıllar "Özbəkfilm" stüdyosunun müdürlüğünü yürüten Özbəkistan Halk Sanatçısı, Devlet Ödülü sahibi, senaryo yazarı, ünlü yönetmen Şöhret Abbasov, bugün bağımsız Özbəkistan Cumhuriyeti'nde sinema sanatının gelişmesi ve genç sinemacıların yetişmesi yolunda kendi imkanlarını seferber ederek çalışmalarına devam etmekte ve şu anda M.

Uygur Taşkənt Güzəl Sanatlar Üniversitesi'ndə Oyunculuk və Yönetmenlik Kürsüsü Başkanlığı görevini yürütmektedir.

1991 yılında Sovyetler Birliği'nde gelişen olaylar sonucunda birliğin dağılmasıyla Özbəkistan Cumhuriyeti tam bağımsızlık kazandı. Bu Cumhuriyette diğer alanlarda olduğu gibi sinema sanatının gelişmesinin de yeni bir aşaması "yeni dalga" dönemi başlamıştır.

Özbək Cumhuriyeti'nin sinema sanatının bu yeni aşaması, usta sanatçıların yanı sıra birçok amatör yönetmenin de ortaya çıkmasına sebep oldu. Tabii ki, bu da (bağımsızlığını kazanmış tüm eski Sovyet Cumhuriyetleri'nin stüdyolarında olduğu gibi) özellikle sanatla ilgisi olmayan, yalnız ticari filmcilikle uğraşmak isteyen sinema heveslilerinin yetişmesine ortam hazırladı. Zayıf ve mânâsız senaryolardan böyle amatör "sanatçıların" yaptığı, gerekli-gereksiz epizotlarda esas yer alan şiddet ve erotik sahnelerle "zenginleştirilmiş" bu filmler, ticari amaçla kısa bir zamanda beyazperdelere yol bula bildi. Sovyet sinemasının sona erdiği dönem içinde bağımsızlığını elde eden cumhuriyetlerde onlarca yerli film birliği kuruldu. Özel birliklerin vücut bulmasıyla amatör sinemacıların ayrı ayrı cumhuriyetlerin beyazperdelerinde büyük bir atak yaptıklarını görürüz. Amatör film şirketleri ürettikleri kötü filmlerle beyazperdeye ve televizyona hakim olmaya çalıştılar.

1991 yılından sonra Özbəkistan'da ortaya çıkan filmler farklı özellikler taşıyan "münferit" filmlerdir. Bunları Özbək Sineması kavramı altında bir genellemeye sokmak son derece hatalı olur. Bugün Özbəkistan'da sinema alanında olan durum budur. Öyle ki, Batı sineması (ABD) bu cumhuriyeti fethetmiştir.

Özbəkistan 1991 yılında bağımsızlığını elde ettikten sonra, siyasi ve sosyal hayatta olduğu gibi sinemacılar da zor ve sıkıntılı günler geçirdiler. Bugün yeni filmler üretmek için sponsor bulmak, finans aramak gerekmektedir. Günümüzde yılda iki-üç uzun metrajlı ve belgesel filmin yanı sıra televizyon programı için diziler üreten ve Kamil Yarmatov'un adını

taşıyan “Özbekfilm” stüdyosunun sanatçıları, özgürlük kazanmış Özbekistan’ın yararını düşünüp bu aşkla çalışır ve yaratırlar. Sonuca varmak için henüz vakit erkendir... Hayat devam ediyor, yeni filmler çekiliyor ve yeni isimler ortaya çıkıyor. 1990’lı yıllardan sonra yapılan filmlerde izlenen ana amaç, Özbek filmcilerinin konularını ve sanatlarını artık eski Sovyetler Birliği’nden ayrı olarak dünyaya tanıtmaktır.

Şöhret Abbasov ile Sovyetler Birliği’nin dağılmasından sonra yıllarca görüşmedik. Ancak 1998 yılında İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür İşleri Daire Başkanlığı’nın gayretli çalışmaları sayesinde düzenlenen “I. Türk Dünyası Sinema Günleri” bütün eski sinemacı dostları İstanbul’da buluşturdu. Yönetmen Şöhret Abbasov’un, yazar Togay Murad’ın aynı adlı romanından uyarladığı, seyirci ve eleştirmenlerin büyük ölçüde ilgisini çeken “Atamdan Kalan Torpaklar” adlı filmi, 21-28 Kasım 1998 tarihleri arasında İstanbul’da düzenlenen “I. Türk Dünyası Sinema Günleri” etkinliklerinde, Özbekistan Sineması Günü’nün açılış filmi olarak gösterilip Türk seyircisinin de büyük takdirini kazanmıştır. Bu itibarla İstanbul’un Türk dünyası sanatçıları için çok önemli bir yeri vardır. İstanbul, büyük Türklük alemi kültür ve sanat adamları için en önde gelen bir merkezdir. İstanbul’un bu tarihi misyonunu sürdürmesi gerektiğini söyleyen Şöhret Abbasov, sohbetlerimizin birisinde şöyle demişti: “Sinemamızın problemleri hâlâ çoktur. Türk Dünyası coğrafyasında millî geleneklerimizle, halklarımızın geçmişiyile bağlantılı filmlerin yolunda daha çok şey yapılmalıdır da.

*Yönetmen, Prof. Dr. Tefik İsmailov
Mimar Sinan Üniversitesi,
Güzel Sanatlar Fakültesi,
Sinema-Tv Bölümü Öğretim Üyesi.*

*Diyalog Avrasya 3 aylık Uluslararası Düşünce
ve Kültür Dergisi. Sayı: 9.15 Aralık 2004. İstanbul.*

FİLM KİMİNDİR ?

Derler ki, insan, hayata iki defa yürür. Biri emekleme döneminde, diğeri de hayata kendinden emin, kendine güvenerek sağlam yürümesidir. Küçük çocuğun elinden tutub yardım ettiğinizde kendine inanarak sağlam yürümesi için ona yol göstermek gerekir.

Sanatlar ve zenaatlar hakkında kulaktan dolma bilgilerle gelecekte edinilecek mesleğe ulaşmak mümkün değildir. Sanat, sadece ekmeğe parası kazanmak için yapılacak bir iş değil, halk karşısında ifade edilmesi gereken manevi ve ahlaki bir borçtur. Aktörlük ve rejisörlük sanatının (belli ki, tüm sanatların) gerçek sırrı, gerginlik içinde geçen zahmetli bir süreçtir. Yetenek başarının bir kolu ise ondan faydalanmayı becermek, ikinci koludur. Şöyle bir tiyatro kelamı vardır: “Kötü rol yoktur, kötü aktör vardır”. Bir keresinde tiyatrodaki birkaç saatten beri prova yapan üç aktöre yanaşıp şu soruyu yönelttim: Burada ne yapıyorsunuz? Sürekli küçük rolleri canlandıran orta yaşlı ve somurtkan oyuncu dedi ki: “Kapıyı açıp, ‘Kalkın! Hakim geliyor!’ diyorum. Bu lanet kapıyı açıp kapatmaktan elim kabardı”; nispeten daha yumuşak ve yaşça genç ikinci aktör: “Görmüyorum musun, ne yapıyoruz? Ailem için ekmeğe parası kazanıyorum” dedi; üçüncü aktör de alına biriken terini mendiliyle silerek ve gülümseyerek: “Sanatla uğraşıyorum” dedi ve ekledi: “İşine saygı göstermeyi ve ona değer vermeyi bilmelisin.” Söylediğine göğre iki tür arzu vardır: “Körü körüne” ve “gerçek” arzu. Severeğe seçtiğin sanatta, zahmetler, zorluklar ve engeller olsa da onu bırakmamalısın, daima zirveye çıkmayı başarmalısın. Evet, sanatların da zirvesi olur. Sanatçı, gerçekten o zirveye çıkanlar için söylenen bir tanımdır.

Sinema sanatının spesifik yönü hakkında düşünürken unutmamalıyız ki film, bir sanatçı tarafından değil, yaratıcılık sürecinin çoklu katılımcısı olarak ortaya çıkar. Çoklukta birlik,

fikir yetkinliğı, genel yaratıcılığa merak olmadan mükemmel sanat eseri ortaya çıkmaz ve vücut bulamaz.

George Sadoul, kapsamlı ve birkaç ciltten oluşan Dünya Sineması Tarihi kitabında sinematografinin ortaya çıktığı dönemde, filmlerin nasıl yapıldığını canlandırmak için sinema üretimi hakkında şöyle yazıyor: "Filmin çekimine başlamadan önce bir broşür yazılır, sanatçılar aslında buna 'senaryo' der. Burada öykü ve planların değiştirilmesi hakkında konuşmalar yapılır. Senaryo basit bir tiyatro piyesinde olduğu gibi sahnelere bölünür. Senaryo yönetmene teslim edilir. Onun işi, tiyatro rejisörünün yaptığı işin aynısıdır. Yönetmen, çoğu zaman senaryo yazarı ve yahut bu sahade çalışan başka bir kişi olur. Aktörler seçilir, roller ayrılır, dekorcu dekorları hazırlamaya başlar. Çekime başlamadan önce birçok prova yapılır. Yönetmenler istekli olurlar. Öyle ki, gösterilen on beş dakikalık bir sahne için en az üç-dört haftalık hazırlık yapılırdı. Provası bitirilen sahne konusunda yönetmen ikna olduktan sonra kameraman davet edilirdi. Onunla çekilecek sahnenin görsel yönden en iyi ve kusursuz olması için nasıl ışıklandıracağı müzakire edilir. Böylelikle çekim öncesi hazırlıklar gerçekleştirilir ve çekim başlar. Aktörler rollerini provada kararlaştırdıkları gibi icra ederler. Yönetmen çekim kamerasının yanındaki mikrafonu eline alarak bağırır; bu şekilde oyunculara talimat verir, kimin tenkit eder, kimini ise taktir eder. Bu esnada kameraman kendi kamerasının kolunu döndürür. Sonuçta film sahne sahne çekilmiş olur. Bilahare ayrı ayrı film sahnelerinin parçaları daha önce düşünüldüğü gibi birbiri ardınca yapıştırılır, ara diyaloglar yazılır (sinema o devirde sessizdi) ve film hazır hale gelir".

Bu tasvire dayanarak yüzyıl öncesinin yönetmenlik sanatının özelliğı ve sürecini gözümüzde canlandırmak zor değildir. O zamandan günümüze hiçbir şey değişmedi. Şimdi de yönetmen senaryoyu okuyor, rolleri dağıtıyor, prova yapıyor, dekorcu ve kameramanlar çalışıyor, yönetmen elindeki

megafonla talimatları veriyor. Klasik Rus tiyatro ustalarından biri olan K. Stanislavski der ki: "Rejisör, sadece piesi tahlil etmeyi başarabilen aktörlere, rollerini nasıl icra edecekleri hakkında talimat veren, dekorcu tarafından kurulmuş olan dekorlar arasından mizansenı paylaştıran kişi demek değildir. Rejisör, hayatı derinden görmeyi başaran kişidir." Bu doğrultuda bazı sözleri değiştirirsek (mesela "piyeste" sözünün yerine "senaryoda", "sahne" sözünün yerine "çekim mekanında") sinema yönetmenliğinin anlamını tam kavrayabiliriz. Bu çerçevede aktörler tarafından canlandırılan senaryonun, sinematografinin kuralına uygun biçimde montajını da başarmak şart olduğu gibi filmi çekmeyi de bilmek gereklidir. Yaratıcılıkta asıl mesele başka şeydir: Konu hakkında Stanislavski bir şey söylememiş. "Ona göre yönetmen, bu histen uzak olamaz. Bu hiss, estetik teffekkürdür. Estetik teffekkürsüz ne yönetmen, ne besteci, ne de şair olunmaz."

Öyle sanatlar vardır ki, sanatçı tutkularını seçtiğı sanatın özelliğine göre çalışmalarına aksettirir. Sinema yönetmenliği gerçekten bu tür bir sanattır. Senarist senaryo yazar, dekorcu eskizler ve dekor hazırlar. Set işçileri bu eskizlere göre dekorları yaparlar ve oyuncuları oyunlarını icra ederler. Kameraman oyunları filme aktarır, besteci müzik besteler, kurgucu filmin montajını yapar. Ancak film, "filan yönetmenindir" denir. Doğru mudur bu? Elbette! Doğal olarak, binbir farklı sanatın sanatçılarından oluşan büyük çekim grubuna, yaptıkları işlerin içeriğini anlamadan rehberlik etmek imkansızdır. Sinema yönetmeni üstlendiğı işin üstesinden layıkıyla gelmek ve ona verilen büyük ada layık olmak için mutlaka halkının hayatını derin ve iyi bilmek zorundadır. Ülkesinde baş gösteren tüm yeniliklerden ve gelişmelerden haberdar olmalıdır.

Yönetmen şunu bilmelidir ki, çekeceğı film, dönemin ve ya zamanın talebine cevap verecek, seyirciyi ardından çekebilecek, halkın sorunlarının çözümünde ona yardımcı olabile-

cek özellikle olmalıdır. Sinema sanatı, yönetmenin karşısına böyle büyük ve çetin talepler koyar.

Filmin yaratıcısı deyince, bitmiş filmde kişiseleşen yönetmenin kişiliğini dikkate alırız. Beyazperde eserinde "yaratıcı" anlayışının yerini belirlemek, kimden söz edildiğini kesinleştirmek yerinde olur.

Sinema sanatındaki yaratıcılık, söz sanatındaki analojilik (benzeşim) meseyle kıyasla daha kendine özgüdür. Şüphesiz sinema sanatının sentez kökenli olması ile birlikte milli deneyimlerin farklılığı da belirli rol oynamaktadır. Mesela İtalyan sinemasında filmin yaratıcısı olarak yönetmenin kabul edilmesine karşılık Sovyet sinema anlayışında daha çok iki sanatçı, senaryo yazarı ve yönetmen dikkate alınır. Aslında filmin (şunu unutmamak gerekir ki, bir filmin ortaya çıkmasında senaristin dışında onlarca başka sanatçının da katkısı vardır) bir yaratıcısı vardır, yönetmen. Meseleye bu açıdan yaklaşmak, filmin sahibini belirlerken senaristin payını hiçe indirmek değildir. Ünlü Rus yönetmeni A. Tarkovski şöyle demiştir: "İyi bir yazar mutlaka iyi bir senarist olamaz. Buna göre iyi bir senaryo yazarı beyazperdede sanatının bütün yönlerini, en küçük teferruatına kadar bilen adamdır. Böyle adam ise tabii ki, yönetmendir."

Şunu da unutmamak gerekir ki, seyirciyi filmin yapılmak mekanı değil, bitmiş yapıt-film ilgilendirir. Film meydana gelinceye dek senaryo cansız bir malmemedir. Nihayet filmin başarılı olması, ideal senaryo esasına göre çekilmiş olması demek değildir. Evet, doğrudur, iyi senaryodan film yapılabilmesi gerçeğe daha yakındır. Bir tiyatro oyununun yaratıcısı, oyunu yazan kişinin adıyla bağlantılıdır. W. Shakespeare'in piyesi dünyanın hangi ülkesinde sahnelenirse sahnelensin, Shakespeare'in adıyla anılır. Örneğin Türkiye'de herhangi bir tiyatro grubu Moliere'in "Cimri" oyununu sahneye koyduğu zaman seyirciyi "Hangi oyunu seyrettin?" diye sorduğumuzda, Moliere'in "Cimri'sini" diye cevap verir. Okuduğumuz bir

romanın yazarının (yaratıcısının) kim olduğu sorulduğunda, "Lev Tolstoy'un", "Kemal Tahir'in", "Cengiz Aytmatov'un" diye cevap veririz.

Bir düz yazı eseri, bir tiyatro oyunu, müzik de, mimari de, resim de, heykel de... Ünlü Mona Lisa tablosunu seyrettiğinizde yaratıcısının (müellifinin) Leonardo Da Vinci olduğu söylenir. İstanbul'daki Süleymaniye Camii, yaratıcısı, mimarı Mimar Sinan'ın adıyla tanınır. Meşhur Tanrı'nın Eli ve Jules Dalou heykelleri de yaratıcı heykeltıraş Rodin'in adıyla bilinir. Meşhur bir senfoni orkestrasının yorumunda seslendirilen müzik, bestecinin adıyla, "Chopin'in", "Çaykovskin'in", "Cemal Reşit Rey'in" bestesi olduğu belirtilerek anılır. Orkestranın yorumu, oyuncuların yorumu, resmin ve ya heykelin olağanüstü güzelliği yaratıcısının adını daha da yüceltir.

Güzel sanatların altısı ilk yaratıcısının adıyla anıldığı halde, 1895 yılında ortaya çıkan yedinci sanat sayılan sinemada bir filmin yaratıcısı, senaryo yazarının adıyla değil yönetmenin adıyla bağlantılı olarak kabul edilir. Yazılan bir senaryoyu beyazperdeye aktaran onun yaratıcısı sayılır. Bence yazılmış bir senaryonun filmleştirilmesi olayı, yaratıcının niçin yönetmen olarak kabul edildiğinin kanıtlanmasını gerektirmez. Örneğin W. Shakespeare'in "Hamlet" trajedisi üzerine dört ayrı yönetmen film çekmişlerdir. Bunlardan 1948 yılındaki İngiliz yönetmeni Laurence Olivier'in, 1964'teki Rus yönetmeni Grigori Kozintsev'in, 1969'da İngiliz yönetmeni Tony Richardson'ın ve 1946'da ise İngiliz yönetmeni Celestino Coronda'nın "Hamlet" filmi olarak adlandırılır. Bir "Hamlet" filminden bahsedilirken hangi yönetmenin filminden söz edildiği mutlaka vurgulanmalıdır, yoksa filminden değil, piyesten söz edilmiş olur.

İster vasat bir senaryoya dayanarak yapılmış, seyirci tarafından büyük ilgiyle karşılanmış iyi bir film, isterse de iyi bir senaryodan ortaya çıkan kötü bir filmin yaratıcısı olsun, adı anılan yönetmen olacaktır. Belki de buna göre dünya sinema

festivalleri arasında ən iyi yönetmen ve en iyi film ödülü olduğu gibi, bunun yanı sıra en kötü yönetmen ödülü de vardır. Evet, emekle meydana gelen her iş emek harcayanın yüzünü ağartır, başını her zaman dik tutar, her zaman maddi değil fakat manevi bir tatmin sağlar. Çok büyük sıkıntılardan sonra seyircinin kalbine ulaşmış sanat filmlerinin yönetmeninin yaratıcılık yaşamı, buna en iyi örnek olabilir; binbir sanat bilicisi yönetmen, estetik yeteneğe sahip olabilir.

Ünlü Rus yönetmeni Sergey Ayzenştayn der ki: “Yönetmenliği öğretmek mümkün değildir, ama öğrenmek mümkündür.” Bu bir söz oyunu değildir. Gerçek sanatçı, ressam olsun, şair olsun, her zaman orijinaldir. Bir-iki kişiye iyi resim çizmeyi öğretmek mümkündür, ama ona ikinci bir Rembrant olmasını öğretmek mümkün değildir. Aslında olması da hiç gerekmez. Gerçek sanatçının değeri tekrar edilmezliğinde ve hiçbir başka sanatçıya benzememesindedir. Ama onun gerçek bir yaratıcı olması için mutlaka ve daima kendi üzerinde çalışması ve bilgisini artırması şarttır. Yönetmenlik öğretilemez. Beyazperdede sanatçının kendisi, yalnız kendisi yorumlanmadan çalışmalıdır ve ömrünün sonuna dek kendisindenki bu sanatçılık becerisini geliştirmelidir. Sızsız insanın katkısıyla ortaya çıkan kolektif bir çabadır sinema. Ama yine de “Bir filme sanatsal son damgayı vuran yönetmendir. Yönetmen bir tür sanat bilicisidir.”

*Prof. Dr. Teyfik İsmailov
M. Sinan Üniv. Öğ. Üyesi
“Sonsuzkare gazetesi”
10 Temmuz, 2006*

NAHÇIVA'NDA 11 GÜN

Azərbaycan Sineması'nın gelecek gelişimi ve ilerlemesi için ben elimden geleni yapacağım, sanatkarlık ise sizin elinizdedir.

“Haydar Aliyev”

Sinemacılar ile görüşmede Azərbaycan Cumhuriyeti Devlet Başkanı Haydar Aliyev'in söylediği bu sözler, Azərbaycan Sinema sanatkarlarını yeni eserler yaratmak için yüreklandırmıştır.

Görüşmede Cumhurbaşkanı, Bağımsız Azərbaycan Sineması'nın ilk yıllar inkişafı için devlet bütçesinden her yıl bir milyon ABD doları destek tahsis edeceğini de bildirmiştir.

Haydar Aliyev'in kültüre ve edebiyata azami dikkatinden, sanat adamlarına daimi yakınlığından her aydın gibi, az çok ben de haberdardım. Muhterem Devlet Başkanı'mız 1992-1993 yıllarında Nahçıvan Muhtar Cumhuriyeti Yüksek Meclisi'ne Başkanlık ettiği zaman Nahçıvan'ın kuşatma altında yaşadığı, insanların en basit maaş taleplerinin yerine getirilmesinin imkansız olduğu zor bir dönemde kameraman Rafik Kamberov'la beraber Nahçıvan'a gittik.

Ekim 1992...

Akşama doğru Nahçıvan'a indik. Hava buz kesiyordu. Yüksek Meclis'in elemanları bizi karşıladı. Misafirhaneye yerleştik. Aylar öncesinden başlayan ve defalarca yinelediğim çekim arzularım nihayet sonuçlanacaktı. Biz Nahçıvan hakkında belgesel film çekmek için gelmiştik. Üç film çekmeyi düşünüyordum. Aklımda sorular uçuşuyor, yer değiştirip duruyorlardı. Beni rahatlatıcak tek şey, o devir Nahçıvan Muhtar Cumhuriyeti Yüksek Meclis Başkanı Haydar Aliyev'le görüşmek, aklımdaki soruları teker teker sorabilmektir... İlk defa onunla görüşmek için bir imkan bulmuştum. Nasıl bir ortamla

karşılaşacağıız, ne kadar zaman ayıracaklar. Belirsizlik, aklın yükünü ağırlaştırmış. Nahçıvan'ın gergin, heyecanlı, ekonomik sıkıntılarla dolu bir dönemi idi. O günlerde Nahçıvan'da Bakı'den gelmiş birçok tanınmış bilim ve edebiyat adamı, aydınlar vardı. O günler Nahçıvan'da olayların tam anlamıyla ortasına düşen gazeteciler arasında Firus Tebrizli de vardı. Firus Tebrizli, ben ve Rafik Kamberov aynı otele kalıyorduk. O günler Nahçıvan gerçekten en zor günlerini yaşıyordu. Kışın yaklaşmasına rağmen aydınlatma ve ısıtma problemleri tam halledilmemişti. Ermenistan'la hudutta her gün, her an gerginlik yaşıanıyordu. Bakı'de bile halkın en zaruri yiyecek içecek ihtiyaçlarını temin etmek büyük bir problem olduğu halde, o günlerde Nahçıvan'da bu meselenin daha rahat ve profesyonelce çözümü beni hayran bırakmıştı. Biz gelmeden bir hafta veya on gün önce Nahçıvan'da vaziyet çok gerginleşmiş, ekonomik zorluklara bir siyasal kargaşalar eklenmişti. Böyle bir ortamda her halde kimse kendi zamanını belgesel film çekmek için sinemacıya harcamazdı. Nahçıvan'da o ilk gece bitmek bilmiyorduk... Sabah oldu.Kameraman R.Kamberov'la beraber yola koyulduk. İki kameramız vardı. Biriyle o çekiyordu, gerektiği anda ben de kendi kameramın düğmesine basıyordum. Çekime daha yoldayken başladım. Yolda rastladığım insanlarla soru ve cevaplarla kaptırmıştım kendimi. Yirmi, otuz dakikalık yolculuk sonrasında Nahçıvan Yüksek Meclisi'nin binasına vardık. Bizi karşıladılar, ikinci kata çıktık. Kabul odasına alındık. Dışarıdan daha gösterişli olduğu halde, binanın iç dekoru sadeydi.

Haydar Aliyev, XX ve XXI asırların en çok konuşulan ve tartışılan bir siması, siyaset adamı, devlet başkanı ve fikir lokomotif, önemli bir şahsiyeti olarak, kendisine tuttuğumuz aynaya (kameraya) bazı kendi görüşlerini ve tutumunu yansıttı. Bunu çok samimi ve açık yüreklilikle yaptığı için kendisine teşekkür ettim...

Bana, Haydar Bey'le 11 gün görüşmek, onu dinlemek saadeti nasip olmuştur. "Saadet" diyorum, çünkü bu görüşler hayatımın sonraki yıllarına güçlü tesir gösteren büyük bir hadiseye dönüştü. Düşünüyorum ki, bu insanla bir yerde olup onunla konuşmak, fikirlerini dinlemek, onun hayat felsefesini incelemek insanın önünde kapsamlı planlar, geniş ufuklar açan duygulardır. Yeni nesle, tavsiyem şu: Haydar Aliyev nasıl yorulmadan çalışmış, biz de öyle yorulmadan çalışmalıyız.

Azerbaycan devletçilik tarihinde onun tuttuğu mevkii Azerbaycan şiiirinde Fuzuli'nin tuttuğu mevki ile kıyaslaştırabilir. Haydar Aliyev'in adı söylenirken insanın hafızasında mükemmel bir insan canlanır. Biz Haydar Bey'i hatırlarken, onun, dinleyenleri hayran bırakan bilge konuşmalarının hoş ahengi bütün inceliği ile kulaklarımızda seslenir. Böyle güzel ve mantıklı konuşmaları, kendi halkının hakiki evladı olan, onun milli varlığını unutulmaz çizgilerle terennüm edebilen bir adam yapabilir. Haydar Aliyev, Azerbaycan halkının devletçilik geleneğinin tükenmez hazinesinden şuurlu surette istifade etmiş olan ilk Azerbaycan Cumhurbaşkanıdır. O, kendi devletçilik siyasetinin hayran bırakıcı sadeliğini ve azametini halkının yaratıcı hünerinden ilham alarak yaratmıştır. Haydar Aliyev, sırf milli ruhta yaşayıp yaratan bir insan. müstakil Azerbaycan devletinın kurucusudur ve ondan sonra gelen cumhurbaşkanlarının muallimidir. Vicdanla diyebilirim ki, böyle bir hüner sadece yetenekten değil, aynı zamanda dahilikten kaynaklanan bir iştir!

Haydar Aliyev devletçiliğindeki kudretin bir sıra önemli cihetleri vardır ki, bu da merhum cumhurbaşkanının dünyaya bakışının genişliğinden, daima onun yorulmadan okumasından, çalışmasından, sosyal gayretlerinden ireli gelir.

Yeni Azerbaycan Partisi'nin ve bağımsız Azerbaycan devletinın kurulması, hem Haydar Aliyev'in bütün yaratıcılığının zirvesi ve hem de bütün Türk Cumhuriyetleri için bir ömektir. Bugün yeryüzünün ilerici insanları ve Türk Dünyası'

nın bütün halkları Haydar Aliyev'in adını hürmetle ve sevgiyle anıyorlar, ona ülkelerinde heykeller dikeyor, adını parklara, caddelere veriyorlar.

Küçük bir masa arkasında – bugün Nahçıvan Cumhuriyeti Yüksek Meclisi Başkanı olan – Vasif Talıbov oturuyordu. Masasında iki telefon ve birkaç tane gaz lambası vardı. Misafirleri genellikle burada kabul ediyorlardı. Bir kapının önüne karşılıklı 4 sandalye koyulmuşdur. Bize bu sandalyelere oturmamız teklif edildi. Etrafı seyreliyoruz. Haydar Aliyev'in çalışma odasının kapısı buraya açılıyor. Bekliyoruz. Nihayet bizi içeriye alıyorlar. Her ikimiz de heyecanlı ve şaşkınız. Yüksek Meclis Başkanı masanın arkasından sıcak bir tebessümle, “Hoşgeldiniz” diyor. Teşekkür ediyorum. Yer gösteriliyor, oturuyoruz. Kısa bir sessizlikdən sonra “Nasılsınız?” diye soruyorum. Haydar Bey de “Halk nasılsa, ben de öyleyim” diyerek, halini halkın hali gibi ifade ediyor. Yine bir sessizlik... Bu sefer sessizliğı Haydar Bey bozuyor. “Kalbim bu günlerde sıkıştırıyor”.

İlk görüşmemizde ben çok şaşkın ve heyecanlıydım. “Sizden cevap almak istediğim o kadar soru var ki, sadece sorulardan oluşan bir film yapmak bile mümkün olabilir!” diye söze başladım. Haydar Aliyev'in gözlerine parıltı geldi, dudığına tebessüm kondu. Doğrusu içimin rahat olduğunu söylemeliyim. Şaşkınlığım ve heyecanım azaldı. Özerk Cumhuriyet'in Yüksek Meclis Başkanı sonraki günlerde de bizi birkaç defa kabul etti. Saatlerce kamera önünde oturup, Azərbaycanın geleceğı hakkında düşüncelerini, o zaman kurmayı düşündüğü Yeni Azərbaycan Partisi'nin amaçlarını, Nahçıvan Muhtar Cumhuriyeti'nin elektrik sorununu, iç ve dış siyasi durumunu anlattı, birbirinden derin, kapsamlı ve anlamlı siyasi konuşmalarıyla bizi hayran bıraktı. Onun söylediklerinin hepsini video kameraya çektik.

İlk günlerde kısa seanslar halinde sürüp giden konuşmalar, beşinci gününde rayına oturdu. Tüm görüşmelerimizde

kameralarımızı sürekli çalıştırdık, hiç dinmeden. Bu günler zarfında kim bilir kaç senaryo yazdım.

Haydar Aliyev'in 11 gün boyunca bizimle yaptığı samimi sohbetler öncelikle benim için önemli ve hafızamda derin izler bırakan günlerdir. O, işinin çokluğına, zamanın darlığına rağmen bizi dinledi, söhbət etti ve gerekli tavsiyelerde bulundu. Çekimlerimize yardım etti. Ben, hürmetli Devlet Başkanımızın kendi halkının edebiyatına, güzel sanatlarına çok büyük ve muhteşem sevgisinin şahidi oldum.

O zaman Nahçıvan'da elektrik sıkıntısı olduğundan yalnız akşamları saat 9-11 arasında yerel Nahçıvan Televizyonu kendi programlarını yayınlatabiliyordu. Geldiğimin üçüncü günü, benim konuşmamın da yayınlanacağını öğrendim. Hürmetli Devlet Başkanımızın odasında birkaç kişiydik. Bugün Nahçıvan Yüksek Meclisi Başkanı olan Vasif Talıbov, Sirius Tebrizli, Rafik Kamberov ve Bakti'den gelen birkaç konuk da vardı. Benim konuşmamın da yer aldığı o günkü programı birlikte seyrettik.

Program bittikten sonra merhum Devlet Başkanımız Haydar Aliyev, bana “Sen Ordubadlıymışsan, öyle mi?” diye sordu. “Evet, oralıyım. Ama babam ve dedem “kulak” olarak sürgün edilmişler. Biz de Bakti'ye göç etmişiz.” diye cevap verdim. Hürmetli Devlet Başkanımız Ordubad hakkında, onun gelip geçmiş sanat ve söz adamları hakkında birçok güzel sözler söyledi, hatıralarını anlattı.

Sonraki görüşmelerimizde sorulması gerekenler soruldu, yanıtlar filme çekildi. Haydar Bey sorularımı bütün içtenliğı ile cevapladı. Hiçbir soruya şaşırmadı ve cevap verirken hiçbir soruda duraksamadı. Kendinden emin, net ve açık konuştu. Bir cümlesini bile tekrar çekmeğe gerek kalmadı. Tavırları, yüz ifadeleri, vücut dili de sözlerinin güvenilirliğine destek veriyordu. Haydar Bey, “Halk Cephesi”ni, Azərbaycan'ın tarih içinde ender yakaladığı fırsatlardan biri olarak görüyor.

“Daha güzel bir Azərbaycan və daha güzel bir dünya için her Azərbaycan vatandaşı bu hareketin lüzumuna öylesine inanmış, öylesine ikna olmuş ki, kendini o yola tamamen vakfetmiştir. Bunları koruyup saklamak gerekir... Ama... Ne yazık ki...”

Haydar Bey'i inanmış, açık, net ve şəffaf gördüm.

Haydar Bey, inanan və inandıran bir insan idi. Ben, merhum Devlet Başkanımıza o güne kadar hep sormak istediğim soruları sordum və yanıtlarını aldım. Bir sinemacı olarak bu söyləşilerin içimi rahatlattığını söylemeliyim. Haydar Aliyev ilə yaptığımız görüşmə və söyləşilerin kaydedildiyi bantlar bugün benim kişisel arşivimde en aziz və en dəğerli bir hatıra olaraq yer alıyor.

Torunların bu söyləşileri seyrettiklerinde kendi fikirlərinə sahib olabilirler, kendi dəğərləndirmələrini yapabilirler. Torunlarımızın bu olgunlukta olduqlarını düşünüyorum. Bu tarixi öneme sahib söyləşilerin, onlara toplumda bir yer tutmalarında yol gosterici olacağına inanıyorum. Bu sözlərim bir fikir yaymaq, bir düşüncenin propagandasını yapmak şeklinde anlaşılmasın. Haydar Aliyev'le yapılmış bu söyləşilerin temel işlevi, o devrin tarihine bir ayna tutmaktır diye düşünürüm.

Haydar Aliyev hakkında yazılan kitaplari, yapılan tath sohbetleri bir daha hatırladığımda, Azərbaycan halkının saf, zengin, asil tabiatını kendinde tecessüm ettiren büyük bir şahsiyet bütün azametiyle gözlerim önünde canlanmaktadır... O, seninle en yakın bir dost gibi söhbət eder. Sanat və sanatkar hakkındaki fikirləri seni derinden düşündürür; sanata, hayata karşı ateşli sevgisinin sönmez alevlerinin gözlerinde tütüğünü görürsün. Haydar Aliyev çocukluğundan ta ömrünün son günlerine dek halkını derin bir muhabbetle sevmiştir. Haydar Aliyev'in bitmez tükenmez hayal-gücü, dehası, güzel sanatlarımızın gelişmesi için geniş yaratıcılık imkanları açmıştır.

3 Ekim 1993

Bu tarix, 1918 yılında kurulan və 23 ay süren mustakil Azərbaycan Devleti'nin asıl manada geri dönüş tarixi gibi, bağımsız Azərbaycan Cumhuriyeti'nin kuruluş günü olarak tarihimize altın harflerle yazılmıştır. 3 Ekim 1993. Her sene bu gün bir milli bayram olarak kutlanıyor.

Bu görüşmemizden yaklaşık bir sene geçmeden bile, umum liderimiz Haydar Aliyev halkımız tarafından oy birliğiyle bağımsız Azərbaycan Cumhuriyeti'nin Cumhurbaşkanı olarak seçildi. O zaman, Nahçıvan'daki görüşmemiz sırasında Azərbaycan Devlet Başkanı'nın tantanalı ant içme merasiminin yönetmeni olarak görevlendirileceğimi hiç aklıma bile getirmedim. Ama oldu. Ve ben, bu tantanalı ant içme merasimi için yaptığım rejisörlüğün hayatımda en önemli, en heyecanlı ve en mesuliyetli bir yönetmenlik çalışması olduğunu hiçbir zaman unutmuyacağım.

Evet, insanlar doğar, yaşar ve bu dünyadan göçerler. Ama tarix ve insanlar, yalnız şerefli ömür sürenleri, erdemli emelleriyle insanların kalbine hakim olanları kendi belleklerinde yaşatır. Merhum Cumhurbaşkanımız Haydar Alirzaoglu Aliyev gibi insanları...

Haydar Aliyev, muhataplarına belki de onların taşımayacakları kadar büyük değeri verirdi. Bu noktayı vurguluyorum, çünkü bu onun insana bakışına dair bir örnek olma özelliği taşıyor. O adamına göre değeri vermiyor, insana veriyordu. Uzun yıllar Sovyet siyaseti mirasının taşıyılığını üstlenen, KGB geleneğinden gelmiş ve modern çağın bütün köklü dönüşmelerine tanık olmuş büyük bir Devlet Başkanı'nı, zengin manevi ve sosyal kimliğe sahip bir şahsiyeti analiz etmek elbette çok güç.

Onun için Haydar Aliyev ütopyalarında, ufkunda, hayallerinde anlaşılması zor bir insandı. Bu gerçek yarın da değişmeyecek.

Seveni çok, anlayanı aynı oranda değil Haydar Bey'in.

Haydar Beye karşı olanlar da bence onu anlamıyorlar. Haydar Bey bütün yönleriyle anlaşılmiş değil, daha çok ezberlenmiş bir insan. Ezberlenenler ise Haydar Aliyev fenomenini açıklayamıyor.

Nahçıvan'da bulunduğum 11 gün içinde Özerk Cumhuriyet'in Yüksek Meclisinin çalışanlarına gösterdikleri titizlikten dolayı, başta bugün Özerk cumhuriyet'in Yüksek Meclis Başkanı olan Vasif Talıbov'a, Nahçıvan'ın o dönem Kültür Bakanı Fettah Bey'e, Yeni Azərbaycan Partisi ikinci sekreteri Sirus Tebrizli'ye, Nahçıvan televizyon ekibine ve tüm Nahçıvan insanına teşekkür ediyorum. O günler Haydar Aliyev'in hayatından yakaladığı fotoğraf kareleriyle bu görüşmelere ayrı bir renk katan kameraman R.Kamberova da teşekkürler...Son teşekkürüm de bizi 11 gün boyunca kabul edip kameralarımıza bütün içtenliği ile konuşan Muhterem Devlet Başkanımız Sayın Haydar Alirzaoğlu Aliyev...

Allah ona rahmet eylesin!

Tevfik İsmailov

"Həyat Bir Penceredir" kitabından

İLHAM ALIYEV İLE İLK RESMİ GÖRÜŞME

Haydar Aliyev okulunun en iyi, yetenekli mezunu olan Azerbaycan Cumhuriyeti Devlet Başkanı Sayın İlham Aliyev ile görüşmemiz yılının Nisan ayında Bakü'de gerçekleşti. TRT Genel Müdürü Şenol Demirozün, Türk Cumhuriyetleri müşaviri olduğum zaman, Azerbaycan Devlet Radyo ve Televizyon Kurumu ile birliği protokolü imzalanmak amacıyla TRT Genel Müdürü'yle Azerbaycan'ı ziyaret ettik. Bakü'de birçok toplantı ve görüşmelerde bulduk.

Azerbaycan Radyo ve Televizyonu Başkanı ve Milletvekili Sayın Nizami Hudiyeve ile yaptığımız görüşmelerde birçok programın TRT ile müşterek yürütülmesi kararlaştırıldı. İki kurum arasında uzun vadeli işbirliği protokolü imzalandı. O günlerin birinde Sayın Devlet Başkanımız İlham Aliyev TRT heyetini kabul etdi. Çok sıcak ve sevimli bir insan olan genç devlet başkanımız bizimle çok dostane bir sohbet etti, bize ilgi çekici tavsiyelerde bulundu. Zat-ı alilerine teşekkür ederim.

TÜRKSOY

TÜRK CUMHURİYETLERİ'NDE SİNEMA

18 Kasım 2005 tarihinde Türk Kültür ve Sanatları Ortak Yönetimi-TÜRKSOY'un katkılarıyla düzenlenen, Doğumunun 70.Yılında Ünlü Kırgız Yönetmeni Tolomuş Okeyev'i Anma Toplantısı'na birçok İç Asya sinemacılarıyla birlikte ben de davet edilmişdim. İyi bir amaçta bizleri bir araya getirdiği için TÜRKSOY'a müteşekkirim. TÜRKSOY tarafından organize edilen bu tür faaliyetler öncelikle Türk Dünyası'nın sinema sanatı dalındaki meslektaşlarını bir araya getiriyor ve onların bir-birine yaklaşmasına yardımcı oluyor. Amacının tanıştırmak, birleştirmek olması, yani bizim birbirimizle tanışmamız, bizde hayranlık duygusu uyandırıyor. Eski Sovyetler Birliği bünyesinde 1960 sonrası yetişen sinemacılar kuşağında olan birçok sinema sanatçısıyla Ankara'da karşılaşmak benim için de hoş bir deneyim oldu. Onlarla sohbet etmek beni menmun etti .Aynı ekoldan gelen ,sanatçılarla ulusal sinemacılarımız için, Türk sineması için, dünya sineması için tartıştık ve fikir alışverişinde bulduk. Maalesef bugüne dek, TÜRKSOY'un düzenlediği yalnız bu toplantıya katıldığımı itiraf ediyorum. Bunun günahkârı veya müsebbibi ben miyim? Yoksa bu güzel teşkilatın etkinliklerine beni davet etmeyenler mi? TÜRKSOY, Ankara'da Türk Dünyası sinema tarihimizde yeni bir dönem

başlattı. Türk Dünyası'ndan ünlü bir sinema sanatçısına muhteşem bir gece gerçekleştirdi: Azeri, Özbek, Kazak, Kırgız, Tacik ve Türk sinemacılarını temsilen söz alan sanatçılar bu gecenin çok önemli olduğunu, ufuqlarının açıldığını ve tarihi bir dönemin başladığını söylediler. Daha sonra geceye katılan sanatçılara plaket verildi. Ardından Kırgız yapımı, T.Okeyev'in yönettiği "Kar Leoparının Soyı" adlı film gösterildi.

Bu anma gecesini teşkil eden ve bizlere büyük bir konukseverlik gösteren TÜRKSOY çalışanlarına, başta nazik ve tevazu sahibi, Türk Cumhuriyetleri'yle TÜRKSOY arasında bir köprü olan, sabır ve ilgiyle herkesi dinleyen ve sorusuna mutlaka bir çare bulan, gelişi ve güllüşiyle etrafa bir canlılık getiren, konuşmasında heyecanlı ve düşünür, Türk Kültür ve Sanatları Ortak Yönetim Kurumu Genel Müdür Yardımcısı Mustafa Balçık ve varlıkları ile bu kurumun ahengini tamamlayan idarecilere ve tüm çalışanlarına teşekkür ediyorum. Bu insanların sanata, onun güzelliğine vurgunluk ve hayranlıkları bizleri ruhen, manen yaklaştırdı. Onlara karşı kalbizimizde büyük hürmet, sevgi hissleri uyandı. Kendilerine teşekkür ediyorum. Müşterek bir kültür ortamı ve dayanışmayı sağlama adına bu tür programların gerçekleştirilmesinde büyük bir çaba gösterdikleri için TÜRKSOY Teşkilatı'nın güler yüzlü çalışanlarına minnettarız, emeği geçen herkesi kutlarız. Kültür değerlerimizin uluslararası alanda tanıtılması elbette çok önemlidir. Tarihin en eski uygarlıklarına sahip olan Türkler, bu uygarlıkları bu çağda da diğer milletlere yayarak onların gelişmesine ve medeniyetin ilerlemesine büyük katkıda bulunmuşlardır. Özellikle yaşadığımız yüzyılın teknolojiye ulaştığı nokta ve milletlerarası ilişkilerin hızla gelişmesi, bu önemi daha da artırmaktadır. Biz, bugün Türk Dünyası Türkleri, Türk'ü, Türk'e tanıtmalıyız. Zira sahip çıkmayan bir kültür meselesi, başkaları tarafından alınıp değiştirilerek kullanılmakta ve kendilerine mal edilmektedir. Türk Dünyası'na gelince: Tarihin karanlık devirlerinden günümüze kadar

yaşattığımız köklü ve zengin kültürümüzü birbirimizle paylaşmalıyız, kendi kendimizi tanıtmalıyız. TÜRKSOY, bu alanda, yani Türk Dünyası kültür alanında, ister opera ve bale olsun, ister fotoğraf olsun, ister resim ve müzik sahasında olsun, yayıncılık ve müzik alanında çok değerli ve ilgi çekici çalışmalar gerçekleştirmiştir. Bence, Türk Dünyası'nda diğer alanlara nazaran sinema alanı daha serbesttir.

Malum olduğu gibi, her halkın medeni ilerlemesinde ulusal kültürlerin karşılıklı olarak zenginleşmesi son derece zerridir. Bence, Türk Dünyası kütürüyle ilgilenen teşkilatlarımız bu mesleği ciddiyetle düşünmeli ve Türk Dünyası kültürlerinin karşılıklı zenginleşmesi için günümüzde oluşmuş güzel ortamdan becerikle faydalanmalıdır. Unutmayalım ki, çocuklar ve gençler bizim geleceğimizdir, umudumuzdur. Yarının Türk Dünyası'nın sanatçıları onların arasından çıkacaktır. Bunun içindir ki, ulusal sanatımıza yüksek taleplerle yaklaşmalı, onları bayağı ve söz-sanat nünunelerinden uzaklaştırmak, büyük idealler ve fikirler aşıl原因 ulusal kulturumuzun inceliklerini öyretmeliyiz. Gençlerimizin her bakımdan gelişmiş medeni insanlar olarak yetişmelerinde bizim yarattığımız ve yaratacağımız güzel sanatlarında çok büyük payı vardır.

Azerbaycan sineması ulusal sanatın Rus ve Dünya sinema sanatı ile tamasda olduğu, global kültürlerin başarılarından faydalandığı zaman gelişmeye başladı. Bugün Türk Dünyası devletlerinin ulusal kültürlerinin müstakil gelişimiyle, birlikte birbirine karşılıklı tesiri ve dikkat çekecek derecede güçlenmelidir. Burada şaşırtıcı hiçbirşey yoktur, çünkü her bir Türk Cumhuriyeti'nin ulusal kültürünü bağımsız gelişimi neticede tüm Türk kültürünün gelişimi demektir. Daimi ve sıkı yaratıcılık ilişkilerinin olması sinema, opera, tiyatro ve bale sanatçılarımızın tanıtımı ve gelişi işinde çok keskin şekilde kendisini göstere bilir. Maalesef, ulusal bir opera veya bale eseri, kendi ülkesinin tiyatrolarında sahneleşmişse de, ancak pek nadir durumlarda kendi ülkesi dışına çıkarabilmektedir. Azer-

baycan'ın bazı opera ve bale eserleri dışında, Türkiye'de ve ya diğer Türk Devletleri'nde kardeş Türk Devletleri'nin bestecilerinin yarattdıkları ulusal opera ve baleleri kendi tiyatrolarında oynanması zamanı geldiğini düşünmeyeliz. Prima opera ve bale sanatçılarımızı bu alanda Türk Cumhuriyetleri'nde sahne almaya davet etmeliyiz. Sinema, tiyatro, edebiyat, özellikle sanat festivalleri düzenlemeyi daha da genişletmeliyiz. Bence, TÜRKSOY bu on yılda bu sahada çok fazla iş görmemiştir, henüz her şey ileridedir.

Biz bu sahada mücadile etmeliyiz. Nasıl ki, bizden öncekiler yorulmadan çalışmışlar, Biz de öylece yorulmadan çalışmalıyız.

Biz büyük bir zamanenin, Türk halklarının bağımsızlığı zamanasına, yeni asrın evlatlarıyız. Buda çağdaşlarımızın karşısına yüksek talepler, mesul vazifeler koyar. Zamanın seviyesine çıkmak için çağdaş sanatçıdan özellikle Türk Dünyası sanatçılarından hem coşkun ilham, hem de çok ileriye gören aydın zeka talep olunur. Bu sade, mütavazi ve dopdolu insanlarla ünsiyetden rahat ve mesud olacaksınız.

TÜRKSOY'da yıllarca yapılan işler hakkında ne kadar konuşulsa, söz tükenmez. İnsan özgür ise çok iş göre bilir. Kültürlerin ilişkisi, karşılıklı tesiri meselesi, bence çok ciddi bir iştir. Ben sinemadan söz edeceğim.

Sinematografi ,bugün, sadece güzel sanatların en önemli dalı olmakla kalmaz, aynı zamanda ,bilginin yayılmasını sağlayan en güçlü araçtır da. Beyazperde sayesinde izleyiciler, geçmiş öyrenir, güceli daha iyi görür ve bu sahada geleceyi hayal edebilirler. Ayrıca zengin bir bilimsel ve teknik kültür kazanırlar. Bu sinema, sanatının genel karakteristiğidir. Sinema sanatı, da diğer sanat dalları gibi tarihi, sosyal, kültürel ve etnik (ya da, ulusal) koşullara bağlı olarak ortaya çıkar. Sanatın ulusal nitelliğini ve ulusal sanatın kurallarını sıkça düşünür ve irdeleriz. Bu, sinema sanatı içinde güncel bir sorundur. Türk Cumhuriyetleri'nde sinemanın bugününü analiz

ederken, estetik değerlerinde dar, yerel bir düşüncenin değilde, dünya sinemasının geniş hareket anlayışını esas tutulduğu görülür.

Sinema, hızla yayılma ve farklı izleyicilerle ilişki kurma imkanına sahip bir sanat dalı olarak, özel bir görev üstlenmektedir. Bu nedenle, hiçbir film şeridinin doğduğu yerde kalmaya hakkı yoktur. Ülkesini başdan sona dolaşmalı ve hatta onun sınırları dışına çıkmalıdır. Yaratmak için çok şey bilmek gerektir. Genç sinemaçılar ulusal sinemanın yükselmesinin, kendilerinin dünya sinemasını zengin mirasını yeterince özümseye bilmelerine bağlı olduğunu anlamak zorundadırlar. O kadar yoğun bir asr yaşıyoruz ki, günümüzde bir kaç yılın tecrübesi, mazinin yüzlerce yıllık deneyimine eşit olabilmekte. Bu yüzden, çağdaş sanatçının çağın gerisinde kalmaması, ileriye doğru zamanla birlikte adım atması gerekmektedir. Türk cumhuriyetlerinde sinematografi birbirinden farklı ve karışık bir yol izleyerek gelişmiştir. Bu ülkelerde sinema sanatının ve yönetmenliğinin ne yönde gelişeceğini, elbette zaman gösterecektir. Yinede gelecekte, son on yılın tesirini keskin olarak görüleceğini kesdirmek zor değil. Bu zenginliği, Türk halklarının çağdaş ve bağımsız sinema tarihini gerçekleştirdiği biçimde korumak ve çoğaltmak, onu yeni deyerler katarak yüceltmek işte bugünkü görevimiz.

Dünya sinema tarihinde, Türk cumhuriyetleri sinema tarihi, çok uluslu, Sovyet sinemasının ayrılmaz bir parçası olarak değerlendirmiştir. Türk halklarının kültürel gelişimini, Ekim Devrimi sonrası, sarsılmaz derecede, Rus halkının yardımı ve desteğine bağlı olduğu şeklinde bir düşünce hakimdir. Azerbaycan sinema sanatının potansiyeli ve yüzüylü aşan tarihi onu en üst noktaya taşıyor. Sürekli genç yeteneklerin, yeni sanatçıların katılması onu her etapda bilginin ve yaşamı değiştirme erkinin yenilenmiş ve etkin silahı, ruhsal genelleştirme ve kişisel gelişimin aracı yapıyor. 1991 yılında, Azerbaycan Cumhuriyeti'nin bağımsızlığının ilanından sonra

diğer eski Sovyet Cumhuriyetleri'nin sinemaları gibi, Azərbaycan sinemasında çok zor günler yaşamaya başladı. Geçmişte yönetmenler, canlarının her istediğini filme alamıyorlardı. Günümüzde ise, sponsorlar ve finans kaynakları aramak gerekiyor. 1991'den sonra Türk Cumhuriyetleri'nde sinema stüdyolarının tecrübesi ve teknik imkanlarıyla bir dizi mikro-stüdyolar, kuruldu. Bu mikro stüdyolar, 1990lı yıllarda popüler temalar üstüne kısa ve uzun metrajlı 10-15 film çektiler. Bu filmlerin başarısını gösteren vekilleri ve izleyicisi sayını görmezden gelmek mümkün deyildir. Bu filmlerin yaratıcıları arasında, ünlü yönetmenlerin yanı sıra, genç ve çiçeği burnunda olanları da vardır.

Kendi sinema stüdyolarının tecrübesini ve teknik imkanlarını kullanan mikro stüdyolar, kendi stüdyosuyla bir bütün oluşturmak zorundalar. Zira, "Para kuvvettir" ilkesinden yola çıkan varlıklı yönetmenler, kendi film stüdyolarını kurmuşlar, ancak yalnızca birkaç proje gerçekleştirmeyi başara bilmişlerdir. Bu filmlerin, herkesin aşına olduğu şaşaalı sahnelerle, sonu gelmez kaçıp kovalamacılar ile dolu Amerikan filmlerine zaten alışmış olan izleyiciler üzerinde hiçbir tesiri de olmamıştır. Profesyonel olmayan sinema şirketleri, düşük düzeyli filmleriyle, sinema perdesinde kendi egemenliklerini kurmaya çalışmışlardır. Bugün Türk Cumhuriyetleri stüdyolarında bir yılda ortalama iki-beş uzun metrajlı ve birkaç belgesel film çekilmektedir. Şu anda, bütün eski Sovyet Cumhuriyetleri'nde-Rusya hariç-sinema dünyasının durumu aynıdır; Batı sineması, beyazperdeyi ve seyircinin gönlünü fethetmiştir. Bugün bütün dünyanın (buna Türk Dünyası da dahildir)yalnız iki konusu vardır: Cinsellik ve ölüm. Sovyetler döneminde çekilen filmler, Hollywood filmleri tarafından beyazperdeden kovuldu. Üstelik bu filmler, çekildikleri dönemlerde, uluslararası arenada büyük başarı göstermiş olmalarına rağmen. Bu filmlerde, humanizm vardı, sosyal sorunlar vardı, aşk ve dostluk gibi yüce duygular vardı. Bu coğrafyanın, insanı büyüleyen doğa güzellikleri vardı

ve nihayet, bunların birçoğu, bugün, yitikler... Bugün Azerbaycan'da ve diğer Türk Cumhuriyetleri'nde sinema sanatının zayıfladığını kaydediyor ve bir otorite ağzıyla "bunun ulusal sanatın gelişmesine ciddi zararlar vereceğini" beyan ediyorum. Türk sinemasının tarihi Sovyet öncesi (Azerbaycan) ve Sovyet dönemlerinde başlar (Azerbaycan sinema tarihi hariç) eski SSCB dahilindeki Türk Cumhuriyetleri'nin sinema tarihi Ekim Devrimi'nden sonra başlar. Sadece Azerbaycan sineması Sovyet öncesi dönemde başlamıştır). Sovyet dönemi, bu sanat dalının gelişimini, sanatsal olgunluğa erişimini, Sovyet ve dünya düzeyine çıkışını niteler. Hiç şüphesiz bu gelişimin, Sovyet rejiminin siyasal tabiatıyla, ideolojisiyle ve dünya görüşüyle bağlantılı bir bedeli yok değildir.

SSCB'nin dağılmasından sonra, Türk Cumhuriyetleri'nin bağımsızlıklarına kavuşması, onların sinema sanatı tarihinde yeni bir sayfa açtı. Bu, aynı zamanda, doğal olarak sinema çevreleriyle ilgili yeni sorunların doğmasına sebep oldu. Bunların dışında, sinemanın ticarileştirilmesi, piyasaya ilişkilerinin rayına sokulması geliyordu. Bu, konu ve içerikten estetik ve ahlak kriterlerine, film çekme hevesinden ekonomik sebeplerle bunu yapma imkanının bulaşmamasına kadar, ulusal sinemanın tüm unsurlarını etkiledi. Bununla birlikte, Türk Cumhuriyetleri'nin, Sovyet döneminde tertip edilen deneyimleri ve sanatsal imkanları, bu çağdaş geçiş döneminin tüm zorluklarının üstesinden gelmeye muktedir bir güc teşkil etmektedir. Bize, "yeni dalğa sinemanın" başarılarının ve ödenen bedelin, tüm Türk Cumhuriyetleri sinemalarında, prensipte aynı olduğunu söyleye biliriz. Şu anda eski Sovyetlerde yaşayan Türk Cumhuriyetleri bağımsız devletler olarak dünya arenasında yerini aldı. Bu ülkelerin aydınları ve halk birbiriyle ittifak sağlarsa bunu hiç kimse bozamaz. Bu nedenle her bir Türk devleti kendi aralarında ve Türk halkları birbiriyle birlik, beraberlik içinde olmalıdır.

TÜRKSOY'un yaptığı bu anma gecesi yalnız Okeyev'e değil, tüm Türk Dünyası sinemasına yönelik olduğunun altının çizmek isterim. Sanat ve sanat adamları hakkında düzenlenen etkinliklerde TÜRKSOY'un yapmak istediği ana fikir olarak: hayatta insanlar için bir iş yapmak, kendinden sonra iyi eylemleri miras bırakmak düşüncesi yer alır. Aynı kökten gelen kültürlerin beraberliğinden doğan uyumu, bu ülkelerin işbirliğinin güzel meyvelerini, daha çok kişiyle paylaşmak için çeşitli orqanizasyonlar yapılmalıdır. Bunların en önemlilerinden biri "Türk Sinema Günleri", yani, Azerbaycan, Türkmenistan, Kazakistan. Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti, Tataristan sinema günleri Almatı'da, İstanbul'da, "Türk sinema Günleri"-nin Almatı'da, Kazan'da, Bişkek'te, Taşkent'te düzenlenmesidir. İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür İşleri Daire Başkanlığı'nda danışman olarak çalıştığım zamanlar yeni fikirler üretiyor ve etkinliklerin dinamik yapısı, bu fikirlerin uygulanabilir projeler halinde gerçekleşmesiyle daha da güçleniyor, Türk Dünyası ve Türk dostluğunun temellerini daha da sağlamlaştırıyordu.

Maalesef, sinema günlerine iştirak eden bazı filimlerin dışında, bugün bile Türkiye'de Türk Cumhuriyetleri sineması hakkında çok az şey biliniyor. Yeni olmasa da benim için doğru olan bir fikri sizinle paylaşmak istiyorum: Sinema, halkları yaklaştırıyor. Ben bunu değişik ülkelerde, katıldığım film festivallerinde gördüm. İstanbul'da düzenlenen Türk Dünyası Sinema Günleri'nde de bunun bir hakikat olduğunu bir kez daha anladım. Bakınız, zamanında L. Aragon, "Cemile" romanını dünya edebiyatının en güzel aşk romanı olarak tanıttıktan sonra, Türkiye, Cengiz Aytmatov'u tanıdı. Bence, bugün ne yazık ki, yine aynı durumdayız. Birbirimizi Fransa, İngiltere, Rusya veya Amerika aracılığıyla tanıyoruz. Şu sıralarda Kazakistan'da Rüsem İbrahimbeyov'un senaryosundan çekilen güzel bir film vardır, "Göçebeler". Bugün Batı sinemacıları ondan övgüyle söz ediyorlar. Türkiye'de birçok sinema şirketi

yöneticisi, bu film Türkiye beyazperdelere nasıl taşıyalım diye bana soruyorlar. Ne yazık ki, bu filmin Türkiye'de gösterime girmesini sağlamak için bir Fransız şirketi ile anlaşmak gerekmektedir. Ülkelerimizdeki sinema uzmanlarının, sanatçılarının birbirleriyle aracsız tanışma ve konuşma şeklini bulmamız gerekiyor. Bence bu konuda TÜRKSOY çok önemli bir rol oynayabilir. Bu koşullarda Türk Dünyası adına yapılabilecek çok şey var. Türk Dünyası'nın Türkiye'ye açılan en önemli sanatlarından biri sinema olmalıdır.

Öte yandan, kültürel ve tarihi bağlarla içinde bulunduğumuz Türk Dünyası özellikle kültürel örgütlenme bakımından çok dağınık bir resim sergilenmektedir. Türk Dünyası'nın iç alemi, imkanları, ortak manevi değerleri dünya kültürü düzleminde çok yüksek sanat eserleri verme imkanına sahiptir. Bu düşünce temelinden hareketle, Türk Dünyası'nın en yüksek kültürel kuruluşu olan TÜRKSOY teşkilatı, faaliyetleri arasında sinema çalışmalarını ihtiva eden bir yeni kurumlaşmaya gidebilir. Bugün Türk Dünyası'nda Türk Dünyası sinema alanında düzenlenen hiçbir film festivali yoktur. İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nce 1998 yılında birincisi, 2001'de ikincisi ve 2002'de üçüncüsü düzenlenen "Türk Dünyası Sinema Günleri" dışında, Türk Dünyası Film Marketleri ise denebilir ki, hiç oluşmamıştır.

21 Kasım 1998 tarihinde İstanbul'da düzenlenen "I. Türk Dünyası Sinema Günleri" Türk sinemasında altın dönemi olarak medyada yer almıştır. Türk Dünyası'nın sinema ve kültür adamları yaptıkları görüşmeler sonucunda amaç ve ilkeler doğrultusunda ortak bir adım atmaya karar vermişlerdir. Hatta bir protokol da imzalanmıştır. "I. Türk Dünyası Sinema Günleri"nin başlangıç günü olan 21 Kasım'ın, bütün Türk Cumhuriyetleri'nde "Türk Dünyası Sinema Günü" olarak kutlanması benimsemiştir.

Türk kültürünün, tarihinin, sanatının ve ortak Türk kimliğinin sinema sanatı yoluyla beyazperdede işlenmesi, tanıt-

ması ve dünyada kültür sanat yoluyla barış ve işbirliği ortamının geliştirilmesi amacıyla bir kültürel kuruluş olan TÜRKSOY'un nezdinde "Türk Dünyası Sinema Birliği"nin oluşturulması düşünülebilir. Ayrıca, Türk Dünyası Filmleri Gezici Festivali düzenlenebilir. Ankara, İstanbul, İzmir'den sonra tüm Türk illerine ve kentlerine konuk olması planlanabilir.

Türk Dünyası Filmleri Gezici Festivali özenle seçtiği programını Türkiye'nin ve Türk Dünyası ülkelerinin kentlerinde izleyicilere sunarak TÜRKSOY'un en önemli sinema etkinliklerinden biri olabilir. Türkiye ve Türk dilli ülkelerin kentlerine konuk olan gezici festival kapsamında Türkiye ve Türk Cumhuriyetleri'nden uzun ve kısa metrajlı filmler, toplu gösterimler, çocuklar için özel programlar ve work-shop'lar yer alabilir. Türk Dünyası sinema sanatçıları, yerli ve yabancı basın mensuplarının katılımı da sağlanabilir. TÜRKSOY ile Türk Dünyası arasındaki iyi ilişkilerin bu kültür sanat etkinlikleriyle daha da gelişeceği inancındayım.

Avrupa Birliği Sinema Fonu olarak 1988'de faaliyete başlayan EURIMAGE, Avrupa Birliği'ne üye ülkeler arasında Avrupa kültürünü genişletmek. Ortak yapımları teşvik etmek ve bunu gibi amaçlarını yüklenmiştir.

Niçin TÜRKSOY bu tür bir "TÜRKİMAJ" fonunun kendi bünyesinde oluşturulmasına karar vermesin? Niçin TÜRKSOY'a üye ülkeler arasında Türk kültürünün geliştirmek üzere film yapımını desteklemek üzere ortak yapımları teşvik etmesin? Bu da Türk toplumlarının sinema sanatı alanında birbiriyle tanışmalarına vesile ola bilir.

Türk Dünyası'nın sinema adamları kendi aralarında bilgi ve tecrübe alışverişinde bulunabilirler. Sinemacılar arasında gerçekleşecek çeşitli söyleyişi ve açık oturumlarda Türk Dünyası sinemasının tarihi, dünya sinemasındaki yeri, 21. yüzyıldaki geleceği, alt yapı imkanları, sinema ilişkileri gibi konularda görüş alışverişini de olabilir. Kısaca Türk Dünyası sinemasının ortak sorunları, eğitim, birlikte film yapımı vb. konularda

çözüm önerileri konuşulabilir. Kurulacak yeni oluşumun merkezi TÜRKSOY olarak düşünülebilir ve koordinasyon kurulu Türkiye, Azerbaycan, Kazakistan, Türkmenistan, Kırgızistan, Özbekistan sinema insanlarından teşkil edilebilir.

Diger Türk ülkeleri de dışarıda tutulmadan, örneğin, Tataristan, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti, Altay, Gağavuz Yeri, Saha-Yaku, Tiva ve bunun gibi Türk ülkelerinde gözlemciler yer alabilir. Oluşturulacak fonun, yılda dünya sinemalarında gösterilebilecek estetik kalitede 3-5 film çıkarılabilse (Dede Korkut, Yunus Emre, Köroğlu, Nasreddin Hoca, Fuzuli ve digerleri gibi ortak konu olan projeler düşünün) maksat hasil olacaktır. Bu oluşumun en önemli ayaklarından kısa film ve animasyon türleri dahil olmak üzere çocuk sineması çalışmaları da olabilir.

Periyodik olarak TÜRKSOY'un düzenleyeceği ortak bir film festivali ve film markei, öncelikle Türk dilli ülkeleri arasında görsel manada işbirliğini artıracaktır. Bu da Türk Dünyası sinemalarında üretilen uzun metrajlı, belgesel ve kısa metrajlı filmleriyle kendi ülkeleri aralarında sanatsal ve ticari başarılar kazanmasına, Türk sinemasının gelişmesine yol açacaktır. Çünkü Türk Dünyası'nda son derece seviyeli sinema dilini bilen güçlü yönetmenler, güçlü oyuncular, güçlü bir teknik ekip var. Onların Türk sinemasına, Türk sinemasının da onlara katacağı çok şey var. Onlar da dünya piyasasına bir kapı olarak Türkiye'yi görme temayülündeler. Gerçi bunu görmedikleri için Fransız, İtalyan, Rus ve Amerikan filmciliğiyle direk prodüksiyon gerçekleştirir duruma geldiler. Bizim qayemiz Türk Dünyası sinemasını ortaya çıkarmaktadır.

TÜRKSOY bunları bir araya getirirse Türk Dünyası'nın birliğini sağlama hususunda daha önemli bir adım atmış olacaktır. Türk toplumlarının sinema sanatı alanında birbiri ile tanışmaları işbirliği için bir ortam oluşacaktır. Bu global işlerle birlikte TÜRKSOY periyodik etkinlikler de düzenleyebilir: Türk Cumhuriyetleri'nde üretilmiş yeni filmlerin prömiyeri

veya qalasını zamanında dünya sinemasında meşhur olmuş filmlerin tanıtımını, Türk Dünyasının'da çocuklara özgü filmlerin toplu gösterimi, Türk dünyası sinema yıldızları, uluslararası başarılarına imza atmış filmler, senaristler, kameraman, besteci, oyuncu vb. Sanatçıların tanıtılması. Türk Dünyası'nın sinema tarihi ve kültürel mirasının gelecek nesillerimize ulaştırılması bilincinden yola çıkan bu etkinlikte, Türk Dünyası'nın sinema sanatını ve sanatçısını ve mücadilesini yakından tanıtılmasına ve anılmasına özel bir önem verebilir. Türk Dünyası kültürünün sosyal düşünce tarihinde TÜRKSOY'un kendine özgü bir yer tuttuğuna ve daha da derin bir kök salacağına inanıyorum.

Tefik İsmayilov

TÜRKİSTAN'DA İLK FİLM GÖSTERİMLERİ 1987'DE TAŞKENT'TE GERÇEKLEŞTİRİLDİ. FİLM ŞERİTLERİNDEN TÜRKİSTAN'I SEYRETMEK

Türkistan'da ilk film gösterimleri, 1897'de Taşkent'te, yabancı şirketlerde çalışan, uzak ve esrarengiz Doğu'nun egzotik havasına hayran yabancı kameramanlar tarafından yapıldı.

Türkistan'ın egzotik güzelliklerini, Moskova ve Petersburglu kameramanlar ile beraber Fransız kameramanı Feliks Mesküiç de filme almıştı. 1897 yılında, Lumiere Kardeşler tarafından Rusya'ya gönderilen kameraman Feliks Mesküiç, 1905 yılına dek Rusya'da Fransız ve İngiliz film şirketlerinin temsilci kameramanı olarak çalıştı. Feliks Mesküiç bu yıllarda Rus kameramanlarıyla beraber, Buhara, Taşkent, Hive ve Semerkant'da çekimler yaptı. Çekilen filmlerde emirlerin av, gezinti, tatil ve ziyafet sahneleri yer alıyordu.

1905 yılında Feliks Mesküiç, Rusya'daki askeri-stratejik alanları filme aldığı için devlet tarafından sınırdışı edildi.

O zamandan itibaren, Çarlık Rusyası egemenliğinde olan Orta Asya'nın yabancı kameramanlar tarafından filme alınması Rus Çarlığı'na yasaklandı.

1911 yılının yazında Danimarkalı Adolf Hardner ve Fransız film şirketi Eclair'in temsilcisi olan Rene Moro, Doğu'daki Rus malikanelerini filme çekme iznini almaya ciddi bir gayret göstererek sonunda başarılı oldular. Yabancıların Batı Türkistan'a girmesini istemeyen Çar Hükümeti pek de gönüllü olmadan bu izni verdi. Buna rağmen bazı yabancı kameramanlar Orta Asya'ya, özellikle de Hive ve Buhara'ya girmek için vize alabilirler. 1914 yılında, "Hanjankov ve Ko Anonim Şirketi" de Batı Türkistan bölgesini filme alabildi. Dışarıdan ve Rusya'dan gelen kameramanlar bu bölgede yalnız egzotik güzellikleri ve kalburüstü sınıfın yaşam sahnelerini filme almışlardı.

Türkistan'da yaşayan tüm halkın hayat tarzı ve sosyal durumlarını yansıtan sahnelere, bu devirde yalnız fotoğrafçı H.Divanov'un çektiği filmlerde rastlarız. Öncü Özbek sinemacısı Hudybergan Divanov'un filmcilik hayatı çok ilginçtir. Özbekistan'da 1924 yılı devrimine kadarki sürede bile fotoğraf ve filmcilikle uğraşan H. Divanov, Orta Asya'nın ilk milli sinema sanatçısıdır. Özbekistan'da devrime kadar olan sosyal gelişmeleri ve Batı Türkistan'ın durumunu anlatan belgesel filmler onun tarafından çekilmiştir.

Hudybergan Divanov, 1878'de Hive kentinde doğdu. Çocukken makine ve cihazlara çok meraklıydı. Ailesi, belli bir süre onu Moskova'ya, daha sonra da Petersburg'a bu sahada eğitim almaya gönderme imkânı bulmuştu. Bu şehirdeki eğitimi sırasında hareket eden fotoğraflar'la ilgileniyor ve sinemacılığın sırlarını öğrenmeye çalışıyordu. H. Divanov, Petersburg'dan evine, Harezm'e, yerli halk için o devirde bir mucize olan üç makineyi; gramofon, fotoğraf ve Pathe markalı sinema makinelerini getirdi. Divanov'un o zaman getirdiği, günümüz

için çok enteresan olan bu makineler, Hive şəhərində bulunan sinema müzəsində bugün bile sergilenmektedir.

Filmlerini, ne gün keçirmək için ne de ticari bir amaçla çevirmedi. Bu türlü olaylarla qarşılaşıyor olsa da amacı halka hizmet etmək, aydınlatmaq. Bu amaçla H. Divanov, Hiveli gənçləri etrafına topladı ve onlara film çəkməyi öyrətməyə başladı.

H. Divanov'un evi, film laboratoruvarı halinə gəldi. Batı Türkiстан'da sinemanın sirlərini bilən ilk sanatçı olaraq halkın gündelik həyatını, çalışmasını, hüznünü və sevincini filme aldı. Çəktiği filmləri kəndi evindəki banyosunda yıkar və kəndi evində seyrettirirdi.

Divanov, Həzəm bazar yerləri və sokaklarında ticrətsiz film göstəriləri organize edərdi. Onun tərəfindən çevrilən və pek uzun olmayan filmlərdə, başkəntin və sıradan insanların həyatları anlatılırdı.

Həzəm Hanlığı'nda yaşayanlar, 1917 Ekim Devrimi'ne kadar, özəl kiçük sinema salonlarında yabancılar tərəfindən çevrilən, yalnızca kəba şakəlarla dolu "can sıkıcı" savaşı filmlərini görəbildilər.

Sovyet hökumətinin Orta Asya'da zafer kazanmasından və Həzəm Cümhuriyeti'nin ilan edilmesindən sonra H. Divanov, yoğun kəltürel etkiçliklər düzənliyor, onun inisiyatiçiyə okullarda, çocuk bakımı evlərində və meslek kurslarında sinema salonları açılıyor, sinema, film və fotoqraf çalışma qrupları oluşturuluyordu. Aynı zamanda Divanov, Özbəkistan'daki sosial gəlişmələrlə ilgili sinema-kayıt çalışmaları sürdürüyordu.

Həzəm'də toprak-su reformunun yapılmasını, çiftliklərdə ilk traktörlerin çalışmaya başlamasını, kolhozların organize edilmesini, kadınların çarşafı çikarmasını filme alıyordu. H. Divanov, ilk Özbək sinema kameramanı olaraq o dönem Özbəkistan'da gəçən devrim olaylarını filme kəydetmişti. Onun çəktiği bu səhnələr, gələcek Sovyet Özbəkistanı belgesel filmlərinin esas bölümləri olaraq, Özbəkistan'da Sovyet Hü-

kumeti'nin kurulma səhnələrini oluşturaçaktır. 27 Ekim 1924 tarixində, Özbəkistan Sovyet Sosialist Cümhuriyeti kuruldu. 1925 yılında, Sovyet Özbəkistanında "Özbək Devlet Sinema Tröstü" kuruldu. H. Divanov yerli kameraman olaraq bu stüdyoda çalışmaya davət edildi.

Batı Türkiстан'da film ürətimi 1924 yılında başlar. Buhara Halk Sovyet Cümhuriyeti, Petersburg'da bulunan "Sovkino Anonim Şirkəti" ilə bir anlaşma imzalayaraq ortaq bir kurum olan "Buhkino"yu (Rus Buhara Sinema Yoldaşlık Müessesəsi) kurdular. Bu kurum, "Orta Asya'yı Gezerken", "Buhara Kültür Doğuşu Yolundan", "Buhara'da Devrimin Yedinci Yılıının Kutlanması" adlı belgesel filmlərlə bərabər "Ölüm Minaresi" adlı uzun metrajlı bir film də ortaya çikardı.

Filmin öyküsü, Buhara'da bulunan ölüm minaresi haqqındaki halk masalından alınmıştı. Öykü, bir han kızı ilə yoksul bir gəncin arasında gəçən talihsiz aşk serüveni etrafında kurulmuştu.

Film göstərime çiktiğində Özbək seyircisinin büyük ölçüdə ilgisini çekti. Hive güzəli Cemal'in maceraları, çiftçi Sadıq'la, Emir'in oğlu Şəhruh'un mücadələsi və sonunda Sadıq'ın zalim Şəhruh'u ölüm minaresindən aşağıya atma səhnələrində, seyirci, iyinin kətiyə galip gəlməsinə çok sevinip bağıraraq alkışlıyordu. Sonraları çekilən "Ferhat'ın Işıkları" adlı film, yeni inşa edilməyə başlanan, binlerce kilometrlik çorak çöllərə həyat gətirəcək Sırderya nehrini üzərində kurulan hidroelektrik santralının inşaətini konu almıştı.

Ünlü yönetmen M. Kayumov'un o yıllarda çektiği "Dört Giriş Kapılı Kent" adlı diğər bir belgesel film, güzəl Hive şəhri haqqındaydı. Bu şəhərin unutulmaz heykəllərindən, birbirindən güzəl inşa edilən bina və camilərindən, bu kenti kuran yetenekli mimarlardan və bu sanatçıların el becerilərindən bahsediyordu. M. Kayumov'un yaptıği bu belgeseller, o devir için çok verimliydi.

Özbək yönetmeni M. Kayumov, Hive'ye gittiği yıllarda "artık buralarda ne irfan, ne alim kalmış..." diye yazır : "Bugün

için eskisinin mavi düşerinden başka bir şey yok sosyal alanda. Maalesef bilim üretkenler, Hive'yi kurduğu rivayet edilen Nuh'un oğlu kadar uzak Hive'ye, ama insanları misafirperverliğiyle ünlü. Sarı çamurdan kentin daracık sokaklarından geçerken dolunayın parladığı gökyüzü, geniş sofalı evlerin içinde Doğu'nun rahatlığı duyulur. Konuk olarak davet olunduğum evlere ayakkabılarımızı çıkarıp giriyoruz. Çünkü her yer halı kaplıdır. Yer gök halı, duvarlara halı asma geleneği var. Yerlerde duran yığınla büyüklü küçüklü yastıklara yaslanarak yerden birkaç karşı yükseklikteki uzun masanın yanına oturuyoruz. Tüm kapılar ve kanapeler mavi boyalı. Tam bir Doğu görkemiyle süslenmiş masanın üstünde; ünlü tatlı üzümler, ceviz, badem ve tatlılar dizilmiş, horoz ibiği gibi kırmızı çay bardakları insanın yüzüne gülüyor.

Kenti gezerken yarım kalmış koca bir minare dikkat çeker. Kalta Minar denen bu yarım minare, müthiş bir mavi renktedir. Minareyi yaptıran Han, minare bitince bunu yapan mimarı öldürecek diye söylenti çıkınca mimar bugün 26 metre yükseklikte kalan minareyi bitirmeden kaçıp gider.

212 sütunuyla olağanüstü güzellikte ahşap oymalarıyla gözleri kamaştıran Cuma Mescidi, çok etkileyici labirent gibi bir yapı olan İslam Hoca Medresesi ve minaresi gibi yerler ise yaratıcılığın şaheseri. Oniki odalı, lacivert ve açık mavi tonların süslemelerdeki görkemi, medresenin eski günlere ağıtını yakar gibi. Belgesel sinemanın yanısıra, günümüzde açık hava sinema platoları olarak adlandırılacak bu şehirlerde, birçok konulu film de çekilmiş ve bugün de çekilmeye devam ediliyor."

Ünlü Rus yönetmeni Yuri Protazanov, "Nasrettin Hoca Buhara'da" adlı filmle, Hoca Nasrettin konusunu Sovyet sinemasına getiren ilk yönetmen oldu. Bu filminden sonra Nasrettin Hoca karakteri, Özbek ve Sovyetler'deki diğer film stüdyolarında defalarca beyaz perdeye aktarıldı. İkinci Dünya Savaşı yıllarında çekilen "Nasrettin Hoca Buhara'da" adlı (1943) uzun metrajlı film sadece arka cephede değil, ön

cephede bile büyük coşkuyla karşılandı. Sonraları yönetmen N. Ganiyev, bir meydan gösterisine benzeyen, sadece Özbek halkına ait bir eser yaratmak istemişti. Sonunda Nasrettin Hoca ile ilgili yeni bir söz söylemeye karar verdi. N. Ganiyev, Y. Protazanov'un çektiği "Nasrettin Hoca Buhara'da" filminde Nasrettin tipinin oyuncusu L. Sverdlin'in canlandırdığı gibi Hoca'yı hilekâr ve kurnaz olarak değil, akıllı, düşünen, halk içinden çıkmış, halkın dertlerine üzülen bilge bir hoca olarak görmek istedi. Bu düşünceyle, bir nevi Türk Karagöz ve Ortaoyunu'nu hatırlatan, Özbek halk meydan gösterilerine benzeyen bir film olarak ortaya çıkardı. N. Ganiyev'in "Nasrettin Hoca'nın Gezileri" adlı bu filmi, Sovyet Özbekistan'ı sinema tarihinde kendine özgü bir yer tutar. Film, bugün dahi seyircinin büyük ilgisini çeken bir eserdir. Filmde, Nasrettin Hoca rolünü Özbek oyuncusu R. Hamzayev ustalıkla canlandırdı. Esasen üç büyük oyuncunun bir araya gelmesi (A. Celikov, R. Hamzayev ve R. Muhammedov), filmin oyuncu ekibinin yetenekli bir kadrodan oluştuğunu göstermektedir. Bu sanatçılar, biri diğerini gölgede bırakmadan, oyunculuk ve yetenekleri ile diğerinin yeteneğinin ortaya çıkmasına yardım etmiştir.

Buhara'da üretilen yapımlardan söz ederken 1957 yılında üretilen Özbek sinemasının en iyi tarihi-biyografik filmlerinden biri sayılan "Avisenna" filmi, büyük düşünür, Orta Çağ Doğu bilim adamı ve filozofu Ebul Ali İbn Sina'nın (980 – 1037) hayatına hasredilmiştir. Filmin senaryosunu, ünlü Tacic yazarı S. Ulukzade, senarist V. Vitkoviç ile beraber yazmışlardır. Yönetmen K. Yarmatov tarafından tarihi gerçekliğe sadık kalınarak, filmde İbn Sina'nın hayatı olduğu gibi yansıtılmaya çalışılmıştır. Bu filmde, bir çok kahraman ve olay vardır. Bu zor ve bileşik kapsamlı muazzam yapının ortaya çıkması için Gazneli Sultan Mahmut'un Buhara'ya taarruzu, Gürgenç'teki veba salgını sahneleri gibi bazı olay ve kahramanlar, filmde bölümler halinde yer almıştır.

Gazneli Mahmut'un Buhara'ya saldırmaları sonucunda Buhara şəhri alevlər içində kahr, evlər yanar, eşsiz kitablar mahv olur, insanlar ölür. Avisenna, Buhara'dan qaçmaya məcbur kahr.

Uzun illər uzaklarda yersiz yurtsuz kalan Avisenna, nihayət, Harezm'in başkenti olan Gürgeç'e gəlir. O zaman bu şəhri veba salgını bürümüşdür. İnsanları ölümdən kurtarmaya çalışan Avisenna, Gürgeç halkına bu yarınlarda günəşin tutulacağını xəbər verir. Cahil insanlara bilimin gücünü və yarıq dostu Biruni'nin günəş tutulması haqqında söylədiklərini anlatmaya çalışır. O, Biruni'nin gerçəkləşdirdiyi ən ağır cərrahi ameliyatın nasıl yapıldığını gənclərə öyrətir. Sultan Mahmut, defalarca Avisenna'yı sarayına dəvət edir. Və çağrısını rəddedən Avisenna'yı təkiyə alır. Təkrar yersiz yurtsuz kalan böyük alim həpsə atılır və ortaya məşhur "El-Kanun fi't-Tıp" adlı əsər çıxar. İdamla yarıqlanan Avisenna'yı, ölümdən, halkın sevgisi kurtarır. Artıq yaşlanmış və yersiz yurtsuz olan bilgin, dostu Cüzani ilə yola çıxar.

"Avisenna"nın biyografik bir film olmasından ötürü yönetmə, əsas əkseni baş kahramanın fikir və hisləri üzərinə kərməşdür. Avisenna'yı bilgiyə və bilimin gücünə inanan, halkını böyük bir aşkla seven bir kişi olaraq ortaya çıxarmışdır. Filmin kahramanı olan İbn Sina'yı Tacik oyuncusu Marat Aripov böyük ustalılıqla canlandırmıştı.

Sonralar, 1983 yılında, Özbək sinemasının digər ünlü bir yönetməni E.İşmuhammedov, "Bir Dahinin Gənçliyi" adıyla, İbn Sina'nın hayatını ikinci kez filmə çəkər. Yine bu dövəmdə, Özbəkistan'da Sovyet egemenliyinin kurulmasından bəhsədən "Fergane'dən Beş Kişi", yazar Abdullah Kadiri'nin "Geçən Günler" və 15. yüzyılda yaşamış olan astronomi bilginini Uluğ Bey'in yaşam öyküsünü yansıtan F. Fayziyev'in yönetiyi "Uluğ Bey'in Yıldızı" adlı filmlər çəkildi.

1974'te Şöhret Abbasov 12. yüzyılın dahilerindən biri olan bilim adamı Ebu Reyhan Biruni'nin hayatından bəhsədən filmi çəkdi. Bu əsər, Özbək sinemasında çəkilen ən iyiyə tarixi-

biyografik filmlərdən biridir, bəlkə də ən iyisidir desək, yanılmayız. Bu iki bölümlü bəyazpərdə əsərində, Biruni'nin çocukluk yıllarından yaşlılığına qədər ağır müdəcələrlə gəçən hayatı təsvir edilmişdir. Filmde epizottan epizota, böyük bir insanın kişisel yazgısında özəlleşən halk yazgısı, hətta dünyanın birçok meselesinin çözümlü, böyük yönetmə buluşlarıyla gözümüzün önündən gəlip gəçər. Filmdeki olayların məkani, bundan bin yıl öncə kadim və özgün bir kəltürə sahib olan Harezm'dir. Çalışkan halkın kudretli əlləri, yüzyıllar boyunca kısır çöldən toprağı kazıyor, kanal açıyor, baraj yapıyordu və ulu Amudərya nehrini, ekincinin əməyinə həyirdə edərək, bəhçə və tarlalarını bol bol bəsləyirdi. Avrupa ilə Asya'yı birbirinə bağlayan önəmli ticarət yollarında bulunan Harezm'in şəhərləri genişləyib küvvətleniyordu.

Bu film Şöhret Abbasov'un adətə sanat zaferidir. Ş. Abbasov, tüm filmlərində aktörlerini bir incəliklə seçər. Verilən roller sanki onların boyuna posuna gərə biçilip, yaratıcılıqla tarzına uyğunlaşdırılmışdır.

Söhbətlərdən birində Ş. Abbasov şöyle demişti : "Sine-mamızın problemləri hala çöktür. Milli gələnkərlərimizlə, halkımızın gəçmişiyə ilə bağlantılı filmlərin yapılması yolunda daha çök iş görülməlidir."

Təvfik İsmayilov
"Mostar Dərgisi"
Mart 2007

MOSKOVA'NIN SANSÜRÜ

1917 Ekim inkilabından sonra Rus-Sovyet sineması gelişmeye başladı. Böylelikle geçmiş SSCB'nin bünyesinde toplanan diğer cumhuriyetlerin sinemaları da Sovyet sinema ailesi içerisinde birleştiler. Burada özellikle cumhuriyet ülkelerinin sinemalarının ayrıcalıkları vardı. Bu ülkelerin yapacakları filmlerin hepsi sansüre tabi tutuluyodu. İstedikleri gibi film çekme şansı hiçbir sinemacıda yoktu. Filmler Moskova'daki komisyon tarafından oyuncusundan tutun da filmin konusuna varıncaya kadar komisyon tarafından tayin ediliyordu. SSCB'nin bünyesine uymayan, kendi rejimine, kendi ideolojisini yansıtmayan konulara kesinlikle müsaade edilmiyordu.

Her türlü baskı ve sansüre rağmen, Sovyet sinemasına çok güzel sanat filmleri kazandırmıştır. Sovyet sinema eğitimi, biz sanatçıların yetişmesine katkıları olmuştur. Komünizm rejimini sanatla, edebiyatla ayakta tutmaya çalıştığı için, sanatın en güzelini yapabilmek için her türlü tedbiri almıştı.

Sovyet sineması, sanat ve teknik yönden kendi sinemacılarına yararı olduğu kadar dünya sinemacılarına da çok büyük katkıları olmuştur. Sovyet sinemasında yetişen her bir sanatçının sanat ürünü ise onun kalbinin atış ahengine bağlı bir yapıt olarak ortaya çıkmıştır.

Moskova'da eğitim aldığım ve beraber sanat çalışmaları yaptığım sürece Rayzman, Hutsiyev, Bundarcak Alov, Naumov, Tarkouski, Trauberg ve Cuhray gibi hocalardan sinema sanatı üzerine çok şeyler öğrendim. Bu hocaların dünya görüşleri ne olursa olsun, sanatçılık ve eğitimcilik yönü bakımından büyük saygınlıkları vardır. Bu bakımdan bu değerli hocalara minnettarım.

Burada çok önemli bir meseleyi de belirtmek isterim. Uzun yıllar Sovyet Ekistport film şirketi, Türkiye'ye bol

miktarda Rus filmleri sattılar. Ulus-Ajans adlı bir şirket, Rus filmlerinin pazarlamasını Türkiye'ye yaptı.

Ne yazık ki, 1990 yılına kadar, Azerbaycan sinemasına ait bir filmi dahi Türkiye'ye teklif etmediler. Varsa yoksa hep Rus filmleri pazarlandı. Değil Azerbaycan filmlerinin teklifinin yapılması, diğer Türk Cumhuriyetleri'nden de hiçbir film teklifi yapılmadı.

"Platolar Boş"

-SSCB'deki komünizm rejimi yıkıldıktan sonra ve Türk Cumhuriyetleri bağımsızlıklarına kavuştuktan sonra durum ne oldu?

-1990'dan sonra Azerbaycan sinemasını tanıtmak için Türkiye'nin çeşitli vilayetlerinde "Azerbaycan Sinema Haftaları" yapıldı. Bunun haricinde "Uluslararası İstanbul Film Festivali"ne "Nizami" adlı bir filmle katıldık. Bu festivale benimle birlikte bir tane daha yönetmen katılmıştı. Maalesef bu girişimler ilk ve son girişimler olmuştur.

-Sovyet sineması dağıldıktan sonra durum ne oldu?

-SSCB'nin bünyesinde bulunan cumhuriyetlerin büyük bir çoğunluğunun kendi bölgelerinde sinema stüdyoları vardı. Bu stüdyolar şu anda da var. Yalnız, Sovyetler devrinde bu stüdyolarda yapılan filmlerin paralarını devlet ödüyordu. Ve bu stüdyolarda 2 ile 4 arasında filmler yapılıyordu.

Maalesef bugün özgürlüklerine kavuşmuş ülkelerin stüdyolarında devlet sinema için para ayırmadığından sanatçılar kapılarda bekliyorlar. Şu anda bu stüdyolar insafsız ve paralı yapımcıları bekliyorlar.

Bundan istifade ederek, Azerbaycan stüdyoları hakkında da şunu söylemek isterim. Şu anda Azerbaycan'da beş katlı iki büyük bina hazır, kurulu bir vaziyette duruyor. Bu iki büyük binanın alabildiğine geniş bir alanı var. İki platosu yeni yapılmış, son model tekniklerle donanmış laboratuvarı var.

Çizgi filmleri çekmek için ayrıca stüdyolar, belgesel ve TV dizileri için ayrı ayrı stüdyolar hazır, mevcut, ama bomboş bekliyorlar.

Ben Türk sinemacılarını ortaklaşa filmler ve diziler çekmeleri için Azerbaycan'a davet ediyorum. Bizim oralarda daha ucuz ve bol imkanlarla film çekme olanakları mevcut. Bunu değerlendirmek lazım diye düşünüyorum.

Bu durum bütün Türki Cumhuriyetleri□nin sinemalarında da aynıdır. Onlar da Türk sinemacılarını ortaklaşa birlikte filmler yapmaya çağırıyorlar.

-Sohbetimizin başında kendinizden bahsetmişsiniz, ama gerek Sovyet Sineması döneminde ve gerekse SSCB'nin dağılmasından sonra çektiğiniz filmlerin mahiyeti hakkında hiç konuşmadık.Arzu ederseniz biraz da filmlerinizi hakkında konuşalım.

-30 senelik sinemacılık boyunca yaptığım filmlerin ekseriyeti çocuk ve müzikal filmlerdir. Uzun yıllar Moskova'da Azerbaycan sinemasının temsilciliğini yaptım.Yaptığım filmlerle kendi öz benliğimizi ve Türklük vasfımızı yansıtmak istedim.

Çok sayıda ödül aldım

Bununla ilgili "Azap Yolları"adlı bir "masal" filmi yaptım. Bu filmde yeni Türk neslinin doğruluğunu, dürüstlüğünü, temizliğini, vatan sevgisini, toprak uğruna Türk□ün cesaretini ve kahramanlığını verdim.

Bu film 1985'de ABD'de gösterilen ilk Azerbaycan Türk filmiydi. Aynı zamanda bu film Türkiye'de yapılan "Azerbaycan Sinemaları Haftası"nda da gösterildi. Bunların haricinde "Azaplı yollar" filmi bir çok ülkeler tarafından da satın alınmıştır.

"Azaplı Yollar" filmi "Petersburg Film Festivali□ne ve Çekoslavakya Festivalleri" ne katılımış ve ödüller kazanmıştır.

Sanat ve sanatçılar hakkında da birkaç film yaptım. Bunlardan "Şarkı söyleyen Müslim Magomayev" filmi "Uluslararası İran Film Festivali" yanında Çekoslavakya, Taşkent festivallerinde iştirak etmiş ve ödüllendirilmiştir. Aynı zamanda bu film dünyanın 85 ülkesine de satılmıştır.

1990'dan sonra bu konuya tekrar yönelerek aynı çizgide 3 film daha yaptım. Bunlardan birincisi "Son tamaşa", ikincisi "Kendim ve Zamanım", üçüncüsü ise "Prima" filmleridir. Bu filmler 1990-1993 yılları arasında yapıldı.

Bunların haricinde "Kiraz ağacı", "Bizim sokağın Delikanlıları", "Şarkı Besteliyorum", "Köprü yapanlar", "Hüsusi An", "Babalarımızın toprağı", "Rakipler", "Dönüş" ve diger filmler...

Bu filmlerin içeriğı Azerbaycan Türklerinin yaşantılarından, sevinç ve ideallerinden bahsederler. Ekseriyetinde Azerbaycan Türkleri'nin anneleri, gelenek ve görenekleri, tabii yaşantıları, umutları, sevinçleri ve amaçlarını seyirciye vermeye çalıştım. Kendi zaaflarımız yerine öz değerlerimizi sevdirmeye çalıştım.

-Türkiye'ye gelmekteki amacımız neydi?

-Türkiye'ye önce kim olduğumu ve gerçek kimliğimi araştırmaya geldim. Çünkü Çar Rusyası zamanında Azerbaycan toprağında yaşayan bizlerin "Busuman Tatar" diye adlandırılırdı. Daha sonra Sovyet devriminde bize "Cenubi Azerbaycanlılar" adını vermişlerdi.

Ben babamdan ve büyük babamdan Türk olduğumu öğrendim ve onunla da gurur duydum. Maalesef İstanbul'a geldikten sonra burada birçok kişiler benim Türkçeyi iyi konuştuğumu gördüklerinden, kim olduğumu soranlarla karşılaştım. Bunlardan biri de sensin Mustafa bey.

Ruslar ister Çar Rusyası olsun, ister Sovyet Rusyası olsun bizim Azerbaycan Türkleri'ni Türkler'den ayırıp Türk olmadığımızı tekid etmenin altında yatan gizli sebebi anlıyorum. Ancak, Türkler ve Türkiye, bizim Türk olduğumuzu

maalesef hala bilmiyorlar. Bu yüzden de bizi Azerbaycanlılar diye adlandırıyorlar.

Hepimiz bir bütünüz

Ben buradaki Türklere demek istiyorum ki, Azerbaycan bir yerin adıdır. Türklere ise orada yaşayanlardır. Bu yüzden Azerbaycanlılar diye öz kardeşlerinin kalplerini böylesine suallerle lütfen kırmayınlar.

Bugün biz 7 milyon değil, 67 milyonluk Türk halkıyız. Siz de 60 milyonluk Türkiye değil 67 milyonluk Türk halkısınız. Hepimiz bir bütünüz, hepimiz kardeşiz...

Ben bugün Türkiye'ye büyük babalarımızın başkentini ziyaret etmeye ve onu "Abu havasını" teneffüs etmeye geldim. Burada güzel sanat ve sanatçılarla, her şeyden önce güzel insanlarla karşılaştım ve de arkadaş oldum. Buraya kısa süre için gelmiştim, ama şimdi ise bu güzel memleketten ve güzel insanlardan geçici dahi olsa ayrılmak istemiyorum...

Bu arada bütün samimiyetle ve içtenliğimle şunu da özel olarak belirtmek istiyorum. Başta Gündüz Gökçek, Sami Şekeroğlu, Halit Refik, Metin Erksan, Ömer Lütfi Akad, Gülden Efsun, Alev Demirbilek, Mehmet Tanrıseven, Üstün İnanç, Ülvi Alacakaptan, Hasan Nail Canat, Yücel Çakmaklı, Şenol Demiröz, Çetin Tunca, Ömer Pekmez ve siz Mustafa Topaloğlu gibi çok değerli dostlarıma bu bir sene içerisinde beni yalnız bırakmadıklarından ve yakın ilgilerinden dolayı kendilerine sonsuz teşekkür etmek istiyorum.

Ayrıyetten sizin gazetenize ve sanata ve sanatçılara gösterdiğiniz ilgiye dolayı da memnuniyetimi belirtmek isterim... Size de teşekkür ederim Mustafa Bey...

-Verdiğiniz bilgilerden dolayı ben de teşekkür ederim Tefvik Bey...

Mustafa Topaloğlu

80. YILINDA AZERBAIJAN SINEMASI

İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür İşleri Daire Başkanlığı'na düzenlenen, "Azerbaycan Kültür Günleri" kapsamında bir dizi sinema etkinliği de gerçekleştirildi. Bu etkinliklerin en önemlisi 19 Mart günü gerçekleştirilen, "Azerbaycan Sineması'nın 80. Yıldönümü" başlıklı etkinlikti. Halit Refik ve Prof. Tefvik İsmailov'un ortaklaşa sunduğu etkinlikte konuk Azeri sinema sanatçıları tanıtıldı, kısa söyleşi ve film fragmanları gösterimi yapıldı. Azeri oyuncu, yönetmen ve diğer sinema sanatçıları Azerbaycan Sineması üzerine görüş ve düşüncelerini dile getirdiler. Etkinliğe katılan Rasim Balayev, Refik Kamberov, Anar Rzayev, Ziyafet Abbasov, Ramiz Azizbeyli, Emin Sabitoğlu, Ramiz Rövsen, Azerbaycan Sineması ve sorunları üzerine konuşmalar yaptı. Etkinlik sonunda görüş-tüğüm Prof. Tefvik İsmailov özetle şunları dile getirdi:

"80. Yılında Azerbaycan Sineması"na bakarken bu tarihsel süreci üç bölüm halinde incelemek gerekiyor. Birinci dönem Azerbaycan'da sinemanın başladığı yıl olan 1915 ile 1920 arasındaki dönemdir. Bu dönemi Azerbaycan Türk Sineması olarak adlandırıyorum. Çekilen ilk Azeri filmi finansmanını Amerikalılar'ın yaptığı "Neft ve Milyonlar Saltanatı" (Petrol ve Zenginlikler Ülkesi) adlı filmidir. Musabeyov adlı yazarın aynı adlı romanından sinemaya aktarılan film iki bölüm halinde çekilmişti. Bu filmde önce çekilen filmlerde hiçbir Azeri unsur yok. Bu filmin oyuncusu ve yazarı Azeri olduğu için ilk Azeri filmi olarak kabul ediliyor. Azeri oyuncu dönemin önemli sanatçılarından Hüseyin Ereblinski idi. Bu filmin iç çekimleri Tiflis'te platolarda, dış çekimleri de Bakü'de gerçekleştirilmiş. Gösterime çıktığında yoğun ilgi görmüş. Böylece aynı yıl içinde altı-yedi filmin çekilmesine zemin oluşturmuş. Filmde günümüze kalan yarım kopya halen Amerika'da bir sinema müzesinde saklanmaktadır. Bu döneme

ilişkin önemli bir notum da "Arşın Mal Alan" adlı eserin iki kez filme alınmış olmasıdır.

İkinci dönem Azerbaycan Sovyet Sineması dönemidir. Bu dönem Azeri Sineması Sovyetler Birliği rejiminin güdü-mündeydi. Çok sıkı bir sansür vardı. Sinopsis aşamasından gösterime kadar her akşama anbean sansürün gözetimi altındaydı. Çekin her sahne basılıp sansüre gönderiliyordu. Takılma olursa devamına izin verilmiyordu. Dönemin en önemli sinemacıları; Cefer Cabbarlı, Şerifzade, Abbas Mirzeşev ve Ağariza Guluyev gibi sanatçılardır. Özellikle Cefer Cabbarlı tiyatro kökenli olmasına karşın Azerbaycan Sineması'na büyük emekler vermiş, Milli Sinema anlayışının yerleşmesi için mücadele etmiş bir sinemacıydı. Bu dönem içinde "Arşın Mal Alan" üçüncü kez filme çekildi. Bu film Azeri Sineması'nı tüm dünyaya tanıtan bir film oldu. Bundan sonraki 1944-1955 arası geçen dönemde hiç film çekilmedi. İlerleyen yıllarda yılda bir-iki film anca çekiliyordu. Bu filmlerden birini anmak gerekir; "Doğma Halkıma" adlı belgesel. İlerleyen yıllarda yıllık çekilen film sayısı artarak altı-yedi civarına gelebildi. 1990 yılına kadar böylece gelindi.

1990 yılıyla birlikte Azerbayca'da büyük siyasal, toplumsal ve ekonomik değişmeler yaşandı. Bu değişmelerden sinemda kaçınılmaz biçimde etkilendi. İşte üçüncü dönem olarak, 1990 yılından başlayarak süregiden zamanı belirtebiliriz. Bu arada belirtmem gereken bir nokta var. 1960'lı yılların sonu, 1970'lerin başı Azerbaycan Sineması'nın "Altın Çağı" olarak nitelendirebiliriz. Bu dönemin en önemli yönetmeni Cabbari'nin izinden giden Adil İskenderov'dur. Altın çağın sürükleyici ve öncü yönetmenidir. Milli Azeri Sineması bu dönemle bağımsızlaşırken bir yandan da fakirleşti. Sinemacılar dört bir yana dağıldı. Şu da bir gerçek Türk Sineması ile ilişkiler de bu dönemde başladı. Ancak ilişkiler henüz çok yeni. Dileğim odur ki, Türk Dünyası Sinema Birliği kurulsun. Birlikte çok şeyler yapılabilir. Bu birliğe giden yol Türkiye'den

gececektir düşüncesindeyim. M. S. Ü. Sinema-TV Bölümü'nün bu süreçte üsteneceği çok önemli sorumluluklar var. Azerbaycan Sineması'nın geleceğinden bu sebeplerle çok umutluyum. Genç ve dinamik yepyeni bir Azeri Sinemacılar kuşağı yetişiyor. Dilerim ki, onlar Türkiye'de sinema eğitimi alsın, Türk Sineması ile tanınsın.

Teşekkür ederim Sayın İsmailov

Serdar Karakaya

TÜRK SİNEMASI'NDA PATLAMA

Büyük ümitlerle beklenen "1. Türk Dünyası Sinema Günleri" başlıyor. Bugüne kadar pek bilinmeyen, tanınmayan, duyulmayan Türk Dünyası'nın sinema birikimini yansıtacak olan bu günler çerçevesinde film gösterimleri, paneller ve çeşitli etkinlikler düzenlenecek. Azerbaycan ve Türkiye üniversitelerinde sinema üzerine dersler veren, sinema günlerinde yönettiği "Prima" adlı ünlü filmi gösterilecek ve bugünlerde "Türk Dünyası Sinema Tarihi"ni yayınlıyacak olan Azerbaycan'ın tanınmış sinema ve tiyatro adamı Prof. Dr. Tefvik İsmail ile eseri "Türk Dünyası Sineması" üzerine konuştuk. Dünya sinemasının ünlü yönetmeni Tarkovski'nin öğrencisi de olan Prof. İsmail, sorularımıza cevap verdi.

"Türk Dünyası Sinema Tarihi" adlı eserinizde bütün Türk Dünyası'nın sinema birikimini ve kültürünü yansıtıyorsunuz. Böyle bir çalışma daha önce yapılmış mıydı, hangi ihtiyaç üzerine bu eseri hazırladınız?

İSMAIL: Üç ciltlik bu eser, dünyada ilk defa Türkiye'de basılıyor. Yani Latin harfleriyle ve Türkçe olarak ilk defa basılıyor. Böyle bir eser dünyanın hiçbir dilinde basılmamış. Büyük bir ihtiyaç tabii ki. Bir Japon Sineması, bir Hint, bir Amerikan sineması var. Ben de bütün Türk Dünyası'nı kapsasın diye böyle bir eseri hazırladım. Tabii ki, bu kitabın

ortaya gelmesi bugünün işi değil, tahminen 30-40 yıllık birikimin. Azərbaycan Güzəl Sanatlar Fakültesi'nde, Mimar Sinan Üniversitesi'nde sinema üzerine verdiğim derslerin sonucu, şahsen eski Sovyetler'de yaşayan Türk Cumhuriyetleri'nin sinemacılarını yakından tanıyorum.

Çoğuyla birlikte okuduk, bulunduk. Ekseriyetini festival-lerden tanıyorum. Müşterek filmler çektik. Böyle bir kitabın ortaya çıkmasının sebebi gördüğüm filmlerin, sanatçıların biyografilerini bildiğim için böyle bir eser ortaya çıktı. Bu eserle Türk sinemasını bütün olarak dünyaya tanıtmak ve duyurmak istedim.

-Eserinizde Türkiye'deki Türk Sineması'ndan söz ettiniz mi?

İSMAİL: Türkiyede yapılan sinemanın tarihçesini verme lüzumu hissetmedim. Ancak Lütfi Akad, Halit Refik, Metin Erksan, Sami Şekeroglu gibi tanınmış sinema adamları ile Mimar Sinan'da yetişen genç sinemacıları ele aldım ve bu gençlerin gelecekte Türk sinemasını geliştireceklerine inanıyorum.

-Mimar Sinan Üniversitesi Sinema Televizyon Enstitüsü'nün sinema sanatına katkıları nedir?

İSMAİL: Bu üniversitemizin sinemaya büyük katkıları var. Avrupa'da dünyada birinci değilse bile bu sahada en az dördüncü üniversite sayılabilir. Çok büyük ve zengin bir arşiv var. Teknolojik gelişmelere uygun olarak hem Türk hem de dünya sinemasından büyük bir arşiv hazırlanmış. Eskiden Türk Dünyası'ndaki gençler sinema eğitimi için Moskova'ya gidiyorlar ve Veikte sinema eğitimi görüyorlardı. Burası devletin en üst sinema eğitimi veren kurumuydu. Bugün gençlerimiz oraya gidemiyorlar çünkü eğitimi pahalı. Bizim gençler İstanbul'da Mimar Sinan Üniversitesi'nde o eğitimin aynısını çok daha uygun şartlarda görebilirler. Ben İstanbul'u sadece sinemanın değil Türk Dünyası'nın bir kültür merkezi olarak görmek isterim. İstanbul bana uygun bir şehirdir. Yalnız bunun için istek lazım.

-Türk Dünyası'ndaki sinemayı değerlendirmenizi istesek...

İSMAİL: Eski Sovyetler'de bugün Türk Dünyası dediğimiz ülkelerin sineması, bana göre Türkiye'de yapılan sinemadan geri olmadığı gibi ileri olduğu da söylenebilir. Eir Azərbaycan sineması, bir Kırgız sineması, bir Özbek sinemasının bir çok ürünü dünya çapında ödüller almıştır.

-Sovyetler döneminde bu ülkeler seslerini duyuramadı. Bundan sonra milli sinemalarını oluşturabilecekler mi?

İSMAİL: Evet. Bundan sonra olacak. Teknik altyapıları, birikimleri buna müsait. Kendi banyoları, stüdyoları büyük büyük binaları var. Platoları var. Teknoloji, sanatçı ve birikim yönünden güçlü olan Türk devletlerinde inanıyorum ki, pek yakında çok büyük bir atılım olacak ve dünya çapında ödüller kazanacaklar. Ancak Türkiye'de sinemacılar, dikkatlerini Batı sinemasından Amerikan sinemasından, Avrupa sinemasından ayırıp Türk Dünyası'na çevirirlerse ve müşterek büyük projeler üretirlerse Türkiye Sineması da bunlarla birlikte parlacak ve dünya sinemasında Türk Sineması'nın önemli bir yeri olacak.

-Yönetmen Yılmaz Duru bu sahada ilk adımları atmıştı değil mi?

İSMAİL: Evet. Yılmaz Duru, bu çalışmalara başlamıştı. Ancak buna engel oldular. Mesela "Ferhat ile Şirin" filmi yönetmek istediğinde Sovyetler buna izin verdi, ancak Türk Dünyası'yla irtibat kurmasını istemediler, sadece Moskova'daki sinemacılarla birlikte hareket etmesini ve film çekmesini kabul ettiler. Duru bu anlamda birkaç film yaptı, ancak arkasını getiremedi, çünkü serbest hareket edemiyordu. Cengiz Aytmatov'un "Mankurt" adlı hikayesinden uyarladığı filmi Türkmenlerle yaptı.

-Türk Dünyası sinemasının gündeme gelmesi için neler yapılabilir?

İSMAİL: Dünyada birçok ülke farklı alanlarda bir araya geldiği gibi mesela bütün Türk Dünyası'nın sinemacıları da İstanbul'da niçin toplanmasınlar? Bir birlik oluşturup birbir-

lerinden istifade etmesinler? Mesela sempozyumlar yapılabilir. Genel projeler üretilebilir, müşterek çalışmalar yapılabilir. Hepsinden önemlisi bütün Türk Dünyası'nın yönetmenleri, aktörleri, kameramanları birbiriyle tanışır görüşürler. Bunlara ayrıca İslam ülkelerinde faaliyette bulunan sinemacılar da eklenebilir. Büyük ve umumi projelerde Türk ve İslam Dünyası'nın büyük sinemacıları bir araya gelebilir ve mesela İstanbul'un fethi gibi büyük projeler için müşterek çalışmalara girilebilir.

21 Ekim 1998

Türkiye gazetesi, Mehmet Nuri Yapım

"TÜRK MODELİ" AZERBAJCAN'I MAHVETTİ...

İstanbul'da oturduğu ve sözde sinemaya meraklı olduğu halde "Ben hiç Azerbaycan filmi görmedim" diyen ve bundan yakınan biri varsa, ona dikat edin; muhtemelen bir sorunu vardır. Çünkü İstanbul Belediyesi Kültür İşleri Daire Başkanlığı kültür hafızamıza Orta Asya'yı da katan ve bunu söylemeden eyleme geçiren politikaları sayesinde İstanbullu'ya oturduğu yerden ata yurdunu tanıma fırsatını verecek pek çok etkinlik düzenliyor yıllardır.

Türk Cumhuriyetleri'nden onlarca yönetmen ve oyuncu geldi İstanbul'a şimdiye kadar ve tüm bunların sayısını beşe ona katlayacak kadar çok film gösterildi. Bu etkinliklerde gerek filmi organizasyonundaki payı, gerek nosyonu ile karşımıza çıkan Tefvik İsmailov, 1994'ten beri Mimar Sinan Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Sinema-TV Bölümü'nde misafir öğretim görevlisi olarak çalışmalarına devam ediyor ve uzun bir süredir Kültür İşleri Daire Başkanlığı'nda sanat danışmanlığı yapıyor. Türkiye'yi, Türkiye'ye gelmesinden önceki zamanlardan beri takip eden İsmailov'un kayıtlara geçmeyecek

türden bir görevi daha var: Sinema yoluyla vakıf olduğumuz bu hem "bizim", hem "bize yabancı" olan Türk Dünyası'nda, akraba olmak ile apayrı olmak arasındaki sulara gezinen izleyiciye mihmandarlık yapmak. Söz uçar, eylem uçar, dostluk, sohbet ve tanışıklık bile uçar da yazı kalır; İsmailov'un "Türk Cumhuriyetleri Sinema Tarihi" adlı üç ciltlik eseri yayınlamak için gösterdiği çaba biraz da böylesi bir tarihe not düşme çabası. Eserin hazırlanmasında Mimar Sinan Üniversitesi'nden Prof. Sami Şekeroğlu'nun payı büyük. Hiçbir yayınevi Türk Cumhuriyetleri'nin sinema tarihini yayımlanacak kadar ehemmiyetli görmediği için eser Şekeroğlu'nun gayretleriyle Türk Güzel Sanatlar Vakfı'na yayımlandı. Ne yazık ki, vakıf prosedür gereği satış yapamadığından kitabın elde edilmesi de bazı güçlükler taşıyor. Biz burada kolaylıkla satın alamayacağımız bir eserin hiç değilse basılmış olmasıyla rahatlayaduralım, kısa bir süre önce kitabın tanıtımı için Azerbaycan'a giden Tefvik İsmailov kitabın ortaya çıkmasının orada yarattığı coşkuyu söze dökmekte bile zorlanıyor. "Alanında ilk ve tek kaynak" olan kitabın ilk cildi Azerbaycan sinemasına, ikinci ve üçüncü ciltleri ise Kırgızistan, Türkmenistan, Özbekistan, Kazakistan filmlerine ayrılmış.

En iyisi Gorbaçov dönemi

"Bu kitaba kadar Azerbaycan'daki konulu filmlerin tarihini 1915 olarak görüyordum" diyor. Ama yaptığı araştırmalar göstermiş ki, bu tarih 1898'lere kadar gidiyor. Paris'te 1898'in Ağustos ayında çıkmış bir gazete, o dönem yapılan bir sergiye Azerbaycan'a ait dört belgesel filmin katıldığını belgeliyor.

Kitabında Türk Cumhuriyetleri'ndeki sinemayı üç döneme ayırıyor İsmailov. İlk dönem Sovyetler Birliği'ne kadar olan dönem, Çarlık Rusyası'nda 1896 yılında sinemaya ilgi uyanmış ve bazı belgeseller çekilmiş. Hatta 1908'de Lev Tolstoy kendisinin beyazperdedeki halini görüp çok hoşlanmış ve sinemanın Rus gerçeğini pek çok formda tezahür ettirebil-

ecek bir sanat olduğunu söylemiş, kendisi de senaryo yazmayı düşünmüş. Ancak 1913'e geldiğinde Çar II. Nikolay bir teklif dilekçesine yazdığı cevapta sinemanın gereksiz hatta zararlı bir şey olduğunu kesin bir dille ifade etmiş. 1917 Ekim Devrimi'nden sonra Moskova'da bir sinema şubesi kurulmuş. Ancak bu çok uluslu Sovyet döneminde sinema, devrimi terennüm etmeye yarayan, sosyalizmi ispat etmesi gereken bir araç olarak görülmüş hep. Ancak nisbeten daha demokratik olan Gorbaçov döneminde sinemacılar ilk kez devlet desteğiyle ve devletin kanatları altında sistemi eleştiren filmler yapabilmişler. Sonrası bilindiği gibi bağımsızlık, özgürlük fakat parasızlık...

Bu kuş bakışı ayırımın ötesinde Türk Cumhuriyetleri'nin sinema tarihlerini etkileyen özel olaylar var. Bunlardan biri İkinci Dünya Savaşı. Savaş nedeniyle Moskova'dan, Petersburg'dan ayrılıp daha içerilere, Orta Asya'ya giden Rus sinemacıları Türk Cumhuriyetleri'ndeki sinemaların daha da gelişmesini sağlamışlar... Kitabın ilk büyük cildinin tamamen Azerbaycan'a ayrılmasının nedeni Azerbaycan'ın sinema tarihinin diğer cumhuriyetlerinkine oranla daha gerilerden başlaması. Azerbaycan Sineması'nın ilk konulu filmi 1915'te çekilmiş. Öte yandan gerek nicelik gerekse nitelik bakımından bu cumhuriyetler içinde Azerbaycan sineması dışında hiçbir sinema üç devre bölünemiyor.

-Peki bunun nedeni ne?

-Elektrik..

Elektrik ilk önce Azerbaycan'a gelmiş. Petrolün bu topraklarda çıkması da sinemanın gelişmesinde önemli rol oynamış. Çünkü tasını tarağını toplayan buraya akın etmiş; Fransızlar, İngilizler... Hatta Azerbaycan'da 25 yıl fotoğraf atölyesi işleten bir Fransız varmış ki, İsmailov onu minnetle anıyor. "Kamera ile içli dışlı olmamızı sağlayan bu Fransız'dı." diyor.

Azap da vardı, sanat da...

Sovyet dönemi bir azap dönemi İsmailov'a göre. Para var, ama istediğiniz filmi çekemiyorsunuz, sanat eğitimi mükemmel ama bu eğitim Stalin'i veya Kruşçev'i övmek için kullanılıyor, üstelik her yeni gelen iktidarın gözünde daha önce bir öncekini yücelten filmler yaptığımız için potansiyel bir hain oluyorsunuz. Arşivler var ama üzerinde çalışmıyorsunuz, bodrumlarda kilit altında tutuluyorlar! Ama hiçbir zaman sinemamız bugünkü kadar kötü olmadı" diyor İsmailov. "Bugün Azerbaycan'da film çekmenin yolu yine başkanı övmekten geçiyor. Başkanı, anasını, babasını anlatırsan para bulunur! Daha da kötüsü Türk Cumhuriyetleri'ne Türk modelinin girmiş olması! Bugün eğitim almış ve gönülünde istediği filmi çekme ukdesi olan her sinemacı bağımsızlık öncesi dönemi özlüyor..." diyor İsmailov; "Ben de özlüyorum"...

Gereğesi basit: Daha önce, Gorbaçov öncesi dönemde bile baskıya rağmen varolan ilkeler sinemanın bir sanat olarak teminat altına alınmasını sağlıyordu. Dahası sinemacılar parada yarışmıyorlardı. Sağ gösterip sol vurmanın yollarını da öğrenmişlerdi zaman içinde. Sözgelimi İsmailov bağımsızlık öncesi dönemde birbirinden ayrı düşmüş üç kardeşin kavuşmasını konu alan bir film çekmiş. Ama asıl olarak anlattığı Türk İslâm Dünyası'nın biraraya gelmesi imiş. Devlet engelleyecek bir şey bulamamış, ama seyirci mesajı algılamış. Bu film bahanesiyle küçük bir parantez açıyor: "Oysa şimdi anlıyorum ki, birlik için önce aynı dili konuşmak gerekir. Biz yıllarca Rusça konuşmuş bir topluluğuz, İran'daki Azeri kardeşlerim Farsça konuşuyor, siz ise İngilizce konuşuyorsunuz artık."

Polis ve şarkıcı

Bir genç ne kadar yetenekli olursa olsun beş yıl sinema, beş yıl konservatuvar okumadan ne yönetmen, ne oyuncu olabiliyormuş evvelden. Aynı şey müzik ve tiyatro için de geçerliymiş tabii. "Bugün ise Azerbaycan'da iki şey bol: polis

ve şarkıcı.” Eh, tabii gençlerin tıpkı Türkiye’de olduğu gibi bir güzellik yarışmasından derece alıp veya kendi kendini yüreklendirip spikerliğe, oyunculuğa atılmayı planlaması çok doğal artık. “Bizler var olan modelimizi Türkiye’ye getirmeyi, eğitimi ve altyapımızı Türk Sineması’na eklemeyi başaramadık, ama buradaki model oraya çabuk gitti” diyor.

İsmailov’un yakındığı Türk modeli – yoksa Amerikan modeli mi demeli? – her şeyi hızlıca tüketmeyi amaçlayan serbest piyasa ideolojisi. Bu modelde sanat da, sinema da haz verecek bir ürün gibi algılanıyor, ya da en fazla o ürünü tanıtan bir promosyon olduğu takdirde kıymet görüyor. 1994’ten beri Türk sinemacılarına durmaksızın “Gelin birlikte sinema yapalım” çağrısı yapıyor İsmailov. Bizzat kendisinin birkaç girişimi olmuş ancak petrol ya da pamuk istemişler kendisinden. Asıl ihtisası çocuk filmleri üzerine olduğundan bir çocuk filmi senaryosu istemiş sonra. Senaryoyu yazıp verdiğinde “çocuk şu sahnede ölsün” gibi isteklerle karşılaşmış. “Türk sineması da Amerikan sinemasının yolundan gidiyor” çünkü. “Ölüm vazgeçilmez tema. Bu çocuk filmi olduğu için ancak o kadarını istediler, ama Amerikan sinemasının olmazsa olmazları seks, aldatma, uyuşturucu, silah giderek Türk Sineması’nın baş motifleri haline geliyor.”

- Amerikan filmlerinden iyi filmler çıkmıyor mu? Biraz haksızlık etmiyor musunuz Allah aşkına?

“Tabii ki, çıkıyor, ama binde on. Diğerlerine alışmış insan bu on filmin gerçekten de iyi olduğunu anlayamaz, ne yazık ki, çünkü diğerlerine alışmıştır. “Bu ne?” der. İyi film de iyiyi kötüden ayırma yetisini kaybetmiş izleyici için anlam ifade etmez, böylelikle, amacına da ulaşamaz.”

Amerika orada kalsın. İsmailov’u endişelendiren kendi ülkesinde, diğer Türk Cumhuriyetleri’nde ve Türkiye’de olan bu abartma eğilimi. “Türk Sineması’ndaki canlanmadan bahsediliyor” diyor. “Eşkiya ile mi canlanacak Türk sineması? Eşkiya Türk motifi taşıyan kötü bir Amerikan filmidir. Koca

filmin tek önemli yerli teması Keje’nin sevdiği uğruna 30 yıl suskun kalmasıdır, gerisi helikopter, aldatma, uyuşturucu, mafya, pespayelik.”

“Serçe serçedir, karga karga” diye ekliyor İsmailov. “...Boyumuzu, posumuzu, Türklüğümüzü kabul edip, içimize sindirip öyle film yapmak zorundayız.” Ya Türk Sineması?

Azerbaycan halkını Türk Sineması’na hayran bırakan filmleri sayıyor İsmailov: “Minik Serçe” özel bir anlam taşıyormuş onlar için. Atf Yılmaz’ın “Selvi Boylum Al Yazmalım”ı, Lütfi Akad’ın “Üçleme”si, Metin Eğilmez’in aile filmleri. Ancak Azerbaycan halkı ne yazık ki, müstehcenlik ve sinema düzeyindeki bayağılıkla da ilk olarak Türk Sineması sayesinde tanışmış. Bağımsızlık döneminden sonra İbrahim Tatlısesli filmler almış yürümüş, Hülya Avşar’ın “sanat için soyunduğu” filmlerle, güya aydın yönetmenlerin filmlerindeki erotik sahnelerle afallamışlar. Hatta böyle bir Türk filmi televizyonda yayımlandığında halk galeyana gemiş ve filmi sırf Türkiye’den geldi diye bakmadan yayına koyan televizyon yöneticisi işten atılmış. Son dönem Türk sinemasından Nuri Bilge Ceylan’ın “Kasaba” filmini çok önemsiyor. Hatta Adana Film Festivali’nde “bir İtalyan filmi” dediği Ferzan Özpetek’in “Hamam”ına karşı “Kasaba”yı o kadar ısrarla savunmuş ki, bir daha kendisini jüri üyesi yapmamaya karar vermişler. Gerekçe olarak ise “Sen Türk değilsin” demişler.

Türkiyeli bir çizgi film karakteri yok

İsmailov “keşke bizim modelimiz buraya gelebilseydi” diye tekrarlıyor durmadan. “Azerbaycan ya da Türk cumhuriyetleri sinemaları bize ne verebilir ki, diye sorabilirsiniz” diyor, bunun cevabını biz aldık, ama onun aklına başka bir nokta gelmiş gibi: 2 kendi alanıyla direkt ilgili olduğu için söyleyelim. Bu gün bir Türk çizgi film kahramanı adı söyleyin ki, çocuğunuza onun adını koyabilirsiniz! Yarım yamalak, evlenme delisi bir Keloğlan tiplemesi, sözlerindeki “hikmetten”

soyutlanmış neredeyse şaklaban bir Hoca Nasrettin... Hepsisi o kadar... Oysa gerek Azərbaycan'da, gerek diğer Türk Cumhuriyetleri'nde milli çizgi film kahramanları vardı; temaları, karakterleri, üretim süreçleri ile tamamen özgün çizgi filmler."

İsmailov bu yeni süreçte Türk mahreçli sinemanın dünyaya açılmasının eskisinden daha zor olduğunu söylüyor. Sanatın para karşılığı alınıp satılan bir şey değil, zahmetle ele geçen bir süreç olduğunu yeniden keşfetmek gerekiyor çünkü. Elindeki üç kitabın önemi de bu keşfetme ve hatırlama sürecinde anlaşılacak belki. Bir gün birileri bakmak, hatırlamak isterse, hiç değilse kaynak hazır olacak. Buna inancı sonsuz. "Bir gün bu filmler dünya çapında beyazperdede yer alacak, buna inanıyorum, çünkü bunlar insanın kalbine, düşüncesine dokunan, bir neticeye varan filmlerdi, sanat icra etmeyi her şeyin önüne koyan filmlerdi."

Ezcümle, birçok rejim ve birçok sanat politikası görmüş bir sinema adamı olan Tefvik İsmailov'un sözleri, sistemi ve özlemi, sinemanın piyasa koşullarının baskısı altında olmasıyla diktatör baskısı altında olmasının çok farklı şeyler olmadığını kanıtıyor bize. Bu konuda araştırma yapmak isteyen veya konuya özel ilgi duyanların bu üç cilde sahip olmaları için ise Mimar Sinan Üniversitesi Sinema TV Merkezi ile irtibata geçmeleri gerekiyor.

Nihal Bengisu Karaca
Aksiyon dergisi
Sayı : 1001 , 9 Mart 2000

AZERİ YÖNETMEN TEVFIK İSMAİLOV KÜLTÜREL ALIŞVERİRİŞİN YETERSİZLİĞİNDEN ŞİKEYETÇİ

KARDEŞ SINEMA DIŞLANIYOR

Türkiye ve Orta Asya Türk Cumhuriyetleri arasındaki kültürel iletişim için çalışan Azerbaycanlı yönetmen Tefvik İsmailov, mevcut kültür alış-verişinin yetersiz olduğunu düşünüyor.

Tefvik İsmailov, Azerbaycan'ın en ünlü sinema yönetmenlerinden biriyken, bilgi ve birikimini Türkiyeli gençlere aktarmak için büyük umutlarla gelmiş Türkiye'ye. Fakat Türkiye'de karşılaştığı ilgisizlik umutlarının boş çıkmasına neden olmuş.

Tarkovski'nin öğrencisi olan İsmailov şimdi, Mimar Sinan Üniversitesi'nde dersler veriyor ve İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür A.Ş.'de Türk Dünyası Sinema'sıyla ilgili etkinliklerini organize ediyor. Son günlerde ise, Kırgızistanlı yazar Cengiz Aytmatov'un "Mankurt" adlı eserinin tiyatroya uyarlanması için çalışıyor.

Sinema birliği kurulmalı

Tiyatro ve sinema oyunculuğu yapan , otuz'a yakın uzun metrajlı ve pek çok kısa metrajlı film çeken İsmailov, Türkiye'de karşılaştığı genel ilgisizliğe rağmen, genç beyinleri Orta Asya'nın engin kültürel zenginlikleriyle tanıştırmaya kararlı.

Yakın bir gelecekte Orta Asya Türk Cumhuriyetleri'nin sinema tarihi üzerine üç ciltlik bir kitabı çıkacak olan İsmailov, Orta Asya Cumhuriyetleri'nin sadece ticari alışveriş nedeniyle hatırlandığını belirtiyor. Türk Cumhuriyetleri Sinema Birliği'nin kurulmasını isteyen İsmailov, bu konuda şunları söylüyor: "Aynı kültürel özelliklere sahip olduğumuzu buraya geldikten sonra öğrendim. Ben Azeriler'in, Kırgızlar'ın,

Kazaklar'ın... birbirinden farklı halklar olduğunu sanıyordum. Aynı dili konuştuğumuzu ve birbirimizi anlayabileceğimizi bilmiyordum."

Hollywood'dan gelsin yeter!

Tevfik İsmailov, Azeri, Kırgız, Kazak, Özbek ve Türkmen filmlerinin Türk kanallarında bedava yayınlanmasını teklif etmiş, ama kimse bu filmleri yayınlamamış. Amerikan filmlerinin kaliteli olup olmadığına bakılmaksızın bütün televizyon ekranlarını kaplamasına üzüldüğünü söyleyen yönetmen, "Bizim filmlerimizde reytingleri artıracak vurdulu, kırdılı sahneler ve erotik sahneler bulamazsınız. Bu yüzden kimse bu filmlerle ilgilenmiyor" diyor.

Türkan Şoray'a hayranız

İsmailov, Azerbaycan'da Türk yönetmenlerinden Halit Refik, Lütü Akad ve Atıf Yılmaz'ın, aktrislerden ise Türkan Şoray'ın tanıdığını söylüyor ve Şoray hakkında şöyle diyor: "Bizim için dünyada üç büyük kadın sanatçı vardır; Rus Lubof Arnova, Amerikalı Elizabeth Taylor ve Türk sinemasından Türkan Şoray. Türkan Şoray, özellikle Cengiz Aytmatov'dan uyarlanan "Al Yazmalım, Selvi Boylum"daki "Asya" rolüyle herkesin gönlünde taht kurmuştur. Ortak bir filmde rol almasını çok isterdim. Türkan Şoray, Türk Cumhuriyetleri'ni ziyaret etse haktan, sizin futbol takımlarına gösterdiğiniz ilgi kadar ilgi görür".

Kardeş sinemaya üvey muamelesi

Orta Asya Türk Cumhuriyetleri'yle ortak gerçekleştirilen etkinliklere sadece o cumhuriyetlerden gelen öğrencilerin ilgi göstermesinin vahim bir durum olduğunu belirten İsmailov, kardeş ülkeler arasında, Sovyetler'in dağılmasına rağmen istenilen diyalogun gelişmediğini söylüyor. Azerbaycan'da Vietnam Kültür Merkezi bile olmasına rağmen Türk Kültür Merkezi'nin olmadığını söyleyen İsmailov, Türk Cumhuriyetleri sanatçılarının Türkiye'ye heyecan ve büyük bir istekle gelmesine rağmen karşılık bulmadıklarını vurguluyor.

Türkiyeli sanatçıların ve basının kendilerine mesafeli davrandığını, fakat aynı çevrelerin Avrupalı sanatçılara daha sıcak ilgi gösterdiğini söylüyor. İsmailov, Orta Asya Cumhuriyetleri'nde üretilen sanat eserlerine ve sanatçılara en büyük desteğin İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nden geldiğini ifade ediyor.

*Havva Setenay İlhan
Kültür gazetesi
20 Eylül, 2000*

İSMAİLOĞLU'NA GÖRE YEŞİLÇAM'IN USTALARI

Türkan Şoray

Dünyada Elizabeth Taylor ne ise Türkan Şoray da odur. Dünyada büyük üç kadın aktristen biridir. Türkan Şoray'ı da bir anne rolünde görmek isterim sinemada. Ama maalesef, Türkan Şoray'ın güzelliğinden çirkin güzellik gibi yararlandı.

Şener Şen

Şener Şen bir dünya sanatçısı. Böyle oyuncu Türkiye'ye gelmiş, bir daha da gelmeyecek ve yoktur. Böyle bir artist dünyada yok. İsmi büyük harflerle yazılacak bir aktör. Bu aktöre göre Türk Sineması'nda senaryo yazılması lazım. Bir banka bunu Türk Sineması'ndan daha iyi değerlendiriyor. Şener Şen'i ve ona göre reklam senaryoları yazıyor.

Kadir İnanır

Kadir İnanır'ın bir tane günahı var benim ailemimde. Filminden filme hep aynı bir karakter. İkinci bir Kadir İnanır yok.

Bulut Aras

Bulut Aras iyi oyuncudur. Dizi filmlerle özdeşleştirilir. Ben onu Minik Serçe'de seyretmiştim.

Cüneyt Arkın

Türk Sineması onu bir sirk cambazı gibi kullandı. Attan ata nasıl atlıyor, nasıl ok atıyor... Oyunculluğu ikinci planda kaldı. Muhtar Şahanov'un "Cengiz Han" adlı bir oyunu var. Eğer bugün kabul etsin, o oyunda Cengiz Han rolünde hemen başların çalışmalarına. Ve iddia ediyorum ki, iki yıl kapalı gişe oynar.

24 Ocak, 2002, Zaman gazetesi

"TÜRKİ" SINEMANIN TARİHİ

Kahcı işler yapılması gerektiğini söyleyen Azeri yönetmen Tevfik İsmailov'un, beş yıl süren titiz çalışması "Türk Cumhuriyetleri Sinema Tarihi" yayınlandı.

Azeri yönetmen Tevfik İsmailov'un uzun ve titiz bir çalışmanın neticesinde tamamlanan "Türk Cumhuriyetleri Sinema Tarihi" adlı çalışmasını yayınladı. İki ciltte Azerbaycan Cumhuriyeti'nin sinema tarihini konu eden İsmailov, ikinci ciltte Kazakistan ve Kırgızistan Cumhuriyetleri'nin, üçüncü ciltte ise Özbekistan ve Türkmenistan Cumhuriyetleri'nin sinema tarihini ele alıyor.

Özverili ve özgün bir çalışma

Mimar Sinan Üniversitesi Sinema-TV Merkezi ve Türk Güzel Sanatlar Vakfı'nın sponsorluğunda gerçekleştirilen bu çalışma, Tevfik Hoca'nın beş yılını almış. Kitaplarda Orta Asya Türk Cumhuriyetleri'nde sinemanın nasıl geliştiği, Sovyetler zamanında bu ülkelerde sinemanın herbir ülkedeki durumu konu alınıyor. Yaklaşık 2100 resimden oluşan eserde, sadece bu ülkelerin salt sinema tarihi bulunmuyor, dönemsel önem taşıyan tarihi gelişmelere, toplumsal olaylara da yer veriliyor. Bu ülkelerin herbirisine en az beşer defa gidip araştırmalar yapan İsmailov'un üç ciltlik eserinin bir diğer özelliği de kitapların Türkçe yazılması olması.

Gezdi, gördü ve yazdı

"1995 yılında Mimar Sinan Üniversitesi'nde dünyada sinemanın 100. yılını doldurması nedeniyle yapılan toplantıda, Türk Cumhuriyetleri ve Rus Sineması üzerine de bir konuşma gerçekleşmişti. O zaman bana Sami Şekeroğlu Türk Dünyası sineması hakkında bir çalışma yapılması gerektiğini ve benim böyle bir çalışmanın öncülüğünü yapabileceğimi söylemişti. Böylece bu çalışmanın tohumları atıldı." - diyerek üç ciltlik araştırmanın çıkış öyküsünü özetleyen İsmailov, kitap üzerinde araştırmalar yaparken üniversitenin Sinema-TV Merkezi'nden ve Halit Refik'den büyük katkılar görmüş.

Refik'in "Şehirdeki Yabancı" filmi ilk defa 1963'de Azerbaycan'da gördüğünü ancak yıllar sonra 1990'larda tanışma fırsatı bulduğunu söyleyen İsmailov, Türk Sineması'yla tanışmasının da bu yıllara rast geldiğini belirtiyor: "Sovyetler zamanında Türk Cumhuriyetleri'nde "Al Yazmalı, Selvi Boylum" ve "Minik Serçe" gibi filmler izleniyordu." Bütün Orta Asya Türk Cumhuriyetleri'ni en az beş kere gezdiğini ve kitabında kullanmak için bu cumhuriyetlerin sinemasını temsil eden yönetmen, film ve oyuncular hakkında bilgiler içeren dokümanlar topladığını söylüyor.

Necip Fazıl, Puşkin'den büyük

Araştırmaların 1995 yılına gelindiğinde durağanlaşmasının nedeni ise Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından bu cumhuriyetlerde sinemanın kabuk değiştirmesi ve gerekli ödenekten yoksun kaldığı için kan kaybetmeye başlaması.

Türk'ün Türk'ten başka düşmanının olmadığını kaydeden İsmailov, Türk Cumhuriyetleri arasında kültürel alışveriş yerine sadece ekonomik alışverişe ağırlık verilmesinden şikayetçi. Türk Dünyası Edebiyat Tarihi, Tiyatro Tarihi gibi başka ortak çalışmaların da yapılmasını temenni eden İsmailov, bugüne kadar Türk Cumhuriyetleri'nin yaptığı ortak toplantıların protokol gezileri, yemek davetleri ve daha sonra unutulacak konuş-

malarla sınırlı kaldığını, gelecek nesillere faydalı olabilmek için daha kalıcı çalışmalar yapılması gerektiğini söylüyor.

Necip Fazıl Kısakürek gibi büyük bir şairi Orta Asya Türk Cumhuriyetleri'nin hiçbirisinin tanımadığını, oysa herkesin Puşkin'in şiirlerini çok iyi bildiğini, Kısakürek'in bir şair olarak Puşkin'den daha yetenekli bir şair olduğunu belirten İsmailov, "Kısakürek sadece Azerbaycan'da tanınmıyor. Ne bir Kazak, ne bir Türkmən, ne de bir Özbek onu tanıyor, bu bir faciadır. Türk halkları ancak ortak kültürel çalışmalarla birbirine yakınlaşabilir." diyor.

Tevfik İsmailov kimdir?

1939 yılında Bakü'de dünyaya gelen Tevfik İsmailov, 1962 yılında Azerbaycan Devlet Tiyatro Enstitüsü Oyunculuk Fakültesi'nden mezun oldu. Aynı okulun yönetmenlik fakültesinde eğitimine devam eden İsmailov, 1964-70 yılları arasında Azerbaycan Film Stüdyosu'nda yönetmen olarak çalışmaya başladı. Yine aynı yıllarda Moskova Yüksek Yönetmenlik ve Senaryo Enstitüsü'nde lisansüstü eğitimini tamamlayan İsmailov, bugüne kadar 22'si uzun 4'ü kısa metrajlı olmak üzere 26 sinema filmine imza attı, pek çok belgesel ve TV filmleri hazırladı. Yurtiçi ve yurtdışında Azerbaycan Sineması'nı temsil eden İsmailov, bugüne kadar sayısız ödülle layık görüldü. Ülkesinde akademik düzeyde çalışmalar yapan İsmailov, 1994 yılında Mimar Sinan Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi'nde misafir öğretim üyesi olarak göreve başladı. Çeşitli toplantılarda, seminer ve sempozyumlarda Türk Cumhuriyetleri ve Sovyet Sineması üzerine konuşmalar yapan yönetmen, aynı zamanda Azerbaycan Yazarlar Birliği üyesi. Tevfik İsmailov'un daha önce yayınlanmış beş kitabı daha bulunuyor.

*Havva Setenay İlhan
4 Şubat, 2002
Yeni Şafak gazetesi*

İSTANBUL BİZİM KÜLTÜR MEKKEMİZ OLMALI

Kariyerine tiyatro oyunculuğu ve yönetmenliğiyle başlayan Tevfik İsmailov, Sovyetler Birliği zamanında Moskova Film Akademisi'nde senaryo ve yönetmenlik eğitimi gördü. S. Bondarçuk, A.Tarkovski, S.Trauberg gibi ünlü isimlerden ders alan İsmailov henüz bağımsızlıkların kazanılmadığı 1987 yılında, tüm Orta Asya Cumhuriyetleri içinde ilk sinema kürsüsünü açan kişi. 1971'de çektiği ilk uzun metraj filmi "Şarkı Söylüyor Müslüm Magomayev" ile yurtiçi ve yurtdışında büyük ilgi gören İsmailov kısa metraj, belgesel ve Tv Bölümünde öğretim üyeliği yapıyor. Çocuk hikaye ve masallarından oluşan beş kitabı da bulunan bu çok yönlü kültür adamı hakkında sergi, gösteri, açık oturum ve film gösterimlerinden oluşan önemli bir etkinlik Nisan ayı içinde "Türk Dünyası'nın Yıldızları" başlığıyla gerçekleştirilmiştir. Yönetmenin, 3 ciltlik "Türk Cumhuriyetleri Sinema Tarihi" adlı kitabıysa yakın zamanlarda yayımlandı. Türk Dünyası'nı yakından tanıyan İsmailov Türkiye'de, Türkçe basılan çalışması, yalnızca bu coğrafyada değil, dünya sinema literatürü içinde de bu konuda yazılan ilk kitaplardan biridir.

-Sovyetler zamanında her konuda film yapabiliyor muydunuz?

-Sovyet şunu söylüyordu: Benim rejimimden dışarı çıkma. Senin amacın "Ekim". Ama o güne kadar Ekim hakkında o kadar film yapılmış ki, ben artık Ayrenştayın Potemkin'inden daha çok nasıl göstereyim? Sovyet Sineması'nda şu da vardı: Oyundan bir an çıkarsan bir daha giremezsin. İyi film çekmek zorundasın. Azerbaycan yılda 3-4 film çekiyor, 30-40 yönetmen var. Çok popülerse yılda bir film çekebilirsin. Düşersen, Moskova'daki stüdyolar sana iş vermez. Üstelik senaryodan montaja kadar bütün aşamalarda sansür var. Türk kelimesi yasaktı. Dini tebliğ etmek yasaktı. Dini olaylar,

karakterler var, ama olumlu gösteremezsin. Biz Türk Cumhuriyetleri sinemacıları kötü de olsa cami ve namaz sahneleri koyardık. Hiç deşilse çocuklarımız görşün diye. Sistem, milletlerin kendi dini, dili, kültürü yokmuş gibi tanıttırdı. Oysa bunların üçü olunca millet olur.

-Bu deęerler konusunda hassas olan sinemacılar ne yapıyordu?

-Mecburen alegorik, "kızım sana diyorum gelinim sen işit" şeklinde dolaylı yollarla anlatıyorduk. 1983'te bir masal filmi çekmiştim "Azaplı Yollar" diye. Azerbaycan tarihinde bugüne kadar Amerikada tek film gösterildi o da, bu.

Ben orada birbirinden ayrı, her biri bir tarafta üç erkek kardeşi anlattım. Üçü el ele verirse, birleşirse dağı dağ üstüne koyarlar, istedikleri zorluęa, savaşa galebe çalarlar diyordum. Aslında Azerbaycan, Türkiye ve İran Azerbaycan'ında yaşayan Türklere kast ediyordum. Okusanız masal bambaşka bir şey, ama ben birliğe, birleşmeye getirdim.

-Birlik konusunda Türkiye'de de yaptığımız çalışmalar var.

Ben çok güzel bir üniversiteye geldim. Bölüm başkanı Sami Şekeroęlu ile tanış oldum. Ne kadar geniş yürekli, ne kadar büyük, ne kadar sinema için her şeyinden geçen bir insan olduğunu gördüm. Arşivi, iç prosesi, oditoryumları gördüm. Rusya, Almanya, Fransa gibi birçok yerinkini de görmüştüm. Burada baktım her şey var. Bir sebebi de burayı Türk Dünyası Sinema Merkezi'ne çevirebiliriz düşüncesi.... Bütün arzuum budur benim.

-Bu merkezin amacı ne olacak?

-Bir defa Moskova'ya sinema okumaya gidecekler artık para konmuş, özelleştirilmiş, ikincisi Azerbaycan'da bugün ne teknoloji, ne de hoca var. Aynı durum Kazak, Kırgız ve Türkmenler için de geçerli. Ve bunların hiçbiri Türkiye kadar Avrupa'ya, dünyaya açılmaz. Yani buraya son teknoloji, son filmler geliyor, ama Baküye ya gider ya gitmez. Düşünüyorum

ki, bütün Türk Cumhuriyetleri'nin Avrupaya çıkışı Türkiye'dendir. Eđer sen filmi burada tanıtamazsan Avrupada kimseye tanıtamazsın. Biz ne diyoruz Hint Sineması, Çin Sineması... İkinin de ucu yok bucağı yok. Niye biz hepsine Çin Sineması diyoruz da Türk Cumhuriyetleri'ninkine Türk Sineması demiyoruz? Sovyetler bu kadar milletin filmine Sovyet sineması diyordu da biz niye bunlara Türk Dünyası Sineması demeyelim? Bir yerde toplanalım, birbirimizi tanıyalım. Türk Dünyası Sinema Okulu olsun. O zaman birbiriyle kaynaşan Türk Dünyası sinemacıları çıkacak.

Biz Büyükşehir Belediyesi ve Sinema-Tv Merkezi desteęiyle iki defa Türk Dünyası Sinema Festivali yaptık. Türk Dünyası Sinema Birlięi"yle görüştük. Burada Eurimages gibi bir Turkimages kurmaya niyetlendik. Ama devlet buna sahip olmazsa olmaz. Bizim isteęimizle olmuyor. Benim görüşüme göre Türk Dünyası'nın en baş şehri, en kültür şehri İstanbuldur. Biz bütün Türk Cumhuriyetleri'nde her sahada olan sanaktarlar Türkiye'de buluşmalıyız. İstanbul bizim kültür Mekkemiz olmalı. Nasıl ki, zamanında Moskova, cumhuriyetlerin kültür merkeziydi, şimdi de bunu İstanbul'da yapabilirsek başarılı olabiliriz. Dięer Türk Cumhuriyetleri de böyle düşünüyor. Protokollerimiz, cumhuriyetlerdeki sinemacıların önde gelenlerinin de imzaları var. "Türk Sinemacıları Birlięi istiyoruz, merkezi İstanbul olsun.

İbrahim Türk

*Alt yazı, Aylık Sinema dergisi
2002, İstanbul.*

İSTANBUL, BİR DÜNYA CENNETİ...

İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür İşleri Daire Başkanlığı' bünyesinde danışmanlık yapan Azeri sinema ve tiyatro yönetmeni Tevfik İsmail ile sinema, Türk Cumhuriyetleri ve kendisinin İstanbul sevgisi üzerine konuştuk.

Tevfik İsmail, uzun ular Azərbaycan'da İstanbul sevdası çekmiş: "Genç yaşlarda hep özlemini çekirdim. Acaba kendi öz kültürünü yaşayan bir ülke var mı? Çünkü biz hep Rusça konuşmak zorunda kahyorduk. Babam rahmetli bizi hep İstanbul sevgisiyle büyüttü. Babam derdi ki: Bana deseler ki, İstanbul'u görmeden cennete mi gitmek istersin yoksa İstanbul'u gördükden sonra cehenneme mi? Hiç çekinmeden İstanbul'u göreyim derdim." İsmail, Komünist Rusya döneminde, festivaller için birçok ülkeye gittiğini, ancak İstanbul'a gitmeden kendini hiçbir ülkeye gezmış saymayacağını belirtiyor ve "Ancak Allah nasip etti ve burada yaşıyorum. Bu ne büyük mutluluk" diyor.

"Şehirdeki yabancı"

Tevfik İsmail, Türk sinemasıyla tanışmalarının bir Halit Refik filmiyle olduğunu hatırlatarak, "1963 yılında Halit Refik'in "Şehirdeki Yabancı" adlı filmi izlemiştim ve Türk Sineması'nı böyle tanımıştık. Ve bu tam bir olay olmuştu Azerbaycan'da. Sonra Ertem Eğilmez'in "Bizim Aile" filmi de kapalı gişe oynamıştı. Sonra bir kopukluk oldu ve tüzülerek söylüyorum şu anki sinemayı Azerbaycan'da izlemiyorlar. Çünkü şimdiki Türk filmleri cinselliği ön plana çıkarıyorlar veya Amerikan filmlerini taklit ediyorlar" diye konuşuyor.

Benim Mankurt'um

Tevfik İsmail Şehir Tiyatrolarında sahnelenen Mankurt adlı oyunu kendisinin yazdığını, ancak Genel Sanat Yönetmeni Kenan Işık'ın oyunu değiştirmesi üzerine oyundan çekildiğini söylüyor. İsmail: "Kenan Işık böyle bir oyunu yazma arzusu içinde olduğunu söyleseydi ben de böyle bir oyun yazmazdım" şeklinde konuşuyor.

Dünyaca ünlü Kırgız yazarı Cengiz Aytmatov'un Türkiye'ye ziyaretine de değinen İsmail, "Türkiye'de ve dünyada ilk kez Aytmatov Filmleri Toplu Gösterimi yapıyor dediğimde

"Hayır, yanlış söylüyorsun dünyada ilk kez böyle bir gösterim yapılıyor" diye düzeltti diye konuşuyor.

Aytmatov'un Türkiye'de geç tanıdığını söyleyen İsmail, "Maalesef Aytmatov Türkiye'ye Fransızca tercümeleleriyle gelmiş. Doğrudan Kırgızca'dan tercüme edilmemiş, bu çok üzücü bir durumdur" diyor.

Kırgız devlet yetkililerinin bu organizasyonu memnuniyetle karşıladıklarını ve on film için sadece kargo parası ödediklerini söyleyen İsmail, bunun Türk Cumhuriyetleri arasındaki yakınlığın eseri olduğunu söylüyor.

Tarkovski merakı!

İsmail, Rus yönetmeni Andrey Tarkovski ile dostluklarına da değinerek, Moskova'da aynı film platosunda beraber filmler çektiklerini belirtiyor. Rusya'da Tarkovski'den daha meşhur yönetmenlerin ve hocaların bulunduğu halde, niçin Tarkovski'nin bu kadar tanıdığını anlamadığını ifade ediyor.

İsmail, "Tarkovski, bize de önemli şeyler öğretti, ancak benim Türkiye'de Tarkovski ile ilgili bu kadar soruyla karşılaşacağım aklımın ucundan geçmezdi. Şayet böyle olacağını tahmin etseydim o dönemlerde oturup Tarkovski'yi yazardım" diye konuşuyor.

DÜNYA AYDINLARI VE SANATÇILARININ

Prof. Tevfik İsmailov Üzerine Düşünceleri

Tiyatro oyuncusu, rejissörü, çocuk yazarı, sinema yönetmeni ve bir eğitimci olarak Azerbaycan'da tanınan Tevfik İsmailov'un bir bilim adamı olduğunu da eklemek isterim. Yazdığı "Türk Cumhuriyetleri Sinema Tarihi" adlı üç ciltlik kitabı ile bunu kanıtlamıştır. Gurur, şefkat, beceri sembolü ve saflık kahramanlarını yansıtan çocuk kitaplarının sevgili yavrularımızın eğitiminde özel bir yeri vardır.

ANAR

Azərbaycan Yazarlar Birliyi Başkanı, Milletvekili

Bu kitabın Türk Dünyası'nın geçmişi, bugünü ve geleceği için büyük önem taşıdığını düşünüyorum. Türk Dünyası'nda bugünedek yetenekli birçok sanatçı yetişmiştir, fakat ne yazık ki, bu sanatçılar ve yaratıkları sanat hiçbir zaman istenilen düzeyde değerlendirilmemiştir.

Bizim sanatımız belki bir az zayıf olabilir, ancak bugün dünya bilgi ve düşünce çağındadır. Bizim, Türk Dünyası sanatı üzerine, kendimiz üzerine düşüncelerimiz ölçülü, akıllı ve tutarlı olmalıdır.

Prof. Tefvik İsmailov'un kitabının bu anlamda alanı için önemli bir başlangıç olduğunu düşünüyorum.

Nizami CEFEROV

Azərbaycan Atatürk Kültür Merkezi Başkanı, Milletvekili

Dün İstanbul'da bana hediye edilen, sabaha kadar titizlikle sayfalarını çevirdiğim Tefvik Bey'in yazdığı üç ciltlik "Türk Cumhuriyetleri Sinema Tarihi" kitabını, Türk Dünyası sinema tarihinin temel kaynağı olarak görüyorum.

Cengiz AYTMATOV

Yazar

Bugün yalnız Azərbaycan'da değil, Türkiye'de de saygın bir sanatçı olarak tanınan ve sevilen Tefvik İsmailov, Türk Dünyası'nın birleşmesi için gerçekleştirilen sosyal etkinliklerde de, edebi ve kültürel yaratıcılıkta da dolambaçlı yollardan geçerek saflaşmış, bugünkü yetkinliğine ulaşmıştır.

Halit REFİK

Yönetmen

Siz 1960'li yıllarda tiyatro, sinema ve edebiyatımıza gelmiş genç kuşaktan biriydiniz, artıq güzel sanatların yaratıcılarının önde gelenlerinden birisiniz.

Hocakulu NARLIYEV

Yönetmen (Türkmenistan)

5 yıllık bir çalışmanın ürünü olan bu ansiklopedik eserin ortaya çıkmasından dolayı mutluluğumu belirtmek istiyorum. Kuşkusuz, biz hepimiz bir gün gideceğiz, ama tarihi bir araya getiren bu kitaplar yaşayacaktır. Sinemamızda çekilen filmler hakkında materyalleri bir araya getiren bu büyük bilimsel çalışma, Türk Dünyası'nın büyük ölçüde ihtiyaç duyduğu son derece gerekli bir eserdir.

Polat BÜLBÜLOĞLU

Azərbaycan Kültür Bakanı, TÜRKSOY Başkanı,

Besteci

Tefvik İsmailov, tiyatro, sinema ve televizyon bölümleri için onlarca metodoloji programlar hazırlamıştır. Ülkemizde Sinema-TV eğitimi veren bölümlerin açılmasındaki katkısı emsalsizdir. O, yetiştirdiği doçent, kürsü başkanı, oyuncu ve yönetmenlerin yanı sıra artık Halk Sanatçısı ünvanını alan öğrencileriyle iftihar edebilir.

Prof. Dr. Timuçin EFENDİYEV

Azərbaycan Kültür ve Güzəl Sanatlar Universitesi

Rektörü

Azərbaycan için zorlu imtahan günlerinde Siz daima ön sıralarda oldunuz. Trajik 20 Ocak Olayları zamanında halkımızın başına örtülen belaları çetin şartlar altında filme almakla yiğitlik ve kahramanlık örneği gösterdiniz. Şehit ailelerine karşı gösterdiğiniz ilgi ve şefkat de unutulamaz.

Mahmut NADİROĞLU

Azərbaycan Demokratik Sahipkarlar Partisi Genel Başkanı, İş adamı.

Sen, son on yıllık müştərek çalışmamızda kendi çizgini oluşturan, Türk Dünyası edebiyatı ve kültürünün tanınması için, bu dünyada kendine özgü yeni bir iz açan ve bu izin dolambaçlarında Türk Dünyası'na namusla hizmet eden büyük bir sanatçısın.

TÜRK CUMHURİYETLERİ SİNEMA TARİHİ

Tanıtmı Yazısı

Bu kitap, Azeri bir sanat adamının, Azərbaycan Kültür ve Sanat Üniversitesi ve Mimar Sinan Üniversitesi öğretim üyesi Prof. Təvfik İsmailov'un kalemindən çıkmıştır.

Azərbaycan'ın en önəmli tiyatro və sinema yönetmeni, usta oyuncu Təvfik İsmailov, bütün hayatını Azərbaycan sineması və sahne sanatlarına ait formlar üzerine ulusal və uluslararası çalışmalara adanmış ve onların korunması ve geliştirilmesi için büyük mücadele vermiştir. Öyle ki, onun, Türk Cumhuriyetleri'nde sinema sanatının oluşum ve gelişimini ortaya koyan, Azərbaycan ve Orta Asya sinemalarının niteliklerini anlatan, bol miktarda resimle mükemmel bir surette süslenmiş "Türk Cumhuriyetleri Sinema Tarihi" (İstanbul, 2001) adlı bu üç ciltlik kitabı da, bu davaya hizmet eder. Her cumhuriyetin sinema filmlerinden alınmış fotoğraflardan oluşan bir açıklamalı kataloga da yer verilen bu kitapta, ülke sinemalarının gelişimi ve özgün nitelikleriyle ilgili sorulara da ışık tutulmaktadır.

Kitabın kesinlikle, okuyan herkes için, hatta hazırlıksız okuyucular için bile, gayet açık ve anlaşılır bir fikir verdiği söylenebilir.

Bugün, sinema, yalnız sanatın en önemli dallardan biri olmakla kalmaz, bilginin yayılmasını sağlayan en güçlü araç

olma özelliği de taşır. Beyazperde sayesinde izleyiciler, geçmiş öğrenir, günceli görür, geleceği hayal eder ve sınırsız bilimsel ve teknik bilgi alırlar.

Türk Cumhuriyetleri'nde konulu filmlerin ve belgesellerin oluşum ve gelişim evrelerine ayna tutan denemelere de, kitapta özellikle yer verilmiştir.

Deneyim, en üstün ulusal sanat yapıtlarının, bir kural olarak, insanlık idealleriyle, insanın toplumsal çatışmalara, tarihe ve bugüne, kendine ve topluma bakış açısını ve bunlara karşı fikir tutumunu barındırdıklarını ısrarla ve inandırıcı bir biçimde gösterir. Sanatın ulusal niteliğini sıkça düşünür ve irdeleriz. Sanatta bir sürecin ortaya çıkması, zihnimizi ve yüreğimizi coşturur.

Yazar, ulusal bir sinemanın varlığını mı anlatmaktadır? Ne ulusaldır? Ne ulusal görünür? Tarzda ve karşılıklı insan ilişkilerinde neyi vurgulamak önemlidir? Neyi değildir? Hangi durumlarda, tüm bu betimsel ayrıntıları titizlikle izlemek gereklidir? Hangilerinde gerekli değildir?

Türk Cumhuriyetleri'nde sinemanın bugünü analiz ederken, estetik değerlerinde dar, yerel bir düşüncenin değil, Sovyet ve dünya sinemasının geniş hareket anlayışının esas tutulduğu görülür.

Sinema, sınırsız olanaklara sahip bir sanat olarak, özel bir görev üstlenir. Sinemanın dili, hızla ve farklı dinleyicilerle ilişki kurma imkanına sahiptir, zira hiçbir film şeridinin doğduğu yerde kalmaya hakkı yoktur. Ülkesini baştan sona dolaşmalı ve hatta onun sınırları dışına çıkmalıdır.

Yaratmak için çok şey bilmek gerekir. Bu ülkelerin sinemacıları, ulusal sinemanın yükselmesinin, kendilerinin dünya sinemasının zengin mirasını yeterince özümseyebilmelerine bağlı olduğunu anlamak zorundadırlar. O kadar yoğun bir asır yaşıyoruz ki, günümüzde, yılların tecrübesi, mazinin yüzlerce yıllık deneyimine eşit olabilmekte. Bu yüzden, çağdaş sanatçının çağın gerisinde kalmaması lazım geliyor.

Prof. Təvfik İsmayılov'un kitabının bütün yönleri, həm sinema çalışanları və kuramçıları, həm tətbiqçiləri, həm Azərbaycan, Kazakistan, Qırğızıstan, Özbəkistan ya da Türkmənistan haqqında ümumi mədəniyyətini artırmağa çalışan geniş oxuyucu kütlələri üçün gerçək dəyərini ortaya qoyan bir çalışmadır. Bu kitab oxuyucuyu, gözəl sənətlərin ən gənc dalı olan "yedinci sənət"lə, yəni sinemayla tanışdır və ona, ulusal sinemanın yaranmasını və bugününü anlatır; yaxın zamana dek dağılan Sovyetlər Birliyi bünyesinde yaşayan Azərbaycan, Kazakistan, Qırğızıstan, Özbəkistan və Türkmənistan Türklərinin perspektivini sunur.

Kitapta, Sovyet sineması və onun eski SSCB Türkcumhuriyyətləri'nin sinemalarına təkiləriylə ülgili bilgilər verilir. Kitabın bir bölümü, yazılan senaryolar, çəkilən filmlər, prodüsiyon texnikləri və Sovyet dönmə konulu filmlərin yaratıcıları ilə birlikdə Türkcumhuriyyətləri'nin sinemalarına giriş kismidir.

Günümüze dek, Azərbaycan, Kazakistan, Qırğızıstan, Özbəkistan və Türkmənistan sinemaları haqqında, Kiril alfabesiylə bəzi kitaplər basılmışdır. Bu kitaptaysa, tüm bu halkların sinema tarixi ilk kez bir araya toplanmaktadır. Bu halkların sinemaları, daha önce yayınlanan kitaplarda, hep çok uluslu Sovyet sinemasının ayrılmaz bir parçası olarak değerlendirilmişti. Türkc halklarının kültürel gelişiminin, sarsılmaz derecede, Ekim Devrimi sonrası Rus halkının yardım ve desteğine bağlı olduğu bir düşünce hakimdir.

Bu yayını eski SSCB Türkcumhuriyyətləri'nde sinemanın gelişim evrelerini dönem dönem yansıtmayı hedeflemiştir. Bu kitabın em temel özgün niteliği, bu tür bir çalışmanın ilk kez Latin harfleriyle yapılmış olmasıdır. Bunun haricinde, bu eser, Türkcumhuriyyətləri sinemaları haqqında Türkcə basılan ilk ve tek çalışmadır.

Kitap, bu ölkelerde yönetmenlik, kameramanlık, oyunculuk, senaryo yazarlığı ve diğer sanatlar hakkında bilgi verir. Burada, bu halkların sinema prodüsiyonundaki emekleme ve uzunluk dönemleri etraflıca verilir.

Bu ölkelerde sinema sanatının ve yönetmenliğin ne yönde gelişeceğini, elbette zaman gösterecektir. Yine de gelecekte, son on yılın tesirinin kesin olarak görüleceğini söylemek mümkün. Türkcumhuriyyətləri'nin yetmiş, seksen ve hatta yüz yıllık tarixi, dünü ve bugünü, az ya da çok geleceğini de etkileyecektir.

Bu kitap, bir görsel sanatın içinde farklı, bir başka, nasıl geliştiği ve doğduğuyula, sonra nasıl birbirlerini zenginleştirerek bir arada yaşadıklarıyla da ilgilidir. Kitapta, sesli ve sessiz sinema filmlerinin analizi yapılmakta, Azərbaycan, Kazak, Kırgız, Özbek ve Türkcmen sinemalarının tarihsel bir özeti ve bugünkü durumları verilmektedir.

Bu kitapta Prof. Təvfik İsmayılov, bizim için bir fenomen olan Azərbaycan ve Orta Asya sinemalarının üzerindeki perdedeyi kaldırmaya ve onların son on yıl içinde nasıl bir oluşum içinde olduklarını göstermeye çalışmıştır. Bu kitabın sayfalarında, yazar, Azərbaycan, Kazak, Kırgız, Özbek, Türkcmen sinemaları haqqında bizim için yazdığı sevgi dolu sözcüklerle şaşırtıcı bir tarz ortaya çıkarmaktadır.

Yazar, ulusun manevi değerlerinin korunması ve sonraki kuşaklara aktarılması gerektiğini düşünüyor. Yazara göre, her yönden zenginleşmeye ve estetik değerlere hizmet eden eserler yaratan sinema ustalarının bizzat kendileri, uluslarının manevi zenginlikleridir.

Esas itibarıyla, bu üç ciltlik kitap, bu devletlerin Sovyet dönmə sinema tarihlerini içermektedir. Başka bir deyişle, bu kitapta, Sovyet sinemasının yaratıldığı yıllar ve bu ölkelerde sinemanın hem Sovyet sonrası dönmədəki, hem de gelecekteki gelişimiyle ilgili bazı bilgiler toplanmıştır. Kitapta,

aynı şekilde, ulusal sinemaların kurucularından günümüz şöhetlerine kadar tarihsel bir koşutluk sunulmuştur.

Bu çalışmanın ana kaynağı, Prof. Tefvik İsmailov'un, 1974-1994 yılları arasında kürsü başkanlığını yaptığı Azərbaycan Kültür və Sanat Üniversitesi Sinema və Televizyon Fakültesi'nde ve 1994'den sonra da Mimar Sinan Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Sinema – TV Bölümü'nde verdiği dersler, bu derslere ait notlardır.

Önsözün yazarı, bu çalışmanın, eski SSCB'ye bağlı Türk halklarının sinema tarihlerinin tam bir çözümlemesi olmadığını altını çiziyor. Kitabın yazarı, kitapta adı geçen birçok filmi izlediği, ayrıca bu sanatçıların çoğunu tanıdığı için, bugüne kadar derlediği bilgileri ve kendi kişisel tecrübelerini okuyucuyla paylaşma hakkına sahip olduğunu düşünüyor.

Yazar, ayrıca, bu kitabı bir tarih kitabı olarak değil, yaratıcı kişiliğinin kalp atışları olarak adlandırıyor. Bu satırlar, uzun bir yol kat ederek, sizleri Azerbaycan'a, Kazakistan'a, Kırgızistan'a, Özbekistan'a ve Tükmenistan'a götürüyor. Geçici bir süre için de olsa sizi oralarda yaşatıyor ve bu ülkelerin sanatıyla, sanatçılarıyla tanıştıyor. Bu kitap, yalnızca sinemanın tarihini değil, aynı zamanda asaletin, insanlığın ve dostluğun tarihini anlatıyor. Dileğimiz, bu çalışmadan yalnızca ilgilerinin değil, tüm sinemaseverlerin faydalanmasıdır.

"Türk Cumhuriyetleri Sinema Tarihi", üç ciltten oluşmakta ve her cilt iki bölüm içermektedir:

1. Cilt – a) Azerbaycan sinemasının tarihi ve gelişimi; b) 1915-1995 yılları arası Azerbaycan'da çekilen konulu filmlerin fotoğraflarından oluşan ayrıntılı bir açıklamalı katalog.

2. Cilt – a) Kazak ve Kırgız sinemalarının tarihleri ve gelişmeleri; b) 1920- 1995 yılları arası Kazakistan'da ve 1955 – 1995 yılları arası Kırgızistan'da çekilen konulu filmlerin fotoğraflarından oluşan ayrıntılı bir açıklamalı katalog.

3. Cilt – a) Özbek ve Türkmen sinemalarının tarihleri ve gelişmeleri; b) 1920-1995 yılları arası Özbekistan'da

ve1929-1995 yılları arası Türkmenistan'da çekilen konulu filmlerin fotoğraflarından oluşan açıklamalı katalog.

Birinci cildin ilk bölümünde, Sovyet sineması hakkında, Rus ve Sovyet sinemacılarının Türk halklarının sinemaları üzerindeki etkisi hakkında bilgiler veriliyor. Aynı zamanda, Azerbaycan'da sinemanın doğuşu ve Sovyet öncesi dönemde çekilen filmler naklediliyor. Azerbaycan Sovyet sinemasının doğuşu ve gelişimi, bunun yanı sıra bağımsız Azerbaycan sinemasının bugünü anlatılıyor. Kitabın ilk cildinde, Azerbaycan sineması sanatçılarının sanatlarından yansımalar bulunuyor ve birçoğunun sanatsal portresi veriliyor.

Birinci cildin ikinci bölümünde, 1915-1995 yılları arası Azerbaycan'da çekilen konulu filmlerin fotoğraflarından oluşan ayrıntılı bir açıklamalı katalog yer alıyor.

Sizi, Türk Cumhuriyetleri sinemalarının 70-80-100 yıllık sanat hayatını yansıtan bu ilginç kitapla baş başa bırakıyoruz.

Eminiz ki, eski SSCB topraklarında yaşayan Türk halklarının sinema tarihlerine yapılan bu kısa ve ilginç yolculuk, okuyucuları, sinemanın büyüklü ve sevimli dünyasına bağlayacaktır.

Ateş Ülkesinin Sinema Sanatı

İlk kitap, Azerbaycan sinemasının (1898 – 1995) oluşum ve gelişimini anlatır. Azerbaycan sinema sanatçılarının üstlendikleri görevleri ve sanat kaygılarını nakleder, Azerbaycan sinemasının dününe, bugününe, yarınına bakar. Yazar, Azerbaycan sinemasının, cumhuriyetteki yaşamı nasıl yansıttığını analiz eder, çağdaş Azerbaycan sinemasının dramaturgları, rejisörleri, aktörleri hakkında fikirler verir.

Azerbaycan'da sinema, yalnızca önemli bir sanat türü olmakla kalmaz, bilginin yayılması için de en güçlü araç olur.

Azerbaycan sineması, bugünkü düzeyine gelmeden önce, uzun ve güç bir yol izlemiştir.

Özgün Azərbaycan sineması, ulusal kültürün zengin temellerinde vücut bulmuş; bin yılın akışı içinde, ulusun zor durumuna, inançlarına ve gücüne rağmen, yurtsever duygularla ve insanlık idealleriyle folklor eserleri, şarkılar, masallar, nükteler biriktirmiştir.

Kitapta, Azərbaycan sinemasının oluşum ve gelişim evreleri okuyucunun dikkatine sunuluyor, Azərbaycan sinemasının düşünsel ve sanatsal alandaki en ilginç ve önemli sonuçlarına ışık tutuluyor ve yaratıcılarının sanat yaşamı aktarılıyor.

Azərbaycan'da sinema, 1898 yılında, tarihi belgesellerle başladı. 1 Ağustos 1898'de "Kaspiya" (Hazar) gazetesinde, Paris'teki uluslararası fotoğraf ve sinema fuarına Bakü'den de bazı fotoğrafçıların katılacağı yazılıyordu. 25 yıldır Bakü'de yaşayan A. Mişon adlı genç bir fotoğrafçı-kameraman, Paris'teki fuarda, "hareketli resimler"ini (ki, o zamanlar filmler öyle adlandırılırdı) gösterecekti. Fuarda, Azərbaycan yaşamından dört sahne sergilendi.

1920 devrimine kadar Bakü'de hiç film şirketi yoktu. Yalnızca, yerel burjuvazi, ticari amaçla, kısa metrajlı filmler çekme gayreti içindeydi. Bu filmler, içerik yönünden, halkın yaşamı ve kültürüyle çok az ilgiliydiler. Bununla birlikte, devrim öncesi yıllarda, en eski Rus film yönetmenlerinden biri, B. N. Svetlov tarafından Bakü'de, "Petrol ve Milyonların Saltanatında" (1915) ve "Arşın Mal Alan" (1916) filmleri çekildi. Bu filmlerin ilkinde, baş rol oyuncularından biri de, ileri görüşlü bir ulusal tiyatro adamı olan, Azeri aktörü Hüseyin Arablinski'ydi.

Azərbaycan'ın Rusya'ya bağlanması, Azeri ve Rus kültürlerinin derin ve çok yönlü yaklaşması için olumlu koşullar yarattı.

Azərbaycan sinemasının oluşumunda, çok uluslu Sovyet sinemasının gelişiminin genel karakteristiği, ayrıca, ulusal folkloru, edebiyatı ve sanatı tarihsel geleneklerle, kültürel

özelliklerle ve estetik özgünlükle, koyan öz niteliklerin de yansımaları görülmektedir.

Azərbaycan sineması, özgün bir sinemadır. Bununla birlikte, çok uluslu Sovyet sinemasının oluşumundaki gibi, Azərbaycan sinemasında da Ekim devriminin enternasyonal karakteri tezahür eder.

Yazar, Azərbaycan sinemasının tarihi gelişimini üç etapta inceler:

1. 1915-1920 arası Sovyet öncesi Azərbaycan sineması;
2. 1920-1990 arası Sovyet Azərbaycan'ı sineması;
3. 1990-1995 arası bağımsız Azərbaycan sineması;

Azərbaycan sineması varlığının yüzyılı boyunca, devrim öncesi dönemdeki gibi bir eğlence aracı olmaktan çıkmış, insanları, çağdaşlığın güncel sorunlarını düşünmeye zorlayan bir araca ve kitleleri etkileme sanatına dönüşmüştür.

4 Temmuz 1920'de, sinema kuruluşlarının ulusallaşması için bir kanun çıkarılmıştır.

Konulu film yapımlarıysa, Azərbaycan Fotoğraf ve Sinema İdaresince, 1923'te başlatılır.

Bu dönemde çekilen, "Tanrı'nın Adıyla", "Sevil", "Latif", "Bismillah", "İsmet" ve diğer bütün Azeri filmlerinde, yüzyılın geri kalmışlığıyla savaş, dinden kalan izler, halkların dostluğu, kadınların medeni haklarını kazanması gibi zamanın en önemli sorunlarına değinilmiştir.

Ulusal sanat yapıtlarının hazırlanmasına, o yıllarda Azərbaycan'da yaşayan, A. Litvinov, L. Mur, A. Bek-Nazarov, İ. Savçenko, N.Şengelaya gibi ünlü sinema yönetmenlerinin büyük katkıları olmuştur. Onların yardımlarıyla, savaş öncesi yıllarda Bakü stüdyosunda, bir dizi sesli sinema filmi yaratılmıştır: "Elmas", "Mavi Denizde", "Keçliler", "Bakülüler" vs.

II. Dünya Savaşı yıllarında Bakü stüdyosu, ülkenin diğer birçok stüdyosu gibi, Sovyet insanının cephe ve cephe

gerisindeki kahramanlığını yansıtmaya çalışarak, güncel olayları ele alan belgeseller çekmişti.

1950'li ve 60'lı yılların en önemli olayı, sinemacıların çağdaş konuları kullanması oldu. "Telefoncu Kız" (yönetmen: H. Seyidbeyli), "İnsan Mesken Kurar", "Çocukluğun Son Gecesi", (yönetmen: A. Babayev) gibi filmlerin kahramanları da bizim çağdaşlarımızdır.

Belgesel yazarları tarafından yaratılan belgesel filmlerden de söz etmek gerekir: "Bizim Azərbaycan", "Hazar Petrolcülerinin Destanı", "Denizi Fethedener", "Neriman Nerimanov", "Bizim 416" vs. Bütün bu filmler, Sovyet hakimiyetinin ilk yıllarında doğan belgesel sinemanın tarihine dayanır.

Çağdaş sinemanın karakteristik bir özelliği de, sanatsal anlatım için yeni araçların aranmasıdır. Bu yenilikler, sıklıkla yeni sanat yapıtları ortaya çıkarmaktadır. Son yıllarda, E. İbragimov, T. Tağizade, H. Seyidbeyli, H. Seyidzade, Ş. Mahmudbekov, A. İskenderov, M.Dadaşov, S. Badalov, A. Narimanbeyov, R. Ocakov, Z. Kazımova, M. Mustafayev, E.Rızakuliyev, K.Necefzade, N. Badalov gibi Azeri sinema ustalarının büyük ve candan ailesine taze bir güç olarak genç senaristler, rejisörler, kameramanlar, aktör kardeşler Maksud ve Rüşem İbrahimbeyov, Yusif Samedoğlu, Eldar Kuliyev, Oktay Mirkasimov, Anar, Alla Ahundova, Yalçın Efendiyev, Zaur Muharremov, Tefvik İsmaylov, Hasan Memmedov, Şahmar Elekberov, Amalya Panahova, Leyla Şihlinskaya ve daha bir çok başka sanatçı katılmış, onlarla birlikte yeni konular ve sinema tarzında değişiklikler ortaya çıkmıştır.

"Gün Geçti" (senaryo yazarı: Anar; yönetmen: A. Babayev; kameraman: R. İsmaylov) filminin yaratıcıları, sanki seyirciyi, kahramanların lirik düşünceleriyle kuşatır. Film, insanın, yaşamdaki kendi yerini bulmadan yaşamayacağını iddia etmektedir.

"Önemli Mülakat" (senaryo yazarı: M. İbrahimbeyov; yönetmen: E. Kuliyev; kameraman: R. Ocakov) filminin

kahramanı, kendine şu soruları sorar: "Doğru mu yaşıyorum?", "İnsanın topluma karşı sorumluluklarının ölçüsü nedir?"

Sovyetler dışında da tanınan, SSCB devlet sanatçısı, Azeri şarkıcı M. Magomayev'i anlatan renkli film "Şarkı Söyleyen Muslim Magomayev" (senaryo yazarı ve yönetmen: T.İsmaylov), beyazperdede büyük bir başarı kazanmıştır.

Tarih ve devrim konulu bir film olan "Son Geçit" (senaryo yazarı F.Kerimzade, kameraman R.İsmaylov), yönetmen K. Rüstembeyov'un şüphe götürmez bir başarısı sayılabilir. Filmde, yalnızca insanı geren olaylar değil, anlatımın keskin dinamizmi ve aktörlerin oyunculuğu da izleyenleri etki altına alır. Başrolde oynayan SSCB devlet sanatçısı A.İskenderov ve H. Memmedov'un ustalıkları kendilerine, festivallerde, en iyi erkek oyuncu dalında ödüller kazandırmıştır.

1974'ün en iyi filmleri içinde, yönetmen H.Seyidbeyli'nin, tarihsel bir konuyu işleyen "Nesimi" (senaryo yazarı: İ.Hüseynov) adlı filmini de anmak gerekir. Film, yalnızca kendi çağını, Hurufilerle Timur'un savaşını anlatan bir öykü değildir. İçinde, onu bugün de çağdaş yapan fikirler barındırır.

"Yaşlı Kiraz" (senaryo yazarı: E.Eylisli; yönetmen: T. İsmaylov) filmi, yaşlı bir kirazla ihtiyar bir değirmenciyi, iyiliği ve yardımseverliği anlatır.

"Bakü'de Esen Rüzgar" (senaryo yazarı: Y.Samedoğlu; yönetmen: E.Kuliyev) filmi, özgürlük uğruna savaşan halkların dostluğuyla, sosyalist enternasyonalizmle ilgili fikirleri taşır.

"Bizim Sokağın Delikanlıları" (senaryo yazarı: O. Orucov; yönetmen: T. İsmaylov), küçük bir şehrin bir sokağının sakinleriyle ilgilidir. Filmde, üç temel kahramanın karakteri gözler önüne serilir: on parmağında on marifet olan Rasim, dahi çocuk Arif ve büyük hedefleri olan Tefvik.

Sinema tarafından çağdaş konuların benimsenmesinin en önemli belirtisi, "Çocukluğun Son Gecesi" (1969) filmidir. M. İbrahimbeyov'un hem filmi, hem (kendi öykülerine da-

yanılarak yazılan) senaryosu, farklı parametreleriyle, hem bir edebiyat, hem de bir sinema eseri olarak ünlüleri hatırlatmakta ve bununla birlikte, belirgin farklılığı ve özgünlüğüyle kendini göstermektedir.

Tarih ve devrimle ilgili sinema eserleri arasında, "Yedi Oğul İsterim" (1970), önemli bir yer tutar.

Son on yılda, Azərbaycan stüdyosunun hemen bütün önemli filmleri, çağdaş yaşamın güncel sorunlarını anlatır. Sinemaya yetenekli senaristler, rejisörler, aktörler katılmış, ilginç sanatsal kişiliklerini ortaya koymuşlardır.

Çağdaş konuların benimsenmesinde, 1970 yılında çıkarılan "Bir Güney Şehrinde", büyük söz sahibidir. Rüstem İbrahimbeyov'un "9. Hrebtovi'da" romanından uyarlanan film, yazarın sinemaya aktarılan ilk eseridir.

Bir röpörtajda Rüstem İbrahimbeyov, kendisini özellikle kişilik oluşum sürecinin ilgilendirdiğini söylemiştir. Bu sorunun bir başka yönü de, Rüstem İbrahimbeyov'un bütün eserlerinde kırmızı iplikle dokunan "insan ve doğa" kavramlarıdır.

Azərbaycan sinemasının son on yılda göstərdiği başarı önemlidir ve her şeyden önce, çağdaş temalar üzerinde çalışmayla ilişkilidir. Öğrenme süreci içinde biriken fikir ve sanat deneyimi, ulusal sanatın tarz-konu diyapazonunun genişletilmesinde kullanılır.

"Dede Korkut" (1975) filmi, ulusal destanın beyazperdeye aktarılmasıdır. Bu, Anar'ın senaryosunu yazdığı, T.Tağızade tarafından alınan büyük bir sinema eseridir, ki bütün olarak önemli bir başarı sayılabilir. Bu filmi beyazperdeye yansıtanlar, "Dedem Korkut'un Kitabı" destanındaki ana fikirleri vermeye çalışmışlardır. Filmde aktarılan olaylar, X-XI yüzyıllarda geçmektedir, ancak tarihsel bir kayıt değildir; yüzyıllar sonra, ulusal destanın kalbindeki Kitaptan gizli, simgesel biçimlerde yansıyan gerçeklerdir.

Komedi və müzikal, Azərbaycan sanatında eski geleneklere sahiptir. Bunlarla sinema da ilgilenmiştir ve ilgilenmektedir. 70'li ve 80'li yılların filmleri arasında "Sevil" (1970), "1001 inci Turme" (1974), "Şarkı söyleyen Müslüm Mago-mayev" (1971), "Müzik Öğretmeni" (1983), "Garip Cinler Ülkesinde" (1977), "Ben Şarkı Besteliyorum" (1979) bunlara örnek gösterilebilir.

Yukarıda anlatılanlara bakarak şu sonucu çıkarmak mümkündür. Azərbaycan sineması, günümüzde yepyeni sınırlara ulaşmıştır ve ilerleme, kökleşme yolunda niteliklerini artırmak, ulusal sinema sanatında gelişmek için tüm imkanlara sahiptir.

1991 yılında, bağımsızlığının ilanından sonra, diğer eski Sovyet cumhuriyetlerinin sinemaları gibi, Azərbaycan sineması da çok zor günler yaşamaya başladı. Geçmişte yönetmenler, canlarının her istediğini filme alamıyorlardı. Günümüzde ise, sponsorlar ve finans kaynakları aramak gerekiyor.

1991'den sonra, "Azərbaycanfilm" in tecrübesi ve teknik imkanlarıyla bir dizi mikro-stüdyo kuruldu. Bu mikro-stüdyolar, 90'lı yıllarda, popüler temalar üstüne kısa ve uzun metrajlı 10-15 film çektiler. Bu filmlerin başarısını gösteren verileri ve izleyici sayısını görmezden gelmek mümkün değildir. Bu filmlerin yaratıcıları arasında, ünlü yönetmenlerin yanı sıra, genç ve çiçeği burnunda olanları da vardır.

"Azərbaycanfilm" in tecrübesini ve teknik imkanlarının kullanan mikro-stüdyolar, "Azərbaycanfilm" stüdyosuyla bir bütün oluşturmak zorundadır.

Zira, "Para kuvvettir" ilkesinden yola çıkan varlıklı yönetmenler, kendi film stüdyolarını kurmuşlar, ancak yalnızca birkaç proje gerçekleştirmeyi başarabilmişlerdir. Bu filmlerin, artık kaçıp kovalamacayla dolu Amerikan filmlerine alışmış olan izleyiciler üzerinde hiçbir tesiri de olmamıştır.

Profesyonel olmayan sinema şirkətləri, düşük düzeyli filmləriylə, sinema perdesində kendi egemenliklərini kormaya çalışmışlardır.

Şu anda, bütün eski Sovyet cumhuriyetlərində, sinema dünyasının durumu ayındır; Batı sineması (ABD), beyazperdeyi və seyircinin gönlünü fethetmişdir. Bugün bütün dünyanın (buna Türk Dünyası da dahildir), yalnız iki konusu vardır: cinsellik və ölüm.

Sovyetlər döneminde çekilen filmler, Hollywood filmleri tarafından beyazperdeden kovuldu. Üstelik bu filmler, çekildikleri dönemde, uluslararası arenada büyük başarı göstermişlerdi. Bu filmlerde, Azərbaycan'ın və Orta Asya'nın etnik çeşitliliği, kültürü və egzotik tabiatı gözler önüne serilmekteydi.

Bugün, "Azərbaycanfilm" stüdyosunda, bir yılda ortalama iki uzun metrajlı və bir kaç belgesel film çekimi gerçəkləşməkdədir.

Kitabın yazarı, bugün Azərbayca'da sinema sanatının zayıfladığını kaydediyor və "onun kaybının, Azərbaycan ulusal sanatına ciddi zararlar vereceğini", itiraz etmez bir biçimde beyan ediyor.

Türk Cumhuriyetleri Sinema Tarihi

Bilindiği gibi bizlere, ne ilk öğretimimizde ne de orta öğretimimizde Türk Dünyası, Türk Devletleri ile ilgili geniş bir bilgi verilmezdi. Yazılanlar, söylenenler hep hamasiyet içeren yüzeysel bilgilerdi. Çocukluğumuzda "Komünist" lafından herkes çok korkardı. Ne olduğunu da bilmezdik. Bu korku perdelerin arkasında bizden birilerinin yaşadığını söylerlerdi, ama o kadar!...

Aynı kökenden gelen, farklı da olsa aynı dili konuşan, aynı dini inançları olan, benzer zengin kültüre sahip insanlar topluluğu perdelerle(!) birbirinden uzaklaştırılmışlardı.

Yıllar sonra Sovyetler Birliği dağıldı, her türlü perde de onunla beraber yıkıldı. Bağımsız devletler ortaya çıktı.

Yeni bir dönem başlamış, Türk Devletleri'ni giderek, görerek, onlarla konuşarak doğrudan tanıma imkânları doğmuştu.

Filmleri seyrettikçe şaşkınlığım iyice arttı. Hele yönetmenlerini de tanıyınca Türk Devletleri hakkında bilgilerimizin ne kadar eksik ve yanlış olduğunu düşünüp üzüldüm.

90'lı yıllarda Azərbaycan Devlet Kültür və Güzəl Sanatlar Üniversitesi Rektörü Prof. Dr. Timuçin Efendiyev və Rektör Yardımcısı Prof. Dr. Mahmut Allahverdiyev, Mimar Sinan Üniversitesi'nin konukları oldular. Prof. Gündüz Gökçe Rektör, ben Rektör Yardımcısıydım. Bir hafta süreyle her konuda konuşup sohbet ettik. Birbirimizi tanımadığımızdan şikâyetçiydik.

Üniversitelerimiz arası ilişkilerin artırılması konusunda neler yapmamız gerektiğini tartıştık. İlk iş olarak, karşılıklı konuk öğretim üyesi değış tokuşu konusunda anlaşmıştık.

İşte Prof. Tevfik İsmail, bu anlaşmamızın sonucunda Kurumumuza konuk öğretim üyesi oldu. Sinemacı bir öğretim üyesidir. O bize Türk sineması üzerine soruyor, biz de Türk Devletleri ve sinemaları hakkında ondan bilgi alıyorduk. Tevfik Bey, heyecanla anlatıyordu. Sohbetlerimiz hep Türk Devletleri sineması üzerine oluyordu. Aynı kültürün değışik yansımaları hem bizi, hem onu heyecanlandırıyor. Bir gün Halit Refik; "Tefvik Bey, bunları yazsanıza." dedi. Basma imkânsızlığından bahsedince, "Ben hallederim. Bizim Türk Güzəl Sanatlar Vakfı yayınlayabilir." dedim.

İşte kitapların yazılma kararı da böyle alınmıştı.

Prof. Tevfik İsmail, bu kitap üzerine yaklaşık beş yıl ciddi araştırma yaptı. Türk Devletleri'ni dolaştı, sanatçılarıyla konuşup belgeler topladı. Sonuçta, bu kapsamlı, üç ciltlik eser meydana geldi. Umuyor ve diliyorum ki, Prof. Tevfik İsmail'in "Türk Cumhuriyetleri Sinema Tarihi" çalışması, bu ülkelerin sinemacıları, sinemayla ilgilenenleri ve sinema okulları için iyi bir kaynak olacak, Türk Dünyası Devletleri'nin sinemacıları

arasındaki ilişkilerin daha da artmasına, birbirlerini daha iyi tanımalarına katkıda bulunacaktır.

*Prof. Sami ŞEKEROĞLU
MSÜ Sinema-TV Merkezi Müdürü
Türk Güzel Sanatlar Vakfı
Yönetim Kurulu Başkanı*

YÜZYILIN YAZARI: CENGİZ AYTMATOV

Gün Uzar Yüzyıl Olur, Dişi Kurdun Rüyaları ve Cassandra Damgası gibi dünya edebiyat çevrelerini derinden sarsan romanların bilge yazarı Cengiz Aytmatov'un doğumunun 70. yılı münasibetiyle çeşitli etkinlikler düzenleniyor.

Türk Dünyası'nın olduğu kadar, bütün dünya edebiyatının da devleri arasında saygın yerini alan ünlü Kırgız yazarı Cengiz Aytmatov'un 70 yaşından gün alması münasibetiyle faaliyetler düzenleniyor.

İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür İşleri Daire Başkanlığı bu çevrede "Aytmatov Yetmiş Yaşında" adlı tanıtma programı düzenledi. Taksim Atatürk Kitaplığı'ndaki toplantıya konuşmacı olarak Prof. Dr. Tefvik İsmail ile gazetemizin Kültür Sanat editörü Olcay Yazıcı katıldı.

Aytmatov'un sinemaya aktarılan romanları üzerinde duran Prof. Dr. Tefvik İsmail, lirik ve sembolik bir dil kullanan ve eserlerini yoğun edebi sanat ustalığı ile yoğuran Cengiz Aytmatov'un sinemaya aktarılmasındaki zorluklara dikkat çekti.

Aytmatov'un eserlerinde sistemin baskınlarına işaret etmekle birlikte, aşkı da en güzel bir dille anlattığını belirten Prof. Dr. Tefvik İsmail, Çarlık sisteminden sonra kurulan Sovyetler Birliği'nin baskı ve hürriyet kısıtlanmasına rağmen kendilerine belli ölçülerde eğitim hakkı tanıdığını ifade ederek, "Bizler bu sayede okuyan, yazan kültürlü bir toplum olma yolunda hayli mesafeler aldık. Bu kültür ortamının oluşma ve

gelişmesinde Aytmatov'un da büyük payı vardır. Aytmatov bir Türk yazar, bir Kırgız yazar olmasına rağmen, aynı zamanda evrensel bir yazardır ve kitapları bütün dünyada okunmaktadır" dedi.

Sitemkar bir dille, yıllardır hayal ettikleri Türkiye ile karşılaştıkları Türkiye arasında büyük farklar gördüklerini ifade eden Tefvik İsmail, "Bizim isteğimiz bütün Türk Devletleri'nin iyi günde, kötü günde birlik olmalarıdır. Bu birlik, fiziki olarak bir araya toplanmaları demek değil. Kültür ve gaye birliğidir" şeklinde konuştu.

Evrensel bir münevver

Cengiz Aytmatov'un eserlerindeki edebi, fikri ve estetik arka plan üzerine konuşan Olcay Yazıcı ise Aytmatov'un yerliden evrensele açılan olağanüstü bir üslupçu ve tahlilci olduğuna dikkat çekerek şunları söyledi: "Bence Cengiz Aytmatov, bitirmekte olduğumuz yüzyılın en güçlü, en özgün ve en entellektüel yazardır. Öyle ki, eğer Dostoyevski yaşasaydı mutlaka onu kıskanırdı!...

Dünya romanının bence tartışılmaz zirvesi olan Cengiz Aytmatov, sadece bir sanat adamı, bir edebiyat ustası değil, aynı zamanda çağdaş bir aydın, bir bilge insandır. Evrensel bir düşündürür. Yer yer lirik, yer yer mitolojik ve yer yer de kozmik unsurları özgün ve usta yorumuyla harmanlayan çok güçlü bir kalemle karşı karşıyayız. Kendisinde önceki bütün Rus edebiyatında olduğu gibi, sistemin baskısı sebebiyle gizli ve örtülü söyleme mecburiyeti, beraberinde edebiyatın en önemli unsuru olan fikri ve estetik sembolizmi, telmihli, mecazlı anlatma sanatını ortaya çıkarmış. Önceleri anti Sovyet tavrını daha kapalı ve uzak göndermeli cümlelerle satır aralarına gizleyen Aytmatov, "Gün Uzar Yüzyıl Olur"la tavrını açık açık ortaya serer ve sistem tarafından bir nevi köle olarak kullanılan insanlara, bu toprakların asıl sahipleri oldukları şuurunu aşılar."

Aytmatov'un önemli özelliklerinden birinin de, kültür yozlaşmasını ve özüne yabancılaşmayı sembolize eden man-kurtizm kavramlarını dünya edebiyat literatürüne kazandırması olduğunu hatırlatan Olcay yazıcı, "Aytmatov baskıcı bir sistemin insanları mankurtlaştırmasından söz ediyor. Ne yazık ki, günümüzde bir gönüllü mankurtlaşma hadisesi ile yüzyüze-yiz" diye konuştu. Aytmato'v'un, son romanı "Kassandra Damgası" ile insan merkezli evrensel bir mnevver olduğunu bir kere daha bütün dünyaya ispatladığını kaydeden Yazar, sözlerini şöyle tamamladı: "Bir Yunan efsanesi olan Kassandra isminden yola çıkan Aytmato'v, dünyamızda insanı ezen, insanı tedirgin ve huzursuz eden bütün kötü gidişe karşı çıkmakta ve aydın biricik erdemi olan uyarıcılık görevini yapmaktadır. Aytmato'v'un kaygıları hepimizin, bütün insanlığın kaygılarıdır. Teknolojik çağın tehlikelerinden, insanın özünü tehdit eden genetik mühendisliğinden, aşırı silah üretimine kadar her anti insanı unsuru eleştirmekte, bu felaketten ancak bir ruh yüceliği yenileşmesiyle kurtulabileceğimizi söylemektedir."

Konuşmaların ardından Cengiz Aytmato'v'un eserinden sinemaya aktarılan "Kopar Zincirlerini Gülsarı" filmi davetlilere gösterildi.

Tarkovski'nin babasına mektubu...

Hazırda dünyanın birçok ülkelerinde binlerce yurttaşımız ilim, teknik, kültür, edebiyat, medeniyet sahasında uğurla çalışıyor. Onların arasında öyle tanınmış sanat adamları var ki, bu yabancı ülkelerde kültürümüzü liyaketle temsil edip yayıyorlar. Onlardan biri Azerbaycan halkına "Okuyor M. Magomayev", "Kiraz Ağacı", "Azaplı Yollar", "Süreyya", "Volkana Doğru Gidiyorum", "Müzik Muallimi", "Çarvadarların iziyle" filmlerini, çocuklarımız için yazdığı "Diş Ağrısı", "Sevinç'in Uykusu", "Şekil Tiyatro", "Şekil Sineması" ve "Komşular" kitaplarını ve "Türk Cümhuriyetleri

Sinema Tarihi" adlı üç ciltlik araştırmayı kazandıran ünlü sinema yönetmeni Prof. Tevfik İsmayılov'dur.

Görkemli sanatkarın ürettiği 18 uzun metrajlı filmi ulusal ve uluslararası festivallere iştirak etmiş ve layıkli ödüllere kazanmıştır. İsmayılov yazarlığının ve yönetmenliğinin yanısıra hem de güzel bir pedogodur. Azerbaycan Güzel Sanatlar Üniversitesi'nde 20 yıllık pedogoji faaliyetinin devamı olarak, on yıldır İstanbul Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi'nde Türkiyeli genç yeteneklere sinema yönetmenliğinin, senaryo yazarlığının ve oyunculuğun sırlarını öğretiyor.

-Tevfik muallim, çok zamandır Azerbaycan beyazperdelinde filmlerinizi gösterilmiyor. Azerbaycan Film Stüdyosu'yla yaratıcılık emektarlığınız da nasıl derler, biraz 'soğumu'...

-Filmlerim Bakü ve Moskova televizyon ekranında, böylece de İstanbul ve Türkiye'nin birçok başka-başka şehrinde gösterilir. Bence, filmlerimin Azerbaycan'da nümaysi ettirilmemesinin sebebini siz daha iyi bilirsiniz; bugün dünya beyazperdelerini zaptettiği gibi, Azerbaycan beyazperdelinde de yalnız Amerikan filmleri geniş yer alır ve gösterilir. Ama şunu diyeyim ki, eski Azeri filmleri içerisinde bugün çok meraklı izlenen filmler az değil. Onları beyazperdeye sunmak formunu bulmak lazımdır. Her bir halk kendi sinemasına sahip çıkmalıdır. Haftada bir, hiç olmazsa ayda bir ulusal sinemasının inkişafı namına fedakarlık etmek lazımdır. 1994 yılında Azerbaycan'dan Türkiye'ye ders vermek için davet edildim. Burada yaratıcılık işlerim daha da çoğaldı. Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi'ndeki derslerimin yanısıra kitap yazıyor, İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nde kültür programları hazırlıyor, tiyatro ve sinema kurslarında dersler verip festivallere jüri olarak katılıyor, senaryolar yazıyorum. Bu yakınlarda büyük Kırgız yazarı Ç. Aytmato'v'la "Alperenler" adlı bir uzun metrajlı filmin senaryosunu bitirdik. TRT'de çalışmaya başladım. Ayda dört program olarak yayınlanacak bir yıllık "Türk Dünyası'nın Yıldızları", "Türk Dünyası

Sineması” programları üzerinde büyük yaratıcılık işi yapıyor. Çekimi 2005 yılında hedeflenen ve tüm Türk Cumhuriyetleri'nin iştirakiyle ortaya çıkması düşünülen 13 bölümlü “Dede Korkut” dizisinin senaryosu üzerinde Anar'la birlikte çalışıyorum. Bu arada, ünlü Kazak şair ve yazarı Muhtar Şahanov'un “Cezalandıran Hafızanın Kozmo-Formülü” adlı manzum romanı üzerinde 5 bölümlü “Cengiz Han'ın Sırrı” adlı dizinin senaryosunu da bitirdim...

-Ders verdiğiniz üniversitede her halde, ümit verici yetenekli hemşehirllerimiz de vardır...

-3. sınıfta okuyan bir Azeri kızı tahsil alır. Biri de yüksek lisansı bitirmişti. Onun nasıl olacağını gelecek gösterir. Ümit ediyorum ki, asıl sinema sanatçısı olarak yetişecektir. Açık konuşsam, üniversitemiz öğrencilere karşı çok talepkardır. Kaldı ki, bizim kızlara, onlara her defa derim, “Öyle çalışın ki, burada halkımızın başını yüceltin.” Sağolsunlar, nasihatlerimi, maslahatlarımı iyice yerine getirirler.

-Niçin İstanbul'da film çekmediniz?

-Ben narkotikten, cinayeten bahseden, polisiye dediğimiz boş kaçtı-kovdu, hayatın güzelliklerini basitleştiren filmler çekemiyorum. Asıl sanatkar, cemiyetde baş gösteren hadiselerin ışıklı, iyi taraflarını da görmeyi becermelidir. Kan davası, lüzumsuz şiddet ve erotik sahnelerle, boş heyecan yaratan senaryolar üzerinde çalışmayı hiç sevmedim. Bence yönetmen film ürettiğinde senaryonun ideasını, onun telkin ettiği başlıca gayesini esas almalıdır. Bedii cehetten sığ, sönlük mövzuları beyazperdeye ve ya televizyon ekranına çıkarmak asıl yaratıcılık değil. Her bir beyazperde eserinde esas perde insan olmalıdır. Yoksa film çekmek namına film üretmek, ya da para karşılığında film üretmek benim işim değil. Bir de hocam Adil İskenderov'un dediği gibi, sanatkar her şeyden evvel vatandaştır, zamanesinin oğludur.

-Tevfik hoca, Moskova'da okurken dünya sinemasında, 1960-70'li yıllarda adı sık sık anılan Andrey Tarkovski'nin öğrencisi olmuşsunuz.

-Öyledir.

-Siz Tarkovski'yi nasıl tanıdınız? Yani, Tarkovski sizin için nasıldı?

-Bence Tarkovski, sağlığında değil, ölümünden sonra daha da çok yaşadı, tartışıldı. Eğer Tarkovski hakkında gelecekte birşeyler yazsaydım, başlığı “Ölümünden Sonra Başlayan Ömür” olurdu. Andrey Tarkovski Moskva'da tahsil aldığı 1968-71 yılları arasında bana sinemanın sihrli alemini öğreten ve onun da hocaları olan çok çok ünlü hocalarımın içerisinde ünsiyet bağlayabildiğim sevimli hocalarımdan biri olmuştur. Yetenekli aktör Oleg Yankovski'nin tabiriyle dersek, “O da Visotski gibi bizim neslin lideri idi.”

-“Ölümünden sonra başlayan ömür...”

-Tarkovski karşısında biz hepimiz günahkarız. Çektiği herbir filmin beyazperdeye çıkması yolunda Tarkovski daha ne gibi meşakketler çekmemiştir! O, ömrü boyunca uğraşmış, çalışmış, eserleri pahasına çarpışmıştır ki, filmleri sansürsüz, makassız, tashihsiz, yalnız kendinin görmek istediği şekilde seyirciye ulaşsın. Onun sonuncu “Kurban” filmi tepeden tırnağa dek ıstıraplardan yoğunlmuştur. Sanatkarın kendi kendini bu derecede facalı derinlikle aksettirdiğini ben başka hiçbir filmde görmedim.

Baştan sonadək çetin geçen ömrünün son sayfaları özellikle kederli olmuştur. Olaylar şöyle başladı: 1982 yılının Mart ayında Tarkovsk'inin resmi mukavele ile “Vatan Hasreti” filmi için İtalya'ya gönderildi. Tayin edilmiş müddette filmi bitirmediğinden, İtalya'da kalacak zamandan daha fazla orada kalması gerekti. Bu da onun başına büyük belâlar açtı. Bedhahların herbiri bunu bir yere yazdı. Kimi adına kaçak, kimi satılmış dedi. Dünyada ise Tarkovski

yangını, Tarkovski kederi, Tarkovski faciəsi kaldı və bir de yadigar Tarkovski filmləri...

-Hocanız Tarkovski filmlərini nasıldan düşünürdünüz, bu konuda hiç konuştunuz mu?

-Andrey Tarkovski'nin Andrey adlı bir oğlu və Lara adlı bir qızı vardı. Tarkovski, Sovyet sineması hazinesinə kendi layıqlı katkısını vermiş bir sənətkardır. Onun filmləri Sovyet hökumətinə oldukça həm hörmət gətirmiş, həm də para vermişdir. O böyük bir sənətkar idi, öyle de kaldı və kalacaq. Babasına yazdığı son məktubu xatırlıyorum. 1983 yılı 16 Eylülündə Roma'dan babasına yazdığı məktuptan bəzi sətirlər ibrət verici:

"Hakkımda "kaçak" gibi düşünmeyin, beni çok kederlendiriyor. Gerçekten de sen benim kendi öz Rusyama daima satmaya hazırlandığımı mı düşünüyorsun? Eh, babacığım! Senin çok şeyden haberin yok... Ben vətənda çalıştığım 20 yılın tam 17 yılını işsiz kaldım. Bırakmıyorlar, istemiyorlardı ki, çalışayım. Beni zehirliyorlar, incitiyorlardı. 1971 yılı Sovyet Filmleri Festivali'nde "Rublyov"u göstermediler. Bakalım, sinemalarda gösterecekler mi diye aylarca düşündüm. Sonraları filmin gösterilmesi hakkında gazeteler bir kelime bile olsun yazmadılar. Tüm şehirde bir afiş de olsun asılmadı. Çektiğim her filmin aylarca oturup beyazperdelerde gösterilip gösterilmeyeceği izni mi beklemeliyim? Bu ne garip bir ülkedir ki, ne güzel sanatlarımızın uluslararası tanınmasını istiyor, ne de yeni filmlerin ortaya çıkmasına imkan veriyor. Gerçek sanat nedense onları korkutuyor... Onlar müstakillığın, azadlığın tüm nişanelerini tüm alametlerini büsbütün mahvetmeyince rahatlamıyorlar. "Cannes'da ise tüm vasıtaları ile herşeyə el atırlar ki, "Vatan Hasreti" filmim muvaffakiyyət qazanmasın. Ben bu filmde asıl vətənsəverlik duyularımı ifadə ettim. Eğer o filme bəkarısan, hər şeyi anlar, benimlə uzlaşsın. Belki de sen bunu kiçik şey sanıyorsun. Ancak onlarca böyle şeylər beni sıkıyor, alçaltıyordu. Yalnızca, sen bunlardan habersizdin.

Eminim ki, hərşey iyi olacaq. Kısa zamanda işi sona endirip Anna Semyanova, Andrey və Lara ilə birlikdə Moskva'da yaşayacağım. İşsiz de kalsam, zaten ben buna da alışacağım. Umud ediyorum ki, hökumətimiz dileğimi yerinə gətirəcək. Ben dinini dəyişirmiş mürtəd değil, Sovyet sineması hazinesinə kendi layıqlı hediyesini vermiş bir sənətkarım. Bir de hökumətimiz için oldukça iyilik gətirdim. Həm manatla, həm de valyuta ilə. Beni gurbətə sürükləmiş günahkarlar günahlarını örtbas etmək için hər ne söylesələr de, ben Sovyet sənətkarıyım, nasıldan varımsa öyle de kalacağım. Seni sıkı sıkı kucaklayıp öpüyürəm. En kısa zamanda görüşüncəyə dek..."

Hörmətlə, Bedbaht və cana doydurulmuş oğlun Andrey
Tarkovski

*Qəzetə: Sonsuzkare
Aygül Hüseynova*

"CENGİZ HAN'IN SİRRİ", ŞEHİR TİYATROLARI'NA GELİYOR

Çağdaş Kazak şairi Muhtar Şahanov'un ünlü eseri "Cengiz Han'ın Sırrı", DA Yayıncılık tərəfindən Türkcə'ye qazandırıldı. "İnsanlık tarihinin en zalim dehalarından" Cengiz Han'ın yaşayışının son günlerini ele alan dram, Azeri yönetmen Tevfik İsmailov tərəfindən tiyatroya aktarıyor. Eser, 2003 yılı başında İstanbul Şehir Tiyatroları'nda seyirci ilə buluşacak.

Çağdaş Kazak şairinin en önemli isimlerinden Muhtar Şahanov'un DA Yayıncılık'tan çıkan manzum romanı "Cengiz Han'ın Sırrı", Azeri yönetmen Prof. Dr. Tevfik İsmailov tarafından sahneye taşınıyor. Gelecek yılın ilk aylarında İstanbul Şehir Tiyatrosu'da sahnelenmeye başlanacak olan "Cengiz

Han'ın Sırrı" ile ülkemizde Kazak edebiyatına ait bir eser, ilk kez tiyatroya aktarılmış olacak. Oyunla ilgili sorularımızı cevaplayan yönetmen İsmailov, Şahanov'un manzum romanını tiyatroya uyarılma işleminin tamamlandığını ve prova çalışmalarına Eylül ayında başlayacaklarını söyledi. İstanbul Şehir Tiyatroları repertuarında yer alan "Cengiz Han'ın Sırrı" 2003 yılı başında seyirci ile buluşacak.

Orjinal adı "Cezalandırılan Hafıza'nın Kozmo Formülü" olan "Cengiz Han'ın Sırrı" adlı dram, Muhtar Şahanov'un en önemli eserlerinden biri. Halen Azerbaycan Bakü'de Samed Vurgun Tiyatrosu'nda oynayan ve ondan fazla ülkede de sahnelenen eser, 'insanlık tarihinin en zalim dehalarından' olan Cengiz Han'ın yaşamının son günlerini ele alıyor. Ölümçül bir hastalığa yakalanan Cengiz Han ile bu hastalığı iyileştirecek formülün yerini bilen tek kişi olan Akerke adlı bir kadı arasında geçen diyalogları kendine özgü üslubu ile anlatan Şahanov, tarihi belgeler ışığından yazdığı romanında, manevi ve ahlaki açıdan güncel sorunlara da vurgu yapıyor. Tevfik İsmailov, Şahanov'un eseri hakkında şöyle diyor: "Dramın ana temalarından biri de, her toplumun 'altın kaynaklarının' var oluşunun zaruretidir. Bu altın kaynakları; toplumun önde gelen insanları ve halkın kültür varlıklarını simgeleyen aydınlarıdır. Şahanov, dramında ayrıca bencilliğin ve kendine kapanmanın zararları üzerine geçmişten ders alınması gerektiği hususunda insanları uyarıyor, dünyanın gelişmesinin bu ölçülere bağlı olduğunu altını çiziyor."

Şahanov, ülkesinin acılarını yansıtan bir şair

Çağdaş Kazak edebiyatının en önemli temsilcilerinden biri olan Muhtar Şahanov'un şiir macerası, 1960'lı yıllara uzanıyor. Tevfik İsmailov'un onu tanıması da bu dönemde yazdığı şiirlerle olmuş. İsmailov'a göre Şahanov'un şairliğinin gerçek yönlerinin ortaya çıkması, Sovyetler Birliği'nin dağılması ve Kazakistan'ın özgürlüğüne kavuşmasından sonra

başlıyor. Onun şiirinin komünist rejim döneminde de çok kuvvetli olduğunu; ancak içinde yaşadığı şartlar sonucu tek bir renginin ortaya çıktığını belirten İsmailov, "Şahanov, ülkesinin özgürlüğünü kazanmasından sonra sancılarını, acılarını ve duygularını şiirlerine yansıtmaya başladı" diyor

Muhtar Şahanov'un şairliği dışında dikkati çeken yönlerinden biri de mücadeleci kimliği ve devlet adamlığı. Halen Kazakistan adına Kırgızistan'ın başkenti Bişkek'te büyükelçi olarak görev yapan Şahanov, Kazakistan'ın bağımsızlığına kavuşmasında önemli görevler üstlendi. Şahanov, 1986 yılında Almatı'da totaliter rejime karşı çıkan kazak gençlerinin hareketine katılarak, eski Sovyet cumhuriyetlerinde ulusal bilincin uyanmasını sağlayan ilk önemli harekette fiilen yer aldı. Çevreci ve hümanist kimliği ile de tanınan Şahanov'a, aral gölü'ne yönelik faaliyetlerinden dolayı 1992 yılında, Birleşmiş Milletler Eğitim Bilim ve Kültür Organizasyonu (UNESKO) tarafından Çevre Proqramı Ödülü verildi.

"Cengiz Han'ın Sırrı"

Cengiz Han, çaresi olmayan bir hastalığa yakalanır. Hekimlerin bütün çabaları boşunadır. Fakat Otrar şehrinde savaşta şehit olmuş Aybar adında bir bilim adamının bu hastalığın ilacını bulduğunu öğrenir. Bu ilacın tek nüsha olan reçetesi de Otrar kütüphanesindedir. Ancak Otrar hanı Kadir Han'ın gizli emrine göre şehrin düşüşünden 3 gün önce, bu reçete bir yerlere saklanmıştır. Esir alınan bilim adamının eşi Akerke, bu olaya şahit olan ve hayatta kalan tek kişidir. Akerke çok okumuş, bilgili bir kadındır. Eğer gizli kütüphanenin yerini söylerse Cengiz Han hayatını sürdürecektir, yeni kanlar akıtacaktır. Kadın, diktatörün gizli niyetlerini açığa çıkarır. Cengiz Han'ın 4 resmi nikahlı eşinin ve 500 kişilik haremünün onu sevmediklerini, zorunlu bir itaetle ona bağlı olduklarını söyler. Bunun yanı sıra genç kadın, Otrar'dan sağ kurtulan her

kişinin Cengiz Han öldükten sonra onun mezarını bularak üzerine 3 siyah taş bırakacağını, böylece bir müddet sonra siyah taş yığımına dönecek olan mezarın, halkın nefretinin sembolleştiği bir anıt haline geleceğini söyler. Bunları duyan Cengiz Han, büyük bir korkuya kapılır. Güvendiği adamlarına şu vasiyeti bırakır: Gömüldükten sonra mezarının bulanmaması için üzerinden 10 bin atlıdan oluşan bir birlik geçecek ve onu gömen kişiler derhal öldürecekler. Böylelikle Cengiz Han bu sırı beraberinde götürecektir.

T. İsmailov'un Sineması Üzerine

Tevfik İsmailov, "Azerbaycanfilm" stüdyosunda yaklaşık otuz yıllık bir dönemi kapsayan sinema yaşamında ürettiği filmlerde, devrinin bir dizi önemli sosyal ve siyasal sorunlarına eğilmiştir. İsmailov'un filmlerindeki kahramanlar, kendi ideolojilerine inanan, sağlam karakterli, üstün tutku ve güce sahip kişilerdir. Filmlerinde seyircinin hem kalbine hem zihnine etki etmeyi başaran sanatçının yaptıklarında her zaman insan sevgisinin üstün yer tuttuğunu İskenderov, A.Rayzman, A.Tarkovskiy, M.Hudsiyev ve S. Bondarçuk gibi hocalardan geçmiştir.

Azerbaycan sinemasının daha çok 1970'li yıllarda filmler çeken T.İsmailov'un sanatı geniş ufuklu ve ilgi çekicidir. Filmlerinde Azerbaycan'ın doğal güzellikleri, yer altı ve yer üstü zenginlikleri ile çağdaş yaşam tarzını yansıtan sanatçı, Azerbaycan sinemasının birikimini kullanan, var olan anlatım tekniklerinden hareketle yeni formalara, üst terkiplere ulaşmayı başarabilen bir yöntemdir.

*Zafer Özcan
İstanbul*

FİLMOGRAFİ

- 1969 "Şehrimin Taşları" / Kısa Metrajlı
- 1970 "Bekleyiş" / Mezuniyet filmi
- 1971 "Şarkı Söylüyor Müslüm Maqomayev"
- 1972 "Kıraz Ağacı"
- 1973 "Bizim Mahallenin Delikanlıları"
- 1974 "Çarvadarların iziyle"
- 1976 "Babalarımızın Toprağı"
- 1977 "Rakipler"
- 1978 "Dönüş"
- 1979 "Ben Şarkı Besteliyorum"
- 1980 "Çamur Volkanları" / Belgesel
- 1980 "Lahıç" / Belgesel
- 1980 "Çevgan Oyunu" / Belgesel
- 1982 "Azaplı Yollar"
- 1983 "Müzik Öğretmeni"
- 1985 "Özel Durum" / 2Film
- 1986 "Yaz Günlerinin Hazan Yaprakları"
- 1987 "Süreyya"
- 1992 "Ben ve Zaman Üzerine" Dramatik Müzika Belgesel
- 1993 "Son Gösteri" Dramatik Müzikal Belgesel
- 1994 "Prima" Dramatik Müzikal Belgesel

AKADEMİK ÇALIŞMALARI

- 1) "Radyo ve Televizyon Programlarının Estetik Teorisi, Dramaturjisi, Oyunculuk ve Yönetmenlik Sanatının Esasları" Azərbaycan Devlet Kültür və Güzəl Sanatlar Üniversitesi, Bakü, 1984
- 2) "Dünya Sinema Tarihi Dersleri İçin Temel Müfredat" Azərbaycan Devlet Kültür və Güzəl Sanatlar Üniversitesi, Bakü, 1986
- 3) "Türk Cumhuriyetleri Sinema Tarihi" 3 cilt Türk Güzəl Sanatlar Vakfı, İstanbul, 2001

ÇOCUK EDEBİYYATI ALANINDAKİ ÜRÜNLERİ

- 1) "Komşular", 1976
- 2) "Şekil Tiyatrosu", 1978
- 3) "Sevinç'in Uykusu", 1979
- 4) "Şekil Sinema", 1983
- 5) "Diş Ağrısı", 1986

**TOFIQ İSMAYILOV:
KİNO VƏ HƏYAT**

«Elm və təhsil» nəşriyyatının direktoru:
professor Nadir MƏMMƏDLİ

Korrektorlar: Nigar Rəhimova
Afət Mamayeva
İlahə Abdullayeva

Kompüter dizayneri: Zəhid Məmmədov
Texniki redaktor: Yədigar Bağirova

Yığılmağa verilmiş 26.03.2014.
Çapa imzalanmış 19.04.2014.
Şərti çap vərəqi 25.5 Sifariş № 40.
Kağız formatı 60x84 1/16. Tiraaj 500.

Kitab «Elm və təhsil» nəşriyyat-poliqrafiya
müəssisəsində səhifələni çap olunmuşdur.

E-mail: nurlan1959@gmail.com

Tel: 497-16-32 511-37-82; 050-311-41-89

Ünvan: Bakı, İçərişəhər, 3-cü Maqomayev döngəsi 8/4.

Ar 2014
362

PICTURE
START

98232